

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౨౧.	<div style="display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <div style="font-size: 4em; margin: 0 10px;">{</div> <div style="text-align: center;"> <p>ఆంగీరసనామ సంవత్సరము.</p> <p>చైత్రవైశాఖమాసములు.</p> </div> <div style="font-size: 4em; margin: 0 10px;">}</div> </div>	సంచిక ౧.
Vol. 21		

కాశీనాథ :

కొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బడిషత్కార్యాలయమునఁ
ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1932.

విషయసూచిక.

1. విజ్ఞాపనము.	౧
2. మృచ్ఛకటికము.	౨-౮
కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు.				
3. అనర్ఘరాఘవము.	౯-౧౪
చేబోలు శుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు.				
4. త్రిశిరగిరీశతకము.	౧౧-౨౪
తి. శు. మురుగేశక పిళ్ళెగారు.				
5. శృంగారరసము	౨౧-౨౭
కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు.				
6. గ్రంథస్వీకారము.	౨౮-౩౨
7. బాలసరస్వతీయపీఠిక.	౧-౨౯
చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు.				
8. షోడశకుమారచరిత్రము — పీఠిక.		౨౩-౨౪
9. శతకసముచ్చయము—తిరుమలగిరి వేంకటేశ్వర శతకము				౪౭-౫౬
శ్యామలాంబాశతకము.	
వల్లికాఝన పండితారాధ్యులు				
10. సింహాసనద్వాత్రింశిక.	౧- ౪
కోణవి గోపరాజుగారు.				

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా ౩ నా డ.

చెండు నెలల కొకసారి క్రిందిపంపింపను.

సంపుటము ౨౦.

ఆంగ్లసాహిత్యసంపత్తిరము
చేత వెళియమానములు.

సంపుటము ౨౦.

విజ్ఞాపనము.

భగవదనుగ్రహమువలనను భాషాభిమానుల దయవలనను బండితుల సహాయమునను పరిషత్పత్రిక తనయిరువదియవసంవత్సరమును బూర్తిచేసినది. ఇరువదియొకటవ సంవత్సరము సారంభ మొనరి. పరిషత్తు భాషావిషయ మై చేయఁదలఁచుకొనిన కార్యములను శక్తివ చనలేక యొనర్చుచున్నది. పరిష దభిపాయముల నెఱిగినవారును దానికిఁ దగుసహాయము నొనర్చుచున్నందుకు, పరిషత్తైంతయుఁ గృతజ్ఞత చూపుచున్నది. అనేకులు భాషావిదులు, పండితులు, విద్యార్థులు పరిషత్పత్రికకు వ్యాసరూపమున విశేషసహాయముం గావించుచున్నారని పరిషత్తు వారియెడలఁ బ్రత్యేకభావముం జూపుచున్నది. ఎప్పటిరీతి నెల్లవారును, దమతమతోడ్పాటును జేయుచున్నచో ముందుముందును పరిషత్పత్రిక భాషాసేవ చేయఁగలదు. వ్యాసములు వ్రాసి పంపుచున్న వారిలోఁ జాలమంది విశేషము సంస్కృతభాషను దద్దరింపములం గూర్చియే వ్రాయుచున్నారు. దయతో నాంధ్రసాహిత్యవిషయమునఁగూడఁ గొంతశ్రద్ధ పుచ్చుకొని విశేషభాగ మాంధ్రసాహిత్యమును గూర్చియే వ్యాసములను బంపుచుండవలయు నని పరిషత్తు కోరుచున్నది. స్పష్టముగను, నిర్దిష్టముగను, వ్యాసములను, వ్రాయకుండుటచే మరల మే మిక్కడఁ గొంత శ్రమపడి ముద్రాక్షరశాలవారితోఁ జిక్కు పడవలసి వచ్చుచున్నది. కావున మున్ముందఁ దట్టిశ్రమమార్కుఁ గలుగకుండఁ జేయఁగోరుచున్నాము.

పరిషత్పత్రికటితగ్రంథములనుగొనియు, బ్రతి కాగ్రాహకు లయియు నాంధ్రమహాసీయులు స్వహస్తపరహస్తముల నీపరిషత్తును వృద్ధిచేయుచుండఁబ్రార్థించుచున్నాము. పత్రికాపాఠకులు తమతమ చందాలను వెంటనే పంపఁగోరుచున్నారము.

ప॥ అ॥

మృచ్ఛిక టికము.

కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు-విజయనగరము 1—

ఇది చాలఁ బ్రాచీన మైన పదియంకములు కల రూపకము. శైలి చాల సులభ మైనది. వర్ణనలు స్వాభావిక మైనవిగ నుండును. ఈరూపకమందలి ప్రస్తావనను బరిశీలించ ఋగ్వేదము, నామ వేదము, గణితశాస్త్రము, అశ్వ శాస్త్రము మొదలగు వానిని జక్షగ నధ్యయనమొనరించిన శూద్రకుఁ డను క్షత్రియుఁడు దీనిని రచించె నని తెలియుచున్నది. పసావనలోని శోకముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

“ఏతత్త్రవిః కిల:—

ద్విరదేంద్రగతి శ్చకోరనేత్రః పరిపూర్ణేందుముఖ స్సువిగ్రహశ్చ

ద్విజముఖ్యతమః కవి ర్భూషప్రథితః శూద్రక ఇ త్యగ్రాహసత్వః

ఋగ్వేదం సామవేదం గణిత మథ కలాంవై శికిం హస్తిశిఖాం

జ్ఞాత్వా శీర్షప్రభావా ద్యవగతతిమి కేచతుషీ చోపలభ్య

రాజానం వీక్ష్య పుత్రం పరమసముదయే నాశ్వమేధేన చేష్ట్యా

లభ్యా చాయః శతాబ్దం దశదినసహితం శూద్రకో గ్నిం ప్రవిప్లః”

పైశ్లోకములోని చివర రెండు పాదములలోను దానెంత కాలముజీవించెనో

చెప్పినాఁడు.

కొంద టీతఁ డెట్లు భావి యైన తనమృత్యువును జెప్పఁగలిగినాఁడు? అది యసందర్భము కాదా? కనుక, ఎవఁడో యీ గ్రంథమును వ్రాసి యాతని ప్రతిష్ఠకోటకయి ప్రస్తావనలో నతఁడు వ్రాసినట్లు చేర్చినాఁ డని యభిప్రాయపడిరి- కాని యట్లు వ్రాయుట విరుద్ధము గాదు. జ్యోతిష్కులద్వారా తనమృత్యువును దేలిసికోని వ్రాసి యుండవచ్చును. ఇప్పటికిని జ్యోతిష మనిన నంత నమృతమో హిందువుల కందఱికిఁ దెలిసినవిషయమే.

ఇందలి నాయకుఁడు చారుదత్తుఁడు; ఇతఁడు చాలదరిద్రుఁడు, ధర్మపరుఁడును. వసంతసేన యను వేశ్యను బెండ్లియాడెను. ఈతనిదారిద్ర్యమును గవి చాల సారులు చక్షగ పర్ణించినాఁడు. వానిలో రెండుశ్లోకముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను:—

“దారిద్ర్య త్పురుషస్య బాంధవజనోవాక్యే న సంతిష్ఠతే
సుస్తిగ్ధా విముఖి భవంతి సుహృదః స్ఫూరిభవం త్యాపదః
సత్యం హృదయ ముపైతి శీలశశినః కాంతిః పరిహ్లాదతే
పాపం కర్తవ్యం యః పరై రపి కృతం తత్తస్య సంభావ్యతే”

“సత్యం నమే విభవనాశకృతాస్తి చింతా
భాగ్యక్రమేన హి ధనాని భవన్తి యాన్తి
ఏతత్తు మాం దహతి నష్టధనాశ్రయస్య
య తస్మాదాదపి జనా శ్శిథిలీభవంతి”

శర్వీలకునకు దొంగతనముం దున్న పాపిణ్యమును జక్షుగజూపినాడు—

“దేశః కోను జలావసేకశిథిలః యస్మిన్నశ్శ్వాభవేత్
భిత్తినాంచ నదర్శనాంతరగతః సంధిః కరాలో భవేత్
తూరక్షీణతయాచ లోప్యకకృశంజీర్ణం క్వ హర్ష్యంభవేత్
కస్మిన్ ప్రీజనదర్శనం చ న భవేత్ న్యాదర్శసిద్ధిశ్చ మే”

ఇంకను వర్తమాన మొదలగునవి బాగుగ వర్ణింపఁబడినవి. తత్తత్పత్రము
లచుగూడ నాతఁడు చాల నుచితముగఁ బోషించినాఁడు. మూర్ఖుఁడగుశకాసు
ని పాత్రము నెంతచక్కగఁ బోషించినాఁడో చూడుఁడు:—

“ఝణఝణామితి బహుభూషణశబ్దమి శ్రంకిం ద్రాపదీపవలాయసేరామభీతా
ఏష పారామి సహసేతి యథా హనూమాన్ విశ్వావసో ర్భగినీ మివతాం
సుభద్రామ్.”

“శృణోమి మాల్యగంధం అంధకారపూరితయా పునర్నాసికయా వసు
వ్యక్త ముత్పశ్యామి భూషణశబ్దం ”

“కథం సృగాలా ఉడ్డియంతే వాయసా వ్రజంతి తద్యావ ద్భావోక్షి
భ్యాం భక్ష్యతే జైత్యతే తావ దహం పలాయిష్యే ”

ఈమృచ్ఛకటికమును గూర్చి యున్న యభిప్రాయభేదమును గొంతవఱకు
విమర్శించుట యప్రస్తుతము కాఁజాలదు.

మహామహోపాధ్యాయ త. గణపతిశాస్త్రి గారి కొకప్పుడు కేరళదేశ
మందు, పది యొక నలుదాయముగను చూడు విడిగను కులముపడుమూఁ
డు రూపకములు దొరికినవి. అవన్నియు గ్రంథకర్తనామముతో శూన్యములై
యున్నవి కాని శ్రీ శాస్త్రిగారు కొన్ని హేత్వాభాసలచే వానిలో కెండుమూఁ

డింటిని భాసునివిగ నిశ్చయించిరి. వానితోఁ గూడ దొరుకుటచే వానినిగూడ భాసునికే యంటఁగట్టిరి, కాని, యవి యన్నియుఁ గూడ వేడుకసమయములందుఁ జూపఁబడు చిన్నచిన్న కృతు లనియు, ఆయానాటకములనుండి తీయఁబడిన శ్లోకములచేతను, వాక్యములచేతను, భావములచేతను గూర్పఁబడినవనియు వాని నామూలా గ్రముగఁ జదివినవారికిఁ దట్టక మానదు ఇప్పటి కీకేరళదేశములో నట్టియాచార మెచ్చడుగ నున్నదట.

ఇట్టి యాకృతులలోఁ జారుదత్త మచనాలుగంకములు గల కృతి యొకటి గలదు. అది మృచ్ఛకటికములోని మొదటి వాలుగంకములతో సరిపోవుచున్నది. ఒక్కయానుపూర్వియే గలశ్లోకములు వాక్యములు కూడ రెండింటిలోను సరిగ నున్నవి. చారుదత్తములో మాత్రము కొన్ని మృచ్ఛకటికములో నున్నశ్లోకములు విషయము మాత్రము కానరావు. మొత్తముమీఁద రెండింటికి నొకఁడే కర్త యనుట కేమియు సందేహము లేదు. ఇది చూచి శ్రీశాస్త్రిగారు భాసుఁడు వ్రాసిన చారుదత్తమును జూచి శూదకుఁడు దానినే యూతగాఁ గొని కొన్నివర్ణనలఁ బెంచి యింకొకమాటంకములు గల్గించినాఁడని నిరూపించిరి. “కీతు” మహాశయుఁడు కూడ శ్రీ శాస్త్రిగారు పపాది చిన విషయమునే యనువదించినాఁడు. కాని బాగుగ మృచ్ఛకటికమును, చారుదత్తమును విమర్శించి చూచిన మహాశయుల కీవిషయము సత్యేతర మని తోఁపక మానదు. ఈ క్రింద నుదహరింపఁబడిన యుభయగ్రంథసందర్భములచేతను మృచ్ఛకటికములోని భాగమే చారుదత్త మనియు, చారుదత్తము నూతగాఁ గొని మృచ్ఛకటికము వ్రాయఁబడలేదనియుఁ జారుదత్తము భాసునికృతిగాదనియు స్పష్టపడఁగలదు.

i భాసునికృతు లని శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన వాని కన్నింటికిని మొదట “నాంద్యంతే సూత్ర ధారః” అను తరువాత మంగళశ్లోకము వ్రాయఁబడియుండుటయుఁ జివర భరతవాక్యము వ్రాయఁబడి యుండుటయు లక్షణమై యున్నది. చారుదత్తము మాత్ర మట్లు లేదు. మొదలును, చివరయు లేకుండఁగ నున్నది. మంగళవాక్యము లేదు మధ్యగ; సమాప్తి పొందింపఁబడినటుల భరతవాక్యముకూడఁ జివరలేదు. దీనినిబట్టి చూడ దేనిలోనుండియో తీయఁబడిన యొకభాగ మని యూహా ప్రతివారికిని గలుగకమానము. కనుక మృచ్ఛకటికలోనిభాగమే చారుదత్తము.

ii అన్నికృతులకుఁగూడఁ బ్రస్తావన చాలఁ జిన్నదిగ నుండుట కూడ నొకలక్షణము. చారుదత్తములో మాత్ర మ్లుఁ గాక యితర మైన పండ్రెండు కృతులలో నున్న ప్రస్తావనకన్న రెట్టి పున్నది. ఇతరకృతుల ప్రస్తావనలకంటె నిందు వివిధవిషయములు గూడఁ బ్రస్తావించఁబడినవి. ఈపండ్రెండుకృతులలోఁ గొన్నిటిలో, చారుదత్తమాదలి ప్రస్తావనలో నాల్గవవంతు కూడ లేదు. దీనిని బట్టి చూచినను భావకృతులకన, భిన్న మగుచున్నది. మృచ్ఛకటికములోని ప్రస్తావనయే గ్రంథకృత్నామాదులుతీసివేయఁబడి స్తుతపఱుపఁబడినట్లు తోచుచున్నది.

iii వామనుఁడు కావ్యాలంకారమాత్రవృత్తిలో

“శరచ్చంద్రాశుకారేణ వాతావిజ్ఞేన భామిని
కాశపుష్పలవేనేదం సాశుపాతం ముఖం కృతమ్”.

ఈశ్లోకమును స్వప్న వాచవద త్తముచుండియు

“యోధ ర్త్వపిండస్య కృతే నయుధ్యేత్”

ఈపాదమును పత్తిశ్లోకగంధరాయణముచుండియు నుదాహరించుచు చారుదత్తము భాసునిదే మైనచో దానిలోని శ్లోకము నేయుదాహరింపక శూద్రకుని మృచ్ఛకటికలోనుండి యెత్తి యేలన్రాయును.

“యాసాం బలి ర్భనతి మన్మహదేహలీనాం

హంనైశ్చ సారసగణేశ్చ విలుప్తపూర్వః

తాస్యేవ పూర్వ బలిరూఢయశాంకురాసు

బీజాంజలిః పతతి కీటముఖాచలీళః”

ఈశ్లోకము గాంధవఱకుఁ జారుదత్తమును గూడ ననుసరించుచున్నను శూద్రకునిదే యనవలయును. ఏలనః— వామనుఁడు మంత్రాకచోటః—

“ద్యూతంహినామ పురుషస్య అసింహసనం రాజ్యం”

ఈవాక్యము నుదాహరించినాఁడు. ఇది మృచ్ఛకటికమందు మాత్రమే యున్నది. చారుదత్తమందుఁ గానరాదు, మఱియు వామనుఁడు—

“ఘటనాశ్లేషాః”; 4 సూత్రము 3 అధికరణం 2 అధ్యాయం.

ఈసూత్రమును వ్యాఖ్యానముచేయుచు

“శూద్రకాదిరచితేషు ప్రబంధేషు అస్య భూయాన్ ప్రపంచో దృశ్యతే”

అని యెక్కువగ శూద్రకునే స్తుతించియున్నాఁడు. కనుక వామనుఁడు

చారుదత్తము ప్రమాణముగాఁ గొని దానిలోని శ్లోకము నుదాహరింపఁబోవుటచే నాతనియాశయును చారుదత్తము మృచ్ఛకటికలోనుండి తీసి వ్రాయఁబడినయదియే యని మన మూహింపవలయును. కనుక మృచ్ఛకటికమునుండి చారుదత్త మెత్తివ్రాయఁబడె ననుట కేమియు సందేహము లేదు.

iv మఱియు మృచ్ఛకటికములో నున్న యన్ని భాగములును చారుదత్తమునఁ గానరావు. కాని చారుదత్తములో నుండి మృచ్ఛకటికములో లేనివిషయము లేమియును లేవు. దీనికిఁ గారణ మేమో విచారితము. మృచ్ఛకటికములోని మొదటినాలుగుకములను వేడుకగా నుత్సవసమయములందుఁ జూపుటకుఁ దీయఁబడినవై యందలి ముందుకథాసందర్భమున కుపయోగించెడి విషయము లెక్కువగా నున్నవర్ణనశ్లోకములు, మొదలగునవి కూడ విడిచిపెట్టఁబడినవి. అందు ముందుకథ కుపయోగించెడునట్టివియు, చారుదత్తమున లేనట్టివియు విషయము లీ క్రిందివి:—

i “రోహసేవవృత్తాంతము” ఈపాత్ర ముందంకములలో ముఖ్యముగ నుపయోగించునది.

ii “ఆర్యకవృత్తాంతము” ఇదియు ముం దుపయోగించెడిదే”

iii సంవాహకుఁడు శ్రమణకుఁడవగుదు నని వసంతసేనతోఁజెప్పి యట్లు గుట-ఈశ్రమణకుఁడు శకారుఁడు వసంతసేనను జూపినప్పు డుపయోగించును.

ఇంకను గొన్నిముందుకథ కుపయోగింపక పోయినను దీనివేయఁబడినవి. క్లుప్తముగనుండుటకొరకుఁ గొన్నిటి నిట నుదాహరించుచున్నాఁడను.

మాధురద్యూతకరదద్దురకాది ప్రవేశము వారిజూదము మొదలగునవి. అంకములలో మృచ్ఛకటికములోకంటెఁ జారుదత్తములోఁ గొన్నిశ్లోకములు తగ్గింపఁబడినట్లు చెప్పియుంటిమి. ఏయంకమున కెన్ని తగ్గింపఁబడిన వన మొదటి యంకములో 29, రెండవయంకములోఁ బూర్తిగను, మూడవయంకమున 11, నాల్గవయంకమున 26 విడిచిపెట్టఁబడినవి.

v మఱియుఁ జారుదత్తమునందలి యీచివరిభాగ మసంపూర్తిగ నెటులున్నదో చూడుఁడు:—

గణికా:—ఏహి ఇమ మలంకరణం గృహీత్వా ఆర్యచారుదత్త మే వాభిసరిష్యావః

చేటి:—అజ్ఞకే తథా! ఏతత్పున రభిసారికా సహాయభూతం దుర్దినమున్నమితం

గణికా:—మాఖలు వర్జయ

చేటి:—ఏ త్వేత్పజ్జికా(నిష్కాంతే)

చతుర్థాంకః అవసితం చారుదత్తం.

వసంతసేన చారుదత్తుని దగ్గరకు వెళ్లుటకుఁ బ్రయాణ మగుచున్నటుల ఆకాశము మేఘాచ్ఛాదితనుయినటుల సూచింపఁబడినది. ఈవిషయము ముందు గ్రంథమున కెక్కుడు చందస్థానియున్నది. స్వతంత్రగ్రంథమే మైనచో నిట్లుండదు. చివర నిట్లసంపూర్ణగ నుండి ముందుకథకు ద్యోతకముగ నుండుటచేతను మొదట మంగళవాక్యము లేకపోయి, బచేతను చారుదత్తము మృచ్ఛకటికము లోని భాగమనుట కేమియు సందేహము లేదు. చారుదత్త మింకను నున్నదనుటకుఁ గూడ వీలులేదు “అవసితం చారుదత్తం” అని చివర నున్నది.

vi ఈపదుమూఁడుకృతులలో నార్షప్రయోగములుండకతననివన్నియుఁ బాణినికన్న పూర్వము రచింపఁబడిన వనియుఁ గొన్నిభాసుని వగుటచేత వానితో సమ మున్నవానినిగూడ భాసుఁడే రచించె నని చెప్పినవారి హేతువు లా భాసములే. ఏలన, వానిలోఁ బ్రయోగము లార్షములు కావు. అవి యన్నియు విమర్శించి చూచిన వ్యాకరణజ్ఞానము లేనివారిచే న్రాయఁబడినట్లు తోచును. అట్లు వ్యాకరణజ్ఞానము లేకుండుటచేత వ్రాయఁబడిన తప్పులన్నియు నార్షప్రయోగము లైనచోఁ గాళిదాసాదులు కూడఁ బాణినికన్నఁ బ్రాచీనులు కావలసివత్తురు, తరువాత నట్టియార్షప్రయోగము కూడ నీచారుదత్తమున నొక్కటే యున్నది. వ్యాకరణజ్ఞానహీనులచేఁ గూర్పఁబడినను జాలవఱకు మృచ్ఛకటికము ననుసరించుటచేఁ దప్పు లెక్కువ లేకపోయినవి.

vii తెలికూడ రెండిటియందు సమముగనే యున్నది. కొంచెము భేదము మార్పుచేసిన వానియజ్ఞతచే మాత్రము కలిగియున్నను విశేషము లేదు.

ప్రాకృతమునుబట్టి చూచినను దేలుటలేదు. ప్రాకృతము దెలిసినపండితులు ప్రాచీనమైన దని కొందఱు నవీనమైన దని కొందఱు ననేకవిధములుగఁ జెప్పుచున్నారు, గాన, ప్రాకృత మీవిషయమున సంత యుపయోగింపదు.

viii మొదటియాంకమందలి చెప్పఁబడిన యీ-

“పాపంక్త్యచ యత్సరైరపి కృతం తత్తస్య సంభావ్యతే”.

అనువాక్యముచే ముందు చారుదత్తునకు రాజోపు వసంతసేనావధి విషయకమయిన యపవాదము సూచింపఁబడుచున్నది. కనుక, చారుదత్తము

పూర్తియయిన గ్రంథ మనుటకు వీలులేదు. ఇది తప్పక మృచ్ఛకటికనుండి యుద్భుతమయిన దనుటసాహసము కాజాలదు. శ్రీశాస్త్రిగారికెట్లు స్వతంత్ర గ్రంథమని తట్టెనో తెలియకున్నది.

ఈమహాకవికాలమును సరిగఁ దెలిసికొనుటకుఁ దగిన ప్రమాణములు కానరావు. ఐనను లభించినవానిలోఁ గొంతవఱకు విమర్శితము.

తొమ్మిదివ శతాబ్దపువాఁ డైనకులశేఖరవర్మ తన తపతీసంవరణములో

“శూద్రక కాళిదాస హర్షదండి ప్రభృతీనామ్” అని చెప్పియున్నాఁడు. కనుక శూద్రకుఁడు కాళిదాసుకన్న పూర్వుడని తోచుచున్నది. ప్రాకృతము, సంస్కృతము కూడ శూద్రకునిది కాళిదాసుకన్న వ్రాచీనుఁ డని నూచించుచున్నది.

మఱియు, కాళిదాసు 4 వ శతాబ్దపువాఁడు-ఆతఁడు తనమాలవికాగ్ని మిత్రమందు సామిల్లకుని గీర్తించినాఁడు. కనుక సామిల్లకుఁడు 3 వ శతాబ్దపువాఁ డయి యుండవచ్చును. అట్టి సామిల్లకుఁడు శూద్రకుని గీర్తించియున్నాఁడు. కావున శూద్రకుఁడు 2 వ శతాబ్దమునకు జీవించియుండవచ్చును.

ఈశూద్రకుఁడు, కాదంబరిలోను, దశకుమారచరితములోను కథాపురుషుఁడుగ వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు-మఱియు నీతఁడు నూతేంద్రమీఁదఁ బదిదినములు జీవించి నట్లు తన ప్రస్తావనలోఁ జెప్పినాఁడు. ఇ వన్నియుఁ జూకిత మహాశయుఁడు-శూద్రకుఁ డనువాఁడు లేఁడు, ఇతఁడు కథాపురుషుఁడు, ఎవరో గ్రంథమును వ్రాసి యాపేరు నటఁ జేర్చినారని యభిప్రాయపడినాఁడు.

కాని యీవిషయ మెంతయు విశ్వసనీయము కాదు. ఏలన, వామనుఁడు “ఘటనాశ్లేషాః” అనుసూత్రమునకు వృత్తి వ్రాయుచు శ్లేషలో శూద్రకుఁడు నిపుణుఁ డని చెప్పినాఁడు.

మఱియు 9వ శతాబ్దపు కులశేఖరవర్మకూడ శూద్రకుని గవిగాఁ గీర్తించినాఁడు.

“శూద్రక కాళిదాసహర్షదండి ప్రభృతీనామ్” అని, కనుక కథాపురుషుఁడు గాని వాస్తవిక మైన శూద్రకుఁడు లేఁ డనిన కీతుమహాశయునిమాట యెంతయు విశ్వసనీయము కాజాలదు.

అనర్థరాఘవము.

— చేబోలు సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు-కొవ్వూరు. —

ఈ గ్రంథము రచించినవాఁడు భట్టమురారి యను కవిత్వజ్ఞుఁడు. ఇందలి కథ రామాయణకథ. ఇది దృశ్యకావ్యము. రామునిబాల్యము మొదలు పట్టాభిషేకాస్తమువఱకు నిం దితివృత్త మున్నది. ఈతనితండ్రి శ్రీభట్టవర్ధనుఁడు. తల్లి తన్నుమతీదేవి. గోత్రము మాగ్ధల్యాయనగోత్రము. ఇతనికి బాలవాస్తాకి యనుబిరుదు గలదు.

గ్రంథాస్తమందు “భట్టమురారేః కృతిష్వనర్థరాఘవం నామ నాటకం సమాప్తం” అనుటవలన మురారిచే నితర గ్రంథములు కొన్ని చేయఁబడిన వని తెలియుచున్నది. అవి యేవియో కానరాకున్నవి.

కాని మీమాంసశాస్త్రములో భట్టవాఙ్మతభాకరమతములకంటె భిన్న మగుమతమును మురారి స్థాపనచేసె నను లోకోక్తినిబట్టి చూడ మీమాంసశాస్త్రములో నొక గ్రంథమును జేసె నని యూహింప వీలగు.

మఱియు నాలంకారికులు “వైదర్భి, గౌడీ” అని రెండురీతులనే యొప్పిరని యు లోకోక్తిగలదు. ఇతఁడు “పాంచాలీ”రీతిని స్థాపనచేసె నను లోకోక్తి యుం గలదు. వీనిని బరీక్షింపఁ నితఁడు, అలంకారశాస్త్రమున నొక గ్రంథము రచించినట్లు తోచుచున్నది.

ఈతనికవనమం దుండు కొన్నిచమత్కారములను మాత్రము వివరిం చెదను. ఈతనిదృశ్యకావ్యమును బండితులు గొప్పగ నెన్నుదురు. ఎందు కనిన శాస్త్రములను గొన్నిఁటిని జదివినవారికే కాని యితరుల కన్వయించుట కష్టముకాన-వ్యాకరణాదిశాస్త్రముల మర్యాదలతోఁ గవనముఁ జెప్పెనుగాన— ఈకవిత్వజ్ఞుఁ డనేక శాస్త్రములయందుఁ బండితుఁడని చెప్పవచ్చును.

పరిహాసభాష:—

ప్రథమాంకము । విశ్వామిత్రః సోత్సాహినమ్ ।

“కిం చాజ స్రమఖార్పితేన హవిషా సంఘలమాంసోల్లస

త్సర్వాంగీణవలీఘిలు పునయనవ్యూహః కథంవర్తతే”

ఇందలిభావము నవ్వును బుట్టించుచున్నది- కావునఁ బరిహాసభాష య నవచ్చును.

చతు- అం. 14 శ్లో. తరువాతగద్యలో “అహో స్థవిరభల్లాకస్య పరిహాసకు శలతా” అని కలదు. ఇదియఁ బరిహాసభాషయనఁదగును.

ద్వి. అం. 7 శ్లో. ఉత్తరభో భూషణమస్థిమాలా భస్మాంగరాగోగజచర్మవాసః|
ఏకాలయస్థేషి ధనాధినాథే సఖ్యా దశేయం త్రిపురానకస్య.

ఇట్టియాశ్వరున కిట్టిదశవచ్చిన దనిచెప్పటచే నిక్ష-డఁ గొంత యాశ్వ ర్యము కలుగుచున్నది. ఇది వేళాకోళముగా మాటలాడుటచేఁ బరిహాసభాష యనవచ్చును.

ద్వి. అం. 14 శ్లో. తత్తాదృక్తృణపూలకోపనయనక్షేశా చ్చిరద్వేషిభి
ర్దేద్యావతృతిరీ విహస్య వటుభిః సోల్లంఠ మాలభ్యతే.

ఇక్కడ విద్యాధులభావము కవిచేఁ జక్కఁ వర్ణింపఁబడుటచేఁ బరిహాస భాషయనఁదగియున్నది. ఇటువంటివి చాలఁగలవు. కొన్ని మాదిరికేఁజూపితిని.

శాస్త్రపరిభాషలు:—

చతు. అం. 42 శ్లో. క్రిందున. క్రియాసమభిహారస్య.

చతు. అం. 44 శ్లో. ఆకృతిగణః సాధకతమం.

తృ. అం. 57 శ్లో. క్రిందున విద్యావృద్ధసయోగాద్బహిరంగాని.

చతు. అం. 11 శ్లో. క్రిందున-బ్రాహ్మణాదేశోపి స్థానివద్భావేన త్తత్రధర్మం”

ఈ వైనాల్లచోట్ల వ్యాకరణశాస్త్రపరిభాషలు. ఇట్టివి చాలఁ గలవు. దిక్షాత్రము చూపఁబడినవి.

ద్వి. అం 62 శ్లో. యదధికిరణం-మీమాంస.

ద్వి. అం. 8 శ్లో. క్రిందిగద్య. చతురక్షరోపిరాక్షసశిక్షాసిద్ధమంత్రః—

మంత్రశాస్త్రపరిభాష.

ఇట్లనేక శాస్త్రపరిభాషలను వాడుటగలదు. విస్తరభీతిచే విరమింతును.

ఇతరవిచ్చాయలు:—

క నిత్యం చ వహసక్తమః శ్లో॥ జైతుక్యమాత్ర మవసాదయతి ప్రతిష్ఠా
శ్రవణానామలంకారః నాతిశ్రమాపనయనాయ నచశ్రమాయ రాజ్యంస్వ
కపోలస్యతుకుండలమ్. హస్తధృతదండమివాతప త్రమ్. కాకుంఠలము.

అసర్వరాఘవము

ఉత్తరచరితలో వసిష్ఠుఁ డెట్లమోవక్రనిచేత రామునకు సందేశ మంపెనో

యట్లే యనర్హరాఘవములోను వసిష్ఠుడు వామదేవునిచే దశరథుచకు సందేశ ముంపెను.

అనర్హరాఘవము. శ్లో॥ జామాతృయశ్శేన వయః నిరుద్ధాః త్వం బాలవ శ్చాయంకులస్య తే వాసి నవంచ రాజ్యం యుక్తః ప్రజానా మనురంజనే గృహోత్పత్తినివృత్తే స్యాః స్యచ్ఛాద్యశో యత్పరమం ధనంవః. ఉత్తర- పూర్ణకామాయదర్శనః॥

వాచమేషా మృషీశాంహి శ్లో॥ ఋషీశాం పునరాద్యానాంవాచ శాస్త్రమేవానువృత్తే మరోనువృత్తే. ఉత్తరరామ. అనర్హరాఘవము.

ప్ర. అం. 39 శ్లో॥ క్రిందుగద్య.

తృ. అం. 16 శ్లో॥ నిర్తా...మమా రామః- అర్హవాదపః. ర్థవాదః

తృ. అం. 14 శ్లో॥ మే చతు. అం. 1 వ శ్లో॥ క్రిందుగద్య. విహస్యవటుభిసోన్మిలంత "తేనహ్యగచ్ఛతైవసావరాకీకపిలాబలా మాలభ్యతే. శ్లోత్యమడమడాయితా"

ఇట్లనేకమైన యితరకవిచ్ఛాయలు గలవు. కొన్నిమాత్రము చూపఁ బడినవి.

మురారి మూఁడవత్రోవను ద్రొక్కెను:—

ఈలోకోక్తి ననేకవిధములుగ సాధింపవచ్చును. కొన్నివిధములు చూపు చున్నాఁడను.

(1) భాష- లోకములోఁ గావ్యభాష, నాటకభాష, యని రెండుతె ఱుగులుగఁ గన్పట్టుచున్నది. పై షధము, ఉత్తరరామచరితము, ఈరెంటియం దు భాషలను గావ్యనాటకభాష లని వాడుదురు. నాటకభాష యన దృశ్య మునకు యోగ్యమైన దనియుఁ గావ్యభాష యన శ్రవ్యమునకు యోగ్యమైన దనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ఈయనర్హరాఘవమునం దున్నభాష పైఁజెప్పిన రెండువిధములుగ నున్నది. దృశ్యకావ్యమని పేరిడి శ్రవ్యభాషను, దృశ్య భాషను, కలిపి చెప్పటచే నితనియనర్హరాఘవమునకు మఱొక పేరు పెట్టవల సియుండుటచే నీలోకోక్తి పుట్టె నని యందురు.

(2) మీమాంసశాస్త్రములో భాట్టప్రాభాకరమతములు రెండు గల వనియు వానికంటె భిన్న మగుమతమును మురారి స్థాపన చేసె ననియుఁ గనుకనే యీలోకోక్తి పుట్టె ననియుం జెప్పదురు.

(3) లోకమున “వైదర్భి, గౌడి” యను నీరెండురీతులే యున్న వనియు, మురారికవి“పాంచాలి”యను మఱొకరీతి నొప్పె ననియుఁ గాన నీలోకోక్తి పుట్టె ననియుం జెప్పదురు.

(4) తృతీయఃపంథ-యను వాని యర్థము పెడత్రోవ త్రొక్కుట యని చెప్పవలసియున్న దని తోచుచున్నది.

“నిష్ప్రత్యూహ ముపాస్తహే భగవతః కామోదకీలక్షణః

కోక్రీతిచకోరపారణపటుజ్యోతిష్కతీలోచనే”

ఇచ్చటఁ గవి గ్రంథాదిని నేత్రములకు నమస్తారము చేసెను.

కవులు సాధారణముగఁ బాదములకు, వ్యక్తికి నమ స్తదించుట చూచుచుంటిమి. కాని, యిట్లు నేత్రనమస్తారము చేయుటచేఁ గవి స్వతంత్రతతోఁ బెడత్రోవను ద్రొక్కెను గాన నీలోకోక్తి పుట్టె నన వచ్చును. మరియు “జాతాః లూతాతన్తువితానవర్తుల మితో బింబం దధచ్చంద్ర మాః (ద్వి 2 శ్లో॥) ఇక్ష్వాక సాలిగూడుతోఁ బోల్చి చందబింబమును జెప్పటచే నెదికూడఁ బెడత్రోవయే.

“అయ మపి ఖరయోషి శ్చర్ణకాపాయమిషత్” (ద్వి-44) ఇక్ష్వాక నాండుగాడిద చెలివలె నని చెప్పటయుఁ బెడత్రోవ త్రొక్కుటయే.

రఘురాముడు:—

“త్రయస్త్రింశత్తోటి త్రిదశమయమూర్తే ర్భగవత

స్సహస్రాంశో ర్వంశే జయతి జగదీశోదశరథః” (త్వ. 2)

ఈశ్లోకముపలనను,

యేచత్వారో దినకరకులక్షత్ర సంతానమల్లీ

మాలామృగ సైబకమధుపా జజ్జిరేరాజపుత్రాః” (త్వ. 21)

దీనిచేతను మహాకులీనత, (ఆభిజాత్యము) అను మహానాయకగుణము కన్పించుచున్నది.

రామః- శ్రుత్వా సరోషసంధ్రమ ముత్థాయ సవినయ మంజలిం బద్ధావ్ జగద్గురో గాధినందన—

శ్లో॥ దశరథకు లే సంభూతం మా మవాప్య ధనుర్ధరం

దినకరకులాస్తందీ కోయం కళంకనవాంకురః

ఇతి హి వనితా మేనాం హస్తం మనోవిచికిత్సతే

యదధికరణం ధర్మస్థేయం తదైవ వచాసి నః” ఇతి ప్రణిపత్య మాభైష్ట తపోధనాః!” అని రాముఁ డనియెను. ఇట్టిరామవచనములంబట్టి చూచిన రామునియొక్క ధర్మకార్యాలోచన స్పష్టమగుచున్నది. స్త్రీవధయం దిష్టము లేనివానిగఁ జూపించుటచే ధర్మకాఢ్య, దయ మొదలగునవి స్పష్టమగుచున్నవి. మఱియు గురువగు విశ్వామిత్రునియందు భక్తి వ్యక్తము.

చతు. అం. 46 శ్లో॥ క్రిందిగద్య. “రామః-సవైలక్ష్య స్త్రీం ప్రసీద భగవన్ సయేవాయం చూపనా దర్శించినే నిరవరధమధురవయసి వర్త మానో యాని కాని చి దక్షరాశి ప్రలపతి”- ఇట్లనుటచే బరశు రామునియందు భక్తి, లక్షణనితప్పు తెలిసికొనఁగల తత్త్వి, రాముని యందుఁ గన్పట్టుచున్నది. లోకములోఁ దమపిల్లలు వీధులలో నల్ల రిచేసినప్పుడు తాము వెళ్ళి మాపిల్లలు తెలియక చేసిరి కోపపడ కుండి యన్నట్లు రామునిచే ముద్దుగఁ బట్టించెను.

చతు. అం. 74 వ శ్లో॥ క్రిందిగద్య. రామః- సరోపం నేపథ్యాభిముఖః- ఆః కో యం వత్స! అద్యతన స్తే దుర్వినయ ప్రరోహః య గ్గునూ నపి డ్డేస్త్రీకరోషి” అని రాముఁ డనుచు. దీనిచే రాముఁడు గురుతిర స్టారము నొప్పనివాఁ డని స్పష్టము. పున ర్నేపథ్యే, ఆర్య తూష్టి మన్ని తమస్వ, జామదగ్న్య నియ్యైతోహ మా ర్యేణ-లక్షణఁ డిట్లనుటచే రాముని గొప్ప కన్పించుచున్నది.

పం. అం. 32. శ్లో॥గద్య. లక్ష్య-సాధుదర్శిని బుధి రార్యస్య-ఇట్లనుటచే రాముని బుద్ధికుశలత కన్పించుచున్నది.

ష. అం. 5 శ్లో॥ గద్య. మాల్య-సహర్షం, కిముచ్యతే యావద్ద్రవ్యభావాహి గుణో విజగీమూణా ముదా త్తతా చిశేషేణ పునరయం రామభద్రః॥ ఇట్లనుటచే రామునిగుణవిశేషములు సువ్యక్తములు.

స. అ. 10 శ్లో॥ రా- దేవి, తుష్టే నిశాచరవతో రవిబింబవర్తీ తాతా మయా దశరథస్వయమేవదృష్టః! తస్మాజ్ఞాయా రఘుపురీం ప్రహితః పురైవ రాజ్యాభిషేకవిధిసంభృతయే హనూ నూ॥ ఇట్లనుటచే రాముఁడు

కేవలము ధశరథాజ్ఞానుసారిగ నే కన్నట్టుచున్నాఁడు, కాని, స్వార్థపరుఁడుగ నున్నాఁడని చెప్పవీలులేదు.

స. అం. 122 శ్లో॥ గద్య. సుగ్రీవవిభీషణౌ సానురాగం, అత్ర భగవతః పార్వతీజీవి తేశ్వరస్య ధను రస్తేవాసినా ఐజగవభార్గవౌ భవతో భంజత స్సహపాంశుక్రీడాదీర్ఘసఖాయంపీరలక్ష్మ్యైః॥ అని వారిద్దఱునిన తరువాత—

రామః—సలజ్జస్తితం—అన్యతోదర్యయన్, అని రామునిచేతఁ గవి పల్లించెను. ఇట్లు పల్లించుటచే ననాత్మశ్లాఘపరాయణుఁడుగఁ గన్పించుచున్నాఁడు రాముఁడు. (సశే)

త్రిశిరగిరిశతకము.

సు. మురుగేశ్వర పితృగారు-వడగ

కందపద్యములు.

- శ్రీమూర్త్యభూత శింకర, కామిత ఫల దోర్భవకామ కామవిరామా
 సోమార్థమాలి సోమా, శ్రీమహితామృతనిధాన త్రిశిరగిరిశా! ౧
- భూమీరథ చాపీకృత, హేమాద్రి సుగంధికుంతలేశ తవాంఘ్రిక
 నేమమునఁ గొలిచి నీవయి, దీమసమునఁ గృతియొనర్తుఁ ద్రిశిరగిరిశా! ౨
- గంగాధర! కొలుతుఁ మా, తంగాస్యూ వీరభద్ర ధరణీధరపు
 త్రిం గార్చికేయు శైలా, దిం గామితఫలము వడయఁ ద్రిశిరగిరిశా! ౩
- సురుచిర సుకుమారామృత, సరస్వతీమ కవితరచన చతురతకును మ
 ద్దురువీరరాఘవాద్యుని, దిరముగ నేఁ దెలతు భక్తిఁ ద్రిశిరగిరిశా! ౪
- నవరస భావాలం కృత, కవితా ధుర్యుల కటాక్ష కారుణ్యమ మత్
 కవితకు భావుక మని ప్రతి, దివసంబును దలఁతు భక్తిఁ ద్రిశిరగిరిశా! ౫
- పరమేశ్వర పదచింతా, పరుండనుఁ గారాళవంశ భవుండను ద్రిశిరః
 పురిమరుగేశుండ ముక్తికి, దెరువుగ శతకం బానర్తుఁ ద్రిశిరగిరిశా! ౬
- మూరహరపద్మజ ముఖ్యా, మర బృందము నీదుపాద మహిమలఁబాగడన్
 దరతర లాడుదు రన న, స్థిరమతి నాకెంత తెగువ త్రిశిరగిరిశా! ౭
- వరశబ్దాలంకార చ, తురకల్పనలకు నలభ్యదూర మహ్మద్
 చరమగు నీమహిమల న, స్థిరమతి నెటు వొగడనేర్తుఁ ద్రిశిరగిరిశా! ౮
- తనయుల శైశవభాషల, జననీ జనకులు వినంగ నంతస మెదలం
 దనియుదురటు నానౌడువులఁ, ద్రినయన మదిఁ దనిసిమనుపు త్రిశిరగిరిశా! ౯
- పందితజన మందారా, కందాధిపసేవ్య గరళకంధర పృథక్
 స్యందన సుమనసబృందే, దిందిర సుందరపదాబ్జ త్రిశిరగిరిశా! ౧౦
- కావేరి రోధస్థిత, గ్రావవిహారణ సుగంధికబరికుచయు
 గ్నావేశితహృత్పంకజ, శ్రీవాక్సంపత్ప్రదాన త్రిశిరగిరిశా! ౧౧
- దురితాటోప విదారణ, పరతాప నివారణచణ భంజితశమనా
 కరుణారస భరలోచన, ద్విరదానన సేవ్యమాన త్రిశిరగిరిశా! ౧౨

నీపదములఁ జెంతించుచు, నీపంచాక్షర జపంబు నిర్తలమతి నే

నేపాద్దుఁ జేయు భాగ్యము, శ్రీపతినుత కరుణ నిమ్ము త్రిశిరగిరీశా! ౧౩

పావనభద్రాక్షంబుల, భావశ్యవిభూతి మేనఁ దాల్చుచు మదిని

భావించి పూజ సేసెడి, ధీవర మీవలెను నాకుఁ ద్రిశిరగిరీశా! ౧౪

శరధీకృతశరధీ వృషభరథి ధుతదంతకరధి ప్రశమిత చక్రాం

గరధి దాశరథి మినుత, స్థిరధీప్రద మాతృభూత త్రిశిరగిరీశా! ౧౫

శివభక్తులఁ దలిదంపుల, శివయోగుల యతుల గురులఁ జేకొని భక్తి

దవిలి పదపూజసేయక, దివిరెడు నాకెద్దికెలకు త్రిశిరగిరీశా! ౧౬

వినియవివేకము శౌర్యము, కనకము గేహములు జీవకారుణ్యము వా

హన మంగన యశ మలవడుఁ, ద్రినయన సీఘరికృపను ద్రిశిరగిరీశా! ౧౭

తనుకరణ భువనభోగము, లను జీవుల కొనఁగి వారి లయకర్తముల

దనివోవ భుజించిన ము, క్తినిఁ జేర్చెడి పతియునీవ త్రిశిరగిరీశా! ౧౮

పతికన్యమైన జీవము, పతి పశువను భేదముడిగి పతితోఁదాను

మతిఁ గలసియున్న తత్వ, స్థితిఁ బాశమువీడి ముక్తి త్రిశిరగిరీశా! ౧౯

కరుహకర కంకపత్ర, కరుహాధిప కరుహమిత్ర కరుహప్రినేత్ర

కరుహక్షి నహితగాత్ర, ద్విరసననాథాంక శ్రోత్ర త్రిశిరగిరీశా! ౨౦

డెండెము నింద్రియ వళగతి, నందించుచు నాత్మబోధ మరయక గాలం

బిందనుకఁ జెరిపితి న్నును, గ్రిందికిఁ ద్రోయక న మనుపు త్రిశిరగిరీశా! ౨౧

భావజుబారికి లోఁబడి, కావరమున నన్యసతులఁ గామించిననే

నేవగగతిఁ జెందుదు నికక, దీవరమునఁ బ్రోవుమయ్య త్రిశిరగిరీశా! ౨౨

కోపంబునఁ గామంబునఁ, బాపంబుల మిగులఁ జేసి పతితుండయిన నా

పాపధ్వాంతము బోధపు, దీపంబిడి యపనయింపు త్రిశిరగిరీశా! ౨౩

కావేరితోయ మాడక, గావేరితోయమాడి గాసిల్లితి నో

దేవా నామనవిని విని, దేవానాంప్రియుని మనుపు త్రిశిరగిరీశా! ౨౪

నాగారిదురితమోచన, నాగారితురంగవరద నాకధునీకా

నాగారిచర్మధరణ, శ్రీగోహృన్నివాస త్రిశిరగిరీశా! ౨౫

శివజంగములకు మృణ్మయ, నవపాత్రము లొనఁగి జవ్వనముగెల్చిన ప్రా

భవు నీలకంఠ కుమ్మరి, దివురఁగ నినుఁ బెనచినట్టి త్రిశిరగిరీశా! ౨౬

గండపుఁజెక్తయు దొరకమి, కం దనకేల్లాచి నీదు కృపచే మధుర

బొంది భువినేలు మూర్తిని, గ్రిందొందకఁ బ్రోచినట్టి త్రిశిరగిరీశా! ౨౭

పాలుంచిన వెసలం దన, కాలం ద్రోయించు తండ్రి కాల్పనిమిన యా
 లీలంగని చండిం గృహం, దేలించుచు బడమొసంగిన త్రిశిరగిరీశా ! ౨౯
 తరణిక్షుపణకు లిడంగా, దరణిగ నా చట్టునెక్కి తరణింపడె నీ
 కరుణా వాగీశుండు మది, దిరపడు శివభక్తికలిమి ద్రిశిరగిరీశా ! ౩౦
 రాజీవాప్తాంబక శివ, రాజీవాంబకవిదార రాజకవర్ష
 రాజీవాంచితకర నీ, తేజము నాకింత చూపు త్రిశిరగిరీశా ! ౩౧
 కావేరి తోయ ముండంగ, బావిని నీరాడువారి పగిదిని నిన్ను
 సేవింపక వెఱ దయ్యము, దేవునిగాఁ గొలువనీకు త్రిశిరగిరీశా ! ౩౨
 హరభక్తులు నేనుక మది, గరఃగుటయం దొక్కతేవ గలవారము గిం
 కరులు శివ చింతయంబును, దెఱవలకూటమిని నేను ద్రిశిరగిరీశా ! ౩౩
 తనువుల కడరెడి యడజడి, పనుపడ నొకకోటియైన బ్రహ్మజ్ఞానుల్
 వనరరు నెలజింకయు మే, దివి పులికిని వెరవఁ గలదె త్రిశిరగిరీశా ! ౩౪
 ఏను న్నతిమంతులుఁ దుల, మ్రెన్గ వందురుటయందు నన్యులు దొసఁగుల్
 పూనిన నార్యులు నేనుక, దీనత నాకెగ్గు లడరఁ ద్రిశిరగిరీశా ! ౩౫
 సారంగాజనవసనా, సారంగజ్యోవ లేపశమన వృషాంకా
 సారంగాంకవతంసా, శ్రీ రంగాధీశ వరద త్రిశిరగిరీశా ! ౩౬
 కాలముఁగ ర్తముఁ దలఁగిన, మూలము చెవ్వందిలింగ మోహధావంతో
 న్తులము మద్దుష్టతకు, త్రిలమహోద్భేదకులిత త్రిశిరగిరీశా ! ౩౭
 విశదంబుగ సవనంబునఁ, ద్రిశిరంబుల వేల్చివేడఁ దృప్తిగఁ బురికిక
 ద్రిశిరఃపురమను పేరిడి, త్రిశిరాసురవాంఛ లొసఁగు త్రిశిరగిరీశా !
 నినుఁగాక కదల దణువును, నను పెట్టన నీవుయోగ మందఁగ లోకం
 బును భోగమందలేక మ, దిని యోగముఁగొనదె మహిని ద్రిశిరగిరీశా !
 మనుజులు దనకర్తృచయం, బును మంత్రము పదము వర్ణ భువనము దత్వం
 బును కలలుక శక్తియు మ్రం, దినఁ బొందెడు పతియునీవ త్రిశిరగిరీశా !
 శూలిక విధుమాలి దయా, శూలిక రక్షిత బుధాలి సరసిజబాణో
 న్తులిం గపాలి వృజినము, వ్రీలక నినుదెలతునోలి ద్రిశిరగిరీశా ! ౪౦
 ఫలమున రసముక బాటలొ, నలికిడిగతి సర్వజీవ వ్యాపిని బ్రాబ
 ట్టులు నిన్ను నేకమనకం, దెలుపవె యద్వైతమనుచు ద్రిశిరగిరీశా !

దేహపువేరిటనేమను, దేహిగ ననువంది నీవు దేహియు గావా

దేహి నినుఁ బోలదైనం, దేహియు వేటగుడువీవు త్రిశిరగిరీశా ! ౪౨

కలుగుం బరమున మిను గరు, వలి కిత్తియు నీరు మన్ను బైరుం గుడుపం

దలిపంచకోశధాతువుఁ, దెలివొందు నొకంట నొకటి త్రిశిరగిరీశా ! ౪౩

తనవలన నుద్భవించిన, యెలినలవాడిపృథ్వి నాకసమువిధం

బునఁ గోశములం బ్రహ్మము, ద్రినయన లో వెలిగవిజ్ఞఁ ద్రిశిరగిరీశా ! ౪౪

రంగ త్తరంగమానిన, పంగ శిరోస్యస్త్రగంగ స్తరమదభంగా

రంగాయితగిరిశృంగా, శృంగారకరురంగహస్త త్రిశిరగిరీశా ! ౪౫

ఘటజలమున రవిబింబం, బెటు చలియించినను రవికి నెట్లదిలేదో

అటువలెఁ బ్రపంచచలనము, దిటుముగ తేనెట్టిపతివి త్రిశిరగిరీశా ! ౪౬

తనడెందెములోఁ దలఁచిన, పనులే ప్రారబ్ధముగను బాకంబగువా

నిని ననుభవించవలెను మ, దిని నిన్నే తలఁచ ముక్తి త్రిశిరగిరీశా ! ౪౭

పాయని యాణవములముఁ, మాయా కర్తములచేత మాన్ని కరుణచే

నాయిత పశువుల నీలో, శ్రేయముగాఁ జేర్చుపతివి త్రిశిరగిరీశా ! ౪౮

పరివర్తి* వార మయనము, నరయ † దయా, కల, కరాంశ మందున‡ బహ్ని

శరదము, మృగరవి నొసఁగితిఁ, దిరముగ నీ శతకమీకు త్రిశిరగిరీశా ! ౪౯

నారదనీరదదారద, శారద ఘనసారిహారశారదశశి నీ

హరదరహీరపారిణ, శ్రీరాజతకాంతిదేవా త్రిశిరగిరీశా ! ౫౦

—I అచ్చ తెనుఁగు I—

పలమూరిదాలుపు నలువయు, వెలిగారువజీరు లిబ్బిప్రేపుఁడు లెలమిం

గొలువ మునిమాపు వుత్తడి, దెలిడాలోలగము గునియుఁ ద్రిశిరగిరీశా !

జగము దొర యనక నిన్నుం, దెగడుచుఁ బెట బాసవాల తెగఁగొని దక్షుం

డెగవునఁ జేసినవేలిమిఁ, దెగటాఁజ్ఞిన మిత్తిగొంగ త్రిశిరగిరీశా ! ౫౧

నలువతలపునుకచేతం, బొలయం బి తలగ వెదురుపొలము నిరాబా

రుల గరితలఁ బరికించిన, తెలిడాల్ దిరిపరిపగావె త్రిశిరగిరీశా ! ౫౨

గట్టెత్తు పొలసుదిండిని, బొట్టనప్రేలదుమ జాలిఁబొగడఁగఁ గోర్కుల్

వెట్టుచు మన్నించిననీ, దిట్టతనముఁ బొగడఁదరమె త్రిశిరగిరీశా ! ౫౩

*పరివర్తి 24. †అయనాంశము భాగలు 21, కలలు 31, వికలలు 18, ‡అనలసంవత్సరము, తెనెల.

ఉక్తరి రక్తసు లిప్తున, ముక్తాటికలు మ్రక్తనొక్త కుంగిగ్రక్తున వి
 ల్లెక్తిడి మిక్తిలికంటు, గ్రిక్తిడియంగాల్పి నిక్తుఁ త్రిశిరసిశా ! ౧౧

తిగతలల నల్లద్రావుఁడు, జగముల దొర నీవయచుచు సరగునఁజూడఁ
 తిగతలలవ్రేసి వేల్చిన, తెగువం గని కోస్తులికిన త్రిశిరసిశా ! ౧౨

సనుపున నీవే సనుఁ, కొనవలయుంగాక నిన్నుఁ గూడుటకే నొ
 క్తనిగరపుచెయిద మొరయపఁ, *చెరుగానని కసటుఁడైతిఁ త్రిశిరసిశా !

పెఱతెఱవల నేలగలవయి, నెఱతమకముపూని రవళి నిక్తుచు నిన్నుఁ
 గుఱిగొని తలఁపని నన్నే, తెఱఁగున మన్నింపఁ గలవా త్రిశిరసిశా ! ౧౩

నిను గా కన్నియునొరులే, దని తలఁచుచు డింగరీంస్తు లందిరి నిన్నే
 ననదుద్దు జగమెనేటని, దినుచు గూర్చొచుచుఁడైతిఁ త్రిశిరసిశా ! ౧౪

కెందలిరు ట్లు డెందెము, నొంది రహింగందళించి యూటల నెందుం
 జెందకఁ గొందలమందకఁ, గ్రిందొందకఁ దలఁపఁజేయు త్రిశిరసిశా ! ౧౫

వారువ మెక్తుఁకుమెకముం, గారవముం గీము నాలు గలిమియు నిసువుల్
 దాఁకిఁ దోడగునో తుదఁ, దేరుటకీ య్జుగాక త్రిశిరసిశా ! ౧౬

పెఱవారికెగ్గొనర్చుచుఁ, గొఱ మాటలఁ దూలనాడి కొఱగామికి లో
 పెఱవక వీఁగెను నాకుఁ, దెఱకువమెతైఱఁగు గలుగుఁ త్రిశిరసిశా !

ఆలుం బైకము బిడ్డలె, మేలంచును నీదు తమ్మి మెట్టలఁ దలఁపం
 జాలనినఁ బెంద్రోవం, దేలఁగ నెటుసేయఁగలవా త్రిశిరసిశా ! ౧౭

పలుగాకులఁ గూడుక చెడి, పలుగాఁకల డప్పి బోటుఁ బాలనుఁడైతిఁ
 వెలివాడని వెలిద్రోయకఁ, దెలిజాల్ జడదాల్ప మనుపు త్రిశిరసిశా !

కలిమిగల యలవి నులిపులు, మెలకువ నెలకొలిపి తెలిసి మెలఁగరుబలిమిఁ
 నెలగలు దలఁగిన నలమరి, తెలియఁగలరు తెలివి నెలమిఁ త్రిశిరసిశా !

నను నెగ్గాడిన సెచుట, యును గా కలవారు గొడిమె నొడఁగూడెడి బి
 స్తను బడుదురొకో యనున్లు మ. దినివగ చెడికటనయొసఁగు త్రిశిరసిశా !

వెన్నుని తలపూసల చా, లెన్నికగా నఱుతఁదాల్చి యింపుగునియునిఁ
 వెన్నుఁడు నలువయు నుండఁగఁ, దిన్నం డెదఁ జక్త నెఱిగెఁ త్రిశిరసిశా !

నిను గని వలచుచుఁ బొలచు, దిన నిడి నీ కంటఁ జెవుల తెగఁగని తన కం
 డ్లనుబెఱికి యిడిన కన్నవ, దిన మాటిట నిర్ముఁగలసెఁ త్రిశిరసిశా ! ౧౮

తనపాపని సిరియ్యలుని, వనరకఁ దలికొని నోపి వండిడఁ దినకన్

గను మొఱుగుచుఁజిలుకొండనిఁ, దినుచుగఁబెందెరువుఁజేర్చు త్రిశిరగిశిశా!

నిక్కముగ నక్కటిక మీ, యక్తున మక్తువయుఁ దక్తు నననాస్రక్తుల్

నక్రాడి మనువు మ క్కటఁ, ద్రిక్తులు నెద్దడియు స్రుక్తఁ ద్రిశిరగిశిశా! ౨౦
ప్రేముడి సుందరుఁ గోరికఁ, బ్రాముడి గోసంగి వగిది వచ్చిననీకున్

సోమాసి మారుఁ డిగిరిక, దీమసమున నిడఁడె యరితిఁ ద్రిశిరగిశిశా! ౨౧

సిగఁ జూచితి నని బొంకిన, దుగినునిఁ దిట్టఁగను మదిని దురపిలి వేడన్

కొగరడఁచి మరుపవే యీ, తిగతలగట్టుననుబెట్టి త్రిశిరగిశిశా! ౨౨

కావరమునఁ గావించిన, కావలముఁగాలిచి కనికరమున నన్నున్

గావుము కావిరికుత్తుక, దేవరదేవురు సడల్చి త్రిశిరగిశిశా! ౨౩

తుప్పటిల నినుఁ బూజల, మెప్పింపఁగ లే నతైన మిసిమింతునినా

నిప్పచ్చరములఁ దోర్పుచుఁ, దెప్పనఁ బాతలలనిమ్ము త్రిశిరగిశిశా! ౨౪

లన్నులమిన్నల నెన్నుచుఁ, బన్నుగనన్నొసఁగియన్ని బన్నమువడితిన్

గన్నడ పన్నకఁ గన్నటి, దిన్నగ మన్నింపు మన్న త్రిశిరగిశిశా! ౨౫

సాకుట కీవుండఁగఁ బెఱ, సోకుల వేల్పులుగఁ గొలిచి సాలపొందిముడిన్

జీకాకు వడయనీక నె, జేకువ ననుఁ బ్రోవుమయ్య త్రిశిరగిశిశా! ౨౬

నెల ప్రొద్దు గేస్తునేలయుఁ, జలిన్వసం డిగ్గి గాడ్పుఁ జదలఁగ నీ ని

ల్వుల దచ్చి మదినిఁ గనుఁగొను, దెలివిఁ గనికరము నొసఁగు త్రిశిరగిశిశా! ౨౭

తనయాలి కనరు మానుప, నిను గుంటెన వోవఁ బనిచి నీరింకిన గుం

టను మొసలిసోట నిసువం, దిన సుందరుఁ పాటనలరు త్రిశిరగిశిశా! ౨౮

తీవంచమోము గ్రుడ్డలఁ, గావించుచు మనిసి దోర్చి కప్పుచుఁ జేర్పుం

జౌవంచమోముఁ దమ్ముల, క్రేవన్ మదినుంపఁ జేయు త్రిశిరగిశిశా! ౨౯

తెగులన్ వగవకఁ దగనన్, దుగమొగములవేల్పుకంటి తొగచెలిదాలూ

సగమేన మగువ బిగిచిన, తిగమొగములజోగి మనువు త్రిశిరగిశిశా! ౩౦

సరివడు దొరస్రందిన వం, దురి యచటు దొరంగ లేక నొగులుట తనతీ

పురమనుచు నిన్నెళలఁచెడి, తెరు వొసఁగుము పదిలముగను త్రిశిరగిశిశా! ౩౧

తరమెఱుంగని దొర లందఱిఁ, బరికించుచు లేచి కొలిచి బ్రతుకుగనకవే

సరి వనటకడలిమునుఁగకఁ, దిరముగ నిన్దలఁపఁజేయు త్రిశిరగిశిశా! ౩౨

కొండెముఁ జెవిఁగొని చదువరి, తండుబులు కెన్నవచ్చు తగవరికొడువుల్

మొడుగ వినియెడి మోరలకు, దిండికిఁగాఁ గొలుచునీకు త్రిశిరగిశికా! ౮౩

జానుగుకొమోరలకుఁ గను, జానుగుమే లొకనిఁగఱచి చచ్చాడు మోరల్
పూని పలుకొంపముంతురు, దీనన్నను గొలుచునీకు త్రిశిరగిశికా! ౮౪

చిచ్చుం జొచ్చునె చెద లీ, దచ్చియొకల్ మెచ్చిచుదివిఁ దలంచినచారిత్ర
నచ్చునె నిచ్చలు గాములు, దిచ్చమొగం బచ్చువడక త్రిశిరగిశికా! ౮౫

జగములఁ దుదిరేయిరిఁ దన, సెగకంటఁ గాల్చి మగుడఁ జేయుచుఁ గూబ్బున్
జగజెట్టియగుచు నిక్కడి, తెగువారియు నొక్కఁడీర త్రిశిరగిశికా! ౮౬

అన్నిట నుండుచు నెఱుఁగుచు, నన్నియు ననుమాటవిచ్చ మన నాయెడలో
నున్నవి నేల యొకర్పపు, తిన్నగ నీవెఱిగి నోకఁ ద్రిశిరగిశికా! ౮౭

వలపిలు ములుచేయఁతుల, నలముచుఁ దెచ్చలిరిఁ బరాంతకచోడున్
దొలుకించి మఱివానలఁ, చెలియం బ్రోలడఁచిదోర్పు త్రిశిరగిశికా! ౮౮

సారముని పాఠజగముం, జేరి పొదల్ దెచ్చిపెంచి చేమంతిననల్
గూరిచి నినుఁ బూజించిన, తీరుంగని ముత్తియిడిన త్రిశిరగిశికా! ౮౯

కనికనకఁ గనులు నలసటఁ, కనికరములఁ బెనఁగు నదను గని కరిముననన్
గని కరమున ననురుచుప మ, దివిఁ దలఁచుచుఁ దెలతువిపుడె త్రిశిరగిశికా!

కూరిమి నిను మ్రొక్కిఁజి చను, బేరులకొమ విశ్మయం పెనఁగొనసీన్
జేరి తలిఁ బోలి స్త్రీచిన, తీరెన్నఁగ నాదుతరమె త్రిశిరగిశికా! ౯౦

రమ్మన్నరావు రానివి, పొమ్మనరాఁ గలవి యెందుఁ బోనేరవనన్
ఇమ్ముగనీ యరు లలవడఁ, ద్రిన్నరి యెవియేనివచ్చుఁ ద్రిశిరగిశికా! ౯౧

తెలివిచెడిమందు నదనున, నలసట నిన్నెదను దలఁప నగుమనోలేనో
వలపున నిపుడేతలఁచుచుఁ, దెలతును బెంద్రోవఁజెందఁ ద్రిశిరగిశికా! ౯౨

తెగులం బడి వగవఁగఁ జముఁ, డెగవునఁ బట్టిచ్చునప్పు డీవెనసి ననున్
దిగుచుచు నీలోఁ జేర్చుము, తెగడక నామనవి నింత త్రిశిరగిశికా! ౯౩

చెడుగడు గుడిచెడి యడజడిఁ, గఁ వడి నీయడుగు లెడఁదఁ గడలెడిబెడఁగుల్
గొడవనుడివడఁగఁ దడయునె, దిడుమని కడకెడలలేక ద్రిశిరగిశికా! ౯౪

నిన్నొక్కటివేడెద మఱి, నన్నిఁకఁ బుట్టంగఁ జేసి నలియింపక నీ
హొన్నజ్జు దమ్మిగెలపునఁ, దిన్నగననుఁ జేర్చిమచుపు త్రిశిరగిశికా! ౯౫

పొట్టకును జెనఁటి దొరలను, నిట్టూర్పునఁ గొలువనీక నీయజ్ఞుటనల్
 పుట్టువుల మదినిఁ దలఁచుచు, దిట్టత నినుఁ గొలువఁజేయు త్రిశిరగిరీశా!
 చెలిమిని యలుకం గూటమి, నలసట మెయిముఱచియరితి నైనను దలఁచం
 గలవారి జముఁడు సెనకు నె, తెలియఁడ నీయజ్ఞుబలిమిఁ ద్రిశిరగిరీశా! ౯౮
 మిచుసిక వెన్నెలు *తలమల, యునికిజోహా† రుడ్డమోమును త్తరిడింగి
 శ్లస దుక్కణ పెంకణమిడి, తిని మచుపుము చెంగనాలు త్రిశిరగిరీశా ౯౯
 చిన్నిదపు గట్టువిలుతుఁడ, చిన్నిపువుల్ గూర్చినిడుచుఁజివురుటడుగులన్
 జిన్నిపువుల్ వెట్టెద ననుఁ, దిన్నగమన్నింపుమన్న త్రిశిరగిరీశా! ౧౦౦

అష్టవిధకందము.

గర్భప్రథమకందము.

తలఁతును నెలడాల్ నిలువున్, దలనెల నిలుపుని వెలిమల తలగలు నెలవున్
 నిలుపునిఁదలజాల్ బలియుని, నెలగలుగలుగను బలుకుల నెలవున్ గలయన్.

గర్భద్వితీయకందము.

నెలడాల్ నిలువున్ దలనెల, నిలుపున్ వెలిమల తలగలు నెలవున్ నిలుపున్
 దలజాల్ బలియుని నెలగలు, గలుగన్ బలుకుల నెలవునిఁగలయన్ దలఁతున్.

గర్భతృతీయకందము.

తలనెల నిలుపుని వెలిమల, తలగలు నెలవుని నిలుపునిఁ దలజాల్ బలియున్
 నెలగలుగలుగను బలుకుల, నెలవునిఁగలయన్ దలఁతును నెలడాల్ నిలువున్.

గర్భచతుర్థకందము.

వెలిమల తలగలు నెలవున్, నిలుపునిఁ దలజాల్ బలియుని నెలగలుగలుగన్
 బలుకుల నెలవున్ గలయన్, దలఁతును నెలడాల్ నిలుపునిఁదల నెలనిలువున్.

గర్భపంచమకందము.

నిలుపునిఁ దలజాల్ బలియుని, నెలగలు గలుగను బలుకుల నెలవున్ గలయన్
 దలఁతును నెలడాల్ నిలువున్, దలనెలనిలుపుని వెలిమలతలగలు నెలవున్.

గర్భషష్ఠకందము.

తలజాల్ బలియుని నెలగలు, గలుగను బలుకుల నెలవునిఁ గలయన్ దలఁతున్
 నెలడాల్ నిలువున్ దలనెల, నిలుపున్ వెలిమలతలగలు నెలవున్ నిలుపున్.

గర్భసప్తమకందము.

నెలగలు గలుగను బలుకుల, నెలపున్ గలయన్ దలఁతును నెలడాల్ నిలుపున్
దల నెల నిలుపుని వెలిమల, తలగలు నెలపుని నిలుపునిఁ దలజాల్ బలియున్.

గర్భాష్టమకందము.

పలుకుల నెలపున్ గలయన్, దలఁతును నెలడాల్ నిలుపునిఁ దల నెలనిలుపున్
వెలిమల తలగలు నెలపుని, నిలుపున్ దలజాల్ బలియుని నెలగలుగలుగన్.

నెలడాల్ చంద్రజ్యోతివంటి కాంతిగల
నిలుపున్ ఒడలుగలవానిని
తల తన శిరస్సునందు
నెల అర్ధచంద్రుని
నిలుపున్ నక్షత్రజాపతియొక్క శాపపీడితుఁ రూపఁజుండునటు తన
జటామకులమందు స్థిరముగాఁ జెక్కి విలిపిపెట్టుకొనినవానిని,
వెలిమల క్షేతవర్ణమైన రజతాద్రియొక్క
తలకలు శిఖరమును
నెలపున్ తనకు వాసస్థానముగాఁ గలవానిని
నిలుపుని బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదులును సకలచరాచరప్రపంచములును మహా
ప్రళయకాలమందు రూపఁటి నశింపఁగాఁ దా నొక్కఁ డేకాల
ముఁ గర్తములుఁ దలఁగి స్థిరముగా నిలుచువానిని
తల శిరస్సునందు
జాలు గంగానదిని ధరించుకొన్న
బలియుని లోకైకపీఠుని
పలుకుల సకలభౌవలకును
నెలపున్ వాసస్థానముగా నుండువాడైన పరశివమును
నెలగలుగలుగన్ - ఇహమందు ధర్మాచరణమునకుఁ దోడుగానుండు సంపదలు
నాకు సిద్ధించుటకును
కలయన్ పరమందు పశు పతి యనుభేద ముడిగి యద్వైతముగాఁ గలసి
కొనుటకును
తలఁతున్ హృదయమందు సదాధ్యానించెదను..

EPILOGUE.

శ్రీచిల్లవారి కులజల, ధీచంద్రసుధీవిశాలు దీన్తాచారుక్
 యాచకిజనకల్పకు గృ, ధ్రాచలవన్ముఖపదస్థితాంతకరణుక్.
 అతిరుద్ర సోమసవనము, నతులితి వస్తు ప్రదర్శ నాదులచే నీ
 క్షితి 'రాజ' బిరుదమందిన, హితభాషణ వేంకటేశ్వరెట్టమహీశున్.
 వ్రంతల బాపుమ మానిసి, బంతుల యెద్దడిని దోర్చి మన్నించుచు వే
 టింతుల కూటమిఁ గోరఁ డా, కింతయు శ్రీవేంకటేశ్వరెట్ట బిడౌజుక్.
 మనుపదగు మేరగలఁడని, వనటంబడనీక నాదు మనవియొకింతం
 గానికొర్తులొసఁగి మదిఁ జన, వెనసిన శ్రీవేంకటేశ్వరెట్టక్షితిపున్.
 మును *నల్లద్రావుఁడేటన్, మినుమణి విల్లందునాఁడు వింటికినేగక్
 గనివనరి పొగలుచుండు మ, దిని దీమసమొదవఁ దలఁచి తేజితినిటులక్.
 నాకుఁ జననస్థలము పి, నాకియుఁ ద్రిశిరాఖ్యదనుజనాథుని కొర్తుల్
 వీక నిడి గ్రావరంగముఁ, జేకొనిత్రిశిరఃపురంబుఁ జేరివసించుక్.
 ప్రేమను మాతృనిధానుం, డై మాతృసుహృపమొంది యంగనఁబ్రోవక్
 దా మహి సుగంధికబరీ,వాముండ్ల మాతృభూతపరముక్ మదిలో.
 ప్రవమొనరించుచు భక్తిం, దవిలి శివుక్ సంతతంబుఁ దలఁచిన హృదికిక్
 శివబోధము దృఢశుద్ధియు, భవబంధవిముక్తి గలుగుఁ బరమునటంచుక్.
 అవివేకతమ సరణిక్, భవసాగరతరణు శమనభంజకరణుఁ గై
 రవపతిధరణుఁ జతుర్దశ, భవనైకశరణ్యు శేషభుజగాభరణుక్.
 కర్మత్రయపీడితతను, ధర్మత్రయ మణఁచి పరము దాననుదెలివిక్
 నిర్మలనిత్యానందవి, నిర్మాతునిఁ బొగడనైతి నిష్కలపరముక్.
 మును నాకలోకనాథుం, డనువుగ సేనాని సాయ మందినవిధ మే
 ననుపమకవిపర్యులదయఁ, గొనిపొగడితినిందుగొనముగొందురువిబుధుల్.
 సారగ్రాహరస్పృహలు, ధీరమతిం బరులతప్పఁ దేజరు కుకపుల్
 క్రూరమతి లాతినేరము, లేజితమచిరాకుగుప్ప లెఱుంగరొకింతక్.

సోమానందమూర్తయనమః.

* రాక్షససంహత్యనము, భనుర్నాసము మొదటిశేది.

శృంగారరసము.

కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు—విజయనగరము.

రసశబ్దమునకు “రస్యతే ఆస్వాద్యత ఇతి రసః” అని వ్యుత్పత్తి. ఆస్వాదింపఁబడునదిగాన రస మని పిలువఁబడుచున్నది. ఈరసము విభావాదులచే స్థాయి చక్రగఁ బంపున మైనపుడే స్ఫూర్తిని జెంది సర్వజన హృదయాహ్లాదకమగును. ఈవిషయమే ప్రతాపరుద్రీయమున నిట్లు స్పష్టపఱుపఁబడినది.

“విభావానుభావనాత్మికవ్యభిచారిసామగ్గీ సముల్లాసిత స్థాయి భావోరసః—”

ఇట్టిరసమే కావ్యమునకుఁ బ్రధానభూతమైనది. కనుక కవి తనకావ్యమున సర్వప్రయత్నములచేతను రసమునే ముఖ్యముగఁ బోషింపవలయును. ధ్వనికారుఁడు మన కీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

కావ్యర్యాత్ సవీవారః తథా చ దిశ వేః పురా

క్రాంచద్వంద్వవియోగోత్తః శోక శ్శోకత్వమాగతః.

1 ఉ. 5 కా.

“వాచ్యానాం వాచకానాంచ యదాచిత్యేన యోజనమ్

రసాదివిషయేణైతత్ కర్తముఖ్యం మహాకవేః”

3 ఉ. 32 కా.

వృత్తికారుఁడుకూడ నీకారకావృత్తిలో స్పష్టముగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

“అయమేవహిమహాకవేర్ముఖ్యవ్యాచారో యద్రసాదీనేవ ముఖ్యతయా కా

వ్యార్థకృత్య తద్వ్యక్త్యనుగుణేన శబ్దానా మర్థానా చోపనిబంధనమ్”

ఇట్లు కావ్యమునకుఁ బ్రధానభూతమైన రస మాలంకారికులచే శృంగారము, హాస్యము, కరుణము, రౌద్రము, విరము, భయానకము, బీభత్సము, అద్భుతము, శాస్త్రము, నని తొమ్మిదివిధములుగ విభజింపఁబడినది. విద్యానాథునిశ్లోకము నిటఁ బ్రమాణముగనితును.

“శృంగారహాస్యకరుణాః రౌద్రవిరభయానకాః

బీభత్సాద్భుతశాస్త్రాశ్చ రసాః పూర్వై రుదాహృతాః” రసప్రకరణము.

ఈ తొమ్మిది రసములలోను శృంగారరసము ప్రధానభూతమయిన దని చెప్పవచ్చును. ఏలన-నిదిచాలనుకుమార మైనదయిసర్వజనహృదయాకర్షణముగ నున్నదిగనుక-సర్వప్రాణులకు శృంగార మనుభవమునం దుండటచేతను నదియే సర్వజనలహృదయముల నాకర్షించుటకు సమర్థమై యున్నది. వీర్రాదు లన్ననో సర్వజనసామాన్యములు కావు. ఆయాయి పురుషులకే యనుభవవిషయము

లగును అందుచే సర్వజనసామాన్యము లగుటకు వీలులేదు. శృంగార మన్న నో నిత్యము నందఱకు ననుభవ విషయ మగుటచే నందఱకు నది యాహ్లాదకర మగుచున్నది. కాన శృంగార మీతోమిగిలిన సములలోను బ్రధానమైన దనుటకు సందేహము లేదు. యీ విషయమునే ధ్వనికారుఁ డిట్లు చాటుచున్నాఁడు.

“శృంగారవచ మధురః పరః ప్రహ్లాదనోరసః

తస్యయం కావ్యమాశ్రిత్య మాధుర్యం ప్రతితిష్ఠతి” 2 ఉ. 8 కా.

* వృత్తికారుఁడు కూడ నీ విషయమును దృఢపఱచినాఁడు.

“శృంగారసోహి సంసారిణాం నియమే నాచుభవవిషయత్వాత్ సర్వరసే భ్యః కమనీయతయా ప్రధానభూతః”

రసవిరోధచర్చలోఁ జాల సుకుమారమైన దీరస మని చెప్పియున్నాఁడు. మఱియునిది యితరరసములకంటె మిక్కిలి కావ్యమునకు శోభాదాయక మనియు సర్వజనాకర్షక మనియుఁ గవి దానియందు శ్రద్ధకలవాఁడై యుండవలయు నని యుఁ జెప్పినాఁడు.

“విరోధ మవిరోధం చ సర్వత్రేత్యం నిరూపయేత్

విశేషతస్తు శృంగారే సుకుమారతరోహ్యసా” 3 ఉ. 28 కా.

“ఎనేయా నున్ముఖికర్తుం కావ్యశోభార్థమేవవా

తద్విరుద్ధరసస్పర్శ సదంగానాం నదుష్యతి.” 3 ఉ. 30 కా.

“అవధానాతిశయవాన్ రసే తత్రైవసత్తవిః” 3 ఉ. 29 కా.

సాధారణముగ నొకనిని సన్మార్గమునకుఁ ద్రిప్పవలయు నన్న వానిహృద యనున కాహ్లాదకరము లగువాక్యములచేఁ గదా వానికి నీతి గఱపవలయును. పెం తగువాక్యములచే వానికిఁ బ్రవృత్తి కలుగదు కనుకనే భాసశూద్రకకాళి దాసాదిమహాకవులు సర్వజనహృదయానందకము లగువాక్యములచే నీతి నుప దేశింపఁ బూని తమ ప్రబంధములు సర్వజనమనోరంజకములుగ నుండుటకుఁ గాను వానిలో సర్వజనసాధారణమైన శృంగారమునే చొన్నినారు.

ఇప్పటికి సంస్కృత ప్రబంధములు నూటికి నెనుబది వైఁగా శృంగారరస పూరితము లగుటకుఁ గారణ మేమి? శృంగారరసము సర్వరసములకంటెను సర్వజనహృదయాహ్లాదకరమగుటయే. కనుక శృంగారరసమురసములలోనికెల్ల రాజ మని చెప్పట యంతమాత్రము నతిశయోక్తి కాఁజాలదు.

* ధ్వనికారుఁడు, వృత్తికారుఁడు వేఱని వఱకొక వ్యాసమున సభావింపనున్నాను.

భోజము కూడఁ దన సరస్వతీకఠాధరణమున శృంగారమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చియున్నాఁడు. శృంగారమే యభిమత మైనరస మంట. అట్టి శృంగారమందు కవి మగ్నుఁడైననాఁడే కావ్యము మనోర-జకముగనుండు నంట లేనిచోఁ గావ్యము నీరసమేనంట.

“రసోభిమానో హంకారః శృంగార ఇతి నీయతే

యోర్ధః తస్యాస్వయాత్తావ్యం నీరసం సర్వమేవతత్.”

“శృంగారోచ్ఛ్లేషః కావ్యే జాతం రసమయంజగత్

సవినచే దశృంగారీ నీరసం సర్వమేవతత్.”

మఱియు నాలంకారికులందఱుఁగూడ దీనికే య గ్రస్థానము నిచ్చియున్నారు. శృంగారరసమునకుఁ బూర్తిగ విభావానుభావాదులను సోదాహరణముగ వివరించుచు కీరాదులకు వానిని వివరించియుండలేదు. ఊహ్యము లనిరి. ఏలన నిదియే సర్వజనాదరణీయముగాన దీనిని బాగుగ వివరించి యితరరసములకు వారె యూహించుకొనుంగల రని కనుక శృంగారమే ప్రధాన మైన దనుటకు సందియము లేదు.

రసముఁ బేర్చినునప్పుడు గూడ “శృంగారహాస్యకరుణాః” అని మొదటనే పేర్చినఁబడిన దీశృంగారము కనుక దీనికే ప్రాధాన్య మిచ్చిరి యాలంకారికు లనుటకు సందియములేదు.

కనుక సుకుమారమైన యీశృంగారరసము సర్వజనహృదయాహ్లాదకర మగుటచేతను అన్నిరూపకములందుఁ జొన్పఁబడుటచేతను నాలంకారికులచే న గ్రస్థాన మీయఁబడియుండుటచేతను వీరము మొదలగు నితరరసముల కన్న నిది యందఱికి ననుభవవిషయ మగుటచేతను రసములలో నిది రాజ మని యనుట యతిశయోక్తికాఁజాలదు.

గ్రం స్వకారము.

(1) బ్రహ్మపురాణము:—ఇయ్యది యష్టాదశ పురాణములలో మొదటి పురాణమున కాంధ్రానువాదము. బ్రహ్మాండపురాణము, వాల్మీకిరామాయణాది మహాగ్రంథముల రచించి ప్రసిద్ధి నొందియున్న కావ్య స్తోత్రతీర్థ బిరుదాంచి తులు బ్ర॥ జనమంచి శేషాద్వైతగారు రచించినది. ఇతర పురాణములలో నుండు విషయములు పెక్కు లిందును గానవచ్చుచున్నవి. శ్రీ కృష్ణావతార కథన మిందు విపులముగా నున్నది. ఓడ దేశమును దద్దేశమున నుండు కోణార్క పురుషోత్తమక్షేత్రముల మహత్వ మిందు విశేషముగ వర్ణింపఁబడినది. 718 పుటల మూలము నైదాశ్వాసములును గలది. ప్రధనాశ్వాసము 33 అధ్యాయముల కథ 1562 పద్యములు. ద్వితీయాశ్వాసము 30 అధ్యాయముల కథ 1299 పద్యములు తృతీయాశ్వాసము 27 అధ్యాయములకథ 1197 పద్యములు. చతుర్థాశ్వాసము 27 అధ్యాయముల కథ 1288 పద్యములు. పంచమాశ్వాసము 18 అధ్యాయముల కథ 772 పద్యములు. శర్వగారి కవితాధార యనర్గళమైనది. శైలి సుప్రసన్నము మృదుపాకము. ఈపురాణము నిజముగాఁ బురాణశైలిం జదివి యానందించుట కెంతయు ననుకూలముగానున్నది. మచ్చానకుఁ బద్యములు.

చ. పరశివ సంశయంబు మదిఁ బాటిలు నేని మన్మథియం దదే

మరుసను నిన్ను నీక్షణమె భర్తగ నే వరియించుదాన నా

దరమున నన్గ్రహింపుము సతంబుచు నిన్ మది నిల్పియున్న యీ

తరుణిని బ్రోవఁగాఁ దగదె దర్పకభంజన సోమశేఖరా! పుట180 ప.1519.

చ అనుపమతీర్థరాజమునయం దొగి స్నానము చేసి శ్రీహరిం

గనిన నరుల్ సువర్వపురకన్రుతరస్థలుల న్వసించు రా

మనుజుల కాయమాలయముమాట వినంబడకుండు; నుత్తలం

బునఁదగుక్షేత్రవర్యమునఁబుణ్యదమైతగుదానియందున౯.232.పుట401ప.

ఈ పురాణము వెల రు 4-0-0. కడప మునిసిపల్ హైస్కూలునందుఁ బ్రధాన పండితులుగా నున్న శర్వగారి యొద్ద దొరకును.

(2) కావ్యామృతము:—అల్లంసెట్టి అప్పయ్య కవిగారు రచించినది. రెండు భాగములు ఇందు ధ్యానము, కవి, రాఘవ ప్రకంఠ, ప్రబోధము, జన్మము, కోకిలగానము- ఇట్లు ముప్పది విషయములగు పద్యములు 69 పుటలలో జక్కని కాగితముల మీద ముద్రింపఁబడినది. ప్రసిద్ధులగు ననేకులు పండితులుఁ గవులు దీనిపై నిచ్చిన సదభిప్రాయములు గూడ నిందాదిని ముద్రింపఁబడియున్నవి. అప్పయ్య కవిగారు రచించిన యిందలి పద్యములు చక్కఁగా నున్నవి. చాలవఱకు లోకానుభవమున న్నాసించి. కొన్ని యందఁకు వామకలో నున్న విషయములుం గలవు. విషయమునకుఁ దగిన రీతిని బద్యములు పదప్రయోగాదుల నొప్పుచున్నవి. వక్రశమాచికలో శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంసగాఢీసూక్తులు కొన్నిగలవు. ఆ పద్యములు చదువుదగినవి. కొన్ని పద్యములు మచ్చు చూపఁబడును.

గీ. అఖిల జగదంతరాక్షకుఁ డగు మహేశు, నర్థిఁ బ్రార్థింపు మెచ్చోట నైననీవు
చీమస్త్రాకుఁడు రొదనైనఁజెనివి దార్పు, నట్టిదేవుండు వినఁడె నీయాత్మరవము.

గీ. పొలము కనులోఁతుగా నున్నుకొలఁది నన్య

సమితిఁబొందుచుండు విసారముగను

బుద్ధి వికలించునంతకుఁ బూతమగుదుఁ

దివ్యతీరమైఁ జూనంబు తేజఁబల్లు.

దీని వెల రు. 0-8-0 విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని పొందూరులో విద్యా విద్యా చమత్తల నాదికేశ్వరరావుగారి యొద్ద దొరకును.

(3) జ్యోతిర్వివోదిని:—కన్నడము. శ్రీ కంఠిరన వరసింహారాజు పది పోషిత కణ్ణాటక వైజ్ఞానిక గ్రంథమాల కిది ప్రథమపుష్పము. మైసూరు దొర తనమువారి పవనశాస్త్రశాలాధ్యక్షులగు శ్రీయుతులు నంగవరం పేకటేశ అయ్యంగారు బి. ఏ. గారు దీని యనువాదకులు. కణ్ణాటక సాహిత్యః పరిషత్తారవ కార్యదర్శులచే నాదరపూర్వకముగాఁ బంపఁబడినది. నామఁబడెదనే యీపోత్తమున నేమి యుండునో తెల్ల వ గుచున్నది. 287 పుటలు క్రొత్తునైజ. ఆంగ్లగ్రంథము నుండి యనువదించఁబడినను, ముక్తికు ముక్త చేర్చు క కన్నడములో నే రీతిని రచించినఁ బరివర్తన మని తోచునో యారీతిని రచింపఁబడినది.

సంతోషవిషయము:—కర్ణాటక సాహిత్యపరిషదధ్యక్షులయిన సర్ శ్రీ కంఠీరవ నరసింహరాజ ఒడయర్ బహద్దరుజారు కర్ణాటకులలోఁ బెళ్తుర లోఁ గల నూఢవిశ్వాసమును నజ్ఞానమును దొలఁగించి వారికిఁ బ్రకృతినియ మముల విషయములలోఁ జెలివిని గలిగించుటకయి సులభ గ్రాహ్యము లగు వైజ్ఞానికపుస్తకములను వ్రాయించి ముద్రించి ప్రకటించుటకయి 2500 రూపాయలు పరిషత్తునకు దయచేసి రఁట. ఆ ధనముతో నుండి పరిషదుపాధ్యక్షులయిన రాజసభాభూషణ కర్పూర శ్రీనివాసరావుగారు, అనువాదకు లగు వేంకటేశ అయ్యగారి యొద్దనుండి యీ జ్యోతిర్వివోదిని దీసికొని పరిషత్తు భ్యులతో నాలోచించి 500 రూపాయలు బహుమాన మొసఁగి యీ రీతిఁ బరిషత్తుక్షమునఁ బ్రకటించిరి ఇట్టి గ్రంథములు మన యాంధ్రమునను వెలసి విజ్ఞానమును వెలయించుటకయి యాంధ్రులలో నుదారు లగు విత్తాధికులు భాషా సంస్థలకుఁ దోడ్పడుదురుగాక. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు వెనుక నిట్టిదొ కజ్యోతిశ్చాత్రసారమును బ్రకటింపిడి గాని యది జనాదరమునగోరుచున్నది.

ఈ జ్యోతిర్వివోదిని, జ్యోతిశ్చాత్రసాంబంధము లగు సమస్త విషయము లను దెలుపుచున్నది దీని వెల రెండు రూపాయలు బె గుఱురు కర్ణాటక సాహిత్య పరిషత్తార్యాలయమున దొరకును.

(4) కష్టజీవి:—శ్రీయత తంగిరాల రామనాథశర్మగారిచే రచియింపఁ బడినది. నెల్లూరు, ఆంధ్ర సాహితీ గ్రంథాలయమున వెలువడిన మొదటి గ్రంథము. 500 పద్యములు.

క. శృంగారము వేదాంతము, నంగద్వితయంబుగాఁగ నమిత ప్రాణి
రంగారఁ గష్టజీవి, సంగడికాంగురకు మిగుల సంతస మొదవన్.

గీ. రసికులకు రమ్యమై యిరుచరసముబొట్లు
పోల్చి ప్రతిపద్యమున మేల్చి బాలుచునటుల
రసికురాంధ్రకు రమ్యమై రసన జంటి
తేనె చందాన సంత వర్ధిల్లునటుల.

గీ. యోగులకుఁ బుణ్యపాప మిశ్రోగ్రకర్త
కాష్టములు గాల్పి శుచియకామఁ గ్రాలునటుల
యోగినుల కపవిత్ర సంభోగమోహ
జలధి గడవంగ నావయై వెలయునటుల.

క. కవితాకంఠాధరణుడఁ, బ్రేమలమతి రామనాథ ప్రభాతాఖ్యం
డవు నే విరచించితి మా,ధవగురు కరుణాకిటాక్ష ధన్యాత్మఁడ నై.

అని కవిగారు గ్రంథములోని వారమును మదను చెల్పిపట్టులుగా నీపద్య కావ్యము తనరుచున్నది. ప్రతీపద్యమును రసాస్పదముగ నున్నది. తాతచుగఁ బద్యంబుల చుగుదము లగు ననేక లోకోక్తులు గలిగి విడువక చదువ మనసు పుట్టుచుండును. భారగల కవిత్వము. ఉచితపదయుత రచనగలది. స్త్రీపురుషోపయోగము లగు నీతివాక్యములిందుఁ బెక్కులు గలవు. షడ్వీధిపేతమైన యీ గ్రంథమునఁ గవిగారి నవీన మార్గము మెచ్చుఁ దగియున్నది. పాఠకులు చదివి యీ న దింతురు గాక. వెల రు 1. మచ్చు చూడుడు.

మ తరుణీ వందురఁ బోకు మిందులకుఁ జత్తంబందు నెవ్వారికిం
జరకాలంబును నుండఁజోవు తలఁపన్ శ్రీ సఁపదల్ వానిచే
గరువం బొందిన చారు మూఢు లిది నిక్షం బైరఁ గానియు స
త్వర మీచోటును బాసి పోవుదము కాంతారంబులు జేరఁగన్ 165

చ. ఘనకవితా ప్రతీతుఁ డగుఁ గావునఁ గమ్మని పల్లుఁడేనియల్
చినుక నుదాహరించి తను చెప్పిన దంతయు వారు భక్తితో
విస మతబోధ సేసె నట వేలకువేల్గుమిగూడఁ జొచ్చి రొ
య్యన నిజభక్తి మార్గగుల కబ్బవె శిష్యకరంపరల్ ధరన్. 347
నెల్లూరు ఆంధ్ర సాహితీ గ్రంథాలయము మేనేజరుగారియొద్ద దొరకును.

(5) సీమంతిని:—ఆంధ్ర ప్రచారిణి గ్రంథమాల-2౧ పుష్పము. శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులలో నొక రగు పార్వతీశ్వరకవిగారిచే వంగ భాషలో, పాంచఖండిదేవుగారిచే రచియింపఁబడిన సతీసీమంతిని యనునవలయండి తెనుఁగు చేయఁబడినది. ౨౦3 పుటలును 34 ప్రకరణములును గలది. వెల రు 1-8-౬. పీఠాపురములో నాంగ్ర ప్రచారిణి కార్యాలయమున దొరకును.

(6) విష్ణుపురాణము:—కలిడిండి భావనారాయణ ప్రణీతము. నాలు గంశములు. చెన్నపురి విశ్వకళాపరిషత్ ప్రాచ్యపరిశోధనాలయ ప్రచురణముల లో నాంగ్ర గ్రంథమాలలో నిది మొదటిది. తెనుఁగుపురాణములలో నింత యథామాతృక మయినరచనయే కన్నట్టి దని ప్రకాశకులు తెల్పుచున్నారు. ఆంగ్రకవులలో మొదటనుండి వచ్చు సాచారమునే యీశవియు ననుసరించి

నాడు. తన కాలము నెచ్చటను దెలిసికొనుట కాధారములను గనఁబఱుప లేదు. ఇతర గ్రంథములో నొక మూఢార మున్నను దానినిబట్టి యైనను బ్రకాశకులు కాలనిర్ణయము చేయుటకు సాహసింపఁజాల రైరి. వీరు, “కొన్ని వ్యాకరణములను ప్రమాణముగా గైకొని యీ గ్రంథమును బరీక్షించినచోఁ దప్పు లని చెప్పఁదగిన ప్రయోగములు కొన్ని పొడగట్టను, కాని మేము దానిని దప్పులనక ప్రయోగవిశేషము లందుము. ఏమన స్వతంత్రుఁడును బహుగ్రంథకర్తయునగు కవిని నసమగ్రలక్షణమునకు విధేయునిజేయుట శాస్త్రవిరుద్ధము” అని వ్రాసిరి. కేశవ! అచ్యుత ! అనుటకు కేశవాచ్యుత యనుట తప్పగాక విశేషమేయై, సతులవేయించుచిని అనుటకు సతుల వెయ్యిఁటిఁ గనియె ననునది తప్పగాక విశేషమే యైనచోఁబండితులు, ఎద్యాధకులు, స్వతంత్రులు, బహుగ్రంథ పరిశీలకులుఁ గూడఁ జనరతప్పొప్పులపట్టిక వేయ న్నక్షత్రయే లేదు. అవియును విశేషములే యనవచ్చును. విశ్వకళాపరిషత్తులోని పండితులుగూడ నసమగ్రలక్షణములకు విధేయులు గావలయునా! దీని వెలరు 2-8-0. మద్రాసు యూనివర్సిటీ ఓరియంటల్ రిసర్చ్ ఆఫీసులోదొరకును.

మచ్చునకుఁగొన్ని పద్యములు.

- ఉ. సాగిలిమ్రొక్తి హస్తజలజంబుల మోడ్చి నృపాలసూనుఁ డ
య్యోగులఁ జూచి యిట్లనియె నోమహనీయతర ప్రభావభ
వ్యాగమవేదులార ! ధృవుఁ డందురు నన్ను, మదీయపూర్వపు
ణ్యాగమనంబున న్నిము మహాత్ముఁ గంటి ఫలింఁచెఁ గోరికల్. (ప్రథమ 272)
- చ. ముసలహలాభిశోభితసమున్నతదోర్మగుఁ డేకకుండలో
ల్లనసలస్త్రపోలుఁ డచలస్వఫణాగ్రమణిగణ ప్రభా
ప్రసరణరంజితాఖిలధరావలయుండు లయుం డనంతఁ డు
ప్పసముగఁదాల్చునీభువనవంక్రలతోడి యజాండభాండముఁ. (ద్వితీ. 72)
- చ. వనజదళాక్ష భక్తజనవర్గము డగ్గరఁ బోవరాదు, పో
యినయపుడే మదాంధదనుజేభఘటావిఘటికృతప్రచం
డనిబిడరోషకేసరి భటా ! హరిచక్రము విక్రమించినఁ
మనతలలెల్లఁ బోవు ననుమానము లేదిది నీకుఁ జెప్పితిఁ. (తృతీ. 103)

శ్రీకృష్ణ.
బాలసరస్వతీయపీఠిక.

దేశభాషలు స్రుతిగర్విష్టము లైన వని చెప్పుచు నయ్యని హేయము లని విశ్వసించు దురాచారము నడంగఁ బ్రాక్తి దేశభాష యగునాంధ్రమును బండి తాదరణపాత్రముగఁ జేసినవాఁడును దొలుదొలుత నాంధ్రమునఁ గావ్యరచన మునకు దారి చూపినవాఁడును నన్నయభట్టారకుఁడు. నన్నయభట్టారకుఁ బూర్వము కావ్యము లున్న వందురు గాని యందులకుఁ దగినప్రబలప్రమాణములు కాన్పింపవు. నన్నయభట్టారకతాత్పర్యము నాంధ్రీకరించినట్లును, ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యను నాంధ్రవ్యాకరణమును రచించి శబ్దశాసనఁ డను బిరుదము నందినట్లును నాంధ్రులకు విశేష మయియే యున్నది.

చాలకాలము వఱకును నడఁగి యున్న యీయాంధ్రశబ్దచింతామణిని, ఎలకూచి బాలసరస్వతి ప్రకటించి దానికిఁ డీకను వ్రాసెను. ఆంధ్రశబ్దచింతామణిటీకనే గాక “భాషావివరణము, చంద్రికాపరిణయము, రాఘవయాదవ పాండవీయము మొదలగు కొన్నిగ్రంథముల నితఁడు రచించియుండెను. నన్నయధర్వణుల పితవ నాంధ్రభాషయందు సమగ్ర మైనపాండిత్యమును సంపాదించినవారిలో నితఁడు ముఖ్యుఁ డనుటలో నతిశయోక్తి యుండనేరదు. “భాష్యాది బహుశాస్త్ర పరిచయోదాత్తుఁడ” అని పీఠికలోఁ జెప్పినదానిని బట్టి యాంధ్రమండే గాక సంస్కృతమునందును దలస్ఫుర్చి యగుపాండిత్య మితనికిఁ గల దని స్ఫుట మగుచున్నది. ఇతని రాఘవయాదవపాండవీయమునకు రాఘవ పాండవీయ హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములు మార్గదర్శకము లని చెప్పవచ్చును. ఈగ్రంథము భాషాస్వాతంత్ర్యమును బాండిత్యప్రకర్షమును వెల్లడి చేయును, గాని, రసమయకావ్యవ్యవదేశమునకు యోగ్యము గా దనుటలో విమర్శకులు విప్రతిపన్నులు కాఁ జాలరు. ఇట్టి శ్లేషకావ్యములు భాషాసంప్రదాయముల ను భాషానియమములను దెలుపుటలో నెక్కువయుపయోగింపఁగలవు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సిద్ధునివలనఁ దనకు లభించినట్లు లీ కవి “శివ యోగివర్యునిచే దేవచోదనం బరిప్రాప్తమైన యాంధ్రశబ్దచింతామణి” యని పీఠికలో వ్రాసియున్నాఁడు. అప్పకవిమాలము “అలోకనుతుఁడు మొన్నటి, కీలకసమ నామతంగ గిరికడ నొకఁగెన్, బాలసరస్వతులకు” (ఆ1-వ50) అని

సారంగధరుఁడు బాలసరస్వతి కిచ్చినట్లు చెప్పెను. బాలసరస్వతి సారంగధరుఁ డిచ్చినట్లు న్రాయలేదు. శివయోగివర్యుఁ డిచ్చినట్లు చెప్పెను. ఆశివయోగి వర్యుఁడు సారంగధరుఁడే యై యుండు నని యుప్పకవి యూహించి యుండును. సారంగధరకథ విశ్వసనీయ మైనను గాకపోయినను నీయాంశ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టచే రచియింపఁబడియె నని యితవఱకు విమర్శకులచే నిర్ధరింపఁ బడియే యున్నది.

బాలసరస్వతిచేత రచియింపఁ బడిన యీటీక పండితులచే బ్రమాణ భూతముగా గ్రహింపఁబడినట్లు “ఎలకూచి బాలసరస్వతి సకలభాషాకవి మ హోపాధ్యాయ ప్రణీతాంధ్ర వ్యాఖ్యానగ్రంథం బాధారంబుగా రచియింపఁ బూని” అను నుప్పకవివాక్యముచలన వెల్లడి యగుచున్నది. అహోబలపండి తుఁడు:-“టీకా బాలసరస్వతీ కవికృతా శుద్ధాంధ్రవాగ్గుంభితా, సూత్రప్రౌఠ పదార్థమాత్ర కథన ప్రక్షీణశక్తి సైతః, కస్తుప్యే ద్భుని పణ్డితః కవివరః” అని యితనిటీక శుద్ధాంధ్రవాగ్గుంభిత మై (అనఁగా దోషరహిత మైన యాంధ్రవాక్కులచే) యొప్పుచున్నను సూత్రమందలి పదముల యర్థము మాత్రమే ప్రకటించుచున్న దని యు నందువలన నల్యశక్తిగల (అనఁగా దక్షువ యుపయోగము గల) యీటీకవలనఁ బండితులు తృప్తి బొందఁజాల రనియును జెప్పెను. ఈయహోబల పండితుని వాక్యమునందు సత్యము లేకపోలేదు. కాని, యీ టీక సమస్తాంధ్రనైయాకరిణులకును మార్గదర్శక మై యున్న దని చెప్పట కెంతమాత్రము సందేహము లేదు.

ఇతఁడు తనటీకను భాష్యమని “ఆంధ్రవ్యాకరణ భాష్యనిబంధ నోత్సు కుఁడనై” అనువాక్యముచే వ్యవహరించియున్నాఁడు. సామాన్యముగా భాష్య లక్షణము-“సూత్రార్థోవర్ణ్యతే యత్ర వాక్యైః సూత్రానుకారిభిః| స్వపదానిచ వర్ణ్య నై భాష్యం భాష్యవిదో విదుః” అని చెప్పఁబడి యున్నను నిదిభాష్యమను వ్యవహారమునకుఁ దగియుండలే దని చెప్పవచ్చును. సంస్కృతవ్యాకరణమహా భిని నాలోడించిన పతంజలికృతవ్యాఖ్యానమునకును దత్తప్రతిపాదక మగు శంకరాచార్యకృత బ్రహ్మసూత్రాంశా సూత్ర వ్యాఖ్యానమునకును నట్టి యాఖ్య తగి యున్నది.

బాలసరస్వతీయము నందలి పీఠికలోని యైదవపద్యమునందు “తెలుఁగు వ్యాకరణంబు” అని కలదు. “సంయుక్తే సంస్కృతాద్యే స్వాత్సర్వ మాంధ్ర

వదం లఘు” అనుదానినిబట్టి “తెలుగు” అనుపదముగోని యంత్యవర్ణము గురువు కాదు గురు కానివో ఛందోభంగ మగును శ్రీనాథుని హరివిలాసములో “సెట్టిశేషము” (ఆ 2. ప 8) అని యేతాద్యశబ్ద మొగమును గలదు. ఇవి ప్రమాదపతితము లని చెప్పటయత్నము. తెలుగువ్యాకరణము అనునది సాధువుగాఁ జేయవలయు నన్న “తెలుగు వ్యాకరణంబు” అని కాని, తెలుగు వ్యాకరణంబు” అని కాని దీక్షలయును “తెలుగు వ్యాకరణంబు” అను దానిలో నకారపుఁ బూర్వ ప్రాణిపారపాలనలనఁ బోయిన దేమో యనియు నూహింపఁదగును.

అంశశబ్దచింతామణి చాలకాల ముదఁగి యుండిన కారణముచేత దాని యందనేకము లగు పాఠభేదములు సంభవించెను బాలసరస్వతి ప్రహించిన పాఠ మొకవిధముగను, అప్పుకని ప్రహించినపాఠ మొకవిధముగను, గనఁబడుచున్నది. అప్పుబలపతి నన్నయభట్టయగున ననేకపాఠభేదము లగపడుచున్నవనియుఁ దాచుకొను బాలసరస్వతి యంకిరించినపాఠము కేరీకిరింతు ననియు వాస్తుచ్చెను దీనినిబట్టి యప్పుకవీయపాఠములు ముత్తముగా లేవనుచుగతి నూచిత మగుచున్నది. సూక్ష్మ క్రమముతోఁ గూడ భేదము లున్నవి.

“ఏతా సంజ్ఞా సుర్యా జ్ఞాత్వా కష్టాత్ప్రవర్తయేదత్”-ఇది యప్పుకవీయములో “స్థిరా ఇతరే” అనుసూత్రము తర్వాత నున్నయది. ఈసంజ్ఞలను దెలిసికొని యిందుఁ బ్రవర్తంపవలయు నని దీనియర్థము. ఇట్లు చెప్పటవలనఁ బ్రత్యేకప్రయోజన మేమియు లేదు గావున బాలసరస్వతీయములో నిది లేకున్నను నిర్బాధకము.

“బాలేందుపరిధి” ప్రభృతిలిప్యధారకశ్లోకములు-ఇవి బాలసరస్వతీయములోఁ జూపట్టుట లేదు. అధర్వణాచార్యులు తనకాలమునకు మాఱిన లిపి పాకాగము “పంచవర్గాదయోవర్ణాః” అనుశ్లోకములచే సంస్థరించి యందుటచే నధర్వణుని కఁబెఁ బూర్వండుగు నన్నయభట్టు “బాలేందుపరిధి” మొదలగుశ్లోకముల రచించి యుండె నని యును నవి స్రక్షిప్తములు కా వని యును దోచుచున్నది. “పంచవర్గాదయోవర్ణాః” అను నధర్వణశ్లోకములు “బాలేందుపరిధి” అనుశ్లోకములకు శేషపూరకములు. అప్పటి లిపికి లిప్యధారకశ్లోకోక్త లిపికిని సరిపడ కుండుటచేఁ గావలయు బాలసరస్వతి “బాలేందుపరిధి” మొదలగుశ్లోకములను విడిచియుండును అతనికి దొరకిన స్రతిలో నవి లేవేమోయని కూడ ననుకొనవచ్చును.

“ఆద్యాయాః షడ్భాషాశద్వర్ణాః ప్రకృతేస్తు తేదశోనాన్యః సప్తత్రింశదిహ”

ఇది యప్పకవీయపాఠము. బాలసరస్వతీయములో “సప్తత్రింశదిహ” అను చోట “షట్త్రింశదత్ర” అని కలదు. అక్షరపరిగణనములోఁగూడ “యరయుగలయుగ సహశ్చ హలః” అని యప్పకవీయములో నుండఁగా “యరలవసహ శంతు హల్వర్గః” అని బాలసరస్వతీయములో నున్నది. “సప్తత్రింశ దిహ” అను పాఠమును గల్పించి యప్పకవియో మఱి యొకరో, నన్నయభట్టు, అలఘులకారమును (శ) గ్రహించి యలఘురేఫమును (అ) విడిచి యుండఁ డను నుద్దేశముతో “రయుగలయుగ” అని లఘులఘు రేఫములను గూడ సూత్రములోనే స్థూలదృష్టితోఁ జేసి యుండవచ్చును. నీర్లు మొదలగువానిలోని బహువచనమందలి శకార మలఘులకారము. తల, నెల మొదలగువానిలోని లకారము లఘులకారము. ఇకఁ- దళుకు, బెళుకు-ఇత్యాది పదస్థ స్వతస్స్విధ శకారములు వర్ణాంతరములు కాని యలఘులకారములు కావు. కనుక నీవర్ణాంతర మగు శకారమే “యరలవసహశంతు హల్వర్గః” అనుదానిలో గ్రహింపఁబడెను. అలఘురేఫము గ్రహింపఁబడనియట్లే యలఘులకారమును గ్రహింపఁబడలేదు. ఈగూఢాశయముఁ దెలిసికొనలేక యెవరో ప్రేషారమును గల్పించి యుందురు. “షట్త్రింశ దత్ర” అనుపాఠమునందేసామంజస్యముగనుపట్టుచున్నది.

“వికృతిపదాదా ప్రథమాస్తస్థ తృతీయానునాసికా నస్తః”

ఇయ్యది బాలసరస్వతీయములో లేదు. ఇదియుఁ బ్రక్షిప్తపాఠమే. ఈపాఠమున కనుసారముగా “అద్యః క్రియాసు భూతార్థ ద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః” అను పాఠములోని “ఆద్యగం నా” అను దానిని దొలఁగించి “భూతార్థ సముద్ద్యోతినం వినా సర్వః” అను పాఠమును గల్పించుటలో నన్నయమతమున నాదియందు యకారము లే దనియు నన్నయయే యచ్చతెనుఁగు పదములమొదట యకారణకారము లుండ వని చెప్పె ననియు వారి యభిప్రాయము. కాని, వారికల్పనమున కనుసారముగ “సర్వ త్రాజ్య త్తార్థం యస్యద్రుతప్రకృతికేభ్యః” అదియందు యకారము సంగీకరించిననే కాని యీసూత్రము కుదురదు. కనుక నాదియందు యకార మున్నదనియే నన్నయయభిప్రాయము. మఱియు నాదియందు యకారము సంగీకరించి యుండుటచేతనే యధర్వణుఁడును “వికృత్యాది గతో యోత్ర స్యా చ్చబ్దా న్తరయోగతః, ప్రాణమోత్రావశేష స్సన్య దత్ర శ్రీకవిసమ్మతేః” అని చెప్పియున్నాఁడు. “వికృత్యా

చాభవే న్నణః” అని యధర్వణుడు చెప్పటచే నన్నయధర్వుణ కారముచు గుఱించి చెప్పనట్లు కూడ స్పష్టపడుచున్నది గదా. నన్నయధర్వుణ చెప్పియుండిన నధర్వణుడు పునరుక్తముగాఁ జెప్పియుండుడు.

“అయిగవుగాదేశౌ స్త్యక్తమేణ వక్రతమయోర్వా”-ఇది యప్పకవీయ పాఠము. దీనికి బాలసరస్వతి “వాయి రవు ర్వక్రతమా” అను పాఠము నంగీకరించెను. వైనివ్రాసిన యప్పకవీయపాఠములో - ఐ, ఔ లకు అయి, అవులు వచ్చునని యథము చెప్పితిమివలయును. “వాయిరవుర్వక్రతమా” అనుపాఠములో అయి, అవులకు-ఐ, ఔలు వచ్చునన్న యథము గూడఁ జెప్పవచ్చును. వైనుాత్రములో బాలసరస్వత్యప్పకవులు వక్రతమములను స్థానులుగను, అయి, అవుల నాదేశములుగను జెప్పి-ఐవ, అయివ, ఔర, అవుర, యవి యుదాహరించి యున్నారు. ఇట విమర్శింపఁగా, ఐవ, ఔర, యనునవి యగుఢాతువు మిఁదనైన రూపములు. “క్వచి క్లకా రో వః” అని వకారము రాఁగా, “అవు” నని యగును. అయి, అయివ, యచురూపములు నగుఢాతువురూపములే. కావున, అయివ, అవుర, అనునవియే ప్రకృతులు. ప్రకృతుల కాదేశములు చెప్పఁదగుచు, గాని, వికృతములకుఁ జెప్పట తగదుగదా. పోసి, “ఔ” ఢాతువే ప్రకృతి యందనున్నఁ చెలుఁగున నుదాతఢాతువులే కాని యితరములు లేవు. ఆంధ్రభాషాసంప్రదాయవిరుద్ధముగా నీఢాతువు నొక్కవానినే యాకారాంతముగా నంగీకరించుట యుక్తము గాదు. కాన, అయి, అవులే ప్రకృతులనియు-ఐ, ఔ లే యాదేశము లనియుఁ జెప్పవలయును. అందుచేత “వాయి రవు ర్వక్రతమా” అను పాఠమే శబ్దశాసనుల సమ్మతమై యుండును. అయినను నీసూత్రము దగ్గఱఁ బూర్వవ్యాఖ్యాత లందఱురు బొరపడియున్నారు. అహో బలుఁడు మాత్రము రెండువిధములుగను వ్యాఖ్యానముచేసెను.

“అద్యః క్రియాను భూతాద్యర్థ సముద్ద్యోతినం నా సర్వః” ఇది యప్పకవీయ పాఠము. బాలసరస్వతీయములో “భూతార్థద్యోతిన మాద్యగం వి నా సర్వః” అని కలను. “వికృతిపదాదా ప్రధమాంతస్థతృతీయానునాసికౌ నస్తః” అనుదానినిబట్టి యీకాఠికలోని “ఆద్యగం” అనుదానిని దీసివేసి “భూతాద్యర్థసముద్ద్యోతినం” అని దిద్దంబడె నని పూర్వము చెప్పియుంటిని. “సర్వత్రా జ్వత్తార్థం యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః” అను దానిని దీసివేయ మఱచుటచే బూర్వపరవిరోధము ప్రాప్తించినది. “ఆద్యంత” అను దశముచే నా

దియందు యకారసిద్ధి గలుగుచున్నది. కాననే “సర్వత్రా జ్వత్సార్యం” అను సూత్రముచే నచ్చార్యము విధింపఁబడియెను. లేకున్న నీసూత్రము వ్యర్థము. మఱియు “అద్యః క్రియాసు” అనుసూత్రమునకు “యెవఁడు, పోయె” ఇత్యాదులం దెత్వమే కాని యత్వము (అ) గా దని సంజ్ఞానివారణమే ప్రయోజనము. కాని, యకారము మీఁద నెచ్చటెచ్చట నెత్వము కలదో చెప్పటకుఁ గాదు. కానఁ “బోయెడి” ఇత్యాదుల నీసూత్రముచే సాధింపవలసిన యవసరము లేదు. మఱియు నత్వవిధానమే యైనచోఁ “జెయువు”-ఇత్యాదుల నుత్వాదులు దుష్టము లనవలసినవచ్చును. లోకముగోఁ-బోయె-ఇత్యాదులం దత్వభ్రాంతి గలుగుచుండుటచేతనే “అయ్యో! నానుతు గ్రగ్గ యెత్తు కొనిపోయె” (వేంకటనాథుని పంచతంత్రము) ఇత్యా ద్యపప్రయోగములు సంభవింపవలసి వచ్చెను. కాన నప్పకవిపారము కల్పిత మనకతప్పదు.

“కవచిదపి నస్త ఉదోతౌ దన్తోష్ఠ భవస్య వికృతిశబ్దానా”-ఇదియుఁ గల్పితమే. ఇది బాలసరస్వతీయములో లేదు. నన్నయభట్టెచ్చటెచ్చట సంశయము గలుగుచుండునో యచ్చటచ్చటనే ప్రత్యేకవిధి చేసియున్నాడు. తెలుఁగుపదముల మొదట లేనివర్ణములం జెప్పుట యతని యుద్దేశము గాదు. అట్లే చెప్పఁ దలఁచుకొన్నచో “శ” మొదలయినవి కూడ మొదట నుండవని చెప్పియుండును.

“శుభవర్ణాః శుభశబ్దాః” ఇది మొదలుకొని “సర్వే లఘుక్షరా ఇతి జ్ఞేయాః” అనునంతవఱకు నిది బాలసరస్వతీయములో లేవు. ఛందశ్శాస్త్రమును ముఖ్యముగాఁ జెప్పఁ దలఁచినచాఁ డగుటచే నప్పకవితో మఱియొకఁగో వీనిని జేర్చి యుండురు. ప్రధానముగ వ్యాకరణవిషయములఁ జెప్పఁ దలఁచుకొన్న నన్నయభట్టు వ్యాకరణమున కుపయోగింపని ఛందశ్శాస్త్రవిషయముల నింతగాఁ జెప్పి యుండఁడు. బాలసరస్వతీయములో “ఇంద్రాద్యా అపిచ గణాః” అని ఛందస్సున గుఱించి యొకశ్లోకము సూత్రము గలదు ఇది నన్నయ చెప్పి యుండును. ఇట్లు చెప్పట యతనికి సహజ మై యున్నది.

“ధాతుపదసమ్భవానాం విశేషణానాం ముత సప్రధానమచి” ఈయపు కవీశుపాఠమును బ్రక్షిప్తమే. నన్నయభట్టుపాఠమునఁ దద్ధర్మక్రియలును దద్ధర్మక్రియాజన్యవిశేషణములును ద్రుతాంతములు. కావుననే, “నస్యా తద్ధర్మతః” అనుదానిచే “రక్షించు నంబ” ఇత్యాదుల సంధి నిషేధింపఁబడినది. తద్ధర్మ మనఁ దద్ధర్మక్రియయుఁ దజ్జన్యవిశేషణమును.

బాలసరస్వతీయపీఠిక.

“బో రద్భుతశబ్దాన్తే”—ఇది బాలసరస్వతీయములో లేదు. నన్నయభట్టు లక్ష్యసాధనమును దిక్ప్రదర్శనముగ మాత్రము చూపియున్నాడు. అందును సామాన్యము లగువానినే చూపెను గాని ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కజ్జమును సాధించినట్లు గన్పట్టదు. ఎక్కడనయిన సాధించినను నావ మొదలగు సంస్కృతసమరూపములను మాత్రము సాధించెను. కాన నొక్క యబ్రమను శబ్దముయొక్క నిష్పత్తికై సూక్తరచన చేసియుండడు. “అన్యేషాః చ ప్రయోగమహితానాం” అనుదానిచే సింహపముకూడ సిద్ధించును. పోనీ, యీరూపమును సాధించెననుకొంద మన్న సుసజాతీయము లగు కప్రము మొదలగురూపముల నేల సాధింపలేదు దానికిఁ గూడ నొకసూత్రము వ్రాయవలయును గదా ! కావున నబ్రము కపము మొదలగునవి “అన్యేషాం చ ప్రయోగమహితానాం” అనుదానిచేతనే సాధించుకొనవలయు నని నన్నయ యభిప్రాయమై యుండును, గనుక, నిది ప్రక్షిప్తము.

“వికృతిపదే ట్టాలోరపి” ఈయప్పకవి పారమును ప్రక్షిప్తము— ఈ సూత్రమున కుదాహరణములు- అట్లు, ఇట్లు, ఎట్లు- ఇవి “డలటాముదితాం లుక్” అనుదానిచే సిద్ధించును.

“నుమౌచ్చతో హ ల్యధర్వణాచార్యమతాత్”— ఇది బాలసరస్వతీయములో లేదు. అధర్వణాచార్యుడు నన్నయతర్వాతివాఁ డగుటచే నన్నయ యధర్వణ మతప్రదర్శనము చేయుట సంభవించదు. కాన “నుమౌచ్చతః పరుషాణాం” అను బాలసరస్వతీయపారమే సరి యైనది.

“లోపో వాన్యా త్రేషా మితశ్చ తద్వ త్రివిక్రమ మతేన”— అని యప్పకవీయములోమాత్ర మున్నది. దీనియర్థము “డలటా ముదితాం తస్యచవా లుక్” అనుదానిచేతనే సిద్ధించుచుండ నిట్లు పునరుక్తముగ నన్నయ సూత్రము రచించియుండడు. త్రివిక్రమ మత ప్రదర్శనమే ఫల మన్నచో “డలటా ముదితాం” అనునది యనావశ్యకము.

ఇట్లు ప్రక్షిప్త పాఠము లసంగతముగ నప్పకవీయమునఁ జూపట్టుచున్నయవి. బాలసరస్వతి గ్రంథము నాధారముగఁ దీసికొని కూడ నప్పకవి యేల పొరపడెనో తెలియదు.

పూర్వవ్యాకరణకర్తలు తఱచుగఁ దాము ప్రమాణముగ గ్రహించిన వ్యాకరణగ్రంథములనుండి తదుదాహృతలక్ష్యములనే యుదాహరించుచు నిత

రవిషయములందుఁ గూడ వారి ననుసరించుట యొక యాచారమై యున్నది. అట్టియాచారముచొప్పుననే యప్పుకవ్యహోబలపండితులు బాలసరస్వతిపీఠిక నే చాలవఱ కనుసరించి యున్నారు.

“కేవలతయా నుసర్ప త్యుభేచ యేయం యథా తథా భాషా”- కొన్ని తెలుఁగుమాటలు సం స్కృతమునకే ప్ర త్యేకముగాఁ దద్భవతత్పముము తాను. అది యెట్లంటేని సముద్రమునకు సంగ్రము, చంద్రునకుఁ జండురుఁడు, మొదలైనవి-ప్రాకృతమున కైన సముద్రము, చందుఁడు, అసిరావలయును. అని బాల సరస్వతి. సంజ్ఞా. 3 శ్లో.

“తెలుఁగు లొక్కకొన్ని దేవతాభాష నె, తద్భవంబు లగుచుఁ దనరుచుండు ధరణిఁగొన్నిప్రా కృతముననే యగుచుండుఁ,దెలియవలయువాని తెలుఁగులెల్ల.
“ప్రాకృతమునంటకనిలింప భాషనయ్యెఁ,దజ్జముసముగ్రమునకుసంద్రంబటంచు నాకసద్భాష నంటక ప్రాకృతమున, నైనచో దానిని సముద్ర మనఁగవలదె.
(అప్పకవీయము 1ఆ-192 ప.)

ఇంక లక్ష్మికి లచ్చి ఖడ్గమునకు కగ్గము మొదలయినవి సంస్కృతమును ముట్టక ప్రాకృతమునకే తద్భవములైనవి-
(బాలస-సంజ్ఞా- 3. శ్లో.)

క. నాకులభాషను ముట్టక, ప్రాకృతమున లక్ష్మిదాఁ బరఁగు లచ్చియనన్,
నాకోక్తి యైన లక్ష్మికిఁ, బ్రాకటముగ లక్ష్మిమి యని పలుకఁగవలదే-
(అప్పక. 1 ఆ. 193.)

“వించున్నాము, ఘటింపఁగలఁడు, చనఁడు- అనెడివి తిజ్జధ్యమములు కాకున్నను బ్రథమాసమానములు గనుక సుస్సులోనివే గానే తెలియనది-”
(బాలస- సంజ్ఞా- 14 శ్లో.)

గీ. నవ్వుచున్నాఁడు వచ్చుచున్నాఁడు వాఁడు
మనఁగలఁ డటన్నఁ దిజ్జధ్యమంబు లెందుఁ
గాకయును బ్రథమలలోనఁ గలసి సరసి
జాతనేత్ర కళాప్రదేశంబు లగును-
(అప్పక-5 ఆ. 30ప)

“వించున్నాఁడు, ఘటింపఁగలఁడు, చనఁడు, ఇత్యాదీనాం తిజ్జధ్యమ త్యాభావేపి ప్రథమాసమ త్వేన సంగ్రహణమితి జ్ఞేయ”- (అహోబల 171 పుట.)

“తస్యస్యాచ్చ పూర్ణ బిద్దు రపి”-“బిద్దురపి” యని యపి శబ్దము పెట్టినందుచేతఁ గొన్నిచోటులరాదు- చనుచు, ఎన్నుచు, పూనుచు- (బాలస-సం-3 శ్లో)

క. చనుచును, బూనుచు, నెన్నుచు, ననుకొన్నిటఁదక్ష- (అహ- 5-18.)

అపిశబ్దాత్, చనుచున్, ఎన్నుచుక, పూనుచు న్నిత్యాది నైవ తత్తా
ర్య మితి జ్ఞేయం- (అహ- 196 పుట.)

“మహతోనితా విభక్తౌ టాదా వచనద్వయే క్రమేణస్తః-” తృతీయా
దా యనక టాదా యని యేకవచనప్రధానముగా నిర్దేశించినాఁడు గనుకనీ
కార్య మేకవచనములకే యవశ్యము. బహువచనములకును అమహత్తులకును
లాగమము వచ్చు నని జ్ఞాపకము. (బాలస- అజన్త- 6. శ్లో.)

అత్రేయం చింతా విభక్తౌ విశ్వేకవచనే నాయ మధ్యోజ్ఞావ్యతే నేరేవ
ఏకత్వార్థస్య నువాతినియనుః, బహుత్వార్థకస్య లప్యతు అమహతోపి టాదివి
భక్తౌ ప్రాప్తి రస్తీతి, “అన్నలతోనరిగె దయ్య యడవులకు” నిత్యాదీ న్యాచా
ర్యస్య ప్రయోగశతాని- (అహ- 261 పుట.)

ఔషవిభక్తికలీనా మిల్లుక్ తత్రైవ మశ్చస్యాత్- పెండిలి, ఔషవిభక్తిక
ము గాకున్నను వచ్చెను. పెండిండు- (బాలస-అజన్త-19 శ్లో)

పెండిలి, పెండిండు- అనౌషవిభక్తిక త్వేవ్యక్త ప్రవృత్తిః-
(అహ- 341 పుట)

ఇద మద సేత ద్యత్త చ్చబ్రాశ్చబ్రాస్తరాన్వయే బహుళం
సౌస్వం ప్రపద్య దీర్ఘా ద్విత్వ ముపర్యక్షరస్య జనయన్తి-
శబ్దాంతరము లేకున్నను, ఏది, ఎద్ది, అనుచోట వచ్చును. (ద్విత్వమని భావము)
(బాలస- హల- 9 శ్లో.)

బహుళ గ్రహణా దేకాక్షరేపి ద్విత్వం, ఎద్ది, అద్ది, ఇద్ది, ఇత్యాది. (అహ- 401)
పునరాగమః క్రియాణాం- క్రియాణాం= క్రియలకు, పునరాగమః=
విశేషాగమమువచ్చును, ఇక్ష-డఁ బునశ్శబ్దము విశేషార్థవాచకమా- ఉదాహ
రణము- “అవధరింపుమా” అనుచోట, అవధారు అనిపదము- (బాల- క్రి14శ్లో)

పునరాగమః క్రియాణా మిత్యక్తేః పున రపూర్వే విశేషే చేతి పున
రవ్యయార్థవిజ్ఞానాత్. విశేషాగమః క్రియాణా వితి తదర్థః అత ఏవ అవధా
రు దేవి ఇతి రూపం నిర్బాధం, అవధరింపుము ఇతి తదర్థః. (అహ- 468 పుట.)

నాపుడు, అడ్డమగుడు- ఇత్యాదిరూపములు వర్తమానార్థమందు, ఇం
చుగాగమము లేకయే “లటి డజ్జస్యాత్” అని డజ్జు వచ్చిన నయిన వన్నితెలి
సికొనునది. (బాలస- క్రియా. 58 పుట.)

అనవుడు, అడ్డమగుడు- ఇత్యాది తత్ప్రయోగాతో అనేనైవ సూత్రేణ (వ్యతిరేకార్థేల్పటి లటిడుజ్ స్వాత్ అనుసూత్రముచే) తత్తవ ర్తమానార్థేడుజ్ భవతీతి ధ్యేయం (అహో-477 పుట) “అనవుడు- ఇత్యాదికము సందర్భపూర్ణమై కనిపించదు.” అని పరిష్కర్తలు వ్రాయుట యవిచారమూలకము. (చూడు. అహో. 477 పుట)

ఇట్లే యనేకస్థలములందు బాలసరస్వతిని, అప్పకవ్యహోబలు అనుసరించి యున్నారు.

అహోబలపండితుడు బాలసరస్వతి చేసిన వ్యాఖ్యనే యవలంబించుచు సధర్వణకారికల నాయాచోటులఁ బ్రమాణముగాఁ జూపుచు నితరవిషయ విమర్శనము నెక్కుడుగఁ జేసియున్నాఁడు. కాని బాలసరస్వతి చేసిన వ్యాఖ్యానమును దిరస్కరింపలేదు. బాలసరస్వతికి నహోబలపండిత ప్రభృతులకును వ్యాఖ్యానములో విప్రతిపత్తి లేకున్నను లక్ష్యములలో మూత్ర మక్షడ క్షడ విప్రతిపత్తి చూపట్టచున్నది. బాలసరస్వతి “జూదశబ్దము శౌరసేనికే తద్భవము “(సంక్షేపి స్తో)” అని జూదశబ్దమును శౌరసేనితద్భవముగా వ్రాసెను. ఇట నహోబలపతి జూదశబ్దము శౌరసేన తద్భవము గాని శౌరసేనతద్భవ తద్భవము గాదని “ఏవంస్థితే జూదశబ్దః శౌరసేనితద్భవ ఇతి సరస్వత్యోక్తం త ద్విచారమాండ్యేనైవ ఏవ మన్యేపిజ్ఞేయాః” (అహో 271 పుట) అని ఖండించియున్నాఁడు. “దస్తస్య శౌరసేన్యా మఖోరచో స్తోః” అను సూత్రముచే శౌరసేనభాషాభవ మైనపుడు దకారము విధింపఁబడినది. ద్యూతశబ్దమునకుఁ బైసూత్రముచే దకారమునకు దకారము. “ద్యర్వోర్జః” అను సూత్రముచే ద్యకారమునకు జకారము. ప్రాకృత ప్రకాశముతోఁ గూడ “త్యధ్యద్యాం చఛజాః (ప్రాకృత. ప్రకాశ. 2. పరిచ్ఛే 27 సూ.) అనుసూత్రముచే ద్యకారమునకు జకారమును, శౌరసేని (ప్రాకృ. ప్రకాశ. 12. పరి. 1) అను నధికారములోని “అనాదావయుజోస్తథయోర్దధా” (ప్రా. ప్రకాశ. 12 పరి. సూత్రము 3) అను సూత్రముచే దకారమునకు దకారమును విధింపఁబడెను. ఇట బాలసరస్వతి శౌరసేనతద్భవమచటకుబదులు “శౌరసేనికే తద్భవము” అని పారపాటున వ్రాసె నని తోచెడిని. జూదశబ్దము ప్రాకృతభాషా భేద మగు శౌరసేనియందుండును. దానిని దత్తమముగాఁ దెలుఁగులోనికిఁ దీసికొనవలయు నని యహోబలుని యభిప్రాయమై యుండును.

ఔపవిభక్తికసంజ్ఞావర్ణా ప్రింట్యాదయో భవప్రీహ
రుల్వాదే ర్నామ్నాం స్యు స్తేహి విభక్తౌ సమాసేచ.

అను సూత్రములో బాలసరస్వతి “త్రాడునందు, విభక్తియందు లేదు.
(ఔపవిభక్తిక మని భావము) త్రాటిచెట్టు సమాసమునఁ గలదు.” అని
చెప్పెను. త్రాడు అనుచో రేఫ మచ్చుపొరపాటు. తాళార్థకశబ్దము “తాడు”
అనియే యుపలభ్య మగుచున్నది. ఇచ్చోటనే యహోబలపతి “తాటికి, తాటి-
చెట్టు” అని విభక్తీసమాసముల రెంటును ఔపవిభక్తికము వచ్చు నని చెప్పి
యున్నాఁడు. వ్యవహారములోఁగూడ నాపవిభక్తికము వినఁబడుచున్నది. ఒక
విభక్తిలో నాపవిభక్తికము వచ్చి మఱియొకదానిలోరాకపోవుటయుండదుగదా.
కనుక బాలసరస్వతి యట్లు న్రాయుట ప్రామాదిక మనియో లేక యప్పటి తన
వ్యవహారమును బట్టి చెప్పె ననియో యనవలయును.

“నిత్యందారాదేశ్వ స్యాల్లో ద్దలయో రురౌచత త్రస్తః.”

అనుసూత్రములో బాలసరస్వతి “అంస్తు, జవరాంస్తు, కోడంస్తు” అని
యుదాహరించి “వాంస్తు, వీంస్తు, విలుకాంస్తు” అనన్తలముల డకారము మును
పేయున్నది. దారాదులలోనివిగనుక రురలువచ్చెను” అని వ్రాసెను. ఆహా
బలపతిమాత్రము దారాదులకు “అంస్తు, జవరాంస్తు, చెల్లెంస్తు, కోడంస్తు” అని
యుదాహరించి “అత్రాధర్వణః ప్రాహ- నిత్యం లుతౌ రురౌ స్యాతా ముల్లో
పో బహుతా డుజః- వాంస్తు, వీంస్తు, అల్లుంస్తు, గండంస్తు” అని యుదాహరిం
చెను. విలుకాంస్తు అనుచోట “కాఁడు గ్గాఁడు ర్భవే దీఁడు రస్తిత్వాద్యర్థయో
స్తయోః పుంసి రురౌ మతౌ” అనుదానిచే “విలుకాంస్తు” అగు నన్న యుద్దే
శముతో “వన్నె కాంస్తు” అని యుదాహరించెను. అధర్వణుఁడు ప్రత్యేకముగాఁ
జెప్పుటచే వాంస్తు మొదలగునవి దారాదులలోఁ జేరవు. ఆలు- అనుదానికిఁ
జెల్లెలు, కోడలు, మఱుదలు-ఇత్యాదులు సజాతీయములు కాని, వాఁడు వీఁడు-
ఇత్యాదులు కావని విమర్శకులకుఁ దోఁపకమానమ ఇట బాలసరస్వతి లక్ష్య
సాధనమే ప్రధానముగా నెంచినట్లు తోఁచుచున్నది.

ఎచట నెచట నన్నయ యేయభిప్రాయముతో సూత్రరచనము చేసియుం
డెనో యచటచట బాలసరస్వతి యాచుభిప్రాయమునే వ్రాసి యున్నాఁడు.
“సర్వత్రాజ్వత్కార్యం యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః లుక్సం క్లేషేనాచి” అనుచోట
బాలసరస్వతి “కలిగె నెట్లు, సిరికి నెద అని యుదాహరించి “కలిగె న్యెట్లు” అను

సంక్షేపము గాని “కలిగెయెత్తె” అనుభోపము గాని లేదాయెను. ఆద్యగయ కారము గనుక యెత్వము వచ్చినది. ఓయీ యెత్వమురాఁ జెప్పనేల? అజ్వ త్తైర్యము వచ్చు నననేల? ఆదిశుదు యకారములేదు. అచ్చే యనినఁ జాలదా యంటేఁ జాలదు. ప్రయోజనాంతరము లేకున్నను నుచ్చారణ విరోధ మగుచున్నది. కనుక యెకార మకారము కానేరదు.” అని (బాలసరస్వ. సంధి 9 శ్లో) నన్నయ్య యేయభిప్రాయముతో “అద్యఃక్రియాను భూతార్థద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః” అని చూర్తింది, “సర్వత్రాజ్వ త్తైర్యం యవ్య స్తుత ప్రకృతికేభ్యః” అను చూత్తమును న్రాసెనో స్ఫుటముగాఁ దెలియఁబడిచెను. కాని యిట “సర్వత్రాజ్వ త్తైర్యం యవ్య” అని యొకసూత్రముగను, “స్తతః కృతికేభ్యః లుక్సంక్షేపా నాది” అని యొకసూత్రముగను జేయుట నన్నయభిప్రాయ మగునని తోచెడిది. అప్పుడు “ఆతఁడు + యవఁడు = అతఁడవఁడు - ఇత్యాదులందు నజ్వ త్తైర్యము సిద్ధించును. ఇటులే బాలసరస్వతి నన్నయభిప్రాయముల సరిగా వెల్లడిపడిది యున్నాఁడు. విస్తరభీతిచే మచ్చున కీ యొక్క యువాహరణమే చూపఁబడినది.

కాని యితని టీకయందు నక్షత్తగ స్థానిత్వములు చూపబడుచున్నవి. అహమాదీనా ద్విత్వం లోపో నమ ఆదికే విసర్గస్య” అనుదానికి “అహం మొదలైనవి యరుకరించునప్పుడు వానియాత్వములకు ద్విత్వము వచ్చును. సున్నకు ద్విత్వము రానేరదు గనుక మకారము చేసికొనునది. అహమ్మని, కిమ్మని, యుమ్మని (బాలస. సంధి-శ్లో 5) అని న్రాసెను. సంస్కృతమునందుఁ బదములదివర సున్నయుండదు. సంస్కృత వ్యాకరణమున “మోచు స్వారః” అను సూత్రముచే హల్లు పరమగునపుడు మాంతపదములకు లిందువు విధింపఁబడినది. కాన హల్లు పరముగా సున్నపుడే సున్నయుండును. అహమ్ + అని యున్న ద్విత్వము వచ్చి “అహమ్మని” అని యగును. కాన “సున్నకు ద్విత్వము రానేరదు. కనుక, మకారము చేసికొనునది.” అని న్రాయుట ప్రామాదికము. “అహమ్, కిమ్ అను సంస్కృతపదములనే యరుకరించుచుంటిమి గానఁ జివర మకారమే యుండును.

అజింఃఫరిచ్చేదములోని “డు ము వు లవః ప్రథమాస్యాత్” అను స్లోకములఁ దెనుఁగు పద్యములుగ న్రాయుచు “ఓయీ త్యామస్త్రాంచ వికృతాస్యాత్” అను దానికి “ఓయి యవఁగ సంబుద్ధి యాధోక్తులందు” అని తెలిఁ

గించెను. మూలములోని యామస్త్రాపదమునకు సంబుద్ధి యరుపదమును వాడెను ఆమస్త్రామరుపదము సంబోధనమునకు వచ్చుచునుగాని “సంబుద్ధి”యరుపదముమాత్రము “ఏకవచనం సంబుద్ధిః” సంబోధనే ప్రథమాయా ఏకవచనం సంబుద్ధిసంజ్ఞంశ్చాత్, అను సూత్రముచేత సంబోధన ప్రథమానిభక్తియొక్క యేకవచనమునకు మాత్రము సంజ్ఞ కాని ప్రథమానిభక్తి కంతకును సంజ్ఞ కాదు. అధర్వణుడును “వికృతా వత్ర వాగోప స్సాబుద్ధ్యోయువదే తు యేః” అని సంబుద్ధియందలి యోయిపదముయొక్క “యి” యనువక్షమునకు లోపము చెప్పెను. ఇచ్చట ను బయిరీతిగనే సంబుద్ధిపదము వాడఁబడినది యిలోపమును బొందిన యోయిపదమునకు “ఓరాములార, అని బహువచన ముండి యోయిపదమునకు లే దనుట యుక్తము గాదు. దిశివర్ణములు, వచ్చినప్పుడు నిట్లే కనుకనే ; “ఓరీ దుష్టవిశాటులార ! అను మొదలగు రూపములు సాధువులు. “ఓయి రాములార” అయి ననవచ్చును. నైయాకరణస్కంపదాయమున రూఢ మగు “సంబుద్ధి” పదమునే గ్రహించఁ దగును గాని సామాన్యముగా క్షీన్ పత్యయోత రూపమును గ్రహించి వ్యుత్పత్త్యర్థమును మాత్రము గ్రహించుట యుక్తము గాదు. వ్యుత్పత్త్యర్థమునే గ్రహింతు మని యాగ్రహము యినచో దోషములేదు.

“ఇదుపోత్తమోత్తమానాః బహువచన ఉపోత్తమే త ఉద్భవతి”- దీనికు దాహరణములు. బలుములు, కలుములు, చెలుములు ఆయెను. రెడవయు కారము “ఉద్భవతు త్వే” అని వచ్చినది. ఇట్టిలాగుననే వెలుములు, మెలుములు మొదలైనవి ఇది సాయికలక్షణము అటు గనుక ఇరులు, విరులు ఇత్యాది స్థలములందు లేదు.” అని బాలసరస్వతి న్నాసెను. ఇట బాలసరస్వతి యుపోత్తమ పదమున కర్థము చేసికొనుటలో బారపాటు పడినట్టి తోచుచున్నది. “త్రాదీనా మంత్య ముత్తమం” “తస్య సమీప ముపోత్తమం” అనువానిని బట్టి మూడచ్చులుగల పదములలో జివరి యచ్చు- ఉత్తమము ఆచివరి యచ్చునకు సమీపముగా నున్న వెనుకటి యచ్చు- ఉపోత్తమము. (ఇట హల్లులు పరిగణింపఁ బడలేదు.) ఇకార ముపోత్తమముగను నుత్తమముగను గల పదములకు బహువచనము వర మగునపుడు, ఉపోత్తమ మగురికారమునకు నుకార మగునని సూత్రార్థము. నిది శబ్ద మట్టిదిగాదు గనుక సీహస్తమునకుఁ బ్రవృత్తియే లేదు. మఱియు బాలసరస్వతి “ఇరులు” అని యుధాహ

రించుటలో సతనియ్యదేశ మేమో తెలియదు. చివరి లు వర్ణమును జూచి బహు వచన మని భ్రాంతిపడి యుండవలయును. ఇరులు అనునది ఇరి యను శబ్దము నకు బహువచన మందమన్న నట్టిశబ్ద మెచ్చుటను గనుపట్టదు. ఇరు లనునది ఛీకటి యనునర్థమున నేకవచనాంతశబ్దము. “ఇరులున నొంటిఁబోఁ బరసతి నేట్టుట (విజ్ఞా- ప్రా కాం.) ఇచట నవర్ణక మేకవచనమునాదే వచ్చును.

ఈటికలో నొకటిఁబెండుచోటుల సరిగా భావము వ్యక్తము కాకపోవు టయు నక్షరక్షరఁ బ్రమాదము లుండుట యుఁ జూపట్టుచున్నది. “నిత్య మ నుత్తమపురుష క్రియా స్వితః” అనుసూత్రమున- చసర పురులు, ప్రోచిరమరులు అని యుదాహరించి “ఉత్తమపురుషకై న కొలిచితి నంబను విడిచితి మన్యులను అన్నది (అన్నవియనియేమో) కిమాది గనుక క్రియాగ్రహణమున నంటలేదు- నిత్యం అన్నాఁడు గనుక క్రియాగ్రహణ మనిత్యము” అనువాక్యములను వ్రాసె ను. పైవాక్యముల భావ మిట్లు స్పష్టముగా గ్రహించునది- “నిత్య మనుత్తమ పురుష క్రియా స్వితః” అనుసూత్రముచేఁ బ్రథమ మధ్యమ పురుష క్రియలకు దీనిచే సంధి విధింపఁబడినది. ఉత్తమపురుషమునకు “ప్రాయస్తు స్యా త్రిమాది కస్యేతః” అనుసూత్రముచే సంధి ప్రాయికముగా వచ్చును. అనఁగాఁ గొలిచితి నంబను, విడిచితి మన్యులను- అను నుత్తమపురుష క్రియాహపములు కిమాది లోఁ జేరినవి గనుకఁ గ్రియాగ్రహణమున ననఁగా నుత్తమపురుష క్రియాగ్రహ ణములో, “నిత్య మనుత్తమపురుష క్రియా స్వితః” అనుసూత్ర మంటలేదు. అనఁ గాఁ బ్రవర్తింపలేదు. నిత్యం అన్నాఁడు గనుక క్రియాగ్రహణ మనిత్య మను మాటకుఁ బ్రథమ మధ్యమ పురుషలలో నిత్యం అన్నాఁడు గనుక నుత్తమపు రుష క్రియాగ్రహణ మనిత్యము. అనఁగా నుత్తమపురుషము అనిత్యసంధి విష యకమని భావమై యుండును

క్రియాపరిచ్ఛేదముగ్ 47 వ పుటలో “త్రివిధానా మించుగాగమః” అన్నాఁడు గనుక కొన్ని దేశ్యక్రియలమీఁదను ఇంచుగాగమమురాదు. వచ్చు చున్నాఁడు, కనుచున్నాఁడు, వ్రాయుచున్నాఁడు. ఇత్యాదులు చూచుకొనునది. ‘అనిబాలసరస్వతివ్రాసెను. ‘త్రివిధానా మించుగాగమః’ అనుదానిచే మూఁడు విధములైన సంస్కృత ధాతువులకే యించుగాగమము వచ్చును గాని దేశ్యక్రియ లకుస్వార్థమందున నించుగాగమమురాదు గనుక “కొన్ని దేశ్యక్రియలమీఁదను ఇంచుగాగమము రాదు” అను వాక్యములోని “కొన్ని” అనునది కుదురదు.

కొన్ని యనుచోట నన్ని యని యుండవలయు నేమో. “హేతుమతి చ” అను నుత్తర సూత్రముచేత హేతుమన్వేషులయందు, ఆంధ్రక్రియలయందైనను గాని యిండుగాగమమే వచ్చుచున్నది. అను ముందు వాక్యములోని “ఆంధ్రక్రియలయం దైనను అనుదానిచే స్వార్థమున నిండుక్తు రా దనియుఁ బ్రేరణార్థమందించుగాగమము వచ్చుననియు స్పష్ట మగుచున్నది గదా ! కాన నిచ్చటను “అన్ని” యనుపద ముండవలయు నని తోచెడిని. అన్ని దేశ్యక్రియలమీఁదను రా దనఁగా నే దేశ్యక్రియమీఁదను రా దని భావము.

పరిణతి క్రియలను జెప్పుచు బాలసరస్వతి “అథ భూజ్యాదిః పరిణతిః” అన్నాఁడు. గనుక, భూసత్తాయాం, జిజయే మొదలైన యజంతహాలంత ధాతువులకు (హాలంతధాతువులు పరిణతి ధాతువులలోఁ జేరవు గాన నొక్కయజంతధాతువులకే యని చెప్పవలయును. కనుక, హాలంతధాతువుల కనుట ప్రామాదికము) వర్తమానార్థ వివక్ష గలుగుచుండఁగా “వర్తమానే లట్” అను వ్యాకరణసూత్రముచేత ల ట్పుత్ర్యయము వచ్చి “కర్తరి శప్” అని శ ప్పుత్ర్యయము వచ్చి “సార్వధాతుకార్థధాతుకయోః” అని గుణము వచ్చి “ఏచోయవాయావః” అని అవాదేశము వచ్చిన “భవ” అని యుండ-అనియు వ్రాసి “సా పరిణతి రయవరన్వితైవ భవేత్” అన్న సూత్రముచేత అవ్ అని యంతమునఁ గలది గనుక పరిణతి సంజ్ఞ గలుగుచుండఁగా నుపకృతి ధాతువులయందు వలెనే యిండుగాగమము అనుబంధకము డుజ్ మొదలైనవి యన్నియు వచ్చిన నుపస్థగ పూర్వక మైన శభ-చుచున్నాఁడు, (బాలస- 47 పుట) అని వ్రాసెను. వైది వ్రాసినట్లు శ ప్పుత్ర్యయము గుణము అవాదేశమును వచ్చిన “భవ” అని యజంత మగును గాని హాలంతము గాదు. మఱియు “సాపరిణతి రయవరన్వితైవభవేత్” అను సూత్రముచే యోగ్యతను బట్టి అయ్, అవ్, లర్ - అనునవి వచ్చు నని యు నవి పరిణతిసంజ్ఞ కలిగి యుండుననియుఁ జెప్పఁబడెను. శబాదులు వచ్చినచో “భవ” యని యగును గదా ! అప్పుడు, “సా పరిణతి—” అనుదానిచే అవ్ చేరిన ననిష్టరూప మగును. పోనీ, శబాదులు వచ్చినదానికే యిటఁ బరిణతినామమును వాడుద మన్న నప్పుడు సూత్రములో ‘అయావారాన్వితైవ’ అని యుండవలసి వచ్చును. కాన, వర్తమానార్థ వివక్ష” అనునది మొదలుకొని అవాదేశము వచ్చిన భవ అని యుండ, అనునంతవఱకు నున్న వాక్యములు యుక్తములై కాన్పింపవు. కాన నావాక్యములను దీసివైచిన మిగిలినవాక్యములు పరస్పర విరోధము లేకయుండును.

బాలసరస్వతి తనటీకలో నక్షత్రక్షత్ర సధర్వణకారికల నుదాహరించి యున్నాడు. అందుఁ గొన్ని యహోబలపండితీయము మొదలగు గ్రంథములలోఁ గన్పట్టుట లేదు. రేఖాద్వయ [] ఘటితపారములో “అధర్వణాచార్యులును “అకర్తకేషు తు స్వాస్థ్యేంచుకో లోపో విధీయతే” అన్నాడు గనుక నించుగాగమ మకర్తకధాతువులమీఁద రాదు. ఇత నేమనిన నిల్లుగాగమము వచ్చును- (చూ 47 పుట) అని కలదు. ఈకారికను అధర్వణకారికావళి టీకా కర్తయగు ద్వితీత్రణీ (రెండు చింతల) సీతారామకపిగారు కూడ వ్రాసి టీక చేసియున్నారు. తద్గ్రంథపీఠికలో బ్రహ్మశ్రీ వజ్ఞుల చినసీతారామశాస్త్రిగారు ఇది యధర్వణకారిక కాసేర దనియు నహోబలపండితులు వ్రాసిన వాక్యమని యు వ్రాసియున్నారు. అహోబలపండితీయములో “అకర్తకేషు తు స్వాస్థ్యేంచు గాగమ లోపో విధీయతే” అని యున్నది. కాని పై బాలసరస్వతీయములోఁ గూడ నీకారిక యుండుటంబట్టి సీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి యూహ కాధార మేమో తెలిసికొనవలసి యున్నది.

సంశ్లేషమన నేమి ?—

ఈ విషయమును గూర్చి పూర్వాధునాత నాంధ్రవైయాకరణులకు మాతశ్శేషములు చూపట్టుచున్నవి. నన్నయభట్టు గాని యధర్వణుడుగాని సంశ్లేషమును గూర్చి తమ యభిప్రాయములను స్ఫుటముగా నెచటను దెలుపలేదు. బాలవ్యాకరణకర్తలగు చిన్నయసూరిగారు “సంశ్లేష మనఁగా మీఁదిహల్లుతోఁ గలియుట” అని వ్యాఖ్యానము చేసి యున్నారు. బాలసరస్వతి “అలుకిచి సంశ్లేషస్సాస్యత్” అను సూత్రములో, సంశ్లేషశ్చిప్తైయక్షరముతో సంయోగమును అగును. అని సంశ్లేష పదార్థమును వివరించి చిన్నయసూరికి మార్గదర్శకుఁ డయ్యెను. ఇట నాధునికులు కొందఱు “ద్రుతిము పూర్వాచ్చు సత్తి యుండుట సంశ్లేష మని చెప్పచున్నారు. అనఁగా, వచ్చెక్ + ఎతఁడు అనుపదములకు సంధి చేయునపుడు వచ్చెక్ అనుదానిలోని ద్రుతిము “చ్చె” అనుదానితో నత్తి యుండ దనియఁ (సంశ్లేషము రా దినియు) ఒరాచ్చుతోడనే యత్తి యుండుననియఁ జెప్పచు “లుకస్సంశ్లేషో నాచి” అను సూత్రమును వారు సమన్వయించుచున్నారు. “లుకస్సంశ్లేషో నాచి” యనుసూత్రము “సర్వత్రా జ్వత్తార్థం యస్య” అను సూత్రముచే సిద్ధించిన యర్థమునే తెల్పుచున్నది. అంతట ను యకారమున కజ్వద్భావము వచ్చును గాన నజ్వద్భావమును బొం

దిన యకారము కరముగా నున్నపుడు ద్రుతమునకు లుక్సంశ్లేషములు రా వని భావము చెప్పకొనవలయును. యకార మచ్చగు నని చెప్పక యచ్చువంటి దగు నని చెప్పటచే నొకవేళ భూతపూర్వగతి నాశ్రయించి “లుగ్వా ద్రుతప్ర కృతికా త్వరత స్సరళే స్థిరేచ నస్య స్యాత్”-అలుకిచ సంశ్లేష స్యాత్” అను వానిచే లోపసంశ్లేషములు చేసికొందు రేమో యనునుద్దేశముతో నైనను “లుక్సంశ్లేషేషా నాచి” యను సూత్రమును వ్రాసి నని చెప్పకొనవచ్చును. కాన, లుక్సంశ్లేషేషానాచి, యనుసూత్రములోని సంశ్లేషపదము, అలుకిచ సంశ్లేషస్యాత్, అను సూత్రములోని సంశ్లేషపదానువాదము. కాఁబట్టి, అలుకిచ సంశ్లేషస్యాత్ త్రను దానిలోని సంశ్లేషపదార్థ మెట్టిదో తెలిసికొనవలసి యున్నది. ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తి యుడుటయే సంశ్లేషపదార్థమైనచో నీసూత్రము వ్యర్థము. వచ్చెన్గోవు- ఇత్యాదులు సంహితచేతనే సిద్ధించును. సంహితి వివక్షింపనిచో వచ్చెన్ గోవు అనియే యుండును. మీఁదివర్ణముతోఁ గూడుకొనుట యని చెప్పిన నీసూత్రము నార్థకము. ద్రుతము “ను” స్వరూపము కూడ నగును గనుక సంశ్లేషవిధి యావశ్యకము. ద్రుతము “ను” స్వరూపము కూడ నగు ననుటకు నీసూత్రమే ప్రమాణము. ఈసూత్రము సిద్ధార్థబోధక మని ద్రుతము నకారపుఁ బొల్లే యనుట సమంజసము గాదు. ప్రస్తుతమున, వచ్చెన్ + ఎతఁ డు-ఇత్యాదులందు సంహితచేతనే, వచ్చెనెతఁడు- ఇత్యాదులు సిద్ధించుచున్నవి. కానఁ “బైయక్షరముతో సంయోగము ను” అని బాలసరస్వతి వ్రాసినయది, సమంజసముగా నున్న దని తోచుచున్నది. అధర్వణాచార్యులు ను “ద్రుతస్య హలి బిందుః స్యాత్ శ్లిష్టత్వంచ క్వచి త్స్వితా” అనుచో నీసంగతిని సూచించి యున్నాఁడు. ద్రుతమునకు హల్లు పరముగా నున్నపుడు బిందువును శ్లిష్టత్వము నొకచో స్వత్వము నగు నని యర్థము. హల్లు పరముగా నున్నపుడు శ్లిష్టత్వ మనఁగా హల్లుతో నని భావము. పూర్వముతో నైనయెడలఁ దిరుగఁ జెప్పట యేల ? ఇట సహృదయులగు విమర్శకులే ప్రమాణము.

రాముకు- అనురూపమును గూర్చి నన్నయ ప్రసంగించెనా- “టాదివిభ క్తౌ నిర్నేత్యేకే” అను సూత్రవ్యాఖ్యానమున బాలసరస్వతి “తృతీయాదివిభక్తు లు పరమైయుండిన న్యాగమము లేదు. ఇట్లని కొందఱు పెద్ద లనిరి” అని వ్రాసి తదుదాహరణముగా- రాముచేత, రాముకొఱకు, రామువలన, రాముకు, రామునందు అని యుదాహరించెను. అహోబలుఁ డీ సూత్రమునకు వ్యాఖ్యను

వ్రాయుచు “టూదివిభక్తౌ సరతో నివర్ణకో నేతి వదన్తి కేచిదాచార్యాః, రాము చేతన్, రాముకొఱకున్, రాముకై, రామువలనన్”—అని యుదాహరించి రాముకు అని సూత్రముదాహరింపక “ఇత్యాది” అని వ్రాసి తప్పించుకొనియెను. “నఃకా” అను సూత్రవ్యాఖ్యానమున నేరపవాదః నామ్నుఃకౌపరే నః స్వాత్, రామునకున్, కృష్ణునకున్ ఇత్యాది యని చెప్పి “నః ప్రాయస్సాన్య దృకారాచ్చ సర్వపండిత సప్తతే” అను సధర్వణకారికకు “న” యను నాగమము నిత్యమని యుండు, ప్రాచేతసుకు- ఇత్యాది భాస్వరోక్తులు నిర్మూలము లనియు వ్రాసి యసం దర్భముగాఁ బ్రాయోగహణమున ఉదంతములకంటెను నగు నని ఫలము చెప్పెను. న్యాగమమునకు, న అనునాగమము- అపవాద మని చెప్పి “నః కా” అనుసూత్రము నిత్య మనునభిప్రాయముతో నహోబలపతి వ్యాఖ్య వ్రాయుటచే సర్వలాక్షణిక సమ్మత మగురామునికి ననురూపము సిద్ధించుటలేదు. తానుగూడ “టూదివిభక్తౌ నిర్ణేత్యేకే” అనుసూత్రముక్రింద (262 పుట) రామునికి అనురూపము సాధించి యుండెను. అందుచే రామునికి అనునది య సాధు వనఁ దగదు. కొందఱ మతమున న్యాగమము రాకుండుటచే నెట్లును రాముకు- అనురూప మగుచునే యుండెను. ప్రాచేతసుకు- ఇత్యాదుల ఖండించుట యెట్లు సరిపడును. నన్నయభిప్రాయమున “నః కా” అనునది యనిత్యమై యుండును. తేక యధర్వణుని వివరణముచు బట్టి ప్రాయికమై యైన నగును. న అనునాగమము రాసపుడు న్యాగమమును, న్యాగమము కొందఱమతమున రాదు గనుక రాముకు అనురూపమును గలుగుచున్నది. రాముచేత నిత్యాదు లితరమత సిద్ధములైనను గ్రహించి రాముకు అనుదానిని గ్రహింపకుండుట యుచితముకాదు. ఎట్లయినను నన్నయభట్టు రాముకు అనుదానిని గూర్చిచెప్పె ననియే యనఁదగు. బాలసరస్వతి రాముకు అని యుదాహరించుటలో విశాల దృష్టి చూపెను.

నిలలు ప్రకృత్యవయవములా విభక్త్యవయవములా ?

నన్నయభట్టు “మహతోనితా విభక్తౌ టాదా వచనద్వయేక్రమేణస్తః” అను సూత్రముచేతఁ దృతీయాదులు పర మగునపుడు నిలలు విధించెను. వీనిని విభక్త్యవయవము లని చెప్పినచో “తమ్ముని నెయ్యము, తమ్ముల నెయ్యము అనుచో సమానమున, “లోపశ్చ విభక్త్యాదే శృణ్వేషుస్యా త్సమాసకాంగేషు” అనుసూత్రముచే యొక్కకు లోపము గలిగి తదవయవమైన నిలలు లోపించి

తమ్మునెయ్యము - అనియే కాని తమ్మునినెయ్యము, తమ్ములనెయ్యము అనురూపము లుండకపోవలసి వచ్చును. ప్రకృత్యవయవ మైన యెడలఁ గేవలవిభక్తి లోపించును, గాని, నిలలు లోపింపక తమ్మునినెయ్యము, తమ్ములనెయ్యము అనునవి సిద్ధించును తమ్మునెయ్యము అనునది “లక్ష్యస్యాత్” (అజన్త. గీ. శ్లో.) అనుదానిచే సిద్ధించినరూపము చిన్నయసూరి నిగాగమ మని ప్రకృతికి విధించుకొని లడాగమ మని విభక్తికి విధించుకొని “సనూనవిభక్తికి లోపం బగు లట్టు నకుఁ గాదు.” అని ఘట్టేకముగ సూత్రించుకొనియెను. జాలసరస్వతి “విభక్తి లోప మైనను దదాశ్రిత మైన నిలలకు లోపము లేదు. (హలన్త ౧౭ శ్లో.) అని వ్రాసెను. “నిమిత్త స్యాచాయే నైమిత్తికస్యా క్యచాయః” అనపరిభాషను మనసులో నుంచుకొని తదాశ్రితమైన నిలలకు=విభక్త్యాశ్రిత మైన నిలలకు అనఁగా విభక్తి నిమిత్తకము లగు నిలలకు లోపము లేదని వ్రాసెను. కాని పై పరిభాష వ్రామాణికసమ్మతముగాదు. (చూ. పరిభాషేందుశేఖరము-అకృతవ్యూహ పరిభాష) అదియుంగాక సంస్కృతములోని సర్వన్యాయములును దెలుఁగునకు వర్తింపవు. “మహతోనితా...” అనుసూత్రముచేఁ దృతీయారులు పరముగా నుండఁగాఁ బూర్వముందున్న మహద్వాచకపదమునకు నాగముముగా విధింపఁ బడెను గాన నిలలు ప్రకృత్యవయవము లగును కాబట్టి విభక్తికి లోపము గలిగినను సీయాగమములు లోపింపవు. చిన్నయసూరి విధించిన నిగాగమము నకుఁ గూడ నిదియేపద్ధతి.

మిగిలినపరిచ్ఛేదములకంటెఁ గ్రియాపరిచ్ఛేదములో నెక్కుఁకుగఁ జాత భేదము లగవశుచున్నవి. అందుఁ బూర్వపరవిరోధములు లేవు కాని యొక ప్రతిలో నొకసూత్రమునకు వివరణము లేదు, దానికే మఱియొక ప్రతిలో వివరణము చేయఁబడియున్నది. ఒక ప్రతిలో సూత్రార్థమే కాక యితరవిషయములఁ గూర్చి స్పష్టముగ వ్రాయఁబడియున్నది. ఒక ప్రతిలో- 45 వ పొరట మొదలు 50 వ పొరటవఱకు నుపకృతి పరిణతి సంవృతి ధాతు ప్రక్రియ విశదీకరింపఁబడి యున్నది. “వృతిరేకాదా భావినిచాత్స్యాత్” అనుసూత్రములోని భావినియ నుపదమునకొక ప్రతిలో “భవిష్యదర్థమంచును” అనియు వేఱొక ప్రతిలో “అస్త్య నుబంధకమత్తైన భవిష్యదర్థము పర మగుచుండఁగాను” అని యర్థమువ్రాయఁ బడి యున్నది. ఇటఁ దాత్పర్య మొక్కటియే.

ఒక ప్రతిలో (52 పొరట) “అద్యక్రియాప భూతార్థద్యోతిత మాద్యగం వినాసర్వః”- అని చెప్పినాఁడు గనుక భూతార్థద్యోతితక్రియయందు యకార

మున కెత్వము వచ్చుచున్నది.” అని “అద్యఃక్రియాసు” అను సూత్రముచే నెత్వము వచ్చునని న్రాయఁబడియె. పోయె- ఇత్యాదులందు “ప్రథమైకవైద్యధృవేచ్చ భూతాక్లే” అనుదానిచే నెత్వము వచ్చుచు గాని “అద్యఃక్రియాసు” అనుదానిచే రాదు. “అద్యఃక్రియాసు” ఇది సందేహనివారణార్థమని ముచుపు వ్రాసి యుంటిని. కాన నీపాఠము యుక్తముగాదు.

రేఖాద్వయ ఘటిత మగు ప్రతిలో “పునరాగమః క్రియాణాం పర్యాప్తో మన్తజేతు సంకేతః” అను సూత్రమునకు వ్యాఖ్య న్రాయఁబడి, అవధారు, అని యుదాహరింపఁబడియెను. ఇతరమగు ప్రతిలో వ్యాఖ్యచేయఁబడక “ఉత్తర సూత్రము సంప్రదాయవేద్యమ” అని న్రాయఁబడియున్నది. అహోబలుఁడు రేఖాద్వయఘటిత మగు ప్రతిలోని వ్యాఖ్య ననుసరించి యుండెనని చెప్పియుంటిని. దీనిని బట్టి రేఖాద్వయఘటిత మగు పాఠమే సరియైనదని తోచుచున్నది.

టీకా సహితముగ నాంధ్రశబ్దచింతామణి సరియగుపాఠములతో నిది వఱకు వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రులు అందు సన్నువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడి యున్నది. ఆటీక బాలసరస్వతి చేసిన టీకయే యని చాలమంది భ్రాంతిపడి యున్నారు. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు సంపాదించి ప్రకటించిన దీనిని బట్టి యది బాలసరస్వతికృతము కా దని తేలుచున్నది. బాలసరస్వతి టీక యేది యో సరిగాఁ దెలియక ప్రఖ్యాతిని బట్టి మాత్రము బాలసరస్వతి టీక యొక టున్నదని యనుకొనుటయే కాని ప్రత్యక్షముగాఁ జూడని యాంధ్రలోకము నకు మహోపకారముగా దీనిని బ్రకటించిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తున కాంధ్రలోకమంతయుఁ గృతజ్ఞత చూపవలసియున్నది.

చర్ల నారాయణశాస్త్రి.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటుకార్యాలయ ప్రధానపండితుఁడు.

— మ న వి. —

ఈ బాలసరస్వతి టీకతోడి యాంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రతులు రెండు సంపాదించఁబడినవి. అం దొకటిపరిషత్తు ప్రకటనాంశములోని 4095 సంఖ్యగలది. ఇది కొంతకాలము క్రిందట బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారును శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణశర్మగారును అనంతపురమండలములో సం గ్రహించిన గ్రంథసంచయములోనిది. వీరి కిది బూదేడు కృష్ణాపురాగ్రహారములో శ్రీమాన్ వీరరాఘవాచార్యులుగారియొద్దనుండి లభించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇందున్న పీఠికపద్యములు వెనుకనే ఛరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడి కొంత ముచ్చటించఁబడియున్నవి. రెండవ ప్రతి పితాపురము సమీపమునందలి చెందుర్తిగ్రామములో బ్ర॥ క్రొత్తపల్లి గంగయ్యగారి తాళపత్రగ్రంథములలోఁ గనిపెట్టఁబడి యెరవు తేఁబడినది. ఇందుఁ బీఠికపద్యములు లేవు. దీనినే బ్ర॥ నారాయణశాస్త్రిగారు శేఖాద్వయఘటితమగు ప్రతియని పీఠికలో నుగ్గడించుచువచ్చిరి. ఈరెండు ప్రతులచుబట్టి యొక్క ప్రక్షిప్తాసి యారీతిగాఁ బ్రకటింపఁగలిగితిమి. దీనిని బ్రకటించుటలో, కాకినాడ శ్రీవిరాపురము రాజావారి కళాశాలలోని పండితులు, విద్వాన్, శ్రీమాన్ తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులుగారు మాకుఁ జాలఁ దోడుపడిరి గావున వారికిని, మాకోరికను ద్రోసివేయక విపులవిమర్శనములోఁ బీఠికవ్రాసియిచ్చి గ్రంథమునకు వన్నెతెచ్చిన బహుశ్రీ చర నారాయణశాస్త్రిగారికి ననేకనమస్కారములు. మాప్రమాదమున నక్షణక్షణ సంభవించిన లోపములను సరించుకొని మమ్ము మన్నింపఁ బాఠకుల వేఁడుచున్నారము.

ఛరిషత్పత్రికదర్శులు.

షోడశకుమారచరిత్రము.

పీఠిక.

ఇది యెనిమిదియాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. కాని, మాకు దొరకిన ప్రతులలోఁ దృతీయచతుర్థాశ్వాసములు లేవు. ప్రథమాశ్వాసమునఁ గృత్యాది లేదు. అచ్చటచ్చట గ్రంథపాతములు గలవు. మొదటి రెండాశ్వాసములు గల ప్రతి యొకదానిని చెన్నపురి బ్ర॥ శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పంపిరి. ఈతాళపత్రప్రతిలో నీరెండాశ్వాసములును ౧౭రవ పత్రముమొదలు ౧౯౯వ పత్రమువఱకుమాత్రమే యున్నవి మొదటి ౧౭౩ పుటలలో నేమి వ్రాయఁబడి యుండెనో యాభాగమిందు లేదు. రెండవప్రతి, ౧-౬-౭-౮ యాశ్వాసములు మాత్రమే కలిగి ౨౦౧-వ పత్రము మొదలుకొని ౨౪౮ పత్రములు సంఖ్య వేయఁబడియున్నది. దీనిని, కాకినాడ, మ॥ దుగ్గిరాల వేంకటసూర్యప్రకాశ రావుపంతులు బి. ఎ, గా రిచ్చిరి. మొదటి ౨౦౪ పుటలలో షోడశకుమార చరిత్రము ౧-౨-౩-౪ ఆశ్వాసములు మొదలైనవి వ్రాయఁబడి యుండవలెను.

శ్రీమూక బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు శబ్దరత్నాకరములో నిందుండి కొన్ని యుదాహరణముల నిచ్చి యున్నారు. వారిచ్చిన ప్రయోగము లీముద్రిత ప్రతిలో నున్నవియే. వారికిని బూర్ణగ్రంథము దొరకెనో లేదో యని సందేహము కలుగుచున్నది.

కవి, వెన్నెలకంటి అన్నయ్య. సీతారామాచార్యులవారు, ఎల్లన్న యని తలఁచినారు. ఆధార మూహ్యము. ఆంధ్ర విష్ణుపురాణకర్త యగు వెన్నెల కంటి సూరయ్య గోత్రముచు నీ యన్నయ్య గోత్రమును వారితనగోత్రమే. అన్నయ్య సూరామాత్యుని పుత్రుఁడు, సూరామాత్యుని తండ్రి యన్నయ్య యనియు, కవి యన్నయ్య తన కృతిని దండియగు సూరామాత్యునకే యంకితము చేసెననియు—

ద్వితీయాశ్వాసాదిని— సుకవిస్తోమ నుతౌన్నత్య యన్న సూరమాత్యా

పంచమాశ్వాసాదిని— సూచిత మాహాత్మ్య యన్న సూరామాత్యా.

షష్ఠాశ్వాసాదిని— రసిక, వ్యాపార విహార మంత్రి యన్నయసూరా.

సప్తమాశ్వాసాదిని— శోభితపాద్యుణ్య యన్న సూరవరేణ్యా.

అష్టమాశ్వాసాదిని— శోభిత పాండిత్య యన్న సూరామాత్యా.

అను మాటలం బట్టి తెలియ వచ్చుచున్నది. విష్ణుపురాణకృతికర్త సూరామాత్యుఁ డీయన్నయతండ్రి యనుకొందమన్న నాతనితండ్రి యమరనా

మాత్యుఁ డని కలదు. కవులచరిత్రములో నీయన్నయ్య పేరు నీషోడశకుమార చరిత్రమును లేవు.

జక్తనకవి విక్రమార్కచరిత్రమును సిద్ధనమంత్రికిం గృతియిచ్చెను. సిద్ధన మంత్రి పెద్దతండ్రి వెన్నెలకంటి సూర్యుఁ (భాస్కరుఁ) డని గ్రంథమునం దెలు పఁబడినది. (౧-౬) ఈసూరనమంత్రి రెడ్డి వేవానరపాలునిచే నగ్రహారముఁ గొనియె నట. మఱియు ననపోతారెడ్డికి వెన్నెలకంటి వంశజుఁ డగు మఱి యొక కవి కృతుల నిచ్చెనని విష్ణుపురాణములోఁ గలదు. వీరికిని అన్నయ్యకు నెట్టిసంబంధమైన నున్నదో లేదో తెలిసికొనుటకుఁగాని మఱి యేవిషయమును దెలిసికొనుటకుఁగాని కృత్యాది పద్యములు దొరకలేదు.

కవికాలము:—ఇందుఁ గవి తనకృతిభర్త యగునన్నయ్యను, కృష్ణకం దార, భోజ, జగదేశమల్ల, సోమేశ్వరులతోఁ (7-128) బోల్చియున్నవాఁడు. భోజుఁడు ధారానగరాధిపతి. జగదేశమల్లుఁడు పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి. వీరు పదునొకండవ శతాబ్దమువారు. సోమేశ్వరుఁడు భూలోక బిరుదాంకితుఁడగు పశ్చిమ చాళుక్యచక్రవర్తి (A. D. 1126-38) ఇతఁడు సంస్కృతమున నభిలషి తార్థచింతామణి యను మానసోల్లాసమును రచించెను. ఇతనికి సర్వజ్ఞభూపుఁ డను బిరుదు కలదు. కృష్ణకందారుఁడు యాదవరాజు. జైత్రపాలుని తనయుఁ డు. పదుమూడవశతాబ్దమున నూక్తిముక్తావళికర్త యగు జఘ్ఘాకవిని వేదాంత కల్పతరుకర్త యగు నమలానందుని బోషించెను. కాననీగ్రంథముపదుమూడవ శతాబ్దానంతరము రచియింపఁబడి యుండును.

గ్రంథాకృతి:—ఈకవి షోడశకుమారచరిత్రమును మనస్సున నుంచుకొని యీ షోడశకుమారచరిత్రమును రచియించెను. కొన్ని కథలను కథాసరితాగ రాదులనుండి సంగ్రహించి తన కవితాచమత్కృతిచే రసపుష్టిని వర్ణనాధికృతను గలిగించి జనమేజయని రెండవ కుమారుని గథానాయకునిగఁజేసి- అతనికిఁ దోడుగ నతని మంత్రితనయులను, బురోహితపుత్రులను, దండనాథసుతులను, బడేనగురనగూర్చి కథసాగించినాఁడు.

కవిత్వము నిర్దుష్టమైనది. ఉభయభాషాప్రాధి మెఱయుచున్నది. కైలి మంచన కేయూరబాహు చరిత్రమును, జక్తన విక్రమార్కచరిత్రమును, కేతన షోడశకుమారచరిత్రమును బోలుచుండును. పద్యములు హృదయములై ధారా శుద్ధిగలవిగా నున్నవి. ఎవ్వరియొద్ద నైన సఁపూర్ణప్రతి యన్నచో దయతోఁ బంపి రెండవకూర్పులో నీషోడశకుమారచరిత్రమును బూర్ణముగాఁ బ్రకటిం చుభాగ్యమును వా రాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకుఁ గల్గింతురుగాక.

- దురితంబుల నన్నింటిం, బరిమాఁద్రెడిసేదునామమం త్రంబదియే
సరణి న్నాకు లభించునా, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! 23
- దరిలేనిపాపచయముల, నిరతం బానరించి నాఁడ నే ననఘాత్తా !
కరుణ నవి క్షమింపవ శ్రీ, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! 2౪
- ధరలోఁ బుట్టెడియపుడే, పరమేష్ఠి లిఖించె నాదుఫాలమునం దే
సరణినిఁ గలదో యెఱుంగను, దిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! 2౫
- తరులపయిఁ వెన్నెల, ప్రసరముపయిం గురియువాన సరియయ్యెను నీ
కరుణ యెటనేనిఁబజపుటఁ, దిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! 2౬
- హరనుత ! వీడను సేదగు, చరణద్వంద్వంబుఁ జిత్తచాంచల్యముతో
దరయఁగఁ బరీక్ష సేయుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! 2౭
- ధరలోఁ బుట్టువు లెన్నో, మరణించుట లెన్నో గడచె మఱినాకింకఁ
మరుజన్మవలదు తండ్రి ! తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! 2౮
- అరిషడ్వర్గము విడి నీ, చరణంబులఁ గొల్చుచుండ సంతతమును నీ
కరుణ వజ్రపుటే భారమ ? తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! 2౯
- ధరఁ దండ్రికాత్తజపయి నె, నరు గలవిధమునను నీవు నామీదఁగృహం
బజపుము సకలాభీష్టద ! తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౩౦
- అరమర లేక త్వదీయను, చరితంబుల నెల్ల రాగ సరళిని నేనుఁ
నిరతముఁ బాడుచునుంటిని, దిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౩౧
- వరములనీయక నన్నిట, నరమర వెట్లంగనీకు న్యాయ్యంబేనా !
ధరణీధర ! కరుణాకర, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౩౨
- పరిమళముల నాశింపను, సురపోషక ! నిన్నె యెపుడు స్తోత్ర మొనర్తుం
గరుణం బజపుము నాయెడఁ, దిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౩౩
- పరులకు మేలుగలిగినన్, దురితాత్తకు లోర్వకుండుదురు నే నటులం
దిరిగినవాఁడను గానో, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౩౪
- ఇర పెక్కుడఁ గన క్షిక్తుడఁ, బరమేశ్వర ! నిన్నుఁజేరి, ప్రార్థించుచునుం
టి రమేశా ! ననుఁగావుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౩౫
- సురుచిరక్షీరి ! యహముం, బరిత్యజించి వెస నిన్నుమదిలో భజియిం
తు రమేశా ! నను భ్రోవుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౩౬

- స్తరజనకా! మహిలో నిం, దఱిఁబ్రోతువు నన్నుఁ బ్రోవ దయరాదా! నీ
తరమేగాదా? నుడువుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౮౭
- మరణము మరలఁ జన్మం, బరయఁగ లేనట్టిఁడవు మహాత్మా! నీకుఁ
సరిలేరని చాటించెదఁ, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౮౮
- అరయఁగ భార్యయుఁదనయులు, సిరియుఁ సంపదయుమానసిక వాంఛితముల్
సారిదిఁ దనవెంటరావో, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౮౯
- మరహర! ధరపై నాటిన, తరులకు జలమిడని భౌతిఁ దనరును నను నీ
వరయక వెడమోమునిడం, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౦
- కరముఁ ఖేదము నందెడి, నరులఁ దరిఁజేర్చునీడునామం బది యే
సరణిఁ నాకులభించునొ, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౧
- మొఱివిడదఁ బ్రోవు మంచును, సురముఖిఁగణవంద్య దివ్యసుందరపాదాం
బురుహద్వంద్వా! మాధవ! తిరుమలగిరి వేంకటేశ! దేవాధీశా! ౯౨
- సురవాంఛితముల నెల్లఁ, వరుస నొసంగెదవు నాదుప్రాప్తన విని స
త్తరుణు గాన వదేమో, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౩
- అరిభీకర! సుగుణాకర! వరదా! ద్విరదేశవరద. వరదాసజనా
దరణా! కరుణాభరణా! తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౪
- కరుణను నెట్లుల సఫల మొనరిచెదవో నాదుజన్మ నతజనపోమా !
సురుచిరకల్యాణగుణా! తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౫
- దరిఁగానకయుంటిని నీ, సరిలేరని తలఁచుచుంటి సద్గుణిధి! పా
మరతను వే పోఁగొట్టుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౬
- సురశైరినాశకా! నీ, కరుణను నాపైనిఁ బఱపఁగాఁజాలవే నా
దురితచయంబులఁ ద్రుంపవె, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౭
- సురవంశిత త్వచ్ఛరణాం, బురుహద్వయి దిక్పటంచుఁ బూజింతును న
స్రవణింపుము భరియింపుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ దేవాధీశా ! ౯౮
- కురితక్షిండుట నీకే, భరమగునెడ నాదు జిహ్వపై నీనామా
క్షరములనేనియు నిలుపుము, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౯౯
- ధరలోపల సౌఖ్యములను, సిరులను బరమందు ముక్తిఁజేకూర్పు మిదే
సరగునఁగైకొను శతకముఁ, తిరుమలగిరి వేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౦

పరమాదర మాధర గో, పరమాధర మాన్యవపురపరమార నుతిం

ప రమాకర మాతరమా ! తిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౧

వరదా ! నీనామమె తా, త్పిరహి నినుఁ బూజనంబు సేయుచునుంటిం

గరుణను గావఁగ రావా ? తిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౨

అరయుము బాలుండ నాచే, విరచితమగునీశతంబు నిని యాపై నీ

కరమునఁ గైకొను ముదమునఁ, దిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౩

పొరపాటుల కొకదండము, సరియనిభావించి వేయిపారులును భవ

చ్చరణాబ్జములకు మ్రొక్కెనఁ, దిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౪

సరగున నీశతకము నే, సరణిం బ్రసించినావొ చక్కఁగ నీవా

తెఱఁగున దీనిం జేకొను, తిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౫

గరుడధ్వజ ! యీశతకము, ధర నెన్నా ఖృండఁజేయఁ దగు నన్నాట్లం

బరఁగుచు నీనామబిలఁ, దిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౬

సారిది నిది చదువువారికి, సిరులను సౌఖ్యములఁగూర్చి చెన్నారంగాఁ

బరమున మోక్షం బొసఁగుము, తిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౭

ధరలో నక్షయసంప, త్సరవర భాద్రపదబహుళ(?)చవితీగురువా

సరమున రచియించితి నిది, తిరుమలగిరివేంకటేశ ! దేవాధీశా ! ౧౦౮

కవి వృత్తాంతసంగ్రహము.

ఈశతకమును జగ్గయ్యపేట నివాసులు శ్రీహరి తిరుచులై నల్లూ చక్రవర్తి సంపత్తు మూర వేంకటరాఘవ చక్రవర్తి అయ్యంగారు పంపుచుఁ గవిగూర్చి యాక్రింది వాక్యములు వ్రాసిరి:—

“ఈశతకము రచించిన కవిగారు నాకు మూఁడుతరములవైవారు. అనఁగా నాకు ముత్తాత గారగుదురు. దానిబట్టి చూడ వారిదిగిచ్చుట మొన్నటి యక్షయకాక, నైయక్షయకాక, ఆవైయక్షయయి నిగ్గయించుటకకాకనున్నది ఆకాలమున వారు కృష్ణాతీరమునఁ గల ముక్తేశ్వర పురమునఁ గాఁపురుండి శ్రీవైష్ణవ సతసద్గ్రాంథ బోధనార్థము భవద్రాహుజాచార్యులవారిచే నియమింపఁబడిన చతుస్సప్తతి సింహాసనములలో నొక రగుటచే ననేక దేశములతోఁ బర్యటనము గావించుచు.....నందిగారుతాలూకాయంగుల శ్రీతిరుమలగిరి తేత్రమున కేతెంచి,యచ్చట శ్రీస్వామివారి సన్నిధి నీశతకము రచించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది...వీరి తాతగారిది వీరి నామ ధేయ పే. తండ్రిగారు రాఘవాచార్యులుగారు. కుమారునిపేరు తిరువేంకటాచార్యులుగారు. వీరి కుమారునిపేరు జగన్నాథాచార్యులుగారు. వీరే మాతండ్రిగారు...మానాయనగారును జిన్న తనములో 15 సంవత్సరములు ముక్తేశ్వర పురములోనే కాఁపురముండిరి. తరువాత నీయూరు వచ్చినారు” అని.

౫- (శ్రీ) శ్యామలాంబాశతకము.

మల్లంపల్లి మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు.

సీసపద్యములు.

శ్రీమద్రమాసుందరీహస్త సందర్శితాదర్శభాస్వన్నుఖాజ్జుబింబ
 శారదైకాంతభాషాసయాకర్ణ నాస్తకర్ణాగ్రభాషావిడంబ
 గిరిభిత్తుటుంబినీ భరితాభినవచామరమరుచ్చలచ్చికుగవికుసుబ
 నిజపురస్సౌదామినీనటద్వేల్లితానిమిషవారనితాబిసితదంబ
 సేవకమనస్సరోవర శ్రీవిలోల, బాలకాదంబ పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 మహిలోన సీమహామహిమ వర్ణింపంగ నహికులాధిపతికి సహిత మద్రి
 దుహిత దుర్భరమైనఁ దొడరితి జడబుడ్డి గ్రిందఁగూర్చుండి మాకంద శాఖ
 శాఖాశిఖాగ్రసంస్థానశలాటు వందికొనంగఁ జేతులెత్తికొనఁ జూచు
 వామనుభంగి నావలన నయ్యె నిదేమి కరుణించు పూని సాంగంబుగాఁగ
 నాకవిత కేమికొదవ రాసీక చంద్ర, రేఖపోలిక పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్ర శాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 వందనంబులు నైకొనందగు మందాకినీభుజంగాగ్రరాణీ పురాణి
 స్తుతిశతం బిదియె సంతోషింపఁదగు సూత్రనిపుణతాకరధృతైణీ పురాణి
 ప్రార్థనం బిదె సదా భావింపఁదగు హితనిఖిలార్థవరదపాణీ పురాణి
 విజ్ఞాపనంబిదె వివఁదగు నాగమ నిగమార్థసత్యవాణీ పురాణి
 భక్తి శక్తి విరక్తి సంయక్తియ్యుక్త, రీతిఁ గరుణించు పెడనపురీలలామ - రామ. 3
 చార్వరీదేవి నీపాదసరోజాతసేవానురక్తి సంస్థితవిముక్తి
 కాత్యాయినీ నీత్రికాలనిర్ణయసపర్యాసక్తి బుద్ధిశ్రేయస్సుమృద్ధి
 హైమవతీ సీమహన్నామ మనుచింతనావృతవృత్తి తత్త్వాన్వితేత్తి
 భద్రకాళీ నీశుభప్రాప్తి హేతుక దర్శనస్ఫూర్తి చాతకనివర్తి
 నీచరణధూళి భృతిదుర్విసీతిమతివ, రేతపతిహృతిపెడనపురీలలామ - రామ. 4
 పరిచరులై శచీప్రముఖ బర్హి ధృఖాంగన లోక్తగుమిగూడి పనులువేడ
 గెడతోడునీడలై వడిరమాభారతీసతు లోక్తజతసేసి సరసమాడ
 గాయను లై చిత్రగంధర్వముఖకళావతు లోక్తశ్రుతిఁగూడి కృతులుపాడఁ

జెలికత్తెలై కొల్చి లలి నిరాబారికన్నియ ల్కావలగొని నిలిచి చూడఁ
గడిమిపూఁదోటలోనాడు గరిమఁగన్న, జాలు నొండెలపెడనపురీలలామ-
లచ్చరలాడ వియచ్చరుల్ పుప్ఫుల వానలు గురియఁ జెల్వాని దేవ
దుందుభిధ్వానముల్ సందడి మొరయ నా మేనక గదిసి లోలోన మురియ
మునులు సన్నుతిసేయ మున్దుకుమారివైయెలమితో హిమవంతు నింటఁబుట్టి
గట్టువిల్తుని చెట్టఁ బట్టిన సాభాగ్యవల్లిమత్తల్లి నాత్తల్లి జగము
తల్లి పర్వతవంశవర్ధని ధనీప, కృతవినిర్దని పెడనపురీలలామ-రామలిం. ౬
నీమోముతో మంచి సామెత యచుట కా పరిపూర్ణచంద్రబింబం బదెంత
నీపాదనఖరసాన్నిధ్యం బచుట కా సుపర్వతారాకదంబం బదెంత
నీనీలవేణితో నెనయని యనుట కా బాధతమోవిడంబం బదెంత
నీదరహాససన్నిభకాంతియనుట కా వరచంద్రికావలంబం బదెంత
రాత్రిదప్పిన పొడఁగన యానమధ్యాహ్నవేళ
... ..
నతిధిజనంబుల కమృతాన్నమిడు నన్నపూర్ణ కళాపరిపూర్ణ స్వర్ణ
భూషణీకృతగోకర్ణపుణ్యభూమి, భృతపోదీర్ణ పెడనపురీలలామ- రామ. ౮
లోకంబులను వీరక జీకాకు గావించు రాకాసిమూఁక నిరాకరించి
బృందారకులు సదానందులు గా నెల్ల చందంబులను గనుని దొనర్చి
కష్టంబు లుడిపి సర్వాష్టాంగయోగవిశిష్టయోగీంద్రుల కిష్ట మొసఁగి
కర్మఫలకు నిత్యకర్మంబులు యదార్థ ధర్మంబులై యొప్పు బేర్చిఁగూర్చి
చూచి సుజనులఁ గుజనులఁ న్రోచి భవము, కేచికాచితి పెడనపురీలలామ-
నిజకథామరవాహినీవారి ఘనజగత్తల్లవంబుల నెల్లఁ గడిగి వేసి
వరవర్ణనీయభవన్నామమధురామృతం బుతకును జీవనంబుఁ బోసి
నిర్మలాత్మధ్యాననిష్ఠ లోకంబులకు దయారసంబుతోఁ గుదురుచేసి
విపులాద్భుతకటాక్ష విక్షణానిశితాసిధార దుర్భవలతాతతినిఁగోసి
లోకపావనివై మిన్నువాఁకతాల్పు, మ్రోల నలరితి పెడనపురీలలామ-రామ.
కన్నతంద్రీనిఁ జాల జిన్నఁబుచ్చి తివంత కవి.... బజనక్రుఁ డగుట కేమి
తగనన్న సమముగాఁ దలఁచిచూచితి వింతకమర రాచూకారుఁ డగుటకేమి
సవతి నిల్వన నీరు క.... చితివంత కది పతి తలబిందు వగుట కేమి
మగని యంతటివాని సగము సేసితి వింత నర్థనా రుం డగుటకే మి
దేమి యింకేమి సేయ నీ వేసమర్లు, రాబవోయ్చు పెడనపురీలలామ- ౧౧

శరణాగతుఁడ నేను నిరతాంతికాభ్యాగతనమజ్జనాభయదాత వీవు
 నేను చానిపుణ వ్యస్తదాత వీవు
 తనయుండ నేను సంతతచరాచరజంతుమహితసంతతి జగన్మాత వీవు
 ప్రియభుజిమ్యుండ నేను బృథులలోకాలోకనిఖలరాజ్యరమాధినేత వీవు
 నన్ను మన్నింపవలదె నీ కన్న నెవ్వ, రే మవీయులు పెడనపురీలలము-
 ముల్లోకములఁ గన్న తల్లి వీవని నమ్మి మరుగుఁజొచ్చితిని నా మనవిచెవుల
 విని నన్నుఁ గన్నులఁ గని నేరమేమున్న సవరించి మన్నింప సమయ మరుగు
 డెంచె గాచి కొనంగ మంచిది గాదన్న నందాఁకనొదిఁగినియ పగుదోయి
 కడఁ బడి యుండుదుఁగాక బత్తి గలుంగ విడువనేర్తురె వట్టి నుడువు లేల
 యెన్నివిధముల నీకన్న నన్నె మెఱుంగ, నోలిఁ బాలింపు పెడనపురీలలము-
 నీతేఁడుగొనియాడ నీరేడుజగముల లేఁడునీకొడుకుల జాడఁ జూడ
 న్నొక్కఁడొక్కఁడు సమగ్రోదగ్రవేధోండభాండావళులఁ గేలఁబట్టి బంతు
 లాడఁ గాపాడ మహాసమర్థులు నీవతి సర్వలోకపావని గణింప
 నందఱ కరయ మూలాధారశక్తివి నీవయె నిఖిలంబు నిర్వహింపఁ
 బెంపుదీపింప బడుగులఁ బెంప నక భ, రింప భారంబె పెడనపురీలలము-
 డార్థవీరేఘ్నఁడత్యుగ్రండుదగ, యోగీంద్రపుంగవుఁడని స్తంద్రహృదయుఁ
 డంగజన్మాంగభస్మాంగరాగోజ్జ్వలుం డబ్బయోనికపాలహస్తుఁ డఖిల
 సంగపరిత్యాగి సాంబసదాశివుం మహామహుని మోహాద్భిముంచి
 పతిశరీరార్థంబు యనుసూక్తి సార్థకముగ దేహ మర్థంబు గొన్న
 దానవై దాన నీసగమేను గూర్చి తేని కిచ్చితి పెడనపురీలలము-రామ.౧౧
 సర్వజ్ఞఁ డధికారసంపదచే నొక నాఁడునీదృఢశక్తిఁ జూడఁ దలఁచి
 ప్రమథుల నధికసంభ, మమున సా తారులఁ గావించి తాను నిర్వి
 కారుఁడైయుండి నిన్దన్నంతలో నరనిముసమెన గణంబు నిలుప లేక
 గణము లెప్పటిరూపు గైకొన నెదురు నిగ్గొనితప్పునెరించుమనియెఁగాఁతుఁ
 డింత సులభండు నీకైనఁ నెంతకైనఁ, జాలు నీనేర్పు పెడనపురీలలము-
 వరునకు నీమీఁది వలపెట్టిదో కాని తనమేన సగపాలు గొనఁగనోర్చె
 ధవునకు నీమీఁది తలఁపెట్టిదో కాని తనతోడ విడిదగాఁ దనరఁజేర్చె
 భర్తకు నీమీఁది భ్రమ యెట్టిదో కాని తనమది నిల్వటద్దముగఁ జేర్చె
 బ్రియునకు నీమీఁది దయయెట్టిదో కాని తనచూపుతిలకంబునొనరఁగూర్చె
 వలచి వలపింప నేర్చిన కలికిమిన్న, యోలతాతన్ని పెడనపురీలలము-రామ.

అసమాక్షదృశ్యకోరాండజంబులకు నీ దరహాసలక్ష్మి చంద్రప్రకాశ
 వంచాస్యముఖచక్రవాకంబులకు నీదు సురుచితనుకాంతి సూర్యరశ్మి
 మారారియానమయూరంబులకు నీదు మృదులకుంతలపాళి మేఘమాల
 శర్వమనోరథచక్రాంగములకు నీ లావణ్యజలధి విలాససరసిఁ
 జేసి స్వాధీనపతిక వై శివుని సౌఖ్య, కేళిఁ దేల్పితి పెడనపురీలలామ- ౧౮
 చాలింపు మృల కుయ్యాలింపు జిగిగ్గులఁ బాలింపు ననుఁ బరా కేల వలదు
 వారింపు మరుల న న్బూరించు సిరుల విఁ నైరించు నేరముల్ దూరమరుగ
 నాటింపు మది భక్తిపాటింపు తుది ముక్తి దాఁటింపు జన్మాభి నీ...ము
 భావింపు సదవత్సృగావింపు కృతకృత్యగావింపు ననుమంచి దోవదరియ
 నరయ నీదయ విమలంబు లయ్యె నాను, కృతములెల్లను బెడనపురీలలామ-
 స్థానిఁగూడి ముచ్చటపడి వడి ముద్దుఁ గొమరు విశాఖుని గొమరుమీఱఁ
 గన్నదానవు నిను దిన్నఁగన్గొన్న ని న్నేడికొన్నజనాళి వేడ్కఁగాంచి
 ప్రతివాసరముల నాశ్రితకల్పశాఖవై కోరినక్కోరె లీడేఱ వారి
 కించుకంత కొఱంత నుంచక యిచ్చి రక్షింతువు మది వెగటింతలేక
 యమితచిత్రచరిత్రంబు లరయ నీచ, రిత్ర లెల్లను బెడనపురీలలామ.- ౨౦
 ముదమున నాదు నెమ్మదిపదంపడినీదు మృదుపదంబులయందుఁ గుదురుపడియె
 వదలదు వలదని వారింప రుచిఁగొన్నఁదా గట్టిపట్టునఁ దనరిమిగులఁ
 గనుగంది కెంజాయ కన్నపైఁ గాఁబోలుఁ గాకున్న నిలువెల్లఁ గారుకొన్నె
 వారిసీలమఃకర శ్చ యడుగుఁ దమ్ముల లేకఁ నరుణవల్లవకాంతి నలరుఁటేమి
 గాన నీయపచాం ము ప్పైన నోర్చి, కృపఁ గనుంగొను పెడనపురీలలామ-
 జగ మంత శివుఁడు సాక్షిగఁ గని వృద్ధిఁ బొందించిన జనని వీ వంచునే భ
 జింతు నిదంత నీ సంతతి యనుచు భావింతు నన్నేన దలంతు నెప్పు
 డందు నే న్నొక్కండ నని కాని వేటొక వింతవాఁడను గాను జితమాను
 మున్న మోహంబున కన్నఁ బెంచినమోహ మెక్కుడంచు వచింతు రింతకీవు
 పెంచిన శరీర మిది దీని మంచి నీదు, పాలు గాకున్నె పెడనపురీలలామ-
 పలితగుడ్డనువర్ణ ఫలకానదృశికపోలకళానిరాకృత ముకురలీల
 నిబిడాంధకారసన్నిభసీలకుంతలద్యుతిసముద్భూతమధుకరజాల
 మ త్రమాతంగసమానయానమనోజ్ఞనిర్దితకలహంస నికరఘో
 కలమగర్భప్రతీకాశజంఘారుచిమహిమపరాభూతమకరహేల
 వికసితకటాక్ష చుకితకామకరవాల, శైలకులబాల పెడనపురీలలామ-రా. ౨౩

గాఢమోహవ్యాహకాంతారములతోనఁ జనిచని దుస్తరాశాపలాశ
 శాఖాశిఖలనైక్తి జవమున నూదాఁటి వారవధూకదంబకుచవ
 సుంధరాధరముల సుఖకేళి నెఱుంగక దా
 వచ్చి లత్రాటబంధింప బడె మన్తనఃకరి చెడుగు గడఁగి
 మగుడరాసీకయందభిమానముంచి, దృఢముఁజేయవె పెడనపురీలలామ-
 ఆర్యవై మొదలింటి భార్యవై యథాంగ మునఁ బెనఁగొని నీవు దనకుఁగల్గ
 మ్ముక్తంటి తలమీఁద నైక్తించుకొనియె నా, మందాకిని నిదేటి మగతనంబు
 కాదైన సర్వజ్ఞుఁ డేదిచేసినఁదప్పు లే దందుకే నీదు పాదపద్మ
 ములకు మ్రొక్కిన నంత ముదమెద సవరించిప్రీతి నీతోఁగూడి నీతులాడి
 కామితము వేఁడఁ బూలవిల్చాని కేళి, నేలి తేలిలఁ బెడనపురీలలామ-రామ.
 అనుదినంబుఁ ద్రిసంధ్య లందుఁ గాయత్రి నా సావిత్రి నా సరస్వతీయనంగఁ
 ద్రివిధనామముల భూదవిజుల తలఁపులఁ దగిలి త్రిమూర్తుల మిగిలికాశ
 రాత్రివై రాత్రించ రప్రభువుల నెల్లఁ గడలు నిల్లఁడలు గ్రక్కుదలఁ ద్రోలి
 తాలిమిఁ గని దేవతాసభలను సర్వమంగళాభిఖ్యఁ జెలంగి మోహ
 నాంగివైతి మనఃప్రియోత్సంగపీఠి, నృత్యమాడుచుఁ బెడనపురీలలామ-
 కుడిచేత గడుసువా లెడమచే గుడుసుడా లడర గ్రక్కున నుక్తు పిడుగువడ్డ
 పగిదిఁ బగతులపైఁ బడి వడిఁ దాఁకి పో నడఁచి యొక్కుమ్మడి సుడివడంగఁ
 జక్రాడుచోఁ జేరి మ్రొక్కిన పగఱఁ బెన్మక్తువఁ బెనిచితి మరువుదూర
 దండెత్తి వచ్చిన దనుజులఁ బనిచితి హాళిమహాకాళి యసితచూళి
 గర్విత్తంబానె శత్రునిబర్హణంబు, కృత్యమే కాక పెడనపురీలలామ-రామ౨౭
 మన్తధుం డింద్రాద్యమరముఖ్యకార్యధురంధరుండై స్నేహబాంధవంబు
 కొఱఁ కరుదెంచి దార్ద్రాన్న మ్ముక్తంటి మూఁడవకంటిమంటలఁ దవిలి రవిలి
 నివురై న త ... నిగ్రహంబున కోర్వ రా ... మునికభయ
 దానంబు సౌభాగ్య దాన మింటికిఁ బునఃప్రాణదానంబుఁ దత్పఠికి నిచ్చి
 నెగడి రతిశోకదావాగ్ని నిగుడనిక, ప్రియునిఁ గైకొంటి పెడనపురీలలామ..
 కైకేయ రెండ న్నాల్లలపుర్వులే కాని మణిహారము లటన్నమాట సున్న
 కబళింప కటికిపాల్గడిలి చేదే కాని మధురాన్నము లటన్నమాట సున్న
 కలియఁబూయఁగ వల్లకటి బూడిదె కాని(మఁచిగఁద)మటన్నమాటసున్న
 వలెవాటు మఱి పెద్దపులి చర్మమే కాని మడుఁగు వల్వ లటన్నమాటసున్న

శ్రీరస్తు. సింహాసనద్వాత్రింశిక.

ద్వితీయభాగము. *

షష్ఠాశ్వాసము.

— ౧ షడుమూఁడవకథ —

- క. శ్రీకరుణారసమయ విభ, వాకరసయనద్వయ ప్రభామిత ఘననా
భీకమలస్థితసుతు విను, తాకారు వికారదూరు నఖిలాధారుణ.
- క. మనమునఁ దలఁచుచు భోజం, డచు వగులగ్నమున నెక్త నరుదేరఁగ నా
సనసాంచాలిక నిలునిలు, మని జనులకు నెల్ల విస్తయంబుగఁ బలికెన్. ౨
- క. సత్వము సాహసమును దా, తృత్వమ్మును విక్రమార్కు తెఱఁగునఁ గనకే
సత్వరగతి నగుదేరఁ బ్ర, భుత్వము ఘన మానె యతని బురుడించెదవే. ౩
- క. మదిఁ దలఁచి చూడు నాపుడ, విదితంబుగఁ దస్థుణములు వినిపింపుము స
మ్మద మొనవ నిచట ననినం, బడుమూఁడవబామ్మ భోజవతి ట్లనియెన్.
- ఉ. ఖండితవైరిమండలుఁ డఖండపరాక్రమదర్పశాలి యా
ఖండలవైభవుండు త్రిజగద్భరితామలకీర్తిచంద్రికా
మండితమండలాగ్రుండు సమగ్రజయాస్పదబాహుయుగ్మఁడై
చండతరప్రతాపుఁ డగుసాహసభూషణుఁ డుర్వి యేలుచున్. ౪
- గీ. ఆటనెలలు గడపి యంత దేశాంతర, మరిగి వనము లూళ్లఁ దిరుగుచుండి
కనియె గంగపొంత జనమేజయుం డను, ధర్మశాలి దైవధర్మపురము. ౬
- క. ఆయగ్రహార మొయ్యన, డాయఁగ మా పైన నొక్కటన్ ద్విజానింటన్
రే యుండి రేపకడ నది, తోయంబులఁ గ్రుంకఁ జనుచుభూర్జటేదలఁచెన్.
- ఉ. కామునిఁ గాల్చి బూడిదను గంధముగాఁ గొని యెద్దు నెక్తుచుం
బాములుఁ దోలు నెమ్ములుఁ గపాలములుం దనమేని సొమ్ముగా
గాములఁ గూడి యాడుచును గాడు గృహంబుగ నున్నవాఁడు గం
గామృత మోడిలం జిలీగి నంత సదాశివుఁ డయ్యె నెల్లెడన్. ౮
- క. అనుచుం గనుఁగొనెఁ గృతముని, జనసంగన్ ద్విజసురంగఁ జపలతరంగన్
ఘనకంకణలసదంగన్, జనితామితిదురితభంగ జాహ్నువిగంగన్. ౯
- ప. కని మ్రొక్తి శుచి యె సచేలస్నానంబు సేయుచు. ౧౦

* ప్రథమభాగము, అయిదాశ్వాసములు, త్రిత్వింశతిరము లేమిచేఁ బ్రచురింప ననువుపడలేదు.

- క. మలినుడు మై గడగిన ని, ర్నలుఁ డౌ టది చెల్లు లోకమాతా నీలో
దలఁ దడిపినఁ జలి లే దని, వెలయుట యాహరునిదుటి వేఁడిమిఁజుమ్మి.
- గీ. ఒకనియడుగుఁజేరియొకనియాఁదల యెక్కి, యొకని వెంటవచ్చియొకనిఁ గలసి
వెడలి పాటి తనుచు విందు మ ట్లయ్యు నీ, జీవనాబు లోకపావనంబు. ౧౨
- చ. అని కొనియాడుచుఁ జలకమాడి శివార్చన దీర్చి సూర్య నిం
పునఁ బ్రణుతించి యూరిదెసఁ బోవఁగ వీనుల కెల్లఁ దేనియల్
చినుకఁ బురాణవాక్యములు చెప్పెడివిపుని జూచి యమ్మహా
జనసభఁ జేరి మ్రొక్కి సరసస్థితితో వినుచుండ నయ్యెడఁ. ౧౩
- గీ. దానధర్మములకుఁ బూనక తనపొట్ట, నినుపుకొనఁ దలంచుజనుఁడె పశువు
పసరమైన మెఱుఁగు బండియీడుచుదున్ను, నంతకంటెఁగఘ్నఁడండ్లుబుధులు.
- క. వదనము ప్రసాదసదనము, హృదయము సదయంబు మాట లి పుల తేటల్
మెదలుట మేలునఁ బొదలుట, సదమలవర్తనుల కివియ సహజగుణంబుల్.
- క. సురలకు ధరణీసురులకు, హరిహరులకుఁ బ్రియమొనర్చుయాగము లెల్లఁ
సరిగూర్చి యెత్తుచోటను, శరణాగతరక్షణంబు సరిగా వెందుఁ. ౧౬
- చ. అని చదువం బురాణవచనార్థము సత్వముగా నెఱింగి న
జ్జనులు మనంబులోనఁ గడు సంతసమందుచు నుండఁగా భయం
బున మదిఁ దల్లడిలుచును బొబ్బలు వెట్టుచు నొక్కవృద్ధకా
మిని పఱతెంచి వారలసమీపమున న్నొకచేసి యేడ్చుచుఁ. ౧౭
- గీ. పొలములోన జింకఁ బులి పట్టుకెవడి, పడి నెదిర్చి సంద్యవ ర్చువేళ
గంగలోన మొసలి మ్రింగెను నాపతి, ననదఁ గావరయ్య యయ్యలార!
- ప. అనుచుం బెదవులు దడుపుచు దీనవదన యె మ్రొక్కిన నక్షజంబుగా నక్తా
మిని యక్తఁజఁ జక్తఁబెట్టలేమి నక్తటా యనుచు నొక్కటియు ననలేక
విప్రజాతి గావున నొండారులమొగంబులు చూచుచు నున్నెడ నిగుఱు
గప్పిన నిప్పు చొప్పున నున్న యప్పురుషరత్నం బప్పుడ దిగ్గున లేచి. ౧౮
- క. తల్లి యొక నల్లంబునఁ, దల్లడ మందకుము మొసలితలఁ ద్రెంపుదు నీ
వల్లభు విడిపింతును నే, కల్లోలిని గలఁతు హల్లకల్లోలముగఁ. ౨౦
- గీ. అనుచు నభయమిచ్చి యటఖడ్గసహితుఁ డై, గంగఁజొచ్చి రాజపుంగవుండు
కొంకు లేక యీఁది అంకెలు వేయుచు, గడిది మొసలిఁదృఢముగాఁదలంచె.

గీ. పిడుగుకంటె మిగుల బెడిదమా నడిదంబు, పూని డాసి వ్రేసి దానిఁద్రుంచి
యంటుఁగోత లెఁపి గంటి ముక్తించుచు, బడుగుబాఁపనయ్య వెడలనడిపె.

క. నిజనామము దలంచిన నం, బుజనాభుఁడు వచ్చి మొసలిఁబొడిగొని కరుణన్
గజపుంగవుఁ గాచినక్రియ, ద్విజపుంగవుఁ గాచి మరుజదేవుఁడు వెడలెన్.

శా. ఆవేశే జను లెల్ల నుల్లములఁ జోద్యం బందుచు న్నేలు మే
లీపీరాగణి సాటిఁబ్బుఁ గలరే యేవీరు లైన న్భువిన్
దైవం బీతనిపాలఁ గల్గె నని వింత ల్లాఁ బ్రశంపింపఁగా
నావిపుఁడు నిజ ప్రియాసహితుఁ డై హర్షించి దీవించుచున్. ౨౪

ఉ. సాహసికాగ్ర గణ్య రథసంబుర నీ వరుదెంచి యచ్చుహా
గ్రాహముఁ దుంచి నన్నుఁ గృపఁ గాచితి దీనికి మాటు మేలుగా
సీహిత మే నొనర్చెదను నీ వతిమర్లభ మంచు దీని సం
దేహము లేక కైకొనుచుఁ దేవరమానుఁడ వీవు గావునన్. ౨౫

క. ఓపురుషవర్య నే నొక, తాపసు దయఁ దొల్లి నర్హదాతీరమునన్
గోపాలమంత్రజపమున, నొపినక్రియఁ దపము సేయుచుండఁగ నాకున్.

వ. ఒక్కనాటి గాత్రి సుఖయ్య ప్నావసరంబున. ౨౬

సీ. మేఘంబు కడఁబొల్పుమెఱపుకై వడినున్నపీతాంబరముదిండు బిగియఁగట్టి
తరుణాతపద్యుతి హరిచందనం బొప్పు రవిభంగి నురమున రత్న మలర
యమునాజలచ్చువై నమరు నైత్తచ్చుల తచ్చుతొ తెలిగన్నుఁదచ్చు లమరఁ
గరిరాజశిరసున ఘనరత్నఖచిత మా దండచాడునఁ బీలిదండ యమర
వన్నెలన్నియుఁదనలోనివన్నెలనఁగఁగరుణఁబొడవై నరూపశృంగారమనఁగ
గోపికల మరులుకొల్పిన తీపులాఁడు, రమణఁగనుపట్టెగోపాలరత్న మెదుర.

వ ఇట్లు సన్నిహితుం డై. ౨౭

శా. ఆదేవుండు మహాప్రసన్నవదనుఁ డై యాహ్లాదం గృహ
ద్రైవాఁడఁగ నన్నుఁ జూచి తలఁపు ల్నిద్దించు నీ కిప్పు డో
భూదేవోత్తమ నీజపంబును దపంబు న్నాత్తఁ గైకొంటి నే
నీదైవంబ ఫలంబు దీనికిఁ దగ్గన్ నిర్మించి నీ కిచ్చెదన్. ౩౦

వ. వినుము స్ఫటికసౌపానంబులును గనకఘంటికలును నింద్రనీలస్తంభంబులును
మహారజతకుశ్యంబులును రమ్యహస్త్యంబులును చీనాంశుకధ్వజంబును గుసు
మితపర్యంతవసంబును విద్యాధరిగణంబును గామగమనంబును గలుగు ద

సింహాసనద్వాత్రింశిక.

వ్యవిమానంబు దేహావసానసమయంబునఁ బ్రాపించు నని యానతిచ్చి చని యె నట్టిఫలంబు నీ కిచ్చి కృతార్థుండ నయ్యెదఁ గైకొను మనిన నవ్వును జేంద్రుండు. 30

క. అత్యాతురుఁ డని నిను నా, నిత్యకృపావృత్తిఁ గాచి నిలిపితిఁ గాకే
బ్రత్యుపకారంబున కీ, కృత్యము సేయుచు నె దీనికిం బి య మేలా. 31

గీ. అనదఁ గాచుట కులవిద్య యందుమాకు, రాజపుతుండ నిదియధర్మంబుగాదె
నీకుఁజేసినమేలుగాఁ గైకొనకుము, శ్రు తియకులఁబుభునిచాచసా త మగునె.

ఉ. నావుడు విపుఁ డిట్టివచనంబుల నాతని నిశ్చిహార్తుఁగా
భావములోపలం దెలిసి వాక్వివశేఖర నేఁగు నీ వం
తీవిభుఁ డౌట నే నెఱిగితి న్నటి యన్యుల కిట్టిచిత్తము
స్థావును సాహసంబు శుభలక్షణము ల్వివయంబుఁ గల్గునే. 32

చ. ఇది కడు మేలు చేకుట నరేశ్వర ని న్ననుఁగొంటి బ్రహ్మకుఁ
వదన భుజోరుపాదముల వర్ణము లుద్భవమందె నాల్గు చ
క్రందనమునందు విప్రులకు శ్రు త్రియజాతికి నొక్కవేళ మే
లొదవఁగఁ బెట్టుమం గొనుట యుం దమలోపలఁ జెల్లవీడ్వడక. 33

ఉ. ఈదురవస్థ కడ్డువడి హీనుని విప్రుని గాచె నంచు నీ
మేదినిలోనఁ గీర్తియును మేలుఁ దలిర్చుదె విన్నవించుచో
నాదరణంబు సేయఁ దగదా సుకృతం బిది దుష్కదానమే
కా దననేల కొ మ్మనుచుఁ గైకొనఁ బ్రార్థనచేసి యిచ్చినక. 34

ఉ. కైకొని విప్రు వీడుకొని గంగకు భక్తి నమస్కరించి కం
ధాకరవాలయోగవిధిదండసమన్వితఁ డై నృపాలుఁ డ
స్తోకమనఃప్రసాదమున జోగివిధంబున నంతనంత ను
త్సేకము లేక యేగి బహుదేశములుం గలయఁ జరించుచుక. 35

సీ. రుచిరసరోలంబరోలంబకంఠకలకంఠరకులవృత్తకలకలంబు
బంధూక బంధుసౌగంధకగంధనికేతనకేతకీకేతనంబు
పరిభూతభూతప్రపంచాస్యనాగేంద్రనాగేంద్రనాగేంద్రభోగభూమి
సేకసముత్సేకభీకరసూకరకాసారకాసారభాసురంబు
చలపలాశపలాశరసాలసాల
తాలహింతాలశీతలోతాలతలము

ద్వితీయభాగము-ఆ.

మృగమృగాదనమృగనాభిమృగమయంబు

వింధ్యవనము సొత్తెంచె నవంధ్యబలుండు.

3౮

క. అక్కడఁ గడు దూరము చని, యొక్కెడ నిలుచుండినాఁడు మొలయఁగ జలమే
దిక్కునఁ గానక చీకటి, నక్కజముగ నిండి శూన్య మగుగుడిఁ గనియెన్. 3౯

క. శాశ్వతముగ నాముదఱ, నీశ్వరలక్ష్మీశబారతీశ్వరమయ మై
విశ్వజనాశ్రయముగ నొక, యశ్వత్థముఁ జూచి చేర నరుగఁగఁ గ్రిందన్.

క. వెడఁదమొ పురుగు గోతలు, మిడిస్రమగు గుఱుచచెల్లులు మిడిమీశస్థుల
నుడిగొన్న వెంకటేశో, ముడియఁగ నొక బ్రహ్మరాక్షసుగ నుఁగొనియెన్.

చ. కని నిశ్చంకుఁడు పాహసాకుఁడు మహాకౌతూహలుఁడై రయం
బున డాయఁ జని యిట్టి కాటకలిలో భూతుబవె యున్ది యె
వ్వనియూలంబున నయ్యె నెవ్వఁడవు సర్వంబు దగం జెప్పుమా
యనిన నివ్వెఱఁ గంది నాఁడు నిజవృత్తాంతస్ఫుటిన్ నుక్రందై. ౪౦

క. ధరఁ గలపురాణముల వ్యా, కరణంబుల శాస్త్రముల విగమములఁ గవితం
బరిణతుఁడ మూల పేర్చుని, పురోహితుఁడ జన్మహర్షి బురుహూతుఁడన్.

గీ. అశిపుకొలుపున నేఁ బరీక్షాశివ, నగుటఁజేరియు నొకకపుఁ డెగడి పుచ్చి
యట్టికీసన స్వరం బైనయడలి, జచ్చి గతి లేక బ్రహ్మరాక్షసుఁడ నైతి. ౪౧

క. ఈయెడ నేనుండఁగ నిచె, వేయేడులు చనియెన్. ౪౨ విషవమ బలిమిన్
నీయట్టిపురుషరత్నం, బీయలజడి నాకనోపు నీశ్వరుఁ డున్.

ఉ. నావుడు చానిదీనవచనంబులకుం గరుణార్ద్రచిత్తుఁడై
భూవరుఁ డాశ్చర్యోనఁ దలపోసి వినిశ్చయబుద్ధి నీయస
ద్యావముఁ బాపనోపెడు నెపంబుగఁ జిత్రమానం దలంచి నా
జీవము వేడినం గొఱుత నేయక యిచ్చెన వేఁడు మియ్యెడన్. ౪౩

చ. అనపుడు వాఁడు సంతసము నచ్చెనుం గడుఁ బిచ్చులీపఁగా
మనమునఁ బొంగి పాపము క్రమంబునఁ బాయఁగ గంగలోన వి
ప్రునిఁ దగఁ గాచి కైకొనిన పుణ్యము ఎకడఁ గల్గఁబోలు నిం
పెనయఁగ ముఖిమార్గమున నేగెన్ నాఫల విషు నావుడన్. ౪౪

గీ. బ్రహ్మరక్షణమునఁ బడసిన సుకృతంబు, బ్రహ్మరక్షకుండు బక్షి నొనఁగ
బ్రహ్మరాక్షసుండు బ్రహ్మవిాఙ్మనపర, బ్రహ్మపదముఁ జేరి భవ్యుడయ్యె.

క. నిష్పాపదేహుఁ డై గతి, నిష్పన్నం బైన నెగసి నెలఁతలు గొలువం

బుష్పాయుధసముఁ డై మణి, పుష్పకమున నుండి మ్రొక్కి పోయెన్ దివికిన్.

వ. ఇ ట్లతం డరిగిన తదనంతరంబ

గీ०

శా. ధాత్రిపాలకశేఖరుండు నటఁ దత్తార్థంబు సంధిల్లఁగాఁ

జిత్రం బంది విదేశపర్యటన మీక్షింపంగ నాకున్ జగ

న్వైత్రీకారణ మయ్యె నంచు మది నానందించుచు స్థూఢచా

రిత్రుండు మగిడె న్యశంబు దిశలన్ రెట్టింప నుజ్జేవికిన్.

గీ०

క. కావున నీకీగుణములు, లే వీజన్మమున నెక్కలే వీ వనినన్

భావం బెడలఁగ ధారా, భూవల్లభుఁ డత నంతిపురమున కరిగెన్. గీ१

— పదునాల్గవకథ —

వ. మఱియును గతిపయదినంబులు చనిన.

గీ३

క. కదలనివిల్లును గాలి, బాదలెడునారియును నిగ్గనోయెగుళరముం

బదనుండు జడముడియుఁగల, ముదిజోడున్తోదలివేల్పుముదయునఁదలఁతున్.

క. అని భోజుఁడొక్క వేశం, గనకాంబరభూషణములు గడు బెడఁ గడరం

జని సింహాసన మ్మెక్కఁగఁ, గని పదునాలుగవబాహు కలకలఁ బలికెన్. గీ४

క. ఓనరనాయక చెల్లని, పూరిక లని నెఱపనేల భువి నుజ్జయిసీ

మానవనాథుని కెనయగు, గానగుణము లేక యెక్కఁ దరమే నీకున్.

క. నావుడు నాతని వితరణ, మే నెరవున నెచట నొదవె నెఱింగింపు చునన్

భావజ్ఞులు మనమున సం, భావింపఁగ నిట్లు పాలభంజిక వలికెన్. గీ५

క. ఆయచనీపతి క్షీర్తి, స్థేయుఁడు పరస్పృశకులావిధేయుఁడు ధృతిగాం

గేయుఁడు వితరణగుణారాధేయుఁడు జవసత్వవైన తేయుఁడు చుష్టిగా. గీ६

ఉ. పార్థివుఁ డొక్కనాఁ డచనిభారము మంత్రికి నప్పగించి ధ

ర్మార్థము మేర నించుక స్రయాసము దోఁపఁ జరింపకుండినన్

వ్యర్థము జీవనం బని నయంబున వెల్వడి యోగివేషి యై

తీర్థములు బురంబులు విదేశములుం దగ సంచరించుచున్.

గీ७

క. అగణిత సౌఖ్యోజ్జ్వలరుచి, గగన్సభలి యభ్రగంగగతి నమరంగా

నగపక్షవైరినగరము, నగియెగుగతి నున్న యొక్కనగరముఁ గనియెన్. గీ८

క. ఆనగరముచేరువ ను, ద్యావపనాంతరమునొడు నలరెడునదిలో

స్నానంబుచేసి సిద్ధస్థానం బగు నచటిగుడికిఁ జని సంప్రీతిన్.

గీ९

- అంబురుహంబులు దనహ, స్తాంబురుహంబులఁ దెనుల్చి యతిధీరుం డై
త్ర్యంబకునిదేవి యగు జగ, దంబకు నంబికకు భక్తి నర్చన లిచ్చెన్. ౬౨
- ఉ. ఆకడ మున్ను చండికకు నర్చన లిచ్చుచుఁ గొల్చియున్నయ
స్తోకతిపఃప్రసిద్ధుఁ డవసూతుఁడు చూచి యుదారమూర్తి నీ
పీకడ కేల వచ్చి తను డేచ విదేశిఁ బరిభ్రమించుచున్
మీకృపఁగోరి తీర్థములు మెట్లుచు నిక్కడ కేగుదెంచితిన్. ౬౩
- క. అనవుఁడు నాతఁడు నవ్వుచు, ననుమానములేదు విక్రమాస్తుఁడ వగుటం
గని యెఱుఁగుమఁబూర్వంబున, ననుమాఘనిజేపి మొఱుగ నాయంబగునే.
- వ. అనిన నతం డే నియ్యెడం బరదేశి నగుట దప్పును సకలరాజ్యభారంబున
నీతిధురంధరుం డగు మంత్రిశిరోమణి భట్టి బురంబున నిల్చి భవాదృశు
లగు పురుషరత్నంబులం జూచుట కారణంబుగాఁ దీర్థంబులం దిరుగుచున్న
వాఁడ ననిన నజ్ఞనవల్లభునకు బుద్ధి సెప్పుచు సిద్ధవల్లభుం డిట్లనియె. ౬౪
- క. పూజ్యుఁడవు సకలతిమిరహ, రజ్యోతీరూప మైనరవిమూర్తివి నీ
రాజ్యంబు నిఖిలధర్మ, ప్రాజ్యం బది విడిచి యిటకు రాఁ దగ వగునే ౬౫
- క. ధనముం గృషియును విద్యయా, వనితయు నృపసేవనంబు వాఙిజ్యంబుం
దనగర్హంబుఁ జికిత్సయు, ననుదినమును గట్టిగాఁగ నరయఁగ వలయున్. ౬౬
- గీ. ధరణిఁ దిరుగ నన్యధరణీపతులచేత, నచట నొండు కార్య మయ్యెనేని
దిక్కు గలదె బేల త్రిమృదు టది యేల, చాలు నింక మిగిడి చనుము పుణికి.
- ఉ. నావుడు భూవరుండు మునినాథ ననుం గృపఁజూచి పల్లుచో
నీవచనంబు దప్పు దది నీతియుతం బగు వస్తురక్షున్
దైవికమానుషంబు లనఁ దద్గుణముల్ ద్వివిధంబు లందులో
వేపురు దైవ మెక్కు డన వేపురు నుద్యమ మెక్కు డం డ్రిలిన్. ౬౭
- ఉ. ఈయెడఁ గర్మ భూమియగు డెవ్వరికైనను బుద్ధి నేర్పునం
జేయఁగ లేదు కాల మెడచేసిన నేతిము లెత్తి కాల్యలుం
బాయలుఁ గోల్ల నూతులును బావులు రాట్నములున్ జలార్థమై
చేయఁగనాయె గాక మఱి చేయనినాఁ డవి తామె పుట్టినే. ౬౮
- క. భాత మును నోరుఁ గన్నులుఁ, జేతులుఁ దగ నిచ్చి కుడువఁ జేకూర్చినచోఁ
జేతఁ గడి యందుకొనఁడే, నాతఱిఁ గడి యేగి వచ్చి యంగిటఁ బడునే,

- క. ఉత్తముఁ సువోగఁగలా, చుట్టఁచు భాగ్యాభిలాషి యథముఁడు రెంటం
ఉత్తంబు గొల్పు మధ్యముఁ, ఎత్తముకడ చుండ లక్ష్మి యొడఁబడు నపుడున్. 23
- వ. అల్లయ్యను మారుషకృత్యమున కుపహతి గలను గాని దైవకృతంబు
నకుఁ జేటు లేదని మున్నునాకుఁ బ్రసన్నుం డైన ధరమేశ్వరునిమీఁద
భారం బిడి నిశ్చిఁతుండ నై చరియింపుడు. 23
- గీ. లావు లేనివేళ దైవంబు గలిగిన, నెచట నైన లక్ష్మి యేగుదెంచు
నడవిఁ జొచ్చినంత యక్షులకృపఁజేసి, రాజశేఖరునకు గాజ్య మయ్యె.
- ఉ. నావును రాజశేఖరుఁడు నా నతఁ డెవ్వఁడు యక్షదైవసం
భావన యెక్కు గల్గె జనశాలక యాకథఁ జెప్పు మిన్న నా
భూనరుఁ డిట్లనున్ ద్రక్షి శభూమియందు పతఁ డాజిత్రులం
బ్రోవులుగా నొనర్చి సిరి వొందఁగ రాజ్యము సేయుచుండఁగన్. 24
- ఉ. నొచ్చినవారి నూను లగునూటప్పది రాజులు దంకఁగూడి సై
వచ్చినఁ గోటలోనఁ బరివారము గొంఁఁబెయి గావున న్వడి
న్విచ్చి చనంగ నానృపతి వేగమ పత్నియుఁ దానుఁ గానలోఁ
జొచ్చి నిగూఢమార్గమున స్రుక్తుచుఁ గందుచు లోనఁ గుందుచున్. 25
- ఉ. అక్కడఁ బ్రొద్దు గ్రుంకఁగ మహావటవృక్షముఁ జేరి విన్ననై
చెక్కిటఁ జేయిఁ జేర్చి తనచేడియ చింతి మునుంగ నాత్మలోఁ
బొక్తుచు నిద్ర లేకి తలపోయఁగ నానడురేయి వింతగా
నెక్కటి మఱిమీఁద గల యేవురు యక్షులు కార్యదక్షులై. 26
- చ. మనకు పహారదుర్గ మగు మద్రపురంబున కీశుఁ డైన యా
జనపతి నిన్నఁ జచ్చె మఱి సంతతి లేదు తదీయరక్షక
వ్వని నిక నిల్చి రాజ్యసుఖవైభవ మిత్తము చెప్పఁ డంచు నే
ర్పునఁ దమలోనఁ గూడి తలపోయుచునుండఁగ నొక్కఁ డిట్లనున్. 27
- ఉ. ఇంతవిచార మేల మన కీవటవృక్షము క్రిందనున్న భూ
కాంతుని నప్పురంబునకుఁ గరగఁ జేయద మెల్లి నావుడున్
సంతసమంది యందఱును సమైక్య మౌ నిది యంచుఁ బల్చినం
జుతి దొఱంగి యానృపతి చెల్వయుఁ దానును నుల్లసిల్లఁగన్. 28
- ఉ. ఆకమలాప్రసూతుఁ డుదయాద్రికిఁ జేరుచుఁ దూర్పుదిక్కునం
జేకొని కెంపుగుంపు గొనఁ జేయుచుఁ దారల పెంపు డింపఁగా

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటవసుదనమహీపతి నూర్యారావుబహద్దరవారు, పితాపురము మహారాజా వారు. పరిషద్ధావస్థాపకాధ్యక్షులు,
 శ్రీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరవారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.
 శ్రీరాజీ వత్సవాయ వేంకట సుభద్రయ్యమ్మజగపతిబహద్దరగారు- తుని రాణిగారు.
 శ్రీ. శే. శ్రీబాబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపగులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిలాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

గివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి నూర్యకారాయణమూర్తి నాయుండుగారు.

రావుసాహేబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. Ph. D

(శాధ్యక్షులు)

శ్రీకృష్ణ రాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్బా వేంకటవరాహరాసుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

అల్లక్కి వేంకటాచార్యుగారు.

కేశవపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటకుమారావు నాయుండుగారు.

ఓలేటి వేంకటరావుశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళానెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయుండుగారు.

కాకినాడ-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో

వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1 విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయకవి	రు	0	8	0
2 కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి	...	0	10	0
3 చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	..	1	0	0
4 నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలార్యుడు	...	0	2	0
5 జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమంత్ కపిష్ఠేశం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8	0
6 జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టు సర్వకాశ్రికివి	..	0	2	0
7 సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నయ్యగారు	...	0	8	0
8 యుద్ధవల్లని బెజవాడ శిలాశాసనము- జ రామయ్యపంతులుగారు,		0	8	0
9 కావ్యాలంకారమాడామణి- విక్రమోట పెద్దయకవి	...	0	8	0
10 చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పల మల్లనకవి	...	1	0	0
11 అకారాద్యముచిత్ర గ్రంథసూచిక	...	0	8	0
12 ప్రాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమంత్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12	0
13 శివత్వత్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	0	12	0
14 Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8	0
15 శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	...	0	12	0
16 ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమంత్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8	0
17 Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4	0
18 హాస్యరంగములు-క్రిత్తపల్లి నూర్యరావుగారు	...	0	8	0
19 నాగసింహపురాణము-ఉత్తరభాగము-చారిభట్టు	...	1	0	0
20 మన్నూరువాస విలాసనాటకము-రంగాజన్మ	...	0	8	0
21 కైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుండు	...	0	12	0
22 కాలిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) అవకాశబలపతి	...	1	4	0
23 కెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	...	0	4	0
24 ఆంధ్రభాతుమాల	...	0	12	0
25 శాసకపద్యపంజరి	...	0	12	0
26 శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	...	0	12	0
27 పరివత్తుస్తకభాండాగారము. (ద్వితీయభాగము)	...	0	8	0
28 మాత్రాంధ్రవాక్యరణములు-చిన్నయ్యసూరి	...	0	8	0
29 రసాభరణము-అనంతకవి.	...	0	8	0
30 చాటుధారాచమత్కారసార:- (సంస్కృతము)	...	1	8	0
31 ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0	0
32 మోహకమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ్య	...	0	8	0
33 ఆంధ్రకబ్బదితామ-బాలసరస్వతివాక్యభివృద్ధి	...	0	8	0

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౨౧.	{ ఆంగీరసనామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములు.	సంచిక ౨.
-------------	---	----------

కాకినాడ :

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచేఁ బరివర్తకార్యాలయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టావ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1932.

విషయసూచిక.

1. ఆంగీరసశాతమీఘ్రవృక్షము.	...	33-34
కడ్డాది నుబ్బారాయడుగారు.		
2. ఊజడింపు.	35-36
టి. ప. నారాయణస్వామిగారు.		
3. ఆంధ్రధ్వని.	౪౦-౪౨
కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు.		
4. ఆంధ్ర వ్యాకరణములఘోరణి విమర్శనాపరిశీలనము.		౪3-౫౦
ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, బి. ఏ.		
5. అనర్థరాఘవము.	౫౧-౫౬
.వేదోలు ను బ్రహ్మణ్యమగారు.		
6. తారకాపచయవిమర్శనము.	౫౭-౬3
దువ్వూరి నూర్యనారాయణమూర్తిగారు.		
7. గ్రంథస్వీకారము.	౬౪-౬౭
8. వర్ణము-పాణిని- అలంకారశాస్త్రము.	౬౮-౭౨
సాహిత్యవిద్యాప్రసీద బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు.		
9. శ్రీశ్యామలాంబాశతకము	౫౭-౬౪
మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు.		
10. సింహాసనద్యాత్రింశిక.	౬౫-౭౪
కొరివి గోపరాజుకవి.		
11. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము.	౭౫-౭౬
కృతీయభాగము.		

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

గొండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౨౧.

}

ఆంగీరసనామసంవత్సరము
జ్యేష్ఠమాసమాసములు.

సంచిక ౨.

ఆంగీరసగౌతమీపుష్కరము.

(1-7-1932)

వడ్డెది సుబ్బారాయడుగారు, రాజమహేంద్రవరము.

మ. భువనక్షేమవిధాయి ! పుష్కరజనంబుల్ వేనవేల్ గౌతమీ
సవనం బాదిగ రాగ్నాహేంద్రనగరిన్ సర్వాకలందుండి వీ
ర్థవిధుల్ నల్పికొనంగ మూఁగెదరు; చోరవ్యాధిబాధాదివి
ప్లవ మాంగీరస నొందనీకు ప్రజ; దేవా ! భక్తచింతామణి. 1

శా. ఓయాంగీరస ! యర్వదేండ్ల కొహళాహళో యుష్మత్సనర్దర్యనం
బాయెన్ రాజమహేంద్రమందు, వ-సు- రాయస్వాగతం బందుకో;
నాయం దౌజరమార్పు నీయెడలఁ గానన్, గౌతమీపుష్కర
శ్రయంత్రాబ్దమ ! పౌరతైర్థికసుఖక్షేమార్థ మగ్గింతు నిన్. 2

తే. అరుదు, క్రిందటి యాంగీరసాబ్దమందు, వాడవల్లి గోదావరివారినుండి
పుష్కరజనంబులను భూమపుంజము సుర,గాల్మీకైవడి మింటికెగయుట గంటి.

తే. పుష్కరాద్యదినము ప్రొద్దుట నాంగీర,సాబ్దమునను బుష్కరాధిపతిని
బుష్కరంబునుండి బుధు లభిషిక్తుఁ గా,వించి రనఁగఁ గుంభవృష్టి గురిసె. 4
(జ్యేష్ఠ బ ౧౩ శుక్రవారము.)

ఉ. వేగురు తోటివాండ్రు బురవీధుల నూడిచి హస్తరంబునం

బా గొనరింపఁ గూరిచిరి పాలకవర్గమువారు; వారిచే
సాగనిశుద్ధికార్య మొకజామునఁ జక్తగ నెగ్గె, హోరునన్
వాఁగులు వాఱఁగాఁ గురియువారిధరంబులనీరధారలన్ .

ఉ. తెల్లనివాఁడు నల్లనయి, త్రిప్రభ హస్తటఁ దోఁప గట్లతే
నల్లఁడు చీకటిం దెఱచి యక్షులు పుష్కరశోభ గన్గొనన్,
జల్లనిదాన జల్లును, బ్రచండములన్ బిడగుల్ మెఱుంగులుం
బెల్లుగ నుప్పతిల్లెఁ బ్రజ భీతిల రెండవనాఁటిరేయిటన్ .

చ. శివునకు మాత్రమే నుదుటఁ జిచ్చుటక న్నొకఁ డుగ్రముండు న
న్చు వినుదుఁ గాని, యిప్పుడు గనుంగొనుదున్, బహుళాశనిస్ఫులిం
గవిసరిఁద్యుదక్షిణతి కాయమునంతటఁ గల్గి నేఁటిరే
భువనము లెల్ల రాద్రరనిపూరితముం బొనరించునిన్ ఘనా ?

చ. అమరులు తెప్పవా ల్పెఱుంగ రందురు; మేఘుండ ! నీవు వారివ
ర్గమునకుఁ జెందినట్టిఁడవే గా; యమృతంబును గ్రోలి వోయిమమా
ర్గమునను సంచరించెదవు, గావున నీబహుళ త్రియామ బ
త్రిమిరమునందుఁ గన్ను చికిలించునినుం గనుదున్ వెఱుంగునన్ .

చ. దినమును వేనవేల్ ప్రజలు దేవకుఁ బాపముఁ బాపికో, జలా
వనిగగన త్రియానముల వచ్చుట, హెచ్చుగ రాణాహేంద్రప
త్రనమునఁ బుష్కరాన బహుధా ఘటియిల్లెడుమెల సర్వమున్
మనుజులు మాప నోప రని నాక మహర్నిశ మూనె నాపనిన్ .

మ. అరుదారం జడలన్ విమానములు పూర్వాష్టాపరాష్టాంబులం
దిరుగుం బుష్కరమధ్యమందు; బురినల్లిక్తుల్ త్రుటిన్ వెడకన్
దరిసింపన్ దరిసించి యెదులు పదుల్ దార్చెన్. వెనుండి ని
ర్జరులుం బోలెను డిగ్గెద ర్దనులు రాజద్రాణాహేంద్రమునన్ .

10

మ. ఒకకాల్ వేలఁగ మోడ్చుఁగా లడుగుపై, నయ్యాలఁ గూర్చుండి, పు
త్రకుఁ డంకంబునఁ గూర్చ నూచును యశోదా దేవీ తడ్డోల; యా
త్రికు లాయంత్రపుఁబుత్రికం బణమునన్ దేవీయవస్తుప్రద
ర్మకళం గని కాఁతు రెఁలయు భ్రమాశ్చర్యాదు లాంగీరసన్ .

11

- ఉ. ఆరసి *కీలకం జరిపిచ్చుటె పాలకు తేరుపాటు లాం
గీరస పుష్కరాన జరిగించిరి వీటను దైర్ఘికాభికిఁ;
బాటులు న్నామందలకు బ్రత్యహ మిర్తతు దుర్భసత్రమం
దారంగ నారసింపు లిడి రండ్రిది స్వామిప్రసాద మిత్తటిఁ. 12
- మ. అరయం గీలక †బృహటుంబతె ఘనుం డాంగీరసన్ సభకలె
క్షరు కృష్ణయ్యరు పుష్కర, ప్రజకు సౌకర్యంబులున్ రక్షయున్
జరిగెన్, దత్తుటుశాసనంబునను రాజద్రాణ్ణహేంద్రాఖ్యపుం
బురి, నష్టాదశవారముల్ సుమహితామోదంబు సంధిల్లఁగన్. 13
- క. పూరుషయత్నమునకు సహ, కారిగ దైవంబుతలఁపు గలుగుట నీయాం
గీరసపుష్కరమున ము, య్నాటు దినంబులును గడచె ననపాయముగన్. 14
- చ. పితరులవిందు, వైదికపు విపులవిత్తపుఁబంటచేను, దే
వతలయు సర్వతీర్థములవాసము, భిక్షుకధర్తసత్రమున్
వితరణు లీపు లాటుపది విజ్ఞేడుకారై, యలంకరించె న
దృఢతమహిమన్ సశాతమిని బుష్కరపర్వము రాణ్ణహేంద్రమున్. 15
- మ. “నరు లా ముప్పదిమాఁడుకోట్లసురలున్, సార్థక్రికోటుల్ మహా
త్తరతీర్థంబులుఁ, దీర్ఘరాజు, నిట సిద్ధశ్రేణితో నిల్చి యుం
దురు పండ్రిండుదినాలు, పుణ్య”మని వత్తున్ దూరమందుండి పు
ష్కరపర్వాన నఖండశాతమిని దోఁగన్ రాణ్ణహేంద్రానకున్. 16
- తే. అమరరాజమహేంద్రపురాధిపత్యమునకు నుచితంబుగా వేయికనులతోడ
సబుకలెత్పరు బాలకృష్ణయ్య రాత్త, శాసనంబునఁ బుష్కరజనులసాఁకె. 17
- ఉ. పట్టెను నాగవల్లికశ పౌరగృహాభికి; రాజనీధిఁ జూ
పట్టెను జక్రయానములు; బాడిగ తగ్గెను బండ్ల కిండ్లకున్;
ఘట్టములందు నొత్తడి బికారులగోల యడంగె; నంగడుల్
గట్టిరి వర్తకుల్ రకరకాలని; పుష్కర మేగె బాగుగన్. 18

* కీలక పుష్కరసన్నాహాదిప్రశంస మదీయ మగుమద్రితచాటుప్రబంధమునఁ జూడఁ
దగ్గది. ఇటఁ దద్వర్ణనము చర్మిత చర్మణమని తలంచితని.

† కీలక పుష్కరమున బృహటుదొర సబుకలెత్తరు.

అ డి ౦ పు .

తి. ప. నారాయణస్వామిగారు-దుసి-గిఅగ్రహారము. —

ఉ. తమ్ములతేని వంగడపుఁ దమ్ములనూడయి వేడ్ల నజ్జహా
స్తమ్ములప్రాపుఁజేరు మెయితాల్పుల నేదెడు రాముఁ డెంతో నే
మమ్మునఁ దండ్రియానతిని మానక నాఁదలఁ దాల్చి కానకుం
దమ్ముఁడుఁ గూర్చి తోయ్యలియుఁ ద న్వనుకోఁ జని యందు నిల్వఁగఁ. ౧

ఉ. నాఁగలిచాల్పుచేరి యెలనాఁగ కడానియొడ లెవులుంగ నం
దేగడు జంకఁ గన్గొనుచు నేకట నవ్వైకము న్నడింపఁగా
నేగు మటంచు రాముఁ గడు నెచ్చరియించి తలంచె నిట్లు లో
నేఁగయి క్రచ్చుఁదెవ్వరలు వేమటు డె దంపుఁదీవ నూపఁగఁ. ౨

క. గొంగబలుమత్తుగారుల, సింగంబయి యలరు నాదుచెలువుఁ డెలమితో
బంగరురంగున నెంతో హా,రంగగ జంక న్నడించెరా; నటుపిదపఁ. ౩

తా. మావీట న్ననదోట వాటమగు రేమన్నీనితామేడ కా
క్రేవణ బాదికురాశపునైవలకుఁ గ్రిందై చొకాటంపు నె
త్రావులో జివ్వెడి తమ్మిపూడిగియచెంత న్నింకఁ గట్టించి యెం
తో వేడ్ల న్నమికాడు చూడ మనిపింతు న్నచ్చు దై వాఱఁగఁ. ౪

ఉ. ఆమనిరేల వెన్నెలల నాదటఁ జెల్వనిఁ గూడి చల్వకుం
గీమగు నాటతోటఁ దమిగ్గొన దాఁగురుమూఁత లాడు వో
బూమెకుఁ బూవుటీరములఁ బొంచిన నన్దనిపించు నెంతయుఁ
దీచునమొప్పు బంగరువుతెవ్వర తేజి యెడంద తేనికొ. ౫

క. రాచతెఱవామెకం బగు, నాచెలువుఁడు కూర్చి మీఱ ననుఁ గూడి రహీఁ
బాచికల నాడ మెకమెద, నేఁచిన తమి నత్తమిల్లు నెకిమీనికడఁ. ౬

చ. అని తలపోయుచున్నతటి నాపెనుఁగానలనుండి “లత్తణా
ననుఁ గను” మన్ననవ్వడి వినంబడఁగాఁ గడ గానరాని జం
కెనకడలి న్నునిగి తనక్రేవలఁ దోడుగ నున్న లత్తణం
గని యిటులాడె నెమ్మదిని గల్గిన యంజక చిమ్మిరేఁగఁగఁ. ౭

క. బేరజపుట్టిఁ జేకొనఁ, గోరి యనిపి బెడఁడఁ దెచ్చికొంటిని చాల్పుం
దేరులధొరకూరిమికొడు, కారాటంపడెడు న్నెట్లి యంగద గ నెనో? ౮

ఉ. ఈరువుబోనపుల్లులువ లీపెనుఁగానల నుండు; వారితో
 వేరమిఁ గొన్న జోదనుచు విస్త్రతనంపుకొలంపునిండుసిం
 గారపురేవెలుంగుఁ గని కచ్చెకుఁ బిచ్చిన నోహటింది యీ
 తీరున నిన్నుఁ బేరుకొని తేఁకువ నేదెనొ చూడు లక్షణా.

క. అగి నెననచెచ్చు నెన్నెడి, సొగసగు మేనెండ నెంత సొక్తెనొ? కానక
 దగఁ గొనెనో పగఁగొని వ,చ్చుగరాసులపాలఁ బడుచు స్రుక్తెనొ? మఱుదీ.

క. అని వల్లుచు వాలారుం గనుఁగొనలం జలుచదిలువ గ్రమ్మెడు తడినొ
 త్తి నెగులుఁ గొనెను మనుచూ,లిని గని లక్ష్యఁబడువల్లు లేనవ్వలయక.

చ. అడలకుమచ్చు యింత దనయల్లెఁ గదల్చ జగమ్మలెల్లెఁ దుం
 దుడుకు వడంగఁ జేయఁగల తోరఁపుదీరమునం జెలంగు నీ
 యొడయని కించుకంతయిన నోటమి గల్గిన గుండు లుర్ల వే!
 కడలియు నెండదే! యడలి గాములుఁ దొల్లెఁటిజాడ వీడవే.

ఉ. తాలిమి యిక్ష్మయై యలరు తల్లికిఁ బట్టిని గాఁగఁ బట్టి వే
 రాలములందుఁ గీడ్వడని యయ్యయుఁ బెన్పఁగఁ బెద్దవోచు మా
 స్తీలకు మేలుబంతియగు చెల్వనిఁ జేకొని మించునీకు నే
 డేల వితాకునంది వగనీగఁగఁ; జాగురె వింత యయ్యెడిక.

క. కొలఁది యిడరాని మగఁటిమిఁ, జెలువారె ప రాముఁగలనఁజేసకినిలువఁగాఁ
 గలజెట్టి బిరుదు పుడమిని, గలనే గ్గలఁడనుట వెట్టి కాదె వెలందీ!

సీ. చెలువంపుజిఱుకూఁకటులనా డెతులువయాపొలదిఁ డితాగనుబిలుకుమారెఁ
 నలవోక మైఃలేత నెలతాల్పు లలిఁదాల్పు బలువిల్లుతునియలై వెలయఁజేస్సి
 బలుగాకిరేది స్మరుల మొత్తములఁ దప్పిచెలి చీఁకటులరేవఁ దలఁగనేసె
 బలువర క్కసి తెప్పరదిండులకుఁ గ్రీడిచెలి తేరివగ నెంతో యభుకు గూర్చె

తే.గీ. గలనఁ గలితన మెయఁగ నలఁతి నగపు
 చెలువమున మోము వెలయఁగ ములుచగముల
 నలఁగఁ జేయుచు వలఁతియై యలరునతని
 నులుకఁజేయఁగఁ దలకొను ములుచ గలఁడె ?

క. విల్లెక్కిడ జగమంతయు, నల్లాడెడి కడిమిగల్లు నాతనిఁ జెనకక
 ముల్లచఱుపు పోటరి యిం,దెల్లడ వెదకినను గలఁడె యింతి యెపుమా? ౧౬

ఆ.వె. అగ్నితత్తడి కడు నడరి కలనఁ గట్టుఁ, జెనకి దొరయలేక చనినమాఁక్షి
రాముఁ గలనఁ బొమ్మ రక్తసింహులెల్లజమునయన్నవీటి జాడఁ గనవె ?

చ. చలిపగవాఁడు గ్రుంకుచుల చాయలదోచిన జంటదోయి క
న్నులదొర వేడిమి నిద్రించిన నూహ్లాను నే నివమట్లు బాతితే
రులయెకిమాని పున్నెములప్రోవగురామున కెందునైన సి
ల్లులగునటన్న పెట్టిపలుకుల్ విని నచ్చుకు మచ్చు నెమ్మదిన్. 18

ఉ. దుంతహుమావడియ గుడెతో నెనయాచును మిత్తికోఁటకొ
క్కింతయు లొచ్చుఁగానకను గిత్తిసెకం గడుమీటి యెంతయున్
వంతలఁ గూర్చెడు రుసుల శేఱపుఁజెట్టగు రాముఁ డెంతయున్
బంతమెసంగఁగా విడుచువాడిజిరా నెఱిపోరితమ్ములన్. 19

చ. కడిమి నొకింతయు న్నొఱత గానని గామిమలెల్లఁ దీసియె
క్కిడఁగఁ దలంకు మిన్వఱతకీల్లఁజవానికడిందివిల్లు లే
నడి యగునించువుం గొనుచు వంచెడు మత్తిలు హత్తితేనికై
నడి నడి వంచి పేర్వడిన వాడిమగం డతఁ డొడ్ల కళ్ళునే. 20

మ. కనలేదే మును? కూళరక్తనులు పెక్కుఁద్రాక్కుడై రేసి యే
చినకిన్త న్నడున్నల్లి డాయునెడ నొచ్చెం బింతయున్దని తెం
పునఁ దానెక్కి యాచు లేటిబలుగుంపు నిడ్డిదిండించా
డ్పునఁ జక్రాకును నంగించుటలు వేల్పు లూనిచి మేల్తేలనన్. 21

మ పొలదిండుల్ బలుగుండులం గొనుచుఁ బెంపున్దేవును న్నజ్జపుచు
గలనన్దాయ వితాకుఁ జెందక తలఁకంబొక నెమ్మొమ్ముపై
నెలనవొప్పుగ రాముఁ డాపలుపల స్పీల్గించుకయ్యంబు క
న్నులఁగగ్గొన్న వలంతి నై పిటికితెన్ను ల్పొడ వింతయ్యెడిన్. 22

చ. తలఁకఁగఁబొకు మచ్చు యెడఁదక విను మన్నయెలుంగుతో మముం
దలఁకఁగఁజేయ నిట్లన కతంబగు నెవ్వరొ? కాక యాతనిన్
దలకడవంగఁబూను నెఱదంట జగమ్ముల లేకయుండ ని
ట్లుకఁగ నేల? రామునకె యంజక ? నమ్మఁగఁబొకు నెమ్మదిన్. 23

సీ. గాలిబోనపుమేటి మేలిపానుపుపయిం బండువాఁ డసురులఁ జెండువాఁడు
నొడికారపుఁగట్టారి యొడయలయొడఁదలు నెలపువాఁడు కడానివలువవాఁడు

తొలికారుమబ్బుల చెలువెన్నఁదగువన్నె మేనివాఁడెద నింతి నూనువాఁడు
గుడుసువా ల్వలకేల వెడఁదజాల్యలకాలఁదనరువాఁడును నెనరెనయవాఁడు
తే.గీ. నయిన వెన్నుఁడు పుడమి వ్రేఁగడఁచుపొంటె

వేడబము నూని మానిసి వితము దోఁపఁ

బుడమిఁ బొడమినవాఁడౌటఁ బొలఁతి యతని

కంగద యెసంగ దొక యిసుఁపంతయెన.

24

చ. అదియునుగాక కాన నిను నాద వడంకగ డించి యన్న కై
కదలినఁ గూళరక్తసులు కంటున నెంతయు మచ్చరించి నిన్
బాదివిన బాసటై నిలుచు పోటరిఁ గానకఁ గాసిఁజెందె దో
వదినియ ! యన్నకున్ సిలుగు వచ్చుట దబ్బఱ యంచు నమ్ముమా.

25

చ. అని యిటు వల్లి యల్లి కడు నాఁగక నెమ్మది నుమ్మలించు న
మ్మనువిరిబోఁడికూఁతుఁ గని మచ్చెపుడా ల్లలయట్టిజెట్టిత
ల్లిని బురుడించి మించఁగల తేమరొ ! తెల్పితి నింతవట్టు నన్
బనిగొను మెట్లొ లెంక" నని పల్లి యడంకువదోఁచ నిల్చినన్.

26

ఆంధ్రధ్వని

— కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు, పర్ణశాల —

ఇప్పటిది నములలో భాషాంతరీకరణములు చాలఁ బ్రబలముగ నున్నవి. కొంచెము ప్రసిద్ధిఁజెందిన ప్రతిసంస్కృతగ్రంథమున కధమ మైదాఱు భాషాంతరీకరణము లున్నవి. బాగుగఁ బ్రసిద్ధిఁజెందిన గ్రంథములకు (శాకుంతలము మొదలగునవి) ముప్పది నలువది భాషాంతరీకరణము లున్నటుల మన మెఱుఁగుదుము. భాషాంతరీకరణ మన్న మూలగ్రంథము ననుసరించి వ్రాయుటయే గాన నెంతమంది భాషాంతరీకరించినను విశేషము లంతగ నుండవు, కనుక, నొక పుస్తకమునకు నిన్ని భాషాంతరీకరణము లనవసరములు. ఇంతమంది వ్యర్థముగ నిన్నిగ్రంథముల భాషాంతరీకరించుటకన్నఁ ధమపాండిత్య ముపయోగించి యంతగ్రంథము వ్రాయలేకపోయినను జిన్నదియగు నొక కావ్యమునో నాటకమునో వ్రాసికొనిన నెంతయో బాగుగ నుండెడిది.

మఱొకవిషయము. ఈ భాషాంతరీకరణమునకుఁ బ్రతివారు సిద్ధమగుట యుచితము గాదు. అట్లయినచో లోకమున కాభాషాంతరీకరణము వలన నైకువ యుపకారము లభింపదు. సమర్థు లయినవారు మూలమునకు సరిగ భాషాంతరీకరించి పండితులకుఁ గూడఁ జూపి ముద్రింపించినచో దేశమునకుఁ గొంత యుపకారము గలుగును.

ఇప్పుడు మనకు దొరకుచున్న భాషాంతరీకరణము లన్నిటినిఁ దిరుగ వైచినచో నెన్నియైనను దవ్వలెడకలు దొరకుచున్నవి. ఇటువంటి భాషాంతరీకరణములు చక్కని గ్రేజు కాగితములమీఁద నచ్చొత్తించి కాలికో బైండు చేయించి ప్రకటించుట తా మానందించుటకో, దేశమున కుపకరించుటకో తెలియకున్నది.

ఓభాషాంతరీకరణముచేయు భాషాభిమానులారా! వినయపూర్వకముగ నవ్వసరించి చేసికొనుమనవి. మీ భాషాంతరీకరణములు లోకమున కుపయోగించి చిరకాలము వర్జిలుట కిదివఱకు భాషాంతరీకరింపఁబడని గ్రంథముల భాషాంతరీకరించుటకుఁ బ్రయత్నింపుఁడు. మీరు వ్రాసినది కూడఁ బండితులకుఁ జూపి యచ్చొత్తించినచో మిక్కిలి లోకోపకారముగ నుండును.

నేను నాంధ్రధ్వని యను నొకభాషాంతరీకరణ మీమధ్యఁ జూచితిని. అది బ్రహ్మశ్రీ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిది. లఘువివరణముతోఁ గలిపి యేఁబది రెండు పేజీల గ్రంథము. తప్పొప్పులపట్టిక గూడఁ జివర సమ్పూర్ణిగనే కూర్పఁబడినది. అయినను నక్షరముల తప్పులు మిగిలియే యున్నవి. అచ్చు సరిచూచువారి యజ్ఞతచేఁ గలిగె ననుకొందము. విషయములలోఁ గూడఁ జాల చోట్లఁ బొరపాట్లు గనఁబడుచున్నవి. ఇటువంటి గ్రంథమును దొందరగా నచ్చి త్తించి యాంగ్రలోకమున కేవిధముగ మేలుచేయుదమనుకొనిరో తెలియకున్నది. మచ్చునకు రెండుమూఁడువిషయముల సీక్రిందనుదాహరించుచున్నాఁడను.

(1) “కావ్యసాత్తా సవార్ణ స్రధాచాదికవేః పురా

క్రౌంచద్వంద్వవియోగోత్థః శ్లోకః శ్లోకత్వమాగతః ” 1. ఉ. 5. శ్లో.
దీనికి వారియాంధ్రీకరణము.

“అర్థమదియ కావ్యంబున కాత్తయగును
అల్లగుటఁ బూర్వకాలముం దాదికవికిఁ
క్రౌంచవిహగయుగ శవియోగమున నాత్త
లోజనించినశ్లోకంబు శ్లోకమయ్యె. ”

10

ఇచ్చట-క్రౌంచవిహగయుగశవియోగమువలన నాదికవికి నాత్తలో జనించిన శ్లోకము శ్లోకమయిన దని శ్రీ శాస్త్రిగారియభిప్రాయ మెనఁబట్టు స్పష్టమగుచున్నది. కాని యది యుచితముగఁ దోఁపదు. అదికవియాత్తలోఁ బుట్టిన శ్లోక మనినచో విరోధమున్నట్లు లోచనకారుఁ డభిప్రాయపడియున్నాఁడు. అతని మాటల సీక్రింద నుదాహరింతును.

“నతు మునే శ్లోక ఇతి మనవ్యమ్. ఏవం హి సతి తద్దుఃఖేన సోఽపి దుఃఖత ఇతి కృత్వా రసస్యాత్మ తేతి నిరవకాశం భవేత్. నతు దుఃఖసంతప్తస్యైవా దశా. ”
... 27-పుట.

(2). “శషా సరేఘసంయుక్తౌ ధికారశ్చాపి భూయసా

విరోధినస్సుశ్చ శృంగారే తేన వర్ణా రసచ్యుతః ” 3. ఉ. 3 శ్లో.
దీనికి శ్రీ శాస్త్రిగారి యాంధ్రీకరణము :—

“శషలు సరేఘసంయుక్తముల్ చాలఁ గలిగి
బహుళముగ ధికారంబులు వాడఁబడియు
వైరము వహించుచుండు శృంగారమందు
నట్లగుట వర్ణములు రసవ్యంజకములు.”

3. 3

ఇచ్చట “తేన వర్ణా రసమృతః” అను పాదమునకు “న ట్లగుట వర్ణములు రసవ్యంజకములు” అని యాంధ్రీకరించిరి. కాని లోచనకారుఁ డట్లభిప్రాయపడుటలేదని యీక్రింది యాతనివాక్యములఁ జూడ స్పష్టమగుచున్నది.

“యతః తేవర్ణా భూయనా ప్రయుజ్యమానా న రసాం శోఽప్యతయంతి స్రవంతి యది వా తేన శృంగారవిరోధిత్యేన హేతునా వర్ణా శ్వసాదయో రసాత్ శృంగారాత్ చ్యవంతే తం న వ్యంజయం తీతి వ్యతిరేక ఉక్తః” 130 పు.

వృత్తికారుఁడు గూడ లోచనకారుని యభిప్రాయమునే బలపఱచుచున్న ట్లాతనివాక్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

“శ్లోకద్వయే నావ్యయవ్యతిరేకాభ్యాం వర్ణానాం ద్యోతకత్వం దర్శితం భవతి.” ... 130 పు.

కనుక న ట్లగుట వర్ణములు రసవ్యంజకములు కా వని యుండుట యుచితము.

(3) “అర్థాంతరగతిః కాక్వా యాచైషా పరిదృశ్యతే

సా వ్యంగ్యస్య గుణీభావే ప్రకార మిమ మాశ్రితా.” 3. ఉ. 39 శ్లో.
దీనికాంధ్రీకరణము:—

“కాకువున నితర్థార్థావగమన మెద్ది, కలుగుచుండెడినో మంచికావ్యమందు అయ్యదియునీ ప్రకారంబునందుఁ జేరు, వ్యంగ్యమ ప్రధానీకృతమగునుగాన.

“ఇచటఁ గాకువుచే నర్థాంతరావగమన మయినపు డాయర్థాంతర మప్రధాన మగును గాన గుణీభూతవ్యంగ్యమగును” అని యభిప్రాయమును సూచించిరి. కాని యాయభిప్రాయము సరి గాదు. కాకువుచేత నర్థాంతరావగమన మయినపు డాయర్థాంతర మప్రధాన మయిన యెడల గుణీభూతవ్యంగ్యమగును. అని గ్రంథకారుని యాశయము. ప్రధాన మెనచో వ్యంగ్యమే యగును. వృత్తిలోఁ గూడ నీవిషయము స్పష్టపఱచుపఁబడినది.

“యాచైషా కాక్వాక్వచి దర్థానరప్రతీతి ర్నైశ్యతే సా వ్యంగ్య స్వార్థస్య గుణీభావేనతి గుణీభూతవ్యంగ్యలక్షణం కావ్యభేద మాశ్రియతే” 212 పు.

కనుక “వ్యంగ్యమ ప్రధానీకృత మయినయెడల” అని సవరించిన బాగుగ నుండును.

ఇంకను నిటువంటి చిన్నతప్పు లచ్చటచ్చటఁ గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీమూఁటినే యుదాహరించితిని. వండితు లగు శ్రీశాస్త్రిగారినిఁ దిరస్కరించుట నాయాశయము గా దని వినయపూర్వకముగ మనవి చేసికొనుచున్నాఁ డను. తప్పులు డుమింతురుగాక.

ఆంధ్రవ్యాకరణములధోరణి విమర్శనా పరిశీలనము.

— ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, బి. ఏ. ౧ —

శ్రీప్రజోత్పత్తి నామ సంవత్సరము నూనుఘానమాసములందున వెలువడిన “ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు త్రిక” యందు మ॥ రా॥ శ్రీ, ముచ్చ సర్వేశ్వర రావుగారు, “ఆంధ్రవ్యాకరణములధోరణి విమర్శన” మనుపేరిట మరుక్షవ్యాసమునందలి కొన్ని యభిప్రాయభేదములు వెలిపుచ్చుట జేసి వానికి నాశక్తి కొలది సదుత్తరముల నొసంగుటకై యీ వ్యాసరచనకుఁ గడంగితిని. ఇందలి యాధార్థ్యవ్యాయములు చరసులును గుణగ్రహణపారీణులు నగుపత్రికాపాఠకులే గుంతురుగాత

ఇట్టివిమర్శనలకుఁ బూకుట కెక్కివా రస్థులో యనువిషయమున విమర్శకులు సూచించినవిధమున మాకిర్వరకు నేకాభిప్రాయంబులే యుండుటచే మరల న్రాయుట నిరర్థక మని విడుచుచున్నాను.

శ్రీవిమర్శకుల విమర్శన మోతసహేతుకమో, విచారించి, లగ్నతాభిప్రాయభేదము లెంతసప్రమాణంబులో విమర్శించి యందలిసత్యము వివరించుటయే యీ వ్యాసస్వరూపము.

౧. వారివ్యాసమున విమర్శకులు ప్రథమమున విమర్శించిన దొక లేఖన పాలిత్య మై యున్నది. అందు నాయుద్దేశముచు మ॥ చిన సీతారామశాస్త్రిగారి న్రాతయు “ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో తేని విశేషము” లని కాని “ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలోని” యని కాదు. ఈవిషయము సత్యసముద్యోతక మగు విమర్శనము న్రాయఁగడంగిన శ్రీరావుగారు- ఇట లే యచు వర్ణములేకుండుట ప్రమాద మని గ్రహింపఁగల్గియు “నాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని” యన్నపారము వారి కెచట లభించినదో యని దీర్ఘసందేహార్థక చిహ్నముతోఁ బ్రశ్నించుట వారితత్వజిజ్ఞాస చెప్పక చెప్పుచున్నది. అది యటు లుండనిండు. “ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో తేని లక్షణవిశేషములు మాత్ర మధర్వణకారికలలో నగపడుచున్న వనుశాస్త్రిగారి న్రాత ప్రమాద మగుటసత్యము. దీని నిదివఱకే సోదాహరణముగా వివరించితిని. కావలయునేని మఱి కొన్నియు దాహరణములిచ్చు చున్నాను.

ఆం. శ. చితామణి—తిర్యగ్జడేను కర్తృవు బహువచనం చెక్వచనమేవస్య
ద్యుతేతద్ధేచ.

అ. కారికావళి—తుదీతిర్యగ్జడస్త్రీషు తేవ్యసేవ్యకతాంగతా.

అ. శ. చి—షుజాతౌతునపుతస్సాత్సంబుద్ధా విత్సృతాం విదుః కేచిత్.

అ. కా—సంబోధనేపుతః స్సాహుః కేచిత్.

ఆ. శ. చి—నచదేశ్యపదే నచైవస్థాపి.

అ. కా—నైవస్థాపదేశ్యేపిసాన్యః.

ఇన్ని వింక ననేకములు గలవు. విస్తరబీతిచే నిడిచితిని, కావున, రావు గారు శాస్త్రీగారి న్నాత ప్రమాదయుతము కా దని ఋజువచేయుట న్యాయము గాని, మున్దణలోపము లెన్నుట విమర్శన మనిపించుకొనునా ?

౨. విశ్వకర్మజను రూపము నీతఁడే (నిన్నకోట పెద్దన్న) స్పష్టపఱచి యుండలేదు..... ఈవిషయ మపూర్వము కానేర" దని విమర్శకులువ్రాసిరి.

ఈవిషయ మపూర్వ మని కాని, వి. పెద్దన్న సృష్టించినాఁడని కాని నేను వ్రాయు లేదు, నాభావమును గాదు, నాయభిప్రాయము నేటివఱకు వివాదాంశ మైన విషయము స్పష్టపఱచినాఁడనియే. ఈవిషయ మింతవఱకు వివాదాంశ మైనటుల ముందు వాక్యములే తెలుపును.

వైయాకరణ సత్తుత మైనవిశ్వకర్మజనుశబ్దము ససాధువుగా నెంచి సవరించిన గుప్తార్థస'కాశికాకారులమత మేవిధముగా సమాహ్యమో పరిశీలింత మని ప్రారంభించిన విమర్శకులు "నేటివఱ కీప్రయోగంబునెడ నున్న వివాదంబును గోచరింపకున్న" దని ముగించిరి. వే జొకచో శ్రీ రావుగారు "అంధశబ్దచితామణి యధర్వణకారికలచే నీరూపము సాధు వగుచునేయున్న" దని యంగీకరించిరి. ఇందు వీరి యభిప్రాయ మిదమిట్లు మని నిర్ణయించుటయే కష్టము. ఈరూపము సాధు వగుచున్న దని యొప్పికొనుచు నీరూప మసాధువుగా నెంచి సవరింపఁ గడఁగిన మత మసమాహ్యము కా దని సమర్థింపఁబూనుట యెంత సందర్భమో సహృదయు లగుపాఠకు లూహింతురుగాక. గుప్తార్థ ప్రకాశికాకారులు బాలవ్యాకరణముతానుసారముగ దానిని సవరింపఁ గడఁగి రని వారు వ్రాసిరి. బాలవ్యాకరణమునకు లొంగనిమాత్రమున నెల్లపద్యము లందలి విశేషరూపములను సవరింపవలసినదేనా? ఒకవేళ లొంగకపోయినను బాలవ్యాకరణమునకు విశేషనిపుణవ్యాఖ్య వ్రాయుచు విశ్వకర్మజను రూ

వము కూడ సాధువే యని యశ్యమతముగ నైనఁ జేసెనరానా? ద్వంద్వంబున ఋకారమునకు రవద్దం బగు నను సూత్రమునొద్ద వీ రుభయపక్షములనుఁ జేసెనలేదా? ఇట్లు గుప్తార్థప్రకాశికాకారులు సవరింపఁ గడఁగుట కేవల మనూహ్యము గాఁ, సాహసము కూడను. విశ్వక్సర్దుఁ డనురూపము సాధు వనుటకు నభివచనమిందుండి రెండుపద్యము లిచ్చెదను.

క. తుదియు కారచ్చు లుడిపిర, గపిసినఋచ్చుతపదమొకండును వెలిగా
ముదమున డులుతల మోచుచు, విదితపుఁబురుషాఖ్యాయాదు వివరింపంగఁ.

గీ. హోత జాత యనఁగ నేత దాత యనఁగ

బ్రహ్మ వేత్త యనఁగఁ బరఁగుచుండుఁ

బూరితాత్మఁ డనఁగఁ బుణ్యకర్తఁ డనఁగఁ

బుష్పధన్వఁ డనఁగఁ బాలుచు జగతి.

... ..

శర్తనర్తనాఁగ శర్తుఁడనఁగ, వర్తుఁడనఁగఁజెల్లు ...

3. “రామమాంధాత్మరఘుక్షితీశులు” అను ద్వంద్వసమాసమునందలి ఋకారంబునకు రేఫము రా”దని విమర్శకులు వ్రాయుచు నీవిషయమున గుప్తార్థప్రకాశికాయందు సమాసపరిచ్ఛేదమునందు విమర్శించినవిషయము లెల్ల వివరించియున్నారు కాని, అహోబలపతి తరువాతివాఁ డగు ద్వితీంత్రాణీ సీతారామకవి “అనఞ్చస్య స్మతో ద్వంద్వే రేఫ శ్శౌరిక వేర్లతః” యను సభర్వణ కారికకుఁ డీక వ్రాయుచు “నేష్టోద్ధాత” అని యుదాహరణ మిచ్చి తత్సూత్రమును సమర్థించినాఁడు.

ఈవిషయమున, అడిదము సూరకవి-

గీ. ధరఋకారాంతశబ్దంబు ద్వంద్వమైన

రేఫయగుచుఁ బ్రవర్తిల్లు ధృవయుగాను

వర్ణివరహయవాగ్విధూనేశ్రముఖను

రాభివందితపాదాబ్జ యన్నయల్లు.

అని వ్రాసి “క్షత్రియవంశ్యులై” యనుపద్యము నుదాహరణముగా నిచ్చి రామమాంధాత్మరఘుక్షితీశు లన్న ద్వంద్వసమాసము సరేఫ యనియే వెల్లడించినాఁడు. ఈవిషయ మంతయు గుప్తార్థప్రకాశికాయందే గుప్తార్థప్రకాశికాకారులు ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదమునందు వ్రాయుచు వారి పూర్వాభిప్రాయము

మార్చికొని “ఈపద్యము రేఫశ్లిష్టమునొద్ద నుదాహరించుట కేవలము ప్రమాదాయత్త” మనియు, నచటనే “కావునఁ మాంధాత్రరఘుక్షీతీశులు ముదంబునఁగాచిర యేయుగంబునకా’ అనురేఫయుక్తమే పద్యలక్షణానుకూలంబుగాన ప్రశస్తం”బనియు (పుటలు-498-499) సంగీకరించిరి.

విమర్శకు లిది పూర్వగ గమనింపకయే యప్పుకవిది ప్రమాదము కాదని వ్రాయుట సస్మాదానికముగాక సాభిమానమగును. “హరికారికావళీ క్తృత్త్వ నిర్ణయము సూరిచార్యముం దొలఁగించుట” కని విమర్శకులు భావించి, దాని కిదియ మార్గముగాఁ దలంచుట న్యాయముకాదు. హరికారికావళీకర్తృత్త్వ నిర్ణయమున సూరిచార్యప్రతీతి తొలఁగుటయును దొలఁగకుండుటయుఁ గాక తాళియన్యాయమే. ఇక హరికారికలు హరికృతములు గావనుటకు వీరిఖండనోక్తులను బరిశీలింతుము.

“హరికారికామతమును దెల్పె నని వ్యవహరించిన కారికల కథము తుల్యము కా” దని విమర్శకు లాక్షేపించిరి. “దండ్యే పదోపరిస్థానాం పరుషాణాం భవం త్యరీ” అను హరికారికకును “స్వర్చిన్నాదేవ తస్మాత్తే వినా ద్వంద్వే హర్తే” అను కారికకును భేద మేమి? అప్రయుక్తదోషము హరిమతమున విరుద్ధము కాదని యధర్వణుఁడు “శాస్త్రప్రయుక్తవచసా శాస్త్రం బలవదుచ్యతే, అనిష్కన్నే పదేతేన స్రయోగాశ్రయణాం హితమ్” అను తనమతము నిలువఁజెప్పుటకుఁ జేర్చి స్రయోగప్రాధాన్యమును దెల్పుటచే “బెర్సలు వ్యవహరించిన మాట గ్రామ్యం బైనను గ్రహింపఁదగు” నను హరికారికయొక్కభావము నొక్కటే. కావున నీయిక్కి పాసఁగ దనుట సరియైన విమర్శనము కానేరదు.

అధర్వణుఁడు హరిమతమును దెలియఁజేయఁ దలంచినచో నేవ్యాకరణమునందును లేని లక్షణనిశేషము లీహరికారికలయందుండఁగా వానిని విడిచియుండె నని, విమర్శనకారుల యభిప్రాయము. విమర్శనకారు లుదాహరించిన చేయక మొదలగు వ్యతిరేకత్వాన్విగతరూపము, సధర్వణుఁడే సాధించియుండుటచే వేతే హరిమతము నుదాహరింపలేదు. ఉ చేయక యనురూపమునకు—

“భవే త్త స్త్రీసమా న్నామ్న ఉత్వం తస్మిన్నరేభవేత్ |

త్వాన్విరేచ వ్యతిరేకార్థే ధాతో స్తత్రైవ మిర్భవేత్ ||

మఱియు, “నిల్లు లేని పోని నామములు దమసూత్రములందు నేదియో ఘనతకై పేర్చెనుట మనవారి యాచారము. బృహస్పతి, కణ్వుఁడు,

శౌరి మున్నగువార లాంధ్రమునకు లక్షణగ్రంథములు వ్రాసిన లాక్షణికులు లేరా? వారు వ్రాసిన గ్రంథములు లభించునా?” యని శ్రీరావుగారు వ్రాసిరి. అట్టిలాక్షణికులును గలరు. అందుఁ బేర్కొనిన కొన్నిగ్రంథములు లభించినవి. కొన్ని లభింపవచ్చును. కాని, తెలియకయే యిట్టి నామములు ఘనతఃఁ బేర్కొందు రనుకొనుట భ్రమయే. వ్యాకర్తగారి దృష్టిలో లేనంతమాత్రమున బృహస్పతి రచించిన సూత్రగ్రంథము లేదా? ఈబార్హస్పత్యసూత్రములను గ్రంథరూపమున నేను గనులూరఁ జూచితిని. వానిని బరిశీలింపఁగా నవి కేవల మాంద్రభాషాశబ్దవిషయములఁ గూర్చి ప్రస్తావించుచున్న వని తోచినది. మరియు నవి కేవల ప్రాథమికవిషయములనే తెల్పుచున్నవి. సాధారణముగా మనము వాడుకయందుఁ గాంచు నట్టియు గ్రంథములందుఁ (దఱచు) గన్నట్ట నట్టియు “ అమ్మణ్ని ” మొదలగు రూపముల కిందు సూత్రములు గలవు. మచ్చున కొకటి యుదాహరించెదను.

“ దయావాచకార్థే అమ్మ మామాదిశబ్దభ్యః పరతః అణ్ని అల్లాద్యా స్యః! అమ్మణ్ని, అమ్మల, మామణ్ని, మామల, ఇత్యాది”- బార్హస్పత్యసూత్రాణి. ఇటులనే కణ్వాదుల వ్యాకరణములంగూడ లభ్యము కానగును. లేక యేతాశపత్రగ్రంథములందో జీర్ణించుచుండవచ్చును. కావున మనకుఁ దెలియ నంతమాత్రమున నాగ్రంథములు లేవనుకొనుట పొరపాటు. వ్యాకరణవిషయమున, నేకృషియు నొనర్పని వానికే బాలవ్యాకరణము గూడ నలభ్యమే కావచ్చును. అంతమాత్రమున గ్రంథము లేదనుట తగవా?

అదియుం గాక కీ. శె. కం. వీరేశలింగకవిగారు సయ్యక్తికముగా హాతి కారికలు నవ్వుఁడు వ్రాసిన వని నుడివిన మాత్రమున నది వేదముగా గ్రహింప పలసినదేనా? వీరేశలింగకవిగారు నిర్ధారించిన విషయము లెన్ని, నవిన పరిశోధనములందు మార్పుఁజెంది వెలువిధమున ఋజువుకాలేదు. సమంజసములు, సహేతుకములు నగు ప్రమాణములను రావుగారు చూపి యీ విషయనిర్ధారణ యొనర్పఁగలిగినచో వారియెడ నెంతయుఁ గృతజ్ఞులము.

“వృత్తిం నాన్నవ సూత్రాణాం కృష్ణమూర్తిహ కుశ్యే” యనుశ్లోక భాగము నుదాహరించి “కృష్ణమూర్తి రిహ కుశ్యే” యని వ్రాసినతర్వాత నెవ్వరైన నాతఁడు వ్రాయలే నందురా?” యని విమర్శకుల యాక్షేపణము. పెళ్లొకము కృష్ణమూర్తికవియే రచించినచో నాతఁడు వ్రాయలే దని యెవ్వరు ననలేరని

నాసమాధానము. కాని తద్దండిప్రకాశకులు, “నాన్నవ” యను పదముఁ జొ
నుపుటకుఁ బైశ్లోకము సృష్టించి,

శ్లో॥ శ్రీకృష్ణమూర్తిరచితా వృత్తిర్విరికారికావళీ రేషా

నికటేనివస త్వవనా వాచంద్రార్చం కవీంద్రరింఘోశే॥

అను కృష్ణమూర్తికవిగారి శ్లోకమును—

శ్లో॥ శ్రీకృష్ణమూర్తిరచితా వృత్తిరియం నన్ననార్యసూత్రాణామ్॥

జ్యోతాన్ని సతతం వసతా దాచంద్రార్చం కవీంద్రసనాను॥

అని మార్చి ప్రకటించిరి. ఇట్టి మార్పు గల్పింపఁగలిగిన ధీశక్తి ప్రభావ
మెంత యాశ్చర్యకరమో, యెంత సాహసయుక్తమో, యంత హేయ మను
టకు, లేఖని వెనుదీయకున్నది. నేను జూచిన హరికారికావళి వ్రాతప్రతి
యందు “వృత్తిం నాన్నవసూత్రాణాం” అను శ్లోకము గన్పింపకపోవుటయే
కాక యీ చిత్రసంఘటనము కూడఁ గన్పట్టినపుడు కలిగిన యాశ్చర్యమానకు
మేరలేదు. ఆవ్రాతప్రతి నాయొద్ద లేకున్నను మీరు కోరినపుడు చూపఁగలను.
ఇట్టి యభూతకల్పనలతో విమర్శనములకుఁ గడంగి వారి వాదములను నిలువఁ
బెట్టుకొను నాంక్షభాషాయోషాసుతులంగూర్చిసంతసింపవలెను. ఇందలిసత్యా
సత్యముల నిపుడు నిష్కల్మషహృదయులును బండితశేఖరులు నగు పాఠకు లే యె
ఱుంగుదురుగాక.

గి. వాక్యపదీయకారుఁడును, అధర్వణునిచేఁ బ్రోసనఁబడిన హరియు,
నొక్కఁడు గాఁ డనుటకు సంస్కృతమున లేని గనడదవాదేశమును జెప్పినవాఁడు.
గనుక నాభర్తహరి కానేరఁ డనుయొక్క సరిపడనా? సంస్కృత
ప్రాకృతములయందు వైదుష్యము కలవారికిఁ దెలుఁగున నుండఁగూడదా?”
అని వ్యాసకర్తలు వ్రాసిరి.

ఇచ్చటి వీరి విమర్శనము పూర్వాపరసఁదర్భరహిత మై స్వోక్తిఖండన
ముతో నొప్పుచున్నది. ఏ రిట హరికారికావళి కృష్ణమూర్తిప్రణీత మని తెల్పు
టకుఁ బూని పరస్పరిసంబంధము గలయుక్తులను విడిగా సందర్భరహితముగా
విమర్శించిరి. వారి యభిప్రాయము ప్రకారము కారికలు హరిరచితములు కా
వేని హరియే లేదు. అట్టియెడ నీహరి భర్తహరియూ వేటొక హరియూ యను
ప్రసక్తి లేనేలేదు. అటుగాకుండ నీతఁడు భర్తహరియూ వేటొక హరియూ యని
విమర్శించు నపుడు తెనుఁగు వ్యాకృతి వ్రాసిన హరి యొకఁ డున్నాఁ డని ఏ

రంగీకరింపవలసివచ్చును. వీ రటు లంగీకరింతురా? ఐనను హరికారికావళి కాదుఁ డగుహరి భర్తృహరి యెటుల కానేరఁడో విమర్శింతము.

1. హరివ్రాసినది తెలుఁగునకు వ్యాకరణము. భర్తృహరి కాంధ్రమున (వ్యాకరణము వ్రాయఁగల) వైదుష్యము లేదు. ఏలయన:- నాంధ్రభాషకుఁ బ్రథమవైయాకరణుఁడు నన్నయభట్టు. నన్నయభట్టు పదియవ శతాబ్దములోని వాఁడు. భర్తృహరియేడవశతాబ్దమువాఁ డని చరిత్రకారులునిశ్చయించినారు. అదియుఁ గాక నన్నయకుఁ బూర్వము వ్యాకరణమే లే దని లోకప్రసిద్ధి. ఇట్టి సందర్భములో నాంధ్ర భాషకు సరియైన స్వరూపమే యేర్పడని దినములలో భర్తృహరి తెనుఁగునకు వ్యాకరణము వ్రాసె ననుట యపూర్వము.

2. సంస్కృతప్రాకృతములందు వైదుష్యము కలవారికిఁ దెలుఁగున నుండఁ గూడదా? సంస్కృతప్రాకృతములందు వైదుష్య మున్నంత మాత్రమునఁ దెలుఁగున నుండవలె నని నియమమా? అటులేని సంస్కృతభాషలో మహాకవి యగు కాళిదాసు తెలుఁగునఁగూడ నొక మహాకవి యై యుండఁగూడదా యని వాదించిన నింకను బాగుగ నుండెడిది.

వెండియు విమర్శకులు “కావున వ్యాసకర్తగారు నా కాదేశముగా నన్ను రాలేదు. నన్నులోనిది విభక్తి యుకారమే కాని వేటు కాదని నిరూపించుట యుక్త” మని వ్రాసిరి. ఇచ్చట నన్ను శబ్దమునందలి యత్వసమేతద్రుతము ద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయము కావునఁ బూర్వముదాహరించిన సూత్రము లిచట వర్తించును. కూర్చి, కంటె నితరము లగుద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయములు ద్రుతప్రకృతికము లగుటంజేసి ద్రితము కలుగును. కావున, “నన్ను + యలు = నన్నేలు, నన్నునేలు” అని రెండరూపములు చాల్చును. దీనికిఁ జింతామణి సూత్రము “అనాదిషుఃప్రక్షిప్తాః” అని. దీనిపై బాలసరస్వతి టీక “అనా షుః = ప్రథమావ్యతిరేకమైన, విభక్తిషుః = విభక్తులయందు, ఉతః = ఉకారమునకు, వా = వికల్పమున, సంధికలదు. మమ్మునేలు, మాకొకటనిచ్చు, నీకు నారోగ్యము.

... .. ద్రుతప్రకృతులు గనుక నకారము నిలిచినది. మమ్మేలు నిత్యాది. కేతనయు నిటులే వ్రాసినాఁడు.

క. నన్నును నిన్నునుఁ దన్నును, నన్నందుల కునులకినులయందును మునుపై నున్ననకారపుఁబొల్లులు, వన్నుగఁ బోఁజూపు నచ్చుపై నున్నయెడఁక.

క. నన్నెఱుంగు నన్ను నెఱుంగు, దన్నెఱుంగును దన్ను నెఱుంగుఁదత్వజ్ఞుఁడెలన్
నిన్నెఱుంగు నిన్ను నెఱుంగును, నన్నం బరువడిగ నివియుదాహరణంబుల్.”

ఆంధ్ర భాషాభూషణము.

‘వృద్ధి బొందిననాఁడు భాషకు వర్ణములఁ జేర్చుట వెనుకటి భాషకు న్యూనత్వాపాదకము కానేర’ దని వ్యాసకర్తగారి యభిప్రాయము. భాషాభివృద్ధిని సూచించునది వర్ణములసంఖ్య గాదు. భాషాభివృద్ధి సూచించునది నవ విద్యత్ప్రవిశ్రేష్ఠుల యుద్గ్రంథములందు ‘వెలుఁగు సారస్వతజ్యోతి. ఉత్తమమగుబుద్ధి వికాస మెక్కుడగు కొలఁది ప్రతిమానవునకు నాలుగుచేతులు, నాలుగుకాళ్లు నావశ్యకమా? ఇట్లు వృద్ధిబొందుట జీవభాషకు సహజ మని వ్రాసిన నేజీవ భాషయం దిది గన్పట్టుచున్నది.

ప్రస్తుతవ్యాస మితరుల వ్రాతలను ఖండించుటకుఁ గాక విమర్శకులు వెలిపుచ్చిన యభిప్రాయభేదములకు నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు సదుత్తరముల నొసఁగుటయే యని మరల మనవిచేయుచున్నాఁడను. ఇందలి నాప్రమాదములను మన్నించి గుణలేఖములను గ్రహించి సత్యాసత్యము లెఱుంగుదురు గాత మని సరసు లగువిద్యజ్ఞులను బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

అనర్థరాఘవము.

— చేబోలు సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, కొవ్వూరు. —

(ఐదుకటి నందిక తరువాయి)

లక్ష్మణుడు—వీనియసహనము.

తృ. అం. ౩౮ శ్లో. క్రిందున “ల-(సామర్థ్యం జనానికి) ఆర్య కథ మసా సహస్రాష్ట్రనవాలిభ్యా మసలీథశౌర్యసానో దురాత్మా రావణః ప్రస్తూయతే” రావణుని గుణములను సహింపనివాఁ డనితెలియుచున్నది.

సోదరభక్తి.

చతు. అ. 47 శ్లో. క్రిందున “రా- సరోషం నేపథ్యాభిముఖం ఆః వత్స కోయ మద్యతనస్థై దుర్విసయ ప్రరోహణో యద్గురూనపి తే త్రికరోషి.” అని రాముఁ డనినపిమ్మట- లక్ష్మ- (నేపథ్యే) ఆర్య తూష్టీ మయమృత్తి క్షమస్య జామదగ్న్య నియ త్రితోహ మాశ్యేణ” అని లక్ష్మణుడు పుట్టవలన సోదరభక్తి వ్యక్తము.

సాందర్యాదికము.

పం. అ. ౩9. శ్లో.

“ఏకో వేషపరిగ్రహః పరికరః సాధారణః కర్తృణా
మాకృత్యో ర్తధురత్వ మేవ సదృశం తుల్యైవ గంభీరతా
తా ద్రష్టుం చిర ముత్సుకోస్థి కతరో వాం రామభద్రః పునః
సర్వక్షత్రవధవ్రతీ భృగుపతి ర్యేనాఽక్షీర్ణీకృతః.”

రాముఁడు సర్వలోకైకసౌందర్యం డనియు సర్వలోకైకవీరుఁ డనియు నింతకుఁ బూర్వము పర్ణింపఁబడియెను. అట్టిరాముఁడు లక్ష్మణుఁడు నొక్కచో నిలిచియున్న రాముఁ డెవరో లక్ష్మణుఁ డెవరో తెలియుట తే దని చెప్పటవలన నీలక్ష్మణుఁడును రామున కుండుసాందర్యాదికములను గలిగియున్నాఁ డని తెలియనగును.

దశరథుఁడు—వీనిగురుభక్తి.

“తస్యాజ్ఞయైవ పరిపాలయతః ప్రజాం మే, “అహణో బహుధా శ్రుత మపి భగవతో వసిష్ఠస్యానుశాసనం నవం నవ మివ ప్రమోదయతి మాం”

‘వామదేవ మమహి గురువచనశ్రవణత్వస్థా మంకుశీకరోతి శ్రోత్ర వృత్తి రింద్రియాస్తరానుసారిణో హృదయమహాగజస్య తన్నకించి దపర మవ శిష్యతే” “సహర్షం సుష్టుశిరసికృతం ఆచార్యవచనం” ఈవాక్యములవలన దశరథునికి గురువగు నవ్యసింహునియందుండు భక్తివ్యక్తము.

పరాక్రమము.

ప్ర. అం. 21 “జనయతి త్వయి వీర దిశాంపతీ నపి గృహంగనమాత్ర కుటుంబినః | రిపు రితి శ్రుతిరేవ నవాస్తపీ ప్రతిభయోన్నతి రస్తు కుతస్తు నః”

అపిచ. ప్ర. అం. 27 శ్లో. “దత్తేంద్రాభయదక్షిణాద్భుతభుజాసంభార గంభీరయా | త్వద్వృత్త్యాశిథిలీకృతప్రిభువనత్రాణాయ నారాయణః | అస్తస్తోమ తుమారసారభమయశ్వాసానిలాపూరణః | ప్రాణోత్తంగభుజంగతల్ప మభునా భ ధేణ నిద్రాయతే” దిక్పతులు త్వదాయత్తు లనుటచేతను నింద్రాదులకు నభ యమిచ్చువాడ వనుటవలనను నీభుజపరాక్రమమువలన రక్షోవ్యాకులరహి తుడై నారాయణుడు నిద్రించుచున్నాడనుటవలనను దశరథునిపరాక్ర మ మనిర్వర్ణనీయము.

అఙ్కితనత్వము.

ప్ర. అం. 26, 27 శ్లో. లను విశ్వామిత్రుడు చదివినపిమ్మట-

“దశరథః-సవైలక్ష్యతే భగవన్ విశ్వామిత్ర అభ్యమిత్రీణస్య తత్ర భవతః సునాసీరస్య నాసీరపూరకేణ పదాతిపరమాణునా మయాపి కదాచి దుద్భృతం ధనుః యన్తూలోయ మలీకలోక ప్రవాదో భవస్త మప్యప్యాయయతి” అని దశరథుఁ డనుటవలన నాత్మశ్లాఘాపరాయణత్వమందు విముఖుఁ డని తెలి యుచున్నది

పుత్రవాత్సల్యము.

“దశ-భగవన్ పర మనుగృహీతా వయ మేవం తత్రభవతా సంభా వ్యమానాః కింపున రగృహీతాస్త్రః క్షీరకంఠో వతోన్మయ మితి ప్రముగ్ధోస్తి”

“దశ-సవిషాద మార్త్యగతం-కథ మిద మస్తాకం సకలలోకశోకశంకూ ధరణశీలశీతలేభ్యః కాశిక ప్రసాదేభ్యో రామభద్రప్రవాసవైమనస్య ముత్పత్స్య తే” “దశ-తౌ సన్నేహ మాదాయ భగవన్ కాశిక ఇత్యర్థోక్తే మన్యాత్పిడ నిగృహ్యమాణకంఠో వామదేవస్య ముఖమీక్షతే” ఈమూఁడువాక్యములవల నను దశరథుని పుత్రవాత్సల్యము తెలియుచున్నది.

ధర్మతత్పరత.

“దుష్టం వా నిఃశేషానస్తనిఃస్యన్దినా మపీష్టుకరకస్తలీనాం కమలవసీ
మీలనం కలంకస్థానం (విహస్య) కాగతిః-

ప్ర. అం. ౩9 శ్లో. “కూర్మరాజభుజగాధిపగోత్రగ్రావదిక్షరిభిరేకధురీణః।
మాం ప్రమాయ కథమస్తు విగీతో హావరార్థవిముఖో రఘువంశః” రఘువం
శము పరోపకారవిషయమై విముఖమైనది కాఁగూడదని యెంచి పిన్నవయస్సు
గలవాఁడైనప్పటికిని రాముని యాగరక్షణార్థము పంపుటయే యుక్త మని తలం
చుట ధర్మతత్పరతను సూచించుచున్నది.

చ. అం. ౩5 శ్లో. క్రిందున, దశ-నిర్వర్ణ్య సన్నేహం సఖేసీరధ్వజ రఘు
రాజధర్మాధికారసర్వధుకీః శిశురపి వత్సోయం తదస్తిస్తరసా దుర్వహం వర్ణా
శ్రమభార మారోప్య వయసుపి క్వాపి తపోవనే దిలీపకులోచితేన విధినా
శేషమాయు రుకబుభుక్షామహే” గృహస్థాశ్రమముచు విడనాడి తరువూర్వు
లవలెనే వానప్రస్థము మొదలగు ధర్మమార్గముల ననుసరించుటయందు కుతూ
హలము కన్పట్టుటచే ధర్మతత్పరత తెలియుచున్నది.

జనకుఁడు—అవికల్పనత్వము.

తృ. అం. 15 శ్లో. విశ్వా-భోమహాయోగిన్ “కిం యాజ్ఞవల్క్యో జనకః
కిమేవం నవః స్వరూపం కవయోపి విద్యుః । ప్రవాహనిత్యా నధికృత్య యు
ష్మాన్ సహ స శాఖాః శ్రుతయః ప్రథస్తే” అని జనకుని స్తోత్రముచేసినవెంటనే-
శతానన్యః-భగవన్ కాశిక ఏవమీదృశాః ఖల్వమీ త్రిభువనమహాసీయమహి
మానో మనీషిణః” అని శతానన్దుఁ డచును. తరువాత జనకః-సవైలక్ష్యతే.

తృ. అం. 16 శ్లో.

నిర్దాయ కార్తణ్యుచామసుమర్షణీనా మున్తాజ్జనీర్జగదఘానితవాద్యవాచః
శ్రోతుం చిరస్రాయకాతుకమప్తిచేతోదుఃఖాకరోతిపునరేషమమార్థవాదః”

త ద్విరమ, ఇతి శిర స్యంజలిం ఘటయతి, -ఇట్లనుటచే నవికల్పనత్వము
స్పష్టము.

జ్ఞానవైధవము. తృ అం. 13 శ్లో.

“యజాంషి తె తిరీయాణి మూరాని వమత్స్యయః

సయోగీ యాజ్ఞవల్క్య స్త్వం వేదాన్తాః

తృ. అం. 12 శ్లో. “యత్ర త్వం బ్రహ్మమీమాంసాత్త్వజ్ఞో దండధా

రకః" పైదానివలన వేదాంతము బ్రహ్మమీమాంసాశాస్త్రము మున్నగుశాస్త్రములయందును గొప్పవాఁడని తెలియుచున్నది.

వసిష్ఠుఁడు. సప్త. అం. 136 శ్లో.

“రఘుబ్రహ్మక్రియాచార్యం పురాణబ్రహ్మవాదినం

బ్రహ్మర్షిం బ్రహ్మజ్ఞన్తాన మేషరామోభివాదయే”

దీనివలన వసిష్ఠుఁడు పురాతనుఁ డనియు వేదవక్త యనియు బ్రహ్మర్షియనియు బ్రహ్మచుండి పుట్టినవాఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. వీనిని శ్రీమహావిష్ణువగురాముఁడు నమస్కరించుచున్నాఁ డనిన వీనిచుహత్తు విష్ణునిచుహత్తుకంటె గొప్ప దని తెలియుచున్నది.

రావణుఁడు, వీనిభక్తి.

“సంతుష్టేత్రిస్ప్రణాం పురామపి డిపా కంఠూలదోర్తంఢలీ! క్రీడాకృతపునః ప్రరూఢశిరసో వీరస్యలిపోనీ ర్వరంఽయాచ్ఛాదైన్యపరాంచి యస్య కలహాయస్తే మిథస్తస్వంవృణుతస్వం వృణోవ్యత్యభితో ముఖాని స దశగ్రీవః కథంకథ్యతాం.” ఇందు రావణుఁడు విలాసగాఁ దనశిరస్సులఁద్రుంచి యీశ్వరునికి హోమముచేసిన మహాదేవుఁడు వరమును గోరుకొమ్మనిన వీనికి మరల మొలచినశిరస్సులు యాచించుటకు సిగ్గుచు బొందుచున్న వని చెప్పటచే నీశ్వరసేవాతత్పరుఁ డనియు భక్తులలో నగ్రగణ్యుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది.

వీనిపరాక్రమము. తృ. అం. ౪8 శ్లో.

“యచ్ఛేష్టా సుమనీకసీమని పరిత్రస్తః పరాంచన్నపి ।

ప్రత్యక్షీకురు తే సహస్రనయనః పృథోద్భవై రక్షిభిః ।

చక్రే వర్తచనాగలోశజయినీం యాత్రామివ ప్రస్తువన్ ॥

యః కైలాసముదస్య కీదృశ మపాదానఁతు తస్యాపదాం” ॥

దీనివలన వీనిపరాక్రమము వ్యక్తము.

మహాకులినత. పం. అం. 9 శ్లో.

“కు లే యేషాం కింతు త్వయసి గణితాస్తేపి గురవో

న సప్తబ్రహ్మణః కథమివ పులస్త్యప్రభృతయః”

పం. అం. 14 శ్లో.

సిద్ధశ్రోత్రపరంపరాపరిగతై రేభిః ప్రపాత్రస్యతే

వృత్తైరద్య పులస్త్యవర్ణ మభితః స్థేరేషు దేవర్షిషు.

ఈ రెండ చరణము లవలనను వీనియొక్క సదవ్యంశము తెలియుచున్నది.

వాలి—ఆత్మశ్లాఘ. పం. అం. 50 శ్లో.

“అస్తద్దోర్మూలకూలంకష విషమభుజగ్రస్థిభంగప్రసంగ

క్రోశల్లంకేశదత్తత్రిభువన విజయఖ్యాతీసర్వస్వదాయః.

దీనివలనవాలియొక్కయౌత్త శ్లాఘ యున్నట్లు తెలియుచున్నది.

వాలిపరాక్రమము.

“పాలస్త్యావయవౌఘసంకటభుజామూలక్షణోన్మీలిత

దైవరాజ్యామమరావతీం కృతవతే వీరాయయస్సైహరిః”.

వీని భుజామూలమందు త్రిలోకైకవీరుడును దశకంధరుడును, ఇరువదిచేతులు గలవాడును, నగురావణుడును ననిన వాలిపరాక్రమము చెప్పవలసిగాదు.

పరశురాముడు- -వికత్తనుడు.

చ. అం. 25 శ్లో.

“రే కాకుత్స్థాః కథం వః శ్రుతివిషయమయం నాగ మద్భాగవీయో

దుఃసామంతాపచారప్రచితపితృవధామర్షనిస్తారబంధుః

వారా నానన్నవింశా నివశితవిషమక్షత్రజాతిప్రోహః

క్రోధాదుత్పత్తగర్భామిషరుధిరవసావిస్త్రగన్ధికుతారః”.

ఓరోరీ కకుత్స్థవంశజులారా! నాతండ్రిని జంపినకోపమువలనఁ గారవీర్యార్జునిగర్వమును, బోఁగొట్టినట్టియు గర్భవతు లగుక్షత్రియస్త్రీలనుబహుపాతఁ గొసినట్టియుఁ బుట్టినరాజశిశువుల నందఱు జంపినట్టియు నాపరశును మీరు వినియుంటలేదు. అనిచెప్పటవలన నాత్మశ్లాఘ గలవాడని తెలియుచున్నది.

అరణ్యమందు నివసించువాడును, శత్రుసన్న్యాసము చేసినవాడును, సత్వగుణప్రధానుడును నైయున్న పరశురాముడు పరనిందాపరాయణుడును, ఆత్మశ్లాఘాపరాయణుడును, గోపిష్ఠియును నైయుండుట భావ్యమైనది కాదని యనవచ్చును గాని యిన్నిమంచిగుణము లున్నవాడు మరల నిన్నిచెడ్డ గుణములలోనికి దిగుటకుఁ గారణము కేవలము మహత్తరం బగు గురుభక్తియే గాన నాయాత్మశ్లాఘాపరాయణత్వము, కోపము మున్నగుదుర్గుణములు దుర్గుణములుగ నెంచఁదగినవి కావని చెప్పవచ్చును.

మాల్యవంతుఁడు:—శత్రుగుణగ్రహి.

“సార-తతశ్చ రాఘవేణ నిజసచివనిర్విశేషముపగృహ్య పుర్ణసృత్య చ ప్రహితోస్తి” అని సారణుఁడు మాల్యవంతునితోఁ జెప్పినతర్వాత—

“మాల్య-సహర్షం కిముచ్యతే యావద్భ్రవ్యభావీ గుణోహ విజగీష్మాణా ముదాత్తతా విశేషేణపున రయం రామభద్రః” ఇట్లనుటవలన శత్రుగుణగ్రహణము గలదు మాల్యవంతున కని తెలియుచున్నది.

కవి.

చ. అం. 43 శ్లో. క్రిందున-

“నేపథ్యే ఆః సావక్షత్రియాయాః పుత్ర! క్షత్రియభ్రాణహత్యాపాతకిన్” అని పరశురాముని శతానందుఁడు తిట్టెను. జామ-సరోషహాసం- అరే బ్రహ్మ బంధో! బాంధకినేయ, గౌతమగోత్రపాంసన” అని శతానందుని జామదగ్న్యఁడు తిట్టెను.

తత్త్వతపోవేదియు, సత్వగుణప్రధానుఁడు నగుపరశురామునిచేతనుయాజ్ఞ వల్క్యునితో సమానుఁ డగుజనకుని పురోహితుఁడైన శతానందునిచేతను నిట్టి మాటలాడించుటచేఁ గవి బ్రాహ్మణులయందు హీనత్వమును జూపె ననితెలియుచున్నది. ఇట్లు బ్రాహ్మణులయందు హీనత్వమును జూపుటచేతను, ఈకవికి భట్టమురారి యనుపేరును తండ్రికిభట్టనర్థనుఁ డనుపేరును నుండుటచేతను నితని భట్టశబ్దము భట్టరాజులను శాఖను సూచించును గాన నితడు బ్రాహ్మణేతరుఁడని చెప్పవచ్చు నని తోచుచున్నది. చదువరులు క్షీరోదన్వాయముగా గుణములుండిన గ్రహింపుఁ డనివేడుక.

తారకాపచయవిమర్శనము.

—దుష్పూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు, కొవ్వూరు—

శ్రీమంత మనమనయాంధ్రదేశమునఁ బెక్కు భాషలు వాడఁబడుచుండుట సర్వవిధము. అట్టిభాషలలోఁ బలువురచే వాడఁబడుచు జీవద్భాషయని పేరందినది యాంధ్రభాష. ఇయ్యది యించుమించు, ఎ. డి. 11 వ శతాబ్దము కంటఁ బూర్వమందు లేదనియు నీవలనే భారతాదిగ్రంథము లుత్పన్నము లై తెనుఁగునకు మెఱుఁగువెట్టె ననియు విమర్శకుల యాశయము. నాఁటినుండియు ననేక శాఖలతోఁ బెంపొందుచున్న యీవాఙ్మయమునఁ బ్రబంధములు, గద్యకావ్యములు, నాటకములు మొదలగు వివిధగ్రంథము లుద్భవించుచునేయున్నవి. ఇందు, ప్రాచీనములగుకొన్నిగ్రంథరాజములు ముద్రణాదిసదుపాయములు లేక నశించుచున్నవి. ఆధునికకృతులలోఁ గూడ ననేక ప్రబంధము లుదయించుచున్నవి. వీనిలో “తారకాపచయ” మనునది యొక ప్రబంధము. తారకాసురనాశనమే ముఖ్యోద్దేశ మగు నియమమున నిద్దాసి కీనామ మంకించియుండును. ఇయ్యది రాజవోలుతాలూకా కొత్తపేటవాస్తవ్యుడగు ఇవటూరి సూర్యప్రకాశకవిమణిచే రచింపఁబడినది. ఈకవికులతలకుండు సంవత్సరముక్రిందటనే దివంగతుఁ డయ్యును, గావ్యశరీరావశిష్టుఁడై యచ్చటచ్చట దాఁగియేయుండెననఁదగును. మఱియు దీని నితివృత్తము కృత్తికలార్పరకుఁ, బూర్వతీపరమేశ్వరులకు, నగ్నికి, గంగకు నిండఱ కెల్లుగా స్తండుఁ డొక్కరుండు పుత్రుఁ డయ్యెనో యావిషయమును దెలుపుచుఁ దారకహాసనము గూడఁజెప్పఁబడినది. ప్రకృతమున నీప్రబంధవిషయమున గుణగుణములఁ గొంచెము విచారితము.

ప్రథమమున సీతనికవిత్వతైలి యతిగంభీరమై యుండును. కొన్నిచోటుల నోజోగుణయుతముగను, గొన్నిపట్టుల జానుతెనుఁగుపదములతోను, గొన్నిపట్టుల శబ్దాలంకారభూయిష్టముగను, రసోచితపదరచనగలిగియుండును. అల్లికయందలి జిగిబిగి యతిస్తుత్యము కాని యచ్చటచ్చట ఝడిత్యర్థ స్ఫూర్తిలేని పదముల విస్తారముగాఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు. వర్ణనలవిషయమున నలంకారములతో, నతిపాద్య మగును త్రేప్తితాతశయోక్తులతో వర్ణించియున్నాఁడు.

“ఓజ ససమాసభూయస్వమ్” అనునట్లు క్రిందిపద్యములలో దీర్ఘమౌసము లుండియున్నవి.

“నిశ్చేషమానుష్యకాంతరంగికవ్యథావకరాక్షుల్ల కప్రవృత్తమానసమార్జనీ భవన్తలయమారుత”

“అంచితసౌందర్యవిశేషసంహననరోచిస్తాఁతోద్యత్విసాంఘతి”

“తామరసజన్మచీదయితాదినిర్జరేశ్వరమకుటోపలద్యుతిపిశంకితమంగళపాదపీఠండు”

“ప్రసూతితనూజసభాస్థితాహిభుగ్ధోరణవాసవాద్యమరకూటము”

“సురసారంగవిలోచనానుతతమాశోభ, స్తదభ్యస్తభాసురసాహిత్యురుగీతికాదికళానూద్యామనభ్యంచితాసురసామ్రాజ్యరమావతారన్”

ఇట్టివనేకము లీప్రబంధమునఁగలవు. దీనివలన సీతనిపాండిత్యము స్పష్టపడుచున్నది. ఈ క్రిందిపద్యములలో జానుతెనుఁగుపదములే తప్ప సంస్కృతపదము వెతకుటకుఁ గూడఁ గానరాదు. చూడుఁడు -

“మొగములతిగ యగపడకుం, డఁగఁబుడమికి దిగినపల్లునవలాయెడయం
డగుతవిసిచేఁజదువులెల్లఁగఁజచినవలంతి వీవలంతివె తలఁచన్.”

“ప్రాచియఁ సీమాటి షడమటి నేనైకత్తియకుం బంపిన కెంపుతెలె యనంగ
హదనుపొన్నారి చేయతివసొమ్ములకుం గాఁ గరఁగిన యపరంజికరుడనంగ

తమ్మిటివియబోఁడికి నెమ్మెకాఁడు, నిర్దపుంజీకటికిఁ దీరనివగవాఁడు
తోవలయుల్లాస మడఁగించుదుండగీఁడు పవలుతేఁడు.”

ఇత్యాదిపద్యములు కేవలము నచ్చతెనుఁగుపదములతో వ్రాసియున్నాఁడు. ఇంక నిట్టి వనేకము లున్నవి. విస్తరభీతినుదాహరించమానితి. ఈ క్రింది పద్యములలో స్రుతికటు వగుశబ్దాలంకారములు రసహీనము లై వ్యర్థపదయుతము లై యున్నవి, చూడుఁడు -

“మట్టుమీరినట్టి యిట్టలంపువిరాళి పుట్టునట్టకొట్ట కొట్టుపెట్టి
గట్టినట్టదిట్టఁజెట్టవట్టటకట్టు గట్టిపట్టుపట్టి గట్టుపట్టి”

పైపద్యమున ద్విత్వటకారములు ప్రోగుగాఁ జేసినట్టు లగపడుచుఁ జదువుట కెంతయో యసవ్యము కలిగించుచున్నది. మఱి యొక చిన్నపద్యమున “సాటి, యేటి, జోటి, నిశాటి, తాటి, మేటి, మాటి, మాటి, చేటి”యని వర్ణావ్యుత్థింజేసి ప్రాణము విసువునట్లు చెప్పియున్నాఁడు. మఱియొకచోట,

“వాహాయవాహాయమాననాగాహితాయ

వృజినకలంకాయ లంకాయతాక్షీ

ఇట్లే నాలుగుసీసపాదములందు నావృత్తియగు పదమే మరల నావృత్తిఁ జేయుచు యమకములఁ జెప్పినాఁడు.

“లోకనాయక

లోచనాయతినీకృత

అనుచు ముక్తపదగ్రస్తముగా వ్రాసియున్నాఁడు. ఇట్టి వింకను గలవు-కొన్నిటినే చూపినాను.

ఇంక ఝడిత్యర్థస్ఫూర్తిలేని పదము లీతనికృతియందు కుప్పతిప్పలుగ నున్నవి. అవి వ్యాకరణము చదువుకొనిన వారికిని రెండుమూఁడు నిఘంటువులు కంఠాగ్రమం దున్నవారికేగాని యితరుల కర్థమగుట దుస్సాధ్యము, చూడుఁడు.

“వాచయమ, చైరకాలితైకత్రవాస, ఓతువాఖువు, డేపిష్టపాతంబు, ద్వయాతిగప్రవేకుఁడు, వికుర్వాణ, నైర్లృణ్య, ప్రాహుణిక, సంస్థాట, ప్రత్యాల్లిఖ, ఖామరాఘన, జస్థు, డ్వేష.....”

ఇత్యాదులు పద్యమున కధమము రెండు మూఁడుండును. కాని యిట్టి పదములు కవికున్న జ్ఞానమునే తెలుపును గాని రసమును బాడుచేయుటయే గాక సర్వజనసాధారణముగా నుండవు. కావ్యము రచించుట ముఖ్యముగాఁ బరుల నానందమునందించుటకుఁగదా ?

“కావ్యం యశశ్చేర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే సద్యః

పరనిర్వృతయే

అని యలంకారజ్ఞుల యాశయము. పైపదప్రయోగముల సద్యఃపర నిర్వృతి కలుగ దని యనుకొనుట కర్హము కాని కవి తనశక్తిఁ జూపుట కట్టివి ప్రయోగించె ననుకొన్నఁ బ్రకృతమున కంతగా నాజ్ఞేపణ కలుగదు.....

మఱియు సీతని కవిత్వమందు జాతీయతగూడ నచ్చటచ్చట నున్నది...

“పాలన్తుంచిన సీటముంచినను” “దేశముగానిదేశముల” “ముక్తులపచ్చత యారకుండినన్” “శ్రీ తాన యే తేర మోఁకాలడ్డంబిడి” “గోచిపాతరాయఁ డయిన వృద్ధతాపసుఁడు”

మొదలగు సామెతలు ప్రయోగింపఁబడి ప్రకృతార్థమున కెంతయో సహాయములై యుత్కటప్రేమను సీతని చైరస్యమును ధెలుపుదుఁ గనియెక్కు

హృదయవైశాల్యమును దెలుపుచున్నవి. మఱియు వర్ణనలవిషయమున మంచి మంచి యలంకారములతో హృదయంగమము లైన భావరాసుల గ్రమ్మరించి నాడు. సూర్యాస్తమయవర్ణనావసరమున—

“పతివచ్చు నని నిశావాసకసజ్జక కట్ట పిప్పిన కావిపుట్టమేమొ?

స్తోద్ధుతో నైనపోరున నింగిఁబాటు మందేహదేహాస్పృక్సవాహ మేమొ?
సవితలో దినలక్ష్మీ సహగమించుటకుఁ జేర్చిజ్వలింపఁజేసిన చిత్రయేమొ?”

ఈసమయముననే చీకటిని హృదయాహ్లాదముగఁ బొగడినాడు.

“అసదృశమున్ స్థిరంబు నగునంబరరత్నమునోవుటన్ బిత్తు

ప్రసువను నింతివంతగదురన్ విలపించుటయున్ దదీయశో

క సమయమందు బొబ్బిలునకజ్జలరోదనవృషో యనన్

విస్మయరమయ్యె నెల్లెడల వెగ్గలమై తిమిరప్పు రోదసిన్.

ఇట్టివర్ణనము లింక రెంటి నుదాహరింతును. అట్లే నక్షత్రములతోఁ గూడిన యాకసమును గూడఁ జక్కగ వర్ణించియున్నాడు.

“... ..రాజవచ్చునని... ..నింగి చం, దువకల దిప్తమండనుఁడు తొల్తగఁ గట్టిన ముత్తియంపు చే, రువ లన నొప్పె ఋక్షనికరుంబము లాకసమందు”

మఱియుఁ జంద్రోదయమును వర్ణించుచు—

“మిత్రుని జాడలేమికిఁ బొక్కుచుఁడతెత్తి నెమకుచుండిన తూర్పునెలతయేమొ?

హేలకై శచిబిడ్డఁ డెగుర నై చుడుఁ బూర్వగిరిపైఁ బడిన బంతివిరులచెండా

సమయమాంత్రికుఁడుధావంతముమాపమంత్రవిభూతికైతెచ్చినబూదిపండా?”

అని యచుంబితార్థసంపత్తిగాఁ జదువరులహృదయకమల వికసనశీలము గ వర్ణించియున్నాడు. ఇంక ననేక స్థలముల సీతని గభీరభావతరంగ లానంద సముద్రమున నోలలాడింపఁగలవు.

ఇంకొక విషయము-ఈకవితల్లజానిగ్రంథమందచ్చటచ్చటఁ గొన్ని భావ చౌర్యములు గననయ్యెడి-స్వల్పముగా ననుకరించినవి విడిచి యనుగతములగు వాని నుదాహరింతును. సురస యనురాక్షసకాంత చేయఁబోవు ఋషిసేవను వర్ణింపుచు-

“కడువాఁడియైనట్టి కాక్షేయకమువాయి నాల్పయంతయుఁ జాచినాకినట్లు,

తృక్తనిర్తోకంబు దారుణంబునైన కోడెచిల్వను ముద్దుగొనినయట్లు,

గళముదాఁక శిరంబు ఘాతుకంబైన శార్దూలంబునోటి లోఁ దూర్చినట్లు”

అని చెప్పియున్నాడు. ఈపాదత్రయము కువలయానందమున నిదర్శనాలంకారమునకు గ్రంథాంతరముచుండి లక్ష్యముగా నుదాహరించిన శ్లోకమునకు సరిపడు తెనుఁగుపద్యము లాగున్నది.

“రాజసేనా మనుష్యాణా మసిఢారావ శేహనం

పంచాననపరిష్వంగో వ్యాలీవదనచుంబనమ్”

ఈశ్లోకమును జూచిన చమపరులు తప్పక నిద్దానిని తెనుఁగున మార్చి రేమో యని యరుకొనక మానరు. మఱియొక స్థలమున నడవిని వర్ణింపుచు నిట్లు వాక్రుచ్చియున్నాడు -

“క్రాలు గాలవశాండిల్యకౌశికాదు, లైన ఘవతరుల్ గలిగి యక్తాననంబు

క్రాలు గాలవశాండిల్యకౌశికాదు, లైన ఘవతరుల్ గలిగి యక్తాననంబు”

ఈపై పద్యము చక్కనిశ్లేషతో నిమిషియున్నది. ఒకపక్షమున మునీశ్వరపరముగను మఱియొకపక్షమున వృక్షపరముగను నర్థము చెప్పుకొనవలెను. ఇట్టి శ్లేషయే గలిగి రెంటును సమానమగు నర్థము నిచ్చుపద్య మొకటి రామరాజసూషణుని హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన మరుద్రవృద్ధికావ్యమున నున్నది. అచ్చటప్రకృతవర్ణనావిషయములు - నదియు సెలయేఱును.

“గాలవశాండిల్యకౌశికాదిపరార్థ్యతరులక్షవటయుక్తి దరులనెసంగ”

ఇచ్చటఁగూడ నొకపక్షమున నాయాపేరులు గలఋషులును రెండవపక్షమున వృక్షములును వాచ్యార్థములు. ఇట్టి సంపూర్ణమైన పోలిక గలపద్యములఁ జూచిన భావచార్యమే గాక పద్యచార్య మని కూడఁ జదువరు లనక మానరు-మఱికొన్ని పట్టల,

“నెమ్మిగమువర్ణ నముసేయ నెలయగుంగృ, శావలగ్నముపొగడఘనాయనమగు

తత్ప్రేక్షేణినుతింప నబ్జంబగు పద,ములను శ్లాఘింప దొరకొనఁబుష్కరమగు.

తత్తన్నాయికాంగముల వర్ణింప దీర్ఘకాల మగు ననియు నుపమాన భూతచంద్రపద్మాదుల శ్లేషచే జెప్పియున్నాడు. ఇంకను బ్రాచీనతమములయి యిక్తాలమున నామమాత్రావశిష్టములు గానున్న భద్రక మదన తరలి శుద్ధవరాటి మొదలగు బహువిధవృత్తములు చాల వాడినాడు. ఛందఃకర్త తెట్టిప్రాసల దుష్కరప్రాస లని చెప్పిరో యట్టిప్రాసల ననఁగా ప్ర,స్త్రీ, స్త్ర, శ్చ- మొదలగు రెండుమూఁడు హల్ సముదాయములు గలవాని వాడి నిరాటంకముగాఁ బద్యముల వ్రాసినాఁడు. దీనినిబట్టి చూడ నీతనియకలంకకవితాప్రవాహమున కడ్డు

లేదని తేలుచున్నది. ఈతఁడు తఱచుగా శత్రువుచర్ల మందలి యుకారమునకు సంధిచేయుచు గొన్నిరూపముల వాడినాఁడు. ఇది వ్యాకరణసమ్మత మైనను శ్రుతికట్టు వగుస్థలముల నిట్టిసంధి చేయరా దని నాయభిప్రాయము-ఉ:—“అనుచతఁడు, అంచభయంబొసంగి, ఒనర్పుచచ్చటిదానిన్” అని ప్రయోగములున్నవి. వీనిలో మూఁడవదానియందలి మొదటి మూఁడక్షరములు తీసివెచిన నెంతయసార్థ మిచ్చుచున్నదో! కాన నిట్టిని జాగ్రత్తగా వాడిన బాగుండును. మఱియు, అట్టి యిట్టిశబ్దములవైఁ దచ్చబ్రవకారలోపరూపముల “అట్టిఁడు, ఎట్టిఁడు” ప్రయోగించినాఁడు. ఇట్టిని సర్వజనగోచరములు గాక బంధపారుష్యమును కలిగించుచుండును. తనజ్ఞానసూచకముగా కవివాడినాఁడు, కానిచో-

“కలరె యిట్టిరు సౌందర్యఖనులు మహిని”

అనెడి గీతపాదమును,

“కలరె ? యిటువంటిసౌందర్యఖనులు మహిని”

అని ప్రయోగించుకొన్నఁ బైపాదసారస్యము రాదా ? తప్పక కవితన పాండిత్యము చూపుటకే యట్టిపాదముల వాడినాఁడు-

ఇంక రసవిషయమును విచారించుము. ఈవిషయమున విపులముగ రసనిష్పత్తిని జూపిన నధమ మిరువదిపేజీలవఱకు గ్రంథ మధిక మగును గానఁ గొన్నిపట్టల వాని నెత్తి స్మృశించును—

ఇందుఁ బ్రథమద్వితీయాశ్వాసములలో సురసను ఋషిసేవనిమిత్తము పంపునపుడు శోకము స్థాయిగాఁ గలకరుణారసము నాటఁబడినది-

“విద్యకైయాచార్యనొద్ద కేగినయల్లె చాలసేపుంటకు జలదరింతు,
బోటికత్తియలతో నాటలకై పోవ తడవుగాప్పడమికిఁ దల్లడిలూడు,
ఎటకైన పయనమేగుట తటస్థబైన నినుబాసి చనుటకు నెగులుపడుదు,

మామకతపఃఫలమ! నీవు మగిడి వచ్చి, కంటఁబడుదాఁకనీప్రతిక్షణమహాయుగంబుతెలువలె యాపింపఁగలుగువాఁడ, నక్షటా! యెంతనిర్దయుఁడయ్యెనియతి”

“నీవు లేనన్ని నాళ్లను నావసధము, గహనభూప్రాయమై యుండుఁగద వెతల్లి”

“గోచిపాతరాయఁడయినవృద్ధతాపసునక క్షటయీవలసెకాద్వితీయగా”

“ఎదలోని బెంగ నెవ్వతె మఱపించునింక, ముద్దు పలుకుల నెవ్వతె తెలుపునింక, విస్తయంబెవతె గావించు నింక.”

ఇత్యాదివాక్యములచేతను, “హర్షమున నశ్రువు లొల్లెడితండ్రిజూచి” అనెడి సురసవాక్యముచేతను గరుణకు స్థాయియైన శోకమును కవినిబద్ధించెను. కాన, కరుణమనవచ్చును—

అచ్చటచ్చట శృంగారరసస్పర్శలు గూడ నున్నవి. సురసకుమారులఁ జూచుటకు వచ్చెడినగరకాంతలఁ గొందఱినివర్ణించినాఁడు. ఇచ్చట శృంగారోద్దీపనవిభావనాదులు తేజములు గా నున్నను వర్ణనమాత్రము పూర్వకపుల ననుసరించుచున్నది.

ఇక వీరరసమును గుఱించి వేఱఁ చెప్పనక్కఱలేదు. చాలచోటుల యుద్ధారంభము లుండుటచే రాద్రరసము ముఖ్యముగా దీన సంగిరస మనవచ్చును. ఈరాద్రరసమందు మహాస్రగ్ధరాదివృత్తములచే బ్రకృతపాత్రమేతానో తానేప్రకృతపాత్రమో? యనునటుల వర్ణించినాఁడు. ఇతరము లగు రసముల చ్చటచ్చట నుండి యంగిని బోపించుటచే నియ్యది నవరసభరిత మగుకావ్యమనఁదగును, గ్రంథవిస్తరభీతిని రాద్రాదిరసముల కుదాహరణముల నీయనైతి.

మఱియొక సర్వకవివిలక్షణ మగుసుగుణ మీతనియొద్ద నున్నది. ఏమన పూర్వకవిశ్రేష్ఠులు తామేదియో కలలోఁ దమతమతాతతండ్రులు గాని భగవంతుఁడుగాని ప్రబంధరచన చేయు మని చెప్ప మొదలుపెట్టితి ననునాచారము వారివారిప్రబంధములఁ గనఁబడుచున్నది. ఈయాచారము సీతఁ డనుసరించి యు నిట్టిమహాప్రబంధమున ననృత ముండరా దని మఢలదానిని తగ్గించినట్లు తన పీఠికలో వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఇదియే యీతని యందలి స్తోత్రార్హమైన గుణము. మనపూర్వులు శతాంధనాథాయమునఁ దమతమగ్రంథముల వ్రాసిరి గాని యిట్టిస్వతంత్రబుద్ధిని వినియోగింపరైరి. ఇన్నిసుగుణములు గలిగి సాహిత్యజ్ఞానమునకుఁ గేలూత యొసఁగు నీప్రబంధము ప్రపంచాకాశమున నక్షత్రమువలెనున్నది. ఇట్టిగ్రంథము నుచ్చదశలోనికిఁ దెచ్చిన మనయాంధ్ర భాషామతల్లికిఁ గోటియలంకారము లొసఁగుటయేయని యింతటితో ముగింపుచుఁ జైనావ్రాసిన విషయము లన్నియు నీయ్యద్గ్రంథమునఁ గల్గు గుణములలో కణము లని తెలుపు యీ నింతటితో వీరమించుచున్నాను.

గ్రం స్వి కారము.

(1) ఓడబేరము—ఇది విద్యార్థి నారాయణవనము కూరతైళ్ళవారు అత్యుంగారు రచించినది. కిరీ పుటల చిన్నవచనము. అక్కరురాజ్యము, అక్కరు ద్రవాదాయము, నౌకాయుద్ధములు, ఓడనిర్మాణము, ఓడదండు, ఔరంగజేబు, విదవ జార్జిపార్వభౌముడు నను విషయములు గలవు. పూర్వకాలమునందలి యోడలవిషయమిందుఁ దెల్పఁబడినది-విషయముకొంతమచ్చుచూడుడు-

“ఇక అక్కరుకాలపు నౌకాయుద్ధములను గుఱించి కొంత విచారితము 1580 న రాజాతోడర్మాలుని అగ్రలో 1000 దోనెలను ఫ్రాబ్ ను సిద్ధము చేసికొని ఘూర్జరదేశపు పన్నులను కుదుర్చుటకై అగ్బర్ చక్రవర్తి పంపెను. 1590 న అగ్బర్ చక్రవర్తి తాతానాయకుఁడగు మీర్జాజానీబేగునకు స్వాతంత్ర్యము ప్రకటింప వలయు నను తలఁపు కలిగినందున నతని మీఁదికి ఖానికా ననునతనిని బంపెను. అందునకై మీర్జా 120 శస్త్రాస్త్ర సంభరితమైన ఫ్రాబ్ లను 200 దోనెలను ఖానిమీఁదికి వదలెను. వానిలో నొక్కొక్క ఫ్రాబ్ లోను దారుశిల్పులు, తక్షకులు, కట్టెపనివారు, తమకొఱముట్లతో సిద్ధముగానుందురు.”అగ్బర్ నౌకానిర్మాణస్థానములను స్థాపించిన సమయమున మూఁడు వేల యానపాత్రములుండెను. పిమ్మట 768 యుద్ధపుటోడలుగా నేర్పడెను. ఇవి గాక జమీన్దార్లు జాగీర్దార్లు తాము సర్వమాన్యముగా ననుభవించు చుండు భూములకై చాక్రవర్తికి పెక్కుఓడలు దోనెలు సిద్ధము చేయుచుండిరి.”

దీని వెల రు 0-4-0 లు. చెన్నపురి, కోమలేశ్వరిఁగి పేట, నారాయణ వనము వకుళాభరణముగారియొద్ద దొరకును.

(2) వ్యాసావళి:—కాకినాడ, నాట్యకళావిజ్ఞానమండలిలోని, మాధ్వశ్రీ డౌల్రాబాదు గోపాలకృష్ణారావుపంతులు, బి. ఏ., గారు రచించినది. వచన గ్రంథము. 1923 సం॥ మొదలు నేటివఱకు సప్పుడప్పుడు రచించిన అపేక్ష, సగుణిర్గుణమూర్తి, సచ్చిదానందుడు, అజ్ఞానము, సప్తసౌపానములు, చక్రములు, యోగాభ్యాసము, పునర్జన్మ, లోకములు, బ్రహ్మాండములు, విజ్ఞానము నను పదివ్యాసములు గలవు. చక్రము లనువ్యాసములోఁ జక్రాకృతి, మూలా భారచక్రము, స్వాధిష్ఠానచక్రము మొదలగు చక్రములు పటములతో సోదాహరణముగఁ జూపఁబడినవి. డెమ్మినైజులో 128 పుటల గ్రంథము.

ఈకవిగారు “విశ్వమంతయు నసత్యమని కొంతకాలము నమ్మియుంటిని. ఈయభిప్రాయము మాజినది. విశ్వము భగవంతునికంటె వేఱుకాదని తోచినది. భగవంతుడు విశ్వరూపమున నావర్ణించుటకుఁ గారణ మేమని పరిశోధించితిని నూతనభావము లుద్భవించినవి. స్థిరపడినవికావు. ఇట్టి యాందోళనసమయమున దైవికముగా శ్రీయరవింద ఘోషుగారి యోగసంకలనము (The Syntheses of Yoga) దివ్యజీవితము (The Life of Devine) గీతావ్యాసములు (Essays on Gita) చదువుటచే ననుమానము తీచినది. మధ్దురుండగు శ్రీప్రయాగ పురుషోత్తంగారి ప్రసాదమున స్వకీయానుభవమునందుఁ గొన్ని యధ్యాత్మిక విషయములు గోచరించినవి. అంత నూతనభావములు స్థిరపడినవి.” -అని యుపోద్ఘాతములో లిఖించియున్నారు. వీరికి బాల్యమిత్రులగు వారణాసి సీతారామయ్యగారు జ్ఞానాభివృద్ధి విషయములో వారి వాగ్దానప్రకారము పరస్పరము తోడ్పాటుగలిగి యుండినందున—నింతమంది యూహలతో నిండియుండిన యీ గ్రంథము జిజ్ఞాసువులకు సాయపడకమానదని తలంతుము. వీరిశైలిని జూపుటకై కొన్నిబంతులు—

“మిత్రోత్తమా? అజ్ఞానమహత్వమెరుంగఁ బ్రయత్నించుట వ్యర్థమా? దానికి హద్దులెచ్చట? ఎంతవరకు వ్యాపించినది. పరిశీలింతము. విచారంతము. మనుజునిఁ బరిశోధింతము. మానవుడనగా నెట్టివాఁడు? వానియందే తత్వములు కలవని వాడుచున్నారు. స్థూలప్రాణ మనోచిత్తబుద్ధి సమ్మేళనమేకదా మానవుఁడు. అట్టితత్వములలో నన్నిటికన్న శ్రేష్ఠమైనది వ్యక్తేకదా? ఆవ్యక్తినే వస్తుపరిజ్ఞానమనుచున్నారు. (Consciousness) ఈవ్యక్తి జాగ్రత్తునందు స్థూలప్రాణములందేకాగ్రతనొంది స్వల్పముగా బహిర్గతమగుచున్నది. ప్రస్తుత విషయమే గోచరించుచున్నది. కాని భూతభవిష్యత్తులు తెలియకున్నవి, వర్తమానము సహితము పూర్తిగా గోచరించుటలేదు.”

దీని వెల 1-0-0. కాకినాడ సూర్యారావుపేటలో నాట్యకళావిజ్ఞాన గ్రంథమండలిలోఁ గవిగారియొద్దనే దొరకును.

(౪) వామనచరిత్రము—సటీకము. రాజమహేంద్రవరము, ఆర్యపుస్తకాలయాధికారులచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతములోని పోతరాజామాత్యుని సహజపాండిత్యప్రకర్ష చూపించు శబ్దములకే టీక, తాత్పర్యము మున్నగునవి వ్రాయఁబడినవి; ఉన్నతపాఠశాలల విద్యార్థుల కిది

యద్దేశింపఁబడియుండును. వారికిఁ దగిన భాషాభివృద్ధికిఁగా వలసిన పుస్తకమిచ్చి. బాలురజ్ఞానవిద్యాభివృద్ధిలంగోరు విద్యాధికారులు తమతమ యధికారములతో నుండు పాఠశాలలలో దీనిని బార్య గ్రంథముగా నొక్కొక్కసారి నిర్ణయించి, బాలురతోపాటు ప్రకాశకులకును లాభము గల్గింతురుగాక.

ఈయార్యపుస్తకాలయమువా రిదివఱ కనేక బాలకోపయోగ పద్యగ్రంథములను, శతకములను టీకాతాత్పర్యములతోఁ జక్కగా నచ్చువేయించియున్నారు దీని ఖెల 1-0-0.

(4) తొలకరిచినుకులు — ఇది యనంతపురము రాయలసీమ కవికుమార సమితినుండి వెలువడినది. అనంతపురము కళాశాలలోని విద్యార్థులగు ఉ. మ, ఆచార్య, మూర్తి యను మువ్వురు రచయితలు. వీరి గురువర్యులగు ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రిలుగారు, పీఠికలోఁ దెల్పినట్టులు వీరికవితావాహిని గంగా స్రవంతివలె ముత్రోవ లంజనక చాలవరకేకముఖముగ నే ప్రవహించుచున్నది." ఇందు ఆత్మగీతము, పుష్పము, ఆహ్వానము, ఆతిథ్యము, ఇత్యాదిగా నిరువది రెండు ఖండకావ్యములు గలవు. ముగ్గురివి మూఁడుపద్యములను మచ్చుచూపుచున్నారము.

చ. వగదితి కేయియంత బలవంతపు వంత రవంత దాళకేక

మొగిచితిఁ గన్నుల న్నిదురఁ బోవక తావక దివ్యరూపమున్

దగస్త్రయించుచున్ ఓరహతాపమునోద్భితి నేడ్చి వల్లభా !

విగళిత మైనబాష్పములు వీని దుషారమటండ్రు చూడమా. (మూర్తి)

చ. ఇక నొకసారి యగ్గిబడి యెల్లరకున్ భవదీయపారిశు

ధ్యకలన చాటఁగా వలయు నంట; భవాబ్జభవాదిపాక్తులే

యొకయవివేకి చాకికడ నుత్తవి యయ్యెను; దుర్గదాంధులొ

క్లోకరనిసప్పుడెల్ల నగునొక్కొ కృశానునికీలలంబడన్. (ఉ. మ.)

చ. అమృతమునిత్తు వేడకయె ప్రాణవిభండని యెంచి నిన్ను దే

హమున కలంద పుప్పొడి నహర్నిశమున్ ముదమార నిత్తు, స్నే

హమున మెలంగ నెంచితి ననంగుని బాధల కొర్వించాల నో

భ్రమరకులేంద్ర! యిట్టి నను వంతల ముస్కఁగఁ జేయఁ బాడియే. (ఆచార్య)

ఇందు మొదట 'కులపతితొలిపలుకు' అని యొకపాట వంటిది ౬ పుటలు

గలదు. అదియుఁ దక్కిన పద్యములవలె నిర్దుష్టముగా నలక్షణముగా నే యుండిన

సిపార్తమునకాతో తగియుండెడిది. దీనివలన 0-6-0 కావలసినవారికి అసం తప్రకములో సాధనపుస్తకాలయములో దొరకును.

(5) భక్తచింతామణి—కవిశేఖర వడ్డేడి సుబ్బారాయ విరచితము. ఇంతవఱకు భక్తచింతామణి యిరువదిసారులు ముద్రింపఁబడినది. ఇది యిరువది యొకటవకూర్పు. ఇందు వెనుకటికూర్పులలోని పద్యములకంటె నెక్కువ పద్య ములు గలవు. వెనుకటి కూర్పులో 270 పద్యములు. ఈ 21వ కూర్పులో 352 పద్యములు. మనయూధదేశములో నేకవి పుస్తకముగాని యిన్నిసారులు ముద్రింపఁబడినది కనఁబడదు ఇదలి పద్యములు భక్తిరసప్రధానములగుటయే యిట్లు ప్రకటింపఁబడుటకుఁ గారణము. హిందువులకేగాక యితరమతస్థులకును నిష్పాత్తము సతనయోగ్యముగానుండుట మఱియొక విశేషకారణము. కవి గారే యిన్నిసారులును ముద్రించుభాగ్యము వట్టుటచే గ్రంథము వన్నెకెక్కు చున్నది.

మచ్చునకుఁ గ్రొత్తపద్యములు.

శా. బాలుక్ జాలికుఁ డగ్గిగుండమున నిల్వొంబెట్టి యాభీలత
జ్జ్వాలాజాలములోన వానిఁ బడముల్ పాడించు, నాడించు; న
న్నాల్లీలక్ బహుళాపచాపుదపు మర్త్యంబాదుఁ బుట్టించి క్రీ
డాలోలుం బానఁది తమేయచుగు మాయక్ భక్తచింతామణి. ౨౨౪

మ. మమతాశ్రోఖల ముక్ దగిల్చి పటుకామక్రోధలోభాది వ
ర్గముఁ బైఁ గాపిశి బొందిబందియట నిర్బంధించి, జీవాత్మచే
శ్రమసంధాయక హేయకార్యచయముక్ నల్పించె; దెందాఁక నీ
యమబాధల్ ? పరమాత్మ! నిత్యసుఖమిహ్నా! భక్తచింతామణి. 33౯

ఇది రాజమహేంద్రవరములో గ్రంథకర్తగారియొద్ద దొరకును. క్రొను నైజా పుస్తకము 5 అణాలు. జేబులో నిముసు చిన్ననైజా క్యాలికో బైండుది 9 అణాలు.

వర్ణము .

విద్యాప్రవీణ-బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు. (విజయనగరము)

సీ. జలపూరితంబునా సస్యంబు తెల్లడ రతనతివాసీల రహిఁ జెలంగ
ఘనవితానము మింటఘనముగ వ్యాపించి ఘనవితానపుసాంపుఁగడలుకొల్పు
మేఘనిష్ఠోష మమోఘరీతిఁ జెలంగి దుందుభిధానము పొందుఁగూర్పు
మబ్బుచాటున నుండి యుబ్బుచుండెడి నెలవిద్యుత్ప్రసీహంపు వినుతిఁగూర్పు
విశ్వసామ్రాజ్యఘర్షణఁడౌ శాశ్వతురకుఁ
బ్రకృతికల్యాణలక్ష్మీతోఁ బరఁగుపెండ్లి
కొఱకునొపల్చుచుండువుఁగూరు పనఁగ
వన్నఁబుతుశోభ జగమున వ్యాప్తమయ్యె.

గీ. పిడుగుఁగిరిఁగులద్యవిఁగడలుకొల్పె
మెఱుపువచ్చుతాబాలమెఱుఁగునించె
పొలిచె మిఁగిఱుఁబురుగులు పొలుపురూఱి
యామతాబాలతేజఃకణాళియనఁగ.

గీ. సారిజాతాదివృక్షముల్ భూరిపుష్పలాజలం జల్లె; కాన్తగా లలితవర్ష
బిందుముక్తాఫలంబులఁ బొందుపఱిచె, నావధూరయ లూరేగు ననసరమున.

* * * * *

గీ. స్వర్గలోకము నంటితిఁ జాలు నింక, నలరసాతలలోకంపు విలువఁ జూడ
వలె ననుచు నది, క్రిందుగా వఱలె ననఁగఁ, బర్వతపునీడజలమునఁబరిధవిల్లె.

ఉ. మక్కువ మాళిఁ దాల్చి బలిమాలిన నిర్ఘడిణీమత్స్య తా
నక్కడ నిల్వలేక వెన నబ్ధిని గూడఁగఁ బోయె నంచుఁ దాఁ
బొక్కుచు నది, లజ్జఁ దనమో మొరుకంటఁ బడంగనీయకే
సుకీ మనుంగు తాల్చె ననఁ జోద్యము గూర్చెఁ బయోద మద్రిపై.

ఉ. నీరము కల్లుచోటువలె నిష్టిలభూమితలంబు లేమియున్
వారి నొసంగవంచు ననివార్యమహాకుధ కల్ల, మేఘముల్
ధారల జల్లుపెట్టి భువి ధ్వంసముచేయఁగ నెంచి యేఱులం
బారఁగఁజేసె భూమిపయి వర్ష బలంబులఁ జూపి యెంతయున్.

పాణిని-అలంకారశాస్త్రము.

— సాహిత్యవిద్యాప్రసీద - బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు —

పాణినిమహర్షి గీర్వాణవాఙ్మయమునఁ బ్రసిద్ధవైయాకరణుఁడు. ఇతరము లగువ్యాకరణములు చాలగ నున్నను బాణినియ వ్యాకరణమే నాఁటినుండి నేఁటివఱకును స్థిరమై పరనపారనములయందుఁ బ్రసిద్ధమై యున్నది. ఇతనియ స్థాభ్యాసి సూత్రపాఠముపైనే పూజ్యుఁ డగుపతంజలిమహర్షి మహాభాష్యముచు వ్రాసియున్నాఁడు.

వ్యాకరణమున నీముని యరుపముఁ డై యుండియు విషయాస్తరములను గూడ బాగుగ గుర్తెఱుఁగు నని యతనిసూత్రముల వలననే దెలియుచున్నది. పాణినిముని కవిప్రవరుఁ డని ప్రసిద్ధి. ఇతనిశ్లోకములు కొన్ని సుభాషితావళి మొదలగుగ్రంథములయందు నాహరింపఁబడి యున్నవి. ఆలంకారికులుదాహరణముగఁ దీసికొనుచున్న “ఉపోఢరాగేఽనిలోలతారకం” మొదలగుపద్యములు కొన్ని పాణినికర్తృకము లని ప్రసిద్ధి. పాణిని యుపజాతిచ్ఛందస్సున నేర్పరి యని తే మేంద్రుఁడు వ్రాయుచున్నాఁడు.

వైవిషయములఁబట్టి పాణినిమహర్షి గొప్ప వైయాకరణుఁడే గాక కవియునని తేలుచున్నది. అతఁడు వాఙ్మయముచు బాగుగ నవలోడనము నొనర్చి యుండుటచేతనే సమగ్ర మగుచట్టివ్యాకరణమును వ్రాయఁగలిగి యుండె నని మన మూహించుచున్నాము. వాఙ్మయమును బాగుగఁ బరిశీలించియుండుటచే నతఁడు వాఙ్మయరహస్యములను దెలుపు నలంకారశాస్త్రమును గూడ బాగుగ గుర్తెఱింగి యున్నాఁడని చెప్పవలెను.

పాణిని కవిప్రవరుఁ డనుటకుఁ దత్తర్కముగ సుభాషితగ్రంథములలో నుదాహరించిన పద్యములేగాక వేఱొండాధారములేదు. అతనియస్థాభ్యాసినిబట్టి యావిషయ మించుకయుఁ దెలియును. కాని యతఁ డలంకారశాస్త్రము నెఱుఁగు ననుటలోను, దాని నెఱుఁగుటయే కాక తద్రహస్యములను వివరములను బాగుగ గ్రహించె ననుటకును దత్తర్కము లగునస్థాభ్యాసి సూత్రములే కొంతవఱకుఁ జాలియున్నవి.

వైదికవాఙ్మయమున నలంకారాదికములు కొన్ని కన్పించుచున్నను శాస్త్రీయము లగుపారిభాషికపదము లు దెచ్చటను గానరావు. నిరుక్తనిఘంటు

వును వ్రాసినయాస్తాచార్యులు “ఉపమ, లుప్తోపమ” మొదలగుఁ గొన్ని పదములను వాడియున్నారు పాణినిముని యాలంకారిక సమయసిద్ధము లగుశబ్దములను బాలవఱకు వాడియున్నాఁడు.

1 ఉపమానాని సామాన్యవచనైః. 2-1-55

2 ఉపమితం వ్యాపూదిభిః సామాన్యాప్రయోగే. 2-1-56

3 జీవికోపనిషాదౌపమ్యే. 1-4-79.

4 అవ్యయ విభక్తిసమీపసమృద్ధివృద్ధ్యర్థాభావాత్యయ సంస్రతిశబ్దప్రదుశ్చాపపశ్చాద్యధానుపూర్వయాగపద్య సాదృశ్య సంపత్తి సాకల్యాంతవచనేషు. 2-1 6.

5 తుల్యార్థై రతులోపమాభ్యాం తృతీయాన్యతరస్యామ్. 2-3-72.

6 ఉపమానా దాచారే. 3-1-10.

7 ఉపమానాచ్చ. 5-4-167.

ఈ మొదలగునూత్రములం దుపమాలంకారవిషయము చెప్పఁబడుటయే గాక పారిభాషికపదములు “ఉపమా, ఉపమానం, సామాన్యం [సాధారణార్థ]” అను మొదలగునవి చెప్పఁబడినవి. వీనింబట్టి యుపమాలంకారమున నుపమానము, ఉపమేయము (విశేష్యము) సాధారణార్థము నుండవలె ననునంశము వ్యక్తముచేయఁబడినది. సామాన్యపదప్రతిపదము లగుసాదృశ్యాదిపదములు మీఁదిసూత్రములలోఁ గొన్నింటియందుఁ గాననగును.

1 తేన తుల్యంక్రియాచే ద్వతిః 5-1-115

2 తత్త తస్యేవ. 5-1-116.

అను సీమాశ్రమలఁ బట్టి యుపమాలంకారమున నుపమావాచకములగు “ఇవ” మొదలగునవి యుండవలె ననియు వానికిఁ దద్ధితాదివృత్తులయందు వతిప్రత్యయమునచ్చు నని యు నిశ్చయించుచున్నాము. ఇందుఁ గ్రమముగ నార్థి- శ్రౌతి- యనునుపమాభేదములు చెప్పఁబడియున్నవి. ఈపాణినిముని మతము ననుసరించియే ప్రాచీనార్వాచీనాలంకారికు లుపమయందు శ్రౌతార్థభేదముల నుదాహరించుచు బ్రమాణముగఁ బైసూత్రములనే యె యుచున్నారు. పై సూత్రములంబట్టి పాణిని యుపమాలంకారవిషయమునఁ జేసినపరిశ్రమ వ్యక్తము కాఁగలదు,

1 మయూరవ్యంసకాదయశ్చ. 1-2-72.

వృత్తి- మయూరవీవ వ్యంసకః మయూరవ్యంసకః వ్యంసకోఘోర్తః. ఈమీఁది సూత్రమునుబట్టి రూపకాలంకారమును బాణినిమహర్షి బాగుగ గుర్రైఱిఁగినట్లు నిశ్చయింపవలెను. ముఖమే చంద్రుఁ డనునీతిని మయూరమే వ్యంసక మనునర్థమున సమాసము చేయఁబడినది కాన రూపక మనవచ్చును.

2 యధాసంఖ్యచునుదేశః సమానామ్. 1-3-10.

3 ఏచోఽయవాయావః 6-1-78.

ఈరెండుసూత్రములనుబట్టియు యధాసంఖ్యాలంకారము కొంతవఱకు సూచింపఁబడుచున్నది.

షష్ఠ్యాఆక్రోశే. 6-3-21. దాస్యాపుత్రః ఆక్రోశేకిం? దాసీపుత్రః.

మీఁదిసూత్రముచే నిందయందు షష్ఠీ కలుకనరూపము [సమాసము న “సుపొఢాతుప్రాతిపదికయోః” అనుసూత్రముచే సుప్సృత్యయమునకు లోపము రావలసియున్నను రాకుండుట] విధింపఁబడియున్నది. కావున “తొత్తుకొడుకా!” అని తిట్టినపుడు “దాస్యాపుత్ర” అనియే యుండును. “దాసీపుత్రః” అనినచో నింద గమ్యమానము కాఁజాలదు. తిట్టుటయందు “దాసీశబ్దమునకుఁ బ్రాధాన్యము కాని పుత్రశబ్దమునకుఁ బ్రాధాన్యము లేదు. కావున దానికిఁ బ్రాధాన్యము షష్ఠీవలననే తెలియుచున్నది. అది ప్రధానము కానిచో విధేయా విమర్శ మనుదోషము వాటిల్లఁగలదు. కాళిదాసునికుమారసంభవమున “ద్వితీయమార్వీ మివ కార్తుకస్య” అనినచో మార్వీ ప్రధానమై ప్రకృతోపయోగియగు “ద్వితీయత” అప్రధానమై మీఁదిదోషము సంభవించుఁ గావున నచట “మార్వీ ద్వితీయా మివ కార్తుకస్య” అని పఠించుచున్నాము. మీఁదిషష్ఠీతత్పురుషసమాసమున నదియు తరపదార్థమే (పుత్రఅనునదే) ప్రధానము కావలసివచ్చును, గాన నలుకనరూపమును విధించినఁ గాని యభీప్సితార్థసిద్ధికలు గఁజాలదు. కావున సీహకాచిత్యమును బాగుగ గుర్తించినపాణినిముని ముఖ్యదోష మగువిధేయావిమర్శమును బాగుగసూచించె నని మనము నిశ్చయింపవలెను. ఈదోషము లాలంకారికసంకేతితము లగుట నిర్దిష్టవాదాంశము.

పాణినిమహర్షి మీఁదియలంకారదోషవివ యములనే గాక నాట్యమును గూడ బాగుగ నెఱుంగుటయేగాక నాట్యవిషయకము లగుగ్రంథములను గూడ గుర్రైఱిఁగినట్లు నిశ్చయింపనవకాశము కలదు.

ఛందోగౌఢీక యాజ్ఞికబహ్వచనటాఞ్ఞోయః. 4-3-29.

వృత్తి:-ఛందోగానాం ధర్మ ఆమ్నాయోవా ఛాందోగ్యమ్, నాట్యమ్
(నటానాం ధర్మ ఆమ్నాయోవా)

మీఁదిసూత్రమున నటులయొకధర్మము నాట్య మనియు, లేక వారిశా
స్త్రము నాట్య మనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు సామాన్యముగనే గాక విశేష
ముగ నాట్యశాస్త్రము గల దని చెప్పఁబడినది.

1 పారాశర్యశిలాలిభ్యాం భిక్షు నట సూత్ర యోః 4-3-110.

2 కర్ణందకృశాశ్వాదినిః 4-3-111.

1 శైలాలినోనటాః, (శైలాలినా ప్రోక్తం భిక్షుసూత్ర మధీయతే)

2 కృశాశ్వినోనటాః (కృశాశ్వినా " " " ")

మీఁదిసూత్రములలో శిలాలినటసూత్రములు, కృశాశ్వనటసూత్రములు
విశేషముగఁ బేర్కొనఁబడినవి. ఇట్లు పాణినిసూత్రములం దలంకారవిషయములు
కొన్ని కలవు. దిక్షాత్రము ప్రదర్శించితిని.

సీమగని కేమిచూచి మన్నించి మును వ,రించితే రాను పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామి వామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 బూడిదలోఁ బడి పొర్లాడువానికి గందంబు మేన నలందఁగలిగెఁ
 దోలు గప్పుకొనిగంతులు జేయువానికిఁ జలువదుప్పటిఁ గప్పుకులుకుగలిగెఁ
 బాములఁ దాల్చి సంబరమందువానికి మేలిమితొడవుల మేలుకలిగెఁ
 గాడుల నెప్పుడు నిల్చడ గల్గువానికి నింటఁ బూఁబాన్పున నుంట గలిగె
 నింత నిన్నుంచి కాని మున్నెఱుంగునట వె,కృత్తివాసుండు పెడనపురీలలామ-
 చ్ఛుతాతికి ముద్దుఁబట్టివై నప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు
 గట్టువిల్తునిఁ జెట్టవట్టినయప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు
 మెట్టదారికిఁ దోడఁబుట్టు వైనప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు
 తిట్టలతోఁ దున్చిపట్టెన యప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు
 పట్టువడకున్న వజ్రసంఘట్టనంబు, హృదయమున కేల పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ. ౩౦
 మూఁడు కాలాబ్రములఁ జూచి తనయింటి కడవనీ రెల్ల వెల్పడల నూకి
 మొర గెడుమృడైఁ గాముకుండు వారాంగనాసంగమంబున నగ్నిసాక్షిగా వి
 వాహమాడిన వరారోహను విడనాడు కైవడిఁ దుచ్చభోగంబు లనున
 రించి సాన్నిధ్యంబు గాంచిన యంత విసర్జించి ఘోరసంసారజలధి
 మునిఁగి కొందఱు తిరుగుదు ర(నవరతము), రేవు గానక పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 నీయాన దుష్ట
 జొరక తద్భీతిసంహరణార్థ మరసి సీచరణంబు లేద సదా భరణములుగఁ
 బూని మానుగ నున్నవాని కేనాటికి నైనఁ బునర్జన్మ మావహింపఁ
 జేయఁదలంచుట నాయమే వెఱచినవానినే వెఱపింప వచ్చినట్లు
 గాదె నామీఁద సీదయ లేదె వేడ్త, నేలుకోరాదె పెడనపురీలలామ-
 నిన్నుఁగన్గొన్నవాఁ డెన్నెన్ని పూర్వజన్మములపున్నెంబు లొనర్చినాఁడా
 కాని యాతంఁడె కులీనుండు లోకవిఖ్యాతుండు లక్ష్మీనమేతుఁ డధిక
 నిశ్చలజ్ఞాని సూనృతమాని తత్త్వాభిమాని మానితముక్తిజాని మఱియు
 నది లేనివాఁడు నిరర్థకుం డిందునందును లేనివాఁడు గావునఁ దదర్థ
 మంత నాయందు సార్థకంబనక కరుణ, వృద్ధిసేయవె పెడనపురీలలామ- ౩౧

హరిశరుండే వడ్డుచైత్యర్థసంపన్నుఁ డతివ సౌభాగ్యదేవతపు నీవు
 సతి వై నకతమున నతఁడు హాటకమున కమితసౌగంధ్యం బహర్నిశంబు
 గల్గినట్లు మఱి కమలాసనాది బృందారకసిద్ధవిద్యాధరప్ర
 ధానసంతానంబు దాఁ గన్నవాఁడయ్యె శుకరుం డోదేవి సంతతంబు
 హిత మొసర్చితి పశుపతి కిఁత కతని, రేఖ మంచిది పెడనపురీలలామ-

లోకు లనేకులు నీకు నీ వేకాకి వై కోర్కై నందఱ నేకకాల
 మందు సృజించి మున్నందులోఁ గొందఱి కిందొకభాగ్యంబు గొందఱకు వి
 శేషదారిద్ర్యము చేఁజేతఁ జేసితి పక్షపాతం బేమి భాగ్యవంతు
 లనఁగ శుష్కదరిద్రులనఁగ నీకన్నకానుపుకాదె తప్పలే దపయశంబు
 కప్పు నెఱిగొప్పు నెపమున విప్పుదనరి, కూలె నొందలఁ బెడనపురీలలామ-

మందహాసము కోముదీందిర మధురాధరమరందమహితసారంబు నవ్వ
 మృగనాభితిలక ము త్తృప్తక ... నీదువదనరాకాసుఘాంశు
 మండలంబు కటాక్షతందోపతండమరీచులలోకఙ్గలో చనప్ర
 కాండచకోరసంఘంబుల కెడలేని కవఁగూర్చి సురనేత్రకైరవముల
 కెప్పుడువికాసమొనరించెనిఁదునాద,రించి యెమందుఁ పెడనపురీలలామ-

అసితఘోరాకరుఁ డత్యంతశూరుఁ డుత్తృప్తమదాంధుఁ డూర్జితబలుండు
 మహిషాసురుం డగ్రమహిషి దురాగ్రహుం డైవిగ్రహంబున కరుగుదేర
 నట్టహాసంబున నరిగుండె వగిలించి తొన కాలాహిసమాన మైన
 శూలాగ్రమున పాని నేలకుఁ బడఁగొమ్మి మో మెట్టతామర మురువుమీఱ
 నసువులకుఁ బాపి దివిజులకభయమొసఁగి,ప్రీతిఁ జెందితి పెడనపురీలలామ-

దేవతామకుటప్రదీప్తమాణిక్యసిరాజితపాదసారసవికాస
 కాసరాసురకులార్గ్రేసరామృతముగ్ధిలయసమయమహానిలప్రభావ
 భావజారాతిసంభావనామూలజగన్నుతాకారరేఖావిశేష
 శైవఘణింద్రభూషితభూషితాదిసత్త్వగుణప్రధాననిత్యస్వభావ
 భావనాతితసుమహత్త్వ భవనభవన, పాలనామోద పెడనపురీలలామ-

జానంబులేని ప్రాతస్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానకర్తసఁదోహ మేల
 జ్ఞానంబులేని శాస్త్రపురాణ(కావ్యే)తిహాసపారఙ్గతనాభ్యాస మేల
 కంతంబులేని రాగితరంగసంగితలాస్యాభినయదోర్బిలాస మేల

భామిని లేని పుష్పసుగంధకర్పూరతాంబూలతూలికాతల్ప మేల
 భవదనుగ్రహ మిల లేని పంచజనుల, కేలాకో భక్తి పెడనపురీలలామ-
 బహులోభమతికి ద్రవ్యం బగ్గలం బైన నేమి మొదల తగ్గెనేమి ఫలము
 విశ్వ స్తకు సమస్త విధభూషణము లుండ నేమి లేకుండిన నేమిఫలము
 మంపన కంగనాసాంగత్య మబ్బిననేమి యబ్బకయున్న నేమి ఫలము
 వసుధ నంధున కక్షి వై శాల్య మొత్తైననేమి కాంసంబైన నేమిఫలము
 గుణముసూత్రంబుపుంస్త్ర్యంబుగోచరంబు, గోలుపోయిన బెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామి చామభాగ, చంద్ర శాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 బాల్యవైధవ్యసంప్రాప్తకులాంగనాకులయనముంబలె గోరై లభి
 కల్లోలముల భంగిం గడువడి జరపడి పుట్టి పుట్టినయట్ల మట్టుపడు ద
 రిద్రులందెప్పు డుద్వీతలంబున దుర్లదాంధసంబంధభాగ్యంబు ముందు
 గలుగుఁ దోడ్తోడనే తొలఁగు నొక్కింత తిరంబుగా నేర దప్రాప్త మైన
 సృష్టలబ్ధవదార్థంబు సరణివట్టి, జాలమేకాదె పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామి చామభాగ, చంద్ర శాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 బా లేందుసంకాశఫాలదేశాంకితకస్తూరితిలకాతిగంధసార
 సార క్షారసంభారరీమంతని(రంత)రసాభాగ్యరాణివాస
 వాసనవీలాశ్చ వారవిస్తారభాస్వరకచరచితపుష్పప్రకాశ
 కాశనీకాశ సంకలితరోమావళికల్పవల్లీ స్తబక స్తనాభి
 రామ రామామణిశ్యామర(ణతలా)గ్ర, యిపుగణవిరామ పెడనపురీలలామ-
 పాండిత్య మొక్కింత పాటిల్లనంత దుర్వాదియై బుధులఁ దిరస్కరించు
 భాగ్యం బాకింత సంప్రాప్త మైనంత యున్నట్లుండై ధనికు ననాదించు
 భుజశక్తి యొక్కింత పుష్టి యైనంత నిర్దయుండై యితరుల భాధలఁ గలంచు
 బడుచు నిచ్చుడొకింత పదిల ప్రత్యర్థి యై త లపహరించు
 మూ యందుసాధు, వృత్తియశానలె పెడనపురీలలామ-
 తటచుగా మొనలివాతను నున్న మానికంబును బెకలించిమే లెనయవచ్చు
 గడలేని కరడుల వడి మొరంగెడు సముద్రంబు నొక్కుమ్మడి దాటవచ్చు
 జటులకర్ణోటకజాతిపామును బువ్వుదండపోలికఁ దలఁదాల్చి వచ్చు
 బొంచి మంచితనంబు గొంచి సంచాస్యంబు నింపుగాఁబట్టి యాడింపవచ్చు
 గాని మూర్ఖునిఁ దెలుపఁగాఁ గా దనాక, యేలుకోవమ్మపెడనపురీలలామ-

నీవాడ నంటి మన్నించుచుటాటి నింకేచునందునటాచు నెంతదాఁక

నేడుకొందు నటంచు విసువక మఱియు నెన్నెన్నివిధంబుల నెన్నినామ
నవి విన్నపముచేసినను నూరకుంట నాయంబుగా దంటి నే మన్నఁ గరుణ
రాదాయె నామీద లేదాయెఁ గనికరం బాడువారిమనంబుఁ జూడ వజ్ర
నిశ్చరం బనుశాస్త్రోక్తి నిర్ల మనఁగ, నేలుకోవన్లు పెడనపురీలలామ-
ఱలలోన నెన్నియోనులఁ బుట్టి గిల్లెనో కాని పున్నన్నకాంక్ష వదలె
భువిలోన నెన్నిజంతువుల హింసించెనో కాని ఘాతుకధర్మక(లనతోలఁగె)
జగతిలో నెన్నిదుష్టాతులఁ గూడెనో కాని పుష్పధరుర్వికార మణఁగె
వసుధలో నెన్నిపాపము లొనరించెనో కాని దుర్మార్గసాంగత్య మరిగె
నెప్పు డెట్లు న నీజీవుఁ డే న్యతంశ్రుఁ, డేలుకోవన్లు పెడనపురీలలామ- రగి

పుష్పినయదిమొదల్ పొట్టకై పీచుల యాచించుచో బిడియన్లు శేక
పొట్టనిండిన యంతఁ బాలఁతుల పై నాన గాసిల్లుచోఁ దన వానిలేక
పొలఁతి గల్గినమాత్ర భోగంబు గొన నుత్పహించుచో నేమైన నెగ్గులేక
భోగంబు లమర నపూ లాఙ్ఘించుచో వినయన్లు శేక
క్రాలె నీఘట మెంతదుష్టుట మనాక, యేలుకోవన్లు పెడనపురీలలామ-
మతమొడు గల దని మద్యమాంసంబుల భక్షింపఁ జూతు రపేక్షఁకొలఁది
మహి వింత కా దని మహిషమాగ్ధాలాది దానముల్ గొందు రుదారకాంక్ష
స్వర్గభోగంబు నిశ్చయ మని పశువధఁ జేయఁ బాల్పకుదు రన్యాయబుద్ధి
విధ్యుక్త మని మునివేషంబు దాల్చి యింటింట భుజితు రూర్చెడలకుండఁ
గాని హానికి వెఱవ రెంతేని బైసి, చూలి కలిమాయఁ బెడనపురీలలామ-
సత్యంబు శూన్యం బసత్యంబు మాన్యంబు ధర్మంబు కటపు న్నున్న మురపు
నీతిదూరం బవినీతి సారంబు సౌజన్య మొక్కింత దౌన్య మింత
యని చెప్ప నలవిగా దక్కటా యీప్రపంచంబునం దేమైన సంతతంబు
నను గన్నతల్లి వీ వని నన్ని యున్న నా కేల నో యన్న సీకృపగలుంగఁ
గా నెట్టి యపవాద లేని కుచ్చితులు గూర్చినఁ జెందునే విమలుని దమంబు
రవినిఁ బొందు నె నిర్విచారమిది నామొ,తాలకింపుము పెడనపురీలలామ-
తనతప్పు లెన్నెన్ని తలఁదన్నుచున్న నూహింపక యొరులతప్పే గణించుఁ
దనవృత్తి కొఱగాని దని విచారింపక యితరవృత్తిగుఱించి యేవగించు
దనధౌర్వ్యమొత్తైనఁదలఁపక ఫరులందుఁగలుగు ధౌర్వ్యమునకుఁగలవరించుఁ

దనబుద్ధి లేమిచోఁగొననేరకత్వంత మచ్యుబుద్ధికొఱుత కపహసించుఁ
దనకుఁదోడెనురాదునున్న నుజుఁ డెందు, (శీలమెఱుఁగక) పెడనపురీలలము-
భవి మగవాఁడయి పున్సందుకు ముందు తనకుఁ గల్గినకొలదిని గడిచి
కలమాన్మ మైన నాఁకలివీటఁ గలియైన గంజియైనచు మహోత్తర నొక్క
రికిఁ బెట్టి తాను గోరిక మీఱుఁ గుడుచుట యదిగాక పౌరుష ముదరపోష
ణముమాత్ర మొకలక్షణమె గ్రుడ్డికొక్కైర మున్న నఁబరిగెలనొక్కిమెక్కి
తనకడుపుఁ బ్రోచికొనలేదె తనసుఖం బెఱిగినదికాదె పెడనపురీలలము.
భవికులైయుండి కొందఱు దురాశల నొక్క వేల్పుపై నెపపెట్టి చాల్చుగట్టి
యొక్కొక్కరిని బట్టి గుక్కర్చిపుక వట్టి మఱుమాటలాడఁ బల్కఱువేడి
విత్త మాదిమధనదివిగుంబుగాఁ దెచ్చి కలదానిచోపలఁ గలిపికొందు
రది యిది కూడ ముం దరుగునం చెఱుఁగరు క్రొత్తను బ్రాతని రెత్తిపోదె
తలబరువు చాలఁ గల్గిన తరువుమొదలు, నేలఁగూలదె పెడనపురీలలము-
శాంభవీ శుంభనిశుంభవీరభవీరభటసారంభవీరౌలతారంభవీతి
యోగధీహృతదుప్రయోగధీరవిహారి వాగధీశనుత శీతాగసూతి
ధారుణీధరగదాధోరక్షచంద్రమోధారిణీ భావుకాధారజాతి
వాహినీసుషమాస్రవాహినీ హర్యక్షవాహినీచం రాహినీవీతి
హోత్రనేత్రకళత్రపవిశ్రవచ్చురిత్ర మాంపాహి పెడనపురీలలము- ౬౧
ఆఁడుబిడ్డమగండు వేడుకతోఁ దాళగాఁడయి లయతాళగతులఁ దెల్పు
మద్దెలగాఁడయి మఱితోడఁబుట్టిన యతఁడు మృదంగవాద్యంబు నెఱవ
మఱఁదలు కిశబ వ్యసహస్తాంబుజలై స్వరప్ర
మాణ మేర్పఱుప నెన్నది తేఁడు తాండవం బాడ మాణిక్యసింహాసనమున
నెలమిఁ గూర్చున్న నీవి నెన్నఁదరమె, త్రిపురసుందరి పెడనపురీలలము-
పుట్టిని త్వడలి తపోవనంబున నిష్టభవభక్తి నిష్ఠఁ దవంబొనర్చు
చున్నెడ జడదారి మిన్నయై వచ్చిన తెల్లడా వేల్పు గుట్టెల్ల బట్ట
బయలు గావించి సంభావించి యతని నిజస్వరూపంబు సర్వస్వతంత్రు
రాలవై కైకొని కైలాసశైలంబుఁ జేరి తయ్యారె నెచ్చెలులమొఱుగి
కోరినమగండు దొరకిన కోమలాంగి, కేల వరచింత పెడనపురీలలము-
సంతతం బాజవంజవసౌఖ్యమూలం బనంతజీవంజీవనయన లనుప
దార్థనిర్ణయము యధార్థంబుగా వట్టిజోగి సదానందయోగి పుట్టు

భోగిఁ గావించితే యోగనిష్ఠాగరిష్ఠత నెంత దృఢమైన పతిమనంబు
 సతి హావభావచేష్టలతావలి వలగొన్నంత సెకబొంత వెన్నగాదె
 కానిచో మేని సగము నీలోనఁగలిపి, త్రిమృదుటయెల్లు పెడనపురీలలామ-
 దట్టుఁ దుగ్రాక్షనిందాపరుఁ డయి చేయునధ్వరంబున కాదిమైన నీయు
 దాసీనమున కాత్మ రోసి వద్దాసనాసీననై సోలి నీచిత్త మీశ్వ
 రార్పణ సేయుచో సమకర్మి తలవంప యోగదగ్గ మొనర్చి యలరి తింతె
 కాని తండ్రని యల్లమానితే పతినింద కోర్తురె సుచరిత్ర లుర్వి నీప
 తివ్రతామహిమంబు నుతింకఁ దరమె, కృతయు(నిష్టాత్త)పెడనపురీలలామ-
 కనుఁగొన్న నీకు నే ననుఁగుభృత్యుఁడఁ గాని కలనైన నన్యఁడఁగాను దలఁపఁ
 గనికరఁబునఁ గావఁగా దిక్కు నీవని నమ్మియున్నాను నిజమ్ము సంత
 యమ్ము లేదన్ను నేనననేల నాగుణ ట్రైటుఁగవే నీవు న న్మెలమిఁ బ్రోవు
 తనయుల గుఱుతెఱుంగని తల్లికలదె బోకముల నైకడనైనఁ గంటివే వి
 శేషసర్వజ్ఞురాల వశేషధర్మ,మూల మాలించు పెడన పురీలలామ- ౬౬
 శరణుసాచ్చిన నెంతశాస్త్రపునైన మున్దరుణింతు ననువంత మరుగ నన్ను
 శరణన్నవాని వంచనసేయ నగునె నీ చరణారవిందసంస్కరణ మనిశ
 మఖిలదుర్భరరోగహరణము కళ్యాణకరణ మాభరణముగా రచించి
 వీవి మర్దననానటివిలాసినికిఁ గల్పించి యాడించి పాడించి మెఱుతు
 నేమి లోపము లేదు లే దేలుమేలు, చాలుఁజాలును పెడనపురీలలామ-
 తరుణేందు రేఖావతంసంబు వికసితపుండరీకశిరోవిభూషణంబు
 కీలాకరాశద్మగ్నీస్తంబు లోహితకుంకుమాంకితతిలకాంకురంబు
 విశదప్ర భాపూరభసితాంగరాగంబు సురభిచందనగంధశోభితంబు
 కాకోలకాంతిసంకలితలాంఛనము ప్రసిద్ధకస్తూరికాచిహ్నితంబు
 నేకమూర్తి వహించిన నీశ్వరేశ్వరివి మొఱతాలించు పెడనపురీలలామ.
 పోషింపవలయు మత్పూర్వజన్మాజ్ఞాతదురితసంహతి నంత దొలఁగఁద్రోచి
 మన్నింపవలయు సన్దానించి వైవచ్చు నిరవవాదమునెల్ల నీరుచేసి
 రక్షింపవలయు నుపేక్షసేయక దుర్విపక్షశిక్షణమున దీక్షఁబూని
 పాలింపవలయు నాపాలిదైవంబు వై విపదంబుధిఁ దరింప వెరవుఁ జూపి
 శరణు వేఁడెదఁ గరుణించు చరణధూళి, పాళి పైఁ జేర్చి పెడనపురీలలామ-
 మాతంగనందనీ మాయాజగన్తోహినీ సింహవాహినీ నిగమమార్గ
 సంచారిణీ నిత్యసత్యస్వరూపిణీ వాగ్వాదిని ప్రణవప్రధాన

కేళీనినోదినీ కాళీకళామాలినీ లసన్తోదినీ కాలనియమ
 వేదినీ కలుషవిభేదినీ మధుచుఢామోదినీ ప్రా లేయమేదినీధ
 రావ్యయపయోధి భాగ్య పద్మాలయా శరీరధారిణి పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబశ్రావ్యమలాంబ. ౭౦
 ఓయప్తు! నీవు రా రా యని పిల్వఁ దా నరుదెంచి మ్రోల సాష్టాంగదీర్ఘ
 దండప్రణామంబు దగఁజేయఁగా నేల నుదర ముబ్బునను లంబోదరుండు
 కరచరణంబు లక్ష్మడ మోప లేకున్ది యరసి జైవాత్మకుం డపహసించి
 క్షయవృద్ధు లుభయపక్షముల నీదయఁ గాంచె గానిచో నెట్టివారైన నేమి
 సాధుసంతాపమునఁ గులక్షయముగాంతు, లేకదాధాత్రి బెడనపురీలలామ-
 లఖిలజగంబు దైవాధీన మాదైవ మరయ మంత్రాధీన మనఁగ మంత్ర
 దేవత వస్త్రదధీనవౌటరుదె మంత్రంబు సూత్రంబు సూత్ర-బునందు
 మనువర్ణ్యములమూల్యములునాయకరత్నమీ వనిమంత్రార్థమెఱిఁగినుమతి
 జపియించు జపితనై తిపుడు నం దొలఁగిపోఁ గలవె యీతెల్లినీనెలపుదేట
 మరుపు దెల్పితి నీమేలు మరువఁ జాలఁ, (జాల) బైలయ్యెఁ బెడనపురీలలామ-
 మా మాయజమ్మగృహాయత్తచిత్తవై యేయపాయ
 మేయెడ నను దాయనీక సహాయమ్మఁ జేయకున్నఁత నన్యాయమెందు
 వినఁబడదు గదమ్మ వేయేలనిక నిన్నుఁ బాయఁజాలఁ దొలంగఁద్రోయకవల
 నాయమైఱుంగ నుపాయమ్మఁజూపి నా సేయువిన్నప మెల్లఁ జిత్తగించి
 కాచి రక్షించి వర్ణిల్లు కల్పవల్లి, శ్రీలువెడచల్లి పెడనపురీలలామరామ-
 ఓదేవదేవి మహాదేవి నీదివ్యకరుణాకటాక్షవీక్షణము లొలయు
 నందాఁకఁ గాక సంధ్యావిధు లన్న సన్నుతు లన్న నిరశనవ్రతము లన్న
 జపము లన్నను దపశ్చర్య లన్నను మహాత్ములకసంతరమెందు కిలఁగలుంగు
 తపనిధి దొరకునంతకుఁ గాదె ధూపదీపాంజనవివిధమాయాభియంత్ర
 మంత్రతంత్రఖనిత్ర సామగ్రు లెల్లఁ, గ్రియలుశోధింపఁ పెడనపురీలలామ-
 నీకు మాటిలలేని నీకుమారులలోని వానిఁగా నన్నుఁ బ్రో వంగవలదె
 నీకరాసి దొలంగనీక రాసిగలంగ నాయతాతులపాలు సేయ వలదె
 నీకథామహిమల నేకథామహిమాన్యు లలర నాకెఱిఁగింపఁ దలఁచ వలదె
 నీప్రసాదోకనానీకపాలనము దీనులయందు ముందుగాఁ దెలియవలదె
 వలదు వలదు పరాకు నాపలుకు లవధ,రింప నదనిదె పెడనపురీలలామ-

చెల్లుఁబో నీ వేమి సేయఁచూపించిన వలదనువార లెన్నార లెవ్వ
 రిని నైన నీళ్ళ ముంచినఁ బాల ముంచిన నీవకా(కొరులేరి) నీయుదార
 మాయానిమోహితాత్మకులయివలువే...మకలువత్వముగాంచుటంతె కాని
 భవదాజ్ఞలేనిదే ప గేపణ
 బాజనేచ్చునె వలఁబడ్డ పక్షిజాతి, త్రైకలల్లార్పఁ పెడనపురిలలామ, రామ.
 ఉండుండి తా నొండు రెండుఁ బండ్రెండంచు నాకన్ను లెన్నుచున్నాఁడుచూడు
 మెడలేదునాముక్తుపాడుగుమూరెఁడుబా రెడనిమునుగొల్పినాఁడడిగిచూడు
 మదిగాదునామోము లాటంచుఁ బల్కాటు వెక్కిరించుచు నాడు విధముఁజూడు
 వెక్కిరించుట కేమి నిక్తమాడెద ముందు నులిపె నాచెవి జోడు దెలిసిచూడు
 మనెడితనయులఁ గని ముద్దుగొనియెద వల, రినమదంబపు పెడనపురిలలామ-
 నను బరిపంధించుండలమధ్యవర్తినిఁ జేసితే నీపాదసేవకుని మ
 నోద్భవశక్తిఁ గన్గొనవచ్చు నాకడ శత్రుసఁహారైకసాధనంబు
 గలదు భవత్తటాక్షంబను సితమండలాగ్రంబు దానిసహాయ మూని
 నిమిషమాత్రంబున నిర్జితుఁ జుట్టుముట్టిన రిపుకోటి నెల్లను జలింప
 నాత్మ నేమియు సర్వమాయామహేంద్ర, జాలనాశని పెడనపురిలలామ-
 స్వప్నదశలయందు సహితంబు నీపాద సేవయేమట భక్తి సేయుచుందు
 బాల్యచేష్టలైనఁ బలు తెఱంగులఁ బోక వేడుక నినుఁ గొనియాడుచుందు
 జాగ్రదవస్థల సతతంబు నీకథాసల్లాపముల గోష్ఠి నల్పుచుందు
 నేకాల మెలమితో నీకటాక్షంబె నాకొరవంచు మదిలోన మురియుచుందుఁ
 గానియొక్క పృథివీతరమార్గంబెఱుంగఁ, దృఢముమాత్రంబుపెడనపురిలలామ-
 హీరతాటంకద్వయీకృత ప్రద్యోతనద్విజరాజ లనిరంత
 రవశీకృత ప్రభుకర్ణకుండల కరు ఖండలధరి
 తనమస్తభావనజాత భవాండభాండపిచండిలచండిలస్సన్నహార
 జలమయాభరణవిద్యుతిమిశ్రహారి ద్రవిశ్రుతస్థండిలవిశ్వవిభవ
 సాంద్రసౌభాగ్యమండలేశ్వరి యనశ్వ, రీమహేశ్వరి పెడనపురిలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబశ్యామలాంబ. ౮౦
 నరకుంజరులకెల్ల 'నాస్తి తత్త్వం గురోః ౪౪' మను నీతి సర్వంబు గురుఁడు
 గురుఁడు చరుండు నీశ్వరుఁ డన్ననీవతి కన్న వేఱొక్క పేరెన్న లేదు
 తత్పరంధామసంధాతకాద్యంతరహితున కల్లాల వాశ్రితుల నేలు

జీకటి రాజశేఖరుని చీకటితోడన కూడి పాయఁగా

నాకడ యఱు లాతనికి నప్పరమార్గముఁ జెప్పి యంపఁగన్.

౮౦

ఉ. భాస్కరుఁ డంతలో నుదయవర్వత మెక్కఁగ భూవిభుండు శ్రే
యస్థరి యైనలక్ష్మీకైయ యంగన తోడుగ నేగి కానలోఁ
దస్తరమార్గము ల్గడచి దవ్వలఁ *గాంచె దటంతకీలితా
హస్తరరత్నజాలవలయం బగుయక్షవిహారదుర్గమున్.

౮౧

ఉ. ఆనగరంబుచేరువ వసాంతముఁ జొచ్చి సరోవరంబులో
న్నానము చేసి భాస్కరుని సారజపంబునఁ గొల్పుచుండఁగా
మానవు లెల్ల నెవ్వనికి మద్రపురాధిపతిత్వ మిత్త మం
చూనినచర్చ నున్నయెడ నొయ్యన యఱులు బుద్ధి గొల్పినన్.

౮౨

క. మదకరిణిచేతి కొక చ, క్షణదనపు వనమాల† యిచ్చి కదలించినచో
నది యెవ్వనిమెడ నిడియెను, విదితఁబుగనతఁడెమనకువిభుఁడొననుచున్.

క. అందఱు నొక మదహస్తిని, నందముగ నలంకరించి హస్తాగ్రమునం
జెందొవలదండ యిడి పె, డ్దం† దూర్యధ్వనులు చెలఁగఁ గదలించినచోన్.

క. జంభారి నెదురుకొనఁ జను, కుంభింస్తునితోడి పిడియొకో యిది యనఁగాఁ
గుంభిని పురి వెల్పడి యా, కుంభినిఁజేతియఱుత దండ కొమరుగ వైచెన్.

వ. ఇట్లేనుఁగు పువ్వలదండ మెడ వైచిన.

౮౩

ఉ. ఆద్రవిశేసుఁ డాత్మసతి యక్ష్వరలక్ష్మియుఁ బోలె మున్నుగా
భద్రగజంబునెక్కి కఃపారికగాయకకీరసీయుఁ డై
మద్రపురంబు సొచ్చెఁ దను మంత్రులు గొల్వ మహాసనస్థుఁడై
కుద్రసఖుండు పోలె నతిరూఢికి నెక్తె నుదారసంపదకన్.

౮౪

మ. రమణీచందనగీతవాద్యకుసుమ స్రగ్వస్త్రభూషాదిభో

గములం గోరికి మూరిఁబోవ నతిసౌఖ్యం బందుచు స్తంత్రీవ
ర్గము శార్వంబులు దీర్పఁ జారు లనురాగం బంది నందింప రా
జ్యము సేయఁగ సహింప లేక బలిమి న్నామంతభూమిపతుల్.

౮౫

ఉ. ఎక్కడివాఁడొ వీఁడు మన మిందఱ ముండిఁగఁ దేరకొండు దా
నిక్కడఁ జేరి మద్రపుర మేలెడి వీనికి రాజ్య మిం కిటం

* గాంచెను రత్నకారితా, హస్తరరత్నరాజనలయంబగు- † చక్కదమగువనమాల-† నెను
కం దూర్యధ్వనులు.

- డక్త్రిన హాని యా సని కడంగి తదుద్ధరణాభిలాషులై
యొక్కెడ దండు గూడుకొని యుక్తునఁ గోటకుఁ జాట్టుముట్టినఁ. ౮౯
- గీ. అపుడు సంధిచూట లైన నాడింకక, దొరల నైనఁ బోరి కరుగుఁ డనక
ధరణివల్లభుండు తానైనఁ గదలక, యతిరతోడ నెత్త షూడుచుండె. ౯౦
- వ. అయ్యవసరంబున మంత్రులును దొరలును బరివారంబును వైరు లెత్తి వచ్చి
కోటమీఁద విడిసినప్పుడు నీ పూరకునికి రాజధర్మం బగునె వూకునైన సెల
వాన తిమ్మనిన విని యు విననిభంగి నున్నఁ దత్తైంతారత్నంబు పాచికలుచే
తంబట్టుకొని. ౯౧
- గీ. తఱిమి సామదానదండభేదములలో, నొకట నైన వైర ముడుపవలయుఁ
బగతురెల్లఁ గూడి *వై నెత్తివచ్చిన, నెత్త మాడుచుండ నీతి యానె. ౯౨
- క. అనపుడు జనవల్లభుఁ డిది, మనచేతల నొనె †దైవమాయాగత మై
చననున్నవి చను నెచటను, మననున్నవి మను జలాగ్నిమధ్యములందుఁ.
- క. వృక్షముననున్న యేగురు, యక్షులు మనరాజ్యమొసఁగ హరియింపఁగ న
ధ్యక్షులు మన కిది పసియే, యక్షంబులు వైపు చాలు నాడుద మబలా.
- వ. అని యనంతరంబ తత్త్రుత్సరణంబుగాఁ బలికిన మనంబున నెఱింగికొని
యయ్యక్షు లక్షణంబ మన మిచ్చిన రాజ్యంబున కుపద్రవంబు పుట్టుచున్న
యది యొక యువాయంబు తర్కింపవలయు సని వచ్చి యాకూడిన రాజుల
లోఁ బరస్పరవైరంబును మనోవైకల్యంబును బుట్టించిన నాదండు రెండ
టలై. ౯౩
- మ. తమలోఁ బోరుచు నస్త్రఘటన సమద్యద్భూరిపహ్నిస్ఫులిం
గము లాశాంతములం బిశంగములుగాఁ గావింపఁగా బాహువి
క్రమముల్ చూపి గజాదినైన్యములు మ్రగ్గం దోం మై రక్తపూ
రము కెందూళి నణంపఁగాఁ గడఁగి రారాజన్య లాజి న్వడిఁ. ౯౪
- ఉ. అశ్రులహంబు చూచి చని యానృపశేఖరుఁ డాజిభూమిలోఁ
జిక్కిన యశ్వెరత్నములు సింధురబ్బుదములు న్నధంబులుం
బెక్కుధనంబు లస్త్రములు భేరులు జోళ్ళును గోటలోనికిం
గక్కునఁ గొంచు నెగి యధికం బగుసంపద నెలె నప్పరిఁ. ౯౫

*వైకచ్చి విడిసిన, అపుడు నెత్తమాడ స్వమగునె †దైవగత మేగతియో, ననున్నవి
వేగమ చను.

వ. అనిన విని యయ్యవధూతకుం డిది భాగ్యం బంటి వేని పూర్వకృతసుకృతి
పిశేషంబున నిది లభించెం గాక కానినాఁ డిటు గా నేర్చునే తొల్లి నేఁడు
నుం జేయవేని నింతియ కాదు యక్షసహాయంబు గలిగియు నుద్యోగి య
య్యరణ్యంబు గడచి మద్దపురంబుఁ జేరిన కతంబున రాజ్యంబు గలిగెం
గావున దైవంబున కుద్యోగంబు ఫలసాధకం బగు నదికారణంబుగ నీవును
రాజ్యంబేమటక పాలింపు పొ మ్మని వీడ్చెలుపుచు. ౯౮

క. నీమహిమకుఁ గడు నెలవగు, భూమిశ్వర భూమి నిది యపూర్వం బనుచుం
గామితఫలదాయక మై, లేమి యుడుపు చంద్రకాంతలింగము నిచ్చెన్.

క. ఇచ్చినఁ గైకొని పురికి, న్వచ్చు నెడ నిప్పుఁ డొకఁడు వదనము వాడ
న్వచ్చని యూర్పుల నాఁకట, వెచ్చుచుఁ జనుదెంచి యునుజవిభు దీవించెన్.

గీ. మూఁడు దినము లయ్యె వేఁడంగ నెచ్చట, గమికెడన్న మైనఁగలుగదయ్యె
గ్రాసమాత్ర మేమి గలిగిన నాకిచ్చి, నన్నుఁ గరుణఁ బ్రోవు మన్నఁ జూచి.

క. ఇక్కడ నన్నము దొరకదు, దిక్కితనికి నెద్ది పసిఁడి దినరా దిక నీ
యక్షటకు నడ్డ మగు నని, లెక్కింపక చేతి సిద్ధలింగము నిచ్చెన్. ౧౦౨

వ. ఇచ్చిన. ౧౦౩

శా. ఆనిప్రండు మఱిప్ర భావమున దివ్యాకారుఁడై యుత్పిపా
సావైకల్యము లెల్లఁ బాసి చనియెన్ ట్టాపాలు దీవించుచున్
దేవేంద్రప్రతిమానుఁ డానతఁడు నాదేశాంతరవ్యాప్తి నా
కేవలం హిత మయ్యె నంచుఁ గళతో నేతెంచె చుజ్జేనికిన్. ౧౦౪

గీ. నీకు నట్టిగుణము లేక యీగద్దయ, నెక్కరాదు చలము దక్కు మనిన
నచ్చెరువుఁ బ్రియంబునొచ్చెముఁబెనఁగొనఁ, దిరిగిభోజుఁడంతిపురముసొచ్చె.

వ. అంతటఁ గొన్ని దినంబు లరిగిన. ౧౦౬

— ౧ పదునైదవకథ. —

క. కమలారిఁ గమలహిత దృ, క్షమలుని గమలాంక నాభికమలాకరునిం
గమలాంకరమణిరమణు, గమలాసనహృదయకమలకమలప్రి యునిన్.

క. మదిఁ దలఁచుచు భోజం డొక, సుదినంబున నె క్కఁగోరుచుం జరుదేరన్
మొదల నె పొరించుచు నా, పదియేనవబొమ్మ యిట్లుపలికెం బెలుచన్.

క. మర్యాద యెఱుంగ విది తగు, కార్యమె యీవిక్రమాంధు కరణిని నీకున్
క్షైర్యము సాహసమును నొ, దార్యమును లేక యెక్కఁ దగవే దీనిన్.

వ అనవుడు నతని సాహసాదికోదారభావంబు లెట్టి వనిన నప్పించాలిక సప్త
పంచంబుగా నిట్లని చెప్పం దొడంగె. ౧౧౦

ఉ. ఏ మనిచెప్పఁ దక్కిన నరేశ్వరు లెవ్వరుఁ గారు గాని నేఁ
డీమహి విక్రమా ర్హ విభు నీకున కొదు రమోఘబాణ సం
గ్రామమున న్రతి నిష్ఠమతఖండన మై బలిమి స్త్రుభుషణ్
రాముఁడఁ గాముఁడుం బరశురాముఁడు భీముఁడు సోముఁడుంగదా. ౧౧౧

గీ. అట్టి మనుజునిభుండు భట్టి ప్రధానిగా, నయ్యనంతి నేలు నాదినములఁ
గలఁడు వేదవేది ఘురుఁడు ధర్మఁడు, సుశ్రుతుఁడు నాఁగ నాశ్రితుఁడు.

ఉ. సుశ్రుతుఁ డెల్లతీర్థములుఁ జూచెద నంచు ద్విధ వ్రతఁడై
యాశ్రితకల్పవృక్ష మగు నాకతిపంపున నేగి ధర్మ స
త్త్వముగా సుదేశములు ముట్టించు బుద్ధియుఁ గూడఁబెట్టెచు
నిష్ఠుత మైనతత్సహిమ విందు వెనం జనియె బ్రయాగకున్. ౧౧౩

మ. తరగ లేతులు పక్షిజాతములకూత ల్లంకణకావ్యాముల్
*నురుపు లెల్లని చామరంబు లన నన్యోన్యంబు నుప్పొంగుచు
స్ఫరి గంగాయమునల్ తగం గొలువఁగా ఛాయావటచ్చ త్రసం
స్ఫురణం జెల్వగు తీర్థరాజ మచటం జొచ్చెం బ్రశంసించుచున్. ౧౧౪

క. నీలము ముత్యముఁ గూర్చిన, పోలిక హరిహరులు గూఢపాండున నొకచోఁ
గ్రాలెడి గంగాయమునల, నోలాడె నినుండు మకరయుతుఁ డావేశన్. ౧౧౫

మత్తకోకిల. అందు భక్తులు ముక్తితోవకు నందుకోలగు నందహా
బిందుమాధవదేవునిం గని ప్రీతిఁ గొల్పి విసీతుఁడై
యిందు శేఖరు విశ్వనాథు ననేకభంగులఁ గొల్పునా
పొందుచేకుట నేగై విప్రుఁడు పుణ్యరాశికిఁ గాశికన్. ౧౧౬

వ. అచ్చటంగదలి య క్లేగి యష్టభైరవేశ్వరంబును, భూతభైరవేశ్వరంబును,
గాలభైరవేశ్వరంబును, గసాలేశ్వరంబును, బాతాళభైరవేశ్వరంబును, మ
తంగేశ్వరంబును, జంబుకేశ్వరంబును, మణిక్పూర్ణేశ్వరంబును, సాంబాది
త్యంబును, గరుడాదిత్యంబును, లోలాక్షంబును, బిందుమాధవంబును
మున్ను గాఁగల బహుకోటితీర్థంబులచేత నలంకృతంబైన పంచక్రోశంబుఁ బ్ర
వేశించుచుఁ దగ్గుణప్రశంసోచ్చుఖుండై. ౧౧౭

*అరుదాశేనము వెల్లచామరలకన్.

క. శివుఁ డిందుఁ బడ్డవానికిఁ, జెవి మార్తముఁ జెప్పఁ బూని శిర మటు మహా
శమముపయిఁ బడినసురనది, శివపదరాజ్యోచితాభిషేకము సుమ్మి. ౧౧౮

క. ఉడు మైనఁ దొండ మైనను, గడఁ జైనను దుప్పియైనఁ గడువెన వీటం
బడునప్పుడె పురుషుండును, బడఁతియు నగురూపు వడసి పడనేరదటే.

వ. అని కొనియాడుచు.

౧౨౦

శా. స్రా లేయాచలచందనస్రవసుభాస్రాచుర్యవీచీలన

శ్రేణీఙ్గోల విశాలశీలసునునఃస్త్రిజాలఫాలస్థలా

వ్యాలోలాలకమాలికానుకలనావ్యాలంబరోలంబలీ

లాలోలాంబుజచిహ్నితం గనియె మధ్యాహ్నంబునన్ జాహ్నువిన్. ౧౨౧

వ. కని యందు నిమజ్జనం బొనర్చి భస్మస్థిపుండ్రాదివైవలక్షణలక్షితుండై సకల
వైవతారాధ్యు విశ్వేశ్వరశ్రీచక్రహదేవుని సందర్శించి సాష్టాంగదండప్ర
ణామంబు లాచరించి నిటలతటకరకమలపుటుండై నుతియించుచు. ౧౨౨

శా. వింటి న్నరవపురాణము ల్లివిజు లేవెంట న్నినుం బోలలే

రంటం దీర్ఘవిలోకనా జపతపోయజ్ఞాదిపుణ్యంబు లొం

డొంటి స్త్రీఙ్కఁగ భాగ్యవైభవము నేఁ డుహ్నింగ ముక్తంటి ని

స్సంటిన్ జన్మఫలంబు గంటి నిచటం గాశీశ విశ్వేశ్వరా. ౧౨౩

మ. నినుఁ జూడఁ జరుడెంచు నప్పట నెద న్నెక్కిన్న మార్గశ్రమం

బున విచ్చాయములైన భస్మలపదాంభోజంబు లత్యంత న

ప్రనిలీంపావళిహాలిరత్నములచే రక్తాతిరక్తప్రభం

గనుపట్టున్ శివరాజ్యవల్ల మగుచు గాశీపురాధీశ్వరా. ౧౨౪

వ. అని కొనియాడి కృతకృత్యుండై యందు మాసత్రయాబు గడపి పదంపడి
ఘృనవవర్గనంబును, జిహ్వలోలంబును, దక్షిణమానసంబును, నుత్తరమా
నసంబును, బ్రహ్మసహోవరంబును మున్నుగాఁ గల స్థలంబులఁ బితృపిండ
ప్రదాన తర్పణపరుండై, పితృముక్తికారణంబు లగు నీశానవిష్ణుకమలాసనకార్తి
కేయవహ్నిత్రయాగ్ధరజనీశగణేశ్వరాదిదేవతాచతుర్దశపాదంబులను, నక్ష
యవటచ్ఛాయయు, జనార్దనహస్తంబును, మొదలగుస్థలంబులఁ గల్పితపితృ
తర్పణుండై గదాధరునకుం బ్రణమిల్లి, యుగళగారికి మ్రొక్కి మగిడివచ్చుచో
నొక మహావనంబున. ౧౨౫

- సీ. కన్యకాధీన మై ఘనవైభవంబుతో మణిమయస్రాకారమహిమ గలిగి
పురుషవర్జిత మైన పురము గనుంగొని యట నొక్క జేవాలయంబు జేసి
దానిచేరువ నుచ్చమానెకొప్పెర పొంత విపులమా కనకమండపము క్రింద
మోహనం బైన వివాహవేదికమీది *రత్నప్రకాశాని న్నాత చూచి
నరుడు తైలకటాహంబు నడుమఁ బడిన, నెఱయఁ గందర్పసంజీవినినమాఖ్య
సమరుకన్యయురాజ్యంబునతనిసొమ్ము, లనుచు నేర్పడియున్న పద్యంబుచదివి.
- వ. దానికి విన్యయభయసంశయాన్వితంబై. ౧౨౭
- క. ఈయుడుకునూనె డగ్గఱ, బోయినఁ దాఁ జచ్చుఁ జచ్చెఁబో యీవిభవం
బేయనుభవమున కగు నని, డాచుక మది నులుకు మిచ్చటంబై మగి డెఁ.
- క. ఉజ్జయిని కరుగుదెంచి ను, హృజ్జనములఁ గూడి వార లెనిగి ప్రీతిం
బజ్జం జనుదేరం జని, యజ్జనవల్లభుని నుత్తుల నభినందించెఁ. ౧౨౮
- క. ఆవికనూర్గుఁ డతిసం, భావనమైన గుళల మడిగి వరభూముల నీ
వేవెంటఁ దిరిగి చోద్యము, తేవేఁ జూచితివొ చెప్ప మేర్పడ నన్నె.
- సీ. ధరణీశ యెల్లతీర్థంబులు చూచుచు వెలసిన స్థానములకు నేగి
మగిడియేతెంచుచో మాణిక్యమయమైనపురములోగుడియొద్దఁబొంగి క్రాంగు
నూనెకొప్పెరఁగంటి నానూనెలోపలఁ బక్షచారికి న్నోవట్టణంబు
నందులకన్యయు నగపడు నని యున్న పద్యంబుఁ జూచితిఁ జోద్య మదియు
ననిన సాహసాంకుఁ డచ్చెరువంగుచు, నాపురంబు చూత మనుచుఁ గదలి
చనియె నతనిఁ గూడి శత్రుసహాయుఁడై, నుగ్రమంబు బైనమార్గములను.
- వ. చని చని యచట దేదీప్యమానం బైనపురంబు సొచ్చి తద్విభవంబు వర్ణిం
చుచు ముందట నతి సుందరం బైన పదిరిక్రింద సువర్ణమయ జలపూర్ణక
లశంబులను మృగనాభిలేపనంబులను ముత్తాఫలరంగవల్లికలను, గనకరం
భాస్తంభంబులను, రత్నతోరణంబులను నలంకృతంబైన వివాహవేదిపై పల
కలోని పద్యంబు చూచి సముత్సుకుం డై. ౧౩౦
- క. చేరువగుండములోపలఁ, గోరికతో జలకచూడి గుడిలో లక్ష్మి
నారాయణులం గాంచియు, ఘోరం బగు నుడుకునూనెకొప్పెరఁ జేరె.
- వ. ఇట్లు చేరి. ౧౩౧
- * పసిండి ఘంటికలోని.

- క. సలసలఁ గ్రాఁగెడు తైలము, కొలఁది యెఱుంగఁ దలఁచు భంగి గుణరత్నసము
జ్వలఁడు గుబ్బెన నుటీకెను, జలనిధిలో నసమించు జలజాప్తు క్రియన్.
- ప. అంత సంఘాంగనయుం బోలె హరిచందనారుణపయోధరభారయు నార
క్తాంబరయు వికసదించీవరాక్షియు రాగవళియు నైనకందర్పసంజీవనీ నాగ
కన్య చనుదెంచి నిజవిద్యాప్రభావంబున నారాజుం బునరుజ్జీవితం జేసిన.
- గీ. జలజకాంతి మెఱయ జలధివల్వడి తూర్పుఁ గొండ యెఱ్ఱనట్టి యెండఱేని
చొప్పు దోచ నూనెకొప్పెర వెల్వడి, నిలిచె విప్రుమోము తెలివికెక్త.
- ఉ. ఆతనిఁ జూచి కన్య వినయంబున మ్రొక్కి యమేయసాహస
ఖ్యాతచరిత్ర నాదుప్రతకల్పత నేడు ఫలించె నేనిక
న్నీతగుదాసి నైతిఁ గరుణింపుము రాజ్య మనుగ్రహింపు సం
ప్రీతి యొనర్చుదానఁ దగురీతి ననుం బని వంపు మిత్రఱిన్. ౧౩౮
- ఉ. నావుడు దాసివేని పను నావచనం బింకఁ ద్రోపుసేయ కీ
దేవసమానునిన్ ధరణీదేవుని శుశ్రుతు నాశ్రయింపు త
ద్యావము పల్లవింప నని పార్థివుఁ డానతి యిచ్చె నంత ల
జ్జావనతాస్య యాచు నెదురాడక లేమ వరించె విప్రునిన్. ౧౩౯
- మ. ధరణీనాయకుఁ డిట్లు చేకుజిన కాంతారత్నమున్ రాజ్యమున్
ధరణీదేవున కిచ్చి నిల్పి తనయత్నం బీగతిన్ ధర్మసం
చరణాస్త్రీ ఫలించె నంచు మదిలో సంతోష ముప్పొంగఁగా
ననుదెంచె నిజదానధర్మగుణగణ్యం బైన యుజ్జేసికిన్. ౧౪౦
- క. విను మదికారణముగ నో, జననాయక యెక్కుఁ దగదు చను మనవుడునె
మ్మనమున నచ్చెరు వందుచు, మనుజేంద్రుడుసదనమునకుమగుడంజనియెన్.
- శా. ఉష్ణాంశుద్విజరాజలోచను నపాయోపేతతావచ్చిదా
నిష్ఠాతస్థిరతత్త్వబోధమయమానిస్వాంతపంకేజవ
ర్తిష్ఠఁ నిష్ఠు నగణ్యపుణ్యధనవర్ధిష్ఠు న్నదాభృష్ఠు భ్రో
జిష్ఠు న్సంతతకృష్ణ కాంతిచయరోచిష్ఠుం దమోజిష్ఠునిన్. ౧౪౧
- ఉ. నిర్జరసిద్ధసాధ్యభజనీయపదాంబుజయుగ్మఁ దిగ్దపా
దార్ద్రనరశి, మారుతహితాత్ముని రక్షితయక్షరక్షకున్
గర్జితభాసురప్రళయకాలసమంచితపంచవక్త్రు న
త్యుర్జితతర్జనాచరణదుర్జయు దుర్జనుదూరు ధూర్జటిన్. ౧౪౨

మా లిని. ప్రవిమలతరచిత్రా బ్రహ్మసంస్తుత్యవృత్తా
 భువనభరితక్రీరీ పుణ్యలావణ్యమూర్తీ
 దివిజభరణలోలా దీనరత్నానుకూలా
 భవమురరిపురూపా భాగ్యభోగ్యస్వరూపా.

౧౪౪

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వైరిమండలీక భేక ఫణీంద్ర వీర ఘోటవిభా
 శకలింగ దేశనిర్ధూమధామ త్యాగనాగాజ్ఞన కర్ణాటద్రవిళాంధ్రమహారాష్ట్ర
 భూపాలయాపనూపురసుందరచరణారవింద సనదప్రోలిపురవరాధీశ్వర వెల
 నాటిపృథివీశ్వరరాజ్యసమధరణ శ్రీకొఱవి పెన్నయామాత్యపౌత్ర హరిత
 సగోత్ర పవిత్రసకలసుకవిమిత్ర కనువరాజతనూజ గోపరాజ పణితం బైన
 సింహాసనద్వాత్రింశిక యనుకావ్యంబునందు విక్రమార్జునిధైర్యపాహసాదా
 ర్యప్రశంస యన్నది షష్ఠాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.
సింహాసనద్వాత్రింశిక.

సప్తమాశ్వాసము.

- క. శ్రీసంపన్నకు బేర, ప్రాసాదోపవనపవనపానస్ఫురదు
ల్లాసఫణీంద్ర ఫణామణి, భాసురనిజమూర్తిఁ బరమపావనకీర్తిక. ౧
- క. మదిలోపలఁ దలఁచుచు న, భవ్యదయం బగునట్టిలగ్నమున గద్దియపైఁ
బదమిడు నెడ వారించుచుఁ, బదియాటవబామ్మ భోజవతి కి ట్లనియెక. ౨
- పదాటవబామ్మ చెప్పినకథ —
- క. అతిశయముగ నుజ్జయినీ, క్షీతివతిక్రియ దానగుణము సిద్ధింపక సం
గతిమాలినచేతల సుర, పతిసింహాసనముమీఁదఁ బదమిడఁ దరమే. ౩
- వ. నావుడు నతినియతిశయగుణజాలం బెట్టి దనిన. ౪
- మ. వినుమీ భోజధరాతలేంద్ర త్రిజగద్విఖ్యాతకీర్తిప్రియుం
డనుకూలక్షీతిపాలరక్షణకళాయ తప్రభావుండు స
జ్జనచిత్రాంబుజమిత్రుఁ డిష్టవనితాసంభోగపంచాయుధుం
డనఘుం డుజ్జయినీవిభుండు నిజరాజ్యం బింపుతో నేలఁగక. ౫
- శా. ఆరాజన్యశిరోమణిం గొలువ నెయ్యం బొప్పుఁగా నింపు పెం
పారం దక్షిణభూమిపాలురు మహాయత్నంబుతో రత్నము
ల్నారీరత్నములుం దురంగములును న్నాగంబులు స్తున్నుగాఁ
జేర న్వచ్చి వనంబులో విడిసి రానీమావిభాగంబులక. ౬
- ఉ. ఇఁతులమానభంగము మహీరుహపంక్తులదర్శముల మ
త్యంతమహోత్సవంబుల విహారము జాణలభోగభాగ్య మా
కంతుని ప్రాపు కోకిలశుకంబుల వాచవిపంట వాఁ బ్రజల్
సంతసమంద నంతట వసంతము వచ్చె వనాంతభూమికీక. ౭
- మ. మొదలక దక్షిణమూరుతంబు వనభూము లోఁగిరుచు స్వీక ను
న్తదపంచాయుధవహ్నిచిహ్న మగు ధూమంబో యన స్వీవఁగాఁ
దుద లొక్తించుక యెండఁ గందు వెడలం ద్రోచెం గడల్ స్రుక్తఁగాఁ
బద నింకక బిరు సయ్యెఁ బండఁ బడియెం బర్హంబు లున్నీస్థలిక. ౮

- క. కాకులలోఁ గోకిలములు, కాకులఁ బడలేక కులము గలయఁగఁ బవనుం
డాకులపాటానరింపఁగ, నాకులపాటయ్యె విరహు లగులోకలకుఁ. ౯
- క. శీలము వదలనిపథకుల, తాలిమిఁదూలించు మారుతముపెల్లన నా
భీలం బగుమదనాగ్ని, జ్వాలలక్రియ బాలవల్లవము లొప్పారెఁ. ౧౦
- శా. ఏచెం గ్రొన్నన మాధవీలతలపై సంపెక్తి సంపెంగలుం
బూచె న్నావులుఁ బొన్నలుం బొగడలుం బొల్పొందె రాచిల్లలు
న్వాచాలత్వము నూపెఁ బుష్పాడి దిశ ల్వాసింప సొంపారఁగా
వీచెం గమ్మనతెమ్మెర ల్లరునకు న్నిచోవులె న్నావులె. ౧౧
- శా. కాయం జొచ్చె రసాలము ల్విరహు లాకంపింపఁగాఁ గోయిల
ల్గాయం జొచ్చె మనోజదిగ్విజయ మాఘాపించుచుం దుమ్మెదల్
మ్రోయంజొచ్చె నవీనపుష్పశరము ల్కొత్తంబుగాఁ జిత్తజం
డేయంజొచ్చె సతు ల్లదిం గలఁగఁగా నెచ్చోటులం దానయె. ౧౨
- సీ. గంధభంధురఁ డైన గంధవాహుండు మున్నేర్చినపట్టపుటేనుఁ* గనఁగఁ
బచ్చపక్తైరలట్లు పక్షంబు లొప్పారు వరకీరములు వారువము లనంగఁ
బదహతిఁ బుష్పాల్ల పర్వఁగా నేతెంచునలులమూఁకలుకాలిబలములనఁగఁ
బంచమస్వరములఁ బరిణమింపఁగఁజేయు వికములు కీర్తిగాయకు లనంగ
నేదీయున్న మాపు లెల్ల గొల్లెన లన, లలిత మైనరాజ్యలక్ష్మి మెఱసి
యితరనృపులభంగి ఋతుచక్రవర్తియు, నతనిఁ గొల్వవచ్చి యచట విడిసె.
- క. ఆవృత్తాంతము దెలియం,గా విని సచివేంద్రుఁ డచట గందర్పసఖుఁ
భూవరులను సక్రియ సంభావింపఁ దలంచి సార్వభౌమున కనియెఁ. ౧౩
- గీ. ధరణిపాలురెల్ల ధరణీత మిముఁ గొల్వ, వచ్చియున్నవారు వనములోన
గౌరవంబు మెఱసి వారల కవసరం, బిచ్చి కరుణఁ జూడ నిచ్చుగింపు. ౧౪
- క. ఇంతియకాదునరేశ్వర,యింతులతోలువేటఁబుటువు తేలెడుఘనుఁ డా
కంతుని ప్రాణసఖుండు వ,సంతం దున్నాఁడు కొలువఁ జనఁగావలయుఁ.
- క. “కాలో వసంత” యనువా,క్యాలంకృతి నన్నిట తువులం దధికుండు త
త్త్రాలోచితపూజలచే, గాలాత్మకుఁ డైనవిభుండు కిడుఁ బ్రియ మందఁ. ౧౫
- గీ. పూజ్యులైనవారిఁ బూజింపకున్నచో, మేలు దొలఁగునండు మేదిసీత
యప్తసిద్ధు లాది నగపడ్డ వనక నేఁ, డవ్వసంతపూజ కరుగవలయు. ౧౬

- క. అనవుడు నాఁగా కనినం, జని యుపవనమధ్యమున వసంతోత్సవభే
లనమునకుఁ దగినవస్తువు, లొనగూర్చియచూత్యచంద్రుఁడొయ్యనమగిడెన్.
- వ. ఇట్లు మగిడి. ౨౦
- ఉ. పంచశరాధిదేవతలపట్టులుగా మఱివేదిపంక్తిని
ర్శించితి రత్నమండపము మించులబట్టల మేలుకట్లు గ
ట్టించితిఁ గాంతి దిచ్చుల నటంపఁగఁ గాంచనతోరణంబు లె
త్తించితి విన్నవించ నరుదెంచితి రాఁ గరుణించు భూవరా. ౨౧
- సీ. అని విన్నవించిన జనవల్లభుడును జతురంగబలములు సరస నడువ
భేరులు శంఖము తైర్గసారులు న్రాయ దిచ్చుల నినదంబు ప్లిటిలఁగఁ
గవిరాజగాయక స్తవములు నిగుకంగ శూరులు ధీరులు జేరికొల్ప
నర్చుచోత్సవమున కాధరణంబుకౌ నంగనారత్నంబు లరుగుదేరఁ
బ్రజలక్కెను గన్నులపండుగౌచు
వాయువేగ మనుస్తమాశ్వంబు నెక్కి
గతులఁ ద్రొక్కించి మెఱయుచు గవనివెడలి
యరిగె నుద్యానవనములో నవనివిభుఁడు. ౨౨
- ఉ. అప్పుడు చేరవచ్చి సమయా బిది దర్శనయోగ్యమంచు న
వ్విప్పెడుకాంతలుం దురగయాసము రత్నచయంబు ముచ్చుగాఁ
గప్పము ల్లెఁ దెచ్చి మది గప్పెడుభీతి దొలంగ నర్చు లై
యొప్పున చేసి రాన్యపతు లుజ్జయిపతికిం గ్రమంబునన్. ౨౩
- సీ. అంగాధిపతి వీఁడె వంగాధిపతి వాఁడె నేపాళపతి వాఁడె భూపతిలక
కర్ణాటపతి వీఁడె కాంభోజపతి వాఁడె సావీరపతి వాఁడె సార్వభౌమ
గూర్జరపతి వీఁడె కోంకణపతి వాఁడె కుంతలపతివాఁడె కంతురూప
బర్బరపతి వీఁడె పాంచాలపతి వాఁడె మత్స్యాధిపతి వాఁడె మానవేంద్ర
యనుచు వేఱువేఱ నందఱునెఱిగించి, యధిపుచేతఁ గుశల మడుగఁజేసి
వీడియముల గారవింపించె నీతిస్వ,తంత్రబుద్ధి యైన మంత్రివరుఁడు. ౨౪
- క. అజ్ఞనపతు లందఱుఁ దన, పజ్ఞం జనుదేర మండపములోనికి వి
ద్వజ్జనచింతామః శి యగు, నుజ్జయిసిధరణిపాలుఁ డొయ్యనఁ జనియెన్.
- ఉ. అందు వసంతుని న్రతి ననంగుని లక్ష్మి నుచేంద్ర గౌరి న
య్యిందుకళాధరు న్మచి సురేంద్రుఁ గ్రమంబునఁ భూజచేయఁగా

దుందుభిమర్తశస్త్రముఖపూర్వకవంబులు నిండ నేర్పున
న్పుందరు లాటపాటల వినోదము చూపి తీపులంటగఁగఁ.

౨౬

వ. అప్పుడు కర్పూరాదిసుగంధస్రవ్యంబులు వసంతచాలనం బొనర్చెడి వారి
లో నుండి కలహకంటకుం డను రాచలెం వెడలి వచ్చుచుఁ దనమీసము
లను నంటిన సుగంధంబు విదిర్చికొనుచుఁ జూచిన నెదుర నున్న యేకాం
గవీరుం డను నంగపతిలెంక తనదు దురభిమానంబునం గనలి.

౨౭

క. ఏరా ముందట గానక, నేరమి వైఁ చెచ్చుకొనుచు నీమీసలు నా
చేరువ వడిపెట్టెద విది, యోగి యేకాంగవీరుఁ డుంట యెఱుంగవే.

౨౮

క. నావుడుఁ బరిమాళించెద, నీవుండుట యెఱిగి కాదె యిది ప్రేటుగ నేఁ
గావించెదఁ బేరికిఁ దగు, లా వించుక కలిగె నేని లటపట లేలా.

౨౯

వ. అనినం దివియు మనుచు నయ్యిన్గఱుం గప్పిన దుప్పట్టు తొలంగవైచి
జిప్టునం గతారంబులు డుప్పిన డగ్గఱుం గల తలచరు తెడసాచ్చి పట్టి తొలం
గం దిగిచి యీమహోత్సవంబులో నిట్టిగలబలు సేయ మీయట్టి బలుబం
ట్లకు నందిక్రంతలజగడంబులు వల దని తోడ్పొని చని రత్నమండపమఖ
శాల యైన కొల్వుమండపంబులో నున్న గోవిందచంగ్లం డనుపడవాలు
ముందటం బెట్టి యీకలహకంటకుం డంగాధిపతిలెంకతోఁ బోట్లాడఁగడగ్గ
ఱునెడ మానిపించి యిన్గఱు దోడితెచ్చితి మచధరింపు మనిన నతండును.

క. తగునోయి కలహకంటక, జగడంబులు సేయ కొంసునమ మములేదే
పగపాటి నీకు నితనికిఁ, దగిలిన దీనిందుతో వితండము గలదే.

౩౦

గీ. అనుచు నతని దూటి యాతనిదెఱఁజూచి, యితనితోడ జగడ మేల యయ్యె
ననుడు నతఁడు వలికె నను నితఁ డిప్పుడు, ప్రవేశెగాన నిట్టివివర మయ్యె.*

క. ఆపడవాలును దమభటుఁ, గోపించుచుఁ గవుల బాతకుల శూరుల నా
లోపలఁ గూర్చుండఁగ నిడి, యాపాడి దగంగఁ దీర్చు డని నియమించెఁ.

౩౧

సీ. వారలు నేకాంగవీరుండ ప్రేటున కైతగిలినవాండ వనుచుఁ జూచి
కలహకంటకయేలకలహంబునైకొంటి వనుచుఁబోట్లాడవేడ్త య్యెననుడు
మఱి తావు లేదె యీమర్త మేర్పడఁ జెప్పు మనవుడు ప్రేయుటయదినిజంబు
నామీసములసుగంధము విదిర్చికొనంగ నితఁడు నేనుండుటయెఱుంగ వనిన
మాటమీఁద నదియె ప్రేటుగాఁ జేసితిఁ బిఱికి పీఁడు బురుకపిట్టయంత
గాని లేఁడు వీనిఁ నైకొందునా నేను, జెండి పాటవైతు భండనమున.

౩౨

*వైచెగాన నిట్టివైరమయ్యె.

వ. అని పలికినఁ గలహకంటకుం గోపించి తుచ్చపుంబలుకులు పలుకుదురె
వగవాని ఘనతచేసినఁ దనదొడ్డతనం బెత్తు డగు నతని హీనంబుగాఁ బలికిన
సరిపూనికెం దానును హీనుం డగు నింతియ కాదు విక్రమా స్తుండును నం
గాధిపతియును మిత్రులు వారికన్నులం బుట్టిన కొడుకులు మీలో జగడంబు
వలవదు. 39

క. మగతనము నెఱపఁ బూనియుఁ, బగ యేమియు లేనిచోటఁ బరిమాళింపం*
దగ దతనికి నది నీకురుఁ, దిగులువడ న్నిలువనాడఁ దగ దాతనితో. 39

గీ. అనఁ గలహకంటకుం డచునల్ల నవ్వి, పంతమా మీరెఱుంగని పాడిగలదె
గుడికొలుపుబంటు మల్లనికొలఁది పంత, మయ్యె నిచ్చట నదియెట్లు లంటిరేని.

వ. ఒకడు దేవరభాండాగారంబు నింటికడం బాలెము వడం గొలిచి పల్లెరం
బులఁ బ్రసాదంబు దినుచుఁ బోతు క్రియ నుండ నొకనాఁడు దేవర దర్శింప
వచ్చి వారిసందడిలో శొక్త యాడిగ తనకాలు వ్రొక్కినం గోపించి యే
మీరా బంటుచుల్లు న న్నెఱుంగ వా తన్నితి వనిన నతండు నేనెఱుంగన యీ
సందడిలోఁ గాలు దాఁకె ననిన నెరయం దన్ని యెఱుంగ ననినం బోని
చౌదనా యుచు నందంద దట్టించిన నయ్యాడిగ దాకేలి కటారి వలకేల
నందుకొని తన్నినాడ నే మనియెదవురా యనిన నతని బిటుసు చూచి
బంటుచుల్లుంపు స్రుక్తి యేమియు నే మనియెద దేవర కూడిగంపుబంటుం
గాన దోస మనియెద ననియెం గావున. 39

క. ఆపంతము గాకుండఁగ, నాపేరును నతనిపేరు నాణెంబులుగా
మీపిన్నవాండ్ర ముప్పును, జేపట్టి యొకింతవేడ్త సేయింపఁదగు. 39

వ. అని మ్రోక్కి నట యంగపతిభటుండు- 40

గీ. మీకుఁ బిన్న వాడ నేకాంగవీరుండ, అంకెవై చిన నడవింక మైన
నగినఁ గేరడించిన స్తీసలంటినఁ, †బట్టి తివియ నాకుఁ బాడిగాదె. 40

గీ. నృపులుగవులుభటులుఁగృపణులుశూరులు, నొక్కచోటఁగూడియున్న వారు
వీరుమెచ్చమచ్చువిడిచిమన్నించుట, ఘనతియిదియుమీకుననుచుమ్రొక్కె. 41

క. అమ్మాటలు విని పెద్దలు, మర్రిట మన్నించి మీరుఁ మాకిట జగడం
బిమ్మనినఁ గలహకంటకుఁ, డెక్కెయి మెయికొనక యున్న నిరవడనిమతి.

*బగగలిపింపదగదతనికేని నీకును. †చూడ నిదియు నాకుఁ బాడిగాదె.

వ. మీర లిద్దఱు రాచలెంకలు గావున నారాజులు సూడంగఁ బోల్లాడవలయు
నాయితపడి రం డనిన మాకు నిదియ యాయితంబు బంటువానికిం
గటారి చేత నున్నం జాలదె యరుడు నేమియు బంటుతనంబునకుఁ గొఱత
గాదు రాజు వెడలివచ్చునంతకుం బోయి రండని యొడొండ యనిపినం
జని రనంతరంబ. ర౪

సీ. కఱకంచువలిపెంబు గట్టిగాఁ గాసించి చెలిత్రాడుకాసెపై బలియఁజట్టి
దేహంబు కప్పుగా లోహకంచుకలీల జిగిబిగిగల నల్లజగు రమర్చి
వక్షఃస్థలంబున రక్షపూసలపేరు దండతామెతులును దగ ధరించి
తిలకంబు దళముగాఁ దీర్చి చుంగులపాగ తలముడితోఁ జొల్లెమలవరించి
కేలఁ బుల్లతియును నీలి నూలునఁ బూని కేలిగతిఁ గటారికోల వట్టి
సంగడిలుగొల్వఁ జనుదెంచెనొకమత్త, గజముభంగి కలహకంటకుండు. ర౫
వ. అటఁ గొందఱు సంగడిలం గూడి. ర౬

క. నగుమొగమలరఁగఁ గస్తురి, తిగురు మెయిన్నలఁది కాసె దిటమై మెఱయఁ
మగతనముఁ గటారియుఁ దో, డుగ నయ్యేకాంగపీరుఁడుంజనుదెంచె. ర౭

సీ. అపుడుచుక్కలోన నన్యతాంశుగతి దోఁప రాజులు గొలువంగ రాజు వెడలి
వచ్చినఁ దత్పరివారసమేతుఁడై పడ వాలు డగ్గఱి భటులఁ జూపి
వారివై రముఁ బరివారంబుఁ దగవును మున్నుగా నన్నియు విన్నవించె
దనలెంకఁ దిట్టి యిద్దఱ న్నొక్కటిగఁ జేయ భట్టి సంగాధిపుం బాలుపెట్టె
చారు మాకు సెలవుగారెండుమాటలు, విడుపుఁడనియునృపుని వెఱపునూపఁ
బనిచెఁ గర్త గాన బంటుతనమునకు, విడుతురయ్య..... ర౮

క. నాపుడు నిద్రఱుఁ జని పృథ్వీనరునకు వాండ్రచలము వినిపించిన నే
నీవీరుల నొప్పించుట, భావం బొడఁబడ దటంచుఁ బతి చింతించె. ర౯

క. ఆవేళ నమాత్యుడు మహీవర నీమాట సేయ రేమనవచ్చు
లావరులై లెంకల మని, కావరమున నున్నవారు గైకొన రొరుల. ౧౦

గీ. పసుల కుయ్యిగాదు బ్రాహ్మణుచెఱగాదు, స్వామిహితముగాదు స్రుతము గాదు
లోకహితముగాని యేకాంగిబోదునఁ, జచ్చువాని కేమి స్వర్గమా నె. ౧౧

వ. నాపుడు వీరకులో త్తముం డగు వీరకులో త్తముండు. ౧౨

గీ. మానభంగ మైనమరణంబు శూరుల, కదియ చూడ నాత్మహత్య గాదె
యాత్మహత్య పాప మది నీవయెఱుంగుదు, పాప మొందకున్నబ్రదుకుబ్రదుకు.

వ. వ్రేసినవ్రేటును గాఢినమాటయును లేకయుండుటది మహావ్రతంబు. ౧౪
క. బొంకుట సుర సేవించుట, బొంకమి వేయశ్వమేధములఫలము భటుం

డంకమున సత్యమునకై, శంకింపక వచ్చెనేని స్వర్గము గాదే. ౧౫

క. అది యెట్లనినను మిత్రుఁడు, మదిఁ గలఁగెడుననియు పీండ్రుమడిసెదరనియుం
గొది కెడు నామన మనవుఁడు, నిదియెంత ప్రసంగమనుచుహితమతిఁబలికె.

క, *అంగాధిపతి యు నేను ను, ముంగల నిరుదెపల నిల్చి మొనయుకతారుల్
ఖంగనఁగఁ బట్టి బంట్లకు, భంగము గాకుండ మనసుఁ బట్టెద మనఘా.

క. అనునెడ నిద్దఱు బంటులుఁ, జనుదెంచి కడంక మ్రొక్కి జనవర మముఁజూ
డ నవధరించియు విడుమా,యనవుడుఁ బంతముల కొలఁచు లడిగె న్వారిక.

వ. అప్పు డొక్కదండనె పోట్లాడంబూని యేకాంగపీరుండు. ౧౬

సీ. పుల్లతి పెట్టిన భూమికిఁ గొసరిన నెదిరిపోటునకుఁ జే యొదుఁగుచున్న
దండకైదప్పినఁ దప్పగ్రేళ్ళుటికినఁ బంతంబుగొన్నఁ జౌబళిము గొన్న

దానికిఁ జొచ్చిన దాఁచిన మానిన నరువనొడ్డిన బయలాసపడినఁ

జాఁగఁబొడువకున్నలాఁగంబునకుఁగొన్నమడమగెంటినవ్రేళ్ళుమగుడఁబడిన
దాటుమాటులైనఁ దలవంచి పొడిచిన, బారుగాఁ దలంచు పంతమిదియె

కదిసి యొక్కపోటు పదిముఖంబులుగాఁగఁ, బొడుచువాఁడ దేవరడుగులాన.

వ. అను నంతకమున్న వానిపంతంబులకొలందిం బుల్లతి మున్నగా నన్నియుం
గొని యున్న కలహకంటకుండు. ౧౭

సీ. మతిఁ గాకదృష్టి నేమటక రక్షించుచు సూకరదృష్టిమై ధాకగొలిపి
గర్జనసేయక మార్దాలదృష్టిమైఁ దరలక పరుజించి తాఁకఁబూని

భల్లూకదృష్టి నపాంగసంగతి గని కపిదృష్టి వంచించి కాపునూపి

చేష్టదప్పక గృధ్ర దృష్టి గనుంగొని యొయ్యన ఫణిదృష్టి నొడియఁజూచి
మనసు దేఱఁజూచియును జూడకున్నట్లు, దృఢముగాఁగఁ జోరదృష్టి నడఁగి

జంకిమీదఁనొడిసి శార్దూలదృష్టిఁ బైఁ, బడుటసురియకాండ్ర పంతమిదియ. ౧౮
క. తొమ్మిదిదృష్టులలో నా, యిమ్మగు పులిదృష్టిఁ జొచ్చి యెదుఱొమ్ము కతా

రమున నది తొలుపోటుగఁ, గ్రుమెద నేనొండు లేక కుంభినిఁ గూలక. ౧౯
వ. అనుడు వింతపంతంబుల కచ్చెరు వఁది పొందుగాఁ జూచి విడువుం డన

భట్టియు నంగాధీశ్వరుండును నిలువఁబడి విస్తారంబు గలుగ వైహళి దీర్చి
* ఛంగున దటుచు రాజుఁడు, ముంగల.

యెల్లజనులం గూర్చుండ నిడి గలబపుట్టకుండ నెడ నెడం దలవరుల నిలిపి
వట్టెడువారల మాట మాటలలోనఁ బట్టుం డని నియమించి నలుపురుబంట్ల
నడుమనిడి కఠారంబు ల్కాకొలఁదిగాఁ గొలిచి నిచ్చుపండ్ల దొడసి యెడ
గలుగ బంట్లచేత కీచ్చినం బమ్ముకొని యవ్వీరులు చూచువారి చూపుగముల
కెల్లఁ దార లక్ష్యంబు లగుచు ధీరధీరంబుగఁ జొచ్చి. ౬౪

క. మ్రొంగెడు కృష్ణారగముల, భంగి నృబ్బులులక్రియ నిభంబులకరణి
సింగములభాతి నలవడు, సంగతితోఁ గదిసి రెల్లజనులుం బొగడక. ౬౫
వ. కదియుచుం గలహకంఠకుండు తెలిసి పొడుపు మోయన్న యని తెలుపుచు
ఘాతగొనంగ నోహో చాలుం బట్టుం డని యిద్దఱం బట్టించి భట్టి నృపుని
దగ్గఱందెచ్చి విజగడంబులు సంతసపడియె* ననిన. ౬౬

క. విను కహకింటకుండ గ్ర, క్షున నాతని గాఁగిలించుకొను మనవుడు నే
మని సంతసపడుదుమొకటి, యను వీడము పోటులాట యుడిపితిరేలా.
గీ. అనుడుదెలిసిపొడుపుమమాయన్నయంటి, యన్నదమ్ములకొకకలహంబుగలదె
యనిన దక్తలపడుచు నెట్లాడిరేని, నేమి దప్పుగుననుడు మం త్రీశ్వరుండు.
క. ఓకలహకింటకుండయిది, నీకొఱకై కాదు శత్రునికొ దగ్గఱుచుకొ
రాకొట్టి పిలిచి మది ను, ద్రేకము పుట్టించి పోటు దెలుపఁగవలయుకొ.
గీ. కవులు పొగడువేళఁ గాంతలు రతవేళ, సుతులు ముద్దువేళ శూరవరులు
రణము సేయువేళ రాకొట్టి పిలుచుట, వాడి యిదియ మిగుల భజనకెక్కు.
వ. వెండియు నీ వెఱచలంబు గొన్నను గారణంబు లేనిజగడంబు గావున
భగవతియు బేతాళుడను నెట్లాడించి రింకఁ బాడిగాని చేతలకుం జొరక
రమ్మని దగ్గఱం దిగిచిన నప్పుడ రాజులం బరివారంబును బ్రజలు నిదియ
వంతంబనం గలహకంఠకుండును నెకాంగవీరుండును గాఁగిలించుకొని యెడ
యని యడుగులం బడిన. ౭౧

మ. ధరణీనాయకుఁ డిద్దఱ నృమముగాఁ దాంబూల జాంబూనదాం
బరభూషాదుల నాదరించి వరుసం బార్శ్వంబుల న్రాజులుం
బరివారంబుఁ గవీంద్రులుం గొలువఁగా భద్రాసనాసీనుడై
సరసాలావకధానుకర్షణముల న్నంప్రీతితో నుండఁగక. ౭౨

క. ధనహీనుం డొకఁడపుఁ, డనువగచోఁ బెండినేయ సరము వేడం
దనయచెయి డట్టుకొనుచుం, జనుదెంచెకొ దెన్యవృత్తి జనవతికడకుకొ.

శ్రీరస్తు.
పరిషత్పూర్వక భాండాగారము.

తృతీయభాగము.

(1) సమయోచితవచనకదంజము. గ్రం-సం. 1345.

ఇం దనేకవిధము. లైన సమయోచితము లగుశ్లోకములు గలవు. చాల భాగము వాడుకలో నున్నవియే కనఁబడుచున్నవి. అనేకగ్రంథములలోనివి గాని యొక్కదానిలోనివిగాఁ గాన్పింపవు. గ్రంథాది నేమియు వివరము కనఁ బడదు.

శ్లో॥ నక్షత్రభూషణం చంద్రో నారీణాం భూషణం వతిః
స్వదేశభూషణం రాజా విద్వా సుర్వత్ర భూషణమ్. ౧
హస్తస్య భూషణం దానం సత్యం కంఠస్య భూషణమ్
శ్రోత్రస్యభూషణం ధర్మో భూషణం కిం ప్రయోజనమ్. ౨
ఉదారస్యతృణం విత్తం శూరస్యాపి రణం తృణమ్
విరక్తస్య తృణం నారీ నిస్పృహస్య తృణం జగత్. ౩
కళే పాదం తృణే పాదం పాదం రాశద్ధుమేవచ
ముద్రపిండ గణేశాభ్యాం సర్వం హరతి పాలికా. ౪
నిర్దయరాజావ్యాఘ్రసమానో నిర్భూణభార్యా మృత్యుసమానా
నిర్దలమేఘస్తూలసమానో నిర్దనపురుషః శష్పసమానః. ౫
ఏకమహిషీ ద్విభార్యాచ అన్యగ్రామే స్వయంకృషిః
రాజయుగ్మం భిషగ్యుగ్మం పంచైతే ప్రాణఘాతుకాః. ౬

(2) లక్షణదీపికా-గ్రం. సం. 1391.

ఇది యొక సంస్కృతవచనము. గద్యము- “ఇతి విభరణవిజిత వీనుత పారిజాత చాతుర్యగుణాభిరామ శ్రీమదయ్యలు మంత్రికేఖర గర్భరత్నాకర రాకా నుధాకర గౌరనార్యవిరచితాయాం లక్షణదీపికాయాం” అనిఁ అయిదు పరిచ్ఛేదములు గలవు. ఇది తెలుఁగుకవిత్వమునకే యుపయోగపడునట్లు కవియుద్దేశించియున్నట్లు తోచును. తొలుత-

“ప్రణమ్య విద్వజ్జనపారిజాతం కవీంద్రవిప్రార్చితపాదపంకజమ్

విభుం ప్రభుం విశ్వసృజం మహేశం సంవత్సరే లక్షణదీపికాయామ్.
అస్య గద్యప్రబంధానాం ఛందోలక్షణ నిరూపకస్య గ్రంథస్యాదౌ పత్నీ
కారః పరిపరతే. పకారప్రయోగే దోషహానే కథ ముచ్యతే-పః ప్రతాపి
భయో సౌఖ్యం మరణక్షేత్రతాపకృత్ - పవర్గ ఇత్యలంకారసంగ్రహే-
ఈశీతిగాఁ గవినిర్ణయము, గణవివరణము, నాయకలక్షణము, మాతృకాపూజ
మొదలైన పెక్కులు, కవికరపాశము, సాహిత్యచూడామణి, చమత్కార
చంద్రిక, మొదలగు సంస్కృతగ్రంథములలో నుండియే కాక తెలుఁగు
లక్షణగ్రంథములనుండియుఁ బద్యము లెత్తి చూపియున్నాఁడు. చూడుఁడు.

ఆంధ్రగోకర్ణచ్చందమునుండి-

క. దేవనృపతిర్యక్తారవ, భావగతుల కులము పేరుపడి నిల్చిన ప
ర్ణావళుల కందువనరగ, దేవతలుం గచటతపలు దీర్ఘము లలఁతుల్.

ఆంధ్రశ్రీధరచ్చందమునుండి-

క. సురనృపతిర్యక్తారవ, వరగతులవి భూసురాది వర్ణాక్షరముల్
గురులఘువులు సురనరగతు, లిరిరాయవిభాళ సోమయవనీనాథా.

మ. పటురూక్షాక్షరపంక్తిలో నొకటియుం బద్యాది నూహింప కు
ద్భటనిర్ఘాతకఠోరదారుణమహాప్రాణాక్షరంబుల్ ప్రభా
నటనం బేర్పడఁగా నొనర్పక జనానందంబుగా నెంతయుం
బటుబుద్ధిం గృతీసేయునత్తవి యశఃపాత్రుండు ధాత్రీస్థలిక.

ఆంధ్రాధర్వణచ్చందమునందు-

క. తగణంబుఁ గూడి చంపును, రగణముతోఁ గూడి ఘోరరణ మొనరించున్
భగణం బీక నొకచిత్రము, మగణముతోఁగూడఁ గాలమానము పలికిక.

ఉత్తమగండచ్చందము-

క. శభలంజెప్పిన విభవము, రభఁ జెప్పిన చోటఁ జెట్ట రయమునవచ్చున్
సభఁజెప్పి నేని భువిపై, నుభయము వర్చిల్లు చుండు నుత్తమగండా.

ఆంధ్రకవిగజాంకుశమునందు-

క. మృతుండగుఁ బద్యాదినిఁ దా, మృతనక్షత్రంబు లీడిన మేదిని సౌఖ్యా
మృతుండగు నమృతమునన నప్రతిమములగు తారకమలం బద్యాదినిడక.

ఇత్యాదిగాఁ జెక్కుపద్యము లీఁబడినవి. తప్పలుమెండు-

శ్లో॥ ఏషా లక్షణదీపికా విజయతే విద్యజ్ఞనానందినీ

ఛందోలం ... ణాద్యనేకవివిధ గ్రంథస్య యోగాన్నితా

గర్వాఖర్వకుత్తర్కశ్చకవిగ్రీవాస్పదాసంశ్రిత

వ్యాచారాజ

అని తుద నసంపూర్ణశ్లోక మున్నది. ఇది యిరువదివత్తముల తాళపత్రగ్రంథము. దీనిలో మొదటఁగేతనయాంధ్ర భాషాభూషణముగూడ నున్నది.

(3) లంకసారథి-గ్రం. సం. 1650

ఇది యొక్క యసంపూర్ణ రామాయణకథ. ఒక విధమైనపాటగా రచియింపఁబడినది. మొదట నాలుగు పుటలు లేపు కాపునఁ గవిచేరు తెలియరా లేదు. చాలఁ బ్రాతపు స్తకము. అక్షయనామసూవత్సరం ఆడినెల ౧౭ తేదివరకు రామవేలూరిలో మిరియూని రామనాయని కొమారుడు మెంకటస్వామి వ్రాసినలంకసారథిపు స్తకం సంపూర్ణం, అని చివరనున్నది. 175 సంఖ్యగలదియు లంకసారథియే కాని యందుఁ బ్రారంభమున్నను గవింగూర్చి యేమియులేదు.

శ్రీహరిని దేవతలు కోరుకొన యిలలోన దశరథపుత్రులగుచూ
దృఢమణి కౌసల్యగర్భాన నుదయించి జనులపాలికి దైవమై
రామలక్ష్మణాధరతశత్రుఘ్ను లను మంచి రాజీవనేత్రులగుచూ
ఆమహామహులు శృంగారమున బెరిగిరి అవనిభారము మాన్పనూ

ఈరీతిని గదయే ప్రారంభింపఁబడినది. కృత్యాదిలేదు.

అడవులు కొండలు అటుగాన కారడవి అదిగాక వినులక్ష్యణా
ఎడసందులేదు యాముడపులలోపల యెట్లు బోదుము తమ్ముడా
తిన్నగా యీదోవ మెల్లనే పోదాము పుణ్యుడా వినురాఘవా
... ..

శ్రీరామచంద్రమీసీతబోయిన జాడ జెప్పేము వినురాఘవా
హారామ హారామ అని పలవరింపుడు అటుదక్షిణము బోవగా
పోగాను గనుగొనీ పోకుండ నీబంటు పోరాడె కొంతసేపు.

... ..

ఈసంపుటములోనే పారిజాతనాటకమనుయక్షగానముగలదు. అది వాయులూరి

నారాయణకవిరచితము, ఇక్కవి గద్య మిట్లున్నది;

“ఇతి శ్రీ యోగాంబికావరప్రసాదలబ్ధకవితాచతురత్తారచాతురీమాధురీధురీణవర్ణితసరససాహిత్యసౌజన్యకౌండిన్యసగోత్రపవిత్రవాయలూరి రామనామసూనునానారాయణప్రణీతంబగు శ్రీ విష్ణుపారిజాతనాటకాలంకారకావ్యశృంగారప్రబంధంబునందు రాధికావీలాసంబునందు రాధికరాయభారమును”

ద్వి. శ్రీకరంబగుమలక్షీకటాక్షమున, ప్రాకటసకలసౌభాగ్యముల్ దేరి
దనరుచునుతికెక్కు దక్షిణకాశి, యనఁదగు పంచవన్నగ్రహారంబు
ఘనచెన్నపురి ప్రళయకావేరిమధ్య, మున సరస్వతీతీరమున విలసిల్లు
బూమిని గీర్తి పెంపొంది పొన్నేరి, సీమలో బాగీరు శ్రీ వాయలూరు”
అని వాయలూరు పొన్నేరిసీమలోని దని చెప్పుచున్నాఁడు. వాయలూరిని
వాసుఁడగు నీకవికి వాయలూరివారను నింటిపేరు కల్గినది, గాని, చల్లవారే
మొదటిగృహనామ మని క్రిందఁ దెలియవచ్చుచు.

చారుమదీయవంశం బెట్టిదనిన, సారసంబుగ యజ్ఞశ్శాఖయనంగ
గురుతరకౌండిన్యగోత్రవర్ధనుఁడు
పున్నమచంద్రుండు భువిఁగీర్తిగలిగి, వన్నె కైసిన చల్లవంశాబ్ధిచంద్రుఁ
డకలంక నారాయణస్థయ్య పౌత్రు, నకు జనకుఁడౌ రామనామసత్పుత్రు
అనఁఁడు నారాయణాఖ్యుండనంగ, వినయసజ్జనుఁడ దేవీవరప్రసాదలబ్ధ
ఆతనిప్రియసతి శేషమాంబాభిధాన

ఇత్యాదిగాఁ దనవంశముం జెప్పుకొన్నాఁడు. కవిప్రతిజ్ఞ-

సీ. అక్షరపదపద్య లక్షణలక్ష్యముల్ స్వరయతి ప్రాసవిశ్రమముగణము
వలవలిగిలుక దావలిసున్న వత్తువుల్ ఎఱ్ఱైత్వవోత్తిము తైత్వములును
క్రారావడి వినర్గ...వల్లుపులుకొమ్ము గుడిదీర్ఘములును సున్న
మావత్తు లావత్తు మతి నకారపుఁబొల్లు ఆదిగాఁగలశబ్ద భేదములును
ప్రాసద్విప్రాసశ్రిప్రాసపద్యములంత్య, సీమయమకాదులందును నేర్పు నెరయ
వరకవీంధ్రలకృపచేత వాయలూరి, పురిజనార్దనుచరితంబుఁ బొసఁగఁజేతు.

(4) సాత్త్వికబ్రహ్మ విద్యావిలాసము-గ్రం.సం. 1687.

ఇది యొకవచనము. ఎవ్వరు రచించినదో తెలియదు- ప్రారంభమున:-

“శ్రీసాత్త్వికబ్రహ్మవిద్యా విలాసంనామ విస్తృతం
వైదికానైదికానేక మతతత్త్వ సునిర్ణయం

వేదవేదాంతశాస్త్రాని తాత్పర్యాగ్ధ సునిర్ణయం
సందేహాంధతమో భాను జిజ్ఞాసుజనజీవనం.

శ్రీమద్వేదవేదాంతశాస్త్రాగ్ధశాస్త్ర పురాణాగమ సంహితేతిహాసాది ప్రమా
ణపారంగతుండై శమదమాది గుణగర్వితుండై సదాచార నిష్ఠుండై సాత్త్వి
కధర్మనిష్ఠాగర్వితుండై సత్తులశ్రేష్ఠుండైన యాచార్యుని చిత్తవృత్తు లెఱింగి
శుశ్రూష చేసి తనయందుఁ గృపపుట్టిన వేశం దెలిసి జిజ్ఞాసువై వీరరాగియై
ముముక్షువైన శిష్యుండు సాష్టాంగదండ ప్రణామములు చేసి తదనుజ్ఞను
నుచితగతిం గూర్చుండి వినయశీలుండై యాచార్యునిం జూచి యేమను
చున్నాఁడు.

కృష్ణార్పణ మనుచోటను గొందఱు బ్రహ్మార్పణ మందురు. అయినం గృష్ణార్ప
ణమనియు బ్రహ్మార్పణ మనియు నీరెండునామములును వచించినచోట నిర్ణ
య వస్తువులు కారా యన్నను కారు. కృష్ణబ్రహ్మశబ్దములకు శబ్దభేదమేకాని
యర్థభేదము వస్తుభేదమును లేదు. లేకుండుట యెట్లున్న:—

శ్లో॥ కృషాభూవాచకం శబ్దో ణశ్చ నిర్వృత్తివాచకం

తయోరైక్యం పరబ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధేయతే ॥

అని వేదచాసుని వచనమున్నది.

“భృగుశాపమునను విష్ణువు పదిమాట్లు చచ్చి పుట్టె ననెడి యుక్తి యుక్త
ముగాదు. ఇంకను శాస్త్రసమ్మతము గాకుండుట యెట్లున్నను. భృగుశాప
ముననే దశావతారము లెత్తుట నిజమైన, వేదములు పోఁగొట్టకొన్న బ్రహ్మ
దేవుండు మొఱవెట్టఁగా మత్స్యావతార మాయె నని చెప్పిన పురాణము
లు దబ్బరలే కావలెను. తాత్పర్యించిన వ్రాణులకు ఆధారము లేదని బ్రహ్మ
దేవుండు మొఱవెట్టఁగాను హిరణ్యాక్షునిచేఁ బడిపోయిన బూమిదేని మొఱ
వెట్టఁగాను పరాహవతార మాయెనని చెప్పిన పురాణములు దబ్బరలే
కావలెను ” ఇత్యాదిగా ననేకోదాహరణములతో వ్రాయఁబడి
నది. (ఇందలిమాటలు కొంచెము సవరించి వ్రాయఁబడియెను.)

“ప్రమోదూతనామసంవత్సర శ్రావణశుద్ధ పౌర్ణమాస్యా భౌమవాసరే శ్రీమ
దాత్రేయాన్వయ దుగ్ధసింధునిధునా శ్రీవేంకటార్య సూనునా అష్టశాస్త్రే

“లిఖిత మిదం కాత్విక బ్రహ్మవిద్యావిలాసం నామ ప్రబంధం సమాప్తం” అని చివరనున్నది. 82 పత్రముల తాళపత్రప్రతి.

(b) చిదానందమంజరి—గ్రం. సం. 1713.

ఇది యొకద్విపద వేదాంత గ్రంథము, కవి-ఆత్మేయగోత్రుఁడు- ఉమాపతికవి- తన్నుంగూర్చి గ్రంథాంతమున నిట్లు చెప్పుకొనియెను.

ముద మొప్పుఁగవులకుమ్రొప్పు గావించి, సదయుండు నాయుండల శాసనాంకుండు కూరిమి వీరయ కులపవిత్రుండు, నారూఢిదనరు బుధాగ్రగణ్యుండు అతనిపుత్రుఁడు శేషయామాత్యుఁడనఁగ, నతిపుణ్యుఁడెల వెంగమాంబుండుగనియె సకలవిద్యావిచక్షణుఁ డగునట్టి, యకలంకమతిపుణ్యుఁ డనఘచరిత్ర గుణనిధి యాత్మేయగోత్రపవిత్ర, మణియగు నార్వేలమంత్రిశోభితుఁడు ...

... ..

సర్వ వేదాంత నిశ్చయరహస్యములు, నుద్వినిద్విపదలోకోపకారముగ గరిమ నుమాపతి గావించె బూని” ఇత్యాది.

ప్రారంభము:—

శ్రీవాసుదేవైకచిరచిదానంద, పావనామృతరాశి బంధూకరాశి తాపత్రయంతకుఁ దత్సార్థ వేది, వ్యాపకు పవ్యయు వ్యక్తు సర్వజ్ఞు నిగమాగమాచారు నిత్యప్రకాశు, జగదుద్భవస్థితి సంహారనిలయు

పాదపద్మములు భక్తితోఁ గొల్చి, వేదాంతమెల్లను విశదంబుగాను మాయురే యని బుధుల్లన్ననసేయ, మాయాచిదానంద(మహనీయుపేర) ఈకథకుమూలము సూతగీతలలోనిదట.

అమరినముక్తి చిదానందచరిత, సూతగీతలలోనఁ జూచినవారి

కాతజిఁ దోచు నీయతుల నిశ్చయము

అనిమనులకు సూతుఁడనతి యిచ్చె, వినుండు చిదానందవిభుఁడొక్కరాజు పరమాత్ముఁడనఁదగు బ్రహ్మ మవ్యయుండు, పరిపూర్ణుఁడయ్యును బ్రకృతనుశ్చక్తి గలసియాశ్వరుఁడైన కాలంబునందు, బలుగుణంబులుమాండు ప్రభవింపఁజేసె.

కథాభాగములో:—

ఈపాటకునువిన్న దిది విన్తిగాదు, భావించి యింకమీఁదఁ బదిలమైవినుండు జన్మబాధంబులు సరగునఁ దెగును, గున్తయానందంబు తరలకనిలుచు

తృతీయభాగము.

పరమాత్మ జీవాత్మ బంధమువ్తులును, గరతలామలకంబుగా వినిపింతు

అరసి చూడాలకో పాఖ్యానమునను

ఆమూర్తిగనియీశుఁ డమితవేగమునఁ, బ్రేమ నెదుర్చొనిప్రియముతో మ్రొక్కి

అఖిలసద్వాక్యోద్దయానందమూర్తి, సుఖమె శిష్యులకెల్ల సుస్థిరాకార

తడవాయె సేవించి దయకుఁ బాత్రుండఁ, గడఁగి దర్శనమొని కారణంబేమి

... ..

కర్మబంధంబులఁ గడతేరలేక, నర్థలిజననమృతాదిబాధలను

బారయలేనిక మునిపుంగవ నీదు, సరసచాక్యామృతసరణిఁ బాలింపు

మని వేఁచుకొనినను నాశీర్వదించి, వినయమేర్పడఁగనావిభుఁ జూచిపలికె

కటకటా నీవంటిఘుచునకు భ్రాంతి, యెటువలె బ్రాపించె నిదిమహాద్భుతము

నీయందుఁ దోచునీనిఖిలంబులోనఁ, బాయనినీకెల్లు బంధములల్లిగె

నానందమయుండవై యలరిననీకుఁ, బూనిదుఃఖంబులు పొందనేమిటికి.

ఈవిధముగా మృదుమధురశైలిని వేదాంతము కథలతోఁదెల్పఁబడినది. 31వ త్ర

ముల పుస్తకము. ఈసంపుటములోఁ బంచదశి ప్రకరణములు, గురుపాదుకాశ్లో

కములు, శంకరాచార్యాదైవత శ్లోకములు మొదలైనవిగలవు.

(6) ఉపదేశకాండము—గ్రం. సం. 1714.

శిథిలభాగములుగలది. శివపురాణములోనిది, కాని దీనినొక్క భాగమునే కవితె

నిఁగించినట్లు—

)మత్తైలాసనగ, సేమంజితకామ భీమ భీమహితముని

స్తోమ పరిపుల్లహల్లక, సోమసతీధామ వామ సోమలలామా.

శ్రీసంభవాసుర వీరమాహేంద్రయడ్ల దేవదక్షంబు లనునాఱుకాండంబులకుం

గడపటిది యగు నుపదేశకాండంబు కథాక్రమం జెట్టి దనిన చిత్రగింపుము.

అను ప్రారంభవాక్యములవలనఁ దోచుచున్నది. సంస్కృతములోనున్నట్లై నడు

మ నడుమ “ఇతి శ్రీయుపదేశకాండే ద్వితీయాధ్యాయః, తృతీయాధ్యాయః” అని సూచించుచున్నాఁడు. అట్లు పదునెనిమిదింటివఱకు నగపదుచు

న్నవి. కవిచేరు తెలిసికొనుటకుఁ గడపటఁ గొన్నిపత్రములులేవు.

ఈ క్రిందిపద్యములనుబట్టి వేత్త లిదివఱకుఁ బ్రకటింపఁ బడియున్న గ్రంథములో

నివేమా తెలిసికొనుటకై 81 వ యధ్యాయప్రారంభము నందలి కొన్నింటిని

జూపుచున్నారము.

- క. నామాట వింటి తల్లీ, నీమాట వినంగ మతిని నేగోరెద నీ
వేమాడ్చిదాన వెఱుంగం, గా మోద మెలర్ప చెలువగా వలె నన్నక.
- క. అనికూతురు వేడినద, జ్ఞనని వలిక నేను నితినఖ కశ్యప స
న్మనిపత్నిని దైత్యులుబహు, తనయులు నావలన బుట్టి దర్శిద్దతులై.
- చ. అమరులతోడఁ బోరి విలయంబును బొందిన దుఃఖివహ్నిచేఁ
గుములుచు శ్రీనగంబునకుఁ గూతుర యే జని యెందు జన్మమె
త్తిమరుదకారణప్రళయ తీవ్రుల బుత్తుల గాంతునంచుఁ జి
త్తమునఁ దలంచి వ్రాలితి నదస్థలభూమిని మేను విడితి.
- చ. తనువు దొరంగి పుట్టితిని దైత్యకులంబునఁ బుట్టి కశ్యపుం
గనివరియించి యమ్మునికె కంటిని బుత్తుల శూరపద్ధము
ఘ్నినిగ ననేకుల న్నుతులకుంతవిక్రమముల్లసిల్లఁగా
ననిమిషుల న్వధించి ముదమందితి నిన్నును గంటి నత్తటిక.
- ఈపుస్తకములోనే శ్రీధరమల్లి వేంకటరామకవి బ్రహ్మోత్తరఖండమునుగలదు.
(6) విజ్ఞానప్రదీపిక-గ్రం. స. 1772.
- ఇది యోగకావ్యము, పద్యమయము. సుమారు రెండాశ్వాసములుమాత్ర మె
యున్నవి.
- గద్యము—ఇది శ్రీమదనగోపాల చరణకమల ధ్యానానంద పవిత్ర కాళికగో
త్రపవిత్ర గోపయామాత్యపుత్ర సుజనవిధేయ ప్రణీతంబైన విజ్ఞానప్రదీపిక
యను యోగశాస్త్రమునందుఁ బ్రధమాశ్వాసము.
- ఇందు సుజనవిధేయ యని తర్వాత లేఖకుఁడు కవినామధేయము వ్రాయమఱ
చినాఁడు.
- ప్రారంభము:—
- క. శ్రీకృష్ణసకును బహువిధ, లోకైకస్తుత్యసకును లోకేశసకుఁ
కాకోదర వరశాయికి, నాకొకప్రమదకరణ నైపుణ్యసకుఁ.
- వ. అనేక దండనమస్తారంబులు గావించి నాయొనర్పం బూనిన యోగకావ్యం
బునకు నామనిర్ణయం బెట్టిదనిన.
- క. పదునెనిమిదివిద్యలలో, సదమలమగుసారమెల్లఁ జర్పించి మదిం
బదిలముగ నెఱిగి చెప్పఁగ, నదివిజ్ఞాన ప్రదీపికననుతికెక్కు.

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటమారమహిపతి న్యాయరావుబహద్దరవారు, పితాపురము నుహారాజా వారు. పరిషద్యావజ్ఞేవాధ్యక్షులు.

ఐ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరవారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీరాజీ వత్సవాయ వేంకట సురద్రయ్యమృజపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణిగారు.

ఐ. శే. శ్రీబాబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిలాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యని సభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి న్యాయనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు.

రావుసాహెబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. (Ph. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీత్రిపురాన వేంకటనూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవూరి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్శా వేంకటశివరామరాసుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

అళిక్కి వేంకటాచార్యులుగారు.

కేకవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటాచార్యశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పామగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

విశ్వారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు.

కాకినాడ-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో

వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1 విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయకవి	రు	0	8	0
2 కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి	...	0	10	0
3 చంపూరామాయణము-బుగ్గేదికవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0	0
4 నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలార్యుడు	...	0	2	0
5 జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమాక కపిష్ఠశం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8	0
6 జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-కృష్ణ సర్వశాస్త్రీకవి	...	0	2	0
7 సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు	...	0	8	0
8 యుద్ధమల్లని బెజనాడ శిలాశాసనము- జ. రామయ్యపంతులుగారు,	0	8	0	
9 కావ్యాలంకారమాడామణి- విన్నకోట పెద్దయకవి	...	0	8	0
10 చంద్ర భానుచరిత్రము-తరిగొప్పల చుట్లనకవి	...	1	0	0
11 అకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక	...	0	8	0
12 ప్రాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12	0
13 శివతత్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	0	12	0
14 Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8	0
15 శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	...	0	12	0
16 ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8	0
17 Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4	0
18 వ్రాస్మరంగములు-క్రితపల్లి నూర్యరావుగారు	...	0	8	0
19 నారసింహపురాణము-ఉత్తరభాగము-మరిభట్టు	...	1	0	0
20 మన్నారదాస విలాసనాటకము-రంగాజమ్మ	...	0	8	0
21 జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12	0
22 కాళిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) ఆచార్యబలపతి	...	1	4	0
23 రెడ్లవాటి రెండుశాసనములు	...	0	4	0
24 ఆంధ్ర ధాతుమాల	...	0	12	0
25 శాసనపద్యచంజరి	...	0	12	0
26 శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	...	0	12	0
27 పరివత్సప్తకభాండా గారము. (ద్వితీయభాగము)	...	0	8	0
28 నూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు-చిన్నయ్యనూరి	...	0	8	0
29 రసాభరణము-అనంతకవి.	...	0	8	0
30 చాటుధారాచమత్కారసారః- (సంస్కృతము)	...	1	8	0
31 ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు...	...	1	0	0
32 మోడకకుమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ్య	...	0	8	0
33 ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలసరస్వతిశ్యాశ్యతో	...		8	0

యో

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౨.	{ ఆంగీరసనామసంవత్సరము. శ్రావణ భాద్రపదమాసములు. }	సంచిక ౩.
------------	---	----------

కాకినాడ :

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బరిష్టాత్కారాలయమునఁ
బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1932.

విషయసూచిక.

1. కృష్ణదేవరాయలు. ఆముక్తమాల్యద ... 23-౨౮
 టేకుచుట్ల అచ్యుతరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్.
2. కావ్యలక్షణము ... ౪౯-౯౦
 ఆయలసోపయాజుల నరసింహశర్మగారు.
3. కొన్నివృత్తములు తన్మతభేదములు ... ౯౧-౯౯
 ద. వూరి నూనూనారాయణమూర్తిగారు.
4. సోమనాథస్తవము ౧౦౦-౧౦౮
 బండారు తమ్మయ్యగారు.
5. గ్రంథస్వీకారము.... ౧౦౯-౧౧౨
6. శ్యామలాంబాశతకము, కంచియేకామ్రలింగశతకము ౧౧౩-౧౨౨
 శ్యామలాంబాశతకము
7. సింహాసనద్వాత్రింశిక ... ౧౨౩-౪౦
 కొఱవి గోపరాజకవి.
8. పరివత్స సక్తభాండాగారము. ... ౪-౧౬

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౧.

}

ఆంగీరసనామసంవత్సరము
శ్రావణభాద్రపదమాసములు.

సంచిక ౩.

కృష్ణదేవరాయలు—ఆముక్తమాల్యద.

ఠేకుమళ్ల అద్యతరావుగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి, రాజమహేంద్రవరము.

విజయనగర సామ్రాజ్యమందలి యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము తుళువ నర సరాయనికాలమువఱకు ననఁగా క్రీ. పే. 1500 వఱకుఁ బ్రథమభాగమందభివృద్ధింపఁబడినది. కొంచెము హెచ్చు తక్కువగఁ బదియేనవశతాబ్దము పూర్తియగుసరికే నరసరాయలు దివంగతుఁ డయ్యెను. ఆయన తరువాత నతనిజ్యేష్ఠపుత్రుఁ డగువీరనరసింహరాయలు సింహాసన మెక్కినెను. ఈతఁడు క్రీ.పే. 1500-1509 వఱకు సామ్రాజ్యమును గడుసమర్థతతోఁ బరిపాలించెను. ఈ మహనీయుఁడు నిరంతరము శత్రురాజులతో సమరములు సలిపి రాజ్యము యద్విధమైనకార్యము నొందకుండ సంరక్షింపఁగలిగియు, వాఙ్మయసేవఁగూడఁ గొంతవఱకు నొనరింపఁగలిగెను.

అయిన, సీభూమిశుఁడు తనపూర్వులవలెఁ గాని, తనకుఁ దరువాతి జారివలెఁ గాని పేరొందిన విద్యాపోషకుఁడు గానట్లు తోఁచెడిని. కొన్నిసంస్కృతగ్రంథములును గొన్ని కన్నడగ్రంథములు సీతనికాలమున వెలువడినట్లు కాన్పించుచున్నవి; కాని రాజపోషణము వానిప్రకటన కెంతవఱకుఁ గారణమయ్యెనో చెప్పవీలులేదు. మఱి యాంధ్రవాఙ్మయ మన్ననో యీతఁడు కృతినొందిన యాంధ్రగ్రంథము లెవ్వియు నిప్పటికిని వెలువడలేదు. గీర్వాణకర్ణాట

భాషలను బహుళః పోషించిన భూకాంతుఁడు తనమాతృభాష యైనయాంధ్ర భాషను విసర్జించునా? అట్లు జరుగదు. కాన భావిపరిశోధనలవలన నీతనికాల మందలి కొన్నియాంధ్ర గ్రంథములు లభింపఁగల వని విశ్వసింపవచ్చును.

వీరస్వసింహరాయలపెనుక నతనిసవతితమ్ముఁ డగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సింహాసన మెక్కినను. ఈ చక్రవర్తి శ్రీ. వె. 1509-1530 వఱకు రాజ్య మేలెను. ఈయనయె విజయనగరసామ్రాజ్యముఁ బాలించినవారిలో నత్యధిక రాజ్యసీతి కోవిదుఁడు ను, బ్రతాపశాలి యు, దేలైక సేనాపరాయణుఁడు నై యుండెను. ఛత్రపతిశివాజిమహారాజునకుఁ బూర్వము దక్షిణహిందూదేశములో నీతనిని మించిన మహాయోధుఁ డెంతమాత్రము గానరాఁడు. ఒకవంకఁ దురుష్కుప్ర భువులతోడను వే తొకతట్టు గజపతిరాజులతోడను నిరంతరముఁ బోరాడుచు నెన్నఁడును మచ్చునకైన నపజయముఁ బొందక, తాను జయించినశత్రురాజు లకు సహితము తనయాదార్యసౌశీల్యములచే బహువిధముల శ్లాఘాపాత్రుఁడై నిజామాత్యుడఁడనా యకులయెడలఁ దండ్రివలెను జెలికానివలెను మెలఁగుచు సరస్వతీ సర్వతోముఖాదరణచే రెండవభోజుఁ డనిపించుకొని యాంధ్రసామ్రా జ్యము నత్యున్నతస్థితికిఁ దెచ్చెను. ఆతనికాలమందు విజయనగరము నిక్రముగ విద్యానగరమయ్యెను. హిందూకళలకు నాటపట్టుగను, గవితాకన్యకు విలాస విహారక్షేత్రముగను, వేదశాస్త్రములకు విశాలపరిషత్ప్రదేశముగ నినామ్రాజ్య ముపకరించి శాశ్వతక్షీరి గడించినది.

ఈ నిరతిశయధీమంతుఁ డగుభూకాంతుఁడు స్వకీయప్రతిభాశౌరవము చేతను, దనయనుయాయు లగు నమాత్యసామంతాది వీరశిరోమణుల భక్తిప రాయణత్వముచేతను దదీయవిపులదక్షిణహిందూసామ్రాజ్యచక్రమును నిర్వక్రపరాక్రమముతో ననవరతము జయప్రదముగ నిర్వహింపఁగలిగెను. మహా మాత్యశేఖరుఁ డగుసాళువ తిమ్మరుసుయొక్క నయవిద్యాచాతుర్యము, మహా దండనాయకుఁ డగుపెమ్మసాని రామలింగనాయని యుద్ధండదండనీతియు, నాంధ్రకవితాపితామహుఁ డగునల్లసాని పెద్దనార్యుని సులలితకవితాసుధారసము, నీచక్రవర్తియొక్క సహజోపజ్ఞానము పార్థివక్షీరి ననేకవిధముల భరతవర్షమునంతట న్యాపింపఁజేయఁగలిగినవి.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల తల్లిదేవు నాగాఁబ. ఈమె సర్పరాయల రెండవ భార్య. కృష్ణదేవరాయల భార్యల సంఖ్యన గూర్చియు వాటివేరులఁ గూర్చియుఁ

గొంత భిన్నాభిప్రాయ మున్నది. “పామజ్జ” అను ఘోష్యుగీసురాయభారి కృష్ణ దేవరాయలకుఁ బండ్రిండుగురు భార్య లుండి రనియు వారిలో నలువరు పట్ట మహిషులై యుండి రనియు వ్రాసెను. “న్యూనిజ్” అను మఱియొక ఘోష్యుగీసు యాత్రికుండు కూడఁ గృష్ణ దేవరాయలకు నల్వరు పట్టమహిషు లుండి రని చెప్పి వారిలో నొకరిత కటకదేశపురా జగు గజపతికుమారిత యనియు, నిద్ద టు శ్రీరంగవట్నపు రాజుకూతు లనియు, మఱి యొకయవతి కృష్ణరాయలు చిన్నతనమునఁ బ్రేమించిన బోగపుకన్య యనియుఁ జెప్పి, యాబోగపుకన్య పేరు చిన్నా దేవి యనికూడ నువాహించెను.

ఇట్లుండఁ బెన్దన్న మనుచరిత్రలో “తిరుమలదేవి యుఁ జిన్నా దేవి యు దేవేరులుగాన్” అని నుడివెను. మున్న తిన్ననకూడ, పారిజాతాపహరణములో తిరుమలదేవినిఁ జిన్నా దేవిని మాత్రమే పేర్చెనియె. తిరుపతిదేవాలయములో నున్నకృష్ణదేవరాయల యిత్రడివిగ్రహమునకు నిరుపక్షముల నున్నయిత్రడివిగ్ర హములమీఁదఁ జిన్నా దేవియొక్క యుఁ దిరుమలదేవియొక్క యుఁ బేరులు మా త్రమే లిఖింపఁబడియున్నవి. సింహాచలములో క్రీ. శ. 1516 లోఁ జెక్కించిన శిలాశాసనములోఁ గూడఁ జిన్నా దేవియుఁ దిరుమలదేవియు మాత్రమే యుదా హరింపఁబడిరి. ఇట్లే అచురావతి మొదలగు శాసనములలోఁ గూడ వీ రిద్దఱి పేర్లె యున్నవి.

ఇట్లుండ నాముక్తమాల్యదలోఁ గృష్ణ దేవరాయలు తనభార్యల గుఱించి వ్రాయుచు “తిరుమలదేవియు నన్నపూర్ణాదేవియుఁ గమలాజ్జముఖులు దేవేరు లుగన్” అని చెప్పికొనియుండుటచేఁ జరిత్రకారు లీమాటల ననేకవిధములుగ నర్థముచేసికొనవలసివచ్చినది. కొంతమంది యీనాలుగుమాటలును నల్లరుపట్ట పుదేవులపేర్లని చెప్పిరి. అనఁగాఁ గృష్ణ దేవరాయలభార్యలు తిరుమలదేవియు, నన్నపూర్ణాదేవియు, కమలాదేవియు, అజ్జముఖిదేవియు నని వారియభిప్రాయ ము. ఈసంఖ్య పామజ్జ న్యూనిజ్లు చెప్పినసంఖ్యకు సరిపోవుచున్నదికదా? అయినను మఱియొక బాధకము కాన్పించుచున్నది. కుమారసూర్యుని తనకృష్ణ రాయనిజయములో గజపతిరాజుకొమారిత పేరు ‘తుక్కా’ యని చెప్పెను. మఱియొకరు గజపతిరాజుకూతురిపేరు ‘భద్ర’ యని నుడివిరి. రాయవాచక ములో నీమెపేరు ‘జగన్తోహిని’ యని యున్నది. ఇట్లనేకు లనేకవిధములుగా నీతనిభార్యలపేర్లను గూర్చి వాక్రచ్చిరి. వీని నన్నిటిని సమన్వయించిచూడఁ

గా నీక్రిందియంశములు విన్నవముగఁ గావించుచున్నవి. (1) తిరుమలదేవి యన్నిగ్రంథములలోను సమానముగా నున్నది. కావున సీమేవిషయము నిర్వివాదాంశము. (2) చిన్నాదేవి ప్రశంస కొన్నింట మాత్రము కావించి మఱి కొన్నింట లేకపోవుట కొంత సంశయమునకుఁ గారణభూత మగుచున్నది. క్రీ. శ. 1517 వఱకు వెలువడిన కృష్ణదేవరాయల శాసనములలో సీమేపేరు గావించి యటుతరువాత లిఖింపఁబడిన శాసనములలో లేకపోవుటకుఁ దగిన సమాధాన మూహింపవలసియున్నది. ఇంతియగాక మనుచరిత్ర పారిజాతావహరణ గ్రంథములలో సీమే పేర్కొనఁబడి కృష్ణదేవరాయలచే నతని యాముక్తమాల్యదలో నూచింపఁబడకపోవుటయుఁ బైనందేహమును బలవఱుచుచున్నది. దీనినిగూడ సమర్థింపవలసియున్నది. (3) గజపతికుమారికపేరు తుఱ్ఱ, భద్ర, జగన్మోహినియని వేఱువేఱుగ వచింపఁబడుటకుఁ దగిన హేతువు నిర్ణయింపవలసియున్నది (4) వీనిలో నెచ్చోటను గానరాని 'యన్నపూర్ణాదేవి, కమలాజ్ఞముఖులు'లనునామప్రశంస కృష్ణదేవరాయ లేల చేసెనో నిర్ణయింపవలసియున్నది.

ఈచిన్నవిషయములను విడఁచియుటకుఁ గృష్ణదేవరాయల దండయాత్రలకు సంబంధించిన చరిత్రాంశములను దదితరజీవితాంశములను జరిత్రకారు లిదమిష్ట మని నిర్ణయించినవఱకుఁ గ్రోడీకరించిచూచెదము. కృష్ణదేవరాయలు రాజ్యారంభములోనే యుష్మత్తూరు గంగరాజును జయించినట్లుగఁ జరిత్రకారులందఱేకగ్రీవముగా నొప్పుకొని యుండిరి. కావున భోర్సుగీను రాయబారులు చెప్పినట్లు గంగరాజుకొమార్తెను రాజ్యారంభములోనే కృష్ణదేవరాయలు వరిణయమాడి యుండును. అంతకుఁ బూర్వమే యశావనప్రదుర్భావమునఁ బరిగ్రహించిన విలాసపతి యొకతె యాతనికి నుంపుడుకత్తెగ నుండనోపు. కావునఁ గళింగదేశముమీఁది దండయాత్రకుఁ బూర్వ మాతనికి నొక యుంపుడుకత్తె యు, గంగరాజుకొమారి త యు భార్యలుగ నుండవలసి యున్నది. కళింగరాజ్యదండయాత్ర క్రీ.శ. 1515 మొదలు 1517 లోపుగా మూడు సారులు జరిగినట్లులుగా శాసనాదికములవలన నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. కడసారి దండయాత్రలోఁ బ్రతాపరుద్రగజపతిని జయించి, యాతనికొమార్తెను రాయలు వివాహము చేసికొనియెను. కాఁబట్టి క్రీ. శ. 1516-17 సం॥నకుఁ బూర్వమే కృష్ణరాయలు కృతినొందిన గ్రంథములలో వీరి యిద్దఱిపేరులు

మాత్రమే గోచర మగుట న్యాయమేకదా ! వీరియిద్దటిలోఁ జిన్నా దేవిపేరు విన్నపముగఁ గృష్ణదేవరాయలు ప్రేమించిన బోగపుకత్తె దై యుండు నని న్యూనిజ్ చెప్పియే యున్నాఁడు కావున రెండవమహిషి పేరెద్దియో నిర్ణయింపవలసియున్నది.

కృష్ణదేవరాయలు కృతినొందిన మనుచరిత్రయుఁ బారిజాతాపహరణమునుఁ, దాను రచించిన యాముక్తమాల్యదయు సీ గ్రంథముల రచనాపౌర్వాకర్యము విషయ మై యిటీవల మనసు ప్రసిద్ధచరిత్రపరిశోధకు లగు డాక్టరు నె|| శెంకటరమణయ్యగారును కు|| ఈశ్వరదత్తుగారును మున్నగువారు భారతిలోఁ గొంత చర్చ సలిపియున్నారు. వారివాదప్రతివాదములు జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించితిని. కాని నాయభిప్రాయ మేమనఁగా మనుచరిత్ర పారిజాతాపహరణములలో నేది ముందున నేది వెనుకను వ్రాయఁబడినదో నిర్ణయింపఁ గడంగుట వృధాప్రయాసము. అది యెప్పటికిని దెగునది కాదు. ఈరెండు నాముక్తమాల్యదకుఁ బూర్వమే రచియింపఁబడిన వని నిర్ణయించుట యభార్థమునకు నెక్కువ చేరువగ నుండును. రాయవాచకమిత్యాది గ్రంథాధారములలో నున్న స్త్రీగ్రంథములు కలింగదేశముపైఁ గృష్ణదేవరాయలు దండు వెడలుటకుఁ బూర్వము రచింపఁబడినట్లు నిర్ణయించుట యెక్కువ సమంజసము. కాఁబట్టి యాముక్తమాల్యదకావ్యరచనను విజయవాడలోఁ గృష్ణరాయలు ప్రారంభింపక పూర్వమే యీ గ్రంథములు సమగ్రముగా నుండినవి. కావున సీ గ్రంథములలోఁ గలింగదేశపురాజుకొమార్తె ప్రశంస యుండుట కవకాశము లేదు. ఆకారణమున సీ గ్రంథములలోఁ బేర్కొనఁబడిన యిద్దఱుదేవేరులను భోగస్త్రి యగు చిన్నాదేవియు గంగరాజుకొమారి త యగు తిరుమలదేవియు నై యుండవలెను.

క్రీ. శ. 1516—17 తర్వాతను ప్రారంభింపఁబడిన యాముక్తమాల్యద కొన్ని సంవత్సరములకుఁ గాని పూర్తి గానేరదు. కావున క్రీ. శ. 1520 నాటికి నవతారికభాగముతో గ్రంథము సమాప్త మై యుండ నోపు. ఈమూఁడుసంవత్సరములలోను గాని తదుపరిఁ గాని యే శాసనములలో నయినను లేక గ్రంథములలో నయినను జిన్నాదేవిపేరు కాన్పించుట లేదు. ఈమె మఱి యొకనామాంతరముం బొందిన దని చెప్పట కేవలము సాహసము, నిరాధారము. అనేక సంవత్సరములవఱకు భర్తయొక్క శాసనాదికములలోఁగూడ నాపేరుననే వ్యవహరింపఁబడిన యాదేవి మఱి యొకపేరున్న భర్తచేఁ బిలువఁబడుటకుఁ గార

ణము దురూహ్యము. కాబట్టి చిన్నా దేవి క్రీ. శ. 1516-17 సం॥రము తరువాత శాసనాధికములలో నేవీధముగా నైనను వచింపఁబడ లే దనియే నిర్ణయించుట యుక్త మైనది. బహుశః, ఈ కాలమునాటి కామ కేవోపధముగ భర్తృసన్నిధి నుండి యెడఁబాపు గలిగి యుండవలెను. మరణించిన దని యూహించుటయే యుభయులయశస్సునకు లెస్సగుండును.

ఆముక్తమాల్యద పూర్తియగునాటికిఁ జిన్నా దేవి యంతరించిన దని నిర్ణయించితిమి కద. ఇక నాముక్తమాల్యదలోఁ జేర్చినఁబడిన రాణు లెవరో నిర్ణయింపవలసియున్నది. గంగరాజుకూతురగు తిరుమలదేవి సజీవయై యుండుటచేతఁ బూర్వమువలెనే ప్రశంసించఁబడినది ఇక రెండవపే రగునన్నపూర్ణా దేవి యెవరిది ? కమలాబ్జముఖులెవరు ? కళింగదేశదండయాత్రలు పూర్తియగునాటికిఁ గళింగరాజకుమారికను గృష్ణదేవరాయలు వివాహ మాడినసంగతి నిర్వివాద మగుచరిత్రాంశము. ఆమెయొక్క కులగౌరవములచేఁ జేరొందిన వట్ట మహిషియై యుండును గాని యనామకముగ నుండఁ జాలదు. కావున నన్నపూర్ణాకమలాబ్జముఖులలో నేపేరుననో యామె పరఁగి యుండును. ఈసందర్భములో మఱియొకవైచిత్ర్యమును మనము గాంచవలసియున్నది. కమలాబ్జముఖులు ప్రత్యేకముగా స్త్రీనామములా ? లేక స్త్రీనామకవిశేషణములా ? చరిత్రాంశములను బట్టియుఁ గథాసందర్భమును బట్టియుఁ జూడఁ జూడ నిశ్చయములు స్త్రీనామకవిశేషణము లని నిర్ణయించుటయే యెఘ్గు సరసముగానుండు నని నే నభిప్రాయపడుచున్నాను. తిరుమలదేవి యు, నన్నపూర్ణాదేవి యు, వీరిద్దఱు ను గమలాబ్జముఖులుగాఁ గవిచే వర్ణింపఁబడిరి. కాని ప్రత్యేకస్త్రీనామములుగ వీరినిఁ గవి యుపయోగింపలే దని నే నూహించుచున్నాను. కనుకఁ గమల యనియు నబ్జముఖ యనియు వేఱుగ నున్న యిద్దఱురాణులను రాయలు చేర్చినలే దని నాయూహ. కాని తనభార్య లిద్దఱినిఁ గమలాబ్జముఖు లని వర్ణించుటయందలి స్వారస్య మేమి యనిన సమాటలచే వారిద్దఱి సౌందర్యమహిమను వర్ణించుటయే గాక వారిసావత్సర్యధర్మమును గూడ నిగూఢముగఁ గవి సూచించె నని నాకుఁ దోచుచున్నది. 'కమల' మనఁ దామర పువ్వు- 'లబ్జముఖ' యనఁ జంద్రముఖ. కావునఁ గమలమునకుఁ జంద్రునకును న్న యన్యోన్యధర్మమే వీరిద్దఱియందును గాన్పించుచున్న దని సర్వగర్భముగ సూచించినాడు.

‘కమలాబ్జముఖులు’ అనుపదము స్త్రీనామకవిశేషణ మని పైన జెప్పినరీతిగ నిర్ణయించినయెడలఁ గృష్ణరాయలు పెండ్లియాడిన గజపతికుమారికయన్నపూర్ణాదేవి యనియే నిశ్చయింపవచ్చును. అయినను, ఆమెకు ‘తుఱ్ఱ’ యని యు ‘భద్ర’ యని యు ‘జగన్మోహిని’ యని యు, నిత్యాదినామంబులెట్లు గలిగినవో యాలోచింపవలసియున్నది ‘భద్ర’ ‘జగన్మోహిని’ యిత్యాదినామములు సార్థకవిరుదనామము లని సామాన్యముగ గ్రహింపవచ్చును. కావున వానిని గుఱించి మన మంత ప్రయాసము పొందనవసరములేదు. కాని ‘తుఱ్ఱ’ యనునామ మట్లు కాదు. దీనినిర్వచనముం గూర్చి నా కిట్లు స్ఫురించినది. ‘తుఱ్ఱ’ యనుశబ్దము ‘దుర్గా’ ‘దుర్గ’ యనుశబ్దములకు రూపాంతరము. శాక్తేయమతసంప్రదాయుఁ డగుప్రతాపరుద్ర గజపతిపుత్రి ‘దుర్గ’ యని పిలువంబడుటయం దాశ్చర్య మేమి యుఁ నుండఁగూడదు. ఈప్రతాపరుద్రగజపతికి దుర్గావీరపుత్రయను విరుదనామము గలదు. కాఁబట్టి యామెకుఁ బుట్టినింటిపేరు దుర్గ యై యుండవలెను. శాక్తేయమతమునందుఁ బుట్టినయాకన్యను వైష్ణవమతము స్వీకరించిన కృష్ణరాయలు వివాహమాడెను, గావున, నామపేరు వైష్ణవసంప్రదాయమున కానుగుణ్యముగ మార్పవలసియున్నది. కేవలము వైష్ణవనామ మిడుటకుఁ గృష్ణదేవరాయలకుఁ గాని తనవైష్ణవసంబంధికనామము వీడుటకు నామెకుఁ గాని యిష్టముండక నిర్విశిష్టనామ మగు ‘నన్నపూర్ణ’ యను పేరున వ్యవహరింపఁబడిన దని తలంచుట యుక్తియుక్తముగ నున్నది.

కావున సీయావద్విషయములను యోజించినచోమనము చేయఁగలిగిన నిర్ధారణ మే మనఁగా శాసనాదికములలోను గ్రంథములలోను బ్రత్యేకముగఁ బేర్కొనఁబడిన కృష్ణదేవరాయలభార్యలు మువ్వురని తెలియుచున్నది.

(1) చిన్నాదేవి:-భోగస్త్రీ.

(2) తిరుమలదేవి:-ఉమ్మత్తూరి గంగరాజుకుమారి.

(3) అన్నపూర్ణాదేవి:-ప్రతాపరుద్రగజపతి కూతురు.

కృష్ణదేవరాయల కిద్దఱుకుమారిక లుండిన ట్లగపడుచున్నది. ఒకకుమారికను ‘ఆర్యవీరి రామరాజునకును, (అలియరామరాజునకును) రెండవకుమారికను మట్ల వరదరాజునకును నిచ్చి వివాహముచేసెను. కృష్ణరాయలకుఁ బుత్రులు గలిగినను వారు చిన్నతనమునందే మృతినొందియుండవలెను. కావుననే యితని తరువాత నితని సవతిసోదరుఁడు ను నరసరాయనిమూఁడవభార్య పుత్రుఁడు నైన యచ్యుతదేవరాయలు సింహాసనమునకు వచ్చెను.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల జీవితచరిత్రముఁ గూర్చియు నాతనిసామ్రాజ్య పరిపాలనా విధానముఁగూర్చియు నెంత విస్తరించి వ్రాసిన నాంధ్రులకుఁ దనివితీతని కాతూహలము గలుగుచునే యుండు నని తెలిసియున్నను నావిషయ మంత యుఁబ్రస్తుతాంశముగాదు కావున స్పృశింపమానితిని. ప్రకృతమున నేఁ జేయు ప్రసంగ మంతయు నాంధ్రవాఙ్మయవిషయకము. కావున సీసార్వభౌముఁ డాంధ్ర సరస్వతి కొనంగిన యమూల్యసేవం గూర్చిమాత్రమ వక్షాణించెద.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు మహాయోధాగ్రేసరుడే గాక మహాపండితుఁ డును గొప్పకవీశ్వరుఁడు నై యుండెను. ఈ మహారాజునకుఁ దనయాస్థాన పండితబృందము “సాహిత్యసమరాంగణసార్వభౌమ” యను నుత్తమ బిరుదము నొసంగినది. ఈవిధమయిన యుత్పన్నసుతికి శ్రీకృష్ణదేవరాయ లెంతయుఁ దగినవాఁడ. తాను స్వయముగ నాంధ్రగీర్వాణములఁ గావ్యగ్రంథముల రచించియు, కారవించియుఁ దనక్రింది సర్దారులచే నట్టిగ్రంథరచనను వెలయింపఁ జేసియు నిత్యాదివిధముల వాణిసేవ నొనరించెను.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానమం దాస్థానకవీశ్వరుఁడును మనుచరిత్ర రచయితయు నైన ‘అల్లసాని పెద్దనార్యుఁడు ను, బారిజాతాపహరణగ్రంథకర్త యగు ముక్తు తిమ్మన్నయు రాజ శేఖరవిలాసకావ్యకర్త యగు మాదయ్యగారి మల్లన్నయుఁ గాళివా సీమాహాత్మ్యము రచించిన ధూర్జటికవియు మున్నగు నాంధ్రమహాకవులును, పంకటనాథ, స్వయంభూనాథ, ఏకామ్రనాథ, ఇత్యాది సంస్కృతమహాకవులు ను రాయల యాజ్ఞానుసారముగఁ గన్నడభారతమునుఁ బూర్ణిజేసి కర్ణాటకవికులసార్వభౌమ యనుబిరుదును సంపాదించిన మహాకవి తిమ్మణ్యయుఁ గృష్ణదేవరాయల సేవసనము నెక్కి కొలఁదికాలము సామ్రాజ్య వైభవ మనుభవించిన వ్యాసరాయరు ను మొదలగు కన్నడమహాకవులు ను, కుమారసరస్వతి జ్ఞానప్రకాశుఁడు హరిదాసు ప్రభృతు లగు నటనమహాకవులు ను శ్రీకృష్ణదేవరాయల యభిమానసన్తానములకుఁ బాత్రులై యాతనియాసానము నలంకరించీయుండిరి.

కృష్ణదేవరాయలు ప్రథమమున సంస్కృతభాషలోఁ గొన్ని ప్రబంధముల రయించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. *విజయవాడ సమీపమున నున్న శ్రీకాకుళక్షేత్రమందలి యాంధ్రమధుమధనుని సేవింపఁబోయినప్పు డాయాంధ్రజలజాతుఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలం జూచి యిట్లానతిచ్చె నట.

*ప్రస్తుతము కృష్ణాతీరమందలి బెజవాడ.

సీ. పలికి తు తేప్రిక్షోపమల జాతి పెంపెక్కు రసికు లానన మదాలసచరిత్ర
భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధిగాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీతినంబు
శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్చి కూర్చితి సకలకథాసారసంగ్రహంబు
శ్రోత్రఘచ్చటలు విచ్చుగ రచించితి సూక్తికైపుణి జ్ఞానచింతామణి కృతి
గీ. మఱియరసమంజరీముఖ్యమధురకావ్య, రచన మెప్పించుకొంటిగీర్వాణభాష
సంగ్రహభాషయసాధ్యంబెయందున్మోక్ష, కృతివినిర్మింపుమిఁకమాకుఁ బ్రియముగాఁగ.

(ఆముక్తమాల్యద)

దీనినిబట్టి చూడఁ గృష్ణదేవరాయ లీక్రిందఁ బెచ్చెనిన గ్రంథములను సంస్కృతమున వ్రాసె నని తెలియవచ్చుచున్నది. 1. మదాలసచరిత్రము, 2. సత్యావధూప్రీతినము లేక సత్యభామాపరిణయము, 3. సకలకథాసారసంగ్రహము, 4. జ్ఞానచింతామణి, 5. రసమంజరి, 6. ఇంకఁ గొన్ని యితరగ్రంథములు. ఈగ్రంథములలో నిప్పటి కెవ్వయు లభింపలేదు. చెన్నఘట్టణమునఁ బ్రాచ్యలిఖితపుస్తకాగారమునఁ గృష్ణదేవరాయలు రచించిన దని జాంబవతీపరిణయమును సంస్కృతగ్రంథమున్నది. పై నఁ బేర్కొనిన గ్రంథములు వ్రాసినకాలమున నీరాజకవి యాంధ్రమున నేగ్రంథమును రచించినట్లు కాన్పింపదు. ఆవిషయము పై పద్యములో విస్పష్టముగ నున్నది. ఆంధ్రవిష్ణుఁడే కవిపుంగవుని హెచ్చరించుచు నిన్నిసంస్కృతగ్రంథములు రచించినకవీంద్రునకు నాంధ్రమున నొకగ్రంథము వ్రాయుట కష్టముకాదు. కాబట్టి తన కొకయాంధ్రగ్రంథమును వ్రాసి యిమ్మని యాజ్ఞాపించెను. కనుక నాంధ్రవిష్ణుని యాజ్ఞానుసారముగా వ్రాసినగ్రంథ మొకవియొక్క ప్రథమాంధ్రగ్రంథమే యనిస్పష్టము. ఆగ్రంథమే యీ 'ఆముక్తమాల్యద' లేక 'విష్ణుచిత్రియము'.

సంతతసన్నద్ధసమరయానసంరంభములలోను, మాతంగతురంగస్వంధన పదాతిసంకుల స్తంభావారసంఘట్టనములలోను, సర్వదా కాలముఁ గడపవలసివచ్చిన యీసమరాంగణసార్వభౌమునకు నేతద్ద్రంధరచన కెట్లనుల్లంఘనీయప్రతిజ్ఞ చేయవలసివచ్చినదో యీరాజకవీయే తనగ్రంథమందలి యవతారికభాగమున నుడిపెను. ఈవాక్యము లేయాంధ్రునిఁడందమున నదృశ్యతామోదకౌతుకము లుద్భవించఁజేయఁజాలవు ?

“మున్నే కళింగదేశవిజిగీషామనీషకా దండెత్తి పోయి విజయవాటింగొన్నివాసరంబు లుండి త్రికాకుళనికేతనుం డగునాంధ్రమధుమధను సేవింపం

బోయి హరివాసరోపవాసం బచ్చటఁ గావింప నప్పుణ్యరాత్రిచతుర్థయామం
బునఁ దడుంధ్రజలజాతుఁడు దనకలలోఁ గాన్పించి యాంధ్రభాష నింకఁ గృతి
వినిర్మింపు” మని యానతిచ్చెనట. అప్పు డీనరనాథకవి “ఎన్నిను గూర్తునన్న
విను, మే మును దాల్చినమాల్య మిచ్చు నప్పిన్నది రంగమందయిన పెండిలి
సెప్పు” మని యాంధ్రవల్లభుఁ డీభూవల్లభున కాజ్ఞ యొసంగెనట.

కావున సీగ్రంథముయొక్క యుత్పత్తి మహాద్భుత మయినది. ఆంధ్రవిజ
యలక్ష్మి తనతమ్మి కేలధరించిన కావ్యాంబుజమే యీగ్రంథము. కృష్ణరాయలు
శాంతచిత్తుఁడుగా విజయనగరము దంతఃపుర కామినీజనపరివృతుఁడై శృంగార
కేళీవిలాసంబుల వినోదించుచుఁ దదీయాస్థానపండితకవిరాణ్డండిత సభాసీనజే
గీయమాననృత్యగీతంబుల కుప్పొంగుచు సీగ్రంధరచనమున కుపక్రమించుట
తేదు. ఆహవభూమిసాన్నిధ్యమున ఫిరంగిమ్రోతల గుండెయలజడలలో సీగ్రం
ధము ప్రారంభితమైనది! అట్టిమృతిజీవితసందిగ్ధసమయములే కదా మహామతుల
లోకోత్తరకావ్యకరణచణత్వంబునకు సాధనత్వం బాపాదించుచున్నవి.

కావున సీగ్రంథము విజయనగరములోఁగాక విజయవాడలోఁ బ్రారం
భించినాఁడు. గ్రంధరచనాకాలనిర్ణయము కొన్ని శిలాశాసనాదికసహాయముచే
జరిత్రకారు లిట్లు చేసి యున్నారు. దీనిని గుఱించి ఎ. రా. రా. శ్రీ. కుం
దుర్తి ఈశ్వరదత్తు B A. గా రీక్రిందవిషయము నాకుఁ దెలియఁజేసినారు.
“ఆముక్తమాల్యద’ పీఠికలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తాను శ్రీకాకుళనికేతనుఁ
డగునాంధ్రవిష్ణువును సేవింపఁబోయి హరివాసరోపవాస మచ్చటఁ గావించితి
నని చెప్పకొనెను. ఆకాలమున శ్రీరాయలవారు శ్రీకాకుళములో నాంధ్ర
విష్ణువునకు నొకదానముచేసి శిలాశాసనము చెక్కించిరి. కావున నాశిలాశా
సనసహాయమున శ్రీరాయలవారి శ్రీకాకుళేశ్వర్యారాత్రకాలము నిర్ణయింపఁ
బడినది. రాయలవారు బహుధాన్యనామసంవత్సర కుంభసంక్రమణకాలము
నందు నాంధ్రవిష్ణువు నారాధించినట్లు విస్పష్టముగ నున్నది. ఈకుంభసంక్రమణ
కాలము రాయలు చెప్పినహరివాసరముతోఁ గూడ సరిపోవుచున్నది. అనఁగా
శ్రీ. శ. 1519 సం॥ జనవరి 26 తేదీని రాత్రి సుమారు 50 గడియలకుఁ గుం
భసంక్రమణపుణ్యకాలము. మఱునాఁడు కుంభసంక్రమణపుణ్యదినము. అనఁ
గా-శ్రీ. శ. 1519 సం॥ జనవరి 27 తేదీని రాయలవారు హరివాసరోపవాస
ము గావించిరి, ఆదినము మాఘబహుళై కాదశి యైనది. కాఁబట్టి 27-1-1519

తేదీతో సరియైన మాఘబహుళై కాదశినాఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారు 'ఆముక్తమాల్యద' ప్రబంధరచనకుఁ గడంగిరి."

ఈప్రకారముగ నేతద్గ్రంథనిర్మాణకార్యము కృష్ణదేవరాయలచే నుద్యమింపఁబడిన స్థలము కాలము నితరసాంబంధికసందర్భములు మున్నగునవి సూక్ష్మోక్తసహితముగ వర్ణింపఁబడినను సీకర్తృత్వవిషయము, వివాదాన్నద మై పండితావళిమానసంబులఁ గొంత కలఁత పుట్టించుచున్నది. ఈప్రబంధమును గృష్ణరాయలవారే రచించి రని కొందఱును, కాదు కా దల్లిసాని పెద్దన్నగారు రచించి రని మరికొందఱును వాదించుచున్నారు. ఈవాదప్రతివాదములకుఁ గారణము, ముఖ్యముగాఁ గ్రీడాభిరామకర్తృత్వవిషయమందువలెఁ గొందఱి లక్షణకవుల యుదాహృతినూచనలు ను బండితసంప్రదాయప్రసంగములు ను మాత్రమ.

ఈచర్చను గూర్చి విపులముగ నాయుటకు నా కిష్టము లేదు. కారణ మేమనఁ, గృష్ణరాయలకర్తృత్వము నిరసించ నుద్దేశించిన పక్షమువారును నాచక్రవర్తి యాంధ్రదేశమునకు నాంధ్రభాషకు నొసంగిన చిరంతనస్మరణీయపర్యవసాకల్యముగఁ జూచి యేతద్గ్రంథకర్తృత్వము నాతనినుండి తప్పించుటకు సాహసించలేకున్నారు. కావున వారిపక్షము నవలంబించినవారి సంఖ్యయుఁ దక్కువే, వాదనసామగ్రియుఁ దక్కువే- తత్కారణమున సీవిషయమును గొలఁదిమాత్రముగ సూచించి విడిచెదను. ఈవివాదమును సంపూర్ణముగాఁ దెలిసికొనఁ దలఁచినవారు కీ. కే. శ్రీవేదము వేంకటరాయశాస్త్రులువారు తమ "సంజీవనీ" వ్యాఖ్యసమేతముగ ముద్రింపించిన యాముక్తమాల్యదగ్రంథమునకు వారు రచించిన యపారపాండితీప్రకృత మైన పీఠికను జదివినఁ దెలిసికొనఁగలరు. ఈవిషయమును శాస్త్రులువారు బహుసమగ్ధతతోఁ జర్చించి వారియన్నిగ్ధనిబద్ధాద్భుతవైదగ్ధ్య మల్లసాని పెద్దన్నగారిపక్షమునకు ములుమొన నాకర్షించుచున్నను, లోకాభిప్రాయమును మానవప్రకృతి విలక్షణజ్ఞానము ననుసరించి శ్రీకృష్ణరాయలపక్షమునఁ దుదకు నిలిచిరి. పూర్వాచారవితండవాదము ననుసరింపక కళాప్రపూర్ణు లగు శ్రీశాస్త్రులవారు తమయమేయన్మాజ్ఞయవిజ్ఞానధోరేయమును బూన్చికొని పండితచక్రవర్తిపక్షమునకుఁ బ్రబలసహాయము నొసరించినందులకు నాంధ్రు లందఱుఁ గృతజ్ఞతాసక్తులయి యుద్దవలసినది.

ఈవాదమందలి ముఖ్యవిషయములు, 1 రాజులేడ? కావ్యరచనయేడ?
రాజులును జక్రవర్తులును గ్రంథరచనకు సహజముగ నసమర్థులనుమ
తము కొంతమంది విద్వాంసుల మనస్సులలో దాగియున్నది. కావున నట్టివా
రచనపత్రులు కేవలము లక్ష్మీపూజకే గాని సరస్వతీపూజకుఁ జాలని వారని
నన్నుచున్నారు. న్రాయశః యుద్ధావనిలో నిరంతరముఁ బ్రయాసపడవలసిన
పృచ్ఛీకులకు సారస్వతసేవావకాశ మాకాశకుసుమ మని పారి గట్టినప్పుకము.

ఈవిషయముగుఱించి ప్రపంచచరిత్రమును బరిశోధించి చూచి తరువాత
భారతవర్ష చరిత్రమును గూడఁ బరికించెదము. మహావీరులు మహామహిభృతు
లు నెచ్చటచైనఁ గావ్యరచనాధురంధరు లగుట కూడఁ గాన్పించుచున్నదా !
తరిచిచూతము.

గ్రీసుదేశమందలి మహాసేనానులలోఁ బ్రథమగణ్యుఁ డగుమహాలలగ్డాం
డరు తనసమరయౌత్రలలో నిత్యము గవులను బండితులను శాస్త్రజ్ఞులను వెం
టఁ దీసికొని వారితో సారస్వతగోష్ఠిఁ జేయుచుండె నని చరిత్రకారులు చెప్పు
చున్నారు. అరిష్టోటిల్ మహాశాస్త్రజ్ఞుని యెడల నామహామహుని కెట్టిగురు
భక్తి యుండెనో యెల్లరకుఁ దెలిసినవిషయమే. అలగ్డాండరు చాలఁ జిన్నతనము
లో మరణించియుండుటచే నాతని దిగ్విజయఫలము దక్క సారస్వతగోష్ఠిఫల
ము లోకమున కిచ్చుటకవకాశము లేకపోయెను. తరువాత రోమనురాజ్యములో
నలగ్డాండరుతో సమానుఁ డగుదిగ్విజేత యయిన సీజరుచక్రవర్తి యైరోపాఖం
డము నాసియాఖండములో సాఁబాలు జయించి పాలించుచుఁ “గామెంటరీ
లను (Commentaries) పేరువహించిన యుద్గ్రంథముల నెన్నింటినో గచించి
తనదండయాత్రలను దాను జయించిన దేశప్రజల యాచారవ్యవహారభాషాది
కములను విపులముగ నభివర్ణించి ప్రపంచమునకు మహోపకారము నొనరిం
చెను. ఆగ్రంథరాజము లిప్పటికిని ల్యాటిన్ (Latin) భాషకు భాషణములు
గా నున్నవి.

జర్మనీదేశపు చక్రవర్తి యయిన మహాఫ్రెడిరికు (Frederick the Great)
తనరాజ్యము చుట్టు నున్న ప్రబలశత్రురాజులతో ననేకసంవత్సరములు విసువు
విరామములు లేక పోరాడుచు నఖండవిజయలక్ష్మినిఁ జేకొని తనసామ్రాజ్యము
నన్నివైపులకు విస్తరిల్లఁజేసి ప్రజాక్షేమము కొఱకు ననిశము పాటుపడుచున్న
ను వాద్వేనికైంకర్యము విడువఁడయ్యెను. చిన్నతనమునుండియుఁ బ్రాచీనభాషయం

దమితాదరణము గలిగి ప్రాంచికవివశంసుల స్నేహము సంపాదించి ముఖ్యముగ నానాఁటికవిసార్యభాముఁ డగువాఁడైరుతో సంతేవాససాహచర్యమున మెలంగి యనేకపద్యకావ్యములను నంతకంటె హెచ్చుగ గద్యకావ్యములను వ్రాసి, సాహిత్యసమరాంగణసార్యభాముఁ డయ్యెను. తాను వ్రాసిన గ్రంథములను వాఁడైరుమహాకవికిఁ జూపి యాయనచే సరిపఱిపించుకొని ముద్రించుచుండెను.

ఇతఁ జక్రవర్తి నెపోలియన్ ను గుఱించి విచారించెదము. సామాన్యకు టుంబములోఁ బుట్టి తనయతిమానుష ప్రతిభచే మహాసామ్రాజ్యచక్రవర్తియై భువనైకపీఠాతిశయమునఁ దన్ను మాఁచిన యరాతిబృందస్తులనెల్లఁ దలక్రిందుఁజేసి మధ్యందినమార్తండువివరించి విజృంభించిన యీమహావ్యతాపశాలి ప్రైంచిభాషాయోషామణికిఁ గొన్ని స్వరచిత్రగ్రంథోపాయములను సమర్పించెను. చిన్నతనములో ననేక గ్రంథములఁ జదివి తత్సారమును సమయసముచితవ్యాసరూపమున రచించి మెల్లడిచేసి వాద్యకృములోఁ దనయ ప్రతిమానానుభవమును గ్రంథరూపమున వ్రాసి తనమాతృదేశమున కొప్పగించెను ఇంతియకాక యీమహాధీరుఁడు కదనరంగమున వైరినికాయములతోఁ బోరాడుచుఁ జిత్రలేఖనముగూడఁ జేయుచుండెనట! అతను చిత్రించిన చిత్రపులు కొన్ని పుస్తకరూపముగ నిటీవల దొరకినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

ఇంక భారతభూమి యందలి భూధవుల విద్యాకృషి పరయుదము.

ఉత్తరహిందూస్థానమును దక్షిణహిందూస్థానములోఁ జాలభాగమును దనదిగ్విజయమున జయించి యశ్వమేధయాగము నొనరించిన సముద్రగుప్తుఁడు తాను బ్రచురించిన యలహాబాదుశాసనములో “తా ననేక కావ్యముల రచించినకతన కవిసార్యభాముఁడయ్యె ననియుఁ దనకావ్యములు బీదలకు జీవనాధారము లయ్యె”ననియుఁ దెలియఁజేసెను.

కాన్యకుబ్జదేశాధీశ్వరుఁ డగుహర్షవర్ధనుఁడు ‘రత్నావళి’ నాగానందనాటకములను రచించెను. ముంజభూపతి యగుభోజుఁడు శతాధికగ్రంథములను గీర్వాణభాషలో రచించి తనసాహిత్యమును బ్రదర్శించి సంగ్రామరంగమున నసువులఁ గోల్పోయెను.

హిందూదేశము జయించి ఢిల్లీసింహాసన మెక్కిన బాబర్ షాదుషా పారశీకభాషలో ధారాళముగఁ గవిత్వముఁ జెప్పఁగలిగెను. తఱచుఁ దనగుఱ్ఱము ఖాండ స్వారిచేయుచుఁ బద్యముల నాశువుగఁ బలుకుచుండెనట! తనజీవిత

చరిత్రముఁ దానేవాసికొని యీనిషయముల నన్నిటినిఁ దానే వ్యక్తపఱచెను. ఇంక మహాబుద్ధిశాలి యగునగ్నరుఘామమాను గూర్చి వేజే చెప్పవలెనా? చేవా లయినఁ జేయలేని యీచక్రవర్తి నిరంతరము పండితులగోస్థి మెలఁ గుచు మతచర్చలను వినుచు ననేక శాస్త్రములయందును గళలయందును బ్రా వీణ్యము నలవఱుచుకొని మహావిద్వాంసులను గూడఁ దనచుక్కతచే డిందు పఱచుచుండెను.

ఇట్లనేకులగు ప్లావో త్తములు లక్ష్మీకటాక్షపాత్రులై సరస్వత్యుపాస నయందుఁ గూడఁ గాలము గడపుచుఁ దక్షేనీపూజార్హము లగుకావ్యకుసుమ ముల నేర్పుతో నేర్చి కూర్చుచువచ్చిరి. ఈనిషయముఁ గూర్చి యింతవట్టు చెప్పట కొంతటియే కారణము. మనదేశమందు బుద్ధిశాలు లగుగీర్వాణాంధ్ర పండితులలోఁ గొందఱు భూమిశులలోఁ గూడఁ గవు లుందు రన్నఁ గను బొప్పు లెత్తి పెదవి విడిచి యీనడింతురు. వారికొక కీన్సల్పవిఘ్నమును గూర్చి యింత విడివిగా వ్రాసితిని. చదువరులు క్షమింతురుగాక!

మఱి కృష్ణదేవరాయలత్పూ మరలుదము. కృష్ణదేవరాయల గ్రంథరచ నానిషయముల గుఱించి యిదివఱలో న్రాసినవిమర్శకు లొకగొప్పపొరపాటుఁ జేసియున్నారు. వా రెంతమట్టు కైనను గృష్ణరాయలరాజ్యకాలజీవితమును గూర్చియే యాలోచించుచువచ్చిరి. తత్పూర్వపుజీవితము గుఱించి సూక్ష్మపరి శీలనఁ గావింపరైరి.

క్రీ.కృష్ణదేవరాయలు సుమారు ముప్పదియేండ్ల వయసు వచ్చినపుడు సింహాసన మెక్కిను. సింహాసనమునకు వచ్చినతరువాత నతనికి నిరంతరము శత్రువులతోఁ బోరాటములు గలిగినను దత్పూర్వ మాయనకు పలసినంతతీరు బడియు నవకాశము నుండినవి. సుమారు రెండువదిమూఁడేండ్ల వయస్సు వచ్చిన వఱకుఁ దనతండ్రి యయిన నరసరాయలు జీవించియే యుండెను. తలిదండ్రు లసంరక్షణలోను వారికంటె నెక్కువవాత్సల్యముఁ జూపుచుండిన మహామంత్రి తిమ్మరుసుఁచొక్క నేమార్గశిక్షణముతో, నుండి కృష్ణదేవరాయలు చిన్ననాట నుండియు విద్యార్థుఁడు లామహామంత్రియొక్కనే విశ్వాసపూర్వకముగ నేర్చు కొనుచుండెను. ఆహేతువునఁ దిమ్మరుసును 'అప్పాజీ' యనఁగాఁ దండ్రి యని పిలుచుచుండెను. ఈకాలమున రాయ లసమాన మగుగీర్వాణాంధ్రసాహిత్య ము సంపాదించుకొని యుండనోపు. కృష్ణదేవరాయల యావనదశను గుఱించి

న్యూనిజ్ మొదలగు చరిత్రకారులు తెల్పినవిషయములనుబట్టి చూడ రాయలవిద్యార్థిదశ యంతయు సంప్రీతికరముగ నుండెను. ఈవిషయముందును మఱి రాజ్యపరిపాలనావిషయముననుఁ గృష్ణదేవరాయలు జగ్గనుచక్రవర్తి యైనఫ్రెడరికును (Frederic the Great) నెంతయు సరిపోలియున్నాఁడు.

కృష్ణదేవరాయలకును, అలనాని పెద్దన్నకును, గలిగినప్రథమపరిచయమును, దదుపరి క్రమముగా వృద్ధిచొందిన స్నేహమును రాయలు రాజ్యమునకు రాకపూర్వమే, యనఁగా, విద్యార్థిదశముండే జరిగియుండె నని యేదలంచుచున్నాను. ఈప్రథమదశయందుఁ గృష్ణదేవరాయలు తనపేరు వహించియున్న మదాలసచరిత్రాది సంస్కృతగ్రంథములకు చాఱియుండె నని నాయభిప్రాయము. ఈగ్రంథములను, పెద్దనయొద్దఁ గవితాశుక్రము పాసఁగుచున్న కాలములో రచించియుండుటచేఁ గొంతమంది మండితులు పెన్సిస్సుగాలే రచించి రనుప లోకమునకు వెల్లడించి యుండురు జులపచక్రవర్తి ఫ్రెడరిక్ విషయములోను నిట్టిలోకప్రవాదము పుట్టినట్లు కొంత చరిత్రదృష్టాంత మున్నది. ఏలయున, నాతఁడు రచించిన గ్రంథములను దొంగల పలఁ దనమితుఁడును గవిశిరోమణియు నగు వాల్టేరునకుఁ బరిమితమునకు సంతఁడు సరిచూచి వానిని ముద్రించుచువచ్చెను. ఏతాదృశసారస్వతపరిశ్రమసంబంధమే కృష్ణరాయలకును బెద్దన్నకును గలిగియుండె నని నాయాశయము. ఈసంబంధము క్రమక్రమముగా వృద్ధిచొంది పరస్పరగాఢానురాగమయ్యె నని సువిదితమే. కావునఁ గృష్ణదేవరాయలు రచించిన వని చెప్పఁబడిన గీర్వాణగ్రంథములు నిక్షముగఁ గృష్ణరాయలే రచించియుండె ననియు వానిరచనయందల్లసాని పెద్దన్నగారి సహాయము మిక్కుటముగఁ బొంది యుండె ననియు నానిశ్చితాభిప్రాయము.

మఱియొకవిశేషము-ఈప్రథమకవితాప్రయత్నము లగుమదాలసచరిత్రయు సత్యావధూప్రీతనము నను సంస్కృతకావ్యములను వ్రాసినపుడు కృష్ణదేవరాయలు కేవలము కవిత్వవిద్యార్థియై యుండవచ్చును; అనఁగాఁ గావ్యభక్తినిఁ గవితాసామగ్రిని మున్నందు సేకరించు కొనుటయు, వివిధకావ్యధోరణుల నలవఱుచుకొనుటయు నభ్యాసకుని లక్షణములు గానఁ గృష్ణదేవరాయలు తన ప్రథమకావ్యప్రయత్నములలో నాయారీతుల నభ్యసించినట్లు గాన్పించుచున్నది. లేనియెడల—

“సీ. పలికి తున్నేఁగి పమల జాతి పెంపెక్కి రసికు లానన మదాలసచరిత్ర
భావధన్వివ్యంగ్యసేవధిగాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీతనంబు”

అను నీవద్యములో నున్న వివిధ కావ్యరీతిలక్షణములఁ బ్రత్యేకముగఁ బేర్చినుటకుఁ గారణము గాన్పించదు. అల్లసాని పెద్దన్నవంటి యాటి తేజీనకవి యొక గ్రంథము నొక ఓధమైన కావ్యతైలికి నిదర్శనముగా ను మఱియొక గ్రంథమును మఱియొక కావ్యతైలికి దృష్టాంతముగాను రచించి యుండునా? ఏ గ్రంథమునైనను సర్వావయవపరిపుష్టియు సర్వాంగసాందర్యమును గలుగునట్లు రచించును గాని యలంకారములకు నిధిగ నొకదానిని భావద్వనివ్యంగ్యములకు సేవధిగ నొకదానిని రచించుట యస్వాభావికము, నసంగతము కావున నీసంస్కృత గ్రంథములు కృష్ణదేవరాయ లే కవి తాభ్యాసకదళయం దున్నపు డల్లసాని పెద్దనాదులశిక్షణమున రచించి యుండె నని మన మూహింపవచ్చును.

కొందఱు లక్షణకవులును వ్యాఖ్యాతలును గృష్ణదేవరాయలపేరున నున్న సంస్కృత గ్రంథములనే గాక యాతని యాంధ్ర గ్రంథ మగునాముక్తమాల్యదనుగూడ నల్లసాని పెద్దనయే రచించినట్లు నానుడి వెల్లడిచేసిరి.

1. కాకునూర్యప్పకవి తనయప్పకవీయములో “నాంధ్రకవితాపితామహుఁడు ‘కొనియె’ ననుటకు ‘కొనె’ నని చెప్పె.... విష్ణుచిత్తీయమునందు.

2 చ. ఉరు వగువిష్ణుచిత్రతనయోద్వహనంబును సంస్కృతాంధ్రవాగ్గరిమ నలంక్రియారససఖం బగునట్లుగఁ బెద్దనార్యుఁడు ధురభణితిఁ రచించె, నివాసవ్యాఖ్య.

3. గుడిపాటి వేంకటాద్రి:—

గీ. పేర్చి నల్లసాని పెద్దన్న యాముక్త, మాల్యదాఖ్యకృతి సమంచితముగఁ జేసె నీవు టీక సేయుము చెఱకునఁ, బండుపండినలై యుండుఁగాక!

ఆముక్తమాల్యదయందు విస్తృతముగ నా గ్రంథమును శ్రీకృష్ణరాయలు రచించిన ట్లున్నను బ్రెనుదహరించిన వాక్యములఁబట్టి కొంతసందేహము కలుగుచున్నది. కావున నేతద్గ్రంథకర్తత్వసమస్య నిస్సంశయముగఁ దీర్చుటకుఁ దగిన ఋజువును సంపాదించవలసియున్నది. మనయదృష్టవశమున నవసర మగుసాధనసామగ్రి కావలసినంత యున్నది. అల్లసాని పెద్దన్న రచించిన యాంధ్ర ప్రబంధమగు మనుచరిత్ర కృష్ణదేవరాయలకే యంకితముచేయఁబడినది. కృష్ణదేవరాయలపేర నొక సంస్కృత గ్రంథము గూడ లభ్యమగుచున్నది. వీని నన్నింటినినిచూచి తారతమ్యములను నిరూపించిన నీఁడేవము తప్పక నివృత్తికాగలదని నానమ్మకము.

(సశేషము)

కావ్యలక్షణము.

అయలసోమయాజుల నరసింహశర్మగారు, పర్ణశాల. —

కావ్యమున కనేకు లనేకరీతుల లక్షణముల వ్రాసియున్నారు. అందు మొదటివాఁడు దండి. ఈతఁడు కాలముచేతనే మొదటివాఁడుగాక లక్షణరచనచేఁగూడ మొదటివాఁడే యననగును.

అందునకు ముందుగ నితరలక్షణికుల లక్షణములఁ బరిశీలించి యీతని మతము విచారితము.

“తదదోషా శబ్దార్థా సగుణా వనలంకృతీ కావ్యే” అని మువ్వుటుండు.

ఇందు గుణాలంకారవర్జితములకుఁ గావ్యత్వవ్యవదేశము లేమింజేసియు దోషసహితములకుఁ గావ్యత్వవ్యవదేశము లోకమునఁ బ్రసిద్ధముగ నగపడుటం జేసియు నీలక్షణ మాలంకారికసమ్మతము కానేరదు. ఇట్లే:—

“అదోషా సగుణా సాలంకారా శబ్దార్థా కావ్యం” అను విద్యానాథ లక్షణముగూడ నాలంకారికసమయవిరుద్ధ మవుటఁజేసి గ్రహ్యముగాదు.

ఇంకను నలంకారసర్వస్వకారాద్యాలంకారికుల మతములందలి దోషముల జగన్నాథపండితుండు నిరూపించియే యున్నాఁడు.

పండితాగ్రేసరుఁ డగుపండితుండుఁగూడఁ(జగన్నాథపండితుండు) దాను సరసముగ లక్షణము రచించితి నని గర్వించియు దోషయుక్తముగనే రచించి యున్నాఁడు. చూడుండు:—

“రమణీయార్థప్రతిపాదకశబ్దః కావ్యం” రమణీయార్థ మన లోకోత్తరానందదాయకార్థము.

1. ఈతఁ మతమున శబ్దముగదా కావ్యము. అట్లయిన శబ్దగతగుణదోషాదులనే నిరూపింపవలెను గాని యర్థగతగుణదోషములఁ గాని, యశ్శక్తిమూలభ్యన్యాదులఁ గాని నిరూపించుట యప్రసక్త మగును. పరంపరాసంబంధముచే నర్థము లోకోత్తరానందదాయ కాన నద్దాని వచియించె నన్నచోఁ దాదృశానందదాయకములగు దృశ్యకావ్యాంగము లగు లాస్యాంగములకుఁ గూడఁ గావ్యస్వరూపనిరూపణమున లక్షణము రచింపవలయును. అట్లు లేయాలంకారికులమతమునను గానరాదు. దృశ్యకావ్యమున శ్రవ్యకావ్యమున నర్థద్వారావలె లాస్యాంగ ద్వారమున లోకోత్తరానందము గలుగుట యనుభవదూష్యము కాదు. అచ్చో నీతఁడు శబ్దము కావ్య మని యర్థనిరూపణముఁ జేసి లాస్యాంగముల నిరూపింపకుండుట పూర్వాపరనందర్థహీనతం జూపుచున్నది. అట్లు లాస్యాంగములఁ జూపిన నాలంకారికవిరుద్ధ మగును.

2. ఇంతియకాక కేవలశబ్దమే కావ్య మన్నఁ గానేరదు. శబ్దమునకు రమణీయార్థప్రతిపాదకత్వ మన్న లేదు. హరిః, కృష్ణః, రామః, శంభుః ఇట్టిపదములవలన రమణీయార్థ మెట్లుపాడేయ మగును. ఆశబ్దముల కెట్లు కావ్యత్వము సంభవించును. తాదృశార్థప్రతిపత్తి వాక్యమునకుఁ గాని శబ్దమునకు లేదు.

3. మఱియుఁ గవిసంరంభము కేవల మృక్తిశబ్దమందే యనుట యనుభవవిరుద్ధము. వ్యంగ్యార్థప్రతితియందు కవిసంరంభ మచ్చో నున్న దనుట నిర్వివాదాంశము. కవికర్త కావ్యము గదా! అర్థమందుఁ గవిసంరంభ ముండ శబ్దమే కావ్య మననగునా. కొన్నిపట్టుల వ్యంగ్యత్వమున శబ్దము సహకారి యగునట్లే యర్థము సహకారియగును.

అట్టిపట్టుల సర్థమునకే వ్రాధాన్య మున్న యెడలఁ గవిసంరంభ మర్థమందే యున్న నద్దానికిఁ గావ్యత్వ మంగీకరింపకుండుట విచార్యము.

ఈరీతి నాలంకారికులు దండిప్రోక్షమగు లక్షణము విడిచి, కావ్యలక్షణమును సరిగ నిరూపింపఁజాలరైరి.

దండి యెంతవిశదముగ నిరూపించియున్నాఁడో చూడుఁడు:—

“తైః శరీరశ్చ కావ్యానాం అలంకారాశ్చ దర్శితాః।

శరీరం తావదిష్టార్థవ్యవచ్చిన్నా పదావళి.

ఇచ్చో నిష్టార్థ మన=లోకోత్తరానందజనకార్థము వివక్షితము.

అనఁగా, లోకోత్తరానందజనకార్థవ్యవచ్చిన్నా ఆకాంక్షసహితా పదావళి కావ్యం, అని లక్షణము.

ఇష్టార్థవ్యవచ్చిన్నా యనుటచే నొం దర్శగతిగుణాదులం జెప్పట యప్రసక్తకథనము కాఁజాలదు.

ఋత్వాదులందు శబ్దార్థోభయవృత్తిచే భావ్యకర్త మొదలగువారలచే “ఋచః పఠంతి” అను మొదలగు స్థలములయందు లక్షణ నంగీకరించుటఁజేసి “కావ్యం పఠితం అర్థస్తు నజ్ఞతః” అను స్థలమందు లక్షణ నంగీకరించి లోకోక్తులఁ గుదుర్చుట శాస్త్రోద్దావ్యము కాఁజాలదు.

ఈపక్షమున గుణాలంకారవర్జితములకు దోషసహితములకుఁ గూడఁగా వ్యత్వము సిద్ధించుచునే యున్నది. లోకోత్తరానందజనకత్వము లేమింజేసి “పుత్రోజాతః మృత శ్శత్రుః” అను మొదలగు నవి కావ్యములు కాఁజాలవు.

కాన నేరీతి నాలోచించినను దండికృత మగుకావ్యలక్షణమే నిర్దోషముగ నున్న దనవలయును.

కొన్ని వృత్తములు : తనతభేదములు

— దువ్వూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు, కొవ్వూరు. —

వాఙ్మయము వేదకాలమునుండియు గద్యాత్మకముగను బద్యాత్మకము గను విరాజిల్లుచుంట సర్వలోకవిదితము. దాన నొకశాఖగా నుండి చిరకాల మునుండియు వాడఁబడుచు గద్యపద్యాత్మకముగఁ జెంపొందుచున్నది యాంధ్రభాష. ఇయ్యది పద్యాత్మకముగా వాడుకలోనికి రాకమున్న కొన్నిరకములగు దరువులవలెను జిన్నచిన్న కేయములవలెను దాళానుగుణముగఁ బాడుకొనఁబడుచు నుండెడి దని విమర్శకులు తెలిపియే యుండిరి. రాను రాను గద్యమునకన్నఁ బద్యమున స్తుతిసుఖము హెచ్చుగ నుండుటచేఁ గొన్నివిధములగు నియమములచేఁ గొన్ని పద్యములు బయలుదేరినవి. ఇయ్యవి గానావృత్తము లై హృదయరంజకముగ నుండుటచే జరల కత్యంతప్రేమపాత్రము లై ప్రబంధరూపములుగను దృశ్యకావ్యరూపములుగను నభివృద్ధి నందినవి. అట్టికావ్యముల నుండువృత్తములు బహువిధము లైనవడకలు గలిగి నామాంతరముల పండినవి. వానినామముల ననుసరించి యీవృత్తమున కిన్నిపాదము లనియుఁ బాదమున కిన్నియక్షరము లనియుఁ గూడ నేర్పఱుపఁబడినవి. ఆయానియమ ప్రకారము కూర్చుటలో నడక చెడిపోకుండునట్లును, సుకరముగ నావృత్తముల వ్రాసికొనఁగోరువా రీనియమానుసారముగా నడువవలె ననియుఁ గొన్ని గణము లేర్పడినవి. గణ మనఁగాఁ గొన్ని గురులఘువుల సమూహము. ఈ యవి యక్షరముల నాశ్రయించి యుండును వీనినే “హ్రస్వం లఘు, సంయోగే గురు, దీర్ఘంచ” అని పాణిని మొదలగువారు చెప్పియున్నారు. ఇట్టిగురులఘువులతోఁ గూడినగణములయొక్క నడక నాశ్రయించిన కూర్చే వృత్త మనఁబడును. ఈవృత్తపాదమున కెన్నియక్షరము లుండునో యది యన్నవచనం దమని కూడ మనవారు పేరు పెట్టిరి. ఆఛందము లిరువదియూ అని లక్షణకర్తలు విభజించియున్నారు— ఈఛందములఁ బుట్టినవృత్తసంఖ్య కొన్నికోట్లతరబడి కలదు. ఈఛందములలోఁ జేరినదియే సమవృత్తము లనియు సీఛందముల దాటినవి విషమవృత్తము లనియు పిలవబడును. ఇట్టివృత్తములలో ననేకవిధములగు వర్ణావృత్తులు రానురాను బయలుదేరినవి. అట్టియావృత్తిలో ననిర్వాచ్యమైన సుఖము శ్రవణమునకు గలుగు నని మనపూర్వులు తలఁచి యుండుటచే

నిట్టియావృత్తి చేయవలయు నను నొకనియచుము కొంతకాలమునకు బయలు దేటివది. మఱి కొంత నాగరికకాలము రాను శ్రుతిసుఖార్థము నిలుపువర్జనం తంతి నియమబద్ధమై తప్పక యాయావృత్తములఁ బరిగణింపఁబడుచు శాసనమై నది. ఈశాసనము లనేకరీతు లగునాచుములతో లక్షణగ్రంథముల నుదయిం పఁజేసినవి. అట్లుగుచు మఱికొంతబలమును సంపాదించినవై యట్టినియమముల దాటరా దనియుఁ బద్ధకవితల నల్లువా రంద టీనియమములనే పాటింపవలె ననియు నట్లుచేయక పుస్తకముల వ్రాసిన నట్టికృతి నందినవారికి గొప్పగొప్ప కష్టములు వాటిల్లు ననియు నట్టిగ్రంథము కుగ్రంథమగు ననియుఁ గవి కుకవి యనిపించుకొను ననియుఁ జాటినవి. నాఁటినండియు భాషాసాంప్రదాయము మాటుటతప్ప పూర్వనియమములు నిలిచియే యున్నవి. కాని రానురాను గొన్ని బిగింపులు నడలినవి. భీమన పదియతులనే చెప్ప నప్పకవి నలువది యొక్కయతిని, మఱికొంద టిరువదియొక్కగుతులను చెప్పియున్నారు వారిలో వారే యఖండాదియతులవిషయమునఁ బూర్వచతుముల ఖండించుచు స్వమత ధ్వజముల నాటియుండిరి. ఇట్లే వృత్తములలోఁ గూడ లక్షణకర్తలు కొన్ని భా వభేదముల నంది యున్నారు. ప్రకృతమున నావృత్తములఁగూర్చి కొన్నియ న్నప్పవిషయములను వారివారిమతభేదములను నీక్రిందఁ బొందుపఱుతును.

1. జలదరవృత్తము:—“ననననననలుచనలనొడఁబడినయవినయవిధివినమురే చన మనుయతిని నిలుపఁగ మహిని జలదరవమగుగురువుతోన్.”

పైవృత్తమున రెండుపాదము లని గ్రహింపవలెను. లక్షణము లక్ష్యము గూడ నదియే. దీనిలో యతిస్థానము “మనువు” అనఁగాఁ, బదునాలుగక్షర ములు దాటినవెనుక నని చెప్పఁబడినది. ఇయ్యది యప్పకవీయమున “ధర ణిధరగతి” అను నామాంతరము నంది యీలక్షణముగనే యున్నది. యతులు మాత్రము పాదమునకు రెండేసి గలవు. ఎనిమిదియక్షరముల తరువాత నొక యతియుఁ, బదునాలుగక్షరములు దాటినవెనుక నొకయతియు నున్నది. కవి జనాశ్రయమునఁ బాదమున కొక్కయతియే నిలుపఁబడినది. తక్కినలక్షణము లన్నియుసమములు.....

2. మానిని:—కారకముల్ క్రియ గన్గొన నేడుభకారము ల్కాగకారముతో

గారవమై చనఁగా యతిపం ద్రైటంగల్గినమానిని

పైపద్యపాదమునకుఁ మూడుస్థానముల యతి కనుపించు చున్నది,

గాని, “పండ్రెట్ట” అని స్పష్టముగాఁ బాదమున కొక్కయతియే యని కవిచెప్పినాఁడు. ఈవిషయ మప్పకవీయమున స్పష్ట మగును. అనఁగా నందు పాదమున విచ్ఛేదత్రయము గానుపింపలేదు. ఇంక ఘోషదర్పణమున నేతద్భిన్నమార్గ మంగీకరింపఁబడినది చూడుఁడు.

“.....అద్రిభసేవ్యగురున్విలసిల్లురస త్రయచిత్రయతుల్

పన్నగ నొంద త్రిభాసురవిశ్రమభంగిగమానిని.....”

పై పద్యమున “రసత్రయ” అనుశబ్దముచే వక్షసములు గాన నాఱుక్షరముల వ్యవధానముగా మూఁడుయతు అని కవి స్పష్టపఱచినాఁడు. ఆశబ్దముచే పదు నెనిమిది యరుటకు వీలులేదు, “చిత్రయతుల్” అని బహువచన మున్నది గాన-ఉదాహరణను, చూడుఁడు.

“వన్నె యొరర్చిన, వాహినియాతని, వామపదంబున, వాలెననక” ఇట్లే నాలుగుపాదములందును నాఱుక్షరములు వ్యవధానముగా యతి త్రయము నిలుపఁబడినది. తక్కినవిషయములలో లక్షణకర్తల కైక్యము లేకపోలేదు. పదు నెనిమిదియక్షరములు దాఁటిన వెరుక యతియన్నను నితరులకన్న భిన్నమే.

౩. లయగ్రాహి:—

ఇంబడరఁగా భజననంబులకడక భజనంబులుభ కారమునొడంబడలయగ్రాహింబరఁగఁజెప్పకలశంబిడినయల్లయగణంబుకృతిహిఁదనచురుంబరహితార్థి.

పై పద్యమున గణములు తప్ప మఱేవిషయము చెప్పఁబడియుండలేదు. వృత్తమునకువలెఁగ్రాసకనఁబడుచున్నది. ప్రాసయతులే తత్తత్ స్థానములనిలువఁబడినవి, కాని, యవెన్నిపట్టుల నిలువవలెనో తెలియదు, పాదమునకు మూఁడు పట్టుల కనఁబడుచున్నవి. అనఁతునిఘండమున “ఏకోనచత్వారింశస్తాత్రాగర్భితంబు త్రింశదక్షరంబులైన లయగ్రాహి యగు” నని మాటలతోఁ జెప్పఁబడినది. లక్షణమున యతులవిషయము కవిజనాశ్రయమునే యనుకరించుచున్నది. “ప్రాసముల్ గ్రంధుకొని” యనుటవలన వృత్తప్రాసములు ప్రాసయతులుంగూడ గ్రహింపవచ్చును. అప్పకవీయమున నగమ్యము లన్నియు వాచ్యములైనవి, గాన, దానిప్రకారము చూచుకొనినఁ బై పన్నియు సరిగనుండును.....

4. లయవిభాతి:—పై వృత్తవిషయమున నందఱును నేకీభవించియే

యుండిరి. అప్పకవీయము ననుసరించి చూడ న్నాయతులు పాదాంత మగు పాదకు నిలువవలె నని తేలుచున్నది. కాని యప్పకవి లక్షణపద్యమును గొంత

దిద్దవలసియున్నది. “నసనద్యయము వెరుక నసగంబులను నిలిపి” అని యున్నది. ఇది కేవలము లక్ష్యవిరుద్ధము. ద్వయ మనుచోట త్రయ మని యుండవలెను. ఇయ్యది యచ్చుతపో పరిశీలనక్రమలోటో యయియుండవలెను గాని అన్యథాకాదు.

5. త్రిభంగి:—ఈవృత్తవిషమై భిన్నాభిప్రాయము లున్నవి. కవిజనాశ్రయక్త న్నానగణములును రెండునగణములపై భమసగంబు పాదమునకుఁగలిగి యీవృత్త ముండు నని చెప్పెను. మఱియు “వడి దప్పున్ స్రాసము లొప్పున్” అని యతి లే దనికూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. అనంతనిఘండమున నాఱునగణములును ససభమసగలనుగణములు పాదమునకు లక్షణ మని చెప్పఁబడినది. ఇతరవిషయము లేమియుఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. లక్ష్యదృష్టిని జూడ మొదటి రెండుపాదముల రెండుస్రాసయతు లున్నవి. మూడున్నాపాదముల మూడేసి స్రాసయతు లగపడుచున్నవి. స్రాసము కలదు. ఈలక్షణమును గవిజనాశ్రయ లక్షణమును జూడ నేమియు సంబంధ మున్నట్లుగపడదు. ఇంక, అప్పకవీయమును జూచిన, ఆఱునగణములును రెండునగణములును భమసగములు పాదమునకు లక్షణ మున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని పద్యమునందు నగణము లాఱుచు ససభమసగములును పాదమునకు లక్షణ మని చెప్పఁబడినది. ఇది లక్ష్య విరుద్ధము. ససభమసగలని దిద్దిన విరోధ ముండదు. తక్కివిషయముల నియ్యది యస్పష్టముగా నున్నది. రెండుపద్యము లుపయోగించి లక్షణము చెప్పినను సీతఁడు స్పష్టముగా నియమింపలేకపోయినాఁడు. “షడ్వతినంగి” అని పద్యమునఁ జెప్పినపదమునకు సరియగు నర్థము గనఁబడదు. స్రాస కలదు. పాదమునకు రెండుస్రాస యతులైన ట్లగపడుచున్నది. కవిజనాశ్రయమున “వడి దప్పున్” అనెడినియమము దీనిచే బాధింపఁబడెను. ఎనిమిదింట యతిస్థానము-అక్షరములతెక్కుబట్టి యప్పకవిది సీతనిది నొకఁచందముననే పుట్టిన వని మాత్రము చెప్పవచ్చును. కవిజనాశ్రయని త్రిభంగి త్రిభంగిగానే యున్నది. ఇయ్యది విజాతీయమై నామమాత్రసాదృశ్యముగా నున్నది... ..

6. విషమసీసము:—ఇయ్యది కవిజనాశ్రయమున నుత్సాహవృత్తము క్రింద గీతిగాని యాటవెలఁదిగాని రచించిన వైవృత్త మగు నని లక్షణము చెప్పఁబడలేదు. ఈయథము స్పష్టముగా లక్షణమునుండి వచ్చుటలేదు. గీతి విష

యము పద్యమున లేనేలేదు. దీని నన్యలక్షణకర్తలమార్గ మారసి కొండలు చిన్నమార్పుచేసిరి.

“ఉ త్సాహ మయ్యో నిదియు నుం బ్రశస్తముగ నొనర్పఁగన్” అనెడిచోట, ఉ త్సాహమయ్యో గీతియును బ్రశస్తముగ నొనర్పఁగన్” అనిదిద్దినారు. అప్పుడు గీతివిషయము స్పష్టపడును. అనంతఁ డీ క్రిందిగీతిలో వృత్తమునకువలెఁ బ్రాస గూడ నుండవలె నని చెప్పియున్నాఁడు. చూడుఁడు.

“ప్రాసములును వడులు భాసురంబుగ నిట్లు విలసితముగ నాటవెలఁదియందు నుత్సుకతనొనర్చి యుత్సాహమది నిల్ప విషమసీస మమరు... ..”

చెప్పటయే గాని తాను జేసి యుండలేదు. మఱియుఁ గవిజనాశ్రయమున నుత్సాహతుదను గీతియే యుండవలయు నని తేలుచున్నది. అచ్చటచ్చట నీతఁ డాటవెలఁదికిని గీతికిని యభేదము కల్పించి యున్నాఁడు. అనంతఁడు గూడ నన్నిసీసలక్షణములకుఁ గ్లుప్తముగా నొకపద్యమునఁ జెప్పుచు, ఉత్సాహతుదను గీతి పరఁగ విషమసీసం బగు భానుతేజ” అని చెప్పట వైవిధిని బలపఱచుచు నేయున్నది. కవిజనాశ్రయుని సర్వసీసలక్షణపద్యమున విషమసీసమునకు “తుదనుగితి పరఁగవిషమసీసం బగు భానుతేజ” అని లక్షణము చెప్పెను. దేనితుదనో చెప్పకపోవుటచే,

“అది యె సమసీస ముత్సాహ తుదను గీతి, పరఁగవిషమసీసం బగు... ..” అని దిద్దిరి. అప్పకవి యీవిషయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. గీతమందు ప్రాస యనవసర మని లక్ష్యమునుబట్టి తేలుచున్నది. ఈవిషయమున ననంతఁడే మార్గాంతరస్థుఁ డైనాఁడు.

7. వడిసీసము:—కవిజనాశ్రయమున “ముగ్ధకొన్న యతి పాదమండెల్ల నడనిన వడిసీసమనఁగఁ బరఁగు” అని లక్షణము చెప్పఁబడినది. లక్ష్యముగూడ లక్షణవిరోధముగ లేదు. అనంతఁడు గూడ నీమతముననే చేరినాఁడు. అప్పకవి మాత్రము “అది నేవడి నిల్పి రావడే ఐదమెల్లఁ జేయనయ్యది వడిసీస మయ్యో” అని లక్షణమును జెప్పి లక్ష్యము తద్విన్నముగా నిచ్చినాఁడు. చూడుఁడు:—

“విజయనారథిగాని, వినతింపఁగానొల్ల, గిరినాయకునిగాని, కీరిసేయ”

పైపాగాదిని ప్రాణియతి నిలిపి రెండవయర్థమందు వర్గయతి నిలుపఁబడినది. మూడవపాదము మాత్రము స్పష్టముగా నున్నది.

‘పద్మనాభునిగాని, పాటింపఁ గానొల్ల, బాతీనవతిగాని, ప్రస్తుతింప”

ఈపాదమున నభిన్న మగు వర్గయతి నిలుపఁబడినది. దీనినిబట్టి చూడ లక్షణమందలి పదశబ్దాభిప్రాయ మెంతవఱకు సార్థకమో తెలియకున్నది. సీస పాదార్థమే పద మని తాను గ్రహించినట్లు తేలుచున్నది. అట్లు చెప్పట యనవ సరము. అట్టి ఖండమందు నిలుపవలసిన యతి యొక్కటే గాన నిట్టివిషయము న నన్వేష్యము భేదము కనుపించుచున్నది.

8. ప్రాససీసము:—కవిజనాశ్రయంబున నిద్దానిలక్షణ మిట్లున్నది.

“వృత్తంబునకువలె వెలయ నాల్గుగుల వెసఁ బ్రాసములు నిల్పి
విరతు లునుప ప్రాససీసంబగు”

ఈపాదచతుష్టయద్వితీయాతుల్యహల్ త్వము గీతియందుఁ గూడఁ బూ డకట్టుచున్నది. ఇచ్చట, అన తునిమతమున గీతమందు ప్రాసనియమ మగపడదు. ఈతనిలక్షణమునఁగూడ గీతివిషయమునే చెప్పియుండ లేదు. ఈనియమము నను సరించియే కొండఱుప్రాససీసలక్షణమునందే కలిపి యిక్కిలిప్రాససీసమునకు లక్ష ణము నుభయలక్ష్యభూతిదృష్టితోఁ జెప్పిన కవిజనాశ్రయని పద్యమును గొం చెము సవరించిరి. “దీనిపశ్చిమార్ధంబున ప్రాసంబు వేటొక్కప్రాస మైన” అను చోట దీని, అనుదానిని తీసివైచి గీతి అని నిలిపిరి. అప్పు డర్థము గీతిన్ = గీతి యందునను, పశ్చిమార్ధంబునన్ = ప్రాససీసపాదద్వితీయభాగమునను, వేటొక్క ప్రాసమైనన్ = ప్రాససీసమం దేప్రాసనిలుపఁబడెనో తదభిన్నమై తదధికమైన మఱి యొకప్రాసమును నిలుపఁగా నని చెప్పకొనవలెను. ఇట్లు చెప్పకొన్నచో, ప్రాసా క్తిలిప్రాససీసములలో ననంతఁడును సీతఁడును సఖ్యపడుదురు. అప్పుడు కవిజనాశ్రయమందలి పద్యలక్షణమున గీతియందలి ప్రాసనియమమును నాల్గవ సీసపాదఖండద్వయమందలి ప్రాసనియమమును నక్తిలిప్రాససీసమున కుదాహరణములు గాని ప్రాససీసమున కుదాహరణములు గావని గ్రహింపవలెను.

కవిజనాశ్రయనికన్న విశేషముగ వృత్తప్రాస, సర్వతఃప్రాస లనుసీసద్వ యములను, అప్పకవి యనంతులు చెప్పినారు. అం దప్పకవీయమున “ప్రాస మారంఘులఁ బడిలంబుగానిల్ప, నక్తిలిప్రాససీ సాఖ్యమగును” అని లక్షణము చెప్పఁబడినది. వృత్తప్రాససీసమునకే పూర్వముద్రాప్రతిలో నక్తిలిప్రాససీస మనుపే రుండెడి దని యాపేజీలోఁ గ్రిందిభాగమున వ్రాయఁబడియున్నది. అట్లైన నియ్యది పైలక్షణకర్తలతో భిన్న మగుచున్నది. గీతపాదచతుష్టయ మందును ప్రాసనిలుపవలె నని వారిరువురమతము. గీతప్రథమచతుర్థపాదము

లలో నే యీనియమ మున్నఁజాలు నని యప్పుకవిమతము. ఎట్లైనను భేదము తప్పలేదు. అనంతఁడు గూడ నీవృత్తప్రాసీనమును జెప్పెను గాన నప్పుకవీయమందలి నాచుమును మార్పక చూతమన్న ననంతఁడు గీతిలో నేపాదమందునను గూడఁ బ్రాస కావలె నని చెప్పియుండలేదు. లక్ష్యమునఁ గూడలేదు. కాన నీవిషయముల భీమనరంగరాజులే కలసిరి గాని యప్పుకవిమతము వేరై నది. సర్వతఃప్రాసీనమున నిడ్డఱు నేకీభవించిరి. ఇయ్యది కవిజనాశ్రయమందలి ప్రాససీనమందంతర్భవించదు. దీన, పాదచతుష్టయమందునను వృత్తమునకువలెఁ బ్రాస నిలుపవలెను. సర్వతఃప్రాసమునఁ బ్రాసయు యతిస్థానమునఁ బ్రాసయతులును నయి యుండవలెను.....

9. త్రివద :—ఇయ్యది మూఁడుపాదములతో నున్నది గాన నా నామము నందినది. దీనికిఁ బ్రాస మున్నది. యతి లేనట్లున్నది. ఈవిషయ మప్పుకవి చెప్పినాఁడు. “వళిలేక నలరారుఁ ద్రివద” యని, కాని ప్రథమపాదమధ్యమున యతిస్థానమందువలె గుర్తునిలుపఁబడినది. అయ్యది యచ్చుతప్పయి యుండనోవును. లక్షణకర్తలు సందేహముగాఁ బద్యముల వ్రాయుట యిట్టిప్రమాదములఁ గలిగించుట సహజమే. మఱియు నది పాదచతుష్టయశ్చమ కలుగఁజేయుచున్నది. ఈ ప్రథమపాదయతివిషయమున నప్పుకవీయముననే గాక తక్కిన వారి గ్రంథములఁగూడ నిట్టిభ్రాంతియే కనఁబడుచున్నది చూడుఁడు.

కవిజనాశ్రయము :—త్రిదశేంద్రలాటగు | పదియగు నెడనకుఁ.

ఛందోదర్పణము :—సరవిఁబ్రాసమునంది | సురపతుల్ నలుపురు.

అప్పుకవీయము :—తోలుతను నల్వ రిం | ద్రులు రెంటుమాటను.

పై వారు యతివిషయమును గూర్చి చెప్పుకున్నను గూడ దని చెప్పిన యప్పుకవిగూడ నిట్టిసందేహమునకుఁ దావు లేకుండ వ్రాయలేకపోయినాఁడా? కాదు. ఇది కేవలము మనస్సంకోచమే. కవిజనాశ్రయమున యతియున్నదా? లేదా? అను నిర్ధారణ లేక యతి కనుపించుచుండుటచే ననంతఁడుఁగూడ గోడ పైపెల్లివాటముగ నెట్లనుకొన్నను బాధకలుగ దని సందిగ్ధముగాఁ జెప్పి యున్నాఁడు. మఱియొకసంగతి. కవిజనాశ్రయమిది లక్షణలక్ష్యములకు విరోధమున్నది. దానికి సరియగుసర్థము కుదురకున్నది. పై వారిలక్షణమైన నావృత్తమునకుఁ బట్టలేదు. అందువలనఁ దప్పనుటకువీలులేదు. ఏమందురా? అయ్యది.

“బిసరుహోద్భవగణం రసదశ స్థానదోహ్”

బిసరుహనేత్రే గణమెబర్హదపు

బిసరుహనేత్రే త్రిపదిగే”

అనెడి కన్నడలక్షణమునకు సరిపడి యున్నదని క్రింద వ్రాయఁబడినది. పై పద్య ప్రథమపాదమందుఁ గూడ యతి కల దనియే సూచించుచున్నది, గాని, యీ భేదముల నేది నిశ్చయమో ప్రమాణగ్రంథలక్ష్యము దొరకువలయునని నిర్ణయింపఁజాలము. ఈపై వారిలక్షణమునకుఁగవిజనాశ్రయనిలక్షణపద్యముల సరిపుచ్చవలెనన్న రెండవపాదమును-

“గదియరెండిటను మూడిటను” అని సరిచేసిన భేదమువాటిల్లక గణములు మాత్రము సరిపడును.....

10. చౌపద:—దీనిలక్షణ మన్నిటియందునను సమముగానేయున్నది. అనంతఁడు మాత్రము పాదాంతమందు లఘువునే నిలిపినాఁడు. తక్కినవారి లక్ష్యముల గురువున్నది.....

11. షట్పద :—ఇయ్యది రంగరాట్ఠందమున స్పష్టముగా నున్నది. ఆఱుపాదములచే నుండుట యిద్దానికి సార్థక నామము. ఆఱుద్రగణములు నొక చంద్రగణమును బాదత్రయ మగు నని దీనిలక్షణము. ప్రాస గలదు. వడి లేదు. చంద్రగణము మూఁడాఱుపాదములనే యుండును. కవిజనాశ్రయమున నీ యర్థమే చెప్పఁబడెను గాని పద్యము ప్రభ్రష్టమైనది. ముద్రణ పాదవిభాగము గా లేదు. ప్రాసము కొన్నిపట్టులఁబోయినది. గణములకూర్పు పోలేదు. దానిని

“త్రిదశేంద్ర గణములు

కుదురనిర్మాడిడి

కదియనంత్యంబునఁ జంద్రఁగూర్చి

తుది యిట్లుగాకూర్పు

నది యతిలేక ష

ట్పద మగు మల్లియరేచనాఖ్య”

ఈరీతిగా సవరించిన లక్ష్యలక్షణసమన్వయముగా నుండును. ఇంక నప్ప కవీయమున నీలక్షణ మంతయు సరియగురీతినే యున్నది గాని లక్ష్యపద్యమున “పాద మీసూటితో నాల్గుఁజేసిన” అని యున్నది. ఈసాల్గు అనుదాని కర్థమున్నట్లు లగఁపడదు. కొంచెము మార్చిన సరిపడును, గాన, దీనిమొదట పాదముల

“భాసిల్లమూడగు, నీసూటిరెట్టించి”

అను చిన్నమార్పుఁ జేయవలెను.....

ఇట్లు లక్షణకర్తలలో ననేకభేదము లనేకస్థలములఁ గనఁబడుచున్నవి. ఇంకను గొన్నివృత్తములలోఁగూడ నున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిని ముగించితి. ఈ యిక్కట్లు సామాన్యముగాఁబూర్వలక్షణముల దిద్దుటవలన వచ్చుచున్నవి. రాను రాను మూఁడునాల్గుశతాబ్దములనాఁటికిఁ గవి తన గ్రంథమునఁ బ్రయోగించిన పదములు నశించి, అధికపాఠమయము లగుచున్నవి. ఇట్లే కొంతకాలమునకు నిరర్థకములు గూడ నగుచున్నవి. ఈదిద్దులు పూర్వమునుండియు వచ్చుచునే యున్నవి. నూతనముగ వ్యాకరణ మొకటి న్రాయవలెనన్నపండితుఁడు కొన్ని ప్రయోగములఁ బ్రమాణగ్రంథముల మార్పుచేసి యిట్టివిశేషములు తత్పూర్వము లు చెప్పియుండలేదని నేనే క్రొత్తగాఁ బరిశీలించితి ననియుఁ గూడఁ జెప్పట మనము ప్రాథవ్యాకరణాదులలోఁ జూచుచునే యున్నాము. ముఖ్యముగా నతి కష్టతరములగు నిట్టిపెద్దవిషయముల నొకపద్యమున నిమిడింపవలె నన్న నన్న ప్పత లెక్కువగానే యుండును; గాని యేకచ్ఛందోజాతములై నామసాదృశ్యము ను గూడ నందుచు వాసివానినియమములలోను గణములలోను భేదము లక్షణ కర్తలలోఁ గననగుట వింత. ఇయ్యది చారివారి స్వతంత్రములను దెలుపుచు న్నవి, గాని, నియమప్రకార మనుసరించుట లేదు. ఇట్లు వృత్తములలోనే గాక యతులలోఁ, బ్రాసములలో మతియు ననేకవిషయములలో నిట్టిమతభేదము లుంటచేతనే శాస్త్రము కఠినమై బహుమార్గములఁ ద్రొక్కుచున్న దనుట సర్వవిదిత మని విరమించుచున్నాను.

సోమనాథస్తవము.

బండారు తన్నయ్యగారు, కాకినాడ. —

వయిపేరుగల చిన్నద్వివదకృతి యొకటి పాలకురికి సోమనాథకృత మని చిరకాలమునుండి వాడుకలో నున్నది. ఈ నాచుడి ననుసరించియే, ఆంధ్రపత్రిక దుందుభి సంవత్సరాదిసంచికలో, పాలకురికి సోమనాథునిఁ గూర్చి నేను వ్రాసినవ్యాసములో “సోమనాథస్తవ మని మఱియొకద్వివదస్తవము తెలుఁగుభాషలోనే యీకవివరుని దొకటి గలదు” అని వ్రాసెదని. ఆంధ్రగ్రంథమాలలోఁ బ్రకటితమయిన బసవపురాణము పీఠికలోఁ దగ్గరింథవరి స్తుత్య లగుబ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సోమనాథస్తవమును గూర్చి నేను వ్రాసినవ్రాత నిరాధార మని యీగ్రంథివాక్యములు లిఖించిరి.

“అది యోరుఁగంటిలో ముదిగొండ శంకరారాధ్యులవారిచేఁ బరిష్కృత మై ముద్రిత మైన మోక్షోపాయ” మనుపుస్తకమునఁ గల సోమనాథస్తవమే యగునని దానికిఁ గర్త పాల్గొనిరికి సోమనాథుఁ డనుట నిరాధారము. దాని ముగిం పి ప్లున్నది. “బక్తుల సంగంబు, భక్తసర్వోస్థి-భక్తులవదనేవ, పదపడి చేయఁ గరుణ నొసంగవే, తెలఱవాస, గురునాథ శ్రీపాలకురికి సోమేశ!” తద్రచనము సోమనాథునిరచనమువలె లేదు. తన్నయ్యగారు పేర్కొనిన సోమనాథస్తవ మింకొకటి కల దేమో! సోమనాథుని గ్రంథముల నెల్లఁ బఠనపరనాది ప్రచారమునకుఁ దెచ్చినవాఁడు తచ్చివ్యవరంపరలోనివాఁడు నగు పిడుపర్తి బసవన్న* యీగ్రంథమును బేర్కొనలేదు.”

పూర్వోక్త మయిననావ్యాసమును వ్రాయనప్పటికి నేను శ్రీశంకరారాధ్యులవారు ప్రకటించిన మోక్షోపాయ మనుగ్రంథమును జూచి యుండలేదు.

* పద్యబసవపురాణమును బాలకురికి సోమనాథుని కంకితముగా రచించినవాఁడు పిడుపర్తి బసవకవిపుత్రుఁడు సోమనాథుఁ డని యీగ్రంథమువలనను నందలి గద్యమువలనను గాననగును. కాని శ్రీశాస్త్రిగారు తమవిశిష్టపరిశోధనఫలితముగఁ దగ్గరింథకర్త పిడుపర్తి బసవన గాని సోమనాథుఁడు కాఁడని వ్రాసినారు. అట్లే పీఠికైవసీతాభోధకర్త పిడుపర్తి బసవన యని యీగ్రంథమువలనఁ దెలియుచుండఁగా సోమనాథుఁ డని వ్రాసిరి. తండ్రి కొడుకులఁ గూర్చి వీరొనర్చిన యీతబ్బిబ్బులు, తాఱుమాఱులు నప్రచూఱులు అని “వీరుత్తకవులు” (నవదర్శిని ౨ ౨౦-4-32) అను వ్యాసమున సప్రచూఱుగ నిరూపించియుంటిని.

అప్పటికి నేఁ జూచిన సోమనాథస్తవము, ఏలూరు చాళుక్యులు కొండగుంటూరు నాగభూషణముగారు ప్రకటించిన యొకమిత్రప్రంధముగోవిది. దానిలో సోమనాథస్తవమే గాక, కోటప్పరగడ, చహస్రగణమాలిక మున్నగునవి ప్రకటింపఁబడినవి. అందులో సోమనాథస్తవము చివర “ఇది శ్రీ పాళకురికి సోమేశ్వరవిరచితము” అనికూడ ముద్రింపఁబడినది. దీనివిబ్ధియు వీరభైరవ శకుంతలమునఁ బరంపరాగతముగ వచ్చుచున్న వినికిడివిబ్ధియు నీకృతి పాలకురికి సోమనాథకృతమే యను విశ్వాసముతో నావ్యాసములో చేర్చునాసి యుంటిని. శాస్త్రిగారి వ్రాతలను జూచినతరువాత శ్రీ శంకరాచార్యులవారు ప్రకటించిన మోక్షోపాయ మరు ప్రంధమును గూడఁ జూచి యందుఁ బ్రకటిత మయిన సోమనాథస్తవమును శ్రీ నాగభూషణముగారి ప్రంధమునలిదియు నొకటియే యని గ్రహించితిని.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి రీద్విపదకృతి సోమనాథకృతము కాదనుటకుఁ గల కారణములను విస్పష్టముగ వివరింపరయిరి. కృతార్థమున నున్న “గురునాథ శ్రీ పాలకురికి సోమేశ, వరచుప్రబంధైన పాళకురికినిలయ” అనుపంక్తులనుబట్టి యీకృతి యన్యవాదకోలాహలమును సీచితకమువలెనే పాలకురికి సోమనాథుని కంకితముగా నాతని శిష్యులశిష్యుకోటిలోఁ జేరిన మాటియొకకవి రచించియుండు ననుభవము లోనయి వీరిట్లు వ్రాసియుండరుగదా ! అట్లే మైనచో సీభవ కేవలము నిరాధార మని యీస్తవమును సవిశ్వరూపఁ బఠించువారికిఁ దోచకమానదు. పయిపంక్తులలో సఁబోధింపఁబడిన పాళకురికి సోమేశుండు పాలకురికి సోమనాథకవి జన్మస్థానమగు పాలకురికి గ్రామమున సోమేశ్వరనామమున వెలసిన శివలింగమే గాని యాపేరుగల యొకమానవుఁడు గాఁడు. పాలకురికి సోమనాథకవి నిజమురాష్ట్రమున నోరుఁగంటి స్త్రాంతమున నున్న పాలకురికి వాస్తవ్యుఁడని యాశని గృహనామమును బట్టియు, అన్యవాదకోలాహలమందలి సీ. “భవదీయసంబంధభాసుగంబయ్యె నేభాగ్యంబు చేసెనో పాలకురికి” అను పద్యమునుబట్టియు గ్రహింపఁదగును.

పాలకురికియందు వెలసిన సోమనాథేశ్వరుని పేరే మనసోమనాథకవి కాతని తలిదండ్రులు పెట్టియుందురు. ఈవిషయములు శ్రీ శాస్త్రిగారు కూడ గుర్తింపకపోలేదు. “సోమనాథుని నెలవు” అను శీర్షికక్రింద వారు వ్రాసిన వాక్యములు చిత్తగించునది. తనస్వగ్రామమున వెలసిన సోమేశ్వరుని పేర సోమనా

ధుఁడు తన ప్రథమవయస్సులో నీకృతి రచించి యుండవచ్చును. ఈపాలకురికి సోమేశ్వరుఁడు బమ్మెర పోతనామాత్యునకుఁ గూడ మొదట నిష్టదైవముగా నుండినట్లు పాలకురికి ప్రాంతమున నిప్పుటికిని వాడుకలోనున్న

“పాలకురికినిలయా- సోమయలింగా పాదములకు శరణు- పురమగ బమ్మెర పోతరాజుకు మీరు కోరిన వరములు కృపచేసినారట- పాల్కురికినిలయా.....”అను పాటవలన గ్రహింపఁదగును. కావునఁ గృత్యంతమందలి “గురునాథ శ్రీపాలకురికి సోమేశ” ఇత్యాదివాక్యము లీకృతి సోమనాథకృతమనుటకు బాధకము లెంతమాత్రము కానేరవని విస్పష్టమగును. ఇఁక నిది సోమనాథకృతమే యని యనుమానించుటకు నాకుఁ దోచిన సాధకముల నివేదించుచున్నాఁడ.

సోమనాథుఁడు బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రముల యవతారికలలో ద్వీపదకావ్యరచనమును సమర్థించుకొనుచు వ్రాసిన వాక్యములును ద్వీపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్లుననుటకు “అనియతగజైః” “యతిర్వా” “ప్రాసోవా” అనిచూపిన ప్రాచీనసూత్రములను జూడ నాతనికాలమునాటికే లోకమున ద్వీపదకావ్యములయెడ నొకకరణి నిరసనమును ద్వీపదలలోఁ బ్రాసయతి గూర్పరాదను నభిప్రాయమును వ్యాప్తమయినట్లు లూహించుటకుఁ జాలనవకాశము కలుగుచున్నది. సంగీతమునందును, ఇంద్రచంద్రగణములతో నేర్పడు సీసగీతాదికములందును జెల్లడి ప్రాసయతి యట్టిగణములచేతనే యేర్పడి పాటవలెఁ బాడుకొనుటకు మిక్కిలి యనువగు ద్వీపదలలోఁ జెల్లనేరదనుట సమంజసముగాఁ దోచదు. ద్వీపదలలోఁ బ్రాసయతి సంగీకరించుట ప్రాచీనకవి సమ్మతమనియే నాయభిప్రాయము. మన కుపలబ్ధము లయిన ద్వీపదకావ్యములలో సోమనాథునికృతులే ప్రాచీనతమములు. అంతకుమున్ను వెలసిన ద్వీపదకావ్యములు మనకు లభింపనందునఁ బ్రాచీను లీప్రాసయతి నెంతవఱకు ద్వీపదలలోఁ బాటించిరో నిర్ణయింపరాకున్నది. కాని తనకాలమునాటికి వ్యాప్తమయిన యీప్రాసయతి నిరసనమును సోమనాథుఁడు గూడ మొదటఁ గొంతవఱకుఁ బాటించి వయస్సుమీఱినకొలఁది, బాండిత్యము హెచ్చినకొలఁది ప్రాచీనసంప్రదాయమును గుర్తించి ద్వీపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్లుననుటకుఁ బ్రమాణములను గ్రహించినతరువాత దానిని బాహాటముగ నుపయోగించినట్లు తోచుచున్నది. ఇందుల కీసోమనాథస్తవమే తార్కాణము. బసవపురాణ పండితారా

ధ్యచరిత్రములలో సోమనాథుఁడు విపులముగను బాహుటముగను బాటించిన యీ ప్రాసయతి సోమనాథస్తవములోఁ గావించి త్తముగఁ గానవచ్చుచున్నది. శంకరాధ్యులవారి ముద్రితప్రతియందలి యీ క్రిందిపంక్తులు చిత్తగింపుఁడు.

- (1) వరుసగా నఖిలంబు నరసిరక్షించు ।
- (2) గురుచరేశ్వరుఁడవై ధరణికివచ్చి ।
- (3) బడయనంబెన్నకు బడిపనుల్ చేసి ।
- (4) పిట్టవ్వకై పెట్టితట్టలుమోసి ।
- (5) ఎన్నెన్నిచర్యలఁ బన్నితివీపు ।
- (6) మృదునిసదృక్తులు గుడిచినచోట ।
- (7) పుడమిభక్తులయిండ్ల బడిపనుల్ చేయు ।
- (8) లింగార్పితంబైన మంగళసాద ।
- (9) నిరతంబునీభక్తవరులకు మిగుల ।

వీనిలో 1, 2, 5, 8 పంక్తులకు వరుసగాఁ బ్రాసయతి రహితములయిన “అరయఁగా నఖిలంబు హరియింపుచున్న” “గురుచరేశ్వరుఁడవై కుతలంబు సొచ్చి” “ఎన్నెన్నిజన్తంబు లెత్తితినిన్ను” “లింగార్పితంబైన లీలాప్రసాద” అను పాఠములు గూడఁ గొన్ని ప్రాతప్రతులయందును గంతపారముగ నీస్తవమును జదువు కొఁదఱు భక్తులపాఠములందును గాన వచ్చుచున్నవి. సోమనాథునకు సమ్యక్తమయి యాతనిచే నమర్చింపఁబడి బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో విపులముగాఁ బ్రయుక్తమయిన ప్రాసయతి విరళముగనయిన సోమనాథస్తవమునఁ గాన వచ్చుటగూడ నీకృతి సోమనాథకృతమే యనుట కవకాశ మొసంగుచున్నది. బసవేశ్వరునిఁ గూర్చియు నాతని సమకాలికులగు భక్తుల గుఱించియు సోమనాథునికిఁ దెలియవచ్చి బసవనియందు భక్తి యంకురించిన తొలు దొలుతటి కాలమున సోమనాథుఁ డీ గ్రంథము రచించియుండు నని నాయభిప్రాయము. ఇందు బసవని ప్రసక్తి స్వల్పమాత్రముగనే యుదాహరింపఁబడినది. చూడుఁడు.

“వరమశివాచారభక్తిమర్మములు । బసవన్న మొదలైన భక్తులకెల్ల ।”

ఉపలబ్ధములయిన సోమనాథుని కృతులలో నెల్ల ననుభవసార మనుభవ ద్యకావ్యమే మొట్టమొదటి దని నాయాశయము. ఆకృతి రచించునప్పటికి సోమనాథునికి బసవనిసంగతి యంతగోఁ దెలిసి యాతనియందు భక్తి కుదిరినట్లు

గానరాదు. అట్లుగాక యాతనియందు భక్తికుదిరిన ప్రాథమయస్సులోనే సోమనాథుఁ డాగ్రంథమును వ్రాసె నన్నచో గానిలో మల్లికార్జునపండితుని మూఁడుపద్యములలోఁ బేర్పొనియు బసవని పేరైన నెత్తకుండుటకుఁ గారణము కానరాదు. ఈవిషయమును “పాలకురికి సోమనాథకవి ; కులగోత్రప్రశంస” అను వ్యాసమున (పరిషత్పత్రిక సం॥ 19 సం॥ కి-4-5 లో) విస్తరించి యుంటిని. కావున, అనుభవసారరచనమునకు ను, బసవపురాణ రచనమునకు ను మధ్యకాలములో బసవస్తోత్రపరము లగు పంచప్రకారగద్య, నమస్తారగద్య, మున్నగు గద్యకృతులను రచించుట కించుకపుర్రావి మోసోమనాథస్తవము సులభశైలిలో భక్తుల యుపయోగమునకయి రచింపఁబడి యుండునని తోచుచున్నది.

ఇందల రచనము సోమనాథుని రచనమువలె లేదని శాస్త్రుగారు వ్రాసిరి గాని యందులకు దృష్టాంతములను జూపరియిర. నాకుఁ జూడఁగా బసవపురాణ రచనమునకును నిందలిరచనమునకును బాటింపఁదగిన భేద మేమియుఁ గానవచ్చుటలేదు. సోమనాథునకుఁ బ్రియకరమయి యాతని కృతులందుఁ గానవచ్చెడి యనుప్రాసముమాత్ర మొలఘుకృతియం దంతగాఁ గానరాదు. కాని యిది శాస్త్రుగారి వాదమున కొక ప్రబలాధారము కాఁజాలదు. ఇది సోమనాథుని ప్రాథమికకృతులలోఁ బరిగణింపఁదగిన దని మనవి చేసియే యుంటినిగదా! అయినను శైలివిషయమున గ్రంథమందలి క్రిందపాదములను జిత్రించి బసవపురాణరచనమునకును దీనికిని బాటింపఁ దగిన భేద మున్నది లేనిది విజ్ఞులు నిర్ణయింతురుగాక !

“పాయక కిన్నర బ్రహ్మయ్య పిలువ, హోయని పల్లిన యొడయ రక్షించు
చెన్నయ్యభక్తావశేషంబుగొన్న, పన్నగకుండలాధరణరక్షించు
జంగమలింగప్రసాదసేవనము, సంగంబుగాఁగఁ దా సంగీతరించి
తనుమనోధనములు తనవనుబుద్ధి, మనమున నెడలించి మక్కువతోడ
నిరతంబుసీభక్తవరులకుమిగులఁ, బరిచర్యలొనరించు భక్తి నాకొనఁగు”

ఇక గ్రంథససాక్ష్యమును విచారితము- ఈకృతియందలి ప్రథమపాదము “శ్రీ గురులింగ సుస్థిరదయాపాంగ” అనునది యాషడ్భేదములతో బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రములలోఁ గొన్ని యాశ్వాసారంభములఁ గానవచ్చుచున్నది.

శ్రీగురులింగ సుస్థిరదయాపాంగ, యోగార్థ! భక్తిమహోత్తుంగసంగ ।

(బ1 పు. ఆ 4)

శ్రీగురులింగ సుస్థిరదయాపాంగ, భగవదుహోదార పాల్మృచ్చిసూరి

(ప. చ1 వాదప్ర॥)

సోమనాథుని కృతులలోఁ దఱచుగఁ గానవచ్చు నెట్టణయను ప్రాచీనశబ్ద మిందుఁ గూడఁ బ్రయుక్త మయినది. అస్తవ్యస్తః స 'నేను' అనుటకు మాఱు "తాను" అను ప్రాచీనసంప్రదాయము కూడ నందుఁ గాననగును.

"తిట్టినవారిని దీవించువారి, నెట్టణ యొకటి యన్నేర్పు నాకొసంగు

తనుమనోభవములు తనవనుబుద్ధి"

అనంతరుఁడు మున్నగు లాక్షణికులు చెప్పిన, "గీ. మొదలి తెలుఁగుపై సంస్కృత పదమొకండు । జరగ లోకరూఢిని సమానంబు చొరమ, పూని ముజ్జగంబులు ననఁ బోలుఁగాని, యితఁడు ముజ్జగద్వంశభృంశుడనఁగఁ జనదు॥" అనులక్షణమునకు సరిపడని 'ముల్లోకవంద్య' "ముల్లోకవాధుని" మున్నగు ప్రయోగములు సోమనాథుని బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రములందును, ఆనాటిశాసనములందును గల వని శాస్త్రిగారు బసవపురాణపీఠికలో వ్రాసిరి. ఈసోమనాథస్తవము ముద్రితప్రతిలోఁ గానవచ్చు "ముజ్జగములనేలు పురుష రక్షించు" అనుపాఠమునకుఁ గొందఱు శక్తుల కంఠపాఠమునందును, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తార్కాలయమందలి నె 1244 రు తాళపత్రప్రతియందును "ముజ్జగదాధారమూర్తిరక్షించు" అనుపాఠము గానవచ్చుచున్నది. అదియే కవిపాఠ మయినచో నదికూడ సోమనాథకర్తృత్వమునకు సాధకమే యగునుగదా ! అప్పకవిచెప్పిన 'ముకారయతి' ప్రాచీనకవిసమ్మతము గాదని శాస్త్రిగారు బసవపురాణపీఠికలో వ్రాసినారు గాని యాయతిగూడఁ బ్రాచీనకృతులలోఁ గన్పించితముగఁ గానవచ్చుచునే యున్నది. బసవపురాణముననే యొండురెండు ప్రయోగములు గలవు.

భువిసలువాద్దడి మువ్వరిలోనఁ

(పుట 48)

పురహరార్చితనకు మున్నెత్తుకేలు

(పుట 237)

కావునఁ బయిని జెప్పిన "ముజ్జగములనేలు పురుష రక్షించు" అను నదియే కవిపాఠ మున్నను నదికూడ సోమనాథకర్తృత్వవిషయమున బాధకము కానేరదు.

“అజ్ఞానమనియెడియంధకారమున, మగ్నుండనైమిమ్మునుటచుచునుంటి”

ఈపాదములు సోమనాథకర్తృత్వవిషయమున బాధకములు కా నోవును. ఇట్టిప్రాసము సోమనాథునకు సమ్మతముగాఁ దోఁపదు. పరిషత్ప్రార్థాలయమందలి వ్రాతప్రతిలోఁగూడ నిట్లే యున్నది. కాని యిచ్చటఁ గవిపాఠము మఱుగుపడి యపపాఠము నెలకొనెనేమో యని నాయనుమానము. మఱియు సీపాదములు ప్రక్షిప్తము లయినను గావచ్చును. ఈసోమనాథస్తవము విశేషముగ భక్తులకంఠపారములమూలముననే ప్రచారమం దున్న లఘుకృతి యగుటచేఁ గొన్నిప్రతులలో లేనిపాదములు మఱికొన్నిప్రతులలో నుండుటయు నట్లే కొన్నిటిలో నున్నవి మఱికొన్నిటిలో లేకుండుటయుఁ గూడఁ గాననగును. కొన్నితాటాకుప్రతులలోఁ గాన్పించు “ఆదికి నాదియై యఖిలలోకములు, మోదంబుతోఁబ్రోచు ముఖ్య రక్షించు” మున్నగుపాదములు శ్రీశంకరాచార్యులవారి ముద్రితప్రతిలో లేనేలేవు. కృత్యంతమందలి యాక్రిందిఫలశ్రుతిలో

అనుదినంబీస్తవ మర్థిఁబఠింపఁ, బనిపూనిచదివిన భక్తితోఁబనిన

సరయంగవ్రాసిన యభివృద్ధిక్తులకు, దొరకునుముక్తియుదురితముల్ తొలఁగుఁ
బరమలింగైక్యసంప్రాప్తిచేకూరుఁ, బరిహృతంబగు జన్మబాధలన్నియును
బరఁగంగ షట్స్థల భావంబుచెందు, గురుభక్తి చెన్నొందు గోప్యంబుగాను
పరమప్రభుండైన పాల్కుర్చినిలయ, కరుణతో నొసఁగవే కలకాలమెల్.

సంబోధసరూపమున నున్న చివరి రెండుపాదములును బ్రకరము ననుసరించి “పరమ ప్రభుండు పాల్కుర్చినిలయుఁడు | కరుణతోఁ బ్రోచును గలకాలమెల్ల” అని యుండఁదగు ననియు నదియే కవిపాఠ మయి యుండుననియు నాతలంపు పరిషత్ప్రార్థాలయమందలి తాటాకుప్రతిలోఁ జివరపాదము నేను జెప్పినట్లే యున్నది.

ఇక సీకృతి సోమనాథకృతము కా దనుటకు శాస్త్రిగారు చెప్పెడి ప్రబలకారణము పద్యబసవపురాణకర్త సోమనాథునికృతుల నుదాహరించుచుఁ జెప్పిన “బసవపురాణంబు, పండితారాధ్యులచరితంబు, ననుభవసారమును.....” అనుపద్యములో సోమనాథస్తవమును బేర్చిన కుండుట యొకటి. ఈపద్యమున సోమనాథునికృతు లన్నియు నొకటి యైన పిడువక యేకరుపు పెట్టఁబడిన పని యెన్నఁ దగునా? అట్లే యెనచో, ఎత్తుగీతి మూఁడవపాదమందలి “ఆది యగు కృతుల్”

అనుదానికి నర్థప్రయోజన మేమి? సోమనాథుని కృతులలో “మల్లమ
 దేవిపుగాణ” మను నొక ద్విపదకావ్యము కూడఁ గలదనియు దాని ప్రతి
 యొకటి కర్నూలుజిల్లా నందికొట్లకూరులో నొకలింగాయతునియింటఁ జూ
 చితి మనియు శ్రీపెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యస్వామిగా రొకపరి వ్రాసియుం
 డిరి. పద్య బసవపురాణకర్త పయిపద్యములో నీ గ్రంథమును గూడఁ జేర్చిన
 లేదుకదా! అతివిస్తరమేల? ఆతఁ డాపద్యము సీసపాదములందును గీతము మొ
 దటి రెండుపాదములందును సోమనాథుని కృతులను జెప్పఁ దగినన్ని చెప్పి
 తక్షణవాని నాదిశబ్దముచే నూచించుచు మూఁడునాల్గు పాదములను “ఆదియ
 గుకృతుల్ భక్తసౌతాథబుద్ధిఁ, జెప్పె నవి భక్తసభలలోఁ జెల్లుచుండు” అని
 వ్రాసినాఁడు. ఆదిశబ్దముచే గ్రహ్యము కాఁదగు వితరకృతులలో నీలఘుకృతి
 యుఁ జేరఁదగును. కావున నిదిగూడ శాస్త్రారివాదమున కుపకరింపఁజాలదు.
 కొన్ని సంవత్సరములయి “భారతి”లోఁ బ్రకటించిన “పాలకురికి సోమనాథుని
 గురుప్రశంస” అనుచ్యూసములో విజయనగర వాస్తవ్యులు నామిత్రులు నిడద
 వోలు వేంకటరమణగారు కూడ సీసోమనాథస్తవము సోమనాథకృత మనియే
 పేర్చొనిరి. బహుశః వీరు వీరిజనకులును బహుశః సంగ్రంథ పరిశోధకులు నగు
 శ్రీనిడదవోలు సుందరము వంతులుగావలన నట్లు తెలిసికొని వ్రాసియుండు రని
 తలంచుచున్నాను. పెద్దలు వలుపు రిట్టి లీలఘుకృతిని సోమనాథకృత మనియే
 తలంచియుండిరి. తలంచుచున్నారు. పరిషత్తు స్తకభాండాగారముదలి వ్రాత
 ప్రతులను గూర్చి పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించు వివరణలోఁ గూడఁ దత్పత్రికా
 సంపాదకు లీలఘుకృతిని “శివస్తోత్ర”మని పేర్చొని పాలకురికి సోమనాథకృతము
 కానోపు ననివ్రాసిరి. దీని కర్తృత్వవిషయమున నా కారూఢజ్ఞానము లేకున్నను
 నిట్లు చిరకాలానుగతముగ వచ్చుచున్న యభిప్రాయము ను ద్రోసి వేయుటకుఁ
 దగిన కారణములు లేక దానినే నేనుగూడ ననుసరించితిని. సోమనాథకర్తృత్వ
 విషయమునఁ గల సాధకబాధకముల నిప్పుడు వివరించితిని గదా! బాధకము
 లకన్న సాధకములే యెక్కువగఁ గాన్పించుచున్నవి. పాలకురికి సోమేశ్వరస్వా
 మిపేర పట్టిస్తవ మొనర్చుకవి సోమనాథుఁడు తక్ష మఱియొకఁ డాకాలమునఁ
 గానరాఁడు. ఆతని శిష్యప్రశిష్యులు పిఱువరి బసవనాదులు దీనిని రచించియుం
 దు రని తలంచుట కవకాశము లేదు. వారికిని పాలకురికికిని సంబంధ మంతగాఁ
 గానరాదు. వారి స్వగ్రామముగు పిడుపట్టును, అగ్రహారముగాఁ బడసిన దోకి

పట్టును కృష్ణా గుంటూరుమండలములలోని వని నాయభిప్రాయము. మఱియుఁ బిడుపర్తి బసవన వీరశైవ దీక్షాబోధయు నాతని తనయుఁడు సోమనాథుఁడు వ్రాసిన ప్రభులింగలీలయుఁ జూడ నందుఁ బ్రాసయతి ప్రయోగములు గానరా కున్నవి. అందులకుఁ గారణము వారి కాలమునాటికి ద్విపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్లదను పూర్వాభిప్రాయము మరల వ్యాప్తమగుటయు దానిని ద్రోసివేయు సాహసము వారికి లేకుండుటయు నని నేఁ దలంతును. కావున సోమనాథసవ మునఁ గ్వాచిత్తముగఁ గానవచ్చు ప్రాసయతి ప్రయోగములు గూడ నీకృతి కర్తృ త్వమును వారి కారోపించుటకు బాధకము లగును. శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు గాని తదితరులు గాని వర్ణిమాటలచే గాక ప్రబలపరమాణములచే నీకృతి సోమ నాథరచితము గా దని నిరూపించినచో నేను గూడ వారియభిప్రాయము ననుస రించుట కెక్కియభ్యంతరమును లేదు.

శ్రీశంకరారాధ్యులవారి గంధములో నీసోమనాథస్తవము తరువాత “బక్తస్తవము” అను మఱియొక లఘుద్విపదకృతి కూడ నున్నది. ఈరెంటికిని శైలీభేదము గానరాదు.

సోమనాథస్తవమునకంటె నందుఁ బ్రాసయతి కొంచె మెక్కువగాఁ బ్రయు క్తమయినది. అదికూడ సోమనాథకృతమేమో యని నాయనుమానము. ఆకృ తియందలి యాక్రింది పంక్తులకును బంజితారాధ్య చరిత్రమందలి ద్విపదపాద ములకును గల సాదృశ్యమును జూచి నిజ్ఞులు విషయవిద్వయ మొనరింతురుగాక!

“భక్తపుత్రుండను భక్తపాత్రుండ, భక్తుల శ్రీపాదపద్మసేవకుండ

భక్తులబొగడఁ బాల్చుడు కవీంద్రుండ, భక్తులదూతను భక్తులబంట

భక్తులతొకను భక్తసత్పాఠి, భక్తులచెలికాండ బక్తబంధుండ (బక్తస్తవము)

బసవనిపుత్రుండ బసవగోత్రుండ, బసవేశ్వరీపాదపద్మశేఖరుండ

బసవనిబొగడఁ బాల్చుడుకవీంద్రుండ, బసవన్నబొగడఁ బాల్చుపారకుండ

బసవన్నదూతనే బసవన్నబంట, బసవన్నయిలుపుట్టబానిసకొడుక

బసవన్నతొకనే బసవన్నతొగి-

(పం॥ చ॥ దీక్షాప్రకరణము)

గ్రంథ స్వీకారము.

(1) తంజాపురాంధ్రనాయకరాజచరిత్రము: — గ్రంథకర్త బ్ర॥ కురుగంటి సీతారామయ్యగారు యం. ఏ. ఉపద్రవ్య, సరస్వతీమహల్ పుస్తకాలయము, తంజావూరు. వెల రు 2—0—0.

గ్రంథకర్తగా రాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునఁ దామిచ్చిర యుపన్యాసముల సీరూపమునఁ బ్రకటించినందుల కాంధ్రలోకము వీరికిఁ గృతజ్ఞతనుఁ జూపవలసియున్నది విశ్వవిద్యాలయమువా రీగ్రంథము నేలాకో ప్రకటించియుండలేదు. గ్రంథకర్త విశ్వవిద్యాలయమున వైసుచాన్సెలరుగా రగు, సర్. రాధాకృష్ణకాగారి కీగ్రంథము నంకిత మొనర్చెను గ్రంథము దేశోద్ధారక కా. నాగేశ్వరరావుగారి సహాయమున నాంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున ముద్రింపఁబడినది. ఏదేశమున విశ్వవిద్యాలయములు స్థాపింపఁబడినవో యాదేశచరిత్రమును సమగ్రముగ విశ్వవిద్యాలయ పక్షమునఁ జరిత్రవేత్తలచే నుపన్యాసము లిప్పించి వానిని గ్రంథరూపమున ముద్రింపవలసిన భారము విశ్వవిద్యాలయాధికారులదై యున్నది. అట్టియాశయము నికనైన నుజ్జేవింపఁజేసి యాంధ్రచారిత్రమును బ్రాచీనకాలమునుండి నేటివఱకును దనుచారిత్రోపన్యాసకులచేఁ గాని యితరులచేఁగాని రచింపఁజేసి యాంధ్రలమెప్పును విశ్వవిద్యాలయాధికారులు పొందుదురుగాక యని కోరుచున్నాము.

పాండ్యులచరిత్రమును, గాంచీపురపల్లవుల చరిత్రముతో మధురనాయకులచరిత్రమును మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించియున్నారు. తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజుల చరిత్రమును కె. యస్. సుబ్రహ్మణ్య అయ్యరుగా రాంగ్లమున రచియించియున్నారు. తంజావూరు నాయకరాజుల చరిత్రము నెవ్వరును రచియించియుండలేదు. ఇందుల కాధారములను గ్రంథకర్తగారనుబంధమునఁ జూపియున్నారు ప్రథమమున ముఖ్యసాధనములను గూర్చి చర్చించుచు నమ్ముదితగ్రంథములలోఁ బెక్కు ముద్రితగ్రంథములను జేర్చిరి. మన్నారుదాసలిలాసము, వాల్మీకిచరిత్రము, కంపరాయచరిత్రము ముద్రితగ్రంథములే. మొదటిది సాహిత్యపరిషత్ప్రకాశితము, రెండవది సరస్వతీపత్రికయందు ముద్రింపబడినది. మొదటి రెండుపన్యాసముల గ్రంథకర్తగారు చోళమండల, విజయనగర సామ్రాజ్యవృత్తాంతముల వలయునంతకుఁ జర్చించి, తంజాపురముతో సంబం-

ధించిన దగుటచే మధుర నాయకవృత్తాంతమును సంగ్రహముగ నిచ్చిరి. మిగిలిన యువన్యాసములు తంజావూరు నాయక రాజులను గూర్చినవే. రఘునాథాభ్యుదయము, అచ్యుతరాయాభ్యుదయము, వరదాంబికాపరిణయము, సంగీతసుధ, సాహిత్యరత్నాకరము, అలంకారరత్నాకరము మున్నగు గ్రంథములనుండి చారిత్రికవిషయములఁ జూకొని హీరాసు మున్నగువారివ్రాతలను ఖండించిరి. అనుబంధమున పైలరు మున్నగువారి గ్రంథములనుండి వలయుభాగములను జేర్చియున్నారు. తగువిమర్శనముతో నాయకరాజులరాజ్యకాలములను నిర్ణయ మొనర్చిరి.

విజయనగరరాజులవలె, తంజావూరు నాయకరాజులు ను సంగీతసాహిత్యాదులను బోషించుటయే గాక తాము గ్రంథములను రచించి యాంధ్రులకు మార్గదర్శకులయిరి. ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ జాలభాగ మీ రెండుసంస్థానములు నుచ్చదళయం దున్నపుడు వెలువడినదే. నాయకరాజులకాలమున వాఙ్మయ మెట్టిమాడ్పులను పొందినదో, యేయేగ్రంథములు వెలువడినవో మున్నగువిషయము లీగ్రంథమునఁ జర్చింపఁబడియుండలేదు. నాయకరాజులు సంస్కృతాంధ్రములఁ బోషించి గ్రంథముల రచింపఁజేసెరని మాత్రము నూచింపఁబడినది. గ్రంథకర్తగారు కేవలము చారిత్రికదృష్టితో గ్రంథమును రచియించిరని తోచుచున్నది ద్వితీయముద్రణమున వైన నొకటి రెండధ్యాయముల సీరెండుశతాబ్దములయందు సంస్కృతాంధ్రవాఙ్మయములు, మిగిలిన లలితకళలును నెట్లభివృద్ధిపొందినవో చర్చింతురుగాక! రచియించిన గ్రంథ మ్మాంధ్రులకు మిక్కిలి యుపయోగకరము. రఘునాథాదులు వారి కెల్లపుడును స్మరణీయులు. ఇట్టిగ్రంథమును రచించిన సీతారామయ్యగారికిని ముద్రణమొనరించిన యాంధ్రపత్రికాధిపతులకును మనకృతజ్ఞతావందనము లొసంగుచుఁ బ్రతిగ్రంథాలయమును విద్యాలయములును సీగ్రంథమును గొని గ్రంథకర్తగారి కుత్సాహ మొసంగుదురుగాక యని కోరుచున్నాము—

(2) అన్నపూర్ణ - 1-2 భాగములు - శ్రీపులుగుర్త లక్ష్మీవరసమాంబగారిచే శ్రీ దామోదరముఖోపాధ్యాయుని వంగ భాషాగ్రంథమునుండి యాంధ్రీకరింపఁబడి, ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల ౭౨, ౭౩ కుసుమములుగాఁ బ్రకటింపఁబడినవి. ప్రథమభాగము, నాల్గుప్రకరణములు 205 పుటలు, ద్వితీయభా

గము, ఆఱుస్రకరణములు 203 పుటలును. భాగము 1 కి రు 1-8-0 వెల. పితాపురములో ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయములోఁ దత్ప్రకాశకు లగు కవిరాజహంస వో లేటి పాగ్వతీశముగారియొద్ద దొరకును.

(3) ఆంధ్రకుందమాల- కవిశేఖర వడ్లొది సుబ్బారాయవిరచితము. దేశసేవాపత్రికనుండి పునర్ముద్రితము దిక్షాగకృతమూలమునందలి సంస్కృతపదలాలిత్యము దెలుప నక్కఱలేదు. సుప్రసిద్ధనాటకాంధ్రీకర్త, లగుకవిశేఖరులును నాంధ్రదేశమున సువిశ్రుతులు. కావున మచ్చునకై వారియిరువురిపద్యములనుఁ గొన్నింటిని పాఠకులకుఁ జూపుచున్నారము.

శ్లో. తన్యాః స్వహస్తరచితా మివ కున్దమాలాం

సాదృశ్యవన్తి సికతాసు పదాని తాని

ఛాయాం చ దేవగణికా విదధాతు యేన

రామం కిధా స్మృతేతి హస్తకటాన్తవాతైః.

5-3.

ఉ. ఆమెస్వపాణిచే రచిత మన్నటు దోఁపఁగఁ గుందమాల, తద్దోమతినైకతంబునను దుల్యతఁ గానఁగ రాఁ బదాంకములదామరసాకరంబునను దత్ప్రేతిబింబము సల్పుఁగాక యయ్యామరవేశ్యఁ గామునిఁ బయంటచెఱంగున నేల వీచెడిఁ.

శ్లో. మధ్యాహ్నార్చనయూఖతాప మధికం తోయావగాహోదయం

సీత్యా వారికణార్ద్రకర్ణ పవనై రాష్ట్రోద్యమానానః

మన్దం మన్ద ముపైతి కూల మధునా వక్షఃక్రణున్నై ర్జలై

రాక్రాన్తం కరధూతర్కుంకృతిసరి త్తల్లోలచక్రః కరీ-

3-17

ఉ. దినమధ్యాహ్నమయూఖతాపశిఖా శాంతిం బాండఁ దోయావగా

హనముం జేసి జలార్ద్రకర్ణ పవనం బాన్యం బలర్పంగ మె

ల్లన వక్షఃస్థలనున్నవారి దరిఁ బార్లంగాఁ గరాఘాతజ

ద్ధనితోడం ధునిఁ దోఁపఁ బెందరగవృత్తం బేనుఁ గొడ్డెక్తడుఁ.

దీనివెల రు0-12-0. కవిగారియొద్ద రాజమహేంద్రవరములోదొరకును.

(4) పరమయోగినిలాసము- ద్వీపద. వేసమిదియోశ్వాసములు. తాళ్లపాళ తిరువేంగళనాథరచితము. అష్టమహిషీకళ్యాణ మనుద్వీపదకావ్యమీతనిదే.

(5) ధర్మఖండము- ఈదులపల్లి భవానీకేశవేంద్రవీరచితము. తొమ్మిది యాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. దీనిని, పరమయోగివిలాసమును, శ్రీ పితాపురము సంస్థానాధీశు లగు శ్రీశ్రీశ్రీ మహారాజా రావు వేంకట కుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు పండితపరిష్కృతము చేయించి ప్రకటింపించిరి. పరమయోగివిలాసమునకు బరిష్కర్తలు, శతావధాని, ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు. బ్ర॥ శ్రీ॥ పెడ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పీఠిక వ్రాసిరి. ధర్మఖండము విమర్శకాదర్శక నడకుదుటి వీరరాజుగారిచే బరిష్కరింపఁబడినది. మఱియు వారిచేతనే వ్రాయఁబడిన 44 పుటల యాపోద్ఘాతముతో నలరారుచున్నది.

పరమయోగివిలాసము, వైష్ణవభక్తాగ్రేసరులగు పన్నిద్దతాత్పర్యులచరిత్రము. దీనినే తిమ్మభూపాలుఁడను నొకకవిరాజు పద్యకావ్యముగ రచించెను. ధర్మఖండము, స్తాందాంతర్గతము. ఈగ్రంథములోని ప్రధానమైన యితీవృత్తము- వాల్మీకిమహర్షిచరిత్రము- నీతి, భక్తి, ధర్మప్రతిపాదకము లగు నుపకథలతో నొప్పియున్నది.

పరమయోగివిలాసము-క్రొను 8 పుటలయాకృతిని 643 పుటలు గలది. ధర్మఖండము- క్రొనునైజుననే రెండుసంపుటములును 877 పుటలు గలది.

భాషాపోషకులగు నీమహారాజావా రిదివఱకు, పురాణపండ మల్లయ్య శాస్త్రిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడిన బ్రహ్మసూత్రభాష్యమును, వ్యాఖ్యానముతోడి ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమును, (ఆల్లమరాజుసుబ్రహ్మణ్యకవికృత) భద్రాపరిణయమును ప్రకటించి యాంధ్రలోకమునకు మహోపకార మొనరించిరి.

ఈగ్రంథము అమూల్యము లగు టంగావలయును మూల్యము నాయా గ్రంథములపై నిర్ణయించి తెల్పియుండలేదు.

జవరాల వస్త్రదాచార్యురాలపు నన్నుఁ బరిచరుఁగా నేలవలె నటన్న
 మాట మఱచితె జగములఁ బాటిగలదె, త్రిదశనుతనామ పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామి వామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ. ౮౧
 క్షితిలోన నెట్టి విశిష్టకులంబునఁ బుట్టఁగా నేమి తా నెట్టిచదువు
 చదువఁగా నేమి ప్రాగ్జన్మకర్మఫలంబు లనుభవింపకతీర దాసర నరున
 కిందైన నందైన నెందైన ననుచిత ముందుముందయ్యె నాయందు నీవు
 సందు లేకున్ని నిస్సందేహ మందుఁ జరాచరాంతర్వర్తి వగుట వేడి
 వెలుఁగు గలచోటఁజేకటితోలఁగకు న్నె, త్రిభువనంబులఁబెడనపురీలలామ-
 బహుభాషలేల నీపాదపద్మముల తోడేసరి కడుదోసఁజేసిమాడ
 లనువొంద రాశివోసిన దాని నేనొల్ల నందు కిందొక సాక్ష్య మనువదించె
 దను జిత్తగింపు నాతల్లి శాశ్వతపదార్థంబవు నీవు తిరంబుగాఁగ
 (నవనిఁ) గలుంగ నింద్యం బస్థిరంబైన కించిదర్థమున కాసించనేరఁ
 (జేకుఁజిన నవ్య)సుధవీడి చేదు పెదకు, బేల గలఁడమ్మ పెడనపురీలలామ-
 తల్లి సాభాగ్యమతల్లి కారుతికల్పవల్లి చల్లనిచూపు లుల్లసిల్లి
 వెదచల్లి సకలసంపదల నాయందెల్ల నేళల వర్ధిల్లి విమలభాగ
 ములపెల్లి ముజ్జగంబులకెల్ల రాగిల్లి యల్లనల్లన గిరిపల్లె నల్ల
 మల్లేశ్వరునిఁ దారసిల్లి కొమరుఁగన్న తల్లి నీదయవల్లఁ దొల్లిపున్ని
 యములువన్నియ కెక్కెదోసములుస్రక్కె, దృఢముమదిఁజక్కెఁ బెడనపురీలలామ-
 లది మొద లిది తుద యనలేదు గాని నీ పెనిమిటికన్నఁ జక్కినివిభుం డె
 వండన్న యని వావి వరుసలు ప్రియవయస్యలు గాంచి సరసంబు లాగునప్పు
 డొదవి నీపెదవులఁ గదిసిన ముసిముసినగవు వెన్నెల మూఁడుజగములకు వి
 కాస మొనర్చిన న్నాచుఁగాత మదీయ దేహతాపంబులు దీఱ నీల
 లోహితుఁడుచేరఁబాఱఁబురోహితుఁడగు, భృంగిరిటుజీరఁబెడనపురీలలామ-
 నీలమేఘచ్ఛాయ నెనయమై కనుపునిగ్గుల తట్టితత్కాంతి తఱుకులీన
 రత్నసానుపయోధరముల కుంకుమరక్తి గైరికాదులభంగి గడలుకొనఁగ
 ముకుర(కపో)లవిస్ఫురితచందనచర్ప భాశధశ్యద్యుతి మేళగింపఁ
 బూర్ణచంద్రనిభాతిఁ బొల్చు నెమ్మోమునఁ దిలకంబు లాంఘనసితినిఁ దనరఁ
 బ్రియునికొఁగిట మెఱయనీహోయల భూత, సృష్టికిరవయ్యెఁబెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ. ౮౨

దివిజాధిపతి పూర్వదిశ బృహద్భానుఁ డాగ్నేయభాగమున దక్షిణహరిత్ప్రీ
 దేశంబు(ననుగాలుఁ) డాశరవీరుఁ డవాచీనమున వేష్ట వరుణదేవుఁ
 డపరదిగ్భాగంబునందు సదాగతి వాయవ్యమున నరవాహనుం డు
 దీచి నీశానుఁ డాదిక్ష్ణోణముననుడి కొలపు గొల్వఁగఁ బెద్దకొలుపుకూట
 మున వసించిన ప్రభురాణి వనజపాణి, నీలమణివేణి పెడనపురీలలామ- ౮౭
 బాలార్కకోటిప్రభాభాసమానమై యుద్భవించిన పరంజ్యోతి వీవ
 నియతి సృష్టిసీతిలయకర్త లగుమూఁడుమూర్తుల కాభారమూర్తి వీవ
 జ్ఞానవైరాగ్యనిష్ఠులఁ జెంది వర్తించు సనకాదులకుఁ దపశ్శక్తి వీవ
 స్వర్గమానవబలిస్తద్భూతనివాసవరుల కుపాస్వదైవంబ వీవ
 నిఖలభువనంబులకు నిత నీపు కంటి, తెప్పనలఁ గాదె పెడనపురీలలామ-౮౮
 విశ్వేశ్వరస్వామి వేడుకఁ జెల్లింపఁ బూని కాళిని నన్నపూర్ణవైతి
 వరమల్లికార్జునశ్యామికోరికిఁ దీర్చ గమకించి శ్రీగిరి భ్రమరి వైతి
 వేకామ్రనాథుని కిష్టార్థమొసఁగ నపేక్షించి కాంచి కామాక్షివైతి

* * * * *

వైతిభువనైకమాత వేమైన నీవ, యై లభించితి పెడనపురీలలామ-రామ. ౮౯
 భ్రమరీచికురజిత భ్రమరీకృశానుశు భ్రమరీచిగా)త్ర నేత్రత్రయీత్ర
 యీస్తోత్రపాత్ర మోహిత...ద్దిని మహిషాసురమర్దిని హతనితాంత
 దుర్దిని దా దుఃఖాటవీదావకీలి కీలితరత్నకింకిణీయు
 తామల...తరానందమగ్నదుష్కృతజస్తభగ్న గౌరీసమాఖ్య
 నై మరాళమానససరోర్ధు, రీకృతసమాఖ్య పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబశ్యామలాంబ, ౯౦
 వేదవేదలు నిన్ను వేదాంతసూక్తులఁ గొనియాడుచుందు రేపునఁజెలంగి
 తార్కికు లేవేళఁ దర్లవాదంబుల వాదించు రొకనిన్ను వరుసఁజేసి
 మైయాకరణులు గువర్ణరూప మెఱింగి చదువుచుందురు నిన్నుఁ బదిలవటిచి
 యోగమవిదులు బీజాక్షరంబులు గూర్చి జపమొనరురు నిన్నుఁ ద్రిపుటిఁజేర్చి
 మోక్షుఁడేతులు తలదాల్చి మ్రొక్కుదురుధరి త్రిజనులెల్లఁ బెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామి వామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబశ్యామలాంబ, ౯౧
 ఎల్లలోకంబుల కేలికిసానివై ధర నెరవేజేవుల తప్పు లరసి
 దండింప నొప్పులు దరిచి వాంఛితముల నిండింప నేర్చిన కొండరాచ
 జానపు నామెడఁ దప్పఁ బట్టఁదలంచితే నీకు వొరకదే తెల్విఁగల్గు

రాజు దలంచితే యోజ దెబ్బలు లేకపోవు గావున దయాంభోధివగుచుఁ
గాది రక్షించు టొక్కటే కార్య మిప్పుడు, రేవనక నన్నుఁ జెడనపురీలలామ-
నీమహామహిమ వస్తింపఁగ న్నాటలు రెండు వేలున్న శేషుండఁ గాను
నిన్ను దర్శింపగ మున్నోక్షవేకన్ను లున్నవిలింపముఖ్యుండఁ గాను
నిన్నుఁ బూజింప దండిసహస్రకరసరోరుహముల బాణాసురుండఁ గాను
నిను స్మరియింపఁగ నేన్నాముఖములు గలయలకలహంఁగామిఁ గాను
గాని పూనితి మన్ననఁ గాంచి చిత్తవృత్తిఁ గరుణించు పెడనపురీలలామ-
ఊరకే నీనామ ముచ్చరించుట కాని జిహ్వకుఁ బరితృప్తి చెందఁగలదె
నీరూప మారయఁ గోరి చూచుట కాని కన్నుల కేకటఁ గాంచఁగలదె
చాల నీకథలు (ముచ్చటనిను)తే కాని వీనుల కాస్త్రీ విడువఁగలదె
మఱిమఱి నీకు నమస్తరించుట కాని మనమున కేమైనఁ దనివి కలదె
నిన్ను విని కని భజియింప నేర్పు గలదె, పృథ్విజనులకుఁ జెడనపురీలలామ-
కాళీ భయప్లవవ్యాళీ విశాలచూళీ వీరసమరకేళీ పరాకు
దుర్గా విభూతదుర్తార్తార్తా శ్రీతార్యవర్గా సదాముదితభర్తా పరాకు
రంభానిభోరు విస్తంభా నిరస్తదంభా పృథూరోజకుంభా పరాకు
మారీ కుమారి కామారీ కుభృత్తుమారీ యతీవచకుమారీ పరాకు
గాక చీకాకు మదిసోఁకనీక నన్గుఁజించి రక్షించు పెడనపురీలలామ- ౯౫
శరణు వేఁడెద నన్నుఁ గరుణఁ జూడవు పిన్నవాండఁ గాపాడవే వేడికన్ను
గలవేల్పుదొరసాని కడలికూఁతురిముద్దుఁగోడలిదయచు జేకుజినవిద్య
కొలఁదిని నిన్ను వేవలుకులు శతసేవద్యంబులు రచించి ప్రస్తుతించి
తి నిది యొప్పో విధించిన గొప్పతప్పో తెలియ నామనవిని నాలించి తప్పు
లున్న నైరించి రక్షించు నన్నుఁగని విఁదించినుతనామ పెడనపురీలలామ- ౯౬
ము న్ననేకవిధంబుల నిన్ను వేడుకోఁగా నేఁడె(వెంట)నే కనికరింపుఁ
జూఁగ్గి నాపై మించు సోఁకెన మాఁగ్గి నింతియె చాలు కాదేసమస్త
లోకంబు లేకాల మాకాంక్ష నానావిధైశ్వర్యభోగంబు లనుభవించి
తుది ముక్తి సతినిఁ జెందుట కాదికారణం బగునననేమిట సరయ మోక్ష
లాభలోభంబు గలదె చేటి భవ , శ్యామ పెడనపురీలలామ-
నీయనుగ్రహమున నేటి కీవిధిఁ గృతకృత్యుండనైతి నిఁకేమి చెప్పు
వచ్చు నాభాగ్య ముర్వర నస్తదీయ మిత్రసమూహమున కభ్యుదయపరంప

రాభివృద్ధి ఘటించె నహితుల కెల్లఁ బరాధవం బానఁగూడఁ బ్రాధవంబు
 శోభించె నత్యంతశుద్ధమానసులకు భవదీయపాదసేవకుని వినుతి
 హితమతి గ్రహించి లాలించుకతననతుల, తృప్తిఁజెంద వెడనపురీలలారు-
 బ్రాహ్మణుల కభీష్టఫలనాయిచై చదాచారసంపత్తి విశ్వంభరార
 ముఖలకు రాజ్యసామ్రాజ్యంబు వైశ్యుల కర్థగారవము చతుర్థవర్ణ
 మునకు ధాన్యవిశేషములు నిరంతరభోగములు పౌరులకు నెల్లఁగలుగఁజేసి
 వెలసి దేవాంగర్షికులసంభవుల కిలువేల్పుచై ప్రీతిఁ గావించి జము
 లరసి కాంచిత శాంతగుణాభిరామ, రిపుగణవిరామ పెడనపురీలలారు-౯౯
 పెంపుదీపింప మల్లంపల్లిమల్లి కాన్తునవండితారాధ్యవినుతిపూర్వ
 కంబైన యీకవిత్వం బాసుధాధామతారాకమఖిలస్కారవంబు
 గా విశ్వసించి న న్గావవే కృతకృత్యుఁ జేయవే సాభాగ్యసిద్ధిదాయి
 నీ 'నిత్యమంగళాని భవంతు తే' యని మంగళారాధిక లంగనామ
 ణీగణ మొసంగ ముదుదధిం దేలి శూలి, పాలిమేలైతి పెడనపురీలలారు
 రామలింగేశ్వరస్వామి వామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబశ్యామలాంబ.
 శ్రీతకల్పభూజ దాసీభూతదేవతావనితాసమాజ పావనహిమాచ
 లాధిరాజతనూజ హరిదశ్వకోటివిభ్రాజితతేజ సంక్రందనాది
 బృందారక విరచిత రత్నమయూఖినీరాజితారు
 ణాంఘ్రిసరోజ బ్రహ్మజ్ఞానశాసితాశేషపరివ్రాజ శేషఫణి
 భూషణాద్ధాంగ రాజ్యవిశేషభోగ, శీలసమాజ పెడనపురీలలారు
 రామలింగేశ్వరస్వామి వామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబశ్యామలాంబ.

(ఈశతకము, జగద్యుపేతం- ములుగు వీరభద్రశాస్త్రిగా రిచ్చినది.)

శ్రీగను.

౬- కంచి యే కామ్రులింగశతకము.

సీసకద్యములు.

శ్రీపార్వతీశ్వర శృంగారశేఖర యహిరాజకేయూర యమవిహార
గంగాజటాధార కమనీయసుహాస హాస వైరివిదార యవలభీర
విబుధజనాధార విరహితరసరస త్రాసకపరివార సిశశక్తిర
మువిబ్బందవందార మూర్తిస్త్రయాకార శరనిధిగంభీర ధరనివార
భువనసంచార సుతతభోగపార, చంద్రకోటిర భీకరసమరశూర
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

అజ్ఞానశిఖినేత్ర యబ్జనన్నిభగ్దాత్ర యఖిలగోకపవిత్ర, హర పరాకు
ద్విరదాసురనిదార దివిహాసమధీర భరితాహికేయూర భవ పరాకు
గళనైల్యజితభృంగ కలుషహిమపతంగ కరుణాంతరంగ శంకర పరాకు
కఠినాసురత్రాస వైలాసగిరివాస శిష్టజన్మోన్మాద శివ పరాకు
ఆర్యసన్నత నందినాహవపరాకు, భంజితవ్యాఘ్రదైతేయ బహుపరాకు
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

రజతాచలస్తాన గజగర్జనధాన శంభో మహాదేవ శరణు శరణు
సకలలోకాతీత సర్గుణసంఘాత చంద్రాగ్నశిఖినేత్ర, శరణు శరణు
నిగమసన్నతగాత్ర నిర్మలచారిత్ర శర్వాణివల్లభ శరణు శరణు
పన్నగభూషణ పాపసంశోషణ శారదాపతిమత శరణు శరణు
చండకోదండపాండిత్య శరణు శరణు, జలజబార్చితపాదాబ్జ శరణు శరణు
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

వ్యాసభారద్వాజ వాక్త్రీకివాసిష్ఠశాతమజాబాలికణ్ఠకుత్స
సుబలగాలవదాల్భ్యశుకశౌనకాశ్రేయ మాండవ్యహరిషల్ల్యమందపాల
కబలినిశ్వాన్నిశ్శఘట నాయుభక్షకగార్జ్యేయమైత్రేయకటకలాప
భాగవతైమినిబకకౌత్సజతుకర్ణగోకర్ణకశ్యపగోపవేళ
అగ్రితిత్తిరివసుస్త్రయాజ్ఞచ్ఛ్లయ్య, శృంగిబృహదశ్వశాతమసేవ్యమాన
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.4

నాటకాలంకారవైపుణి నహినహి శబ్దశాస్త్రజ్ఞసరణి సున్న
సాహిత్యరసవృత్తిబాడలే తెలియవు ప్రాసవిశ్రమగణఫణి నాస్తి

గ్రామ్యదేశీయాదిగ్రంథముల్ నేరను రచనాచమత్కృతి రాద యిళను
భవదచుగ్రహబలపాండిత్యమేగాని యితరపాండిత్యంబు లేమి లేవు
గాన జిహ్వగ్రమున నిల్చి కరుణతోడ, శతకమీఁడేర్పు వేగమే సార్వభౌమ
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ. 5

నీవే నాతండ్రివి నీసతియైనట్టి కామాక్షి దేవియే కన్నతల్లి
గజముఖశైరవక్రంచారులగ్రజుల్ ప్రమథగణాదులె బంధుసమితి
వాకిటికావలివారు సామంతులు భక్తసంఘంబులె ప్రాణసఖులు
నీదుసంక్షీర్ణల్ నిఖిలమంగళంబులు నీపదద్వయభక్తి నిత్యముక్తి
యనుచు నెఱవచ్చిమదిలోన నరుదినంబు, భక్తియుక్తుడనై చాలఁ బ్రస్తుతింతు
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

కరమేశ్వరా భవత్పాదాబ్జయగ్క్రమంబుఁ గనుఁగొన నెన్నఁడు కలుగునొక్కొ
సాంబ సదాశివ సంధ్యానటనలీలఁ బరికింప నెన్నఁడు ఫలితమొక్కొ
పుణ్యజనాంతక భూతిత్రిపుండ్రంబుఁ జూడ నెన్నఁటికిని సులభమొక్కొ
యిందు శేఖర నీమమందిరంబై తగు కైలాసమెన్నఁడు గాంతునొక్కొ
యనుచునీమూర్తిచుదినుంచియనుదినంబుఁ, బూజసేయుచు నదృక్తిపుణ్యచరిత
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ. 7

అనఘగుణోదారుఁ డమరవైరివిదారుఁ డబ్జాద్రిసమధీరుఁ డఘవిదూరుఁ
డప్రితావనశీలుఁ డమితకీర్తివిశాలుఁ డంచద్విబుధపాలుఁ డతికృపాళుఁ
డార్యరక్షణధుర్యుఁ డంభోధిగాంభీర్యుఁడకలుషాద్భుతచర్యుఁడతులశౌర్యుఁ
డహిరాజభూషణుఁ డానమతోష్ఠీషణుఁ డార్ద్రసంభాషణుఁ డమితధీషణుఁ
డనుచుఁగొనియాడఁదగిననిన్నా శ్రేయింతు, భక్తవత్సలననుఁబ్రోవుపరమపురుష
మదనమదభంగ మహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

హాకికృతభుజంగ వారాన్నిధినిషంగ భాసమానపరాంగభరితంగ
లసితదృక్పారంగలాంఛనాబ్జవతంగ పిధ్వస్తమాతంగ వృషతుగంగ
రక్షోభయదనంగరవరాక్రమోత్తుంగ తాండవోత్సవసంగ ధవళితాంగ
కంఠరుద్భుతభృంగ గౌరీపరివృంగ కరుణామృతతరంగ కనదపాంగ
యాత్రితావనచంగ కాలాభిషంగ, హరిహరిరథాంగ వరనిర్మలాంతరంగ
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

విశ్వరూపమొసంగి నన్నాదరింపకయున్న నీశ్వరుం డనుమాట యెఱుగరాదె
దారిద్ర్యభూతంబుఁడలంగఁజేయకయున్న భూతేశుఁ డనుమాట పొల్లురాదె

యొక్క నిరక్షింప నెక్కువై తోచినఁ బ్రమథాధిపతియన్నఁ బ్రజ్ఞగాదె
భక్తవాంఛితసుఖప్రదుఁడు గాకుండిన శంకరుఁడనుమాట బొంకుగాదె
యైనఁ గానిమ్ము నీకేమి యప్రతిష్ఠ, యాదిభిక్షుకుఁడనునామ మందినాపు
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

ఈశ్వరా నినునమ్మి యింతదీనతఁజెంద నూర కేయుండుట యుచితమగునె
ఎంతనిర్దయుఁడవో యిందుకళాధర మందమో నీబుద్ధి మానిరీతిఁ
బలుకకున్నా వదె పార్వతీసురధునీకలహంబుచే బుద్ధి కలఁకఁబడెనో
కటకటా భక్తునిఁ గాసిచేయుట మహాగాంభీర్యమా కాదు కరుణఁజూచి
సకలసంపత్తరునిఁజేయు పార్వభౌమ, లేకయుండిన సత్తీర్తి నీకుఁగలదె ?
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

మి. టికి మంటికిఁ గంటకమగుంటి నంట గెంటించిన టింటిమేటి
బంటుచుంగన్న ముక్తంటి నీచర్యలు వింటివి గంటిని తుంటవింటి
దంటను నీకంటిమంటను నంటించి కంటికి నెడఁబాపి తంట దుఃఖ
మంటినకల్తివాల్గంటి వనంటిన గొంటికోపంబున నుంట తెలిసి
తంట లేకుండ మదను నుదారఘణితి, దిరిగి బ్రమకంగఁజేసిన ధీరుఁడీవె-మద,
అగముతో మస్తభాసుగముతో దుర్వర్ణనగముతో (నాదిపన్నగముతోడ)
రసముతో శుభసారసముతో మహితగోరసముతో సురధునీరసముతోడఁ
గరముతో నాదిసూకరముతోఁ దార్మ్యకంఠరముతోఁ దేవసింధురముతోడ
నాజితో సురరాజవాజితోఁ దారకారాజితో సామజోద్వేజితోడ
ననుగమించి భవద్యశంబఖిలదిశల, మించె బ్రహ్మాండదీప్తిపై మిక్కుటముగ-మద-
అహివైరిరిపుమస్త మబ్జమధ్యంబున యవిభిచ్ఛరాహతి నడఁచువాని
కగ్రజుచేతఁ బరాభవంబును బొందు క్షితిదేవముఖ్యనిశా శితశరాభి
నొంచి యోర్చినవీరు నురుశీలీముఖముల నవనిఁగూర్చినమేటి కతిదయార్ద్ర
భావసంకలితుఁడై పరమసాధన మగు కంకపత్ర మొసంగునుండ వనుచు
నిన్నుమదినుఁతువర్ణింతునియతిఁగాంతుఁ, బన్నగారితురంగ ప్రసన్నఁడౌర-
గంభీరమగు ఘనాఘనము ప్రొసినరీతి గర్జింప దివి భువి కంగు రనఁగ
నందిశుశులఁకారనాదఁబుచ్చేతను దిగ్గజకర్ణముల్ దిమ్ము రనఁగ
ఫాలనేత్ర ప్రభావటలిచే బ్రహ్మాదిసురమునిదృక్తుల చుట్టు మనఁగ
ముమ్మెనవాల్లేల మురువుగాధరింప దనుజులహృదయము ల్లగురనఁగ
సరభసమ్మన సంధకాసురునిఁజుట్టి, పట్టికొట్టిన బలే జగజెట్టి వీవు, మదన-

కొక్కు తేజీగాని బక్తి బాబానైని నెక్కియాడెడువాని నొక్క మొగిని
 మక్కువ దయను బెంపెక్కుఁజేసిన యట్టి చక్కనిసామి నీయక్కుటాక్ష
 మిక్కుడే నామీఁదఁ జొక్కుముగా నుంచు తప్పువ గాకుండ నిక్కుముగను
 నెక్కువదొర వని మిక్కిలి వేడితిఁ జక్కగ దయఁజూడు చిక్కు లేక
 యెక్కుడెక్కడ నీసాటి యెంచఁదఱమె, యొక్క దేవత నైన నీయద్విగాఁగ, మదన-
 “బ్రహ్మహ” మనుచును భాసింప గావచ్చుఁ బరతత్త్వమెఱిగెడి భావమరుదు
 సకలంబు రోసితి సన్నాప్తి ననవచ్చుఁ బ్రకృతిపిచారంబుఁ బాయుటరుదు
 వేదశాస్త్రంబుల వాదింపగావచ్చు నాత్మార్థసుజ్ఞాన మబ్బుటరుదు
 బాహ్యయోగంబులు పాటింపఁగావచ్చు సద్భక్తుపూజయుఁ జలుపుటరుదు
 జ్ఞానయోగంబుగ హసంబుగానఁముక్తిఁ, గాంతురనఘుఁ భక్తియోగంబువలన
 మదనమదభంగ మహితక్షమాశతాంగ -

17

మొదట మూలాధారమునఁ జతుర్దశపద్ధమండలిగఁజెఱి నమరనిలపి
 కుండలి భేదించి గురుకటాక్షముచేత నాభిప్రదేశమునందు విష్ణు
 నొనరఁగ బూజించి ఘనుని సదాశివు హృత్పద్మకర్ణిక నునిచి ద్విదశ
 పద్ధమునను భానుఁ బ్రస్తుతిగావించి దగ వేయి రేకుల తప్తయందు
 నిన్నుఁబరహంసరూపుని నెమ్మిఁగాంచి, చిద్విలాసంబుననుబూజ నేతునేను
 మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరభృతకురంగకంచీయే కాన్రులింగ.
 బాణాసురుండు నీబావకుఁ దమ్ముఁడా? కరుణతో వానిని గాచినావు
 పంక్తి కంఠండు నీపడఁతితోఁబుట్టువా? సకలనామ్రాజ్యముల్ సంఘటింపఁ
 జండీశ్వరుం డేమి శాంభవీజనకుఁడా? నాలోక్యమొనరించి సంతరింప
 హరిహయసుతుఁడునీయగ్రనందనుఁడేమొ? యవ్యాపాతాళుగమతనికొసఁగ
 నింతకరుణాసముద్రుండ వేలనేను, సంతతమునిన్ను నుతియింపసరకుగొనవు-
 సతిపతులకు నేమి సంతోష మొనఁగూర్చు సకలసస్యములకు శరణమేమి
 భూమిజాజనకుని పుటభేదనంబేమి బిల్లులు కడియము లల్లుటేమి
 రామపాదము సోకి రాయి యేమా యెను గోరక్ష కెది హరిగొడుగుఁదాల్చె
 బలరాముఁడుధరించు పటుసాధనంబేమి యాంజనేయునకేమి యడ్డమయ్యె
 సర్థము వచింపమూఁడేసియత్తరములు, యంత్యవర్ణంబునావలనాదియగును-
 వేదవేద్యా భవద్వీర ప్రతాపంబు దక్షిణద్వీరధ్వంసతరుణమందుఁ
 జూడవద్దా మఱిచుటుకుముమైనవాలు కెలునఁగీరించి కినిసి భద్ర

చ. దినకర తేజః డౌ జనపతిం గని దీవన లిచ్చి కిపుఁ డి
ట్లనియె నృపాలశేఖర దయాపరిపూర్ణ మదీయభాగ్యజీ
వన యిది నాతనూభవ వివాహము చాగదు నేడు మేరగా
నెనిమిదియేడు లయ్యె ధనహీనుడఁ గావున వేడవచ్చితిఁ. ౭౪

సీ. రాజ్యంబు వదలక రసికత్వ మెడలక జయశీల ముడుగక నయము చెడక
దీనులఁ జంపక దేశంబు నొంపక నిజ ముజ్జగింపక నేర్పు గలిగి
విప్రులఁ జుట్టాల వెన్నుసొచ్చినయట్టివారిని గొల్చినవారిఁ బ్రజల
హర్షంబుతోఁ గాచి యన్యాయముడుపుచు మున్ను చెప్పినరీతిఁ జెన్నుమీటి
చేత లొండు తేక ప్రాతల విడువక, యశము కలిమి దమకు వశముగాఁగ
వసుధయేలు రాజవర్గంబులోన న, య్యాదిష్టుమూర్తి వంశ్రు నిన్ను. ౭౫

వ. ఈసీసపద్యంబులో గీతసహితంబుగా నాఱుపాదంబుల మొదలియక్షరం
బులు, నందర్థంబుల మొదలియక్షరంబులుఁ గ్రమంబునం గూడకొనంగ
నైన నా విన్నపం బవధరింపు మనిన నచ్చెరు వంది క్రమ్మఱుం జదివించి
మొదళ్ళ నర్థంబులఁ బండ్రెండక్షరంబుల నిడుకొని “రాజ దీని వివాహము
చేయవయ్యా” యని యున్న బంధకవిత్వంబున కతి విస్మితం డై తదైన్యం
బుడుపం బూని. ౭౬

క. జననాయకుండు విప్రున, కెనిమిదికోట్ల మిచ్చి యెల్లనరేంద్రుల్
తనుఁగొల్చినడువఁగా నొ,య్యనఁబురికరు దెంచె వైభవాధ్యతమెఱయన్.

క. కావున నీవాతని సరి, గావు నృపా మగిడిచనుట కార్యం బనినన్
భావమునఁ దద్గుణము సం, భావించుచు భోజవిభుఁడు మగుడంజనియెన్. ౭౮

వ. మఱియుఁ గొన్నిదినంబు లరిగినఁ బదియేడవవాకిటం జనం జూచి. ౭౯

—౧ పదునేడవబొమ్మకథ. ౧—

క. నీలాంజరసోదరు రజ, నీలాంఘనదివసచిహ్నా నేత్రవిలాసున్
నీల గ్రీవప్రియసఖు, నీలోత్పలనీలవర్ణు నీలారమణున్. ౮౦

శా. తాత్పర్యంబున సంస్తుతించుచుఁ బ్రశంసం బెనలగ్నంబునన్
సత్పాత్ర ప్రతిపాదితార్థుడయి భోజక్షోణిపాలుండు సం
వత్సూర్ణంబగు వైభవంబు మెఱయ న్భద్రాసనం బెక్కఁగాఁ
దత్పాంచాలిక నిల్వ నిల్వ మని తత్రస్ఫూర్తిగా నిట్లనున్. ౮౧

- క. నృపరత్న మైనయుజ్జయి,నివతిక్రియ సాహసాదినిపుణత్వము న
త్యుపకారంబును గలుగక, చపలమతీ దీని నైక్య జనునే నీకున్. ౮౨
- క. ఉర్రోనాయకుఁ డయ్యను, నిర్వాణుల మీటి యర్థనిస్పృహఁ డగునా
సర్వజ్ఞుని సద్గుణములు, నిర్వచనముగాఁగ వినుము నే వినిపింతున్. ౮౩
- క. మాటలయం దెఱిఁగెదఁజే,నాటను ముంజేతికంకణంబున కద్దం
బేటికి వితరణగుణమునఁ, బాటిల్లెడి గుణము లెల్లఁబ్రభువుల కుర్విన్. ౮౪
- క. మతిగలిగి చదువుఁ జలుకలు,*హతమందంగాను బోటులాడుం బశువుల్
వితరణ మెవ్వఁ గుణమగుఁ, జతురుఁడు శూచుఁడు నతఁడె జనులందెల్లన్. ౮౫
- గీ. విక్రమార్థబాహువిక్రమం బుర్విలో, నరులచేత నెల్ల నరులుగొనఁగఁ
గీర్తనీయ మైన కీర్తిఁ గీర్తించుచు, నర్థు లర్థములఁ గృతార్థు లైరి. ౮౬
- సీ. ఆదివనములవర్షాత్యయోచితముగా దలమైన వానలు వెలుచునంతఁ
దెల్లవాఁతెనయట్టితెఱఁగున నా నేళఁ దనమేళనం బెల్లజనులు వొగడ
హంసనాదములు కాహశలుగాఁదత్పక్షలఘుతాడనములుతాళములుగాఁగ
మదములఁ గ్రాలు తుమ్మెదలర్థుంకారమ్ము లమరినవీణాస్వరములొయనఁగ
యోగనిద్రఁజెందియున్నవిష్ణునిమేలు, కొలువఁగడఁగు గాయకుం డనంగ
బంధుజీవహర్షపరమాచుఁ దద్రాగ,మయముగా శరత్సమయమొనర్చె. ౮౭
- క. శరదాగమమున సంభో,ధరపటలము విచ్చి చనిన. దపనుండు మహా
కరి తెరవెల్విడుక్రియఁ బుష్కరవిలసన మలరఁ జెలఁగెఁ గరసత్వమునన్. ౮౮
- క. పంకంబులాట నేఱుల,పాంకఁబులు డిగ్గె తెల్లు పూచెను భువి ని
శ్శంకముగ నంచపిండు కొ,లంకుల విహరించె నట జలమ్ములుదేఱెన్. ౮౯
- ఉ. దీప్రముఖంబులొచు నలుదిక్కులు నేర్పడ దుగ్గిసింధుపూ
రప్రభ నోవ్వువెన్నెలలు రాత్రి దివాకృతిఁ దేజరిల్ల లో
కప్రియఁ డైనచంద్రు సమకక్ష్యలఁ జుక్కలు నిక్కఁగాఁ దదీ
యప్రతిబింబలీలఁ గుముదావళి వొల్చె సరోవరంబులన్. ౯౦
- ఉ. తెల్లనిరాజహంసలను దెల్లనికల్వలఁ దెల్లఁదమ్ములం
దెల్లని తెల్లుఁబువ్వులను దెల్లనిశతమరీచిరోచులం
దెల్లనిఛక్రలన్ జగము తెల్లనయై యమృతాభిమీఱినం
దెల్లనికన్నుదోయిగల దేవర వచ్చె శతర్తు చూడఁగన్. ౯౧

క. జడి గాక పెట్ట గాకయు, వడ గాకయుఁ జలియుఁ గాక వడిపిది యనియే
ర్పడక యిలఁ బసిమివండఁగ, బడుగులు, ప్రియమందిరనఁగఁ బ్రభులకుఁదగదే.

చ. అవని నవతిసూమివరుఁ డాదిగఁ బాఠవు లెల్ల లక్ష్మీయు
తనవములు మున్నుగాఁ గడుఁ బ్రస్తముతా సమయంబులందు స
త్త్వలను బాఠకోత్తముల గాయకుల న్నటుల నిర్వీణివై
భవములఁ దన్వఁజొచ్చిరి ప్రభావసమృద్ధుల నిండు పుట్టఁగఁ. ౯౩

ఉ. అప్పిడినంబుల న్నృపకులా క్రుణిదానసమృద్ధి యొక్కెఁక
బట్టు నుతింపఁగాఁ బరన్నపాలకు లచ్చెరువది మెచ్చ నా
య్యమహీశుఁ డథులఁ గృతార్థులఁ జేయుచుఁ గీర్తిచేకుట
బెట్టెడునట్టిసగుణముపెంపున నాతని మీఱనినోడ. ౯౪

క. అని యడిగిన నాబట్టి, య్యన నవ్వుచు నోనృపాల హరుని ప్రసాదం
బున సిగ్గపురుషుఁ డగు నా, జననాధుఁడు గుణములందు సామాన్యంఁడే. ౯౫

క. దానతొత్తంబులు నా, మానవవతియందకాని మఱి యొందుదెసం
గానము విను మాతని సరి, పూనెద మనఁ దరమె తరణిపుత్రునకైన. ౯౬

మ. అనినం జిత్తములోన లజ్జయు వృధాహంకారముం బుట్టఁగాఁ
దనలోఁ దాన యడంచుకొంచు మృదువస్త్రిస్వర్ణ భూమాదు లా
తని కింపొందఁగ నిచ్చి పుచ్చి పిదపఁ దానంబున నిష్క్రమా
ర్చునిసాదృశ్యము నొందఁగోరుచుతి నాక్షోణీశ్వరుం డుండఁగఁ. ౯౭

సీ. ఒకనాఁడుకొల్వులోనికి సిగ్గుఁ డొకరుండు చనుదెంచినఖగోష్ఠిజరపునపుడు
తాపసోత్తమ నాకు దానగుణంబున విక్రమాల్లుని మీఱ పెరవు గలదె
యనపుడు సాహసహవనంబు చేసిన సిద్ధించు నందుల చేత వినుము
యోగిసీచక్రంబు నొందుకుండములోన నొకలక్షగోళుతాహుతులఁ బోసి
పొదలఁజేసి మేను పూర్ణాహుతిగ వేల్చి, వెనుకఁదత్పసాదయున నె బ్రదికి
దాన విభవమునకుఁదగినంత వేడుము, మెఱసి సాహసాంకుమీఱవచ్చు. ౯౮

చ. అనవుఁడు నుత్పసించి నృపుఁ డాతని వీడ్చొని రాత్రి సర్వయో
గినులఁ దలంచుచుం జని సకీలకమంత్రజపంబుతోఁ దదీ
యనిలయవహ్నికుండమున నాహుతు లన్నియుఁ బోసి తెంపునం
దనువును వేల్చె నిత్యమగు దానము దేహముకంటెఁ దీపిగాఁ, ౯౯

- క. ఆయెడ యోగిను లాజన, నాయకు బ్రదికించి నిలిపి నరనాథ మము
 స్నీయత్నంబునకుం దగ, నేయిష్టంబైన నడుగు మిచ్చెద మనుడు. ౧౦౦
- క. దండాకృతిగా జనపా,లుండును ధరఁ జాఁగి నిచ్చలును ధనములు నా
 భాండాగారము లేడును, నిండం గరుఁశింపుఁ డనిన నేర్పున వారు. ౧౦౧
- క. నిచ్చలు నీరిటు చేసిన, నిచ్చెద మీకొలఁది నిండు లేడును నిండ
 న్వచ్చించుకొప్పు నాపుడు, నచ్చట నృపుఁ డియ్యకొని గృహంబునకరిగె. ౧౦౨
- ఉ. ప్రొద్దన లేచి యిండ్లు ధనపూర్ణము లాట యెఱింగి యాత్మలోఁ
 దద్దయు సంతసిల్లి వసుధావరుఁ డుజ్జయిసీను మీఱుచుం
 బెన్దల నంధులక హితులఁ బేదల నందఱఁ గూర్చి యర్థములే
 దొద్దలు చేసె దాననిరతుం డనఁ బైకము చిక్కికుండఁగ. ౧౦౩
- క. ఈగతి ననుదినముచు భాం,డాగారములెల్ల రిత్తిలెనం దనువ
 యోగినులకు నాహుతిగని, యోగించుచునిచ్చధనములొసఁగుచునుండు
- ఉ. ఈక్రియఁబర్వక్షీర్తి నుతియించుచు యాచకు లెల్లఁ జెప్పఁగా
 నాక్రమ మేర్పడ నివి ప్రీయంబును జోద్యము నగ్గలింపఁగా
 విక్రమభూషణుండు మునివేషముతో నటకేగి యోగిని
 చక్రగృహంబులో నతని సత్త్వముఁ జూడఁ దలంచి యుండఁగ. ౧౦౪
- ఉ. ఆనగరంబులోని నృపుఁ డల్లన రే యరుడెంచి మంత్రని
 స్థానిరతాత్మఁ డై జవము సల్పి ఘృతాహుతులిచ్చి యగ్నిలో
 మేనును వేల్చి యోగినులమెచ్చునఁ దొల్లిటిరూపుదాల్చి యా
 పూనిక నర్థము ల్వడసి పోయి భజించె విత్తిఁ గర్ణుఁడై. ౧౦౫
- క. మఱునాఁటిరాత్రి మునుకడఁ,దటి యెఱింగి యవంతి నిభండు దయదైవాటం
 గొఱఁతపడకుండ వెరవుగ, నెఱుమంటలకుండ మున్నయెడ కరుడెంచె.
- క. ఆహోమకుండమునఁ దన,దేహమువేల్వంగ నచటి దేవత లెలమి
 న్నాసనము మానుపుచు నీ,యీహిత మేదేని వేఁడు మిచ్చెద మనిన.
- గీ. ఇచటి భూమిపాలుఁ డీక్రియ నిచ్చలు, మిడుకునగ్నిలోనఁ బడకమున్న
 యతనియిండు లెపుడు నర్థంబుచేనిండి, యుడునట్లుగ వర మిండు చాలు.
- క. అనవుడుఁ గొనియాడుచు న,ట్లొనరించెద మనుచుఁ బలికి యోగిచులంతం
 జనిరి నిగూఢుండై నృపుఁడు నవంతికి మగిడె నొక్కఁడును బెంపెక్క.

సీ. తదనంతరంబ యాతఁడు తొంటిక్రియవచ్చి యూగంబు సేయఁగా యోగమాత
లరుదెంచి నృపుని ప్రయాసంబునకు నశ్చ మై విక్రమాక్షణాన్వేషిభుండు
తనమేనువేల్వఁ కొని చుట్టు మెచ్చించి నీయిండ్లు ధనమున నిండఁజేసి
నిచ్చలుఁ జాచక విచ్చలవిడి ధన మొత్తైన నష్టల కిచ్చికొమ్ము
నావుడు నతండు దురభియానంబు విడిచి, విస్తయంబును లజ్జయు విస్తరిల్లి
మీఱఁజూచట తనుమీఱిమెఱసి నట్టి, యతని బాగడుచున గరికిన రిగాన.

క. సీవును నాక్రియ నింటికే, బోవుట మే లనుచుఁ గనకపుత్రిక వలుకం
గా విని యాతఁడు నుజ్జే, నీవల్లభకృపయుఁ దెంపు నేర్పునఁ బాగడె.

క. లగ్నము దప్పినచోప్పల, భగ్నంబగు యత్నమునకుఁ జారులు మది ను
ద్విగ్న లయి చనఁగ లజ్జ, మగ్నంజై భోజరాజు మగుతం జనియె.

—వదు నెనిమిదవబాష్పకథ—

వ. తదనంతరంబ యొకదినంబున నష్టాదశద్వారంబునం బువేన్ద్రులుండె.

క. వెలిపట్టును బులితోలును, మలయజమును బూదిపూత మణులుఁ ఫణులుం
దిలకము నెఱగన్నుం గల, వెలఁదియు మగ వాఁడునైన వేల్పుఁ దలంతు.

మ. అని భోజక్షి తినాయకుం డమరపీఠారోహణవ్యగ్రం జై
చనుదేరం గని బాష్ప వల్లై ధరణీశా విక్రమాదిత్యు చా
డ్చున వేక్షణ ఘనధైర్యము నివితరణంబు న్లేక నీకీమహా
సన మెక్తం దర మానె యాతని మహోత్సాహంబు సామాన్యమే. ౧౧౬

క. జనవర నిర్వచనముగా, విను ముజ్జయినీవిభుండు విష్ణునిక్రియఁ బా
లనశక్తి మెఱసి మనుజుల, మన మలరంగ మనుపుచుండి మహియేలంగ.

ఉ. క్రూరుండు నీరసాత్ముండును గుచ్చిత బుద్ధియు దూషకుండు నా
చారవిహీనుండుఁ ఖలుండు సత్యవిదూరుండు దుర్నయాభ్యుండుం
జోరుండు నస్థిరుండు నలసుండును దుర్బలుండు న్నదాంధుండు
న్యారవికారకఘ్నండును మందుండు మందునకైన లేఁ డిలక. ౧౧౭

క. ఆడివసంబులలో నొక, నైదేశికుం డరుగుదెంచి వసుధాపతిచే
నాదృతుం జై యతనికి నా, నాదేశస్థితులు నేర్పునం జెప్పంగ.

గీ. మాటలందె యతని మహిమెల్లఁ దిరిగిన, ఘనుని సిద్ధపురుషుఁగా నెఱింగి
మిగుల నాదరించి జగతీవరుండ

- క. నిశ్చయముగ భువిఁ దీర్ఘపు, రశ్మరణాస్తకి నుత్తరము దక్షిణముం
బల్లిమముఁ దూర్పుఁ దిరిగితి, వాశ్చర్యం బేమిగంటి వానతి యిచ్ఛా. ౧౨౧
- క. నావుడు నాతఁడు నేఁ బ్రుక్తివలయం బెల్లఁ గలయఁ దిరిగితి నుదయ
గ్రావసమీపంబున నా, నావిధమణిరమ్య మైన నగరము గంటిక్. ౧౨౨
- క. కనకాహ్వయ మగునగరము, కనకాచలతట మనంగఁ గాంతిం బొలుచున్
ఘనమండల మందుచు న, స్థలిమండల మనఁగఁ బసిడిగుడి గల దచటన్. ౧౨౩
- క. సూర్య, క్రభయచు నది త, త్పర్యంతమునలచునుండి పాటఁగ నతిగాం
భీర్యంబు గలిగి నడుకొని, మర్యాదనె నీరు నిలిచి మడుఁగై యుండున్. ౧౨౪
- గీ. అచటఁ జంద్రకాంతఖచితసాపానమై, నాల్గుదెసలఁ గాంచనంబులైన
హస్త్యముల భజించు నఘనాశనం బనఁ, గలదు తీర్థము కడ గానరాదు. ౧౨౫
- మ. విను మావింధ్యమునందుఁ బ్రాశ్నన శిరోవిన్ద్యస్తపీఠాంక మై
కనకస్తంభము పుట్టి పుట్టి యినుఁడాకాశంబు న్రాఁకంగఁ దా
నును నాచొప్పనఁ జక్షఁగాఁ బెరిగి భానుం జేరి మధ్యందినం
బునఁ దద్భింబము ముట్టి క్రన్నులు నదిం బ్రాశ్నన్ దిగం జాటఁగన్. ౧౨౬
- గీ. ఇనుఁడు గ్రంథువేళ నిక్షడఁ దాఁ గ్రంథుఁ, బొడుచువేళ నట్ల పొడిచిపెరుఁగుఁ
జిత్ర మిద్ది రాజశేఖర స్పృహలో, నలువనేర్పు చెప్ప నలవి యగునె. ౧౨౭
- క. ఎన్నఁడు నిగ్గి విచిత్రము, కన్నది విన్నదియు లేదు కడపట గుణసం
పన్నుని సజ్జనమిన్ర జ, గన్నత నినుఁగంటి ననినఁ గడుమోదమునన్. ౧౨౮
- శా. తక్షాలోచితగోష్ఠి దీర్చి యతనిం దాంబూలపూర్వంబులౌ
సజ్జారంబుల నాదరించి కొలువుం జాలించి యారాత్రి యు
ద్యక్షైతాహలుఁ డౌచు ఖక్తసహితుం డై యొక్కఁడు సూభవరం
డుఞ్చోచంబుననేగె నాదెసకు నాయుగ్రాటపు ల్లాలుచున్. ౧౨౯
- మ. ఘనుఁ డె క్లేగుచుఁ గాంచెఁ గాంచనమయాగారప్రకీర్ణాఘనా
శనతీర్థాంతసమున్నమన్నిజవపుస్సంభూతి హేతు ప్రచా
లనలీలాకృతడంబరాంబరతలాలంబోష్ణరుగ్భింబచుం
బనని స్తంభవిజృంభితాదృభతరసస్రారంభమున్ స్తంభమున్. ౧౩౦
- సీ. కని విస్తీతుం డౌచుఁ జని హేమగృహముల రత్నగోపురముల రమ్యమైన
పురము డగ్గటి దాని పొంత సూర్యప్రభ నానొప్పు నేటిలో స్నానమాడి

గుడిలోని యాదిత్యుఁ గడుభక్తఁ బూజించి యిష్టప్రవముఁ బరమేశుఁ గొల్చి
 యుపవాస ముండి సముత్సుకుఁడై దేవతాయతనమున నారేయిగడిపి
 రేపకడనతేచి పాపవినాశన, తీర్థమునకు నేగి వాక్తవుండు
 జలకమాడి యచట సంధ్యసారాధించు, జలజమిత్తు నాత్మఁ దలఁచునపుడు.
 గీ. తెలిపవడఁగ మొదలి దిక్పతికెత్తిన, గొనుగుమీఁది పసిఁడిగుబ్బ యనఁగఁ
 దూర్పుకొండమీఁదఁ దోచె మాత్రాండునె, మండలంబుభవనమండనంబు.
 గీ. తీర్థమధ్యమమున దివ్యపీఠాకమై, జగి చోలంక బుగ్గ లెగయుచుండ
 నవ్యమైనకనక నాళంబు గలమహా, కమల మనఁగఁ బుట్టెఁ గంబమపుడు.
 క. కడుచోద్యమంది యీఁదినఁ, దడ వగు నని యాతఁ డవ్యుత స్తంభముపైఁ
 బడనుజీకి పీఠమీఁదను, జడియక కూర్చుండి యోగిచందము దోచక.
 క. *ధరణీశుండెక్కిన మొగ, తిరుగక కంబంబు తొంటఁజెఱుఁగున నాభా
 స్తరుగతికొలంది జంకక, పెరిగెఁగఁపటవామనుండు పెరిగినకరణి. ౧౩౧
 శా. †కంబం బీక్రియ నిర్మచుక బిటుసుగల్గ బెచ్చయు నిక్షిక్తఁగా
 గంభీరుం డగురాజు కైకొనఁడ యాకాశంబు ముట్టంగన
 య్యంభోజాపుండు చేరినిచ్చు టది హెన్యంబంచు మధ్యాహ్నం
 రంభంబేర్పడ నెండ చిచ్చు గొని పర్వంజేసె గర్వంబునక. ౧౩౬
 ఉ. చేసిన నెండపెలునకుఁ జిక్కి సుక్తికి సిక్తిమిక్తిలిక
 డాసినఁ గ్రమ్మట న్రవి దృశంబుగ రత్నసపానమెల్లఁ బై
 నీనునఁ గప్పినంతఁ జలయింపక నిల్చినవానిఁ జూచి యు
 ల్లాసముతోడ నిటనియె లావును దాల్చియుఁ దెంపు మెచ్చుచుక. ౧౩౭
 గీ. లక్షయోజనంబులను నిల్చి యైన నా, యెండ మానవులు సహింపలేరు
 నన్నుఁ జేరనోపునా యన్యుఁ డట్లేని, గాలి నేలపాలు గాకయున్నె. ౧౩౮
 క. నరనాయక నీ వీయెడఁ, బరమేశ్వరుకరుణఁజేసి బ్రతితి నిజను
 సిర్ధభావము సాహసమును, బరికించి మనంబు హర్షభరితం బయ్యెక. ౧౩౯
 క. నివును నేనును నొక్కటి, గావున నాకుండలములు కైకొను మివి సం
 భావనతో నిత్యమును మహిమర సావర్ణభార మిచ్చుచునుండుక. ౧౪౦
 గీ. ఎన్న నాల్పమాడ లె తొకకర్నంబు
 నాల్పకర్న లెన నగుఁ బలంబు

*ధరణీపుం డెక్కిన మొగ్గక, తింమైపా. †కంభంబీక్రియ-రెండ్రుతులలోను.

పలము లొక్కనూలు తుల యగుఁ దుల లొక్క

యరువది మితి భార మిది మతంబు.

౧౮౧

క. అని యిచ్చినఁ గైకొని యా,తనిపదములకెఱఁగి మగుడుతటిఁ గంబంబా
య్యనఁ గ్రుంకఁగఁ దీర్థమునకు, మనుజేంద్రుఁడు చేరవచ్చె మాపటివేళన్.

గీ. కంబ మచట మునుఁగఁగా గంతుగొని తీర,భూమి నిలిచి తగిన నేమమెల్లఁ
దీర్చి భక్తితోడ దేవతాలయములో, నుండిరేయి గడపి యొక్కరుండు. ౧౮౩

శా. ప్రాతఃకాలమునందు లేచి ధరణీపాలుండు తీర్థంబులో

న్నతుండై నియమంబుతోడ శివపూజాకృత్యముం దీర్చి సుం

ప్రీతింగ్రమ్మటి వచ్చుచోఁ దెరువునం బృథ్వీసురుం డొక్కరుం

డతెంచెం గడుదీనుఁ డై యతని నింపేపార దీనించుకున్.

౧౮౪

కి. చేరఁ జనుదెంచి యతఁడో, వీరోత్తమ పేదవాఁడ విప్రుఁడ నేనా
హారంబు వేఁడి వచ్చితిఁ, గారుణ్యము మెఱసి యిచటఁ గావుము నన్నున్.

మ. అనినం జూచి కృపారసం బెనయ నాహారార్థి యీవిప్రుఁ డీ

తని కిచ్చో నశనంబు లే దితనిచేతః ప్రీతి గావింప నే

ధనము న్లేదు ప్రదాతకుం దగిన పాత్రం బబ్బినం బ్రాణమై

నను వంచింపక యిచ్చు టొప్పు నని పుణ్యశ్లోకుఁ డుద్యుక్తుఁ డై.

౧౮౫

క. మితిలేని మహిమ నీకిది, ప్రతిదివసము నొకసువర్ణభార మొసంగున్

మతిఁ జింతింపక పొమ్మని, యతిముదమునఁ గుండలమ్ము లాతని కిచ్చెన్.

శా. దానం బీక్రియఁజేసి యొక్కయెడఁ దీర్థస్వార్థము లేసికుతె

న్నానాచోద్యములెల్లఁ జూచితి జగన్నాథు న్రవిం గంటి న

న్యానం బచ్చట నొందితిన్ ద్విజుని దైన్యం బంతయుం బాపితిన్

దీనం బుణ్యుఁడ నైతి నంచుఁ బురికేతెంచెం బ్రమోదంబునన్.

౧౮౬

గీ. నీకు నీగుణములు లేక యీగద్దయ, యెక్కఁదగదు మగుడనేగు మనిన

మనములోననతనిఁగొనియాడుచునుభోజ,మనుజవిభుఁడు భవనమునకునరిగె.

శా. సంసారాఽబుధిపూర్ణ మగ్న జననిస్తారాంఘ్రిపంకేరుహున్

హింసావర్జితభావభవ్యమతి యోగీంద్రాత్మపద్మావళీ

హంసాకారు వికారదూరుని విమోహధ్వంస నోత్తంసునిఁ

గంసారాతిఁ బురారిమిత్రుఁ ద్రిజగత్తత్త్వాణసంధాయకున్.

౧౮౭

ఉ. కంజభవార్చనీయవదకంజ నిరంజనునిం బురత్నయీ
భంజను నంజనాచలనిభద్విపదైత్యమున ప్రభంజకుఁ
సంజనితప్రమోదగిరిజాతనుమంజుల వామకాగు మృ
త్యుంజయు నాంజనేయవిహితోన్మతగీతకన్య - జనుఁ. ౧౧౧

మాలిని. గిరివిరచితచాపా కృష్ణమేఘాభిరూపా
సురసరిదవతంసా తుణ్ణదైతేయహింసా
గరళగిళనదతౌ కంజపత్రాయతాతౌ
పురహరహరిరూపా పుణ్యగణ్యస్వరూపా. ౧౧౨

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వైరిమండలీకణేకభవేంద్ర వీరఘోటవి
భాళ కళింగదేశనిర్ధామధామ త్యాగనాగాష్ట్రవ కర్ణాట దక్షిణాంధ్రమహా
రాష్ట్రభూపాలరూప నూపురసుందరచరణారవింద సనదప్రళిపురవరాధీశ్వర
వెలనాటిపృథ్వీశ్వరరాజ్యసముద్ధరణ శ్రీకౌటవి వెన్నయామాత్యపాత్ర
హరితసగోత్రపవిత్ర సకలసుకవిమిత్ర కసువరాజతనూజ గోపరాజప్రణీతం
బైన సింహాసనద్వాత్రింశిక యనుకావ్యంబునందు విక్రమాశ్వునిదానము
హోపకారసాహసాదార్యప్రశంసనం బన్నది సప్తమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

సింహాసనద్వాత్రింశిక.

అష్టమాశ్వాసము.

- క. శ్రీలలనాతనురుచిశం, పాలతికాచిరవిలాసపరిక్షీర్ణవపు
క్లిలాతిశయవిడంబిత, నీలాంబుదపిర్లుఁ ద్రిభువనీపరిపూర్ణుఁ. ౧
- పందొమ్మిదవబాష్పకథ—
- మ. మతిలో నిల్చి యతండు సజ్జనుల సంభావించి దైవజ్ఞస
మృతమా వేశఁ గడంగి యెక్కుఁజనుచో మాన్పించి యేకోనవిం
శతిమద్వారముపొంతబాష్ప వలికెక్కు పాలకా మూర్ఖు భా
రతపర్వంబు పఠింపఁ బూనుట చుమీ రాగిల్లు నీయత్నముల్. ౨
- క. ధారానాయక ధారుణి, నారూఢుం డైన విక్రమార్కునికరణిక్
శూరుండును ధీరుండు ను, దారుండును గాక యెక్కుఁ దగ దెవ్వరికిఁ. ౩
- మ. అడి యెట్లన్న నెఱుంగఁజెప్పెదఁ దదీయం బైనచారిత్రము
స్తద్వైదిద్విపసింహ మర్థిజనతామందార మాభావరుం
డుదయాస్తాచలమధ్యభూమి దనకై నొప్పారు నుజ్జేని సం
పదలం బొంపిరివోవ రాజ్యము నయప్రాజ్యంబుగా నేలఁగఁ. ౪
- ఉ. ఆజననాథుఁ గొల్చి కనకాభరణంబులఁ దెజరిల్లుకాం
తాజనుల నివ్విచిత్రవసనంబుల బంటుల నందలంబులం
దేజులఁ జామరంబులను *దెల్లని యెల్లుల నేపు సూపుచుక్
రాజులు మంత్రులు న్నుకవిరాజులు నుండుదు రొక్కకైవడికి. ౫
- గీ. అట్టిదివసముతి సమస్తభూపాలురు, భటులుఁ గవులు హితులు బలసికొలువ
సురగణంబులోని సురరాజుభంగి న, య్యవనిపాలుఁ డున్నయవసరమున.
- క. ముకుళితకరుండై జావా, రికుఁ డెదుర నిలువఁబడి ధరిత్రీశ్వర కా
నికగా నాళువముం గొని, యొకనల్లనిచెంచు వచ్చియున్నాఁ డనుడుక్.
- క. తత్తారణంబు దెలియ స, ముల్లెలికుండై †నిజాభిముఖమానవసం
పత్రిదర్శనుఁ డగు భూ, భృత్యులతలకుండు వానిఁ బిలువం బంచెక్. ౬

మత్తకోకిల. నెమ్మి బచ్చని కుప్పసంబును నీలిచీరయుఁ బీలియుం
దమ్మిపూసలపేరు నెత్తినిధాతుబాట్టును జూడ నం
గమ్ముపైఁ దగు సొమ్ముగాఁ బిడికత్తి కాసె నమచ్చి పా
ఱమ్ముల నివ్విలుఁ గేలఁ బూర్చివి యంతఁ జెం చరుదెందుమఁ.

క. దూరంబున నుడుగఁబరి, వారుండై వెలుఁగు రజనివల్లభుక్రియ ను
ర్వీరమణులలో నొప్పెడు, నారాజుజూచి మ్రొక్కి యతివినయమునఁ.

గీ. నీవు దాడివెట్టి నెగడిన నఱుకుక, యీఁకఁదిగి గొందు లీఁగునృపుల
పగిది బులుఁగులెల్లఁ బఱవ వేఁటాడనీ, సాళువంబు గొనుము మాళవేంద్ర.

క. అని చూపి కొలువులోపలఁ, దనచేతి విహంగమమును ధరణీశుని కొ
ప్పన చేసి తాను వచ్చిన, పనిఁ జెప్పఁ గడంగి యతఁడు పతి కిట్లనియె.

గీ. నృపులు గానలేని నీమహావనఁబు, నేఁడు గంటి దొడ్లవాడ నైతి
మానవేంద్ర యేను మందరగిరినుండి, యరుగుదెంచినాడ నవధరింపు.

శా. ఓరాజన్యకులావతంసక తదీయోపాంత భాగమ్మునఁ
భేరుండాదిమహామృగేంద్రనివహాభివ్యాక్తమై యున్నత
స్ఫారానేకమహీరుహ ప్రకరవిస్తారావరుద్ధార్చన
చారం బైనయరణ్య మున్నది తమస్సిందోహసందప్త మై. ౧౪

సీ. ఆదివరాహ మాయడవి యేకలములు ముచ్చించి విడిచిన గున్నయొక్కొ
దిక్కురు లక్ష్మడ నక్తు నేనుఁగులచేఁ దోలుకవడి చన్న దున్నలాక్కొ
చండికసింహ మచటఁ బేర్చుకింగంపుఁగదుపులోఁ దప్పిన కొదమయొక్కొ
కాలునిపో తందుఁ గల కారుపోతులఁ గూఁదిరా లేకున్న దూడయొక్కొ
మారకమ్మపులి యచట మలయుచున్న, పెద్దమెకములు పెంచిన పిల్లయొక్కొ
యనఁగ వాలుమృగంబుల కదియ నెపుడు, నాటకట్టగుజాడలు తేటపడఁగ.

సీ. లాదులపందుల దందంబు క్రందున లీలావరాహంబు నేలఁగలసె
నచ్చోటిమదలులాయములతో బెనగియా యెనుపోతుయచులోకమునకుఁజనియె
నక్తడి కృష్ణమృగాఘంబుచేఁ జాలఁ దూలి సారంగంబు గాలిఁబోయె
నటకొండగొఱియలయదుటుననొచ్చి మహామేష మగ్నిపాలయ్యె ననఁగ
నొప్పు నితరజంతువులను జెప్పనేల, *దుర్వలెఱుఁగులుఁ దోడేళ్లు దుప్పు లిరు
†కొరనువులు మెడినాగులుగుజ్జుబిల్లుఁ, గణఁజు చేదులుఁగుందేళ్లుఁగలవు పెక్కు.

*దుర్బలెఱుఁగు * వ్యాఘ్రంబు లుప్పతిల్ల-†నవలు దురువాతులున్నకవతులుగల్గి- కొఱను
వులు మరినాగులు గుజ్జుబండ్లు.

- ఉ. అన్యోడ నొక్కయేకల మహాంకృతితో గుహనుండి నిచ్చులున్
దయ్యము కైవడి న్వడలి దాడలు గొప్పచు బెప్ప రొప్పుచుం
జయ్యనఁ జొచ్చి యేర్చిన గజాబులు మున్నుగ నచ్చుగంబులన్
ప్రయ్యలుగాఁ బడం బాడిచి వారకచంపుచు నుండు గండునన్. ౧౭
- గీ. ఏదిరిపందులు దానిపైఁ గదిసిపొలియుఁ, బందెగాఁచొక్క ప్రేటుగఁబంతమాడి
యోలి నిలిపి యడిదమునఁ ద్రోలివేయ, ఖండితములగు గుచ్చడికాయలట్లు.
- క. ఆకొమ్ముకాఁడు తొల్లిటి, యేకలమో కాక యముఁడొ యిట్టివిచిత్రం
బేకడఁ గానము విను మది, నీకెఱిఁగింపంగఁ బూని నేఁ బనివింటిన్. ౧౮
- మ. వసుధానాయక వేటకుం గదలు పత్త్యం బెళ్లు మేనంతకున్
సుసరం జా లఘు వౌ జయం బగు రిపుక్షోభం బగు నన్యథా
ప్రసరం బేర్పడుఁ జేతి సూటి మెఱయింపం జో టగు స్వేట దు
ర్వ్యసనం బంపు ధర్మి నిట్టిగతి సౌఖ్యం బొందుచోఁ గలుగే. ౨౦
- క. అంచుంజెప్పినఁ బ్రియపడి, చెంచు గనకాంబరములఁ జెలువారంగ మ
న్నించి వరాహముఁ న్రంపఁద, లంచి మృగవ్యవయాణలాలనమతి యై.
- సీ. దీనుంపువేటలు దామనవేటలు తెరవేటలును నేర్పు తెరలికలును
బందెమాడినభంగిఁ బందులనొప్పింపఁ బూటకాం ద్రనఁదగు వేటకాంధ్రు
సారమేయంబు లౌ సారమేయంబుల వల్లెడగొలుసులు వట్టినడువ
భేరుండగండగంభీరత్వ ముడిగించు భేరీరవంబులు బోరుకొనంగ
వారువము నెక్కిమితపరివారుఁడగుచు, బోటుకాంధ్రునవడిగల యేటుకాంధ్రు
వాటపడ వెన్నెరుదేర వేట గదలె, మందరంబున కవనిపురందరుండు. ౨౨
- వ. అట్లు గదలి కఠివయదినంబులకు దుశ్చరంబగు నగ్గిరివత్సమితటంబున గండ
భేరుండాదిప్రచండమృగాండజప్రకాండపరిగణ్యం బగునరణ్యంబు దరియం
జొచ్చి యచ్చటి శిలోచ్చయంబులం బ్రతిధ్వనులను సముదంచితంబుగం
బెంచు చెంచులయార్చులును శునకకోలాహలంబులుఁ గాహళాదివాద్యర
వంబులు దిక్కులు చెవుడుపడ సమీపించి. ౨౩
- క. మెలఁకువ లగుచోటుల మను, కులకందువులను జలంబు గొను నెడలను మేఁ
తలపట్లను మృగములకును, వల లొడ్లుచు వేటకాంధ్ర వలఁకులఁ జనఁగన్.
- క. పులియొదిఁగియెగసియశ్వము, తలదొడుకఁగవృపుఁడుసురియఁదలద్రెంచినమే
నిలఁబడఁగఁ బడక యాతల, లలితాశ్వంబునకుఁ బులితలాటము చేసెన్.

- చ. అటఁ జనునంతలోపల నచాంబుధరాఘము భంగి ముందటం
గిటకిటఁ గోఱుటఁ ధరణి గీఱును రొప్పుచుఁ గొప్పరించుచు
గిటిగణ మేగుదేరఁ గని శ్రేవలఁబట్టిన వేటకుక్త లొ
క్తట గొలుచు ల్వడి నిడువఁగాఁ బఱచె బహమానవేగుటై. ౨౬
- చ. పఱచుచుఁ గొంకులు దొడలుఁ బట్టి విదుర్పుచు మాతెగట్టిన
న్యోఱుగుచుఁ గ్రుచ్చుటా దొడికి మోఱులఁ ద్రిప్పినఁ జోటు దప్పఁ గ్రే
ళ్లుఱుచును సింగము ల్గురుల నొక్కటఁ బట్టెను భంగి దాఱుచు
గఱచుచుఁ జాగనీక యరికట్టుచు బెట్టుగ నేచె బదులఁ. ౨౭
- క. కినిసి వరాహము వొడిచిన, శురకముతల ద్రెల్లి యెగసి చొప్పేర్పడ నొం
డు నెలవునఁ బడియెఁ గవ్వడి, తునుచూచిన యాజయ ద్రఘుతలవోలెఁ.
- వ. అంతట వేటకాంపును నొండుపులఁ గడవం బాటి గంటిలేని కుఱుగం
ట్లం గలిగి మెఱుఁగారెడి సూటిగల పందిపోల్ల దృఢంబుగా నత్తుకొని
యెత్తిలి పోయి మొగము దప్పఁచూటున బలుచూటునం గదిపి పెద్దగున్న
లను, జిఱుగున్నలను, బిడిపందులను, నెడమల్లరంబులను, గొమ్ముకాండ్రను,
నొక్తున్నడిం గ్రమ్మునప్పును. ౨౮
- క. గంధగజలీలఁ బాది మ, దాంధంబై యొకని జీరినట్లుగఁ బాదువ
సృంధింపం బడిన జరా, సంధునిక్రియ న్రయ్య లొక్కసరసం బడియెఁ. ౩౦
- గీ. అట్టి వేళ నృపుఁడు కట్టెమరను*నారి బెట్టుపొడను, నమ్ము వెట్టి తిగిచి
బొట్టు వెట్టినగతిఁ బట్టెలసం దేసెఁ, దిట్టినట్లు పంది మిట్టి పడఁగ.
- వ. ఆసమయంబున బెట్టులిం గని పఱచుపశువులకగిది నవ్వనమదగజంబులు
మొదలుగాఁగల మృగంబులును వేటకాంపును నొక్కనిచ్చునకుం బఱతెంచిన
నంతం దత్పశ్చిమభాగంబున. ౩౨
- సీ. పాతాళ మీఁగినపందిఁ బోఁకికె బిల్చు కైవడి నందంద కాలు ద్రవ్వఁ
గనునన్నఁ బ్రాణులఁగాల్చుఁబూనినమాడ్చిఁగన్నులమెఱుఁగుఱుగ్గిచ్చుఁజూచు
దిగ్గజంబులు మది బెగ్గిలి స్రుగ్గఁగా జుకించుగతి వెక్కుసముగ రొప్పు
నర్చునిహయముల నరికట్టఁ జనురీతిఁ గొన వెక్కుకలు నిక్త గొప్పరించుఁ
దిరుగుచో నడ్లమగుకులగిరులఁదునును, వాఁడియడుభంగిఁగోఱుటేడికొంచుఁ
గాలమృత్యువు రేఁగిన కరణిచోక, మాకులంబుగఁ గనిన నయ్యేకలంబు.
- వ. అట్లు దవ్వల మలయుచున్నం జూచి యచ్చెరువంది యిచ్చ మెచ్చుచుఁ
జితంబున నుత్తలపడక యతలం బందుకొని. ౩౪

*నారి, జిట్టబొడమిక్తు వెట్టినగతి పందిపొట్టుగ్గిచ్చి పట్టెత్తిదదైనం—

- ఉ. వాహముఁ దోలి రాజకులవర్ముఁడు చేరెఁ గృతొల్లసత్త్వగ
ద్రోహము నిత్యపీరరసదోహము సంజనితాంజనాద్రిసం
దేహము నత్యుదగ్రఘనదేహము నుద్ధతకాననాంబుధి
గ్రాహము సర్వభీకరగర్వనిరాహము నవ్వరాహముఁ. 3గీ
- క. చేరిన నది మది బెడరక, యీరసమునఁ గడచి యతని నెదిరించెను భ
ద్రారమణుని జెనయఁగ భూ,దా రాకృతివచ్చు మూకదానపుమాడ్చిఁ.
- క. అత్తటిఁ దనచిత్తంబునఁ, దత్తఱపాటొండులేక ధరణీరమణు
డత్తలము వైవ నది గని, తుత్తుమురుగఁ బొడిచె లేతతుందిలముక్తియఁ.
- క. పొడిచినఁ దడయక పిడికిట, నడిదము బెడిదముగ నెగడ నతఁ డవ్వము న
య్యెడ కడరించినఁ గ్రోధము, నడి మగుడఁగమగిడఁబుడమివడవడ వడఁకఁ.
- గీ. అల్లదిరిగి చనిననయ్యెకలముమెట, హయముఁదోలుకొనుచునరిగెనృపుఁడు
వందిరూప మైన పాతాళకేతువు, నంటనెయిదుకుపలయాశ్వు పగిది. 3గీ
- గీ. తిన్నక్రొవ్వులోన నున్నది నీరుగాఁ, గన్ను లగ్గిమెఱపుగములు గాఁగ
రొప్పటులుముగాఁగఁగప్పచొప్పడఁబుది, గాలిఁబఱచుమొగులుకరఁగిఁబాతె.
- వ. ఇట్లు పాటిన మోరం బగు కాఱడవిలో దూరంబగు నీరంబులందూఱి.
- క. పందివెరువెంటఁ నరుగుచు, ముందట నరలోకపాలముఖ్యుఁడు గనియె
మందరముఁ బురందరరిపు, మందిరకందరము నిందుమణిసుందరముఁ.
- క. కని డగ్గఱునెడ నూకర, మనువుగ గుహ సొచ్చె నంత నచటితిమిర మా
తనిదృష్టిఁ గప్పె భయపడి, తనుఁజొచ్చిన వానిఁ గావఁ దగు ననుకరణిఁ.
- గీ. ధరణిపాలుఁ డంతఁ దురగంబు నచ్చోటఁ, గట్టి వాలుఁ గేలఁ బట్టికొనుచు
లొంక సొచ్చె నాత్తఁ గొంకక కాలుండు, కదిసి దివియ వట్టి పెదకుపగిది.
- ఉ. చొచ్చి మహామృగం బరుగుచొ ప్పటఁ గానక కందరాంతని
ర్యచ్చటులాంతుకూట మగు రత్నకపాటము గాంచి యిచ్చలో
నచ్చెరువంది యందుఁ జని యావల నిండిన చిహ్నచీకటిం
గ్రొచ్చుచు నేగె వాలు కడక్రొవ్వులుఁగు ల్నిగుడంగఁ గ్రిందికిఁ. ౪గీ
- ఉ. ఆదెసఁ గొంతదవ్వుల మహారజతాంచితపాలమండల
శ్రీగనరార రత్నకలశీపరిచిహ్నితతుంగశృంగసౌ
ధాదినికేతనప్రసర మైన మహానగరంబు దోఁచెఁ జం
ద్రోదయలీలఁ గన్నులకు నుత్పవమై దిమిరం బడంచుచుఁ. ౪గీ

- ఉ. అందులవణ్యావీధుల నహర్నిశముం దిమిరంబు లీను సం
క్రందనరత్న గేహముల కాంతుల నేగంగరా దటంచు న
మృందరసీమలందు గరిమంబున దాచిన పద్మరాగముల్
క్రందుకొనుం బ్రదీపములకైవడి దివ్యైలవండుగో యనన్. ౪౭
- క. అందు బలిచక్రవర్తి ము, కుందుండు చన ద్వారపాలకుండుగా రత్నో
బృందములు గొలువఁగా నా,నందంబున నుండు నురగనాథులతోడన్.
- క. అందులఫణికుల ముపవన, చందనసంవేష్టజభుజంగీవదనా
నందనసుందరతరమగు, మందానిల మానుచుండు స్త్రాన్యన్నిడుచున్.
- క. చెలువారెను నాపురిలో,పలి రక్తపు లొండుగడలధయ మెఱుంగక తీ
పులవింటికి జడియుచు మరు, నిలువేలుపుగా భజితు రింతులు దారున్.
- ఉ. ఆపురి గాంచి సమృద్ధము నచ్చెరువు న్నది బిచ్చలింపఁగా
భూపవరుండు పంది యెటువోయె బలంబెటు వోయె దివ్యహా
సీపుర మెల్లు తోచె నది యెవ్వని రాజ్యమొ చూత మంచు ని
చ్చాపర తంత్రుడై గవనిచక్రటి డగ్గఱ వచ్చె నమృడన్. ౫౦
- ఉ. చేతఁ బసిండిబ్రద్ద విలసిల్లఁగ నొక్కఁడు వచ్చి మ్రొక్కి పు
ద్వీతలనాథ నాథుఁ డగు విష్ణునిచే నెలవంది దానవ
త్రాత బలీంద్రుఁ డిప్పు డనురాగమున న్నినుఁ బిల్వఁ బంచెర ౫౧
మ్మా తడయంగ నేల యనుమానము సేయక నీవు నావుడున్.
- సీ. ఘనుని సందర్శింపఁ గలిగె నిక్కడ నని యానంద మందుచు వానిఁ జూచి
పురిచొచ్చి రత్నమందిరములసొం పెల్లఁ గోరి చూచుచుఁబైడికోట దాటి
చని యవ్వటారుమోసలఁదూఱిమణిమండపంబులోదైత్యులుబలసికొలువఁ
గంకణంబులమ్రోత గ ల్లనఁగాఁ బాఁపజోటులు వసిడి వీచోపు లిడఁగ
మెఱుంగుముత్తియముల పేరులఱుతమెఱయ,నలరుచుక్తలలోని రేవెలుగువోత
మానికంబులగద్దియపైనిదీర్చి, యున్నబలిఁజూచి మ్రొక్తై నమ్మన్నుఁజేడు.
- క. అతనిఁ గనుంగొని దానవ,పతి ప్రియమునఁ గాఁగిలించి భద్రాసనసు
స్థితుఁ జేసి మిత్రకృత్యో,చితఫల్తారము లొనర్చి సేమం బడిగన్. ౫౪
- కా. ధర్మం బెల్లడఁ జెల్లునా ద్విజులవిద్యాగోష్ఠి రాజిల్లునా
దుర్మార్గులంబు లడంగునా శ్రజలు సంతోషింతురా సత్త్రియా
మర్మం బేర్పడ జన్నముల్ జరుగునా మర్యాద పర్తిల్లునా
నిరూలంబుగ శత్రులం గెడపుదా నీలక్ష్మి సొంపెక్తఁగాన్. ౫౫

- శా. మార్దంబాంది పురందరుండు ధర్మపై నందందుఁ గాలంబుల
 న్వర్ణంబు ల్లురియించునా తగిలి విద్వాంసుల్ ప్రశంసించురా
 ఘ్నింపంగల రీతి నీతి దెలియంగా విందురా క్షీర్ణియు
 త్తర్జుం బందునె దీనులంగడపుడే దానం ఒనూసంబుగన్. గీ.౬
- వ. అనినం గృతాంజలి యై మానవేంద్రుండు దానవేంద్రనే నెంతవాడ నన్నిం
 తకుశలం బడిగితిలి నీవు మహానుభావుండవు. గీ.౭
- సీ. కశ్యపసుతుఁడు రక్తసులమేటి హిరణ్యకశిపుండు నీవంశక్షర యనంగఁ
 బరమవైష్ణవుడైన ప్రహ్లాదుఁ డద్భుతఖ్యాతచరిత్రుండు తాత యనంగ
 వీరమాహేశ్వరుం డై రూఢి కైకైన బాణాసురుండు కూర్చి పట్టి యనంగ
 దానవరక్షణజ్ఞానవిజ్ఞానాదిగురుఁ డైనశుక్రుండు గురు వనంగ
 నమరలోక మేలుట పరాక్రమ చునంగ, భువి నమఃతయ వితరణాభోగ మనంగ
 దేవదేవుండు హరి యిష్టదైవ మనంగ, నీహహత్త్వంబు నాకు వర్ణింపఁదరమె.
- మ. ఘనుడొ విష్ణుఁడు జన్నిదఁబు శిఖయున్ గాయత్రి పల్కుల్ మృగా
 జనము స్తోచియు దర్భలు స్తోడుగు మాంజీబంధము స్తోపించం
 దనము నేర్పలిమిబొట్టఁ గుండలములున్ దండంబు నందంబుగా
 నిను వంచింపఁ గడంగి తాఁ గుఱుచయై నీచేత వర్ణింఁడే. గీ.౮
- క. వెడమాయలవడు గడిగినఁ, దడయక మూఁడడుగు లిచ్చి ధర్మం బిలనా
 ల్లడుగులుగా నిల్పిన నీ, కడిమి వొగడ నలవి యానె కమలజుకైనన్. గీ.౯
- క. ఆలాగు కపటియైనను, వేలుపె యని యొనఁగు నీదు వితరణగుణముం
 చాలిమియు మెచ్చి త్రిభువన, పాలకుఁడచ్యుతుఁడుద్వారపాలకుఁడయ్యెన్. గీ.౧౦
- క. పాత్రత్యాగి యనంగ జగత్రయమునఁ బరంగునట్టి ఘనుడవు నను నీ
 మిత్రునిక్రియఁ గనుఁగొంటి ప,విత్ర చరిత్రుండ నైతి ఓశ్వములోనన్. గీ.౧౧
- సీ. అనవుడు దనుజేంద్రుఁ డతి సమ్మదంబున నుర్రీవ శ యీకలియుగమునందు
 వీకుండు శూరుం డువారుండు మఱి లెఁడు నివె కా కని యని నిన్నుఁ జూడ
 వేడుకపడి యేను విష్ణుని యాజ్ఞచే వెడలి తాలేక యీవెరవు పూని
 నిన్నిట రప్పించి కన్నులారఁగఁ గంటి నధికలాభం బయ్యె నంచుఁ బలికి
 యిదిసువర్ణదాయి యిదిజరామృత్యుని, ర్హరణ మనుచు రసరసాయనములు
 పేర్చి నిచ్చి యనివె బిలమార్గ మెఱిఁగింప, నవ్వరాహమైనయసురఁబనిఁజె

తృతీయభాగము.

వ. ఇట్టివిజ్ఞానప్రదీపిక యనుయోగ కావ్యంబు సకలజనసమ్మతంబు సకలశాస్త్ర సమ్మతంబు సకలమతసమ్మతంబునైన యుండుం గావున నందు ప్రారంభంబెట్టి దనిన.

చ. చదివితీ మంచుఁ గొందఱు ప్రసంగవశంబులఁ గించిదర్శముల్
మదిఁ దలపోసి తన్నియమమార్గమునందుఁ బరిభ్రమించుచు
ముదమున సంచరించుజనము ల్గననేర్తురె చూత్తయోగసం
పదలఁ దనర్చు శాశ్వతశుభప్రద మైన విముక్తిమార్గముల్.

ఉ. దానములం దపంబులను ధర్మవిశేషతఁ బూర్వతీర్థస
న్యానములం జరించుటను జన్మవిముక్తియు గాన నేర్చునే
మానితరాజయోగనిజమార్గవశంబునఁ బొంది నిర్వల
జ్ఞానపయోధివీచికల సంగతిగానని జీవకోటికిఁ — ఇత్యాది.

ప్రారంభమందైనఁ గవి తననామముం జెప్పకొనలేదు ద్వితీయాశ్వాసమునకు
ముగింపు లేనందున గద్య మటలేదు, ఎట్లును గవిని చెలిసికొనఁజాలము.

ఈ 1772 లో గణపతిదేవుని శివయోగసారము కొంత యును గట్టుప్రభుని కు
చేలోపాఖ్యానమును గలవు. రామస్తవరాజ మున్నది.

ఈసంపుటిలోన “శ్రీరామా, అవిఘ్నమస్తు” అని ప్రారంభించి కొన్నిగీత
ములు ౪౦౪ మొదలు ౪౬౪ వఱకును గలవు. వేమనపద్యములవంటి నీతి
వేదాంతము బోధచేయునవి. ఎవ్వరు రచించిరో తెలియదు. మొదటి ౪౦౩
పద్యములు లేవు. ౪౬౪ మొదలు కొని పూర్తిగాలేదు. వ్రాతతప్పులు
కవిప్రమాదములు పెక్కులుగలవు. విశ్వదాభిరామ వినూర వేమ యనునట్లు
నాల్గవచరణము “కాళి” అని వ్రాసియుండును. పూర్ణపాద మెచ్చుటను లేదు.
కొన్నిపద్యములు చూడుండు.

“యరిగియరగ లేఁడు పెరిగితిరిగి, పురుగుచందంబాయె పుణ్యమేమి
పురుగులద్దపురుగు పూజ్యులు గారయా, కాళి.

౪౦౪

రమని పొమ్మనకాదయా దోషంబు, యెమ్మెలన్ని మాని వెతకవలెను
వెతకి బ్రతికినవాఁడు యోగీశుఁడేకదా, కాళి.

౪౦౫

వందనముతో గురుని వద్ద గూర్చుండును, మధ్యవర్తి పక్షడు ననుజూపె
మనసువెంబడిపోయి మహమ్మాయ గనుఁగొంటి, కాళి.

౪౦౬

ఈరీతి పెద్దలు యిహమందు యెవరైన, మారిపోయినవారిమాట పోదు
శూరుని యెంతురుగాని సులభుని యెంతురా, కాళి.

౪౦౭

నీచుఁడు గలచోట నిలిచియుండుట రోత, చాడిచెప్పువానిచావు రోత నూడు యరుని దొరను చూచికొల్పుట రోత, కాళి. ౧౨౨

తన్నుగాదని చాల యెన్నాళ్ళు పెడకీనా, పెతలు పెతలె కాని యేమిలేదు మతిలోన నున్నట్టి మర్తమే కనలేరు, కాళి. ౧౨౩

యోగులుకొందరు వేషధారులు కొందరు, మూగలవలెఁ గొందరు మునులవలెఁ గొందరు, దీక్షలు కొందురు తిండికొరకేనయా, కాళి. ౧౨౪
తెలిసినవారు సంపూర్ణ ప్రతిగలవారు దయతో బరివత్సప్తకమూలమున లోకమునకుఁ బెల్పుదురుగాక యని దీనింగూర్చి విశేషము వ్రాయుటలేదు.

మఱియు “భేదరీముద్రాధిదేవతాయైనమః” అని రెండుపత్రములు గలవు. దానిలోని ప్రారంభము కొన్నిబంతులు:—

“జయజయజయ శ్రీవత్సలక్షణలక్ష్మితాక్షమవిపక్షవీర్యోదుర్లభ కాస్తుభోపహానభవదీక్షణదీప్తితకాంతావిలాస లక్ష్యతటిత్సద్వక్షవక్షోనిక్షిప్త కల్పవృక్ష సూనదామాక్షయమాలికా జాలికా శోలికా కేళికాబంధుర గంధభ్రమభ్రమద్భ్రమరభూంకరణభితభిత శుభ్రాభిసుతావరింభ సంభ్రమ సుఖాదభ్రప్రపులకఘనవవా యనఘనా ఘనసనా తనజనా వనధనా ఘనశోభాపరాభూతఘనస్రుస్తక లావణ్యరేఖాధఃకృతస్థరస్థరణ శమిత దురితతిమిరజనవలయిత సదుదకఖగఘనరుతభవతనయ జలజఖనితటతల సుమిత ఫలిత వియదటనతరువతల మలయవలయ వలదనిలచలచలదవిరళిరవిలసదళిఘమితరతివలలితసమదవిదయమదనకదనసదనకుడుంగరంగదభంగధరాధర విబుధమిధునమధితవీణావీణారావశుకపికళకుననికరనినదకనదమితమహా గుహా విహారిహా శితశశకలుషవనకుతారకమతాదీతగతపారసదా హతమదా తతవిదాయతిమదాహృతిపీకృతి యతిపీరతి...” ఇత్యాది పూర్ణముగ లేదు. నాల్గుపుటలు మాత్రమేకలవు. కడవఱకు నిట్టియమకాదులతో నున్నది.

(8) శైవాచారశిఖాః ౩-౧౦. సం. 4538.

అయిదాశ్వాసమల పద్యకావ్యము. కవి నెప్పల్లి అయ్యనార్యుఁడు.

ము-ఇది శ్రీమ దివ్యటూరి రామనారాధ్య చరణాంబుజ సేవాధురీణ శైవ శాస్త్రార్థపరీణ సరసకవితాచాతుర్య అనవరతగాంభీర్య వీరమాహేశ్వరాచారనిరత సకలసద్గుణభరిత కాండిన్యగోత్రపవిత్ర బ్రహ్మలింగార్యసుపుత్ర నెప్పల్లి అయ్యన నామధేయప్రణీతం బైన శైవాగమశిఖామణి”

ప్రారంభము:—

శా. శ్రీ శైలేశుని మల్లికార్జునుని దిక్పాలు శివానాయకు

నీశాను నృపరోగభేషజుని లోకైకాధినాథు నివ్య

త్రైశు నృవ్యయు భక్తలోకవరదు నీర్వాణసంసేరితు

దాశార్వాప్రసరు నిరంతరము సద్భక్తి నృజితు నృది.

గీ. ఋషిగణాప్రితుచకు జగదేకవీరు, నకురు దర్శిక రేశకుండలున కచల

జేతునకుశంకరుచకువిశ్వైకపరికి, హరునకును మ్రొక్కెదనుదాసోహమనుచు.

... ..

గీ. అనఘు నివటూరివంశ మహాభక్తశిని, వీరనార్యాత్మజుని సారవీనుతయశుని

సకలపరవాదముత్రైభవస్తహరిని, రామనారాఘ్య మధురుపావమిడలెతు.

... ..

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనాంబురు గురు రాక్షసవాంబురు గుకవినిరాకరంబురు

సుకవిప్రార్థనాంబురు జేసి మ్రొక్క పృభాధంబురై వశాస్త్రంబును, సకలపురా

ణేతిహాసనస్తుతంబురు శివశ్లానసిద్ధాంజనంబునుగా రచియింపఁ దలంచి యు

న్నయెడ—

... ..

కవివంశవివరణము:—

సీ. అఖలేశ్వరుండు సహస్రశీర్షుండు నగుపరమేశ్వరువాననమున

బ్రాహ్మణులొలుత నుద్భవము నొందిరి ముందు నానిప్రతులవర్యుఁ డైనయట్టి

కౌండిన్యమాని ప్రఖ్యాతమాశంబున క్షితిలోపలను నతిశ్రేష్ఠుఁ డైన

శస్త్రయజుర్వేదశాఖ యా తైత్తిరీయమున నాపస్తంబవిమలసూత్ర

మునను నార్యేలవారనఁ దనరునట్టి, ప్రాకనాటింట ఘనుఁడైన బ్రహ్మవేత్త

పరంగబెజవాడసీమ నెప్పల్లెయగు, ననఘుండనియెన్నఁదగులింగ నార్యుఁడెపుడు

ఈలింగ నార్యునిసతి యంబురు, ఈదంపతులతనయుండు మల్లనార్యుండు. ఈతని

యిల్లాలుచిట్టెన్పు. ఈచిట్టెన్పుపుత్రుండు బ్రహ్మలింగార్యుండు, బ్రహ్మలింగార్యుం

డు అన్నపూర్ణమ్మను బెండ్లియాడెను. ఈ బ్రహ్మలింగార్యుండు మనకవితండ్రి.

క. సలలితచిత్తుండ భవవద, జలజసమర్చకుండ వీరశైవుండ వరని

ర్థలభావుండ నఘదూరుండ, వలనుగ నెప్పల్లి అయ్యవారనుసుకవి.

కథాభాగములోఁ గొంతపద్యశైలికిని విషయబోధకును జూపఁబడును.

గీ. మూఁడుకాలమ్ములందునిమ్ములవిభూతి, చేతఁబుడ్రంబుదాల్చినయాతఁడెపుడు
రుద్రరూపంబుదాల్చియత్తువ్రుడగుచుఁ, బరమపదమందువసియించుబంధురముగ
వాసివృత్తేంగ్యే—

క. వేవోత్తభూతిపుండ్రము, నాదట ధరియించి పాపమంతయు వేగఁ
చేపించు గాఢతమముఁ, భేదింపఁగనొప్పు జలజమిత్రునిపగిదిఁ.

బ్రహ్మోత్తరఖండే.

గీ. మఱియుఁకత్తియనిట్లుచ్చ ద్రమారణములు, గోవధశ్రీవధామలుకొసరకపుడుఁ
జేయువాఁడైన భసితంబుచేఁ ద్రిపుండ్ర, ధారియైననుబాపముల్పాటిపోవు.
ఇట్లు భగవద్గీతాదులనుండియు నితరపురాణములనుండియు శైవసాంప్రదాయ
ములన్నియు నేర్చి కూర్చఁబడినవి. భక్తుల మాహాత్మ్యములు గలవు, శివ
రాత్రి సోమవారము మున్నగుదినములలో శివపూజచేయుటవలసిఫలములు
తెల్పఁబడినవి.

ఈపుస్తకమును పరివత్తునకు శ్రీయుతులు బండ్లారు తమ్మయ్యగా రొసంగిరి.
ఇద్దాని కింకొక యసంపూర్ణప్రతిని గూడ నిచ్చిరి. 150 పత్రముల ప్రతి.
సర్వజితనామ సంవత్సర కార్తక శు ౨ సోమవారమువఱకు మక్లాపేట మతం
హస్తినీపట్టణ సిద్ధలింగదేవర అయ్యచార్లగారు న్రాసినది.

9. అచ్చతెనుఁగు కిరాతాష్టనీయము. గ్రం. సం. 4507.

దీని శ్రీశ్రీ పితాపురముమహారాజావా రొసంగిరి. అయిదాశ్వాసములు గల
ది. సంస్కృతకిరాతాష్టనీయమను భారవి కిది తెనుఁగు. కవిపేరు తెలిసికొ
నుటకు వీలులేకుండ గద్యముక్రింద నన్నియాశ్వాసముల తుదను, అచ్చ
తెనుఁగులో—

“ఇది సిరిగల్లు కల్వదొరసీనిన కన్గలపాటుటయ్య పెం
పొదవుకొలంబు నేలచెలి నోమెడు వెన్నునిపేరు గల్లు మే
ల్లదిగలయయ్య బిడ్డఁ డన మున్నది తేరులతోనిపట్టిపే
రఁ దగిన నాదు చెంచుకటి రాణపుటైదవత్తు పెంపగుఁ.

అని పేరులుగూడ నాంధ్రీకరించి పెట్టినాఁడు. కవి రామయ్య లేక దశరథరా
మయ్య యని తోచుచున్నది. ఆత్రేయగోత్రము, తండ్రిపేరు “నేలచెలి”
మెడు వెన్నుని పేరుగల్లు మేల్లదిగల యయ్యయట—గూఢముగానున్నది.

కవి బాబ్బిలినివాసి కావలయును.

క. అబ్బరపు చెయ్యి ములఁ దగు, నిబ్బలుకబ్బంబు ముతై మెనయుపసిఁడినా
బాబ్బిలిగొల్లలరాయని, నిబ్బరపు సుతనంబు నెలకొనఁ గూర్చుక.

అని బాబ్బిలిలోని గోపాలస్వామి కంకిత మిచ్చివాఁడు.

సీ. ఆలగావరిపూప లచ్చటఁ దిగఁద్రోచి నేలగావరులఁ దా నేలఁగల్గెఁ
దరివెన్నుచ్చుచ్చిమి దొరలకుండఁగ వెల్లదొరలిచ్చు నులుసాలు దొరకసాగె
రక్షను ల్గంటింపరాకుండ మన్నియపాఁజుకావరికొల్పు బలిమి యబ్బెఁ
దక్షరీఁడను పల్లునక్ష నందఱకొల్పు లిచ్చువాఁ డనుమేలిమెచ్చు వచ్చె
రావు రాయఁడప్పరంగరాయుని కొలం, బయ్యలెల్లఁ దనకు నెయ్యులగుచు
నిలువ బొబ్బిలనెడి నెఱఁగ్రోలఁ గఱివేల్పు, గొల్లవల్లె విడిచి కూర్చి నిలువ.

తనవంశముచుగూర్చి నివాసముచుగూర్చి యిందేమియుఁ జెప్పుకొనలేదు.

స్వారంభము రెండుపద్యములు:—

చ. కలుములత్రేనితోఁ జెలిమి గాంచుట నచ్చినప్పేర్చి మంచుఁగొం
డలవారప్పఁగి మేయఱచు డాయఁగ నెచ్చి నమర్చి సంధముం
గలయఁగఁ బాటునేటు జనకట్లవచిం దనకేలనంటి లో
నలరఁగ నంటి చూపి ముదమందు బాజుగులమిన్న నెన్నెదన్.

చ. అలసిరి చిల్వనైజ్జం బొలయ్యును మార్తాగ మిష్కం బావరా
తలల మెలంగు నేలచెలిచి దాలిచి కాంగిల బుజ్జగించి శ్రే
వలలకు నల్లచేజ్జె గలుపం దటి గాంచుచు దాగురింతలం
గలకల నవ్వచూ జెలంగు కలరివేలుపుసామిఁ గొల్పెదన్.

భారవిమొదటి శ్లోకమునకుఁ దెనుఁగు—

చ. సీరి తొలివంగడంబు నది జేందిన రానెకిమీని యేల్పడిం
దెరకువ లెల్ల గాంచుటకుఁ దేకువ నెవ్వనిఁ బంపె బొమ్మచా
రిరవణ మొప్పు నయ్యెట్లుకుఁజేఁ డటలం గని డాయవచ్చె న
గురములదిట్ట మునొనమునోవగుపేరిపొలంబుచక్కటికా.

భారవి యొకానొక స్తగములో నిమిచ్చిన చమత్కారశ్లోకముల ననుసరించి యితఁ
డును గొన్నింటి నిందుఁ జేర్చినాఁడు.

గోమూత్రికాబంధము-విద్యున్నాలావృత్తము.

వీడే వేల్పు వీడే వజ్రా, వేడ న్రాడా వీడంబోడా

వీచో బొల్పా వీచో రజ్జా, వేడం గోడా వీడం గీడా.

క. మేమే మిమ్మో మేమా, మీమీ మామాము మోము మిమ్మమ్మేమో
 మేమే మీమీ మమ్మే, మూమూ మమ్మమ్మ మమ్మే మోమా మమ్మా.
 విద్యున్నాలావృత్తము:—

(1) రాలం గ్రాల న్రాదా లీలా, లాలీదారాలంగ్రాలక రా
 లాలామేవాలాగాలావా, వాలాగాలా వామేలాలా.

(2) చాయాజాజా సాగాయోజా, జాయోగాసా జాజాయాచా
 వోయారానోయోడే యోనో, వోయోడేయోవోరాయోవో.
 ఇందలి చరణముల ననులోమవిలోమము లెఱుగునది.

(1) నీకానాకానేనేకారా, కాకేమేకా గారాకాగా
 చీకాకాచే సీదాకాచే, మేకోరామీ మీచాకేమీ.

(2) మీకేవామీ మీరాకోమే, చేకాదాసీ చేకాకాచీ
 గాకారాగా కామేకేకా, దాకానేనే కానాకాసీ.

పూర్వపద్యమున కుత్తరపద్యము ప్రతిలోమము.

ఇట్టి వనేకము గలవు. కవియెవ్వరో తెలిసికొని యీగ్రంథమునకుఁ బ్రతి యెం
 దైనఁ గలదేమో తెలిసినవారు తెల్పెద రని కోరుచున్నారము.

(10) ఘటికాచలమాహాత్మ్యము. గ్రం. సం. 20.

ఇది యొకచిన్న ద్విపద కావ్యము. ౨౦ పత్రములు గలది. కాలువపల్లి అచ్చన
 మంత్రికవి.

“శ్రీనందవరకుల్యాశ్రిత లక్ష్మీదనరు, వనరభారద్వాజ వరగోత్రశుభగు
 డనఁగఁ గాలువపల్లి యతులవంశ్యజుఁడు.”

ఈతనితండ్రి రామసువ్రతుఁడు, తల్లి అక్షమాంబ, కథ ఘటికాచలమాహాత్మ్య
 ములోని చిన్నిగాథ.

“అసమానబలుఁడైన యంజని తనయు, పాసఁగంగ వేడుకపాలువేది దనర
 ఘటికాచలం బనుఘనగిరిమీఁద, నిటలాక్షుఁ దగఁగూర్చి నెమ్మితోవేడ్డ
 పటుతరనేమంబు పరఁగ వహించి, గట్టిగా బ్రహ్మపట్టముగోరి వేడ్డ”
 ఇట్టి యీమాటలను బట్టి యీయల్పగ్రంథములోని విషయము బోధపడఁగ
 లదు. కవిఁ తెలియఁగలదు.

(2) ఈప్రతిలోనే శతకంఠ రామాయణము ద్విపద గలదు. 70 పత్రములున్నవి.
 పూర్తిగా లేదు. ప్రారంభములోఁ గవివిషయమేమియు లేదు.

“శ్రీమహితానంద శృంగారకరము, కామితార్థంబులు కడుమోద మమరి
అలమేరుకాంతుల నబ్బులనడుమ, వెలయుళాకద్వీపవేదికాస్థలిని
సిరిదనరుపట్నంబు నరగుననొకటి—అని మొదలిడినాడు.

సీతావిజయ మనునామాంతరము గలశతకంతరామాయణములు పద్యకావ్య
ములును గలవు.

ద్విపద యంత జటిలముగా లేదు. తప్పులు బహువిధములుగాఁ గలవు.

“కాశీపురం బిదేకడుఁ జేరివేడ్త, విశ్వేశు నెదురుగా వీరతపంబు
వదలక గావించువాఁడఁ దాననుచు, మదమచుగఁ బల్లెడి మర్కటోత్తములు
దండితనంబుగాఁ దనరు మోదమున, మెంపొడ్డి కోపులై మెలఁకువఁ దనర
రఘురాము నానతి రథసంబుతోడ, గెరలి కోపంబున ఘేయని యార్చి
నురవడిగానంత నుగ్రతతోడఁ, బరువడి దనరంగఁ బడసిచ్చువాని
నీడ్చిన శతకంఠుఁ డిదె రాముచేత, వాఁడిద్రుంగెనటంచు వానరులెల్ల
సంతోషులై వేడ్త సాహసం బడర, గంతులు తగ వేసి ఘనగర్జితములు.”
పరిషత్తు ప్రక భాండగారములో 1320 సంఖ్యగల లింగాచారి కృత ద్వీపద
యొకటి యున్నదిగాని దీనికిదానికిఁ బోలికలులేవు.

(11) సీతాకళ్యాణము. యక్షగానము గ్రం. సం. 354.

“ధరదుండిపల్లి సంస్థానుడై చాలఁ, బరంగఁ గంధమురామభద్రునిపేర
నంకితంబుగ జయత్పిషార్థనియతి, శంకరుఁడంకేజసేవకుం డగుచు
లలితసద్గుణలక్ష్మీ లక్షణాన్వితుఁడు, పాలయాకరివంశపాఠోద్ధిచంద్రుఁ
డసమసాహస విక్రమాదిత్యకీర్తి, కుసుమసాయకమూర్తి గురిగింజగుంట
పురవరాధిపుఁడు... భూపాలమణికిఁ,

దనయుండు సంతతదానశీలుండు, ఘనకళాన్వితుఁడు సంగ్రామభీముండు
వరకృపాధారుండు వైరిరాజునవ్య, గురుతరకోటిర... ..

మంతుకెక్కినభోజ మల్లభూవిభుఁడు—

వందనాచార సద్వైష్ణవతిలకుండ... .. మ్రోసేవాభిమానుండు
... .. బోడిమల్లయకుల బుధశేఖరుండు

జెడుక శ్రీరామవిభుని సత్తథను, కమనీయశబ్దార్థ గౌరవాత్యంత
రమణీయనవరసాలంకారసరణి, షరంగిన జానకీపరిణయం బనెడి
కరమరుదుగ యక్షగానంబుసేసె.

ఈ గ్రంథాంతవాక్యములు కవిదెల్పుచున్నది. పురుగులు కొట్టివేయుట చేఁబూర్ణముగ దొరకలేదు. ప్రారంభ మిట్లున్నది.

శా. శ్రీకాంతాకుచపద్మకోరకములం జెన్నొందుహారావళుల్
నాకొకఃపతిసీలసద్దుచిమఱుల్ నవ్యంఘ్రికాంతిచ్చటల్
జోకల్పించిన తేఱిగుంపులనఁగా శోభిల్లు లక్ష్మీశుఁడా
సాకేతాధపుఁ డిచ్చు మాకు సకలైశ్వర్యప్రభావోన్నతుల్.

ప. అనికృతిరచి... పరుండగు నాశ్రితపోషణుండైన దశరథకులభూషణుం డగు రఘుపతి నేమని వర్ణించుచున్నాఁడు.

జం. విమలపుర శేఖరము విపులధర్మాకరము, సమదరిపుభీకరము సాకేతపురము
కీరభాషాత్తరము వీరనరసింధురము, చారుతరగోపురము సాకేతపురము
సురనగరసోదరము సుజనసంపత్తరము సరస్వతర శేఖరము సాకేతపురము.
కవిత్వము మృదుమధురముగా నుండును.

పరాధవసంవత్సర ఆడినెల శుక్లపక్షమి నవమీ చంద్రవారమందు అ
డుసుమల్లి దళు నాయి వెంకటపతినాయనివారిశీతాకళ్యాణము, అనిచివరనున్నది.

(12) శివరహస్యఖండము—గ్రం. సం. 1758.

వంకాయలపాటి వీరభద్రకవి ప్రణితము—1256 సంఖ్యగల సంభవకాండ మొ
క్తటియే యిదివఱకుఁ బరివత్సన త్రికాముఖమునఁ బారకులు వినియుందురు. ఈ
పుస్తకము పై వీరభద్రకవి సంపూర్ణగ్రంథము. సంభవ, ఆసుర, వీరమహేం
ద్ర, యుద్ధ, దేవ, దక్ష కాండము లిందుఁగలవు. సప్తమకాండమగు నుపదేశ
కాండ మసంపూర్ణముగ నున్నది. మొదట సంభవకాండము, ఆకులుచెదలు
కొట్టివేసినవి. కావున గొంతభాగము పద్యములు పూర్ణముగా దొరకవు.
ఈకవి మందపాటివారి యాశ్రితుఁడు, కావున, వారివంశమును వివరించియు
న్నాడు. కవి వంకాయలపాటి నాగనామాత్యునిపుత్రుఁడు. మోచెర్లవారిదా
హితుఁడు. గ్రంథమును బట్టి శివరములు వ్రాయుటకుఁ బద్యములు పూర్తిగాల
భ్యము కాలేదు. ఇతరకాండములలోని కొన్ని పద్యములు.

చ. మలసి యదృశ్య మైనసురమాన్యుఁడు కశ్యపుఁ డంతరంబునం
గలశిధురం దొరంగి యధికం బగుమోహము గ్రమ్మ మోహలీ
లల విలపించుచుండఁగఁ గలంక యణంగ మనోహరాంగి చె

ల్లలరఁగ నిల్వఁ గట్టెడుట నద్భుతమందుచుమానిచూడఁగఁ, (ఆసురకాండము)

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటసుబ్రహ్మణ్యపతి సూర్యారావుబహద్దరవారు. శిరాపురము మహారాజా వారు. పరిషత్సభ్యులు.

జి. శే. శ్రీ వేంకటాచారి మహారాజువారు.

ఉద్ఘాటకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాచారి అప్పారావు బహద్దరవారు. ఉయ్యూరు : మోదరారువారు.

శ్రీరాణి వత్సనాయ వేంకట సుబ్రహ్మణ్యమ్మజగదతిబహద్దరవారు. పరి రాణిగారు.

జి. శే. శ్రీబాబ్బిలి మహారాజువారు.

అంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ. ఎ. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కొలంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఎ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదూర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు.

రావుసాహేబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ , ఎల్. (Ph. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీతిపురాన వేంకటసుబ్రహ్మణ్యప్రసాదరావు దొరగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవరి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్శా వేంకటేశ్వరరామరానుగారు, బి. ఏ , బి. ఎల్.

అల్లక్క వేంకటాచార్యులుగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటాచార్యులుగారు, శతావధాని,

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు.

కాకినాడ-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో

వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1 విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలవాడ నల్లయకవి	రు	0	8	0
2 కవిజనాశ్రయము-వేమలవాడ భీమకవి	...	0	10	0
3 చంపూరామాయణము-మున్నేపిడివి వేంకటాచలపతికవి		1	0	0
4 నీతిసేనపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెరితిరుమలార్యులు	...	0	2	0
5 క్యోతిక్కామ్రసారము-శ్రీమాన్ కపిసేఖం ప్రియమాచార్యులుగారు		0	8	0
6 జ్ఞానప్రమానాదికాశతకము-కెమ్మ గవ్వకాశ్రమి	...	0	2	0
7 సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నయ్యగారు	...	0	8	0
8 యుద్ధవల్లవి బెజవాడ కల్యాణానమ-జ. రామయ్యపంతులుగారు.		0	8	0
9 కావ్యాలంకారచూడాచుణి-వి. కోట పద్మయకవి		0	8	0
10 చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పల పుల్లనకవి		1	0	0
11 అకారాధ్యమిత్రి గ్రంథనూచి	...	0	8	0
12 ప్రాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ పేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు		0	12	0
13 శతతత్వసారము-చల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	0	12	0
14 Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు		0	8	0
15 శివరాత్రిమాహాత్యము-శ్రీనాథమహావి	...	0	12	0
16 ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ పేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు		0	8	0
17 Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు		0	4	0
18 హ్రస్వరంగములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	...	0	8	0
19 నారసింహపురాణము-ఉత్తరభాగము-మరిభట్టు	...	1	0	0
20 మన్నారదాస విలాసనాటము-రంగాజమ్మ	...	0	8	0
21 జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకంబుడు		0	12	0
22 కాలిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) ఆచార్యబలపతి		1	4	0
23 రెడ్లనాటి రెండు శాసనములు	...	0	4	0
24 ఆంధ్రధాతుమాల	...	0	12	0
25 శాసనపద్యమంజరి	...	0	12	0
26 శతకముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	...	0	12	0
27 పరిమత్తుస్తకభాండాగరము (ద్వితీయభాగము)	...	0	8	0
28 సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు-చిన్నయ్యనూరి	...	0	8	0
29 రసాభరణము-అనంతకవి	...	0	8	0
30 చాటుధారాచమత్కారసారము- (సంస్కృతము)	...	0	8	0
31 ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0	0
32 మోదశకుమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ్య	...	0	8	0
33 ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలసరస్వతివ్యాఖ్యతో	...	0	8	0

(శ్రీ)

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము. ౨౧	{ ఆంధ్రసాహిత్యసంవత్సరము. ఆశ్వయుజక్రాంతిమాసములు.	{ సంవిక ర.
-------------	--	------------

కా కి నా డ :

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బడిషత్తైర్యాలయమునఁ
బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విశిష్టసంచిక రు ౦-౮-౦.

1932.

విషయసూచిక.

1. ఆంధ్రమున నలంకారవాఙ్మయస్థానము ... ౧౧౩-౧౨౨
సా. వి. ప్ర. బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.
2. అభిజ్ఞానశాకుంతలము ... ౧౨౩-౧౨౫
అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యకాశ్మీగారు.
3. కృష్ణదేవరాయలు- ఆముక్తిమాల్యద ... ౧౨౬-౧౩౮
చేరురుళ్ల అచ్యుతరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి.
4. ప. సు. రాయవిజ్ఞప్తి ... ౧౩౯-౧౪౨
5. అభివందనములు ... ౧౪౩-
వడ్డాది సీతారామంజనేయలుగారు.
6. వసురాయసన్తాననవరత్నములు ౧౪౪-
చంద్రాభట్ల రాఘమూర్తిగారు.
7. రసాభరణము ... ౧౪౫-౧౬౦
కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మగారు.
8. సింహాసనద్వాత్రింశిక ౧౪౧-౧౫౬
కొఱవి గోపరాజకవి.
9. శ్రీకంచయే కామ్రంగళతకము ౨౩-౮౦

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

తొలి పేజీ.

తొలి పేజీల కొరకు కృతజ్ఞతలు.

సంపుటము ౨౧.

రెండవ నామ సంవత్సరము

౪౦వీక ౪.

ఆగష్టు జనవరి మాసములు.

ఆంధ్రముననలంకారవాఙ్మయస్థానము

సాహిత్యవిద్యాప్రపిణ

—బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు- రామకృష్ణము—

ఆంధ్రవాఙ్మయమున విషయాంతరములతోపాటలంకార విషయములును సంస్కృతవాఙ్మయము నుండియే హింసించబడుచు వచ్చుచున్నయవి. ఇట్టి యాచారము మొదటినుండియును మనయాంధ్రులచే నవలంబించబడుచున్నదనుటకు మన ప్రథమ గ్రంథ మగుమహాభారతము నైతము భాషాంతరీకరణమగుటయే ప్రబలప్రమాణ మగుచున్నది.

హిందీరీతిని గీర్వాణవాఙ్మయము ననుసరించియే యాంధ్రమున గ్రంథ రచన మారంభమై యున్నను గావ్యములరీతిని శాస్త్ర గ్రంథములు విశేషముగ నాంధ్రీకరింపబడి యుండలేదు. కావుననే సంస్కృతమున నలంకారశాస్త్రము చాలకాలముక్రిందటనే సుప్రసిద్ధమై వ్యాప్తిచెంది యున్నను దెలుగునమాత్రమిది చాల నవీనమై యున్నది. అలంకారశాస్త్రవిషయ ప్రతిపాదకము లగు గ్రంథములు తెలుగువాఙ్మయమున లెక్కువ విక్సితైర్వత్తునగ నున్నయవి. కాని యిప్పడిప్పుడే కొందఱు విద్వాంసులు చాలగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుచు గొందఱు కవితావిమర్శన మొనర్చునైతంత్రగ్రంథములను రచించుచును సాహిత్యశాస్త్రమును బెంపొందించుచున్నారు. అం దాంధ్రభాషాకోవిదుల భాషాం

తరీకరణములును, బాహ్యత్యవ్వాదమునెట్లాతల నేపిచ్చాపిమర్శగ్రంథములును మిక్కిలి ప్రఖ్యాతము లైనవి.

సంస్కృతమున నలంకారవిషయచర్చ యెపు డాంగం మైనదో గ్రంథ రచన మెపుడు ప్రారంభించబడినదో నది యగు సమయమును నిశ్చయించి చెప్పట కష్టము. కావునఁ దదనుచారి యగువాంధ్రవాద్యయమునం గూడ నేత చ్ఛాస్త్రవిషయ సమాలోచనారంభకాలము ను గ్రంథరచనాసమయము ను నిశ్చయించుటకుఁ దగినయధారము లు కన్పించవు. కాని వేదవాద్యయమునఁ గూడ నలంకారవిషయములు కన్పించుటచే గీర్వాణవాద్యయమున నీశాస్త్ర చర్చ చాల ప్రాచీన మైన దనియు వాంధ్రమునఁ బ్రాచీనాలంకారగ్రంథములు లేనందున నాంధ్రాలంకారశాస్త్రము చాల నవీన మైన దని యు మాత్రము చెప్పవచ్చును.

గ్రంథరచనంగూర్చిన నిశ్చయము లే ట్లెక్కను గావ్యవాద్యయ మెపుడు ప్రారంభ మైనదో యలంకారవిషయవిమర్శనము దానితోడనే యారంభమైన దని చెప్పవలెను. మనలను హితమునందుఁ బ్రవర్తించఁజేయుటయు, నహితము నుండి మఱియుటయు వాద్యయమువలని ముఖ్యప్రయోజనములు. అందు వేద పురాణాదులు ప్రభుమిత్రసమృతము లగుటచే నవి చేయు నుపదేశములు సరస ములు కాకపోవుటచే మనకుఁ బ్రవృత్తి కలుగకపోవచ్చును. కాని కావ్యము కాంతాసమృత మగుటచే నయ్యది చేయు నుపదేశము సరస మై సర్వజనాకర్షకమై యందఱికిని బ్రవృత్తిఁ గల్గించును. కావ్యము రసము చిప్పీలునట్లు చమత్కారముఁ గలుగఁజేయనిచో నయ్యది కావ్యాభాస మగును గాని కావ్యము కాఁజాలదు. అట్టిచమత్కారము వక్రతవలననే గలుగుచున్నది. కావుననే నిండు వెన్నెల కాయుచున్న దని చెప్పటకు మాటుగఁ బిండి యారఁబోసినట్లు వెన్నెల కాయుచున్న దని చెప్పటయు, నామె మిక్కిలి చక్కని దనుటకు బదు లామె రంభ యనుటయు మిగులఁ జమత్కారాధాయకము లగుచున్నవి. అట్లే కొన్నికొన్ని విషయములను బహిరంగముగ వెలిపుచ్చక వ్యంగ్యమర్పాద నను సరించి చెప్పిననే రమణీయముగ నుండును. ఇట్లు చెప్పవలెను మానవజాతి స్వభావము. కాన నీయలంకారవిషయోత్పత్తి వాద్యయమతోఁ గాని, కావ్య వాద్యయమతోఁ గాని ప్రారంభమైన దని చెప్పవచ్చును.

సామాన్యముగ ఛందోవాక్యకరణాలంకారాదు లగుశాస్త్రగ్రంథములు

లక్షణగ్రంథము లని చెప్పబడుచున్నవి. ఆంధ్రవాక్యమున లక్షణగ్రంథము లలో సీమూండువిధము లగుగ్రంథములు చెప్పబడినవి. అప్పుకవి తనలక్షణ గ్రంథ మగు-అప్పుకవీయమునందుఁ దనకంటెఁ బ్రాచీనులగు లక్షణవేత్తలగ్రంథ ముల పేర్లునున్నవి. మూడవచెప్పబడిన రీతిని ముద్రైఱుగు లగులక్షణ గ్రంథములను జెప్పియున్నాఁడు. అట్లుయినను వానియందుఁ ఛందోవ్యాకరణగ్రంథములకంటె నలంకారగ్రంథములు చాలఁ దక్కువ యనియు, ఛందోగ్రంథములే యెక్కువ యనియుఁ జెలియుచున్నది. (1)

అప్పుకవీయమునఁ గవి తాఁ జింతామణికి సున్ద మగువ్యాఖ్య వ్రాయఁ బూని యాగ్రంథమును రచించఁ దొడఁగెనను నీకావద్యములవలనఁ జెలియవచ్చుచున్నది. ఆంధ్రశాస్త్రమంతామఁకి వ్యాకరణగ్రంథ మైనట్లు మన మెఱుంగుదుము. కావున వ్యాకరణమును రచించఁబూరు కవి తనకంటెఁ బూర్వము లగువ్యాకరణగ్రంథములనే యుబ్బికింపవలసి యుండుట యుక్తము. కవి యట్లుగాక సర్వగ్రంథము లగులక్షణగ్రంథములనుబ్బికించుటం బట్టి యాతనిగ్రంథమునందు మున్విధము లగులక్షణగ్రంథములు నిరూపింపఁబడిన వని మనము తెలిసికొనవచ్చును. అందుఁ బ్రముఖముగ నలంకార వ్యాకరణచ్ఛందోవిషయములు మనకుఁ గోపరించును.

కాఁగా నప్పుకవీయమున నలంకారచ్ఛందోవ్యాకరణ విషయములకు సాంకర్యము కల దనియు, లక్షణగ్రంథము లనఁగా ముద్రైఱుగులలక్షణములను నిరూపించుగ్రంథము లనియుఁ జేలిన సారాంశము. ఇట్టి విషయసాంకర్యమును మనము దోషముగాఁ జెక్షింప నీలులేదు. ఆంధ్రమున లక్షణగ్రంథములు చాల స్వల్పముగ నున్నవి. కావునఁ బ్రత్యేకముగ చక్కొక్కశాస్త్రమునఁ గృషి చేసి యాంధ్రమునఁ బ్రతిష్ఠఁ బొందుట దుర్లభము. కావున లక్షణము లగుఛందో వ్యాకరణాలంకారముల నొకవిషయముగాఁ జేర్చి యాలక్షణసముదాయమునఁ బరిశ్రమలు సల్పి పేసఁబొందుటయే మనవారి యాశయమై యుండవచ్చును.

(1)...కవిగజాంకుశంబును, గవిసర్వగారుడంబును, గవిజనాశ్రయంబును, గవిలోకసంఘీభ నియును, గవికంఠావరణంబును, గావ్యాలంకారచూడామణియును, గావ్యచింతామణియు, నభ ర్వణచ్ఛందంబును, గోకర్ణచ్ఛందంబును, శ్రీధరచ్ఛందంబును, నసంతాపాత్మ్యచ్ఛందంబును, ఛందో దర్శణంబును, నలంకారసంగ్రహంబును, అలంకారతత్వాకరణంబును.....లక్షిపలక్షణగఁ గలవు.

[అప్పుకవీయము, వావిళ్ళవారిప్రతి. సం 1922. ప్రథమాశ్వాసము. పుట. 14.]

మఱియు నాదివాజ్యము మగుగీర్వాణమునఁ బరిపూర్ణముగ శాస్త్రుగ్రంథములు రచించఁబడియుండుటచేతను, సంస్కృతమువలననే శాస్త్రపాండిత్యమును బొందుటకుఁ దగిన సదుపాయము లుండుటచేతను, నొకవేళ నాంధ్రమున శాస్త్రుగ్రంథములు విశేషించి రచింపవలసినచో గీర్వాణవాజ్యమునుండియే విషయమును గ్రహించవలసి యుండుటచేతను మన తెలుఁగువారు తక్కుంగల యితహాసపురాణకావ్యాదుల నాంధ్రీకరిండుటకే తొడఁగిరి, గాని, శాస్త్రుగ్రంథములను విరివిగను బ్రత్యేకముగను రచించఁబూనలే దని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. అక్షతముననే మనవారు భాషాంతరీకరణముల నొనర్చుటకును, భాషాంతరీకరణముల గర్భముచేకొని సాధ్వసాధుపరిజ్ఞానమును బొందుటకును నెంతటిపరిజ్ఞాన మవసర మగునో యంతమాత్రపులక్షణములనే నిరూపింప సంకల్పించి ఛందో వ్యాకరణాలంకారములను మేళవించి గ్రంథములను న్రాయందొరకొనిరి. కావుననే యాంధ్రలక్షణగ్రంథములందు గీర్వాణలక్షణగ్రంథములందువలె శాస్త్రాంతరములతో సంబంధించిన చర్చలు కనిపింపకున్నవి. ఇట్టి విషయసాంకర్య మించు మించుగ నాంధ్రలక్షణగ్రంథములన్నింటియందు నుగలదు. ప్రథమాంధ్రలక్షణగ్రంథము నాఁబరగు చింతామణియందు మొదటి రెండుకాఠికలును గావ్యలక్షణవిషయకిము లయి యుండుటచే(2) నలంకార శాస్త్రవిషయము మొదటనే నిబంధింపఁ బడినట్లును, బ్రథమపరిచ్ఛేదము నందలి “నళి రాద్య మనంతరాక్షరం ప్రాసః” అను సూత్రమునుబట్టి యిందు ఛందోవిషయము నిరూపింపఁబడినట్లును మనము నిశ్చయింపవలసియున్నది. ఇట్లే కవిజనాశ్రయమును ఛందోగ్రంథమును రచించిన జేములవాడ భీమకవి యుం దనగ్రంథమున ఛందోవిషయములనే గాక యలంకారవిషయము లగు “కావ్యభేదపరిగణనాదులను” “హృద్యానవద్యకావ్యము గద్యము పద్యమని చెప్పఁగా ద్వివిధ మగు” ననుమొదలగు రీతులఁ జెప్పియున్నాఁడు. అలంకార శాస్త్రాంగ మగు దోషవిచారమును పిఠులముగ నొకయధికారమునఁ జెప్పియున్నాఁడు ఆంధ్రమునఁ బ్రథమాలంకారగ్రంథ మని ప్రసిద్ధికెక్కిన కావ్యాలంకార

(2) విశ్వక్సేయః కావ్యం తదవోషే పరికృతౌచ వాగ్ధా,

సావాగ్యా గసవృత్తి సాధ్యోహి రసో యథాయథం కవిభిః.

స్వప్రాజేషభాషాభిరుతాస్సంతో రసప్రబంధియః,

లోకే బహుమన్యస్తే వైకృత కావ్యాని చావ్యభూషయః,

చూడమని రచించిన విన్నకోట పెన్షయకవి కూడ నలంకారవిషయములను బాధ్య నిరూపించి యంతటితోఁ దనిని నందక మూఁడుల్లాసములలో ఛందో వ్యాకరణవిషయములను గూడ విపులముగఁ జెప్పించియున్నాఁడు. ఇట్లే తక్కిన గ్రంథములలోఁ గూడఁ గానవచ్చును.

ఇట్టివిషయసాంకర్యము కేవల మాంధ్రముననే గల దని మనము చెప్ప వీలులేదు. సంస్కృతవాఙ్మయమునందలి యర్వాచీనాలంకార గ్రంథములలో నిట్టి విషయసాంకర్యము లే కున్నను మొదటి గ్రంథ మగు నాట్యశాస్త్రమున కన్నించుచున్నది. అందుఁ గావ్యవిశేష మగు నాట్యమే ప్రధాన ప్రతిపాద్య మగువిషయ మై యుండ ఛందోవిషయములు కూడ నిరూపింపఁబడియున్నవి. నాట్యశాస్త్రమునందలి ముప్పదిరెండవయథ్యాయమున ఘనలక్షణాధ్యాయ మున చందస్సు చెప్పఁబడినది. సువ యనఁగా వృత్త మగుట స్పష్టము. వామ నుని కావ్యాలంకారసూత్రములందును, నతనికంటఁ బ్రాచీనుఁ డగుభామ హుని కావ్యాలంకారమునందును క్లిశుణ్ణి యను పేరిట వ్యాకరణవిషయ ములు ప్రతిపాదించఁబడి యున్నవి. కాని, యిట్టిసాంకర్యము కల గ్రంథములు గీర్వాణమునఁ జాలఁ దక్కువ యనియు నాంధ్రమున నెక్కువ యనియుఁ జెప్పి తీరవలయును. కాఁగా నిట్టిసాంకర్యమున నాంధ్రులే స్వాతంత్ర్యము నవలం బింప లేదనియు, సంస్కృతవిద్వాంసులు శ్రీకృష్ణమార్గమునే వీరనుసరించి రని యుఁ దెలియుచున్నది. కాని యిట్టిసాంకర్యము కొలఁదిగ్రంథములలోనే యున్న దనియు, సం దలంకారగ్రంథములలోఁ దగుమాత్రము కల దనియుఁ జెప్పవ లెను. ప్రత్యేకమగు శాస్త్రసాంశిత్యమును సంపాదించ నెంచువారు గీర్వాణ మున నిట్టిగ్రంథములనే గాక గ్రంథాంతరములయొక్క సాహాయ్యమునే యపే షింతు రనుట నిచ్చివాదాంశము.

మిఁదికారణములనుబట్టి యాంధ్రమున నలంకారవిషయము చాల నవీన మైన దనియును, నయ్యది యుపయోగానుసారముగఁ జాలవఱకుఁ గృత్తముచే యఁబడి తక్షణవిషయములతోపాటు చెప్పఁబడిన దనియుఁ, గావున గీర్వాణము నందువలె నాంధ్రమున నలంకారవాఙ్మయమునకుఁ బ్రత్యేకత లేకపోయిన దని యుచు జెప్పవలసియున్నది.

మనకు లభించిన యాంధ్రాలంకారగ్రంథములలోఁ గావ్యాలంకారచూ డ్దామణియే మొదటిదిగాఁ దోచుచున్నది. కవి యలంకారవిషయములలో

దండాచార్యునిమతమును కీతులనిషయమున వామచునిమతమును దక్షిణయలం
కారసామగ్రివిషయమునఁ దనకంటెఁ బూర్వము లగు కావ్యప్రకాశాదు లగుప్ర
సిద్ధాలంకార గ్రంథములమతము ననుసరించె నని చెప్పువలయును. ఇందలిరచ
నాప్రణాళి యిరుమిరుచుగ విద్యానాథుని ప్రతాపరుద్రీయమునకు సరిపడుచు
న్నది. కాన నిద్రియుఁ ప్రతాపరుద్రీయమును సమకాలికు లగు కవివరులచేత
వ్రాయఁబడియుండవచ్చును. లేదా, ప్రతాపరుద్రీయ మింతకంటెఁ గొంచెము
ప్రాచీన మైనఁ గావచ్చును. మూర్తికవరచించిన నరసభూపాలీయము సామాన్య
ముగ విద్యానాథుని గ్రంథమున కాంశ్రీకరణ మనియుఁ జెప్పవచ్చును. కొన్ని
విషయములను విడిచియుఁ, బైవిషయములఁ గొన్ని చేచ్చియుఁ గొన్నిపట్లఁ
గివి స్వతంత్రకీతుల ననుసరించెను. మొత్తముపై నాంధ్రులు గీర్వాణగ్రంథముల
సర్వాచీనములనే యాధారముగఁ జేసికొని గ్రంథములను వ్రాయఁ బ్రారంభించి
రనుట నిర్వివాదాంశము. అప్పకవి తనలక్షణగ్రంథమున నాంధ్రలక్షణగ్రంథ
ములనే గాక సంస్కృతలక్షణగ్రంథములను గూడఁ జేర్చినెను. అందుఁ బ్రతా
పరుద్రీయముకంటెఁ బ్రాచీన మగునలంకార గ్రంథము నాతఁడు చేర్చినియుండ
కపోయెను. (3) చూడఁమః! యలంకారవిషయములలో దండికావ్యాదర్శమునే
యనుసరించియున్నను నప్పకవి కావ్యాదర్శము నుదహరింపకపోవుటచే నతఁడు
కావ్యాదర్శమును, నట్లే ప్రాచీనాలంకార గ్రంథము లగుభామహాలంకారము,
వామనుని కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తి, రుద్రటుని కావ్యాలంకారము, ధ్వనికా
రుని గ్రంథము మొదలగువాని నెఱుంగఁ జేమో యని చెప్పవలసి వచ్చుచు
న్నది. సామాన్యముగఁ గాశ్మీరాదిదూరదేశీయులచే వ్రాయఁబడిన ప్రాచీనాలం
కారగ్రంథముల కన్నింటికిని దెరుఁగుదేశమున నక్షాలమునఁ దగినప్రచారము
లేక యుండవచ్చును. కావుననే సామాన్యముగ మన యాంధ్రాలంకారికులు
దాక్షిణాత్యుఁ డగు దండియొక్కయు, నాంధ్రుఁ డగు విద్యానాథుని యొక్కయు
గ్రంథములనే యనుసరించుట యుక్తమై యున్నది. కావ్యప్రకాశము, రసమం
జరి మొదలగు కొన్ని గ్రంథాంతరములు కూడ నాంధ్రదేశమునఁ బ్రచార
మున నుండె ననుటలోఁ గూడ యుక్తి లేకపోలేదు. విూఁదిగ్రంథముల నొకటి

(3) అవి యెయ్యెవి యనినఁ బ్రతాపరుద్రీయంబును, శువలయానందంబును, జంధ్రాలలోకం
బును, రసమంజరియైనను. [అప్పక. ప్రథమా పుట 14]

రెండింటిని విడిచి మనవారు గీర్వాణాలంకారగ్రంథముల నెఱుంగ రని చెప్పటయే నాయభిప్రాయము కాదు.

మీఁదిరితినిబట్టి చూడఁమనీకాదఁడు మూర్తికవి మొదలగువారు తమ గ్రంథరచనమునకు గీర్వాణగ్రంథముల నాదర్శములుగఁ దీసికొని రనుటలో సందేహము లేదు, అట్లయ్యుచు, జూడఁమనీ యేదో మొక్కగ్రంథమునే గాక చాలగ్రంథములను బరిశీలించి యనేకవిషయములను సంగ్రహించెను. మూర్తికవి నరసభూపాలీయ వింతుమించుగఁ బ్రతాపరుద్రీయమునే యనుసరించి వ్రాయఁబడియున్నను, నందు నాయితాభేద (సామాన్యాది) నిరూపణమునందును, రీతినివయమున ను మఱికొన్ని పల్లవు మూలములో లేని విషయము చెప్పఁబడినది. గుణములవిషయమై వ్యాతంత్ర్య మవలంబించుబడి ప్రతాపరుద్రీయమునందలి రీతి విరువదిరెండుగుణములు కాక గ్రంథాంతరములయందలి మాదిరిని పదిగుణములే యంగీకరింపఁబడినవి. కావున సీగ్రంథము లొకమాదిరిగ స్వతంత్రగ్రంథములే కాని భాషాంతరీకరణములు కావని చెప్పవలెను. మనయాంధ్రాలంకారికు లిట్లు తమగ్రంథరచనమునకు సంస్కృతగ్రంథములనే యాధారముగఁ జేసికొనినను, సంస్కృతాలంకారికుల నామముల నుట్టంకించి యుండలేదు. మూర్తికవి గ్రంథము మూఁడువంతుల మువ్వీసములు ప్రతాపరుద్రీయాంధ్రీకరణమే యైనను, గవి విద్యానాధునిపేరైనఁ దలఁచియుండ లేదు. ప్రతాపరుద్రీయనామమైన నందు గోచరించుటలేదు. అట్లు వారు చెప్పకపోవుటకుఁ గలకారణము వారిగ్రంథములు కేవల మొక్కగ్రంథమునకు భాషాంతరీకరణములు కాకుండుటయే యని మన మూహింపవచ్చును. తమగ్రంథములయందు గీర్వాణాలంకారికుల నామము లున్నచో వారిగ్రంథములకుఁ దమ గ్రంథములు భాషాంతరీకృతు లని పరులు పొరపడుట కవకాశ ముండవచ్చునను నభిప్రాయము మనవారికిఁ గలిగి, యట్టి యభిప్రాయము కలుగకుండుటకుఁగూడ వారు నామోట్టంకమును మాని యుండవచ్చును. కాని కేవలము భాషాంతరీకరణము లొనర్చినవారు మాత్రము తమగ్రంథములు మూలగ్రంథములకు భాషాంతరీకరణము లని చెప్పిరి. (4) అందు రసమంజరిని రచించిన

(4) సీ.

... .. భాస్విల్లు కోదండపతిఘనండు.

గీ. సరసకవితాచమత్కారసావ్యభాషఁ, డవని శ్రీరంగభాషదయాప్రియండు

నెలమి రసమంజరిని రచించెనందు, సరవిగాఁగఁ దృతీయగుచ్చరిబుతనరు. [రసమంజరి.]

కోదండవతియుఁ జంద్రాలోకమును వ్రాసిన సూరకవియుఁ గువలయానందమును వ్రాసిన రామయకవియు గణనీయులు.

మనయాంధ్రులు తమగ్రంథరచనమున నేదో యొక్కగ్రంథమునే యాధారముగఁ దీసికొనక యనేకగ్రంథముల సాయము నపేక్షించుటచేఁ బరస్పరవిరుద్ధము లగునభిప్రాయములు కొన్ని మనవారిగ్రంథములందు గోచరింపవచ్చును. వారియాదర్శగ్రంథము లోక్మోక్షసమయమునఁ బరస్పరము విరుద్ధాభిప్రాయములను గాని విభిన్నాభిప్రాయములను గాని దెలియపఱచుచుండుటచే, వాని ననుసరించి వ్రాయఁబడిన విషయములు కొన్ని భాషాంతరీకర్తల యభిప్రాయమును గప్పిపుచ్చును. చూడామణికారుఁడు రీతులవిషయము వ్రాయుచు వామనుని మతము ననుసరించి “అఖిలకావ్యములకు రీతు లాత్మ యండ్రు” (5) యని రీతియే కావ్యమున కాత్మ యని చెప్పెను. కావ్యమున నెట్టిప్రాధాన్యము లుండవలె ననువిషయమున “ఆరయ వస్తురసాలం, కారప్రాధాన్యవృత్తిఁ గల్పంబుల” (6) నని మమ్మటాచార్యాదులమతము ననుసరించి వ్యంగ్యములగు వస్తురసాలం కారములకుఁ బ్రాధాన్యము కలదని వ్రాసెను. వామనుని కాలమునకు వ్యంగ్యమును మాటయే లేదు. కావున, నతఁడు రీతులే ముఖ్యము లని చెప్పవలసివచ్చెను. క్రమక్రమముగ నానందవర్ధనాచార్యులు ప్రారంభించిన ధ్వనివాదమునకే ప్రాధాన్యము కలిగినది. కావునఁ గావ్యప్రకాశమున మమ్మటాచార్యునియే ప్రధాన మైన దని వాక్రుచ్చెను. అతనిమతము ననుసరించి మనపెద్దయకవి వస్త్రాదులకుఁ బ్రాధాన్యమునొసంగెను. ఇట్లు విభిన్న కాలికుల యభిప్రాయముల ననుసరించినపుడు పరస్పరము విభిన్నములును విరుద్ధములు నగువిషయములు కన్పించుట కవకాశము లేకపోలేదు గదా ! ఇట్టివిషయమునఁ బరస్పరవిరుద్ధములు కాని యాశయములనే దీసికొనుట శ్రేయము. ఇట్లే కొన్నికొన్ని విషయముల పప్రకపీయాదులయందును గోచరించుచున్నవి. కాని వీని నంతటి గొప్ప

గీ. బాలురకుఁజైన దెలియఁగాఁ గాళిదాసు, మనురచించెఁ జంద్రాలోకమును ద్రివింగ

భావఁ జేసితి నీకృప భవ్యముగను, దీని గరుణించి కైకొమ్ము దేవదేవ ? [చంద్రాలోకము.]

గీ. సరసుఁ డకలంకవంశాభిచంద్రుఁ డనఘుఁ, డైన రంగార్యవర్య సాహాయ్యమునను

గువలయానంద మిటను దెట్లన రచింపఁ, గడఁగితిన్ ద్వుమరలైనకార్యమునకు.

[గువలయానందము.]

(5) చూ. కావ్యాలంకారచూడామణి. చతుర్థోల్లాసము.

ప. 17.

(6) చూ.

...

...

...

ప 45.

దోషము లని చెప్పకుండుట మనకుఁ గర్తవ్యము. అలంకారశాస్త్రమునకుఁ బ్రత్యేకత నొసంగక కొన్ని యుపయుక్తవిషయములనే గ్రహింప నెంచిన మన వారు బాగుగ నీవిషయమునఁ జర్చలు సలుపలే దనియుఁ జెప్పవచ్చును.

మనవారు లక్షణగ్రంథములను రచించినపుడు కేవలభాషాంతరీకరణ బుద్ధినే గాక యుపయుక్తవిషయప్రతిపాదనాశయమున గ్రంథరచనఁ బ్రారంభించి యున్నను గొన్ని ముఖ్యవిషయము లందుఁ జెప్పవలసినసంగతులను జెప్పక గతానుగతికముగ సంస్కృతమునే యనుసరించినట్లు తోచుచున్నది. లక్షణగ్రంథ మేవాఙ్మయమును బరిశీలించి చక్కఁజేయుట కేర్పఱుపఁబడుచున్నదో యావాఙ్మయమున కుపయోగించు ముఖ్యములగు విషయములను నిరూపించుట లక్షణవేత్తల ముఖ్యకర్తవ్యమై యున్నది. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి దోషములను నిరూపించునపుడు కేవలము గీర్వాణము నాంధ్రీకరించుచోఁ బ్రయోజనము లేదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమున వృత్తయతిభంగదోషములవలెనే ప్రాసభంగము కూడ ముఖ్య మగుదోషమై యున్నది. మఱియు వానికంటె నిదియే ప్రధాన మని చెప్పవచ్చును. ప్రాస ముఖ్య మైన దని వేఱుగఁ జెప్ప నక్షత్రలేదు. కావునఁ బ్రాసభంగమును మనవారు ముఖ్య మగుదోషముగాఁ జెప్పవలసియుండఁగా నట్లు చాలమంది చెప్పకపోయిరి. కవిజనాశ్రయ, కావ్యాలంకారచూడామణి, సరసభూషాలీయములందు ఛందోయతిభంగములు దోషము లని చెప్పి ప్రాస భంగపు సంగతియే చెప్పఁబడలేదు. దీనింబట్టి కూడ మనవా రలంకారవాఙ్మయ విషయమున మిగుల శ్రద్ధ తీసికొనియుండలే దనియు, నాంధ్రవాఙ్మయమున దానికిఁ జాలినంత యవకాశము నొసంగ లే దనియుఁ జెప్పవలయును.

క్రమక్రమముగ నలంకారమునకుఁ బ్రత్యేకత యిఁకఁబడుచు వచ్చినది. కావుననే తొలుతఁ దక్షిణవిషయములతోపాటు చెప్పఁబడు నీవిషయము సరసభూషాలీయమున విషయాంతరసాంకర్యము లేకయే చెప్పఁబడినది-రసమంజర్యాదులందు నట్లే కలదు. మొత్తముపై విషయాంతరములం దున్న గ్రంథములకంటె నలంకారమునఁ గలగ్రంథములు చాల స్వల్ప మనియుఁ జాల నవీన మనియుఁ జెప్పవచ్చును-కాని కాలక్రమమున నిందును చాలగ్రంథములు రచింప ననేకు లిక్తాలమున దొరకొనియున్నారు. విద్వాంసులు చాలమంది యనేకగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుచున్నారు-ఆంధ్రవాఙ్మయమున నిష్టాతులైన విద్వాంసులు తమదేశ భాషావాఙ్మయపరిపోషణాభిలాష తమవిజ్ఞానము

నకుఁ జేయూత నొసంగ ననేకవిమర్శ గ్రంథములను రచించి వాఙ్మయమున కవసరము లగు నియమములను బ్రతిపాదించుచున్నారు- ఇట్టి గ్రంథములు పూర్తిగాఁ గాకున్నను గొంతవఱకైనను వాఙ్మయమున కుపయోగింపఁగల వని చెప్పవలెను.

కాఁగా నాంధ్రమునఁ బ్రాచీనకాలమున నలంకారమునకుఁ బ్రత్యేక శాస్త్రత్వము లేకపోయిన దనియు, నలంకారవిషయములు స్వల్పముగ నుపదేశింపఁబడిన వనియు నందుచే నలంకారమున కక్షాలమున నుచితమగు స్థానము లభింపలే దనియుఁ జెప్పవలెను. ఇక్షాలమున మాత్ర మీశాస్త్రము ప్రత్యేకింపఁబడి విషయాంతరములతోడి సాంకర్యము లేక యభివృద్ధి బొందింపఁబడుచున్న దని చెప్పవలయును. కావున నిప్పటివారు మీఁదిసాహిత్యవిమర్శశాస్త్రమునకు వాఙ్మయమున నుచితమగు స్థానము నీయఁదలంచుచు న్నారని చెప్పటలో సందేహములేదు.

అభిజ్ఞానశాకుంతలము.

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు—కొవ్వూరు.

శకుంతల కొడుకుం గొని పతికడ కేగెను దుష్యంతునియందు మున్ను కణ్వా శ్రమంబునఁ గన్నయచురాగము కనఁబడలేదు. ఎఱిగియు నెఱుంగ నొల్లనివారిం దెలుపఁగలనా? అని నిరాశ యయ్యు వచ్చి మిన్నక పోవం గాదనుకొనినది.

రాజా! వేఁటనెపమునఁ గణ్వా శ్రమమునకు వచ్చి నాకు నీవిచ్చిన వర ముఁ దలంపుము. వీఁడు నీకొడుకు. వీనికియూప రాజ్యపట్టాభిషేకము చేయుము. అనినది.

దుష్యంతుఁ డది విని యెఱిగియు నెఱుంగనివాడఁడ పోలే, “ఏ నెఱుంగ నిన్ను నెక్కడి, దానవు? మిన్నకయ యరుచితంబులు పలుకం,గానేల యరుగు మంబురు,హానన యెందుండివచ్చి తందులకు వడిక” అనినాఁడు.

అప్పుడు శకుంతల తనసాతివ్రత్యము నూతగాఁ గొని పెద్ద యుపన్యా సము గావించెను ఫలింపలేదు. తనయు దోడ్పాని క్రస్తుటి పోవుచుండె. అప్పు డాకాశవాని, “గొనకొని వీఁడు నీకును శకుంతలకుం బ్రియమందనుండు నేకొని భరియింపు మీతని, శకుంతల సత్యము వల్లై సాధివి సద్వినుతమహా పతివ్రత.” అని ఘోషించినది. అత దుష్యంతుఁడు సభాసదులతో,

“ఏను నీయింటియును గాని యెఱుంగ రన్య,లర్థిగణ్విమహామునియా శ్రమంబు నందుగాంధర్వనిధి వివాహమునఁ గరము, నెప్పుఁ జేసినదీనిపాణిగ్రహణము.”

“అన్య లెఱుంగమఁజేసి లోకాపవాద,భీతి నెఱిగియు నిత్యన్విఁ బ్రీతిఁ దప్పి యెఱుంగనంటినినిందఱికిప్పుడెఱుంగఁ,జెప్పినాకాశవానియచ్చెరువుగాఁగ.”

అని మహానురాగంబునఁ గొడుకు నెత్తికొని హర్షపులక లెనఁగ నాలిం గనంబుచేసి, శకుంతలమహాదేవి సతివ్రతయగౌరవంబున సంభావించె. యావ రాజ్యంబునకు భరతు నభిషిక్తుంజేసె.

ఇతఁడు భారతముగోని దుష్యంతుఁడు. ఈతనికిన్న నభిజ్ఞానశాకుంతల ములో మాఱినదుష్యంతుఁడు బాగుగ నుండెనా? మఱచుట తప్ప. దానికి శాపము కావలసివచ్చినది. శాపము నిర్నిమిత్త మనఁదగియున్నది. కావుననే దుర్వాసుఁడు కావలసివచ్చినాఁడు. ఐనను శకుంతల యభ్యాగతపూజయం

దశ్రద్ధవహించుట ఋష్యాశ్రమములలోని యలవాటులకుఁ దగినవని కాదు. ఇచ్చట మహాకవికి రసపక్షపాతమున మునులశిక్ష లక్ష్యము కాలేదు. మొట్టమొదటఁ బ్రియంవదానసూయలతో శకుంతల చెట్లకు నీళ్లుపోయునప్పుడును శృంగారమే ముదిరియున్నది ఋష్యాశ్రమములలోని పిల్లలుకదా ! ఏచదువు సంధ్యలమాటలో, ఏతపస్సుమాటలో, ఏసత్ప్రవర్తనశ్లాఘలో, ఏగృహిణీధర్మములో వారిమాటలలో రాఁగూడదా? ఎంతశృంగారప్రధాననాటక మైనను ముందు వచ్చెడిది యనురాగమయ ప్రసంగమే యయినను గొంచెము ఋష్యాశ్రమములోఁ బెరిగిన వైలక్షణ్యము కన్నట్టవలదా? “నా వాంకామశాస్త్రస్య అభ్యంతరే స్వః” అను మాటచేత నయ్యాశ్రమమున బాలికలు చదువుల నాఱితిడినవా రని మహాకవిగారే సూచింతురు గదా. సాంఖ్యయోగాదిచర్యలు ప్రసంగములోనికి వచ్చినను రావచ్చును. అథవా వాత్సల్యయనాదులు నిర్ణయించిన దాంపత్యధర్మములు మున్నగునవియు వివాహాదివిధులును నాబాలికలవిమర్శములలోనికి మాటలసందర్భమున రావచ్చును. అవి యన్నియు వదలి “పయోధరవిస్తారయితృకం యౌవన ముపాలభస్య” అని వైఖానసవ్రతముగో నున్న శకుంతలచెలులచేఁ బలికించుటయే తప్పనివనియో ?

ఆ మునికన్యక లేప్పుడును శృంగారప్రసంగములనే చెట్లకు జలములు వోయుచుఁ గూడఁ జేయుచుందు రనకపోయినను మహారాజదర్శనమునఁ దారామైత్రిని సమకూర్చి నిష్ఠపటమైన ప్రణయమును బెంచుకొని శృంగారసామగ్రిని సమకూర్చుట యసాధ్యమా ?

కాని యిది యెల్ల మహాకవిగారి శృంగారపక్షపాతఫలితమే. అట్లే కామపరవశ యై శకుంతల దుర్వాసు నాదరింపక శాపమును దిన్నది.

ఇన్నిసమర్థనల కవకాశ మిచ్చిన దుష్వంతుని మఱపుకల్పన భారత ఫక్తికకన్న మిన్న కాదేమో !

కాని కథ పంచమాంకముతో ముగిసిన దేవేంద్రసాహ్యము లేనిచో దుష్వంతుఁడు ధీరోదాత్తుఁడు కాఁడేమో ! అట్లనుటకును వీలు లేదు. వేఁటలో హస్తలాఘవము వైఖానసాజ్ఞచే నెక్కిడినశరము నుపసంహరించుట ఋష్యాశ్రమమున యజ్ఞరక్షణమునకై పీఠితాశనులఁ బాఱఁదోలుట మున్నగునవి దుష్వంతుఁడు ధీరలలితుఁడు కాఁడని చాటుచున్నవి. కాని దేవేంద్రసాహ

య్యము వంటి విక్రమకార్యము లవి కా వనవచ్చును. ఇంకొక పెద్దప్రయోజనము కానిపించును. నాటకాంతమున నిర్వహణసంధిలో, అద్భుతము. అది యుత్తరరామచరిత్రాదులలోకన్న నభిజ్ఞానశాకుంతలములో మిక్కిలము కాకపోలేదు. ఇతఁఁ గనఁబడ దని రూఢిచేసికొనిన శకుంతల పిల్లవానితో, యుద్ధకార్యములను విస్తయముతోఁ జెప్పకొనుచు సారథిద్వితీయుఁడై వీరరసాలంబనముగ వచ్చుచున్న దుష్యంతున కాకస్థికముగ మార్గమధ్యమునఁ గొండమీఁదఁ గన్పట్టుటా? ఇది యద్భుతపోషకము కా దనువా రుందురా? మఱియు షష్ఠాంకములోని ప్రవాసవిప్రలంభశృంగారవర్ణనావకాశసంపాదనముకూడ దుష్యంతుని మఱపుకల్పనకు ఫలమై యుండనోవు. ప్రవాసవిప్రలంభలోలత మేఘసందేశముతో ముగియలే దేమో? లోకాంతరగత నాయికయైన కరుణావిప్రలంభ మనిన నిదియు మఱొకకొత్తయే. కరుణమా కరుణావిప్రలంభమా, అనుశంకలకుఁ జోటియని కరుణావిప్రలంభశృంగారమున మహాకవి తనిసియుండనేమో !

కృష్ణదేవరాయలు-ఆముక్తమాల్యద.

ఓకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు, ఎం. ఏ , ఎల్. టి., రాజమహేంద్రవరము.

(గతసంచిక శేషము.)

అల్లసాని పెద్దనార్యుడు మనుచరిత్రను వ్రాసి యాప్రబంధమునులభ శైలిని నుండుటచే నంతకంటె గణనశైలిని నీయాముక్తమాల్యదను వ్రాసె నని యొకవాదము ఈవాదమునుబట్టి చూచిన నీరెండుగ్రంథములకుఁ గలభేదము శైలియందలి మార్గవశాత్తములే యవి సూచింపఁబడుచున్నది. ఈరెండుగ్రంథములకుఁ గలభేద మింతమాత్రమే యైనచో నీవాదము నంగీకరింపవచ్చును. కాని యీగ్రంథములను విమర్శదృష్టితో సమ్యక్పరిశీలనఁ జేసినయెడల నొక్క శైలియందే గాక యన్నివిషయములయందును నీరెండుగ్రంథములు భేదించుచున్న నని విశద మగును. ఈరెంటికిని యర్విధమైన భౌలికయు లేదు. శిల్పము, భావము, రసము, భావనాశక్తి, యలంకృతి, శబ్దసామగ్రి, శ్రావ్యత, యిత్యాది యేవిషయముఁ జూచినను నీరెండుగ్రంథములకు నిసుచుంతయుఁ బోలిక గాన్పించదు. కావున నొక్కకవియే యీరెండుగ్రంథములను రచించె నని చెప్పుట కేవలము దుర్గాగ్రహము-దురూహ్యము— మామిడిచెట్టున మామిడిపండును తాటిపండును బుట్టింపఁగల వృక్షశాస్త్రజ్ఞుడు, నావుకడుపున నావుదూడను గేదెదూడను బుట్టింపఁగల పశుశాస్త్రజ్ఞుడు, నీనానారూపిణి యగుప్రకృతి యందుఁబాడనూ పెనా యప్పు షొక్కకవియే మనుచరిత్రము, నాముక్తమాల్యదను రచించె నని నేను నమ్మెదను. కాఁబట్టి యీగ్రంథకర్తృత్వయశస్సు కృష్ణదేవరాయల కిచ్చుట కిష్టము లేనియెడల, మఱి యొక పేరు లేని పెద్దమరుఘ్నన కీపేరుప్రతిష్ఠల నొప్పజెప్పవచ్చును; గాని పెద్దనార్యునకు మాత్రము సమర్పించుట యంతమాత్రము వలనుపడదు.

కావునఁ దక్షిణవిషయము లెవ్వయు—ననఁగాఁ గాలనిర్ణయాదులసం దర్భము, గ్రంథమందలి వ్యాకరణాదిదోషములు, కొన్ని కల్పనలయసంభావ్యత మున్నగు నంతర్నివిష్టవిషయములను దడవి చూడకయే, సామాన్యపరిశీలన మీఁదనే యీగ్రంథము పెద్దన్నరచించినది కా దనియుఁ గృష్ణదేవరాయలో, లేక మఱి యొకకవിയో వ్రాసి యుండవచ్చు ననియు, స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. పెద్దన్ననుండి కర్తృత్వముఁ దప్పించి నపుడు కృష్ణరాయల కీయక మఱి

యొకనిమెడకుఁ జుట్టట యేటిన్యాయము? కావున శిల్పమును, శైలియుఁ బరీక్షింపఁగఁ బెద్దన్నకృష్ణరాయలలోఁ గృష్ణరాయలదే యీగ్రంథ, మని వక్షాణింపవచ్చును.

కాని, పెద్దన్నగారి పద్యములు కొన్ని దీనియం నుండుటకుఁ గారణమేమి? పెద్దన్నగారు మరుచరిత్రములోఁ గృష్ణరాయల పంశావళిఁ గూర్చి యాతనిశౌర్యప్రతాపవిజయాదికములఁ గూర్చియు వ్రాసినపద్యము లతిస్వల్పములైనమార్పులతో నట్లే యాముక్తమాల్యదయందు స్వీకరింపఁబడినవి ఉభయగ్రంథములలో నీపద్యములు సమముగా నుండుటచేతఁ గొంతమంది విమర్శకు లీగ్రంథముల నొక్కక్షవియే రచించె నని వాదముఁ బొసఁగించుచున్నారు. మఱి కొందఱు కృష్ణదేవరాయలకుఁ బెద్దన్నగారిమీఁద నున్న కారవాతిశయనూచకముగా నీపద్యములనారాజకవి యుపయోగించెనని యభిప్రాయపడుచున్నారు. మఱికొందఱు కృష్ణదేవరాయ లాత్మస్తుతిఁ జేసికొనుట కిష్టములేక తనయాస్థానకవీశ్వరుఁ డగునల్లసానివారి పద్యములను దనగ్రంథములోఁ జేర్చికొనియె నని తలఁచుచున్నారు.

పైఁ బేర్చినసహేతువులలో దేనివలనఁ గృష్ణరాయ లీపద్యములఁ దనగ్రంథమున నిమిచ్చికొనియుండవచ్చును? అత్మస్తుతి కిష్టములేకపోయిన నాశ్వాసాంతపద్యముల నెల్లువ్రాయఁగలిగెను? కావునఁ బెద్దన్నగారియందలి కారవాతిశయముచే నీపద్యములఁ దనగ్రంథమందుఁ జొప్పించి యుండవచ్చును. ఈ యూహకుఁ దోడుగ నేను మఱొకయూహ నిచట సహృదయులకు విన్నవించుచున్నాను.

కృష్ణదేవరాయలకు నల్లసాని పెద్దన్నగారియెడల నత్యంతభక్తివిశ్వాసము లుండినట్లనేకనిదర్శనము లున్నవిగదా?

“సీ. ఎదురైనచోఁ దనమదకరింద్రమునిల్పి, కేలూత యిచ్చియొక్కించుకొనియె”

ఇత్యాదిపద్యముల మూలమునఁ బ్రభువాత్సల్యము విశదమే కదా! రాజ్యవిషయములో మంత్రితిమ్మర సీరాయనికి నప్పాజీ యయ్యెను. కవిత్వవిషయములోఁ దనయాస్థానకవీశ్వరుఁ డైనయల్లసాని పెద్దన్న యారాజకవికి నప్పాజీతుల్యుఁ డయ్యె నని చెప్పవచ్చును. ఇట్లుభయులును బితృసమానులే. వారియెడల నత్యంతప్రేమాతిశయము రాయలు చూపుచువచ్చెను గదా! మఱియు నల్లసానివానిగ్రంథమందుఁ దనయేలిక యగుకృష్ణరాయలప్రశంస కృతిపతికా

రణమున నున్నది. కాఁబట్టి యాగ్రంధముఁ జదివినపు డెల్లఁ గృష్ణదేవరాయలు జైప్రికి వచ్చును. అట్లే కృష్ణరాయలగ్రంధముఁ జదివినపుడెల్ల నల్లసాని పెద్దన్న స్వరణకువచ్చుటెట్లు ? రాయలు తనగ్రంధముఁ దనయాస్థానకవీశ్వరునకు నంకితము చేయుట యయుక్తము గదా ! ఇంక నేవెరవునఁ దనకవితాగురుసంబంధ మభేదాధ్యవసాయముగఁ గల్పింపవచ్చును ? ఆకవీశ్వరుఁడు తన్నుఁగూర్చి వ్రాసినపద్యములఁ దా నుపయోగించుకొనినయెడలఁ దనకుఁ గలగౌరవము, భక్తి, కవితావదరణము, గాఢానురాగము, నివి యన్నియు నొక్కసారిగఁ జేకూరును ! కావున శాశ్వతప్రేమైకబంధస్ఫూరకముగ నీపద్యములను దా నుపయోగించుకొనె నని నేఁ జెప్పసాహించుచున్నాను.

వేటొక వాదము:—అంతఃపురములలోను దర్బారులలోను గాలముఁ గడపుచుండు రారాజుల కెన్నఁడుఁ తెలియరాని జానపదవిషయములును దత్తజ్ఞానవిషయములు నీగ్రంథమందు ననేకములు కలవు. కావునఁ గృష్ణదేవరాయలు గొక పెద్దన్న యీగ్రంధము రచించె నని యొక వాదము. రారాజులకు జానపదులజీవితము తెలియనియెడల సామాన్యజనులకు రారాజులజీవిత మెట్లు తెలియుచున్నది ? సామాన్య కుటుంబములకుఁ జెందిన కవీశ్వరులు రాజుల యితివృత్తములఁ గూర్చి వ్రాయుచున్నారుగదా ? వారి కెట్లవి తెలియవచ్చుచున్నవి. ఆలాగునే రాజులకుఁ గూడ సామాన్యమానవుల జీవితరహస్యములు తెలియఁగలవు. “రవి గాననిచోఁ గవి గాంచునేకదా ?” అన్నట్లు కవితాదృష్టిఁ గలిగిన యేమానవుఁ డైన సామ్రాట్టైనను సామాన్యఁడైనను బ్రపంచమందలి నానావిధమర్తకర్తములను గుర్రెఱుఁగుటకుఁ బ్రేరేపించెడి ప్రజ్ఞాప్రభావ మెక్కువ గఁ గలిగియుండును. అంతియేగాక కృష్ణదేవరాయలు ముప్పదివర్షములవయస్సునఱకు రాజ్యభారము వహించినవాఁడు కాఁడు. స్వతంత్రుఁడుగ సారస్వత దీక్షలోఁ గాలముఁ గడపినవాఁడు. లక్ష్మీనారాయణకవియనుసంగీతశాస్త్రజ్ఞుఁడు కృష్ణదేవరాయలబాల్యముఁ గుఱించి వర్ణించుచు “బాల్యే౭సౌ సకలకలాకలాపయక్తః” అని చెప్పినాఁడు. అనఁగాఁ జిన్నతనముననే యనేకశాస్త్రములు కళలు సాఁగోపాంగముగా నేర్చినవాడు, అని చెప్పఁబడినది. కావునఁ గృష్ణరాయఁడు తనచిన్నతనమునఁ దనయత్యున్నత నానావిధవిజ్ఞాన సౌధమునకుఁ బుసాదులు వేసికొనియుండెను.

రాజ్యమునకు వచ్చినతరువాత నైన సంతతము పండితకవీశ్వరగోష్ఠిలో మెలఁగుచుండెడివాఁడు. యుద్ధయాత్రలలోఁ దనయాస్థానకవిపండితబృందములను దనతోఁ దీసికొనిపోవుచుండెడివాఁడని యెల్లరకుఁజెల్లమేకదా? కావునఁ దనగ్రంథమునకు సంబంధించిన విజ్ఞానవిశేషములను జేచ్చి కూర్చుకొనుటకుఁ జాల నవకాశముండెను. విశిష్టాద్వైతవాదప్రతివాదములసారము నష్టాంగయోగవివరణము, నిత్యాది నిగూఢ తత్త్వపంప్రదాయము లన్నియుఁ దనగురువుల సమ్ముఖమున నేర్చికొని తాను బద్ధరూపముగ నల్లి గాని లేక వారిచేప్రాయించి గాని తనగ్రంథమం దిమిడ్చికొని యుండవచ్చును. కాఁబట్టి శాస్త్రముల యందధికారి గాఁ డనియు, మతవిషయములందలి మర్కము లెట్లు తెలియ వచ్చినవనియు నిట్టిశుష్టాక్షేపణలు కొఱగానివాదములే.

కృష్ణరాయల కంకితము చేసిన గ్రంథములలో ననఁగా మనుచరిత్రము నందుఁ బారిజాతావహరణమందుఁ, గృష్ణరాయలు కవిత్వప్రియుఁ డని చెప్పుటయేగాని యతఁడు రచించిన గ్రంథముల వేసినైనఁ జేర్చొని యుండలే దని యొకవాదము. కవిబ్రహ్మ యగుతిక్తన సోమయాజి కంకితముచేసిన దశకుమారచరిత్రమందుఁ దిక్తయజ్ఞ ప్రాసినగ్రంథములలో వేసి నైనను కేతనకవి యుదహరించినాఁడా? 'మహాభారతము' గాకపోయినను నిర్వచనోత్తరరామాయణము నేనిఁ జేర్చొనియేనేమొ తిలకింపుఁడు. అందున లేనికారణమున మహాభారతముఁ గాని యుత్తరరామాయణముఁ గాని కవితీక్తన వ్రాయలే దని చెప్పఁగలమా? బహుశః యిట్టిమహాపురుషులవిషయములోఁ గవిత్వ మొకయానుషంగికపీఠాసముగ మనపూర్వులు పరిగణించిరేమొ యని యే నూహించుచున్నాను. ఆమహాపురుషుల రాజకీయకృత్యముల తేజఃపుంజములో వారి గ్రంథరచన యొకకిరణకణముగ నుండెను. కావున వారికాన్యరచనము గణింపఁబడలే దని తోచుచున్నది. ఇప్పటికాలముననో వారి రాజకీయకీర్తికంటెఁ గావ్యములయశస్సే స్థిరమైనది. ఇట్టివియే కదా లక్ష్మీనరస్వతుల యన్యోన్యాయితీశయతారతమ్యములు!

వీనియన్నింటికంటె నెక్కువైన కారణము గ్రంథమందే యున్నది. దాని నిదివఱకే కొంత సూచించితిని. శ్రీకృష్ణరాయ లేకాదశినాఁ డుపవసించి శ్రీకాకుళములో నున్నయాంధ్రవిష్ణువును దర్శింపఁబోయి యచ్చట నాథగవత్సన్నిధి నారాత్రి గడపి యుండఁ దచ్చతుర్థయామమునఁ గలలో నాథగవం

తుండే కృష్ణ దేవరాయల కొకసందేశము తెలిపెను. అది యేమన, ‘ఆముక్తమాల్యద’ గ్రంథము తెనుఁగున రచింపు మనియే. అట్లానతిచ్చుటలో సంస్కృత గ్రంథములఁ గొన్నిటిని కృష్ణరాయలు రచించినట్లు తెలుపుచుచేసెను. కావున నట్టిపవిత్రస్థలమున, నట్టిపవిత్రసమయమున, సాక్షాద్భగవంతునిచే నబద్ధము లాడించుటకు నేరికై న మనస్సు కలుగునేమో యాలోచింపవలెను. సర్వదా, అన్యతము లాడెడుచోరులు సహితము, దేవాలయములో నిలఁబెట్టించి దేవుని యెదుట మాటలాడించిన నిజమునే వలకుదురు! అట్టిస్థితిలో నుపవాసదీక్షలో నుండిన తనకుఁ దనయిష్టదైవము సాక్షాత్తురించి ప్రసాదించునపు డాభగవంతునిచే నేమనుజుండైనఁ గల్గలాడించునేమో యాలోచింపఁదగినది. అట్టిసమయమున మృషాపచనముల కేమైన నవకాశ ముండునేమో యోచింపఁదగినది. కాఁబట్టి యీ గ్రంథములు కృష్ణదేవరాయలు దప్ప యెరులు రచియించి రని యూహించుట కేవల మసంగతము, నన్యాయము, నఘావహము.

కావున నీయాముక్తమాల్యదఁ బెద్దన్న ప్రత్యేకముగా రచియించియుండలే దనియుఁ గృష్ణదేవరాయలు రచించినప్పటికి పెద్దనాదు లచ్చటచ్చటఁ బరిష్కరించియుండవచ్చు ననియు నానిశ్చితాభిప్రాయము.

కథాసారము:—ఆముక్తమాల్యదకు ‘విష్ణుచిత్రియ’ మనునామాంతరము కలదు. ఇందు విష్ణుచిత్రుఁ డనువైష్ణవభక్తాగ్రేసరుని జీవితము నాతనికొమార్తయగు ‘ఆముక్తమాల్యద’ లేక “గోదాదేవి” యొక్కపరిణయము నభివర్ణింపఁబడినది. కావున నీ ప్రబంధమున కీరెండుపేరులును బాసఁగినవి. ఆముక్తమాల్యదకు నరవమున “చూడికొడుత్రాళ్” అని యందురు. విష్ణుచిత్రునికథ స్రావికముగ “గురువరంవర ప్రభావ” మనుద్రావిడగ్రంథమునుండి యెత్తి తీయఁబడినది.

విష్ణుచిత్రుఁడు శ్రీవిల్లిపుత్తూరులో నున్న వటపత్రశాయిస్వామి దేవాలయమునం దర్చకుఁడు. ఈతఁడు గొప్పవైష్ణవభక్తుఁడు. అందుచే నీతనికి “పెరియాళ్వార్” అనిపేరు వచ్చినది. ఈతఁడు దేవునికి నిత్యము కైంకర్యము చేయుచుండెడివాఁడు. దేవాలయపుతోటలోఁ బూలమొక్కలకు గొప్పత్రవ్వుట, నీరు పోయుట, పూలను గోసి దేవునికిఁ దోమాలెను గుచ్చుట, దేవునికి నిత్యము భూపదీపనైవేద్యాదిక్రియలు చేయుట. ఇట్లే దేవునిసేవయందే కాలము గడపుచుండెను. “ఆరామత్తొఖననక్రియాఖరఖనిత్రగ్రాహితోద్యత్తిః ప్రోమాన్నిగ్ధకరుం భవద్భవనదాసః” అని చెప్పుకొనెను.

ఇట్లుండ నాపాండ్యదేశపురాజు గొప్పశివభక్తుడుగానుండి తనముఖ్య పట్టణ మగుమధురాపురమునఁ గొండాకరాత్రి భోగిసీగృహమునకుఁ బోవుచు మార్గమధ్యమున నొక బ్రాహ్మణగేహమున

“... నెలలే చతుర్వయిని వృష్టినినాళికి రాత్రికై దివం
బున జరకై వయస్సునను, బూని వరంబున కిప్పు డుద్యమం
బనువుగఁజేయఁగావలయు.....”

అనుమాటలను వి నెను. తత్క్షణమే చింతాపరుడై జిజ్ఞుసమరలి నగరి కేతెంచి మఱునాఁ డుదయమునఁ గొలుపుదీర్చి సభకేతెంచిన పండితులను “మీమీశాస్త్రములలో నెవ్వరు మోక్షం బెలయించునో చూచి నిశ్చయింపుఁ డనికోరి యట్టిమోక్షమార్గమును జూపఁగలిగినవానికి బారితోషికముగా నిచ్చుటకు వరాలసంచి నచటనే వ్రేలాడఁగట్టెను అట్లుపైని వారందఱు నొక రిత్తో నొకరు వాదములు చేయ మొదలిడిరి. శివుఁడు మోక్షప్రదాత యని కొందఱును, ఇంద్రుఁ డని కొందఱును, అగ్ని యని కొందఱును-ఇట్లు వాదము లాడిరి. మధురలో నిల్లు సభ జరుగుచుండఁగా శ్రీవిల్లుపుత్తూరులో వటపత్ర శాయిస్వామి విష్ణుచిత్తునికి సాక్షాత్తరించి “వెంటనే మధురకుఁ బోయి రాజ సభలో జరుగుచున్న వాదములోఁ బాల్గొని వారి నందఱిని నోడించి విష్ణువు యొక్క యాధిక్యత స్థాపింపు” మని కోరెను. ఆమాటలకు విష్ణుచిత్తుఁడు వెఱ గంది తాను జమ్రులేని మూర్ఖుఁడ ననియు స్వామివారి కైంకర్యమునకుఁ దక్త మఱియెందునకుఁ బనికిరాననియు విన్నవించుకొ నెను. కాని స్వామివారభయహస్తముఁజూపి ధైర్యముఁ జెప్పి వెంటనే వెళ్లుమనిరి.

విష్ణుచిత్తుఁడు శీఘ్రముగా సభకుఁ బోయి వాదమందుఁ గలిసి భగవ త్సహాయమునఁ దక్కిన వారి నెల్ల నోడించి విష్ణుమతమును స్థాపించెను. ఆసం దర్భమున ఖండికృతేశిద్ధజనంబాదమును గూడఁ జెప్పి విష్ణుభక్తులకుఁ బర మార్థసాధనమును దెలిపెను. అంతటఁ బాండ్యరాజు సంతసించి రూకలమూట విష్ణుచిత్తుని కిచ్చి యితరబహుచూనముల ననేకములఁజేసి తాను వైష్ణవమత మును స్వీకరించి విష్ణుచిత్తుని బ్రహ్మరథమునెక్కించి శ్రీవిల్లుపుత్తూరునకు సవరి వారముగ సాగనంపెను.

ఇట్లు శ్రీమహావిష్ణువు తనభక్తు ఁ డగువిష్ణుచిత్తునిద్వారా తన కఖండవి జయము గలుగఁజేసికొని తనహృదయేశ్వరి యగులక్ష్మీదేవితో సరసముగ నల్లా

పించుచు దనభక్తులలో నీవిష్ణుచిత్తుఁడును యామునాచార్యుఁడును సగ్రగణ్యులని నుడివెను. యామునాచార్యునిఁగూర్చి తెలిసికొనుట కామెకుఁ గుతూహలము గలుగ నాతనిచరిత్ర మంతయు వెన్నుఁ డామెకు నివేదించెను.

ఇట్లుండ విష్ణుచిత్తుఁ డొకనాఁడు తనపురమందలి యొకయుద్వ్యావనములోఁ దిరుగుచుండఁగా నాతని కొక యాఁడశిశువు కానిపించెను. ఆశిశువును దీసికొనివచ్చి యచపత్యురాలయిన తనభార్యకు భగవత్ప్రసాదముగ నొప్పగించెను. ఆసాధ్వీమఃః చాల ముదమంది బాలికను దనకూఁతురుగాఁ బెంచుచు వచ్చెను. ఇట్లు దినదిన ప్రవర్ధమాన యగుబాలిక యౌవనవతియై విష్ణుమూర్తి యందు బద్ధానురాగయై యాభగవంతునిచర్యలను గూర్చినపాటలను గీర్తనలను వినుచుఁ బాడుచు లక్ష్మీకళ్యాణములను జూచి సంతసించుచుఁ దానావిష్ణునిఁ బరిణయము చేసికొనెడి భాగ్య మెన్నఁడైనను గలుగునాయని యుద్విష్ణురూపు విరాళిఁ గుందుచుండెను. తండ్రి విష్ణుచిత్తుఁడు ప్రతిదినము కూర్చుచుండిన పూలమాలికను దానొక్కసారి మెడలో ధరించి నూతిసీటను దనప్రతిబింబముఁ జూచి యానందించుచు వచ్చెను. విష్ణుచిత్తుఁ డీమాలికను ధరించుచున్న దని యెఱుఁగకయే దానితో స్వామి నలంకరించుచుండెను.

ఇట్లు విరహవేదనలఁ గూడుచున్న కుమారికస్థితినిఁ జూచి యేమియుఁ దోఁచక విష్ణుచిత్తుఁ డామెయవస్థ స్వామికి విన్నవించుకొనెను. అప్పుడు స్వామి వారు “నీకొమార్త ధాత్రిదేవి. భగవంతుఁ డగుకేశవుని వివాహమాడుటకు విరహము నొందుచున్నది. కావున నామెను శ్రీరంగమందున్న రంగనాథస్వామిసముఖమునకుఁ గొనిపోమ్ము” అని సెలవిచ్చిరి. ఆసమయమున మాలదాసరి బ్రహ్మరాక్షసులకథ విష్ణుచిత్తునికి స్వామివారు చెల్పిరి.

స్వామియాజ్ఞానుసారముగఁ గూఁతుని వెంటఁబెట్టుకొని, విష్ణుచిత్తుఁడు శ్రీరంగమునకు వెడలి స్వామివారియాలయములోఁ దానును గొమార్తయగు గోదాదేవియు రంగనాథునికిఁ యైంకర్యములు సేయుచుండిరి. ఇట్లుండ స్వామి వారనుగ్రహించి గోదాదేవినిఁ బాఠశ్రవణము చేసికొనుట కంగీకరించిరి.

అప్పుడు విష్ణుచిత్తుఁడు కొమార్తతోఁ గూడ శ్రీవిల్లుపుత్తూరు వచ్చి వివాహమునకుఁ దరలివచ్చిన స్వామివారికిని బృందారకబృందములకుఁ దగునమ్మానములు గావించి విశేషవైభవముతో వైవాహికమహోత్సవము జరిపి తన కూఁతు శ్రీరంగనాథుని కర్పించెను.

గ్రంథనిర్మాణము:—మాత్మదృష్టినిఁ బరిశీలించినయెడల, నాంద్రప్రబంధములలో నెల సీప్రబంధమందలి నిర్మాణ మత్యద్భుతము- విజాతీయము. ఈ నిర్మాణ విలక్షణభావము, ముఖ్యముగా శిల్పమునందును శైలియందుఁ గాన్పించుచున్నది. శైలీ శిల్పనిషయములలో సీప్రబంధమునందుఁ గాన్పించెడు వింతలక్షణము లేతెరుఁగు గ్రంథమందు నుండు నని తోచదు. ఇటు పంటి గొప్పకావ్య మొకమహాచక్రవర్తి రచించుట యోత యద్భుతమో దీని యందలి శిల్పమును శైలియు సంతవిలక్షణముగానే యున్నవి. ఈశైలీశిల్పములు సరియైనదృష్టితో మనము గ్రహింపనియెడల సీ గ్రంథమందలి నిజస్వభావమును మనము తెలిసికొనలేకపోవుటయే గాక కర్తృత్వనిషయముగోఁ గూడఁ బొరపడుట తటస్థించును. కావున సీ గ్రంథమందలి శైలీశిల్పవిచారణ యన్నిటి కంటె నెక్కువముఖ్యమైనది.

ఈప్రబంధమందలి శైలీశిల్పము తేలూకున నున్నవి? వీనిస్వభావ మెట్టిది? వీనిలక్షణము లెవి? ఈ పుష్కలకు జవాబు చెప్పుట యతికష్టసాధ్యమైన పని. ఇతర ప్రబంధములతీరు వేఱు. ఈ గ్రంథముతీరు వేఱు.

మనయాంధ్ర దేశమందలి పశ్చిమభాగమున నున్నదత్తమండలములలోఁ గాని నైజామురాజ్యముగోఁ గాని యెన్నఁజైనను దిరిగి యాదేశమందలి ప్రకృతిలక్ష్మి ధరించినయాకృతిలక్షణములఁ దిలకించితివా? ఆదేశమున నున్న కొండలకును మనస్రావమున నున్నకొండలకు నెట్టిభేదము, ఎట్టివ్యత్యాసము కానిపించుచున్నదో కనిపెట్టితివా? మనము లోతుగా నాలోచించినయెడల నట్టిభేదము, నట్టివ్యత్యాసమే యీ ప్రబంధమునకు నితరాంధ్ర ప్రబంధములకు నున్నట్లు భావింపవచ్చును.

ఆదేశపుకొండ లెల్లన్నవి? పెద్దబండరాళ్లు, గొప్పవృక్షములు, చిన్న పొదరిండ్లు, స్వల్పముగా స్రవించు నీటిబుగ్గలు, గణిక మొనయైనను లేని చట్రాతి బయళ్లు, వానియందుఁ గానిపించుచున్నవి. ప్రకృతిలక్ష్మి యట్లెంతో నానావర్ణ సంకీర్ణయై కొంతసుకుమారముగాను కొంతయు గ్రముగాను, దర్శనీయముగాను, భయావహముగాను బరిభవించియున్నది. గండశిల లున్నతావులఁ జెల్లులేవు. చెట్లున్నచోట శిలలులేవు. చెట్లెంతపొడవులో శిలలు సంతేపొడవులు. చల్లనినీటిచెప్పు చిమ్ముచున్న తావులఁ బచ్చనిగడ్డి పల్లికలు; నటుపైనఁ గను చూపుమేర మలమలమూడుచున్న రాతిబయళ్లు! ఈవిధముగా వేఱువేఱువిధ

ము లగునై సర్గికలక్షణములు ప్రత్యక్ష మగుచున్నవి. చల్లగ నేత్రానందముఁ జిమ్మెడు తరులతానికుంజపుంజములకును, గొడ్డువడి మొఱకువాఱిన భీషణసాహాయనివహంబులకు సంబంధములేదు. సమన్వయములేదు. నయనశుభ మగు స్నిగ్ధత్వము, సుమహారత, పటుత్వము, నానాహాపసమ్మేళనమువలనఁ గలిగిన సౌందర్యము గానరాదు. ఆయాహాపము లన్నియుఁ గలయిక లేక వేఱుపడి వైకల్యభావమును బుట్టించును గాని సంయోగముఁ బొంది యేకత్వదృష్టిఁ గలిగించుట లేదు. ఈస్థితియే యీ ప్రబంధమందలి శైలీశిల్పములలోఁ గాను పించుచున్నది.

ఈ ప్రబంధమందునిర్దాణచాతుర్య మంతగఁ గనఁబడదు. తిలశంకుల న్యాయము. గుణములు దోషములు విస్ఫుటముగను వేఱువేఱుగను బొడిచి కొని యున్నవి. తీర్థమునకుఁ దీర్థము! ప్రసాదమునకుఁ బ్రసాదము! అవయవ నిర్దాణములో సౌష్ఠవసౌభాగ్యము మృగ్యము; సమన్వయసౌందర్య మదృశ్యము.

ఈవృధగ్భావ మన్నివిషయములయందుఁ గానుపించుచున్నది. రసము, భావము, అలంకారము, కథాసంవిధానము, భాషాప్రయోగము, ఇత్యాది యన్నివిషయములందును విరోధలక్షణములకు సమీకరణము కలుగ లేదు.

అలంకారమును గుఱించి ప్రధమమున విచారితము. చక్రనిస్వభావోక్తు లెన్నియో హృదయాహ్లాదకరముగ నచ్చటచ్చట నలరారుచున్నవి. వాని మిసిమితనమును, బరువమును, గ్రొవ్విరి నెత్తావిపాలుపును, దలంపునకుఁ దెచ్చుచున్నవి. ఈస్వభావోక్తులను జూచి యొకవిమర్శకశ్రేష్ఠుఁ డిట్లు వక్తాణించియున్నాఁడు. “తిక్తన, శ్రీనాథుఁడు, సూరనార్యుఁడు మొదలగు కతిపయ కవిశిరోమణులు సకలజనమహోహ్లాదకరములైన స్వభావోక్త్యలంకృతసూక్తులను మెండుగ న్రాసియున్నారు. ఈకవికూడ నట్టివాఁడే.” (మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులు.)

ఇది యంతయుఁ జాల బాగుగానే యున్నది. కాని, యారెండవదృశ్యముఁ జూడుఁడు! ఆలెక్కరు మిక్కుటమైన దిక్కుచూలిన యుత్పేక్షాతండములఁ జూడుఁడు. ఆయుత్పేక్షలలోఁ గొన్నింటియందుఁ దక్కు సామాన్యముగా నొకమాడ్డు, ఒకసందర్భము, ఒకయందము, నేమైన నున్న వేమో చూడుఁడు! ఏవస్తువైనను మతేవస్తువుననైనను బోల్చి యుత్పేక్షించుటయే! బోడితలకు మోఁకానికి ముడివెట్టుట! కోడిగ్రుడ్డునకుఁ గొండచిలువకుఁ బోలిక! బదరీబాద రాయణసంబంధములు! వడగండ్లు, సుమారు పదిరకములుగ నుత్పేక్షింపఁ

బడినవి. పులిసిన పెరుగుముక్కలు, బాల్యదంతములు, వడిసెలయుండలు, ముత్యములు, అమృతబిందువులు, తామరతూడులు, ఇత్యాదులు.

2. ఆరుద్రపురుగులనుగూర్చి సుమా రయిదాటువిధములగు నుత్పేక్ష వర్ణన లల్లఁబడియున్నవి:—ఎఱ్ఱనికుచ్చులు, అగ్నికణములు, ఇంద్రధనుస్సు కరఁగినముక్కలు, అంగారక గ్రహముయొక్క పిల్లలు, ఇత్యాదులు.

స్వభావోక్తులను జూచి సంతసించుటయా, యీవెఱ్ఱితలలు వేసిన యుత్పేక్షలనుజూచి విసుప్రజెందుటయా.

ఇక భాషావిషయముఁ జూడుఁడు. పూగుత్తులతో నింజారు నిద్దంపు తెలదీఁగలఁబోలు మృదువులై సరసములైన పద్యము లొకతావునఁ, గంటకములవలె మనస్సు చివుక్కుమన గుచ్చుకొను మాటుమూలకఠినశబ్దములు కలిగిన కర్తృశబ్దము లొకతావున—మృదుమధురఘోషిఁ జూచి సంతసమా ! శ్రుతికటువులై క్లిష్టపదజటిలమైన రచనఁజూచి విచారమా !

కథాసంవిధానమునఁ గూడ నిట్టివిరోధస్థితియే యున్నది. ఇతివృత్తకథనమందలి కూర్పు, నేర్పు, చిక్కఁదనము, ఔచిత్యము, ప్రయోజనమును జూడుఁడు ! వర్ణనములందలి నిరంకుశవిహారములు నిష్ప్రయోజనకల్పనములును జూడుఁడు ! మూలకథను బెంచుచుఁ జేర్చిన యితరాఖ్యాయికల యప్రసక్తత, అనావశ్యకతఁ జూడుఁడు. ఋత్వాదిదీర్ఘవర్ణనలు, కథాసరణియం దధికాంత రాయములు గలిగించుట యనుదోషము గాక యీయాఖ్యాయికల యద్భుత్వాసంబంధమువలనఁ గలిగిన యతుకులబాంతబ్రతు కనఁదగు రెండవదోషముఁ జూడుఁడు. మహావిష్ణువు తనమనోవల్లభ యగుకమలాలయకు సర్వగోష్ఠిని యామునాచార్యచరిత్రముఁ జెప్పఁ బ్రసాదించిరి. కావున భూతభవిష్యద్వర్తమానముల కతీతముఁ డగుభగవంతుఁడు భవిష్యత్పురుషుఁ డగుయామునాచార్యులవారి చరిత్రముఁ బూర్వపుగాధగా వర్ణించినారు. భగవంతునికి దేశకాలపరిచ్ఛిన్న భావము లేదు, గాన మనము, ఔచిత్యానౌచిత్యవిచారము చేయఁగూడదు కాఁబోలు. మఱియు నీసర్వస్వతంత్రుఁ డగుభగవంతుఁడు తన భక్తాగ్రే సరునకు మాలదాసరిభక్తిప్రభావమును జెప్ప నుద్యోగించెను. కావున స్వామివారి నుడువు లచ్చట నవశ్యకములా? యనావశ్యకములా? యను ప్రశ్న కెడములేదు. మన మందఱము విని తీరవలెను. ఇట్లు సర్వేశ్వరునియంతకణ సంభూతుఁడును, భూలోక ప్రతినిధియు నై నకృష్ణదేవరాయలునుగూడ శ్రీమహా

విష్ణువువలె స్వచ్ఛందవర్తనుడై వాఙ్మయనియమముల కతీతుడై యధేచ్ఛా విహారముగా నీకథను గల్పించెను ! కాని సామాన్యకావ్యశిల్పసూత్రముల నియమము లిందుఁ గానరావు.

కథాభాగములన్ననో చక్కని యుద్యానవనపంక్తులవలె నిండుసోయగ మున నిర్మలానందము నొదుపుచుండ, వర్ణనభాగము లంతయు లేని యరణ్యముల వలె బోవంబోవ నలంకరసూత్ర మే కలిగించుచున్నవి.

ఈవిధముగఁ గథాసంవిధానమందు విరోధభావమే కాని సంయోగము సమన్వయము, సౌష్ఠవము కానఁబడవు.

ఇవిద్విధమైన వివరీతస్థితికిఁ గారణములు రెండు మూడు గానోపు నని నాకుఁ దోఁచెడిని. (1) శ్రీకృష్ణదేవరాయలు నైజప్రకృతిచేఁ గవియైనను గావ్యపరిశ్రమయే ప్రధానవృత్తిగాఁ జేకొనిన వాఁడుగాఁడు. గ్రంథరచన యతనికి రాజకార్యవ్యాకులతనుండి యలవోక నిచ్చిన విశ్రాంతివని. కావునఁ గవిత్వమునకుఁ గావలసినపరికరములు పరిమాణములు సంప్రదాయములు మున్నగునవి దీర్ఘచింతనచేతను దడేకదీక్షచేతను సంతరించికొని, యుపయోగించుకొను నవకాశము నలవాటును లేక యుండెను. కావునఁ గావ్యనిర్మాణ మందలి యవయవసమష్టి, సౌష్ఠవము, లాతనియంతర్బుద్ధికి గోచరించియుండకపోవచ్చును. సమన్వయశక్తి కేవలము ప్రజ్ఞాఫలమే గాక పరిశ్రమఫలము కూడను. (2) కృష్ణరాయ లేతత్త్వతికావ్యమునందు మహాకవులు రచించిన ప్రబంధములను మేలుబఁతిగా నిడికొని నిర్మింపఁబూనుకొనియుండెను. పెద్దన తనమనుచరిత్ర మాతాశ్వాసములగ్రంథముగాఁ బెంచెను. ముక్తుతిమ్మన్న తన సారిజాతాపహరణము నైదాశ్వాసములుగలదిగాఁ జేయఁగలిగెను. వీరిద్దఱును దనయాస్థానమందున్నకవులలో ముఖ్యులు. వీరిచేతలకుఁ దాఁజేయుపని పెలితి పొందఁగూడదు. కావునఁ దనగ్రంథ మైదాశ్వాసములకుఁ దగ్గఁగూడదని యోచించియుండును. కాని తనయాస్థానమందున్న మాదయ్యగారివల్లన్న రాజశేఖరదీలాసమును మూఁడాశ్వాసములగ్రంథముగా రచించెను. భూర్జటి కవి కాళహస్తిమాహాత్మ్యము నాలుగాశ్వాసములలో ముగించెను. వీరి సంకుచితమార్గమును ద్రోక్షక పైఁజెప్పిన పెద్దనాదికవులదారినిఁ బోవనుద్యోగించి తనగ్రంథమును మూఁడునాలుగాశ్వాసములు గాక అయి దాశ్వాసములకుఁ దక్కువగాకుండనుండవలె నని సంకల్పించుకొనెను. మనుచరిత్ర నాతాశ్వాస

ముల గ్రంథముగా వ్రాసినను గావలసినంతమూలకథ యున్నది. కాన సేగి లేక పోయెను. పారిజాతపుకవి వాద్దేవికి వరలనూజుఁడు గాలిఁ బ్రోవుఁజేసి మెప్పించు గలమేధావి. వీరితో సమానమగునుద్దిగ రచించఁబూనుకొన్నకవికి బెద్దన్నవలె గదయైనను వలసినంత యుండవలెను; లేక తిమ్మన్నవలె బట్టిన దంతయు బంగారముఁ జేయఁగల కవితాపరుసవేది యైన నుండవలెను. ఈరెండును లేని కవిత్వజుఁడు తన యాశయమును నవకాశమును బట్టి సర్దుకొనఁగలిగియుండిన బాగుండెడిది. అట్లు సర్దుకొనలేక పోవుటయే కృష్ణరాయలు చేసినగొప్పపొర పాటు. న్యాయముగా “ఆముక్తమాల్యద” మూఁడాశ్వాసములగ్రంథముగరచించినచో నెంతరమణీయముగా నుండెడిదో చెప్పనలవి గాదు. రాజశేఖరవిలాసము, కాళహస్తిమాహాత్మ్యము, నాసికేతోపాఖ్యానము—ఇత్యాదిగ్రంథముల కెంతమాత్ర మిడుతీయకపోవును. అట్టిసితిలోఁ జక్రవర్తికవి యనవసర మగు నత్యాశకుఁ బోయి తీరు తెలియని శిల్పివలె దనశ్రమ యంతయు వృథాచేసి కొనెను. తన ప్రబంధము నైదాతాశ్వాసములవఱకుఁ బొడిగించుట కొఱకే గాని మఱియొక యవశ్యప్రయోజనము లేకయే ఖండిత్యకేళిధ్వజసంపాదము, యామునాచార్యచరిత్రము, ఇత్యాదులు చొప్పించఁబడినవి యని నాయాశయము. (3) ఇంకొక కారణముఁగూడ నేనూహించుచున్నాను. ఆనాటికావ్యములన్నియుఁ బండితసభలలోఁ బ్రామాణికముగఁ బరిష్కృతములైన పదకుఁ బ్రకటితము లగుచుండెడివి. నందిమల్లన ఘంటసింగన తమప్రబోధచంద్రోదయములోఁ జెప్పినట్లు—

క. “పారిఁబారి నొప్పనలాకల, నొరసిన కుందనపుఁబూదియును బోలె సభకొనరసుల సంఘర్షణమున, వరకవికావ్యంబు మిగుల వన్నెకు నెక్కుకొ.”

అనిన ప్రకార మాంధ్రగ్రంథములను బండితులును గవులును విమర్శించి చర్చించి యంగీకరించినపదకుఁ గాని కృతిభర్త లాకృతుల నంగీకరింపరైరి. మఱియు ముక్తుతిమ్మన్న తనపారిజాతహరణములో

క. “ప్రతివర్ణవసంతోత్సవ, కుతుకాగతసుకవినికరగుంభితకావ్య

స్మృతిరోమాంచవిశంకిత, చతురాంతఃపురవధూప్ర-సాదనరసికా”

అని శ్రీకృష్ణదేవరాయలను గొండాడెను. కావునఁ గృష్ణదేవరాయలు తనపూర్వులవలెనే వసంతోత్సవకాలమున గ్రంథములను బండితసభలో విని చర్చించి బహూకరించుచు వచ్చెను. కాని యట్టివిమర్శనావకాశమీ యాముక్త

మాల్యదకుఁ గలుగలేదని నాయభిప్రాయము. చక్రవర్తి రచించినప్రబంధమును విమర్శించుట కెవ్వరికి సాధ్యమగుచు? సార్వభౌముఁడు చెప్పిన దంతయు లెప్పు యే! అందఱును దలయాఁపవలసినదే! కావున సిగ్రంధమందలి దోషములను సూచింప సాహస మెవ్వరికినిఁ గలుగలేదు. అట్టిదురవస్థ యేతద్గ్రంథమునకుఁ దట్గించిన దని నాయూహ. ఏలయన నాకాలమందలి ప్రబంధములలో దేని యందైన నింతవిపరీతముగా విరోధభావములు సమన్వయమొందకుండ నుండ లేదు. ఇంతయెక్కువగా నిర్మాణదోషములు దీనియందుమాత్రమే కానఁబడు చున్నవి. కాఁబట్టి వే॥ వేగకటరాయశాస్త్రులువారు చెప్పినమాటలు “వాఙ్మయమునకెల్ల ముఖ్యముగా నాంధ్రవాఙ్మయమున కెల్ల నెల్లయై యుండున ట్లీగ్రంథము రచించినార”నుమాటలను నేనంతగా షిశ్వసింపను. దీనికంటె నెక్కువ సమన్వయ పుష్టి గలిగినప్రబంధము లాకాలముననే కాన్పించుచున్నవి. మనుచ రిత్రము, పారిజాతాపహరణము, వసుచరిత్రము, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, మున్నగు ప్రబంధరాజము లీయాముక్తమాల్యద కన్న వైలీశిల్పవిషయములలో మిన్న లని నాయభిప్రాయము.

(సశేషము)

రస్తు.

పరమాత్మనేనమః.

వ. సు. రాయనివిజ్ఞప్తి

శ్రీమద్రాజమహేంద్రనజ్జనమనఃక్షేత్రంబులందుం గవి
గ్రామణ్యాదరబీజరోపముఁ గృపం గావించి, సావర్ణభూ
మాముఖ్యంబులు తద్బహుకృతివిశేషంబుల్ ఫలింపించునా
నామర్త్యాదికభూతజాతబహిరంతర్యామి కే మ్రొక్కెదన్. 1

మ. కవి వీణా! వ. సు. నాటకంబుచు, జగత్తర్త! శుభాంతంబు స
ల్పవె యం చే మును* చాటుపద్యమున నిన్ బ్రార్థింప, నావాకు నీ
చెవి సోకెన్, దొరఁకొం టిటుల్ బహుమతుల్ చేయింప, రెండేండ్లు త
క్కువగా నెప్పది యావయస్సునను నాకున్ ; భక్తచింతామణీ. 2

క. శ్రీకాంతుఁడు వ.సు. రాయబహుకరణసమాజమును, దమద్యమలతకున్
బ్రాఁ కగుసుశ్రీకుల, సభ, నాకల్పప్రాయకవిముఖాంగముఁ బ్రోచున్. 3

ఉ. రాజమహేంద్రపౌరగణరత్నము న్యాపతి సుబ్బరావుజీ
మాజలదుర్గయాధ్యుఁడును, మద్గురుమూర్తి నృసింహముఖ్యులున్
యోజన చేసి యీ, గొనితి “సూక్తిసుధానిధి” యంకనంబు, వి
భ్రాజితహేమకంకణము, రాంకవయ్యగ్గము నేఁ గృతజ్ఞులన్. 4

చ. నలువదియైదువర్షములు నావయ సాజ్జనమందుఁ జెల్లుటన్,
నలుఁగడ వేనవేల్ గలరు నాలుగువర్షములన్ మదీయశి
ష్యులు గురుభక్తియుక్తులు; మహోన్నతమంత్రి పదస్థుఁ డత్రైగం,
దలఁచె నొకప్పు కంకణము నా; కది చేకుట నిప్పు డీక్రియన్. 5

ఉ. పౌరు లుదారు లీకటక భారము వాగ్ధకమందు నాకయిం
బేరిమిఁ బెట్టినారు; తమప్రేమమె కాని మదీయశక్తి దా

*చ. కడచిననాళ్ళుఁ బైఁ బడిన కష్టములం దలపోయ నిష్ఠ నా
యొడల గగు ర్వడంకుఁ జెను రుప్పటిలం; బెడగొండలట్టిపె
క్కిడుమలకుం దొలించి యెటు లీసితి నిల్పితో; యంచ నబ్బురం
పడుదు; శుభాంతముం జలుపున్మా వ.సు. నాటకమున్ జగత్తనీ.

మారయ; రందుమీఁద నుట వొలిరు, దావయి నున్నిపట్టముల్;

దీగమి నిన్ని యీసభను దెంపునఁ బూనుమ లేనిసత్తువఁ. 6

క. ఎడమకరముబొట్టవేల్, కడుబాధాభరము నాకుఁ గలిగించు సదా;

కడియపుబరు వక్షడ ని, ప్పడు; ములుములువోలె నిద్దిపుచ్చునో దానిఁ.

క. కుడికరమ! వయిఁడికడియము, నెడమకయికిఁ దొడిగిరనుచు నీరసపడకే;

కడిమియు గరిమయుఁ బుట్టునఁ, బడయుభవాదృశులకేల బంగరుబిరుదుల్?

మ. పరమేశుండు దయాఘఁ డేకరణి నన్ బల్లించె, సూక్ష్మాదు లా

సరణిం బల్లి న, మెచ్చి, యందుకయి, భాషాసేవకుం డంచు నా

కురుసత్తారము రాణ్ణహేంద్రపురముఖ్యుల్ సల్పి; రీకార్య మా

గురువర్యున్ గుణధుర్యుఁ జెందు ధ్రువ; మన్తొం చేను హర్షించెదన్. 9

తే. కంకణగ్రహణంబుఁద్యాగంబుఁపాజ, చుగుచువ. సు. రాఘవమ్మన; కందొకంఁడె

యిందిపుడుగాంచు బుధులెంతు రేమొ నేతి, బీజకాయయటంచునా పేరు నేఁడు.

మ. గురుమూర్త్యాదిమదిష్టశిష్యులకుఁ, దెల్లుంభీష్టముఖ్యాంధ్రసో

దరసంఘంబునకున్, జరంబుగ మనస్థనైవనసామీఁదియా

దరమున్ మొన్నటిమజ్జ్వరామయజసంతాపంబు సుబ్బించె; నం

బరకీర్ణం బగునీటియావిరి ధరన్ వర్షించు ఘర్జంబునన్. 11

ఆ. శ్రావణమున నాదు జనకపాదులతిథి, నాఁడు నాకు వేఁకి; గీజొకప్పు

మేలు గూర్పు; బిరుదు, సాలులు, సావర్ణ, కంకణముఘటించెలంకణములు 12

చ. మునుపె బుధాదరై కగుణభూషణవేమురిశ్వనాథశ

ర్మ నుడివెఁ గంకణాదిబహుమానములన్ నను గారవింపఁ దా

మనుకొనుచుంట; కొంతవఱ కయ్యె మనోరథసిద్ధి యిప్పు; డ

చ్చున నిఁక సంపుటత్రయిగఁ జూడఁబడన్ వలె నన్ని మృత్యుతుల్. 13

చ. పటుమతి సభ్యుఁ డీచెఱకు వాడకులుండు పరోపకారి వేం

కటపదపూర్వరామయ, ప్రగల్భుఁడు మత్ప్రియశిష్యుఁడుం గదా !

కటకకలాపకల్పనముఖక్రియలన్ గురుకార్యదర్శి కి

ప్పటిగురుకార్యసిద్ధిఁ గుడిబాహు వటం ద్రది తత్సర్వధర్మమే. 14

చ. కృతి నయదర్పణంబు రచించితిఁ గృష్ణున కంకితంబుగన్,

మతి నిడి పంచతంత్రమున నాలవతంత్రము లభినాశ మ్

కత, గతభావనామనమ గద్య; మముద్రిత; వప్తిపూర్తి గా
బ్రతుకున కొమహోత్సవముభంగి బయల్పడెఁ బేరు నేటికిఁ. 15

ఉ. భారతవిశ్రుతాఖ్యమును బంచమవేదము నాంధ్రభాష కా
ధారముగా రచించినస్వతంత్రులు, నన్నయ ద్విక్ల నెట్టి నక
భూరియశశ్వరీరులు, త్రిమూర్తినముల్, మును సుప్రమాణవా
ధారఁ గవిత్రయం బని బుధస్తతిపాత్రము లైరి ముహ్వరున్. 16

ఉ. భావను రాణ్ణహేంద్రమునఁ బాదము వెట్టితి; నాఁ డిటం గవుల్
వావిల వాసుదేవగురువర్యుఁ డొకండు, వివేకవర్ధనీ
ధీవరపత్రికాధిపతి దేశికవీరపలింగ మొక్కఁడుం,
గావుటచేఁ గవిత్రయముగా గఁచియించిరి మ మ్మిటీవలన్. 17

క వ.సు.రాయబహూకృతినం, ఘనదధ్యక్షుండు, పరార్థఘటకుండు, శతా
యుసుఁ బడసి యాంధ్రభీష్టుండు, వసుమతి వాగీశుకరుణ వర్ధిలుఁగాతన్.

తే. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాధ్యుపాధ్యక్షుం డఖిల
ఖండపాండిత్యవిశ్రుతాఖ్యుండు నాంధ్ర
మాళి, సర్. స. రాధాకృష్ణమహీతుఁ, డస్త
దీయభాగ్య మేతత్సభాధీశుఁ డగుట. 19

చ. మును పిట నో. జె కూల్జ్రియివిభుండు కళాలయనేత్యుం డౌచు నుం
డినతటి నీమహామహుండు నేచును నొజ్జల మందు; వీరిద
ర్యనము తృతీయ మిప్పు; మును రైలున నొక్కపు: డీనభాధినా
ధున కిడుతన్ విధాత వరదుండు నిరామయతన్ జిరాయువున్. 20

తే. మూలసంఘాన కాంధ్రభీష్టుం డధీశుఁ;
డాంధ్రవిశ్వవిద్యాధ్యుపాధ్యక్షుండు నభ;
కాంధ్రకపికి సప్తాసంపుటదనిది; బలె !
యెట్లు గురుమూర్తి గూర్చెరా యీత్రయంబు ? 21

చ. అడిగినయట్లు నల్పును శుభాంతముగా వ.సు. నాటకంబు ము
న్నిడుమల ముంచియున్నఁ బరమేశ్వరుండంచును దోచునట్లు పెం
జడి యుదయాదిగాఁ గురిసి సంజకడన్ దెఱపిచ్చె నన్నుమె
ర్వడిఁగొని తెచ్చి సత్త్వతులు పారు లిడన్ బురమందిరంబునన్. 22

మ. సమ నాంగీరస నాశ్విన ప్రథమపక్షప్రాప్త మాసామ్యవా
రముతోఁ గూడుత్రయోదశిన్, బుధకవివ్రాతస్ఫురత్పైరసా
ధమునన్ రాజమహేంద్రమందు సభ రాధాకృష్ణసత్సన్నిధిన్
సమకూడెన్ వ.సు.రాట్టపీఠునకు సన్మానం బనూనంబుగన్. 23

మ. తెలుఁగుంబాసకుఁ బోషకుం డిటనె యాదిన్ రాజరాజేంద్రుఁ; డ
వ్వల మస్తేశుఁడ; వీరభద్రధరణీపాలుండు దర్వాత; వి
ద్యలభోజుం డగురాయ లాల; నిపుడో, యాధారు లేతత్సభా
స్థలరత్నాభరణాయమానులు జమీన్ దారుల్ మహల్ దారులున్. 24

ఉ. రాజమహేంద్రపట్టణవరంబు పురాతన మాంధ్రభూమి; వా
ణీజగదంబ లేకమతి నృత్యము సల్పెశురంగధామ; మిం
దే జయభూతి; కోడలికి నెక్కుడుగౌరవ మత్తకంటె ని
చ్చో; జరసంప్రదాయ మిది సుస్థిర మయ్యెడు మెప్పు డిష్టరిన్. 25

వడ్డాడి సుబ్బారాయఁడు.

అభివందనము.

—వడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగారు, ఖాసింకోట-

శ్రీదేవి, లలితహాసా, పాదితవిజ్ఞానయోగవైభవసుప్రా

సాదవిహారిణి మనవ, వడ్డాదికులము నోముతా గటాక్షశ్రీలక్ష్మి.

1

మ. శ్రుతితత్వైచ్ఛిక బురాణపూరుషునిఁ, దీర్ఘక, సూర్యనారాయణుఁ
దతభక్తి భజియించునాయుజుఁడు సీతారామపాదాబ్జసం
గతశీర్షం డగునట్లు, నేనిపుడు త్వత్తల్పాణపాదాంబుజా
ర్చితచిత్రభమరుండ నైకొలుతుఁ దండ్రీ ! భద్రసంసిద్ధికై.

2

ఉ. రామయతాత ప్రోదియమరక విభవాతిశయమ్మునొంది బల్
సీమముతో సరస్వతిని నిత్యముఁ గొల్పుచు మీరుఁగొన్నయు
ద్దామసుధాభిరామకవితారమ తా మనవంశవర్ధన
శ్రీమెఱయించి మిత్రుల కశేషశుభప్రతిపాది గావుతా !

3

చ. అమృతరసప్రసారవచనాదృతిమై సుమనోమనోవినో
దము రచియించి యాంధ్రకవితాహృదయేశ్వరులైన విజ్ఞలక్ష్మి
మిము నతిభక్తి నాంధ్రజగమే భజియింపుచునుండ నన్న మీ
కొమరుఁడ నైన నేనెపుడుఁ గొల్పుటవాకొననేల వేఱుగ ?

4

గీ. మామనఃపీఠములయందు మీమనోజ్ఞ, పుస్తకసరస్వతిని నిల్పి పూజఁజేసి
తత్ప్రసాదమునొంది, సార్థకతఁగాంచి, యలరుదుముసుబ్బరాయబాబయ్యగారు!

క. నామావశిష్ట మయ్యెను, రామయబుధపుత్రతిమ్మరాజకవికృతుల్ ;
స్వామీ ! నింపిరి పృథుకీ, ర్వామోదము దెసల మీర లన్వయ మలరక.

సీ. నన్నయార్జునకుఁ బ్రసన్నులైన త్రిమూర్తు లేతెంచి మీలో వసించిరేమొ
తిక్కనమఖి కేలనెక్కిని మించుబంగరుగంటమే మీకు దొరకెనేమొ
పోతనామాత్యు విశ్వాతీతకవితామృతరసంబునే మీరు ద్రావి రేమొ
పింగళి సూరకవి ప్రవరుండె మీయాకారసంపత్తి నలరునేమొ
కాక గోదావరీదేవి కమలవిలసి, తార్ఘ్యపాద్యమ్ము లిచ్చి మిమ్మనవరతముఁ
బూజల నలర్చునే? రాజరాజనగర, మింత యభ్యుదయమ్మన నెనఁగునొక్క!

క. పొందఁగఁదరమే? కవితా, బృందారకభూజనికట మేరికీ; దచ్చా
యం దరిసితి; ధన్యుడ; నివె, వందనములు సుబ్బరాయ బాబయ్యగారూ !

క ఆతతవడ్డాదికులా, బ్బాతవనీరవికి భీమశంకరకవికి

మీతమ్మనకుఁ దనయుఁడ, సీతారామాంజనేయచిహ్నించితుండక.

వసురాయసన్తాననవరత్నములు.

చంద్రాభట్ల రామమూర్తిగారు- రాజమహేంద్రవరము.

- క. వడ్డది సుబ్బరాయని, దొడ్డకవనమునకుఁ బారితోపికమిడఁ జే
ర్వడ్డజను లీపురంబున, సడ్డను సభజరుపు తెంతోసంతసముగదా !
- క. వసురాయజీవకవితకుఁ, బసదన మిచ్చుట ప్రజాస్వభావము, గంగా
రసమాని దానిఁ బొగడని, రసనగలాఁ డెవ్వఁ డీధరతలమందున్.
- క. తెలిచానకలిమిచెలువలు, కలసిమెలసి నీగృహంబుకడ నర్తనమున్
సలుపుదురు; భవద్యాగృహము, సుభముగా దన్యులకు; వ. సు. ఖ్యాతకవీ!
- ఉ. శత్రువులేరు లే, రరయ సంతతముం గడు ప్రేమగూరు స
న్నిత్రులె గాని; విద్దియల నిర్లగోష్ఠియె గాని, యన్యమే
మాత్రములేదు నీకడను, మాదృశు, లోవసురాయ ! వృద్ధులే
ఛాత్రులుగా మెలంగుదురు; చాఁగురె ! త్వత్ప్రత్యుభయమెట్టిదో ?
- ఉ. చిన్నయసూరివ్యాకృతివిశేషములన్ వసురాయ ! నే భవ
త్సన్నిధి నేర్చినాఁడఁ గద; శాంతివినీతిసుబోధనక్రియల్
నిన్ను వరించియుండుటను, నిచ్చులు వత్తురు పెద్దవారలుం
జన్మలుఁ బుస్తకంబులను జేకొని నేర్వంగ నీదుపజ్జకున్.
- గీ. ఆంధ్రసారస్వతపరిషదార్యులిడిరి, నెనుకఁ గవిశేఖరుండను బిరుదు, విజయ
నగరి; వసురాయ! రాణ్ణహేంద్రబుధులిడిరి, మరలనూక్తిసుధానిధిబిరుదునేడు.
- గీ. సంతసమునరాజమహేంద్రసభ్యజనులు, స్వర్ణకంఠమునరాంకవద్యయమునఁ
జేర్చిసూక్తిసుధానిధిబిరుదున నిను, సత్తరించుట వసురాయ ! శ్లాఘ్యతమము.
- సీ. ఇంటింటి కూరూరి కేగి పెద్దలయొద్ద రేపుమాపును జేపు రింపకుండ,
నాత్మలాభార్థ మై యన్యమాన్యులకుఁ జేకూరునర్థముఁ జెడఁ గొట్టకుండ,
నింతటివాడ నే నంతవాడ నటంచు స్వీయప్రశంసఁజేసికొనకుండఁ,
దగుఁదగండనువివా దములు సత్ప్రతిసభాస్థలమందుఁబండితుల్ సలుపకుండ,
నాంగ్రభాషామతల్లిక యాదివేద,రూపమునఁ బాదుకొన్న నిరూఢిగన్న
రాణ్ణహేంద్రానగ నెవసురాయసుకవి, నిరుపమానసమ్మానము నేడు; బళిర!
- గీ. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయోపాధినాథ, పదవినన్న రాధాకృష్ణపండితుండు,
సాధువసురాయసన్తాన సభకునగ్రి, యాసనాధిపుఁడగుటభాగ్యంబు, నేడు.
- గీ. సుప్రసిద్ధుని వడ్డది సుబ్బరాయ, సుకవి సత్తరించుట కగు సూరిజనుల
ప్రకటనముఁజూచినవపద్యరత్నములువి, రాశమొసఁగెఁజంద్రాభట్లరామమూర్తి.

రసాభరణము.

కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మగారు. -విజయనగరము.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్సహాయము లతులితాదరణాభిమానాతిశయములతోఁ
బ్రాచ్యలిఖితగ్రంథముల నచ్చొత్తించి యాంధ్రపాఠశాలోకమున కర్పించుచున్న
యాంధ్రగ్రంథములలో రసాభరణ మనునది యొకయాంధ్రసాహిత్యగ్రంథమై
యున్నది. ఏతద్గ్రంథకర్తను గూర్చియును, గ్రంథప్రాశస్త్యాదులను గూర్చియును,
బీతికారచయిత లగు బ్రహ్మశ్రీ కోవల్లి శివకామేశ్వరరావు, విద్వాక్, గారు
పీఠికలోనే తెలిపియుండుటచే నాఁటివయ మిచ్చట ముచ్చటించుట యసంగత
మైనను, గ్రంథప్రసంగవశమునఁ దత్తర్కప్రశంస కొలఁదిగాఁ జేసి విడుచుట
న్యాయము రసాభరణకర్త, నియోగియు, కృష్ణామండలతీర్థనివాసియు, భోజరా
జీయ, ఛందోదర్పణాదిగ్రంథప్రణేతయు, నగు ననంతమాత్యుఁడు, తనగ్రం
థాంతమునఁ జెప్పికొనిన—

“జానొందన్ శకవర్షమల్ ఋతుశరజ్వాళిలేందులై యొప్పు నయ్యానందా
బ్దమునందు” అను పద్యభాగమునుబట్టి శా. వా. శక 1256 వ, సంవత్సరమున
(క్రీ. శ. 1434) సీరసాభరణమును దేవాంకితము చేసినట్లు తెలియుచున్నది.
కనుక సీయనంతమాత్యుఁడు క్రీ. శ. 1434 వ సంవత్సరము ప్రాంతమువాఁడై
యుండనోవు.

పూర్వము, అనఁగా, రాజరాజనరేంద్ర, కృష్ణదేవరాయ, రెడ్డినాయ
కులకాలములో, భక్తిపూరితము లగు పురాణములు నవరసభరితము లై
మృదుమధురతైలితో నొప్పారి, బహువిధరచనాభూయిష్టము లగు, నాశు,
చిత్ర, బంధ, గర్భ, కవిత్వములతో నిండియున్న వివిధప్రబంధములును
బయలుపెడలినవి. కాని, యాంధ్రమునఁ బరివర్తనముగఁ గాని, స్వతంత్ర
ముగఁ గాని, రూపకము లెవ్వియు బయలుపెడలి యుండలేదు. రమారమి
నూఱు, నూటయేఁబది సంవత్సరముల కీవలనుండియే నాటకరచన యాంధ్ర
భాషయందు ప్రారంభ మైనది. ఆకారణముచే రూపకలక్షణగ్రంథము
లెవ్వి యును నాకాలమున నాంధ్రభాషలో రచియింపఁబడి యుండలేదు.
దృశ్యశ్రవ్యకావ్యోభయసామాన్యోపయోగము లగు, రసము, నాయికా
నాయకులు, విభావానుభావసాత్త్వికవ్యభిచారభావములు, మొదలగు వాని

లక్షణములఁ జెప్పెడు, నరసభూపాలీయ, రసాభరణాది స్వల్పగ్రంథములే సాహిత్యగ్రంథములుగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. వీనియందు నాటకలక్షణము లెచ్చి టను జెప్పఁబడి యుండకపోవుటకుఁ దత్సార్యము రూపకము లెవ్వయు లేకుండుటయే కారణము. వానిలోఁ గూడ నరసభూపాలీయమున గుణదోషాలంకారాది ప్రకరణములైన నున్నవి గాని, రసాభరణమున, నట్టివియుఁ గానరావు. రసము, దానిభేదములును, తత్పరిపోషణోపయోగము లగునిభావాదులును, నాయకనాయికలు వారిభేదములు, మొదలగునవి స్వల్పముగా శ్రవ్యకావ్యోపయుక్తములుగా నిరూపితము లైనట్లు గన్పట్టుచున్నది ఆంధ్రమున సాహిత్యగ్రంథములు విశేషముగా లేవని తెల్పియుంటిని. ఉన్నవానిలోఁగూడ, నరసభూపాలీయము స్వతంత్రగ్రంథము గాక, సంస్కృతములో విద్యానాథాచారితమగు ప్రతాపరుద్రీయమునకుఁ బరివర్తన మనియు, నందు లక్షణము లన్నియు సరిగాఁ బ్రతాపరుద్రీయమునుండి స్వీకరింపఁబడి, లక్ష్యములు మాత్రము స్వయంకృతము లనియు, నొకవ్యాసరూపమున నొకప్పుడు, బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రిగారు 'భారతి'లోఁ బ్రకటించినట్లు జ్ఞాపకము. ప్రస్తుతము, ఈరసాభరణము, స్వతంత్రమా? లేక నరసభూపాలీయమువలె నెద్దాని లక్షణముల నైన స్వీకరించి యాంధ్రీకృతమా? యనెడువిషయము చర్చింపవలసియున్నది. రసాభరణపీఠికలో బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ కోపల్లి శివకామేశ్వరరావుగారు—“ఈగ్రంథము స్వతంత్రమైనదో లేక యేసంస్కృతగ్రంథమున కైనఁ బరివర్తనమో తెలియదు. మాతృక కన్పించువఱకు స్వతంత్రగ్రంథమే యిది యని యనకొనవలసియున్నది” అని తెలిపియున్నారు. కాని యియ్యది యుఁ బ్రతాపరుద్రీయమునకుఁ బరివర్తన మని తెలియఁజేయుటకే యీవ్యాసరచనకై కడంగితిని. ఆవిషయము మున్ముందుఁ జూపు ప్రమాణములఁ బట్టియు, నుభయగ్రంథస్థోదాహరణలను బట్టియుఁ దేటపడఁగలదు.

అసంతామాత్యుడు, తారచింప నుద్దేశించుకొనిన రసాభరణమునకుఁ గావలసిన లక్షణములలోఁ, బ్రతాపరుద్రీయమున నున్నంతవఱకు స్వీకరించి, లాఁతలక్షణముల నేకొలదితో యితరగ్రంథములనుండి స్వీకరించియున్నాడు. తనకవితను దేవాంకితముగాఁ జేయునుద్దేశముతో, కృష్ణుని నాయకునిగను, రుక్మిణ్యాదుల నాయికలఁగను గ్రహించి, లక్ష్యములను మాత్రము స్వతంత్రముగా రచించియున్నాడు. నాయకుని, (లేక నాయికను) మాత్రము మార్చి

ప్రతాపరుద్రీయస్థలక్ష్యములఁ గూడ నచ్చటచ్చట నాంధ్రీకరించియున్నాఁడు. ముందుఁ జూపఁజూపు ప్రమాణములవలనఁ బ్రతాపరుద్రీయమును ముందిడుకొని యనంతమాత్యుఁ డీరసాభరణమును రచించె నని సారకమహాశయులే తెలిసికొందురు.

వాగనులేపసాభరణాదిపంచవిధశృంగారము కేవల నాట్యవేదమునందే చెప్పఁబడి యున్నది. కాని సామాన్యముగా నేకాంతమందియో తప్పఁ దక్కిన యాలంకారికు లేరును దానిని జెప్పియుండలేదు. ఇతఁ డాపంచవిధశృంగారమును స్వీకరించి లక్ష్యలక్షణములను జూపినాఁడు. ఇంతియకాక శృంగారభక్తి వాత్సల్యములకు నేకకంఠ్యమును గూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఇయ్యది తని కల్పన కాదు.

“రతి ద్వేవాదివిషయా వ్యభిచారి తథాంబితో భావః ప్రోక్తః, ఆదిశబ్దాన్యునిగురునృపపుత్రాద్వివిషయా, కాన్తావిషయాతు వ్యక్తా శృంగారః” (కావ్యప్రకాశిక, చతుర్థోల్లాసము ౩౪ వ శ్లో.) అనువాక్యముల ననంతుఁడు:—

“రతి దా నాయకనాయికాదిపరతక్ రంజిల్లు శృంగారమై

క్షితిలో దేవగురుద్విజాదిపరతక్ చెన్నొందు సద్భక్తియై

సుతమిత్రాశ్రితసోదరాదిపరతక్ సొంపారు వాత్సల్యమై”

... .. అని రతియే యాలంబనవిభావభేదమునుబట్టి భక్తివాత్సల్యాది భావరూపముగా మాఱుచున్న దని తేటపఱచినాఁడు. తావన్నాత్మముచే, భక్తివాత్సల్యములను రసములుగా ననంతుఁడు నిరూపించె నని యనుకొన వీలులేదు. అయ్యవి భావము లనియే చెప్పవలయును. కావ్యప్రకాశికకారాదులమతముగూడ నియ్యదియే. అనంతుఁడు ప్రతాపరుద్రీయమున లేని, నాయికకు స్వకీయ, పరకీయ, వణ్యత్వాదిభేదములును ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ, భేదములును, పీరివచన, కోప, ప్రసన్నతలును, చాతుర్వర్ణ్యగృహీణుల స్వరూపనిరూపణమును, మొదలుగాఁ గలకొన్నిటినిమాత్రము, ప్రతాపరుద్రీయమునకుఁ బూర్వరచితము లగు దశరూపకా ద్యాలంకారిక గ్రంథములనుండి స్వీకరించి, యిందుఁ బేర్కొని యుండనోవు.

రసాభరణమున నచ్చటచ్చటఁ బద్యములయం దనన్వయత్వమును, నిరర్థకా సంపూర్ణార్థక, వ్యతిరేకార్థక, పదములును గనఁబడుచున్నవి. మొదట

నీరసాభరణస్థలక్షణములు, ప్రతాపరుద్రీయలక్షణముల కాంధ్రీకరణము లని నిరూపించి, యనంతర మావిషయచర్చకుఁ గడఁగుట సమీచినము.

ప్రతాపరుద్రీయమందలి నాయక-రసప్రకరణముల రెండింటిని మాత్రమే స్వీకరించి, యమాత్యుఁడు రసాభరణమును నాల్గొశాస్వసముల గ్రంథముగా నల్లి నాఁడు. తనగ్రంథము స్వతంత్ర మైన దని పాఠకు లూహింతు రనునాశయము చేతనో, లేక తనగ్రంథరచన కనుకూలముగా మార్చి చూపవలయు ననునదే శముచేతనో గాని, యనంతఁడు ప్రతాపరుద్రీయలక్షణక్రమము నచ్చటచ్చట మార్చి, రసాభరణమున ముందు వెనుకలఁగాఁ జూపియున్నాఁడు. కాని భావము లోను అర్థములోను, బదములకూర్పులోను, దుట్టతుదకు నన్వయక్రమములో నని గూడఁ జెప్పట సాహసము కాదని తలంతును. ప్రతాపరుద్రీయలక్షణము లకును, రసాభరణలక్షణములకును మిక్కిలి సాదృశ్యము గన్పట్టచున్నది.

ప్రతాపరుద్రీయమునఁ దొలుదొల్త నున్న నాయకప్రకరణమును దన గ్రంథమునం దనంతఁడంత్యమునఁ జూపినాఁడు. అందు మధ్యనున్న రసప్రకరణస్థితివిషయముల స్వీకరించి, ప్రథమాదితృతీయాంతాశాస్వసములుగాఁ జేసి నాఁడు. వానిలోఁ బ్రథమాశాస్వసమున నవరసస్థాయి భావలక్ష్యలక్షణములును, సజాతీయవిజాతీయభావ-విభావానుభావములలక్షణములను బేర్కొని, యయ్యాశాస్వసమునకు సంజ్ఞాప్రకరణ మని పేరిడిన ట్లొశాస్వసాంతగద్యములోఁ దెల్పి యున్నాఁడు. ద్వితీయాశాస్వసమున, శృంగారభక్తివాత్సల్యములు, భిన్నభిన్నా లంబనవిభావాశ్రిత మగురతియొక్క విపరీణామములని తెల్పి, యాలంబనోద్దీపన విభావముల యొక్కయు, నిర్వేదాది సంచారి భావముల యొక్కయు లక్ష్యలక్షణములఁ జూపియున్నాఁడు. తృతీయాశాస్వసమున శృంగారరసవిశేషములును, అవస్థాంతరవిధములును, చతుఃప్రీత్యాది దావదశానంగదశలును, సామాన్యముగా నాలంకారికులచేఁ బ్రగ్రహింపఁబడనివియు, నాట్యవేదమునమాత్రమే చెప్పఁబడినవియు, నగుపంచదశశృంగారములును భావోదయాది చతుష్టయ-రససంకరములును లక్ష్యలక్షణములతోఁ జూపి యున్నాఁడు. చతుర్థాశాస్వసమున, నాయక-నాయికా-తల్పఖి-సఖి-భేదములను జూపియున్నాఁడు.

ఇక నీరసాభరణమందలి లక్షణములు ప్రతాపరుద్రీయలక్షణముల నాధారముగాఁ జేసికొని యనంతమాత్యునిచేఁ గూర్పఁబడిన వనుటలో నుదాహరణములఁ జూపుచున్నాను. విశేషప్రమాణము లుదాహరించినచో

గ్రంథము చాల నధికమగునను భీతిచే నొక్కొకయాశ్వాసమునకు స్థాలీపులాక న్యాయముగా నచ్చటచ్చటిలక్షణములఁ దీసి యుభయగ్రంథస్థవిషయములకును సామ్యమును గనఁబఱచుచున్నాను

అనంతఁడు ప్రతాపరుద్రీయలక్షణములను యథాక్రమముగ ననుసరిం పక తనరచన కనుకూలముగా ననుసరించియున్నాఁడు. ప్రతాపరుద్రీయములో రస మన నేమియో ప్రశంసించి యనంతరము చూపఁబడిన స్థాయిభావములను, రసాభరణమున ననంతఁడు ప్రథమాశ్వాసారంభముననే పేర్కొనియున్నాఁడు. సరిగా నాసం స్మృతశ్లోకమునే,

“శృంగారహాస్యకరుణౌ రాద్రవీరభయానకాః

బీభత్సాన్భుతశాంతాఘ్నాః రహః పూర్వై రుదాహృతాః”

అని యుదహరించియున్నాఁడు. తరువాత తరుణీతరుణుల యన్యోన్య లింగనభావణాదులు సంభోగ మనియు తదేకాయత్తచిత్తత్వమే రతి యనియు, రతిస్వరూపము నిరూపింపఁబడియున్నది. (ప్ర. రుద్రీయములో) “త త్ర సంతభో గవిషయి కేచ్ఛానిశేషో రతిః” అని యున్నది. దీనికి సరిగా నిందు,

“తరుణులుఁ బురుషులు నితరే, తరసంభోగేచ్ఛ లెలమిఁ దలకొనఁగాఁ ద త్వరచుతిఁ దివురుట శృంగార, రరసజ్ఞుల మతమునందు రతి యనఁబరఁగుక”

అని చెప్పఁబడియున్నది.

‘సంభోగవిషయి కేచ్ఛానిశేషమే రతి’ యని కదా ! ప్రతాపరుద్రీయ ములోఁ బేర్కొనఁబడియున్నది. ఆవాక్యమునే యిట గ్రహించి, తదభిప్రాయ ఘటితముగా “తరుణులుఁ బురుషులు—...” ననుపద్యమును రచించి యనం తఁడు మఱికొన్ని పదములఁ గలిపినాఁడే కాని, యామూలమున నున్న “సం భోగేచ్ఛానిషయకో రతిః” యనువాక్యమునకు సరియగు సభిప్రాయమును దన పద్యమునఁ జూపుట మానలేదు. తరువాత,

ఉత్సాహలక్షణము.

“లోకోత్తరకృత్యంబులఁ, నైకొని యని యెడపకుండఁ గావించు దృఢా,

స్తోకప్రయత్నమది సుగుణాకర యుత్సాహ మనఁగ

సభినుతికెక్కుక” (రసా)

అని చెప్పఁబడియున్నది. నాయకుఁడు లోకోత్తరము లగుకార్యముల స్వీకరించి, వానిని సాధించుదాఁకఁ బట్టినపట్టు విడువక తత్ఫలసిద్ధికై యమో

ఘము లగు ప్రయత్నములఁ జేయుట యుత్సాహము. అని దీనియభిప్రాయము సుగమము. దీనికి సరిగా-

“లోకోత్తరకృత్యేషు స్థేయాప్సీయత్నః ఉత్సాహః”

అనుప్రతాపరుద్రీయోత్సాహలక్షణము సరిపోవుచున్నది. ఛందముకొఱకును, బద్యపూరికొఱకును “అని యెడవకుండ, సుగుణాకర” యనెడునితర పదములున్నవిగాని తక్కిన పదములు సరిగానందలివే యనియుఁ జెప్పవచ్చును.

“ఆలంబనగుణశ్చైవ తచ్ఛేష్టా తదలంకృతిః,

తటస్థశ్చేతి విజ్ఞేయ శ్చతుర్థో ద్వీపనక్రమః” (ప్ర. రు.)

“ఇల నుద్వీపన మరఁగా, నలి నాలంబన మర గుణం బరఁగాఁ దచ్ఛేష్టలునాఁదదలంకృతియన, నలరుఁదటస్థములునాఁగనగునలుఁదెఱఁగుల్” (రసా)

ఉద్వీపనవిభావము రసమునకు నిమిత్తకారణమై యున్నది. ఆలంబనగుణ తచ్ఛేష్టా—తదలంకృతి—తటస్థ, భేదములచే నాయుద్వీపనవిభావము నాల్గు తెఱఁగులు. ఈమభిప్రాయము రెండుగ్రంథములయందును సామ్యమును బొందుచున్నది.

ఇట్లు, ఆలంబనో ద్వీపన విభావముల యొక్కయు, నిర్వేదా ద్యుద్వీపనవిభావముల యొక్కయు, స్వరూపము ను దేటవడిచి సముద్రమురఁ దరంగములు పుట్టుచు నుప్పొంగుచు నందే తిరిగి యెట్లు లయమును బొందునో, యట్లే రత్యాదిస్థాయిభావములయందు నిర్వేదాదిభావములు జనించి మగుడ నందే విలయము నొందు నని-

“ఆదట వర్ధమానవిభవాతిశయంబున వీచులట్లు ర

త్యాదులు, వార్ధుల ట్లుదయమా నడఁగుఁ బెఱభావపం ని

ర్వేదముభోపభోగరుచివృద్ధిరసం బది నాట్యసంగతిఁ

మోదమెలర్ప సభ్యులమనోగతులందును భావమై చనున్” (రసా)

అనుపద్యమున, ననంతండు చెప్పియున్నాఁడు. ఇట్టి యభిప్రాయము నిచ్చెడు శ్లోకము ప్ర. రుద్రీయరసప్రకరణాంతమున నున్నది. చూడుఁడు-

“భావే స్థాయిని వర్ధమానవిభవే రత్యాదికే సింధువ

త్తల్లోలా ఇవ సంభవంతి విలయం చాయాన్తి భావా ముహూః

నిర్వేదాద్యుపభోగభావితరసాస్వాదాతిరేకో రసో.... (రసా)

అని, అనంతఃకు బ్రతాపరుద్రీయలక్షణములను దనగ్రంథమున ముందు వెనుకలఁగాఁ జేర్చొనియున్నాఁడని మొదటనే చెప్పియుంటిని. రత్నాద్రిస్థాయి భావములందు నిర్వేదాదిభావములుపుట్టుచు, మరల నంచే విలయము నొందును, అనఁగా, కల్లోలము లెట్లు సముద్రాభిన్నములై, తత్స్వరూపములైయున్నవో యట్లే నిర్వేదాదులు గూడ, రత్నాద్వ్యభిన్నములై యున్న వన్నమాట. ఈవిషయము ప్ర. రు లో, ప్రకరణాంతమునఁ జెప్పఁబడియున్నను, స్థాయిభావ, వ్యభిచార భావప్రసంగవశముచే ననంతఃకు, ననుపదముననే యీవిషయమును జెప్పె ననుటలో త్పతి యేమియు నుండదు. శృంగారాదిరసస్వరూపవిరూపణముతో విరమింపక, ప్రతాపరుద్రీయమున లేకున్నను దదితరగ్రంథములనుండి స్వీకరించి రసాధిదేవతలను గూడ నమాత్ముఁడు పేర్చొనియెను.

కొందఱులంకారికులు శాస్త్రమును రసముగ్రాహింపలేదు, కొందఱు శాంత మనునది లోకములో లేనేలే దని “నాస్త్వేవ శాస్త్రో రసః అనాదికాలాగతరాగద్వేషయో రుచ్ఛేత్తు మశక్యత్వాత్” అని యద్దాని నిర్హాలింప నెంచిరి. ఒకకొందఱు రాద్రాదిరసములలో నంతర్భావము చేసిరి. మఱి కొందఱు శృంగారాద్వప్తరసములనే స్వీకరించి, యయ్యవి దృశ్యశ్రవ్యకాన్యోభయసామాన్యోపయోగము లనియు, శాస్త్రరసము గూడ నున్నది గాని యయ్యది కేవలము నభినయాదిశూన్య మగుటచే నాట్యమునం దుపయోగింప వీలులే దనియు నుడినియున్నారు. కావ్యప్రకాశకకారాదులు, అష్టరసములనే తొలుతఁ జెప్పి యనంతరము-

“నిర్వేదస్థాయిభావో శాస్త్రోపి నవమో రసః”

అని నుడినియున్నారు. ఈవిషయమున నేరిమతముల స్వీకరింపక విద్యానాథుఁడు “... .. శాస్త్రాశ్చ రసాః పూర్వై రుదాహృతాః” అని యన్నిరసములతోఁ గలిపి శాస్త్రమును గూడ నొకరసముగానే చెప్పియున్నాఁడు. ఈశాస్త్రరసవిషయములో మనయనంతఃకు గూడఁ బ్రతాపరుద్రీయమునే యనుసరించి యాకారికనే రసాభరణమందు “... .. శాస్త్రాఖ్యాః రసాః పూర్వై రుదాహృతాః” అని యుదహరించినాఁడు.

శృంగారాదిరసము, అనుకార్యరామాద్యాశ్రిత మని కొందఱును, అనుకరణనటాశ్రయ మని కొందఱును, బ్రేక్షకసామాజికాశ్రయ మని కొందఱును, భిన్నభిన్నమతములఁ జూపి యున్నారు. విద్యానాథుఁ డట్లుగాక

రసము, అనుకార్యనాయకాశ్రయ మనియు, నద్దానిని నిపుణులటాభినయాదులచే, తాకికనాయికాపరిరంభణాదివాసనావాసితాంతఃకరణులగుసామాజికులనుభవించు రనియు, నటుండు రామాదుల ననుకరించి కృత్రిమాభినయములజేయువాఁడగుటచే రసాశ్రయుఁడు గాఁడనియు, నొకవేళ రసాశ్రయత్వమున్నచో వాఁడును సామాజికులవంటివాఁడే యనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ విషయము—

“అత్ర రసో నాయకాశ్రయ ఏవ, యది పరం నిపుణులటాభినయాయాతధావిధకావ్యశ్రవణబలేన చ సామాజికై స్సాక్షాద్భావ్యతే తదా పరగతస్యాపి రసస్య సమ్యగ్భావనయా పరత్ర నిరతిశయానందజనన మవిరుద్ధమ్, అథవా మాలత్యాదికభేభ్యో యోషిస్తాత్రప్రతీతో..... స్వత్వా రూఢేన తత్తద్యోషిద్విశేషేణ అనుకార్యేణ సామాజికాశ్రయత్వమపి నవిరుద్ధమ్, నటస్యానుకరణమాత్ర పరతయా నైవ రసాశ్రయయోగ్యత్వమ్, తస్య భావుకత్వాభ్యుపగమేతు సామాజికత్వ మేవ” అను, వాక్యతత్తివలనఁ దేటపడఁగలదు. రసాభరణములో ననంతంఁడు గూడ నీమతమునే—సర్వవిధముల నీవాక్యసరణినే యనుసరించినాఁడు గాన—

సీ. రసము నాయకసమాశ్రయమునఁ బ్రావీణ్యుఁడగు నటుచేష్టల నైనఁ దత్తధాకర్ణనంబుననైన, సామాజిక ప్రకరానుభావమై పరఁగుచుండు బరగతంబయ్యు, సద్భావనచే రసోదయవిశేషము విరుద్ధంబుగాదు మతియు మాలత్యాదిమహిళాప్రసంగంబువినుచు సభ్యులు నిజవనితలందుఁ దలఁపునిలుపరసాశ్రయత్వంబుగలుగు, ననుకరణమాత్రమైయుండునాశ్రయంబుగాదు, భావకత్వాదులుగలిగినేని, వాఁడెసామాజికులయట్టివాఁడె యపుడు.

అని ప్రతాపరుద్రీయవాక్యములయభిప్రాయము నొక్కయెడనైనఁ దప్పక యట్లే తెనుఁగుసేత చేసినాఁడు.

—: ద్వితీయాశ్వాసము :—

రతి యనుస్థాయిభావమే నాయకనాయికాగత మగుచో శృంగారముగను, దేవద్విజగుర్వాదిగతమగుచో భక్తిగను, సుతమిత్రసోదరాద్యాశ్రిత మగుచోవాత్సల్యముగను బరిణమించు నని యనంతంఁడు చెప్పియున్నాఁడని యిది వలకే చూపియుంటిని. ఇయ్యది ప్రతాపరుద్రీయమున లేకుంటచే గావ్యప్రకాశికకారాదులమతము ననుసరించె ననియుఁ గూడఁ బ్రసంగించితిని. హావ-భావాదిశృంగారచేష్టల నుదహరించుచు,

“మానితమైన రసాభిజ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట ననుభావంబై”

అని, రస మన నేమియో తెలిసికొనుటకు యోగ్యమగు జ్ఞానము గలిగి యుండుట భావ మని యనంతునిలక్షణము. ఇది,

“రసాభిజ్ఞానయోగ్యత్వం భావ ఇ త్యభిధీయతే”

అను ప్ర.రుద్రీయలక్షణమునకు ఛాయ. కాని యీలక్షణమున “యోగ్య మగుట ననుభావంబై” యని యున్నది. “జ్ఞానమున కయోగ్య మనుట” అని సాఠాంతరము గానవచ్చుచున్నది. ఇటు మూలమునఁ గ్రిందగీటుపెట్టఁబడిన ‘నను’ అనుపద మంత యభిప్రాయదాయకమై యుండలేదు. ఇటు “జ్ఞానమునకు యోగ్య మగుట యగు భావంబై” యనియుండి యుండవచ్చును. అట్లైన నర్థము సరిపోయి సరియగుభావము నొసఁగును.

“ఈషద్వృష్టవికారస్సన్య ద్భావో హావః ప్రక్షీర్యతే” (ప్ర.రు.)

“దాన నొకించుకఁ గానఁగనైన వికాసంబు పేరు హావం బయ్యెన్” (రసా)

ఇటు దిగువ నుదహరింపఁబడిన లక్షణపద్యపాదము, మీఁద నుదహరింపఁబడిన ప్రతాప రుద్రీయలక్షణపద్యవిభాగమున కాంధ్రీకరణము. ప్ర. రు. లో, “ఈ షద్వృష్టవికారః...” అని యున్నది. భావమే యొకించుక వికారము గల్గియున్నచో హావ మగు నని యిద్దానియర్థము. దాని కాంధ్రీకరణ మగు (రసా.లో) “దాననొకించుకఁ గానఁగనైన వికాసంబు పేరు హావంబయ్యెన్” అని వికారస్థలము వికాసపదఘటితముగా నున్నది. కాని, వికార-వికాసములకు నలంతిభేదము మాత్రము లేకపోలేదు. కనుక సీస్థలమున “వికారము” అని యుండనోపును. మూల గ్రంథమునఁ గూడ నట్లే యుండవచ్చును.

“భావంబున సువ్యక్తం బై విక్రియదోఁచు హేలయగు” (రసా)

“సువ్యక్తవిక్రియోభావో హేల ఇ త్యభిధీయతే” (ప్ర.రు)

“ఆధరణాభావంబునందు నందితభావము మాధుర్య మనఁగఁ బ్రస్తుతి

కెక్కున్” (రసా)

“లభావణేపి రమ్యత్వం మాధుర్య మితి కథ్యతే” (ప్ర.రు)

“శీలము పదలమి ధైర్యము” (రసా)

“శీలాద్యలంఘనం నామ ధైర్యమి త్యభిధీయతే” (ప్ర.రు.)

“ప్రియునియట్లం బ్రియయుం, బోలఁగ నాగతిచేష్టలు చాలఁగ నొన

రించెనేని చను లీలయన్” (రసా)

“ప్రియానుకరణం లీలా హస్తి ర్గత్యాధచేష్టితైః” (ప్ర.రు.)

విచ్చిత్తి యనంగాఁ బొల్పుగు నా, రయసర్వాభరణములకు రమ్యం

బైనన్” (రసా)

“విచ్చిత్తి రతిరమ్య స్సంస్వలైరపి విభూషణైః (ప్ర.రు)

ఇటుఁ బూర్వోదాహృతరసాభరణస్థశృంగారచేష్టల లక్షణములు, వాని వెనువెంటనే యుదహరింపఁబడిన ప్రతాపరుద్రీయలక్షణములకు సరి యైన యాంధ్రీకరణము లనుటలో సందేహ మేమైన నున్నదా? ఇచ్చట, విచ్చిత్తి లక్షణమును బేర్కొనుటలో ‘విచ్చిత్తియనంగాఁ బొల్పుగు నారయ సర్వాభరణములకు రమ్యంబైనన్.’ అని, వ్యవ్యంతముగా కేయుటలో నర్థ మేమియు బాగుండుటలేదు. దీనికి మూలముగు (ప్ర.రు.) లోని “స్వలైరపి విభూషణైః” అనువాక్యములో స్వల్పపదమును తృతీయాంతత్వమును గన్పట్టుచున్నది. ఆ లక్షణమునే పరిగ్రహించినయమాత్యుని యాంధ్రీకరణముగూడ, ‘స్వల్ప’పద ఘటితముగను, తృతీయాంతముగను నుండవచ్చు నని చెప్పటలో దోషము లేదు. సాత్త్వికభావలక్షణములఁ దెల్పుటకుఁబూర్వము సాత్త్విక మన నేమియో నిర్వచింప నుద్దిష్టంజై -

“పరగతసుఖదుఃఖాదిభావనయా భావితాంతఃకరణత్వం సత్త్వం, తతోభూ సాత్త్వికాః”

అనుప్ర.రుద్రీయవాక్యముల నాధారముగాఁ జేసికొని

“అపగతంబగుసుఖదుఃఖాదిభావనంజేసి భావింపంబడు నంతఃకరణత్వంబు సత్త్వంబు, తత్సంభవంబులై సాత్త్వికంబులు....”

అని తెలిపియున్నాడు. కాని యిటు నొక్కవిశేష మున్నట్లు తోచును. ప్రతాపరుద్రీయములో “పరగతసుఖదుఃఖాది.....” అని యుండఁగా, నిందు “అపగతంబగుసుఖదుఃఖాది...” అని ‘పరగత’ అనుశబ్దస్థానమందు, ‘అపగత’ అని ప్రయోగింపఁబడియున్నది. “పరగతసుఖదుఃఖాదిభావనయా” అనఁగా నితరులఁబొందిన సుఖదుఃఖాదులను భావించుటచే ననిగదా యర్థము! సర్వవిధముల ప్ర.రుద్రీయమును, అనుసరించుచున్న యనంతః కీర్షల్పవిషయములో భిన్నముగాఁ జెప్పక ‘పరగత’ యనియే చెప్పియుండును. శైధిల్యము నొందినమాతృకయం దీవిషయ మస్పష్టముగా నుండవచ్చును.

తృతీయాశ్వాసము.

మొదటియాశ్వాసమున నుగ్గడింపబడిన శృంగారాదిరసములలో శృంగారమును మాత్రము గ్రహించి, యీయాశ్వాసారంభమున దానిభేదములఁ జెప్పియున్నాఁడు. శృంగారము సంభోగ, విప్రలంభభేదములచే రెండుతెఱఁగులనియు, నందు విప్రలంభము అభిలాష-ఈర్ష్యా-విరహ-ప్రవాసభేదములచే నాల్గువిధములనియు, సంభోగము, ఆలింగన-భాషణ-చుంబన-ఆలోకనాదులచే ననేకవిధములనియు,

“భువి శృంగారము రెండుచందములు, సంభోగంబు, నవ్విప్రలంభవిధంబు, స్తటివిప్రలంభము, చతుర్భావంబులై యుండు, నెయ్యవియంటే, యభిలాష, యీర్ష్య, విరహోఘ్నానానువాసంబు లీట్లు వివేకింపఁ దగు నివచక్షణులు త్రైలోక్యకరతామణి.”
“ఆలోకనభాషణములు, నాలింగనచుంబనములు నాదిగ నెన్నంజాలినబహురతితంత్ర, శ్రీలనిసంభోగనామశృంగారంబుల్”

అని, రెండుపద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈపద్యములు-
...“అథ శృంగారః, స ద్వివిధః, సంభోగో విప్రలంభశ్చేతి...”

“సంభోగస్య పరస్పరావలోకన- సంభాషణా- లింగన- చుంబనాది.....
విప్రలంభః పునరభిలాషే-ర్ష్యావిరహ- ప్రవాసహేతుకత్వేన చతుర్విధః”

అను ప్రతాపరుద్రీయవాక్యములకు భాషాంతరీకరణము లని తేటతెల్లముగఁ దెలియుచున్నది.

“అభిలాషోనామ సంభోగాత్ప్రాగనురాగః” (ప్ర. రు)

“కలయకమున్న రాగ మధికం బగునే నభిలాష” (రసా)

“విరహోనామ లబ్ధసంయోగయో ర్నాయకయోః కేనచి త్తారణేన పునః
సమాగమకాలాతిక్షేపః” (ప్ర. రు)

“ఇద్దఱు, గలిసినమీఁదఁ బాముట తగ నివరహంబు” (రసా)

“ఈర్ష్యానామ నాయక స్యాన్యాసక్తభావా చ్ఛిత్తవిక్రియా” (ప్ర. రు)

“నిజేశుఁ డొండుతో, య్యలింగవయంగ నవ్వనిత యల్లుట యీర్ష్య” (రసా)

“యూనో ద్వేశాంతరవృత్తిత్వం ప్రవాసః” (ప్ర. రు)

“విదేశవాసులై నిలుచుటఁ దాఁ బ్రవాసము” (రసా)

ఇఁటఁ బూర్వపూర్వోదాహృతప్రతాపరుద్రీయలక్షణములయొక్క భావ

మును, వాని వెను వెంటఁ జూపఁబడిన రసాధరణస్థలక్షణములు గ్రహించియున్న వని చెప్పవచ్చును. సామాన్యముగా, నేతాదృశ లక్షణాభిప్రాయము లందఱిని సమానముగానే యుండు నని, పాఠకు లూహింతురేమో? ఛందశ్శృంఖల బంధితుఁడై సరిగ నాపదములనే యిం దిముచ్చుటకు వీలులేక మానినాఁడే గాని, సమమైన యాంధ్రీకరణ మని చెప్పటలో నసత్యము గాని సాహసము గాని చూపట్టుదు.

: చతుర్థాశ్వాసము :—

ప్రతాపరుద్రీయములో విద్యానాధునిచే జేర్పఁబడిన నాయకగుణము లగుమహాకులీనతాదుల విడనాడి, యనంతఁడు తన గ్రంథమునఁ గేవల నాయకులు, వారిసాధారణ—శృంగారభేదములనే చూపియున్నాఁడు.

“ఉదాత్త ఉద్ధతలైచ్చవ లలిత శ్శాంత ఇత్యపి

ధీరపూర్వాఐమేపూర్వైశ్చత్వారోనాయకా స్స్వృతాః” ప్ర.నాయకప్రర)

“ఏలమి నుదాత్తోద్ధతులన, లలితుఁడు శాంతుండు నాఁగలరు నాయకులిమ్ముల ధీరపూర్వులనువా,రలు నలువురు వీరు సర్వరససామాన్యుల్” (రసా)

ఇటు మూలగ్రంథమునఁ గల “ధీరపూర్వా” అనుపదమునకు “ధీరపూర్వులనువారు” అని సరిగా శబ్దప్రయోగమును గూడఁ దెనిఁగించియున్నాఁడు. శృంగారనాయకలఁ జూపునందర్భమున—

“ప్రియోపలాలితా నిత్యం స్యాధీనపతికా స్వృతా” (ప్ర. రు)

“పతిచే నెప్పుడు నుపలాలిత యగు స్యాధీనపతిక” (రసా)

“చిరయ త్యధికం కాంతే విరహో త్తంతిత్తోన్మనాః” (ప్ర. రు)

“విరహోత్తంతి యనునది, వరునితడవు నైఁచలేక వగనొందు” (రసా)

“కోపా త్ప్రియం పరాణద్య పశ్చాత్తాపసమన్వితా కలహాంతరితా” (ప్రరు)

“కలహాంతరిత పతివవమానించి పిదపఁ చిరతప్త యగున్” (రసా)

“దేశాంతరగ తే కాంతే ఖన్నాప్రోషితభర్తృకా” (ప్రరు)

“ఒక దేశమునకుఁ దనపతి యేగినఁ జిన్నవోవునది ప్రోషితభర్తృక” (రసా)

ఈ చూపఁబడినవానిలోఁ, బూర్వోదాహృతలక్షణములకుఁ దరువాత నుగ్గడించిన లక్షణములు భాషాంతరీకరణము లని తెలిసికొనుటలోఁ గష్టమే మియు నవసరములే దని యూహింతును. కాని, యంత్యమగు ప్రోషితభర్తృకో ధాహరణసందర్భమున, ప్ర. రు. లో. “... .ఖన్నాప్రోషితభర్తృకా” అని

యుండ, ఖన్నయనుపదముగాని తద్భావఘటిత మగు నొండొకపదము గాని లేక, దానికి మాఱుగా రసాభరణములో “..జిన్నవోవునది ప్రోషితభర్తృక” అని యున్నది. ఖన్నపోవుట యనఁగాఁ జింతనుపొందుట, చిన్నపోవుట యనునది పరాభవాదులవలన సంభవించును. ప్రస్తుతము, నాయకకు, నాయక విషయకవియోగము సంభవించెను గాని, పరాభవము సంభవించలేదు. కనుక “తననాథుఁడు దూరదేశము పోయెను, ఇంక నెంతకాలమునకు వచ్చునో!” యనెడు ఖేదము నాయక కవసరము గాన, “చిన్నవోవునది” అనికాక “ఖన్నవోవునది” అనియే యుండవలయును.

ఇట్లే ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకములలో నక్షరము లస్పష్టముగా నుండుటచే, వానినేదోవిధమున సంస్కరించి ముద్రాపకు లచ్చొత్తించి, ప్రకటించినతరువాత నాగ్రంథముల నున్న కొన్నికొన్నిపదముల కర్థములు, నిఘంటువులలోఁ గూడఁ గనఁబడక, సందర్భమును బట్టి పాఠకు లనేకార్థములఁ గల్పించుకొని, యధార్థములగు నర్థములను విడనాడి యెంతయో చికాకులు పడుచుండుట యెందఱికో యనుభవమై యున్నది. అట్టిచికాకు లీరసాభరణమున నెన్నియో గలవు. ఉదాహరణముగాఁ గొన్నిటిని జూపుచున్నాను.

ప్రథమాశ్వాసములో బీభత్సరసోదాహరణసందర్భమున -
 దురమున నందికేవ్వరుఁడు దుర్దముఁడై నుఱుపంగ రాక్షసో
 త్తరవరగాత్రముల్ మెదిగి కాళ్లును జేతులు నుత్తమాంగముల్
 బరులును వీచులున్ బిఱుమఁబ్రక్కలురూపర స్రగ్గిరొంపెమైఁ
 బురపురమింగుచున్ గదురు భుగ్గున నామటనున్నవారికిన్.” (రసా)

ఈపద్య మనన్వితముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇందు, కర్త యేది? రాక్షసోత్తరవరగాత్రములా? అయినచో, పిక్కలు మొదలగునవి రూపర స్రగ్గిన వియు రొంపెమైఁ బురపుర మింగినవియు, రాక్షసోత్తరవరగాత్రములేనా? గాత్రము లనఁగా శరీరములనిగదా యర్థము! శరీరములు రొంపెమైఁ బురపుర మింగుటయేమి? పోనిండు, కామేశ్వరరావుగారు పీఠికలో “బీభత్సరసోదాహరణపద్యమునఁ బ్రకాశకు లాదరించిన పాఠమున కెట్లర్థము చెప్పవలయునో నాకు బోధపడుటలేదు.” అని వ్రాసి యున్నారు. ఈసందర్భమున నాయనకుఁ గూడ విసుఁగు గలిగినట్లు తోచుచున్నది. కాని, యిఁకమాటవ్రాసి, తరువాత
 - రుదహరింపఁబడిన పాఠబేధము నంగీకరించిన నేరైనఁ ర్య -

గాలేదనఁగలరా? యని నాకుసందేహము” అనినుడివియున్నారు. ‘రొంఁటెమై’ ననుపద్యస్థపదమునకు ‘రొంటియై’ ననియు “మ్రొంగుచుకొ” అనుపదమునకు “పొంగుచుకొ” అనియుఁ బాఠాంతరములు గానవచ్చుచున్నవి. అప్పుడుమాత్ర మొకవిధముగా, రాక్షసవరగాత్రములు, ప్రకృలు మొదలగునవి రూపరస్రగ్గ రొంఁటెయైఁ బొంగుచు నామగంధమును విడుచుచున్న వని యర్థమును జేయవచ్చును. ద్వివీర్యాశ్వాసములో ఋతువుల నుదహరించుచు-

“వివ్వలి ఘనమంచు వెన్నునితోఁదీఁగె చప్పురంబునఁ బ్రొన్లు జరుపఁగలరు” అనుచో నిచ్చటి వివ్వలి శబ్దమున కర్థమేమి? మఱియు స్తంభోదాహరణసందర్భమున ‘బడ్డారపుఁబట్టి కడు న్నెడ్డరియగుకౌరిఁజూచి’ యనునపు డిచ్చటి ‘బడ్డారపుఁబట్టి’ యనఁగా నే మని యర్థము, చెప్పవలయును? ఇట్లే పరిశీలించినచో తేఖన ప్రమాదములు, నాతేఖనములునరిగా నుండకపోవుటచే ముద్రాపకులు చూపిన ముద్రణప్రమాదములు, నిటీవల నచ్చగుచున్న ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథములయం దెన్నియో గలవు. ఇయ్యది పాఠకుల కనుభవములోనున్న విషయమే యని యూహింతును—

ఇప్పటికే యీవాద్యసము చాల గ్రంథము పెరిగినది. ఇందలి లక్షణము లన్నియుఁ బ్రతాపరుద్రీయస్థలక్షణములయొక్క ఛాయానుసరణము లనియు, దనకుఁ గావలసినవియుఁ బ్రతాపరుద్రీయమున లేనివియు నగు కొన్నింటిమాత్ర మితరగ్రంథములనుండి యనంతఁడు స్వీకరించినాఁ డనియు, సంతియ కాని యియ్యది స్వతంత్రగ్రంథము గా దనియు, దెలియఁజేయుచు, దద్విషయనిర్ధారణకై, ప్రతాపరుద్రీయ లక్ష్యోనుకరణములు రసాభరణమున నచ్చటచ్చటఁ గాననగుచున్న వనువిషయమునకుఁ బ్రమాణములఁ జూపి యింతతో విరమించుచున్నాను.

చింత కుదాహరణము:—

“నన్నిహితమపి గురుజనం నచ ప్రేక్షతే పృష్టాపి నాలపతి

ఏషాపి మార్గతి గతిం హృదయస్య ప్రియానుబంధస్య” (ప్ర. రు)

“గురుజనములు చేరినఁ జె, చ్చెరఁజూడదు, పలుక దెంతచీరిన నభ్యం

తరయుతుఁ డగుపురుషోత్తము, కరుణవడయుపనికినతివగతియూహించుకొ”

మోహోదాహరణము:—

“కథమపి గమయిత్వా వాసరం దీర్ఘదీర్ఘం విరచితనవవేషా ప్రేషయిత్వా

ధమాతీః, చిరయతి హృదయే శే ప్రాంశుభి శ్చంద్రపాదై రభిహతసకలాం
గీ మూర్ఖితా కోమలాంగీ” (ప్ర. రు.)

“ప్రకటమనోభవాతపనిరంతరదీర్ఘదినంబు తెట్టకే

లకుఁ గడతేర్చి, దూతిఁ దగులాగునఁ బిల్వఁగఁబంచి యొక్కగో

పిక యభిరామవేషమునఁ బ్రీతినలంకృతిచేసి కృష్ణుఁడె

చుకవడి రాకయున్నయెడ సోమకరావళిఁ దాఁకి మూర్ఖిలున్.” (రసా)

ధృత్యుదాహరణము:—

“వీరరుద్రనృపతౌ హృదయ! త్వన్వల్లభే త్రిభువనైకధురీణే

సాధు! సాధు! కృతకృత్యమసి త్వం మన్యసే జగదశేషమసారం” (ప్ర. రు)

“నీవల్లభుఁడరయఁగల, స్త్రీవల్లభుఁ డమ్మఁ మేలు మేలు లతాంగీ !

నీవుకృతకృత్యురాలవు, పోవీక్షించెద వసారముగ జగమెల్లన్” (రసా)

హర్షోదాహరణము:—

“యత్సూర్యం సరసీషు పద్మముకుళవ్యాజాత్తపస్పంచితం

వత్సోజౌ యునయో సదద్యఫలితం జాతౌ కృతార్థౌ యువాం

దత్తా కాకతివల్లభేన భవతో రేషా స్వవక్షాఃస్థలీ

కస్తూరీద్విగుణీభవత్పరిమళా కల్హారమాలాయతః” (ప్ర. రు.)

“సరసులఁ బద్మకుట్టలమింపంబునఁ జేసినతొంటిమీతవ

శ్చరణఫలంబ యిప్పుడు కుచదవ్యయమా ? యివె పూనె మన్యనో

హరుఁ డగు కృష్ణుఁ డిచ్చిన నిరంతరకల్పలతాప్రసూనసుం

దరవనమాలికామృగమదద్విగుణీకృతగంధబంధుతన్.” (రసా)

సాధారణముగాఁ గవులు తమకుఁ బ్రత్యక్షముగా మనోహరము లగు
భావములు గన్పడుచున్నయపుడు, ఆభావముల విడనాడి, యితరము లగుభా
వములఁ గల్పించుకొనతేరు. అట్లే యనంతఁడు గూడ లక్షణములను మాత్రమే
ప్రతాపరుద్రీయమునుండి గ్రహింపవలయు నని యెంచి, చాలవఱకు నట్లేయొ
నర్చి, లక్ష్యములరు స్వతంత్రముగాఁజూపినను, గొన్నికొన్నిమధురము లగు—
భావమును మరలింపనీయని—భావములు కన్నుల కెదురుగాఁ గనుపించుటచే
నచ్చటచ్చట లక్ష్యములనుగూడ స్వీకరించి, యాంధ్రీకరించినాఁ డనుటలో
మీఁద నుదహరింపఁబడిన పద్యః ప్రబలఁ— గుచున్నవని
భావించును.

పారకులకొక విజ్ఞాపన:—అచ్చటచ్చటఁజూపఁబడిన యుభయగ్రన్థస్థలక్షణభాగసామ్యోదాహరణ సందర్భమున రసాభరణలక్షణములలోఁ గొన్ని కొన్నిపదములు సరియగు నభిప్రాయము నీయలే దనియు, దీనికి మూలగ్రంథమగు ప్రతాపరుద్రీయమునందలి లక్షణములఁబట్టి యాయాభాగములు సవరించుకొనవలసియుండు ననియు, నట్టిపదములే రసాభరణమాతృకయందుఁగూడ నుండవచ్చుననియు, ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథమగుటచే నక్షరములపోల్చి సరిగానుండకపోవుటచే ముద్రాపకులు సవరించి యిట్లొచ్చితినిచియుండు రనియు వ్రాసి నిర్బాధకము లగు కొన్నిసవరణలఁగూడ మూలగ్రంథము ననుసరించి చూపియుంటిని. ఇట్టి సర్దుబాట్లు చేయనిదే, రసాభరణమందలి లక్షణములు ప్రతాపరుద్రీయలక్షణములకు సరిపోక యిట్లు “అవకతవకగా” వ్రాతలు వ్రాసినాడని మాత్రము పారకులు శంకింప నవకాశము లేదని మనవి. ఒకవేళ నట్టిసవరణలఁ జేయనిపక్షమునఁ గూడ, నీలక్షణములు ప్ర. రుద్రీయలక్షణములఁ బోలియుండుటలో సందేహములేదని పారకులుమాత్ర మూహింపకుండురా ! అట్లు సరియగుసవరణలు చేయవలసినభాగములు, ఏకొన్నిలక్షణములయందో గన్పట్టుచున్నవి గాని, గ్రంథమంతయు సవరణ చేయవలసిన యవసరము లేదు గదా ! సర్వవిధములను, రసాభరణము ప్రతాపరుద్రీయము ననుసరించునున్న మనకుఁ గోచరించుచున్నపుడు, కొన్నిటియందుమాత్రము, యథాయోగ్యాభిప్రాయానభివ్యంజకము లగుపదము లున్నవిగాన వానిని మూలగ్రంథము ననుసరించి సవరణచేసినను, క్షతి యేమియు లేదని యేతద్గ్రంథపరిచితులకుఁ దెలియకుండునా ? వారుమాత్రము యోగ్యమగు నాకార్యమున కొడంబడకుండురా ?

చారుతరవ్యాసరచనాభ్యాసపాటవములేని నాయీవ్రాతయం దెచ్చటవైన, వాక్యసరణి, యర్థమందుఁగాని యన్వయమందుఁ గాని, సరియగునభిప్రాయ మీయఁజాలకున్నను, అనఁతుండు తనగ్రంథరచనకుఁ గావలసిన లక్షణముల నన్నింటిని ప్రతాపరుద్రీయమునుండి స్వీకరించి యచ్చటచ్చట మనోహరము లగు లక్ష్యములను గూడ ననుకరించి, యితరములకు నేకొన్నిలక్షణములనో మఱికొన్నిసంస్కృతసాహిత్యగ్రంథములనుండి సంగ్రహించి రసాభరణమును జేసినాడే గాని, యీగ్రంథ మీతనిస్వంతకల్పన గాదని, యీనావ్యాసమునకు ముఖ్యాభిప్రాయముగా గ్రహించి, యద్విధమగు దోషము లున్నను మన్నింతురుగాక !

- ఉ. పంచిన, వాఁడు చేరి జనపాలక యీమొగసాలఁ గాచి న
క్రంచరవైరి యన్యులకుఁ గానఁగరాక వసించు, నట్టిరా
త్రించరనాయకుండు నినుఁ దెప్పని పుచ్చిన నేకలంబనై
వంచనఁ దెచ్చి యిన్ని దురవస్థలఁ బెట్టితిఁ దప్పనైఁపుమీ. ౬౮
- ఉ. దానవనాథుఁ జూచితి సదాతనమా రససిద్ధిఁ గంటి వో
మానవనాథ నాపని క్రమంబున నీహిత మయ్యె నంచు స
న్యానముతోడఁ గొల్చి బిలమార్గము సూపఁగ వచ్చి వెల్వడ
న్వాని నతండు వీడ్చిలిపి వార్వము నృకై నుదాతచిత్తుఁ డై. ౬౯
- చ. మగిడి మహామృగౌఘము నమానుషభూములు నిర్వర్తంబులు
న్నగములుఁ గంటకద్రుమవనంబులు దాఁటుచు వచ్చి యాత్మభృ
త్యగణము రోయుచుక జనపదంబును గానకి కానలోన నా
మృగయునిఁ గాంచి యొయ్యన సమీపముఁ జేరఁగ వాఁడు మెచ్చుచుక.
- క. మనుజేంద్ర సీవు క్రోడము, వెనువెంటం జనిన నిన్ను వెదక బలంబుల్
గనుకని చనియె న్నేనొక, యనువునఁ దురగంబు జాడయరసెద నిచటక.
- క. కంటిఁ బని చెల్లె ననుచుం, గంటకములుఁ గండ్లు దప్పఁగాఁ దోడ్చొని రా
జొంటిఁడకుండమృగయుఁడు, బంటుతనము మెఱసియొక్క బయలికిఁదెచ్చెక.
- గీ. అచటనృపుఁడుసెల్చియిహోయశూరుండఁ, దోడువలదుమా యముఁదోలువాఁ
డ | సీవు గూడ లేవు నిలువు నీపనిచెల్లె, ననుచు వేటకాని నాదరించి. ౭౦
- క. రసఘటికలుగట్టిన మృదు, వసనంబులు వారువంబు వాలుం దక్తం
బసదనము రత్నపథకా,ది సమస్తక్షిభూషణములు దిగ్గన నిచ్చెక. ౭౧
- వ. ఇట్లెచ్చి యిసే తదనంతరంబున జోడన యు, జంగనడక యు, దురికినడ
యు రవగాలునడయుం గల వారువము నదలించి వాగె వదలి రాగసంజ్ఞం
గదలించి త్రోలిన. ౭౨
- క. వలకుం జలైడె లాదిం, గలఱెక్కులకరణి నెగయఁగా నశ్వము ని
శ్వలగతి నాదిత్యునిహయములనుం దనకాలిధూళి బోవంబాఱెక. ౭౩
- వ. తదనంతరంబ షేనిలరక్తరకాననం బై ఖలీనచర్వణంబగు గంధర్వంబు నాఁగి
నాగంబుల నమలునాగాంతకుపై నున్న ముకుందునిచందంబునఁ గండ
మప్పలించుచుఁ గలంకచీర్చునప్పుడు. ౭౪

- మ. ధరణీనిర్జరుఁ డొక్కఁడై డాత్తసుతుఁడుం దానుం బుభుక్షౌజరా
పరితాపంబున మేను దూలి పడఁగాఁ బ్రాణంబు లుద్వేగముం
బారయంగాఁ జనుదెంచి మూఁడుదినము లోవ్వయెన్నిరాహారతా
పరిభిన్నాత్మల మేము నేఁడు దయతోఁ బాలింపవే నాపుడుకా. 28
- గీ. అన్న మిచటఁ బట్టెఁడై నను దొరకదు, తనియనిత్తు నన్న ధనములేదు
మేనితోడవులెల్ల మృగయుని కిచ్చితి, నిప్పు డిద్దటికిని నేమి యిత్తు. 29
- క. ఆతురుఁడు దానపాత్రము, చేతం గలయదియె దానసిద్ధి యగుట ధా
త్రీతలపతి దలఁచి కృపా, స్వీతుండు యొక్క ఘుటిక నిచ్చెద ననుచుకా. 2౬
- ప. రెండు ఘుటికలు రెండుచేతుల నిడ కొని రసమిది సర్వలోహకాంచనీకర
ణంబు రసాయనం బిది జరామృత్యుహరణంబు వీనిలో నొకటి మీ రిద్ద
ఱుం బుచ్చుకొనుం డనినం దండ్రి జరాజీర్ణుం డగుటం జేసి (రసాయనం బి
చ్చునన.) 22
- గీ. ఇతనిమాట పాసఁగ దెల్లలోహంబుల, నూనినంతఁ బసిఁడిగా నొనర్చు
రసమెయిమ్మునాకు రాజనయ్యెదనన్నఁ,దండ్రి వచ్చి కొడుకుఁదలఁగఁద్రోచె.
ప. ఇట్లు పరస్పరభిన్నమనోరథం బగు దుర్వాదంబున శిఖి లూడ దోవతులు
వదలఁ దమఛాందసోక్తుల నేన మున్నాశ్రయించినవాడ నింక నీ వడుగకు
మునుచుం ద్రోపుత్రోపులాడంగ నెడసాచ్చి. 2౯
- క. ఇటు మీలోపల నూరక, చిటిపాటి వల దె న మీకుఁ జితప్రియసం
ఘటనముసేసెద నని రస, ఘుటికలు నృపుఁ డిద్దఱకును గొంకక యిచ్చెన్.
- శ్లో. ఇష్టార్థప్రతిపాదనకా ద్విజులఁ దా నీరీతి సత్యంతసం
తుష్టపావ్సంతులఁ జేసి వీడుకొని ప్రత్యుద్యోతమా సేన సం
దప్తంబై నలుదిక్కులం గొలువఁగాఁ దా నేకసిద్ధక్రియా
హృష్టాత్మం డగుచు స్వహీవరపరుం డేతెంచె నుజ్జేనికా. ౩౧
- ఉ. వింటివె భోజరాజ పలుపెంటలఁ బూనియు వానిఁ బోలలే
వంటిఁ బ్రయత్నము ల్వలవడంటి విచారము లుజ్జగించి నీ
కింటికిఁ బోవు టొప్పు నన నిట్టి గుణశ్రవణోత్సవంబునం
గంటకితాంగుండై యతఁడు క్రమ్మఱ నేగె గృహంతసీమకుకా. ౩౨
- ప. తదనంతరంబ కొన్ని దివసంబులరిగిన నిరుపదియగువాకిట నెక్తంబూనుకొని.

— ఇరువదియవభాగము —

- క. నాగారిగమనమిత్తుని, నాగాననజనకు ననఘు నాగాభరణు
నాగాసురహరుని సువ, ద్దాగధనుర్ధరుని సందనాగవిహారిక. ౮౪
- ఉ. నిష్కం దలంచి సర్వధరణీసురసమృత మైన వేళ భూ
యిష్టము లైన వాద్యము లనేకవిధంబుల మ్రోయ నాసన
శ్రేష్ఠము పొంతం జేరగఁ బసిండి నొనర్చిన బొమ్మ న్యాయవా.
జ్ఞీమరవృత్తి దోఁపఁ బలికెం బృథివీపతి నడ్డపెట్టుచున్. ౮౫
- ఉ. పొందొకయిం తెఱుంగక ప్రభుత్వము సూపెద వప్తభోగసం
క్రందనుఁ డా నవఁతిపతికైవడి నీగియుఁ దెంచు లేక యె
క్రందర మానె నీపు నినుఁ గానపు గాక తలంచి చూడఁగా
నందని మ్రానిపండులకు నఱులు సాఁచుట గాదె భూవరా. ౮౬
- ఉ. ఆతనివ ర్తనంబు దెలియన్వినుకోరికి వచ్చినాడ వా
నీతలఁ పిల్లుగంటి ధరణీశ్వర చెప్పెద నాఁటదాన నా
చాతురి లెక్కకెక్కడు ప్రసాదముపెంపున నాదరింపు సం
ప్రీతి యొనర్చుదాన నిక మిన్నక మాటలు వేయునేటికిన్. ౮౭
- గీ. అయ్యవంతినాథుఁ డష్టదిక్తులఁ గీర్తి, నిక్త నచటనచట వేర్పుమెఱసి
యాఱునెలలు రాజ్య మర్ధవర్షము ప్రవా,నంబు నియతినాఁగ జరపుచుండు.
- మ. దిననాథప్రతిమానరూపుఁ డెలమిన్ దేశాంతరాస్తకిమైఁ
జని యాశ్చర్యకరంబుగాఁ బరములున్ శైలంబులు న్వాఁగులు
నవసమధ్యంబులుఁ జూచుచుం దిరిగి దివ్యస్ఫూర్తిఁ బద్మాలయం
బన సార్థం బగుపట్టణంబు గనియెన్ హర్షంబు రెట్టింపఁగన్. ౮౮
- చ. అట చని పణ్యపీఠిఁ గలయం బరికించుచు నొక్కచోట ను
త్తటశశిదీధితిప్రకరధౌతములైన గతి నివేశంకట
స్ఫటికమయంబు లైనగృహపంక్తులలోపల హేమరత్నసం
ఘటనమునం దనర్చు గుడిఁ గన్గొని డగ్గఱ నేఁగునయ్యెడన్. ౮౯
- ఉ. అర్చుఁడు గ్రుంకెఁ జీకటి దిగంతముల న్నిగిడెం బ్రియాంగసం
పర్కము లేని మానినులమానముదూల మరుండు విక్కిలిం
గర్జనుఁడై చెలంగె నిలఁ గల్వలచెల్వము చూచి వానితోఁ
దర్శము పెట్టఁబూనినవిధంబున నెక్కున నిక్తై జుక్కులున్. ౯౦

- క. ఆనమమూబురఁబతి నం, ధానముచితనిఘులు దీర్చి యాగుడిలోఁ దై
 లానివివాసునిఁ గోరి ను, ఖాసీమండైన నలుపు రటఁ దమలోనక. ౯౨
- సీ. మనము నేర్పున నిన్నిదివములు భాలోక మంతయుఁ దిరుగుట వ్యర్థమయ్యె
 సిద్ధయోగిం కృప్తసిద్ధచారి, పునిఁ గాలవంచకునిఁ గ్రికాలనాథుఁ
 జూడలేఁపెతిమి చూడంగఁ గన్నులు గలిగియు నిచట నిష్ఫలములయ్యెఁ
 గ్రాతేయిరిపొంతఁ బన్నగాటని నాతఁ డున్నతతపమున నున్నవాఁడు
 తెరువులహికులాధీపదు పురములచుచు, బోవలేఁపెతిమి తలపోసికొనఁగ
 విని మనంబున నతనిదర్శనముగోరి, రాజశేఖరుఁ డచట నారాత్రి గడపి.
- క. అరుణు డుదయింపఁగ స, త్వరగతి ను పురము గదలి తఱచైనమహా
 తరులును గిరులును దాఁచుచు, దెరు వెడలకనడిచికొన్నిదివనంబులకుఁ.
- క. దుర్వారశరభగండక, దర్శికరసింహదంతిదంష్టులనెల వై
 శర్వాణిజనకుఁ డగు నా, పర్యతవతిపొంతఁ జేరె భయరహితుం డై. ౯౩
- మ. హిమవత్ప్రాంతము చేరి శీతశము తాసీరంబులు నిన్దనం
 యమిస క్తంబులు దేవదారుచుయ దివ్యశ్రీకుటీరంబులు
 భ్రమరానందమరందబిందువిలసత్పద్మాకరశేణులుం
 గుముద్రోజ్జ్వలకుంజకుంజరమహాకుంజంబులం జూచుచుక. ౯౪
- క. చల్లనికొండ నయంబున, నల్లున కింపయినయ్యి యాభరణగణం
 బెల్ల నమకూర్చి దాఁచిన, యిల్లనఁ దగు సర్పవనము నెదురం గనియెక.
- సీ. కన్నులమిఁగుఱుల్ గ్రమ్మంగ మ్రొక్కచు బున్నచుచో వేడిపొగలునిగుడఁ
 బల్లఁదంబున మల్ల నల్లనాగులు నాగపెంజెరలును బెంటిపెంజెరలును
 శంఖపాలకులును జాతినాగులు నుల్లఁబెంజెరలును నెట్టఁబెంజెరలును
 గూడఁజేటులుఁ జిల్లగులియలుఁద్రాఁచులుఁబెరజులుగుట్టపుఁబెరజులచటఁ
 గలపు తక్కినజెట్టిపోతులునుదుంప, నాగులునుగొంటిగాఁడులునరియకొక్కు
 లేనవాలముబైడుగులు? నిరు మొగముల, పాములునుబెత్తతద్వనభూమినుండు.
- క. ఇవ్విధమున ఘోరంబగు, నవ్విపినాంతంబు సొచ్చి యరుగఁగఁ బాముల్
 క్రొవ్వన న్రొగుచు నాతని, నెవ్వెంటలఁ దామెయగుచు* నెగురుచుఁబట్టెక.
- గీ. పట్టి పరుణనాగపాశంబులట్లు మ్రొ, జుట్టుకొనిన నతఁడు పట్టువడక
 యట్టివేళ జలగ లంటినకరి వోలె, దిట్టతనము మెఱసి తిరుగఁ డయ్యె.

వ. అల్లు దిగుక యుగగహషమును ముఖాంతె చుత్తువుకడ నిశ్చయము జే
ముదఱఁ జని. ౧౦౧

సీ. పులితోలు కచ్చహుగ మొంగ గాసింది సర్వాంగములకు భస్మంబుపూసి
శిరమునఁగెఱచె వెరవార బిగియించి విచిత్రముల హస్తమునఁ దాల్చి
యాసనశక్తికి నాధార మగుయోగదండంబునఁ బాశితలముసేచ్చి
హస్తి గల్గిన యోగవప్తై పూనిన మేరు స్వప్తికాసనమునఁ జక్కనిలిపి
కంఠము వంచి నాశికాగ్రమునదృష్టి, గదియఁ గదలకముక్తన్ను గానరాని
శూలిపోలిక నున్న ప్రికాలనాథుఁ, జూచిసాష్టాంగమొరఁగెనాక్షోణివరుఁడు.

వ. ఇట్లు సాష్టాంగదండంబు గావించిన. ౧౦౩

క. అప్పురమయోగి యోగం, బప్పుడు వారింది లేచి యాతనిఁ గరుణం
దప్పక చూచిన మేనం, గప్పినసర్పములు విడిచి కనుకనిఁబఱచెన్. ౧౦౪

శా. దృష్టిం బాములఁ ద్రోలి యాతఁడు ధరిత్రీనాథు మన్నించి సం
తుష్టుండై పలికెన్ జశోత్తమ జగద్ధర్వారదర్శికరా
స్తిష్ఠసాంతరమా మహాటవి మది నైక్లింప కీమంచులో
నిష్టోద్యోగముపూని వచ్చితివి నీయీ డెవ్వరిం జెప్పుదున్. ౧౦౫

గీ. ధరణిలోనఁ బాముతలగాము లుండునం, ద్రిట్టిపాములుమెయిఁజుట్టికొనఁగ
సీపు శంక లేక నేనున్నచోటికి, వచ్చినాడెవ్వివాంఛితంబు. ౧౦౬

క. వినిపింపుము సురలకునై, నను బడయఁగరాని ప్రార్థనలు నీకిత్తున్
మనుఁ డని చేరినచోఁ దై, కొని యతనికి నొక్కమేలు గూర్పం దగదే.

మ. అనిన స్మృతసమంది సాంజలిపుటుం జై విశ్రమాదిత్యుఁ డి
ట్లనియె నిర్ధయతీంద్ర విష్ణుక్రియ నిత్యానందవారాళిఁ జొ
క్కినచిత్తంబున నాత్మయోగవశము క్రిశ్చీనమేతుండ వై
యనువేలంబుగఁ దేలియాడు నిను డాయంగంటి నేఁ జాలదే. ౧౦౮

క. నినుఁ జూచినయవి కన్నులు, నినుఁ బొగడినయదియ జిహ్వా సీగుణగణము
ల్వనినయవి చెవులు నీకుం, బనిచేసినయవియ పాణిపద్మము లనఘా. ౧౦౯

శా. నిత్యానందపదప్రతీతచరితా నీదర్శనం బైనచోఁ
బ్రత్యక్షంబుగ మేననున్న ఫణభృద్భృందంబు లి ట్లాడె న
ప్రత్యక్షంబుగఁ గర్తబంధములు నీభంగి న్వసం బాసె నా
దిత్యోగ్రమృతి వర్షిసఁ ౪ నిల్చునే. ౧౧౦

- చ. కమలనైకమిత్రుని ప్రకాశ మొకించుక వర్షి సూర్యకాం
తమునకు దీప్తు లిచ్చినవిధంబున నీకరుణార్ద్రదృష్టి సం
యమివర నావయిం బాలసినంతన పాపమువాసి యెల్ల పు
ణ్యములును గల్గె వేతె నినుఁ బ్రార్థన చేయఁగ నేల నాకింక. ౧౧౧
- క. అనినఁ దనఁబుచ్చ నిష్ఠం, బొనరింపఁ గడంగి యోగి యొక నిడుబలపం
బును లాతము బొంతయు గ్ర, క్షున నాతనికిచ్చి వాని గుణములు చెప్పె. ౧౧౨
- ప. ఈబలవపుఁగొడుపున వలసినయన్ని లెక్కలాడ్డి న్రాసి యీలాతపుఁగోల నవ్య
హస్తంబునఁబట్టిముట్టించిన నన్నియు నీవుదలంచిన ప్రాణులై నిల్చి నీవు నెప్పిన
ఘని సేము; నవి యుడువవలసిన నెడమచేత నావ్రాతలు క్రమంబునం దుడి
చిన నడంగు; నెచట నైన నీబొంత దులిపినఁ గోరిన యంతధనంబు నీకిచ్చు
ఘగు మని వీడుకొల్పిన. ౧౧౩
- ఉ. మ్రొక్కి విసితుండై మగిడి ముండట ఘోరము లైన పాములం
ద్రొక్కుచుఁ గ్రంప లీరములుఁ దూఱుచుఁ గాఱడవి స్వనంబులో
స్పృశక మార్గము ల్గడచుచుం గడు దూరము వచ్చి భావరం
ప్రాకైడఁ గావము ల్విటుచుచున్న మనుష్యుని గాంచె ఖన్నునిక. ౧౧౪
- గీ. వానిఁ జూచి యేల వగచెను కట్టెల, కింతదవ్వరాఁగ నేమికతము
నావుఁ డేను హూణనరపతిబంటఁ ద, త్పత్రతోడఁ జావఁ బూనినాడ. ౧౧౫
- గీ. ఆకుమారుఁ డగ్ని నదె పడుచున్నాఁడు, చూడు మనినఁ గెలన సాదయొనర్చి
చిచ్చు వెట్టి కూల నిచ్చగించెడువానిఁ, జేర నేగి రాజశేఖరుండు. ౧౧౬
- క. నరవరసుత నీ కీను, ర్షణమునకుఁ బూననేల మదిలోపల నే
పరిభేదము గల దది యె, వ్యరిమూలము చెప్పు మనిన వాఁడనుమతుండై.
- సీ. ఏ మని చెప్పుదు నిటక్రింద హూణదేశాధీశుండైన మాయయ్య తీతె
నాయెడనున వచ్చి దాయాను లందఱు రాజ్యంబు చేకొని ప్రాభవమున
వెడలఁ ద్రోపించినఁ గడు దుఃఖతుండనై యొకహితుం డైన సేవకుని గూడి
యేతెంచి యిచట నాజ్ఞాతులచేనైన యభిషంగ మోర్వంగ నలవి గాక
యొంటి నడవి నిట్టిమంటఁ జాఁ గడఁగితిఁ, బరిభవంబునొంది బ్రదుకుకంటె
నిదియ మేలుగాఁగ మది నిశ్చయించితి, ననిన నాతఁ డతిదయాళుండగుచు.
- క. పగవా రొత్తినయ్యప్పుడు, జగ మెఱుంగం దెగుట యొడె సైరణయొడెం
దగుఁ గాక మిగుల నొగులుచు, చుగవాడై మగువపగిది మడియుట తగునే.

- చ. ఇటు విను చేటులేని బ్రతు కేనొనరించెద నీకు వైరిసం
కట మడంగుం బదాతి తురగద్విరదంబులు గల్లు నర్థము
తల్ల మగు వీని గొ వ్వుని విధానము లేన్పడఁ జెప్పి చేతియా
ఖటికయు యోగదండమును గంధయు వానికి నిచ్చెఁ జెచ్చెరన్. ౧౨౦
- శా. తత్సమర్థమునం బదాతితురగ స్తంభేరమాఘంబు న
త్యు త్నేధంబగు సర్వముం గలిగినన్ హూణక్షితీశాత్తజం
డు త్నేకంబు మనంబునం బొదలఁగా నుత్సాహసంపన్నుఁ డై
మాతస్యంబున భూమిఁ గొన్నరిపుల న్నర్దింప నేగె న్వెనన్. ౧౨౧
- ప. అల్ల ప్తుమారుం డరిగిన యనంతరంబున నిజాయుధధైర్యనహాయుంఘను నస
హాయశూరుండును నగు విక్రమాస్తుండు. ౧౨౨
- ఉ. సజ్జన దర్శనంబును బ్రసాదముఁ గల్గెఁ బరాధవవ్యధా
లజ్జల నగ్నిలోఁ బడఁ దలంచిన చక్రనిరాజపుత్రునిన్
బుజ్జవ మేర్పడం గరుణఁ బ్రోవఁగఁ జేకుతె నంచుఁ బ్రీతుఁడై
యుజ్జయినీజనాధిపతి యొయ్యన వచ్చె నవంతిభూమికిన్ ౧౨౩
- ప. ఇట్టి గుణాఘ్యండు గావున. ౧౨౪
- క. అవిక్ర మార్చుసరిగా, కెవిధముల నింటికేగు డిది తగ వనిన
న్నవ్వుచు నుదుల కోర్చులు, దవ్వులుగా మగిడె భోజధరణీపతియున్. ౧౨౫
- ప. మఱియుఁ గతిపయదినంబు లరిగిన. ౧౨౬

—: ఇరువదియొకటవబాహుకధ :—

- క. సింధుపతివైరిహితు సుర, సింధుప్రభవాదిచరణు సింధువిహారిన్
సింధురయాపాసురహరు, సింధుతనూజాత్మబంధు సింధురవరదున్. ౧౨౭
- మ. హృదయాంభోజములోపలం దలఁచి భోజేంద్రుండు ధర్మార్థకో
విదులున్ జ్యోతిషు లాగమజ్ఞులును సేవింపంగ సొంపారు సం
పద పెంపొంద శుభగ్రహోద్ధరణలభు టైన లగ్నంబునం
ద్రిదివేంద్రాసన మెక్కువచ్చినఁ బ్రియోక్తిన్ బొమ్మ వల్లెం దగన్. ౧౨౮
- చ. విను విటు భోజరాజ యొకవిన్నప మే నొనరింతు విక్రమా
ర్చునిక్రియఁ బెంపు నీగియును రూఢికి నైక్యక యెక్కుఁ జెల్ల జే
మనఁ దగు నిన్ను నిష్ఠులుఁ బ్రియంబున వచ్చెదు వచ్చి క్రమ్మటం
జనియెద వాళ మౌనపు యశంబును నేర్పును దీనఁ గల్గునే. ౧౨౯

క. అతనిచరిత్రము వినఁగో, రితివేని నృపాల యవధరింపుము నాకే
చతురతయు లేదు తెంపున, నతివకు నృపుసభల మాటలాడం దరమే.

శా. నామాట ల్విస నిచ్చగింపు మతఁడా నాకేశుఁ డిష్టుండుగా
సామంతార్చితపాదపీఠుఁ డగుచున్ సామ్రాజ్యలక్ష్మీకళా
సీమం బా భుజసార మొప్పంగ నయ శ్రీమఁతుఁ డాభట్టిము
ఖ్యామాత్యుండుగ నేలె నుజ్జయిని నిత్యం బైనస్త్రీ రితోన్. ౧౩౧

ఉ. ఆదివనంబులందుఁ బ్రజలందఱు సంతతుల న్నమ్మద్ధుల
న్తోదము నంది సత్రములు మున్నుగ ధర్మము లాచరించుచు
స్వేదన లేడియుం గనక వేడ్ల మనంబుల నిండి యుండఁగాఁ
బేదలు మూర్ఛ లల్పులను పేరును లేదు పురంబులోఁజలన్. ౧౩౨

క. నిలుపు గలసితి భట్టికిఁ, జెలికాఁ డనఁ బొలిచి బుద్ధిసింధు వనంగా
వెలసినయమాత్యుఁడొక్కఁడు, గలఁడతనికిసుతుఁడొకండుగ్రహిలుఁడనంగన్.

ఉ. ఆగ్రహిలుండు బుద్ధియు నయంబును కలముఁ దప్పఁగాఁ బిశా
చగ్రహదప్పుఁడైన క్రియ సభ్యవిచారము పొందు మాని మి
థ్యాగ్రహవృత్తిఁ ద్రిష్టురుచు నాడఁగఁ జాడఁగ లేక యాత్మలో
నిగ్రహ మంది తండ్రి సుతునిం దెగి తిట్టుచుఁ జాల దూఱుచున్. ౧౩౩

గీ. ఓరిపాపకర్త యున్న*మంత్రి కుమారు, లవసపాలుఁ గొలిచి యచట నచటఁ
బనులు సేయఁగఁ జడుఁ డనుచు నాకును దల,వంపు సేసితి సరివారిలోన.

క. అను వగుతనయుఁడు పుట్టిన, జనకుని కిహపరసుఖములు సమకూరు నన
న్దును వింటి నేను నినుఁగని, †మని మని నేఁడిట్లు నరకమగ్నుఁడ నైతిన్.

క. బిడ్డును బాడవును రూపును, దొడ్డతనము గలిగి ప్రజతోఁ బాదలనియా
బిడ్డని గనకుంఁటెను సతి, గొడ్డయినను మే లనంగఁ గుందుటగలిగెన్. ౧౩౪

గీ. ఎట్టకేనియుఁ దగు పుట్టువు గల్గియు, గట్టియైన యెఱుకవట్టు లేక
యిట్టిభంగి వ్యథలఁ బెట్టుటకంఁటెను, బుట్టినపుడె యేల గిట్ట వైతి. ౧౩౫

చ. గృహమున నుండి నన్నుఁ గలఁగింకక యుండెడ కేగు మన్న నా
గ్రహిలుఁడు సిగ్గుదాల్చి యధికం బగు మానము పూని లేచి యా
గ్రహమున శాస్త్రము ల్పదిపికా నిక నిఁటికి రా నటంచు నా
త్తహితము గొరుచు న్నెడలి డక్షిణఃభు వికి నెగెన్తోకఁడన్. ౧౩౬

* మంత్రికుమార కరుణక కిగారు సరియగావుండెడ గలవనులు నేయఁగడఁగి నాకిట దల

† నునుకడలేనట్టివరక.

- వ. ఇట్లేగుచు నొక్కనాఁడు *భవనగిరియొద్ద నొక్కయగ్రహారంబు డగ్గఱి యందుఁ గొందఱు సభ్యులు పురాణశ్రవణంబు సేయుచున్న నట తానును జేరి వి నునెడ నప్పారాణికుండు తీర్థఫలంబు లెఱింగించుచు. ౧౮౦
- గీ. ఏకభుక్తములు ననేకదానములు న,యాచితములు జపము లనశనములు †జరపి పెచ్చుకంటె సరగునఁ గాశిలో,బొంది విడిచి ముక్తిఁ బొందవచ్చు.
- క. మెట్టక పెట్టక పట్టక, గిట్టక తీర్థముల ముక్తికిం జనరా దే తొట్టును బొరయక మెయిమెయి, కట్టెదురన్ శ్రీనగంబు గనినంజాలున్.
- క. తనువు దొఱంగక యిది యె, క్షనలవి గాదంచు శివుఁడు గైలాసము గ్ర క్తనవిడిచి బొంది తోఁజనఁ,దనభక్తులకొఱకు నందుఁ దరలక యుండున్.
- క. శిలలెల్లను లింగంబులు, సలిలంబులు దివ్యసింధుసారంబులు తీఁ గలు సంజీవను లా ద్రుమ,ములు మందారములు చఱులు ముక్తిపదంబుల్.
- మ. అని చెప్ప నిన్ని చిత్రకల్పము వాయుజేయ శ్రీపర్వతం బునకే పోవుట మే లటంచు నతఁడా పుణ్యాత్ములం బాసి చ య్యన నాదిక్తున కేగుచున్ హృదయభృంగాఖ్యస్తగత్పాతమై† ననగం బల్లన దాఁటి తీర్థసలిలస్నాన్ధి యై ముందఱున్. ౧౮౧
- మహాస్రగ్ధర. కనియెం గ్రీడద్విహంగన్ ఘనజలరవజాగ్రద్భుజంగ న్నహాపూ రనిరూఢపూర్వదుర్వారభృతయచితటీరంగభంగ తరంగన్ధ్యో జనితశ్రేయానువంగన్ జలధిహితపరిష్కంగ నాద్ధాంతరంగన్
- జననిర్ధూతాభివంగన్ క్షతగిరికటకోత్సంగఁ బాతాళగంగన్. ౧౮౨
- వ. కని యందుఁ గల దక్షిణావర్తంబునఁ గృతస్నానం దై మల్లికాకుండంబు ను, ఘటికేశ్వరంబును, బ్రమరికాశ్రయంబును, గాలప్రదంబును, దేవప్ర దంబును, సంధ్యామానంబును, జారుకేశ్వరంబును, నందిమండలంబును ము న్నుగాఁ ద్రింశద్యోజనాయతంబును త్రింశద్యోజనవిస్తీర్ణంబును నగుటం జేసి బహుకోటితీర్థమయంబు నగు నారమాక్షనూధరంబుమీఁదికిం జని కనకమయప్రాసాదంబు సొత్తెంచి- ౧౮౩
- క. ఆర్జవమున నచ్చటఁ బూ,ర్వాద్భిత మగు పుణ్యసముదయమునం గనియె నిర్జరగణసంసేవిత,నర్జనకిరణంకు మల్లికార్జునదేవున్. ౧౮౪

*శ్రీమహాజననంబున నొక్కయగ్రహారంబు-మహాఘనగిరియొద్దఁ గొందఱుసభ్యులు. †జరపి చచ్చు కంటె. ‡హృదయభృంగాఖ్యస్తగత్పాతమై- స్వరంగదత్కూ-లరంగన్-రంగనృత్యస్థరంగన్.

వ. కని సాష్టాంగం జెరంగి.

౧౪౯

క. గోవతివాహనునకు నల, కావతిమిత్రునకుఁ ద్రిపురఖండనసమయా
రోపితగిరిచాపునకును, శ్రీవర్వతవిభున కార్తచింతామణికి.

౧౫౦

వ. అర్చన లిచ్చి తనఫలంబునఁ గేలుదోయి గీలించి.

౧౫౧

సీ. పెద్దమెకముతోలు నిద్దంబుగాఁ గట్టి గాలిగ్రోలడుసొమ్ములీలఁ దాల్చి
చలికొండకూఁతుకై సామేన నిమ్మిడి చదలేటు నెలయును జడలఁజెరివి
యేనికమోముతో నెలుక నెక్కిన చిన్నిబొజ్జపావఁడు నీదువజ్జ నడువ
ముజ్జోడుమొగముల ముద్దులకొమరుండు పురిగలపులుఁగుపై నరుగుదేర
వెన్నుడునునలువయునుబల్మేలుపులును, గొలువ*గుబ్బలికొమ్మలగుజ్జనెక్కి
కలిమికొండకునేతెంచినిచితనుచు, వింటి మృక్కుంటి నినుఁగనుఁగొంటిమంటి.

క. అనుచు ననేకవిధంబులఁ, దననేర్చినకొలఁది నతఁడు తప్పనిభక్తి

వినుతించి పావముల వీడ్చొని మగిడెం జిత్తశుద్ధి కొనసాఁగంగన్.

౧౫౩

ఉ. ఆదెసనుండి సర్వజగదాశ్రయు వేదపురాణవేద్యుఁ బ్ర
హ్లాదమనోవిధేయు నసురాంతకు శ్రీసరసింహమూర్తిఁ గా
కోదరరాజతల్పుని నహోబలనాథునిఁ జూడనేగి త

త్పాదసరోరుహంబులకు భక్తిఁ దగం బ్రణమిల్లి ధన్యుడై.

౧౫౪

చ. హరిహరసేవనాసుమతు లైన జను క్షేపసింహ సంచదా
కరమగుసొంపుపెంపు గల కన్నడభూమికి నేగి యొక్కభూ
సురవరునాశ్రయించి తగు సుస్థితి నక్తడనుండి యాస్థతో
సురగురుసీతిశాస్త్రమును శుక్రునయక్రమముం బఠించుచున్.

౧౫౫

ఉ. ఆకడ సీతిశాస్త్రునిదుండై గురు వీడ్చొని యేగ వేడ్డతోఁ
గాకితమూలశక్తి గనిగా నొనరించిన వైడిచట్టునా

నేకశిలాభిధానమున నెన్నిక కెక్కి ధరిత్రిలోన నే
పోకలఁ బోయిట్టి సిరిపుట్టినయింటికి నోరుగంటికి.

౧౫౬

క. పసిండియు రత్నము మున్నుగ, నిసుముక్రియం బెక్కుధనము లీనఁగ నిలకు
న్వసుమతియు రత్నగర్భయు, వసుధయు ననువేళ్లు నిక్కువము తానచటన్.

ఉ. చందనగంధులు నివ్వులు జాణలు దాననినోదులుం బ్రభా
సుందరమూర్తులుం గవులు శూరులు బెద్దలు నుల్లసిల్ల సం

క్రందనవైభవాధ్యుఁ డగు కాకతిభూపతి రాజ్యలక్ష్మీఁ బెం

పొందెడు నవ్వరంబున మహోత్సవ లీలల నుండె నేర్పునక. ౧౧౮

వ. అట్లు కొన్ని దినంబు లుండి తత్పురజనపరిచయంబున సకలకళాప్రవీణుండై
మగుడు గడంగి మహాత్థీర్థవిలోకనార్థియై యట చని దూరంబున. ౧౧౯

క. ఆతఁడు త్ర్యంబకశిఖరో, ద్భూతను విఖ్యాతఁ బరమపూతఁ ద్రిలోకీ
మాత మహాపాతకసం, ఘాతవిఘాతానుయాతఁ గనియెక గంగక. ౧౨౦

క. ఆనదికి మ్రొక్కి ముఖ్య, స్నానం బొనరింప డిగ్గి చని యుదకం బా
టోనం దెకతెక నుడుకం, గా నద్భుతమైన మడుగుఁ గని వెరఁగందెక. ౧౨౧

క. పిట్టలు దివిఁ బాటఁగ నా, కట్టావల నెఱక లెల్లఁ గమరిన నచట
మట్టుపడి కూలుఁ దొడిమల, పట్టాడినయట్టి మేడిపండులభంగిక. ౧౨౨

గీ. అట్లుఘోరమైన యయుష్షవత్థీర్థంబు, చేర వెఱచి శిశిరవారిలోనఁ
గెలన జలక మాడి వెలి కేగి యట గుడి, లోన నున్నశివునిఁ గానఁబోయి.

వ. అద్దేవు నుదితోపచారంబుల నారాధించి యచట నొక రాత్రి గడపం గ
డంగి యుండె. ౧౨౪

క. ఆయెడ నాకాశంబున, నాయుష్ణాంబువుల యావు లంటినఁ దప్తుం
డై యవరాంబుధి మునుఁగఁ, బోయెనొకో యీతఁ డన నభోమణి గ్రుంకెక. ౧౨౫

మ. చదలఁ జుక్కలు పిక్తతీల్లఁగఁ దమస్సందోహము ల్భూమిభా
గదిగంతంబుల నిండ లేయి నిగుడంగా నుష్ణతీర్థంబునో
నుదకం బుబ్బుఁగ గొబ్బున న్నెడలి పొంగోపొంగసంగీతులం*
జదురాం డ్రా నెనమంతు నచ్చి రట కాసర్వేశ్వరుం గొల్వఁగక. ౧౨౬

ఉ. మోహనదివ్యమూర్తు లగుముద్దియ లాశశివహాళికి న్నహా
తానాముతోడ హేమజలజంబులఁ బూజ లొనర్చి నాట్యస
న్నాహము సేయుచో నొకతె నాదవిశోధన† చేయుచుండె నాఁ
గాహళ వట్టె గానగమకశ్రుతితానమధాన మానఁగక. ౧౨౭

గీ. గానభిక్ష వేడ హీనస్వరంబున, వదరుకాయ లంది వచ్చినట్టి
వీణియలకు లయలు విప్పిచెప్పెను భంగి, నందు ముగురువాడి రందముగను.

క. ‡ సాళాదిగీతములును సు, తాళము ద్రువ గురువు లఘుయుతంబులుఁ దమలో
మేళనమునఁ జెడకుండఁగఁ, దాళము వాయించె నొకతె తద్గతికొలఁదిక. ౧౨౮

- గీ. గళరవంబు లమర గమకంబుతోఁజేర్చు, రాగమున మనంబు రంజిలంగఁ
బ్రయుండు నోతె నధరబింబుబు చుంబించు, వాసెగ్రోలువట్టె వనితయోర్తు.
- గీ. మూఢునైన బట్టి ముఖరునిఁ జేయుదు, ననినభంగి సతి మృదంగ మంది
కంకణములుతాళగతిమ్రోయవాయింఁచె, *దొయ్యలులకు నెద్దిదుష్టరంబు.
- చ. తతఘనమర్దళాదినినదంబులు నర్వచినాల్లు హస్తని
ర్గతులును దృగ్విలాసములుఁ గన్నులపండుగ గాఁగఁ దాళసం
గతులు చెలంగఁ బాదకటకంబులు మ్రోయఁగ నాట్యమాడె నొ
క్షతె తొలుకారుక్రొవ్వులుఁగు కైవడిఁ దద్రసభావపుష్టిగఁ.† ౧౭౨
- క. ఎలనాఁగలు మఱి తమలో, వల నృత్తాంగములు వీడువడ నాడుచుఁ గ్రొ
న్నెలతాల్పువేల్పు సీక్రియఁ, గొలిచి మగిడి యేగునపుడు గుడిలోమూలఁ.
- శా. విస్తేరాకృతిమన్న మంత్రితనయు న్విక్షించి ప్రోయాండు మం
దస్తేరాసన తాచు నీకు సుఖమందం గోరుకు ల్లలెనే
నస్తద్యామికి రప్పటంచుఁ జనఁగా నయ్యుష్ణతీర్థోష్ణల
స్థస్థు బయ్యెద నంచు భీతి నతఁ డాప్రాంతంబున న్నిల్చినఁ. ౧౭౩
- క. పాతాళంబున కేగిన, యాతరుణులదీప్తి భూతలాంతంబున ను
ద్యోతించునొయనఁదూర్పున, నాతతిమగుకౌపుదోఁచనరుణుఁడువోడిచెఁ.
- మ. దిననాథుండుదయింపఁగా వెదలి భక్తిఁ గౌతమీతీరకా
ననము ల్పూలుచు నొక్కనాఁడు కడుఁ బుణ్యంబైనకాశేశ్వరం
బున కేతెంచి మహోపదారవరుఁడై ముక్తీశ్వరం గొల్చి నె
ప్పుర ముప్పొంగఁగ ధన్యుఁడై మగుడఁ దన్మార్గంబున న్వచ్చుచుఁ. ౧౭౪
- క హరిహరు లేకం బనియెడు, పురాణవచనంబు దృష్టముగ నొకచోటఁ
నరసింహుండును రామేశ్వరుండును గలధర్మపురికి వచ్చెఁగడంకఁ. ౧౭౫
- చ. అట చని గంగలో జలకమాడుచుఁ గొండలచే నెఱిగి మి
క్కుటముగ నింపుతో యముని కుండము దూటి కడంక బ్రహ్మకూఁ†
కటియును ముట్టి వెల్పడి జగత్పతి యకా నరసింహమూర్తి ముం
దటి కరుదెంచి మ్రొక్కి యుచితంబుగఁ బూజ యొనర్చి భక్తితోఁ. ౧౭౬

*దొయ్యలులకు శేడ్డ తొంగలింప. †ఈచంపకమాలకు, ప్రత్యంతరములో- గీ. కంకణము
లు తాళగతి చెలంగఁగఁ బాద, కటకములును మ్రోయ నటనమావె, దరుణి యొకతె క్రొత్తమె
లపుక్షవడి నిండి, రసము భావపుష్టిబాసఁగుచుండ. ‡హాకటి యను శేల్పుగొల్పుచు-

- ఉ. సర్వద తుంగభద్ర యమునానది జాహ్నువి కృష్ణ గౌతమిం
గర్తము వాయు నెన్ని జలకంబులు దీర్చితిన్ దయామతీ
ధర్మము లెన్ని చేసితిన్ దానము లెన్ని యొసర్చినాడన్
ధర్మపురీసంహ నిజదైవమవో విభు నిన్నుఁ జూచితిన్. ౧౭౯
- వ. అనుచుఁ బునఃపునఃప్రణతుడై వెడలి తదాసన్నం బగు దేవాలయంబున
కుం జరుచు నద్దేవు నుద్దేశించి. ౧౮౦
- ఉ. శాశ్వత మాకృపారసముచాక్షున ముందట గంగ వాటఁగా
విశ్వజననవృత్తిఁ బృథిని దగురూపున నిల్చి సంతతా
నశ్వరభుక్తిముక్తి నదనం బగు ధర్మపురీసుఁ డైన రా
మేశ్వరుఁ డెల్లకాలమును నీవ్రత మాకు నభీష్టసంపదలే. ౧౮౧
- చ. అని గుడి సొచ్చి యీశ్వరున కర్చున లెల్ల నొనర్చిమ్రొక్కి యిం
పున మగుడం గడంగి భువిఁ బుష్కలపదంబులు చూచుచు గ్రమం
బున నొకయేడు పుచ్చి తలఁపు ల్పచుకూసిన నిర్వికారుఁడై
జనకునిఁ జూడవచ్చె నయశాస్త్రుని శారదుఁ డయ్యవంతికిన్. ౧౮౨
- సీ. వచ్చితండ్రికి గౌరవముదోఁపమ్రొక్కుచుఁ బ్రియవాక్యములఁగడునయముసూప
బుద్ధిసింధువుఁ దనపుత్రుఁ గాఁగిటఁ జేర్చి న న్నుద్ధరించితే యన్నయనుచు
సంతసం బుచుచు జననాథు దర్శింపఁ జని వాఁడు పోయి వచ్చిన తెఱంగు
చెప్పిమ్రొక్కించిన క్షితిపాలకుడుచు మోషంబుతోవాని నాదరించి
రాజనీతులుమాత్రికార్యక్రమాలు, లడుగుదును గొంతతడవున కట విదేశ
మేగి చోద్యంబులచ్చట నేమిగంటి, చెప్పుచునపుడు గ్రహిలుదు చెప్పెనదియు.
- గీ. కడిమి సంధభూమి గౌతమిలో జల, ముడుకుచుండ నుండు నొక్కమడుపు
లోననుండిరాత్రిలోలాక్షు *లెనమాన్త, వెడలివత్తురచటిమృదుఁ గొలువ.
- క. వచ్చి తమయాటపాటల, నచ్చంద్రాధరణుఁ గొలిచి యరుగుచు నను వా
రచ్చటికిఁ బిలువ నుదకపుం, జిచ్చు సొర న్వలచి పోక చిక్కితి గుడిలోన్.
- చ. అనపుడు వేడ్ల వానిఁ గనకాభరణాదుల నాదరించి వీ
ఛ్చొని వృపుఁ డొక్కఁడు న్వెడలి కొన్నిదిసంబుల కంధ్రభూమి కా
నసములు దాఁటి పాపహిమనాశనసార్థము నుష్ణతీర్థముం
గని వెఱఁగండి పొంత నుదకంబులఁ గ్రుంకి శివార్చనామతిన్. ౧౮౩

- క. ఆగుడికిం జని హరు నను, రాగంబునఁ గొలుచు నంత రవిగ్రంథ నను
 ద్వేగంబునఁ జీకటి ది, గాభగంబుల నిండె మేఘపటలము భంగిన్. ౧౮౭
- క. గుడగుడ నుడికెడి యుదకము, ముడివడ గర్జితములట్లు న్రాయఁగ దెసల
 న్వేడఁ గడర మెఱపుఁదీవల, వడువున నమ్మడువు వెడలి వచ్చిరి పడఁతుల్.
- గీ. అట్లు వచ్చి వంచమాదిస్వరంబు, శ్రుతుల లయలఁ దాళగతుల యతుల
 గావగేయగీతగాంధర్వభేదంబు, లలవరించి పాడి యాడునపుడు. ౧౮౯
- క. నరలోకము నసీలోకము, సురలోకముఁ జూచినాఁడఁ జూచినసతు లె
 వ్వరుఁ గారు వీర లని భూవరుఁ డచ్చెరువంది యుత్సవముతో నుండెన్.
- క. ఆలోన నాటపాటలు, సాలించి యొకింత మగిడి జనపతిఁ గని నీ
 వాలోకమునకు రమ్మని, లోలాఱులు పిలిచి మడుఁగులోనికి జనినన్.
- క. కడుఁదెంపరియై భూవరుఁడుడికె పువెడమడుఁగునడమనుటికెచు మును గ్రాఁ
 గెడునూనియకొప్పెరల్కొ, బడి వెడలినవాఁడు నీశ్వఁబడు టచ్చెరువే.
- క. ఉఱికి తదభ్యంతరమున, నెఱుమంటలు దాఁటి వెనుక నేతేరఁగ న
 త్రైఱఁగెఱిఁగినిలిచి ప్రీయమునఁ, దెఱువలు చెయివట్టిభూపతిందోకొనుచున్.
- గీ. రజతపాదములును రత్నగేహంబులు, గనకమండపములుఁ గలుగుపురము
 సాచ్చి వైభవములు సూపుచు మాక్రికా, సనముమీఁద నతని నునిచి రంత.
- క. కనకకలశోదకంబుల, జనపతిచరణములు తొడసి సత్తారము లిం
 పునఁ జేసి సఖులు లోచన, వనజంబుల దీపముల నివాళింపంగన్. ౧౯౧
- వ. అందు నొకసఖిశిరోమణి నృపశిఖామణికి నయ్యెనమండ్రను జూపుచు.
- సీ. అవసీంద్ర యష్టమహాసిద్ధు లీరామ లాభ్యానగుణము లిం దమరి యుండు
 నతిసూక్ష్మరూపమియఁగిమచే జేకుఱు మహిఁబెద్దగాత్రమిమహిమనొదవు
 †జలమున మింటను జలక నయ్యెడునట్టి లాఘవం బొనరు నీలఘిమచేత
 బరువైనభావ మిగరిమచే నగవడు నీస్తాప్తిచే నగు నిష్పగతులు
 నెనయుదలఁపులీస్తాకామ్యమునఫలించు, మనుపఁజెఱుపనీయీశత్వముననకల్లు
 ‡నమరవరులైన నీవశిత్వమునఁజిక్కి, మాఱువల్లరుకైకొమ్ముమమ్ముఁగూడ.
- వ. ఈయష్టసిద్ధులకు మేము పరకాయప్రవేశాద్యపసిద్ధులము. తత్పరిచారికా
 సహస్రసహితంబుగా నీరాజ్యంబు గైకొని యందఱ నేలుకొమ్మనిన
 విస్తితుం డై యతండు నయవినయంబుల నిట్లనియె. ౧౯౮

*దీనఁబడు టచ్చెరువే- †జలముల మునుగఁగఁ జలకగానయ్యెడు. ‡అమరవరు లాదు
 నఁ గాన, మాఱువల్లక కైకొమ్ము మమ్ముఁగూడ.

- క. మీరలు దేవత లన్యులఁ, గోరం దగ దేను దీర్ఘగుణమెఱుంగఁగ నా
సీరంబుల మునిఁగితి మీ, కారుణ్యవిలోకనంబు గలిగినఁజాలున్. ౧౯౯
- క. అని మ్రొక్కి లేచి చనఁజూచిన నాతలఁ వెఱిగి యష్టసిద్ధులు నగుఁ గై
కొను మని యెనిమిదిరత్నము, అనిమిషసతు లిచ్చి వెడల ననిపిరి నృపతిన్.
- మ. అకలఁకుం డగు నమృహీవరవరుం డానందసంస్కారైచే
వికసన్తాననుఁ డై ప్రసిద్ధననము ల్వీక్షించుచు నివృద్ధభూ
మికి గోదావరి దాఁటి కాఱడవిఁ బేర్చిం బోవుచో నొక్కవి
ప్రకుమారుం గనియె స్మిరంతరగళద్యాష్టాకులప్రేక్షున్. ౨౦౧
- చ. కని యిది యేల యేడ్చినపు కానలఁ గ్రుమ్మర నేటికన్న నో
మనుజవరేణ్య నాజనని మజ్జనకుం గడు దూతె దూటిన
న్యనమునఁ గంది యాతఁ డభిమానముతో వనభూమికేగె నా
తని నరయంగఁ ద్రిమ్మరుచు దవ్వుగ వచ్చితిఁ గాన నావుడన్. ౨౦౨
- క. మాతకడనుండు పొమ్మిదె, నీతండ్రిం బాపువాడ నిజమని యతిదుః
ఖాతురుని మగుడననిపి.మ, హీతలఁగతి రత్నగుణము లెఱుంగం దలఁచెన్.
- గీ. ఇతనితండ్రి యున్నయెడకు నిప్పుడయేగ, వలయు నతనిఁ బ్రోవవలయు ననుచు
రత్నసిద్ధి నంబరంబునఁ జల్లనై, యర్థుమాఢి విక్రమార్కుఁ డేగె. ౨౦౪
- క. అవ్వీపుఁజేరి తెలియఁగ, నెవ్వడ వీవనుఁడు నాతఁ డిట్లనియె ధనం
బెవ్వంట లేక బ్రతుకుట, నెవ్వ యనుచు నింటితగులు సీఁగినవాడన్.
- ఉ. కాశ్యపిలోఁ బ్రసిద్ధమగు కంచిన నుండుదు విష్ణుశర్మఁడం
గశ్యమగోత్రజాతుఁడ వికారవిదూరమనస్తుఁడన్ జగ
ద్విశ్వకళావిశారదుఁడ దైవము చెల్లు దరిద్రభావనా
కార్యము నొంది భార్య గడుఁ గష్టపుఁబల్లులు వల్ల నోర్చితిన్. ౨౦౬
- క. పడఁ గుక్కి లేచు నేలం, బడి పొరలఁగ పొండులూడఁ బడితిని దల దా
బడగట్టెఁ గట్టఁ గోకయుఁ, గుడువం గూడును నెఱుంగఁ గుండుట దక్షన్.
- సీ. కుండలముందఁజగ్గిగూర్చుండి పడుచులు గంజకి నేడ్చుచుగదలలేరు
మోఁకాళ్ళఁ దల లిడి ముడిఁగి నిద్రింతు రేకాలంబునను మేనఁ గప్పులేక

*గలిగెం జాలున్. †యాత్యుద్యోతకునిమగుడననిపి. ‡పొండులూడఁ—కన్నులూడఁ
బడవెండుకల—గ్రిగంటలముందఱ—గంజకేడ్చుచునదిగానలేరు.

యతిదరిద్రునకు నిల్లాతాటకంఁటెను జచ్చుట గడుమేలు సతుల కెల్లఁ
బాపకర్మునిఁ జెట్టవట్టుట మొదలుగా నిడుమలేకాని యొం డెఱుంగననుచు
మగువ తెగివల్ల నవ్వగ మాన్పులేక
జీర్ణదేహుండ ధనము లార్జింపలేక
యూఁతకోలయుఁ దోడుగా నొయ్య వెడలి
దూర మరుదెంచి *యడవిలోఁ జేరినాఁడ. ౨౦౮

చ. అనవుడుఁ జింత నొంద కది యట్టిద యెమ్ములు బూదిపూత దు
న్నని వనరంబుఁ దోలు మసనంబుల యున్నియుఁ జూచి నిర్ధనం
డని శివుఁ బాసి రత్ననిధి యైన సముద్రునిఁ గూడె గంగ భా
మినులు ధనంబు లేనివతి మెచ్చరు లేమియె కీడు గావునఁ. ౨౦౯
క. ధన మొకటి యేల తలఁచిన, పను లన్నియు వీనిచేత ఫలియించుం నై
కొను మని మహిమలు చెప్పుచు, నెనిమిదిరత్నములు నతని కిచ్చెంగరుణఁ.

శా. ఆవిప్రండు మణిప్ర భావమున దివ్యంబైనదేహంబు స
ద్భావంబుఁ ధనలబ్ధియుం బడసి యుత్సాహంబుతోఁ గంచకిం
బోవగ గోరి నభోగతిం జనియె, నాభూపాలుఁడుఁ దానవి
ద్యావైచిత్రి నటించి వచ్చె నతిమోదం బైన యుజ్జేనికిఁ. ౨౧౦

శా. తత్సామాన్యగుణంబు లిట్లాదవినఁ ధారాపురాధీశ నీ
యత్సాహంబు ఫలించు నిట్టిగతి నీ పూహింపుమా నావుడు
న్యాత్సర్యంబున నెక్తఁజెల్ల దని యాత్మం జూచి భోజండు వి
ద్యత్సంఘంబులు గొల్వఁగా మగిడె నాథాత్రిశు నగ్గించుచుఁ. ౨౧౧

శా. దుగ్ధాంభోనిధికన్యకారమణు నస్తోక ప్ర భామండల
స్నిగ్ధశ్యామలదివ్యదేహు నుచితశ్రీగోపవేషక్రియా
ముగ్ధస్త్రీహృదయాపహారిఁ గరుణాంభోరాశిఁ దేజఃకళా
దగ్ధానేకమహాసురుఁ సురహితుం దైలోకకృరతామణిఁ. ౨౧౨

శా. గీర్వాణాచలరూపచాపశిఖరాంగీకారదీప్యోరుస
న్సౌర్యభూతఫణింద్రసంయుతమహానారాయణాస్త్రుఁ జగ
ద్దుర్వారాకృతికాలకూటగిళనాస్తోకాసితగ్రీవు గం
ధర్వేంద్రాద్భుతపాదపీఠ నిజభక్తవ్రాతచింతామణిఁ. ౨౧౩

కాళీసమేతుడై కరినికరంబులఁ గంఠీరవము దాఁచు కరణి మెఱయ
 సురనికరంబుపై నుటికి ధే, యని యార్చి బ్రహ్మాదులెల్లను బరువులిడఁగఁ
 దటిమి నుగ్గాడి పోఁద్రోలి దర్పమణఁచి, జయము చేకొన్న సద్గురుస్వామివీవే
 మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియేకావ్రలింగ.

క్షోణి శతాంగంబు సూర్యచంద్రులు కండ్లు నజఁడు సారథి శ్రుతు లశ్వపంక్తి
 మేరుశైలము మహామేటికోదండంబు యహిపతి నారి శ్రీహరి శరమ్ము
 ప్రణవంబు మునికోల పాలనంద్రము పొది రాప్యద్రి పీఠంబు రాహుకేతు
 వమరఁగా భజించి యతిరాద్రమూర్తి వెయరదఁబుపై నైః యసురవేరి
 శరముచేతను త్తణములో శత్రులగలఁ, ద్రిపురదహనంబుఁజేసినదేవుఁడీవె—

లఱపదియమ్ములగుటికానిగర్వంబు మాయఁజేసిన జగన్మాన్యుఁడీవే
 జంటత్రాగుడునొంటిదంటరాకాసిని మంటఁగల్పిన శితికంఠఁడీవే
 సుడివాలుఁ గేలునఁ బిడిగొన్న జేజేకుఁ బరమమిత్రుండైన భర్తఁడీవే
 చట్టుగూఁతురును జేపట్టి లోకములెల్లఁ బట్టగానేలిన భవుఁడ వీవే
 భక్తజనులను రక్షింపబ్రహ్మమీవే, యనుచు మదిలోన నిన్నెఱుఁతుననుదినంబు—

మూఁడుపట్నముల నిర్మూలంబుగాఁ జేయు దామోదరాత్మ మేదారి జరిగె
 నంధకాసురుశిర మవలీలఁ ద్రుంచిన ఘోరరాద్రాత్మ మేగొందిజణిఁగెఁ
 దారకాసురుఁ బట్టి దర్పమణించిన పాశుపతాత్మ మేబారిసురిగె
 సింధురాసురుఁ గిట్టి చించి చెండాడిన ముమ్మెనవాలు నేమూల నణఁగె
 శ్రీమహాదేవ యివ్వడు చెండరాదొ, యశివతతులను భవదుగ్రవిశిఖములను
 మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియేకావ్రలింగ.

వేషధారుఁడటంచు వెఱచుక యుందురా యెండలో నిల్చి సొమ్మియ్య మనక
 గరళకంఠు డని గడనగాఁ జూతురా హక్తుదా ర్వెంబడి నంటుకొనక
 ఫాలనేత్రఁ డటంచు భయపడి యుందురా పైకంబుఁ దెప్పని బాధలిడక
 నురగభూషణుఁ డని యూరకె యుందురా జీతంబు దెప్పని జిద్దుపడక
 సర్వకాలంబు గొల్పిన సంబళములు, విడిచిపెట్టరు భక్తులు వెంటఁబడక—

సీనామకీర్తన నిగమాంతసారంబు సీనామకీర్తన నిత్యసుఖము
 సీనామకీర్తన నిర్గుణబ్రహ్మంబు సీనామకీర్తన నిత్యపదవి
 సీనామకీర్తన నిత్యకల్పసమాధి సీనామకీర్తన నిత్యముక్తి
 సీనామకీర్తన నిఖిలమంత్రంబులు సీనామకీర్తన నిత్యయోగ

మనుచుసీనామమాత్మలోననుదినంబు, మననసేయుచునున్నాడమటపులేక
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

శివశివా యని నిన్నుఁ జింతన సేయక ప్రారబ్ధ మేరీతిఁ బాసిపోవు
హరహారా యని నిన్ను సభినుతిసేయక కర్తంబు లేరీతిఁ గడఁదొలంగుఁ
బరమేశ్వరా యని భజన సేయక యున్న జననమరణము లేసరణివీడుఁ
బరమశివా యని పలుమాటలు దలఁపక సాయుజ్య మేరీతి సంఘటించు
ననుచునెఱనమ్మి నిరతంబు నాత్మలోన, భక్తియుక్తుడనై చాలఁబ్రస్తుతింతు—

వేదశాస్త్రపురాణాద్యలు నేరను జపతపోవ్రతసిన్ధుజాడ లెఱుంగఁ
దీర్ఘయాత్రలు సల్పుఁ దిరుగులాడఁగ లేను సతిధిపూజ లొనర్ప నలవిలేదు
అష్టాంగయోగంబు లభ్యసింపఁగ లేను నాత్మవిదుడ గాను నల్పమతిని
దీనజనావసదీక్షవహించిన దేవదేవోత్తమ తెలియవినుము

నాదువిజ్ఞాపనంబునానందముగను, బరమపదమిమ్ముమఱియేమిభాగ్యమడుగ—

అదెరా కయీసరి యాలోచనలఁజేసి కయితకట్టిప్పుడు గట్టినావు
కట్టితే నేమాయెఁ గానైనసీయను నూరిలో నీవింక నుండవద్దు
వెట్టికూఁతలు కూసి వెఱపిఁచవచ్చేవు పద్యాలుమామీఁదఁ బాడవద్దు
కాటమరాజుల కగ్రమైనా సరి సిద్ధురాజులుగారి సుద్దులైనఁ
దానగింపుక చెప్పి తేతర్చువయినఁ, గాని యిరుసొడ్లు కొల్తుగప్పలోభి, మద—

సురగరుడోరగనరకిన్నరులఁ ద్రోలి సాధుజనులమానసములు చెఱచి
యగ్రజ నదలించి యతనిపట్నము గొని యనుజన్తుఁ బడఁదన్ని యవలనడిచి
కడుఁ గ్రూరుఁడై మించికైలాస మగిలించి ప్రమధగణంబులఁ బాఱఁద్రోలి
యింత చేసినఁ గాని యేమనఁజాలక యత్యంతకరుణచే నరసి ప్రోచి
భక్తియే ముఖ్యముగ నెంచిపంక్తిమ ఖునిఁ, బావనముగాను నేలినవరదుఁడివె
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

అఖలదర్శిజ్ఞులుం డగువాయుసూనుండు చిక్కుపడఁడె యింద్రజిత్తుచేత
విషధిసీరం బెల్ల విప్రవరేణ్యుని పుడిసిటిలో నాఁగెఁ బాంక మఱిగి
యాచక్రవాళవర్యంత మేలెడిరాజు వీరబాహునిగొల్చి పెతలఁ జెందె
సకలసురాసురగతుల నోర్చినవీరుఁ డాటఁ జెప్పుటకుఁ దా నాధ్యుడయ్యె
సీదుదయలేకయుండిననేర్పులేల, నన్నిటికి నీకటాక్షంబెయతిశయంబు, మ—

భక్తరక్షకుఁ డని భజన చేరితిఁ గాని యింతనిర్దయుఁ డని యెఱుంగ నైతి
 శంకరుం డనుచుచు జాల నమ్మితిఁ గాని కఠినచిత్తుఁ డటంచుఁ గాననైతి
 దీనావనుం డని తెలిసి మ్రొక్కితిఁ గాని విషగళుం డనుచును వెదకనైతి
 నిందు శేఖరుఁ డని యిందుఁ జేరితిఁ గాని మదనారియచుమాటమఱచిపోతి
 మంచిదా యెచునీవెన్నిమాయలైనఁ, జేసి తేమామెరిచుఁబాయసిద్ధముగను-
 దండంబు దండంబు దైవశిఖామఃశి దండంబు దండంబు ధవళగాత్ర
 దండంబు దండంబు దండధరాతక దండంబు దండంబు దహననేత్ర
 దండంబు దండంబు దానజనావన దండంబు దండంబు దానవారి
 దండంబు దండంబు ధైర్యజితనగేంద్ర దండంబు దండంబు దర్పకారి
 దండములునీకుఁగోటిపూర్ణాడ తేజ,దండములఁబాయు నేఁజేయుతప్పుతెల్ల-
 శ్రీకంఠఁ బూజించు చేతులు చేతులు దితిజారిఁ దలఁచిన దినము దినము
 గంగాధరుని జూచు కన్నులు కన్నులు శివునకు మ్రొక్కెడి శిరము శిరము
 విశ్వేశుకథ విను వీనులు వీనులు సితమూర్తి నుతియించు జిహ్వ జిహ్వ
 పరమాత్ము వలగొను పదములు పదములు భూతేశ్వరుని మీఁది బుద్ధిబుద్ధి
 యనుచువిబుధులచేవినియనుదినంబు,సన్నుతించుచునున్నాడసత్యమనుచు-
 రాజశేఖర విను రజతాచలంబునఁ బార్వతీదేవియుఁ బ్రమథగణము
 నమరేంద్ర యను వరుణాదిదేవతలును మునివర్గమును జాల ముదముతోడ
 సేవింపఁగా రత్నసింహాసనమున వేంచేసి యున్నట్టి వేష్టఁజూడఁ
 గోరియున్నాడను గొబ్బున దయచేయు మిఁకమీఁద జన్మ మే నెత్తఁజాల
 రమ్మనుచుఁబిల్వనిటనీపురాకయున్న, నీకునీపాదములతోడనిజముగాను,మ-
 హరిహరాదులపూజ లభ్యంతరము లాయె గ్రామశక్తులు మహాఘనములాయె
 సత్యశౌచంబుల జాడలు చెడిపోయె నన్యాయ మశుచియు నర్హమాయె
 బ్రాహ్మణచదువులు పసపసలైపోయె నన్యజాతులవిద్య లధికమాయె
 వేదశాస్త్రపురాణవిధులెల్ల నుడివోయెఁ దామసోక్తులు మహాధట్టమాయె
 మోషకులుచాలఁగలియంచుముఖ్యులైరి, సజ్జనుల నెట్లుప్రోచెదోసాంబమూర్తి-
 కలకొద్ది నతిధికిఁ గరుణతో రమ్మని యుపచరించెడివాఁడ యుత్తముండు
 మాపురా రేపురా మల్లిపొమ్మని త్రిప్పి మఱియొసంగడివాఁడు మధ్యముండు
 కఠినోక్తులాడుచుఁ గళవళగుంచుచు నటుమీఁదనొసంగువాఁడధముఁడంద్రు
 లేనియాసలు చెప్పి లేదు పొమ్మనువాఁడు నధమాధముండందరవనిలోన
 ధర్మములయందునంతరాంతరముదెలిసి, దాన మొసఁగినపురుషుండుధన్యుఁడను-

సురగరుడోరగనరకిన్నరులకైన నీమాయ మించుగ నేర్పులేదు

హరిసోమహిమగిరిసురభూజములకైన నీక్తి మించుగ నేర్పులేదు

తపనకాలాంతకదహనులకైనను నీప్రతాపము మించ నేర్పులేదు

శేషబృహస్పతిభాషాపతులకైన నీవిద్యలను మించ నేర్పులేదు

గాన సర్వజ్ఞుఁ డనునభిధాన మరుదె?....మదనమదభంగ- 38

కరటిచర్మమె నీకు ఘనముగాఁ దోఁచెనా పీతాంబరంబుపైఁ బ్రియము లేదా?

ఫణులకంకణములే భాగ్యమై తోఁచెనా బంగారుసొమ్ములు బాగులేవా ?

యెముకలదండలే యెక్కువై తోఁచెనా రత్నహారంబుల రాజిలేదా ?

భూతిపూతయె నీకు భోగమై తోఁచెనా మంచిగండముమీఁదమనసులేదా?

యేమిచోద్యము నీచర్య లెంచఁదరమె, ఘటిపతికినైన భారతీపతికినైన,మ-

శ్రీమహాలక్ష్మి నీచెల్లెలె యుండఁగాఁ బులితోలు గప్పిన పుణ్యమేమి

యన్నపూర్ణయు నీకు నద్ధాంగి యై యుండ విషము భక్షించిన వింతయేమి

సఖుండై కుబేరుండు సరసనె యుండఁగా భుజగభూషణుండైన పోడిమేమి

యింద్రుఁ డెప్పుడు నీకు హితవలై యుండఁగా భస్మధారుండైన భాగ్యమేమి

నీమలీలలు వర్ణింప నేర్పు గలదె,పద్మసంభవునకునైనఁ బరమపురుష, మ-

విప్రుండు విష్ణుండు వేదంబు నొకరాశి సకలశాస్త్రపురాణసమ్మతముగ

రాజును ఖడ్గంబు వాజయు నొకరాశి సకలశాస్త్రపురాణసమ్మతముగ

వీణయు రతియుఁ బూజిల్తుండు నొకరాశి సకలశాస్త్రపురాణసమ్మతముగ

గడు మూఢుఁడును మూర్ఖగార్హభంబాకరాశిసకలశాస్త్రపురాణసమ్మతముగ

సుజనులొటనునొకరాశిసకలపులెల్లఁ,గుజనులొటనునొకరాశికుకపులెల్ల,మ-

లతనవసనముల నడుగునో యరుచును బలుకకున్నావేమె పరమపురుష

గరళభక్షకుండవు గజచర్మధరుండవు భూతి దేహమునిండఁ బూసినావు

పెద్దకుమారుని పెండ్లిసేయఁగ లేవు భైరవునకుఁ గట్టుబట్ట లేదు

యీశ్వరుండై యుండి యింతలేమిడి యేమి నీమాయలన్నియు నీకుఁదెలియు

నైనఁగానిమ్ముమఱియేమియడుగ లేదు,నీదుపదభక్తియేచాలునిశ్చయముగ

మదనమదభంగ మహితక్షమాశతాంగ,కరధృతకురంగకంచియే కామ్రులింగ.

శ్రీకాళహస్తి నాశ్రితులను రక్షింపఁ బవనలింగమనంగఁ బ్రబలితీవు

అమరఁ దేజోలింగ మన నరుణాద్రిని విబుధులు గొనియాడ వెలసితీవు

ఆత్మనిదులఁ బెంప నలచిదంబరమున నాకాశలింగమై యులరీతివు

జంబుకేశ్వరమున జగములఁ బోసింప నవ్వలింగ మనంగ నమరితీపు
అధిప! దక్షిణకాశిని నతులితముగఁ, బృథివిలింగాభిధానుఁడై పుట్టితివు, మ-
జలదంబు నిబిడమై చదలఁ బర్యంగఁ జేసి పూర్వ వాయువులు నింపొందఁ జేసి
గంభీరముగ మహాఘననినాదముతోడ మెఱపు లుత్తరమున మెఱయఁజేసి
యేఱులుఁ జెఱుపులు నేకార్ణవంబుగా భూమి నిండార సంపూర్ణముగను
గురియించు వర్షంబు గొబ్బున లేకున్న సకలసస్యాదుల సార మణఁగు
నీదుజడలందుజాహ్ను వినిండియుండ, నెంతమాత్ర మెయింపనియిందుమాళి, మ-
అర్ధనారీశ్వర హరిసుతయుతుఁడవై భారతరణమునఁ ధీరుఁ డగుచు
గురుభీష్మకృపకర్ణకురుయోధముఖ్యుల రథవాజిగజభటరాజిమీఁద
నర్జునాశుగములకన్న మున్నుగ మహాతీవ్రమై దిక్కులు తేజరిలఁగఁ
బ్రళయకాలానిలబాడబాగులరీతి మండెడు నీదృష్టిమార్గణముల
విగతజీవులుగాఁ జేసి వేగముగను, విజయునకువిజయ మొసంగినవీరుఁడీవే, మ-
పంచాక్షరీమంత్రపరన భక్తిధ్యానధారణములకు సంధానకరణి
పంచాక్షరీమంత్రపరన బ్రహ్మజ్ఞానవరులకు నెల్ల సౌవర్ణకరణి
పంచాక్షరీమంత్రపరన యోగానందసంపన్నులకును విశల్యకరణి
పంచాక్షరీమంత్రపరన జీవన్ముక్తి సిద్ధాత్ములకును సంజీవకరణి
మంత్రరాజంబునిదియెముమ్మాటికనుట, నక్షరాభ్యాసమేసాక్షియవనిలోన-
తన్నుఁదా నెఱిఁగెడి తత్త్వంబు తెలియక వేసగాండ్రయి విఱ్ఱివీఁగువారు
అద్వైతుల మటంచు నాశలు వీడక దేశాలవెంబడిఁ దిరుగువారు
తనగురువాక్యంబు తానమ్మఁ జాలక వేఱే దేశికులను వెదకువారు
మంత్రతంత్రంబుల మహిమలఁజూపుచు యోగులమంచును నుండువారు
ఆదిమధ్యాంతరహితుఁడవైననిన్నుఁ, దెలియనేరక భ్రాంతిచేఁ దిరుగువారు-
బ్రహ్మాండభాండంబు పటపటఁ బగులంగ నార్చుచుఁ గరటిదానవుఁడు కడఁగి
వాలవిఠ్ఠేళణోద్వేలవాతాహతిఁ జటులధరాధరసమితి పగుల
సంఘటించుచు మహాసంరంభుఁడై దేవసంఘంబు నడలించ సరభసముగ
నంబర మదరంగ నట్టహాసము చేసి యఖిలలోకంబులు హర్ష మంద
నద్భుతపరాక్రమక్రీడ నసురవరుని, దునిమితిని నీప్రతాపమెంతనినుతింతు, మ-
సన్మరుపదభక్తిసంపన్నుఁ డగువాఁడు (నిర్వికల్పసమాధి) నిన్నుఁ గాంచు
నింద్రియముల రోసి యేషణత్రయిఁబాసినిస్సంగుఁడగువాఁడు నిన్నుఁగాంచు

వేదాంతసిద్ధాంతవిజ్ఞానపరిపూర్ణ నిత్యతపోనిధి నిన్నుఁగాంచు
 నుపమ తెలియక యూరకే యుపవసించి, గాసిఁజెందిననిన్నెట్లు గనఁగవచ్చు-
 కారణాచార్యుల కరుణఁజెందినవాఁడు శ్రవణమనోధ్యాన సహితుఁడగుచు
 శ్రవణసుఖధ్యాన సహితుఁడై తగువాఁడు నిర్వికల్పసమాధి నిల్వినేర్పు
 నిర్వికల్పసమాధి నిలువ నేర్చినవాఁడు నమనస్త భావంబునందుఁ బొందు
 నమనస్త భావంబునందుఁబొందినవాఁడు నానందభరితుఁడై యమరియుండు
 నట్టియానందమే బ్రహ్మచుచుచుఁదెలిసి, నిత్య(మోక్షంబై)యిదియనినిన్నుఁజెందు-
 లిబ్బనన్నిభగాత్ర యమరబృందస్తోత్ర పావరచారిత్ర ఫాలనేత్ర
 కాళికాహృదయేక కాశీపురనివేక కలుషహరినాశ గగనకేశ
 హాలాహలాహర యహిరాజకేయూర సద్భక్తమందార సమరధీర
 సజ్జనపరిపాల సగృణగణాలోల కరిచర్మవరచేల గానలోల
 యనుచునుతియితునిన్ను నేననుసినంబు, నన్నుదయఁజూపనమ్మితిఁగన్నతండ్రి-
 పటుఘటితా నేకబంధురఘటి కానినద మహండంబు నిండి మ్రోయఁ
 గనకరత్నప్రభాకలిత మై విలసిల్లు కంఠహారంబులు ఘనత మెఱయ
 ఫాలతలంబురక భర్తనిర్మిత మైన సింహతలాటంబు చెరువుమీఱఁ
 బడనూపురస్థిత పద్మరాగోజ్జ్వలప్రభలు దిక్షటములఁ బ్రజ్వరిల్ల
 రజితగిరిఁగేరుతనుకాంతి రంజిలంగఁ, బరఁగు నీహాసమునేరుభజనసేతు-
 పంచవింశతితత్త్వపద మెఱిగినవాఁడు చేతనాదులమాయఁ జిక్కువడునె?
 యోగ శాస్త్రానందయుతుఁడైనవిద్వాంసుఁడన్యశాస్త్రాపేక్షనానవడునె?
 యాత్మతీర్థస్నాన మభిరుచి గల్గిన బాహ్యాతీర్థంబుల బాధపడునె?
 తన్నుఁ దా నెఱిఁగెడి తత్త్వజ్ఞుఁ డగుయోగి దేవాలయంబులఁదిరుగువడునె?
 యెఱుక లేకున్న దీనియందేమిగలదు, యెఱుకగలిగినధన్యుఁడేయెక్కువంపు-
 కైలాసనగము నీకాణాచి కాఁబోలు దీనులరక్షింప దిగువరావు
 నీదుశ్యంగారంబు నీయాటపాటలు నీపుత్ర సంపద నీదుభటులు
 ఎవరికి లేవని యెంచియున్నాఁడవు సమముగాఁ జూడవు సకలజనుల
 నీయోగ మంతయు నీసతియైనట్టి కామాక్షి దేవీచే ఘనతమెఱుగె
 నసమనేత్రుఁడవనుమాటయర్హమయ్యె, భక్తుఁడనుగాననినుదూఱఁబల్కినాఁడ-
 రాజయోగానందరసపరిపూర్ణుఁ డౌ పురుషుఁడే ధన్యుఁడు పుడమిలోన
 నధిపునిరణమునం దచలుఁడై హతుఁడై నపురుషుఁడే ధన్యుఁడుపుడమిలోన

భాగ్యసంపూర్ణుడై (పరంగ) దానమొసంగుపురుషుండే ధన్యుడు పుడమిలోన
 సత్యశౌచంబులు సద్గుణములు గల్గు పురుషుండే ధన్యుడు పుడమిలోన
 నితరనరులను ధరలోన నెన్నఁజేల, నరులె వారలు ధాత్రి వానరులుగాని, మ-
 సరసమంజుళపారిజాతాదిసుమముల సదృశి సీపూజ సలుపవలయు
 గోపాలశ్రీకృష్ణ గోవింద యనుచును బలుమాఱు హరిభక్తి బలుకవలయు
 నధర్మ (జపతపససత్య) శౌచంబుల జాడలు వీడక సలుపవలయు
 సాధుసజ్జనులకు సత్కారము లొనర్చి పలుసంగరహితుడై పరంగవలయు
 నిట్టి సద్గుణములు లేనిహీనమతులఁ, బురుషులందు రెబుధులుకాపురుషులనక-
 పటునటజ్వాలికాభయదాపావకళిఖాచటులో గ్రతరతనుచ్చటలు వెలుంగ
 దళితకరోధూతధరణీపరాగంబు కమలభవాండంబుఁ గ్రమ్ముకొనఁగ
 వాలవిడై పణాభీలవాతాహతి కిబుధవిమానమాల వ్రీలితూలఁ
 బ్రళయావసరమేఘపటలి మ్రోసినరీతిఁ బశకళధ్వనుల నంబరము వగులఁ
 దనర నేతెంచు శార్దులదనుజఁగిట్టి, పట్టి యదరింప గెంటిన భవుండ వీవె-
 లమరేంద్రయమవరుణాది దేవత లెల్లఁ దపముననేకదా ధన్యులైరి
 గంధర్వకిన్నరగరుడోరగాదులు తపముననేకదా ధన్యులైరి
 కశ్యపగర్గారేయకణ్వాదిమునులెల్లఁ దపముననే కదా ధన్యులైరి
 బంధవీముక్తులై పరమయోగీంద్రులు తపముననే కదా ధన్యులైరి
 పాపములు వాయుఁ దపమున భ్రాంతివీడఁ
 దపము లేకున్న మోక్షంబు తగులువడదు, మదనమద... .. 58

పులితోలు పావాలు పూసలపేరులు భూతిపూతయు కావిబొట్టు నుదుట
 జపమాల పూసల జటజట జరపుచుఁ గన్నులుమూయుచుఁ దిన్నగాను
 గొణగొణగొణుఁగుచు గుఱిఁ గనఁజాలక భేషజంబులచేతఁ బెద్దలనుచు
 మంత్రతంత్రంబుల మాయలు చేయుచు నశనాథులగుచును నాశవీడక
 తిరుగువారల కదియేల తెలియఁబడును, నీకటాక్షంబులేకున్న సత్యకదవి-
 పరమశివా నీడభక్తితపనకాంతి దురితాంధకారంబుఁ దొలఁగద్రోయుఁ
 బురహర సీపాదపూజయక బడబాగ్ని సంసారజలనిధి శౌర్యమణుఁడు
 నాగభూషణ నీదునామస్మరణపవి యజ్ఞానకుధరంబు నణఁగఁజేయుఁ
 గందర్పహర నీదుకరుణయే యనిలుండై పామరజలదంబుఁ బాయఁజేయు
 ననుచు శ్రుత్యాదిగ్రంథములాడుచుండు, నంతవారలకైననునిదియెనిజము-

అబ్బాక్షుఁ డనియెడు సభిధాన మతనికి నబ్జశేఖరుఁ డను నాఖ్య సీకు
 ఫణిశయనుం డనుప్రఖ్యాతి యతనికి ఫణిభూషణుం డనుప్రతిభ సీకు
 నగధరుం డనియెడు నామ మాతనికిని నగనివాసుం డనునడక సీకు
 శ్రీధరుఁ డనియెడుసిద్ధాంత మతనికి శ్రీకంఠుఁ డనియెడు చెలిమి సీకు
 హరియ నెడిపేరు సతనికి హరుఁడనీవు, అంతరం బేమి యిరువురకరసిచూడ
 మదనమదభంగమహితక్షు నూశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియేకామ్రులింగ.

ఎన్నిజన్మంబుల నెత్తినినో గదా యింకమీఁద జనన మే నెత్తఁజాల
 నీసౌఖ్యములె చాలు నిందుకళాధర నమ్మియున్నాఁడను నన్నుఁబ్రోవు
 మెంతవేడినఁ గాని యేమని పలుకవు మంచిదాయెను నాదు మనవినిము
 నీదయరావలె నిన్ను నేఁ గనవలె నీపాదముఁ దలఁతు నిజముగాను
 దనయుఁడగువాఁడదేమైనఁదప్పుచేయఁ, గాఁచిరక్షింపవలయునుగన్నతండ్రి-

శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతామహాదేవి యనుజవిభీషణు లాంజనేయ
 హరితనయాదిమహావీరవరులతో విషధితీరంబున విశ్రమించి
 నినుఁ బ్రతిష్ఠ యొనర్చి సీపూజఁ గావించి రామలింగం బనునామ మొసఁగి
 తనపురి కేతెంచి తల్లులఁ గనిమ్రొక్కి తమ్ము లందఱుఁ గొల్వఁ దనదురాజ్య
 భారమువహించిబుధలోకభవ్యమైన, క్రతువులొనరించిత్రిభువనఖ్యాతిఁగాంచె-
 అరయఁగా మున్నూటయఱువదివ్రతములు సత్యవ్రతముతోడ సమము గావు
 దానంబు లెన్నైనఁ దలపోసి చూచిన నన్నదానముకన్న మిన్నగావు
 మంత్రంబు లెన్నైన మది నెంచి చూచిన గాయత్రితోడత గణనగావు
 విద్య లెన్నైనను వివరించి చూచిన నధ్యాత్మ *

(రామాయణంబు)న రాజరాజును గొట్టి విక్రమార్కుఁడు మహావీరుఁ డయ్యె
 భాగవతంబునఁ బాంచాలరాజుతోఁ గుంభకర్ణుఁడు విడిగ్రుద్దులాడె
 ననుచుఁ దెలియనిప్రాణోక్తులాడుచుండు, నెగ్గులేనట్టిమూర్ఖుఁడుసిగ్గులేక-

అఖిలవిద్యలకెల్ల నాధార మాటను సర్వజ్ఞుఁ డనుపేరు సంభవించె
 రణరంగమున మహారాద్రమూర్తివి గాన రుద్రాభిధానంబు రూఢియయ్యె
 భక్తవాంఛితశుఖప్రదుఁ డాటచేతను శంకరనామంబు సంభవించె
 నైశ్వర్యముల కెల్ల నాకరం బగుటను నీశ్వరుం డనుచును నెన్నఁ గలిగె
 సకలభూతము యుండవు శాశ్వతుఁడవు, నాదిమధ్యాంతరహితుఁడవభవుఁడీవె-

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటమరమహీపతి నూర్యారావుబహద్దరువారు, పితాపురము మహారాజా వారు. పరిషద్వారు.

శ్రీ. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీరాణి వత్సవాయి వేంకట నురద్రయ్యస్వామిజగపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణిగారు.

కీ. శ్రీ. శ్రీబాబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తైర్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు.

రావుసాహేబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. (Ph. D.

లు.

శ్రీత్తిపురాన వేంకటనూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.

కాశిభట్ట నుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్శా వేంకటశివరామరానుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్

అశోక్కి వేంకటాద్రిమయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శత్రువధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు.

కాకినాడ-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో

వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1 విప్రనారాయణచరిత్రము- చదలువాడ మల్లయకవి	రు	0	8	0
2 కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి	...	0	10	0
3 చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి		1	0	0
4 నీతిసేనపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతీరుచులూర్వయ్యుడు	...	0	2	0
5 జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు		0	8	0
6 జ్ఞానప్రసానాంబికాశతకము-శిష్టు సర్వకాశ్రమికవి	...	0	2	0
7 సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు	...	0	8	0
8 యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము- జ. రామయ్యపంతులుగారు.		0	8	0
9 కావ్యాలంకారమాడామణి-విన్నకోట పెద్దయకవి	...	0	8	0
10 చంద్రభానుచరిత్రము-తెరిగొప్పల మల్లనకవి	...	1	0	0
11 అకారాద్యముదిత గ్రంథసూచిక	...	0	8	0
12 ప్రాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు		0	12	0
13 శివతత్త్వసారము-చుల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	0	12	0
14 Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు		0	8	0
15 శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	...	0	12	0
16 ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు		0	8	0
17 Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు		0	4	0
18 హాస్యరంగములు-క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	...	0	8	0
19 నారసింహపురాణము-ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు	...	1	0	0
20 మన్నారదాస విలాసనాటకము-గంగాజమ్మ	...	0	8	0
21 కైమిరిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకండు		0	12	0
22 కాళిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) అహోబలపతి		1	4	0
23 చెడ్డనాటి రెండు శాసనములు	...	0	4	0
24 ఆంధ్రధాతుమాల	...	0	12	0
25 శాసనపద్యపంజరి	...	0	12	0
26 శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	...	0	12	0
27 పరివర్తుస్తకభాండాగరము (ద్వితీయభాగము)	...	0	8	0
28 సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు-చిన్నయ్యనూరి	...	0	8	0
29 రసాభరణము-అనంతకవి	...	0	8	0
30 చాటుధారాచమత్కారసారః- (సంస్కృతము)	...	0	8	0
31 ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0	0
32 పోడకవుమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ్య	...	0	8	0
32 ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలసరస్వతీవ్యాఖ్యతో	...	0	8	0

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము. ౨౧ { ఆంగీరసనామసంవత్సరము. సంఘిక గి.
మార్గశిరపుష్యమాసములు. }

కాకినాడ :

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచేఁ బరిషత్పత్రికావ్యయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1933.

విషయసూచిక.

1.	కృష్ణదేవరాయలు - ఆముక్తమాల్యద
చేతుపల్ల అచ్యుతరావుగారు ఎం. ఏ.	౧౬౧-౧౮౧
2.	శివయోగనారము
మారేపండ్ల రామారావుగారు బి. ఏ. ఆనయ్య.	౧౮౨-౧౮౭
3.	గ్రంథస్వీకారము	౧౮౮-౧౯౨
4.	హంససందేశము
జీ. శే. కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు	౧౯౩-౨౦౦
5.	సింహాసనద్వాత్రింశిక
కొఱవి గోపరాజకవి.	౨౦౨-౨౨౨
6.	శతకసముచ్చయము - కంచియే కాన్యలింగశతకము	౨౦౩-౨౦౮

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంఖ్య ౨౦.

}

ఆంగీరసనామసంవత్సరము.
మార్గశిరపుష్యమాసములు.

సంచిక ౧౧.

కృష్ణదేవరాయలు-ఆముక్తమాల్యద.

ఓకుమల్ల అచ్యుతరావుగారు ఎం. ఏ , యల్. టి. రాజుమహేంద్రము.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

గ్రంథనిర్మాణము గుఱించి మ్రయునపుడు శిల్పముచుఁ గూర్చియు శైలినిఁ గూర్చియుఁ గొంచెముగాఁ జెప్పటయైనది. ఇప్పు డీ రెండువిషయములను సూక్ష్మముగఁ బరిశీలనఁజేసి వానియందలి గుణదోషములను సోదాహరణముగ నిరూపించెదను.

శిల్పము:—కథాశిల్పము రెండువిధములుగ భాగింపవచ్చును. (i) ఇతివృత్తకథనము (ii) వర్ణనము. ఇతివృత్తకథన మిగ్రంథమునఁ బూర్వోత్తరసందర్భశుద్ధిగను దీర్ఘచిలంబనములు లేకుండగను గొనసాగించఁబడినది. వర్ణనము లఱుగాక యతిదీర్ఘములుగను గథాప్రోవణమునకు సంబంధించుకుండఁగనుబ్రత్యేకముగ వర్ణనానైపుణ్యముకొఱకే చేయఁబడినవి. కావుననే యీరెంటికిని సమన్వయము కుదురలేదని వెనుక సూచించితిని. కథకు వర్ణనములు పరిప్రోవకములుగ నుండవలెను. వర్ణనలకు నితివృత్తకథన ముపయోగకరముగా నుండవలెను. ఈరెంటికిని నన్యోన్యమైత్రితేనికారణమున నీకావ్యమందలి శిల్పముం గూర్చి వ్రాయునపు డీరెంటిని వేఱువేఱుగ నిరూపింపవలసినదే !

— ఇతివృత్తకథనము —

ఈకావ్యమందలి కథాకథనము మంచి ప్రాథముగను గడుసుఁదనముతోను, జక్తనినేర్పుతోను జేయఁబడినది. శ్రమ యావంతయైనను వ్యర్థమగుటలేదు. కథాప్రణాళిక కడు జిగిబిగిగ, గాఢముగ, ననుశూత మై కమ్మచ్చునుండి తీగసాగువల్లు నిబ్బరముగను సూటిగను నడచుచు. కథాకల్పనము దిట్టిముగ దట్టించి నేసిన బట్టవలె నిబిడమై నీరంద్రమై మనోజ్ఞముగ నున్నది. ఇతరకవులు సామాన్యముగ రసవృద్ధికొఱకుఁ జేర్చు ప్రాసంగికకల్పనలు, దృష్టాంతములు, సందర్భావశ్యవర్ణనలు మున్నగునవి యీకవి చాలవఱకుఁ గృష్టకఱిచి కథాకథనమున కెక్కడ సంతరాయము గలుగకుండఁ జెప్ప నుద్యోగించెను. కథాసరణిలో రసపుష్టికొఱకుఁ బనికివచ్చెడు నితివృత్తములను మంచినేర్పుతో నేర్చి కూర్చికొని యచ్చటచ్చట పొందిక యైన యతుగులను బెట్టి బిగువైనయల్లికగాఁ గథాబంధనము నెఱవేర్చెను. ఇంతటిగాఢబంధనము శ్రీనాథునియందుఁ గానఁబోము. పెద్దన్న తిమ్మన్నలయందును సామాన్యముగా లేదు. దీనికి సరిచూడవలె నన్న పింగళి సూరన్న గ్రంథములకుఁ బోవలెను. ఇటువంటి జటిలమగు నితివృత్తబంధ మానిరుపమాన కవితాశిల్పియే కనఁబఱచినాఁడు. కావున పింగళి సూరన్నకుఁ గృష్ణరాయలే కొంత మార్గదర్శి యయ్యె నని చెప్పవచ్చును. అయిన నీచక్రవర్తికవి కథాశిల్పమునకు నాకవిచక్రవర్తి కథాశిల్పమునకు నొకించుక తారతమ్య మున్నది. పింగళి సూరన్నకథాసంఘటనమునఁ గృష్ణరాయలదానికంటె నెక్కుడు రసము, గాంభీర్యము, వచోవిలాసము, జాణతనము, నిగ్గురకౌతూహలనిష్పత్తి వెల్లివిరియుచున్నవి. ఉదాహరణములు.

(1) ప్రథమమున విష్ణుచిత్తుఁకథ నరయుఁడు:— వేసవికాలవర్ణన మైనతరువాత-
క. అప్పెను వేసవి విభవము, విప్పుగఁ దన్నగరనికటవృషగిరిపారికిఁ

దెప్పుతిరుణాళ్లురా ముద, మొప్పు బరదేశవిప్రుఁ డొక్కఁడు బక్షిఁ.

అని ప్రారంభించి యూపిరిసలపని వేగమునఁ గథానివేదమునఁ బరుగులెత్తెను. ప్రతిపద్యమందును గంభాశములను నిర్విక్రక్రమమునఁ గృష్ణతమముగ నొడుపుచుఁ గథయం దంతరాయ మెంతయైనను గలుగనీయక యొకమెట్టు తరువాత రెండవమెట్టునకు వేవేగమె చేరుచువచ్చెను. ఇట్టియతిత్వరితగతిని విష్ణుచిత్తుని బాండ్యరాజ్యసభకుఁ గొంపోయి యచ్చటిపండితులను స్థలకాలములో స్వల్ప

శ్రమతో నోడింపించెను. ఇది యంతయు నెంత రమణీయముగ నున్నదో చెప్ప నలవి కాదు! వాగతీతము! వర్ణనాతీతము! ఇట్టిరథసగతియే విష్ణుచిత్తుఁడు ప్రాసంగికముగఁ జెప్పిన ఖండిక్యకేశిధ్వజసంవాదమునఁ గూడఁ గానంబడుచు న్నది. దీనియందలి గమన వేగ మన్నిటికంటె నెక్కువ. విస్తయజనకము లగుదీర్ఘ వర్ణనలతో విపులముగ న్రాయ ననువగు సీచక్రనికధను కొద్దిపాటి స్థలములో నిమిచ్చి రసము తగ్గకుండ వలసినయంశముల నన్నిటిని యథావసరముగఁ బెంచి యతిమనోహరముగ రచించెను. ఈకవీశ్వరుని క్రోడికరణశక్తియు, రసభావని రూపణసామర్థ్యమును శ్రోతృహృల్లసనచాతుర్యమును సంపూర్ణముగఁ దెలుపుట కీకథానక మొక్కటియే చాలును. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి మనోజ్ఞ మగు కథారచనమును నిరూపించెడు ముఖ్యోదాహరణములలో నిది యొకటి యని తప్పక చెప్పఁదగ్గది.

స్థాలీపులాకన్యాయముగ నీతునుకను దిలకింపుఁడు.

క. హరిణాజనోత్తరీయుఁడు, నిరాయుధుఁడు నగుచు నతని నెలవగునడవిక

జొర గొట్టికాండ్రు డ్రెక్కెముఁ, బరికించి యెరింగి కలయఁబడి కూలలిడఁ.

గీ. వలస బెదర నృపతి కలఁగక ప్రజవగ, లార్పఁ బనిచి కనుమలందు నిలువ

వేఱువేఱ యేర్చిలిమందిఁ బనిచి తాఁ, దడుకుపెండె మలుకవొడమవెడలె.

క. వచ్చురిపుఁ జాపుల నె చుట, వుచ్చుచుసీరిఁగొనుటమగుడఁబొడముటరుషము

చ్చిచ్చునను వెచ్చమరి వి,ద్యుచ్చలచాపజ్యఁదూపు దొడుగుచుఁ బలికెఁ.

మ.ధనధాన్యద్విరదాశ్వగోధనసమేతం బెల్ల సామ్రాజ్యముఁ

గొనియుం జాలక తాటకేయఘటభుక్తూటాకృతిక జంకతో

లున నాచ్చన్నుండవై ప్రశాంతుగతి మాలోఁ జొచ్చి ప్రాణంబులక

గొననేతెంచితె? దుర్గతీ! కెడపెద స్త్రోగంపుభల్లంబునక.

మహా. అనిసం జేయెత్తి యోహా యలుగక విను కా నాతతాయిక బ్రమాదం

బున వైకల్యంబు యాగం బునకుఁ బొడమనే భూసురశ్రేణి వేడక

నినునావేదించి పంపె స్నృప యతఁ డెఱుఁగు నిష్ఠుతి నే్వేడు పోపా

మ్మనికోపమైన రోపమ్మయిన విడుపు మెట్టైనమే లింకనన్నక.

ఈతీరునఁ బ్రతికధను సంక్షేపముగ నుడుపుటయం దీకవికి నద్భుతశక్తి యున్నను మొత్తముమీఁద సర్వావయవసమన్వయమునమాత్ర మీశక్తి వెనుకఁ బడి గ్రంథమును విరళబంధముగను నియమరహితముగను బెంపుచేసినది.

కథాశిల్పమున కిరళబంధము గలుగుటకు హేతువులు-

(1) మూలకథ క్రియమంతయు సంబంధము లేని యుపాఖ్యానములను జేర్చి యనవసరముగ గ్రంథముఁ జెంచుట. (2) ఋత్వాదివర్ణనములలో మూలకథ మునిగిపోవునట్లు వానిని వివరీతముగఁ జెంచుట. (3) ఆవర్ణనలకు మూలకథకును దగినసంబంధములు కలుగఁజేయకపోవుట. ఈమూఁడువిధముల కథాశిల్పము శిథిలబంధముగా నేర్పడినది.

(11) వర్ణనలు:—వర్ణనలవిషయములోఁ గవి తనయావచ్చక్రిని వినియోగించి యనేకవిధములైన కల్పనలు చేయ నుద్దేశించుకొనెను. ప్రతిమహాప్రబంధములోను నిర్ణీతములైన యష్టాదశవర్ణనములలోఁ గొన్నియైన నుండవలెను గదా ! పురతైఱఁబుత్వాదివర్ణనలు ముఖ్యములు. ఈవిఁ బుత్తువర్ణనలకు గ్రంథమందుఁ జాలభాగము వినియోగించెను. గ్రీష్మవర్షశరద్ధేమంతవసంతములన్నియుఁ గ్రమమున వర్ణించి వర్షఋతువు నినుమఁగించి వేసరక రాజనీతి యని మఱియొక గొప్పవర్ణనము సుమారెనుబదిపద్యములదానినిఁ జేర్చెను. జలక్రీడావిరహాదివర్ణనలు విడుచుటకు వీలు లేదు గదా ! ఈవర్ణన లన్నియు మొత్తమున కావ్యమందలి సగముభాగము నావరించినవి. కావ్యమందున్న సుమారు 870 గద్యపద్యములలో నీవర్ణనములు 400 లకుఁ బైగా నున్నవి. ఈఋతువర్ణనలు బహుశః, అప్పుడప్పుడు ప్రాస్తావికముగను యాదృచ్ఛికముగను గవి వ్రాసినపద్యములగుత్తు లని నాయూహ. ఏలయన వానియందుఁ దొక సరియైన క్రమము లేదు. ముందు నుండి వెనుకకు, వెనుకనుండి ముందుకు నూఁగులాడుచుండును. మహాచక్రవర్తిముఖమునరాజనీతి వినైఁసుభాగ్యము మన కిచ్చుటఁ గలిగిన దని సంతసింపవచ్చును, గాని, కథాశిల్పక్రమముం బట్టిచూచిన నీసుదీర్ఘమగు రాజనీతివర్ణన మెంతయుఁ గథాప్రణాళికకు నిరోధ మని చెప్పవలసియున్నది.

ఇంతియగాక యొండురెండు నౌచిత్యములు గూడ దీనియందుఁ గాన్పించుచున్నవి. (1) విష్ణుచిత్తునికే గావించిన బ్రహ్మరథోత్సవపువర్ణనమున శ్రుతిపవిత్ర మగువేదగానము గాని, భగవద్భక్తిపూరితము లగుకీర్తనల రసావేశము గాని సూచించెడు వర్ణన లెక్కువ గా నుండిన సమయోచితముగ నుండును గదా ! అట్టివిలేక కేవలము శృంగారరసాతిశయస్ఫూరకము లగువేశ్యావర్ణనములు సరసీనృత్యాభినయములు వీటీవీటాభిసారికాఁగరస్పరసప్యేశనములు; నిత్యాది జఘన్యశృంగారరసప్రేరకము లగువిషయములనే ముఖ్యముగ వర్ణించుట యనౌచిత్య మని నాకుఁ దోచుచున్నది.

(2) విష్ణుచిత్తునకు బాలిక యగు గోదాదేవి మొట్టమొదట దొరకిన యుద్యానవనమును వర్ణించుచు నాడు స్త్రీపురుషులు పరతియందలి గెల్పోటముల యానందము ననుభవించుచుండు రివి విశేషముగ వర్ణించెను. ఆయుద్యానవనమందు నిత్యము జరుగు నుపరతిక్రియలకును గోదాదేవి జన్మకును నెట్టిసంబంధ మున్నదియో మనకుఁ దెలియరాదు. అట్టిగుప్తశృంగారక్షేత్రవలన నాగోదాదేవి జనించినది? తేనియెడల నచ్చటి పీఠాయితవర్ణనమయొక్క స్వరస్యమేమి? అయోనిజయుఁ బవిత్ర మైనదియు నగుబాలిక - గోదాదేవి నిందియ నిగ్రహమూర్తి యగు విష్ణుచిత్తుఁ డాలోనను చేయునమయమున స్వచ్ఛ మైనదియు, నిర్దోలమైనదియు, నిర్వికారమైనదియు నగు ప్రకృత్యాదివర్ణనమును గల్పించిన నెంతయోగ్యముగ నుండునో యాలోచింపుము?

ఇట్టి యనౌచిత్యము లచ్చటచ్చట లేశమాత్రములుగఁ గాన్పించుచున్నవి. భక్తాగ్రేయఁ డగువిష్ణుచిత్తుఁడు తనదుహిత నన్యాయముగ శ్రీరంగనాథస్వామిలోననైచుకొనె నని యబ్రహ్మణ్య మార్పుచుఁ బరుగులిడట విరస మగువిషయము. ఈదృశంబు లగునెరసులు, మధురసప్రవాహములో మక్షికములపగిది నిక్తావ్యమహానుభలో నెచ్చటెచ్చటనో సూక్ష్మదృష్టికి గోచరించినను, రసమాధుర్యముఁ గ్రోలువారి కెంతమాత్రము బాధకములు గావు.

తైలి:—ఈకావ్యమందలి శిల్పమందు వలెనైలియందును ద్విధావృత్తి కాన్పించుచున్నది. కథాసరిళియందు తైలివేటు. వర్ణనభాగములందు తైలివేటు. మహాకవి ట్టెన్టె చెప్పినట్లు “అలఁతియలఁతితునియలు సఁధించిన కావలివలె” కథాసరిళియందలితైలి చిన్నచిన్నమాటలతోఁ జక్కగను జిక్కగను గ్రుచ్చబడి జిగిబిగిగ సోగగ తీగవలె సాగుచున్నది. ఇదమలయందలి పటుత్వము రచనయందు రాగముఁ జూడఁదగును. రాగముకంటెఁ బటుత్వమే హెచ్చు. మచ్చునైకెనను వ్యర్థపదములును బాదపూరణపదములును గానరావు. భారాళ మగుప్రాసంగికతైలిని ప్రాయుట యీచక్రవర్తికిఁతోఁ బ్రారంభింపఁబడినట్లు నే నూహించుచున్నాను. ఈతని ననుకరించి యతిశయించినచాఁడు పింగళి సూరన్న యని నామదికిఁ దోచుచున్నది. కథాకథనభాగము లెంతయు మనోహరముగా నున్నను వానియందు బాహుళ్యముగా మృదుత్వము మాధుర్యమును గాన్పింపవు. ఈచక్రవర్తికి నేలకో సంగీతజ్ఞానము నున్నది. ఎచ్చటెచ్చటనో కావచితముగఁ దప్పఁ దఱచుగ నీతనిపద్యములు శ్రుతికటుపులుగాను

గఱగఱలాడుచున్నట్లు నున్నవి. కందిరి నూనె యెఱుంగని బండ్లు గులకరాళ్ల మీఁద నడచినట్లు లీపద్యములు సాపుగాను స్నిగ్ధముగాను జదువఁబడవు. సమకాలికు లగు పెద్దన్న, తిమ్మన్న, మల్లన్న, భూర్జటి మొదలగు కవివరులకృతులు స్వీకరించెడు భాగ్య మీయనకుఁ గలిగించను వానివలె శ్రావ్యముగఁ గబ్బము చెప్పెడు యోగ్యత కలుగలేదు. ఈకవి రాబద్ధబ్రానింగుతోఁ బోల్చు వచ్చును. ఆయాంధ్రీయకవీశ్వరునివలె నీకవియు సర్థగాంభీర్యమునకుఁ గాను శబ్దప్రాణిమకుఁ బేరొందియుఁ గవిత్వరీతియందు లాలిత్యము లేక శ్రుతికటు వగుపదగుంఘనము చేయుచువచ్చెను. ద్రుతస్వరములు, స్నిగ్ధదీప్తిత్వాక్షరములు, సరళసంఘలు, నిత్యాదులగుపదసంధానసామ్యరీతులను లక్ష్యముచేయక విడిచిపెట్టెను. ఉదాహరణము:-

ఉ. అంబరవాసు లగ్నిఁగ్రియకై ద్యుమణిస్ఫటికోపలబునం

దుం బడయన్ శరజ్జలదతూలపరంపరఁ గొంతపై ఘటించె

పం బెలుచన్ జనించి మఱి మట్టున నిల్వక యాక్రమించెఁ గాఁ

కం బరితాపమూన ననఁ గానె మొగు ల్వియెండ లత్రణిన్.

మేడేవల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగా రీప్రబంధమందలి శైలినిఁ గూర్చి వ్రాయుచు “దీనియందలి శైలి యోజోగుణభూయిష్ఠము. ఓజస్సనఁగా దీర్ఘసమాసములను గలిగియుండుట” అని చెప్పిరి. ఈప్రకారము శ్రీవా రీగ్రంథమందలి శైలినిగూఱించి చేసిన నిర్ణయము గొప్పపొరపాటని నాయభిప్రాయము. దీర్ఘసమాసములు కొన్ని వర్ణసభాగమలలోఁ దక్కుఁ దదితరస్థలములలోఁ గానరావు. ప్రాయికముగా నిచ్చుటి శైలియందుఁ జిన్నచిన్నపదములను గూర్చుటయే కాన్పించుచున్నది. దిక్కుచికముగాఁ గొన్ని యుదాహరణములఁ జూడుఁడు.

ఉ. ఎన్నినుఁ గూర్తు నన్న విను మే మును దాల్చిన మాల్య మిచ్చున

ప్పిన్నది రంగమందయిన పెఁడిలి సెప్పుము మున్ను గొంటి మే

వన్ననదండ యొక్కమగవాఁ డిడ నేను చెలుంగురాయఁడన్

గన్నడరాయ యక్టాదవఁ గల్పు ప్రియాపరిభుక్తభాక్తధన్.

క. ఉన్నట్ల యుండఁ గా దరి, కిన్నరులను నావఁ జేర్చుక్రియ వెసఁ దాఁబో

కున్నట్ల యుండి కాలం, బున్నరులకు వయసుఁబుచ్చు మోసము హెచ్చున్.

ఇట్టిచక్రనికద్యము లనేకములను జూడఁగలము. వర్ణనలలో సహితము తఱచు చిన్నచిన్నపదములను జక్రగాఁ గూర్చుటయే యున్నది. కాఁబట్టి దీర్ఘస

మానములచే తైలి కాఠిన్యము వహించిన దని చెప్పట పొర పాటనియే నా యభిప్రాయము. మఱి యింక నేకారణమున నీకావ్యమందలితైలి క్షిప్త మని యుఁ బాకము నారికేళపాక మనియుఁ బండితులచేఁ బరిష్కరింపఁబడినది? స మానదైర్ఘ్యముచేఁ గాక పదకాఠిన్యముచే దీని క్షీణిష్టత యేర్పడిన దని చెప్పట యెక్కువయొప్పిద మని తెలుప సాహసించుచున్నాను. ఈమహాకవికిఁ గఠినము లగుమాటుమూలపదములను నిఘంటువులనోటచుండి బైటకు లాగి తన గ్రంథమందు వాడుకొనుటయం దభిలాష యెక్కువ. సామాన్యముగా నితరకవులు వాడుకచేయు శబ్దములకు బదులుగా నీకవి కఠినమైన నిరూఢపర్యాయపదములను వాడుకచేసెను. ఉదాహరణముగాఁ గొన్ని పదముల నీవ్యాసమునందే 'కృష్ణరాయని ప్రతిభావిజ్ఞానము'లను శీర్షికక్రిందఁ జూపఁబడెను. ఈవైచిత్ర్యము చాలచోట్ల కాన్పించుచున్నది. కావుననే యీకవి నీనినిఁ బ్రత్యేకముగా బుద్ధిపూర్వకముగా వాడినాఁ డని చెప్పవలసియున్నది. ఈవిషయము గుఱించి అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగా రిచ్చిన యభిప్రాయముతో నే నేకీభవించుచున్నాను. "శ్రుతికటు పదములు, అస్థానస్థసమాసములు, ప్రసన్నపదములు న్నప్పటికి వాటిని వదలి ఆయర్థమునందే వాడిన యప్రయుక్తపదములు (నిఘంటువులలో మాత్ర ముండినవి, కవులు తఱచుగా వాడనివి, ప్రసన్నపదములు తెలిపే అర్థమునే తెలిపెడివి, అయిన మూలగొట్ట పదములు) ఇట్టి వన్నికావ్యములందు దోషము లని కావ్యప్రకాశ, సాహిత్యదర్పణ, విద్యానాథీయాదులను జదివి తెలిసికొనియుంటిని, అనేక కావ్యములు చదివితని, పైనుదాహరించిన వన్ని దోషము లన్నమాట నాకు నిశ్చయబుద్ధి కలిగినది. కాని యీదోషము లన్ని యుండుటవల్ల ఆముక్తమాల్యదకు దుష్ప్రసత్వ మనే యొక గొప్పతనము వచ్చినట్లును మూలగొట్టు నిఘంటుపదము లుండుట కావ్యమునకు గొప్పలక్షణమైనట్లున్ను శాస్త్రిగా రుపన్యసించిరి. (శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారు) కాని యామాటలయందు నాకుఁ బ్రమాణబుద్ధి కలుగలేదు." అక్కిరాజు ఉమాకాంతము:- (తెలుగుదేశ వాఙ్మయపత్రిక 1921 నవంబరు సంచిక)

ఈనిమగ్నన మంతయు నుత్తమకావ్యాదర్శముల నాధారముగఁ జేసికొనినదై యుండుట వలన స్వచ్ఛ మగుకవితారణమును గ్రోలువా రందఱు సంగీకరింపకతప్పదు. కావున నీగ్రంథమందు ముఖ్యముగా నాక్షేపింపఁదగినది భాషాకాఠిన్యము. ఈశబ్దకాఠిన్య మొకయుత్ప్రేక్షలక్షణముగా, కేవలపండితులు

(శ్రీ. వే. వేంకటరాయశాస్త్రిలువారి వంటివారు) తలంపవచ్చును. నిజముగా శాస్త్రిలువా రీవిషయమునుగుఱించియే వారిపీరికలోను పీరికానుబాధము లోను జాలవఱకు శ్రమపడిరి. వారు చేసినకృషి యంతయు నాంధ్రలోకము నకు మహోపకారమే. అయిన నిటువంటి కావ్యములు శ్రీనారివంటి మహా వండితులు నమలి రసము గ్రహింపఁగలిగినవి గాని సామాన్యవిద్యావంతులగు నస్తదాదులు గ్రహించి యాస్వాదింపఁగలిగినవి కావు. శ్రీశాస్త్రిలువారు దీని ది పక్షపనసఫలపాక మని చెప్పిరి. అగుఁగాక పనసపండ్లలో బురదపనస యనికూడ నొకరకపు పనస యున్నది దానియందుతయఁబీచు. అచ్చటచ్చటఁ జిన్నచిన్నతొనలున్నను, ఆతొనలు నమలిన జిగురుముద్ద గొంతునఁ బట్టుకొని మనుష్యుని నుక్తిరి బిక్తిరిచేయును. అట్టిపనసపాకమే దీని దని చెప్పవచ్చును.

భాషాకాఠిన్య మిట్లుండ రసభావములవిషయ మెట్టిది? ఈకావ్యమందలి భావములకు రెండురూపములున్నవి. రోమనదేవుఁ డగుజేనసునకు రెండు ముఖము లున్నవట. అటులే యీకవి భావప్రపంచము రెండుముఖములు ధరించియున్నది. చక్షునిప్రకృతిస్వరూపము ముద్దులొలుకుచు, నిద్దంపుతఱుకులు గులుకుచు, సహజసౌందర్యరసముఁ జలుకుచు వఱలుచున్నది.

రెండవప్రపంచము:—మానవసృష్టి నతిక్రమించి యతటప్రవాహములఁ బోలు నూహితరంగిణుల నోలలాడి యొక్కొక్కచో లోకోత్తరమనోజ్ఞ రూపములు దాలించియుఁ బలుతావుల వికృతాకారము లగఁపఱిచియు భావనాశక్తి యతిశయావేశమునఁ జిదులు త్రొక్తుచున్నది ఈరెండుప్రపంచములను సర్వస్వతంత్రుఁడగు నధికారివలెఁ దనకరతలాధీనముచేసికొనెను. ప్రకృతిలక్ష్మినిఁ జిత్రించెడునే ర్పనమానము! గాని నతిక్రమించెడు నాతురతయు నప్రతిమానమే! యథావద్వస్తువర్ణనములు చూచిన సీచక్రసర్దిదృష్టిపథమునఁ బడనివిషయము లేవియైన సీచరాచరప్రపంచమున నున్నవా? యని సంశయింపవలసివచ్చును! లోకానుభవ మతిక్రమించి యుత్పేక్షిగఁగునప్పు డీచక్రన్ది కల్పనాశక్తి యున్నతావస్థనుబొందిన దేమో యని సంశయింపవచ్చును.

ఈయుభయమార్గములను విశదీకరించుపద్యములను బుంఖానుపుంఖములుగఁ జూపవచ్చును. దిట్టాత్రముగ నీక్రిందిపద్యముల వీక్షింపుఁడు.

i చక్షునిస్వభావోక్తి:—

చ. తడి తలడిగి ముంప జడతం దుదఱెప్పలఁ గన్నువీడి, పు

ల్పొడుచుచు సీరు ముంగఱల పోలిక ముక్తునఁ గూడ నోటిఁ గొం

తొడియుచు గూటికట్ట సగ మొత్తుచు తెక్కివిదుర్పు మున్నుగా
వడకుటెగాక చేప్పుడిగె వక్షము పక్షులు జానువుల్ చొరన్.

ii మనోహరమగు నుత్పేక్ష:—

మ తలఁ బక్షచ్ఛటఁ గ్రుక్తి బాతువులు కేదారంపుఁగుల్యాంతర
స్థలి నిద్రింపఁగఁ జూచి యారెకు లుషస్సాతప్రయాతద్విజా
వలిపిండికృతశాటు లన్ననిఁ దదావాసంబుఁ జేర్పంగ రే
వుల డిగ్గ న్వసఁ బాట వానిఁ గని నవ్వు న్నాలిగోప్యోఘముల్.

iii తలచించుకొన్న యుత్పేక్ష:—

చ. జలధర ముప్పతోఁ బులు సొసంగు రసం బని యప్పయోధి నిం
పాలయఁగఁ గ్రోలి పై దధిపయోధియుఁ గ్రోలఁగఁ బ్రాచిదాట చే
న్బులునుఁ గలుగ్లఁ గ్రాయ నవెపో వడగండ్లన రాల్చ గానినాఁ
డిలఁ బడు వానిఁ దిన్నయపుడే చలిఁ బండ్లు వడంగనేటికి.

తైలి యందలి మఱియొకవిశేషము:—ఆంగ్రకవులలో శ్రీనాథుఁడే
మొట్టమొదటఁ దనకావ్యములో దేశకాలవర్ణనలయందుఁ గొంతప్రత్యేకతయు
యథార్థస్థితియు, నైజప్రకృతిరూపమును Local colour and individuality
యిచ్చినాఁడు. తన కాశీఖండములో వారణాసీపురవర్ణనమున యథార్థ మగు
స్థలజ్ఞానము కాన్పించుచున్నది భీమేశ్వరపురాణమున దక్షారామపురీవర్ణనము
గూడ నట్లే యున్నది ఆపురమును బరిసరగ్రామములను బ్రత్యక్షముగాఁ జూచి
యచ్చటి చెట్లు చేరులు పంటలు మున్నగునవి యున్నవి యున్నట్లు వర్ణించి
వానిప్రతిబింబము తీసినాఁడు. హరినిలాసమున నున్నకాంచీపురవర్ణన మాప
ట్టనమునకుఁ గేవలము ఛాయాపటము తీసినయట్లున్నది. కాలపరిస్థితులవిష
యమునఁ గూడ నిట్టిస్వాభావికవర్ణనలే యలరారుచున్నవి. ఈప్రకారముగానే
“ఆముక్తమాల్యద” లోఁ గూడ దేశకాలపరిస్థితివర్ణనలలోఁ గవి తాను స్వయ
ముగాఁ గని వినిన యంతయును వర్ణించినాఁడు. శ్రీవిల్లుపుత్తూరువర్ణనమునఁ
బ్రత్యేకముగా నాస్థలానుభవము మిక్కిలి చక్కగాఁ జిత్రింపఁబడినట్లు కాన్పించు
చున్నది. అట్లే పాండ్యదేశపు రాజసభవర్ణనమును, ఇంక సమకాలికదేశకాలప
రిమాణవ్యవస్థలను యథాస్థితిముగా ననేకస్థలములఁ బొందుపఱచినాఁడు. మ
చ్చునకై యీవద్యమును జూడుఁడు.

చ. రయమున పృష్టికై యొదిఁగి రచ్చలపై విధియింతు రుగ్రతఁ

హయపతిమాఁద దంతిపతి నాతనిపై నృపతిం గజాదిని

ర్ణయముల మొత్తులాడుదురు మబ్బొకయిందుక విప్ప విచ్చుమొ
గ్గయి మఱి పాటిపోదురు సమస్తదిశాగతులైన యధ్యగుల్.

దీనియందుఁ దనకాలమున జరుగుచున్న ఘోరసమరములవిషయ మెంత
హాస్యగుంభితముగ వర్ణించెనో చూడుఁడు ! నృపతి యగుతానును హయపతి
యగుబహుమనీసుల్తానును గజపతియగు కటక రాజును హోరాహోరిగఁ బో
రుచుండిరి గదా ! ఈవిషయమును వర్నాకాలవర్ణనలో నిమిజ్ఞెను!

ఇట్లు సమకాలికవిషయములను దమకావ్యములలోఁ జొప్పించుపద్ధతి
కృష్ణదేవరాయలతోఁ బ్రారంభించినను పెద్దన్న, తిమ్మన్న, చున్నగువారియం
దంత కాన్పించదు. ఈవిషయమునఁ బింగళి చూరన్న రాయల నెక్కువగ నను
కరించెను. భావప్రపంచమున నింత సర్వస్వతంత్రుఁడు గా విహరించిన మహా
కవి రసనిరూపణమున నొకింత కుంటునడి యుండుట యాశ్చర్యజనకము గదా.
తనయాస్థానకవు లగుపెద్దనాదులతోఁ దీటుకొనఁదగు ప్రతిభాగౌరవములు గలి
గియు, సర్వజ్ఞబిరుదమునకు నాచనసోమునితో సమానముగాఁ బోటీవహించఁ
గల బుద్ధిశాలియు నై యీకవివతంసుఁడు రసవికసనవిషయమున, ముఖ్యముగా
శృంగారరసవర్ణనవిషయమున నామెటికవులతోఁ దులఁదూఁగ లేకపోయె నని
చెప్పవలసినందుకుఁ జింతిల్లుచున్నాను. ఇతనిశాంతరసవర్ణనము మనోహరముగ
నుండి మనహృదయములయందు భక్తి నావిర్భవించఁజేయఁగలదు. విష్ణుచిత్తుని
జీవితవర్ణన మంతయు శాంతరసయితమే కదా ! “గృహసమ్మార్జనమో, జలా
హరణమో, శృంగారకల్యాణికా వహనంబో” ఇత్యాదిపద్యముల నాభక్తిమూర్తి
శాంతచిత్తత, యతిమృదులముగ నభివర్ణించఁబడినది. మఱి వీర, చాద్ర, భయా
నక, బీభత్సరసములు తత్తదనుగుణ స్థలముల నధికనైపుణ్యముతోఁ జిత్రించెను.
మూలదాసరి యెదురుకొన్న బ్రహ్మరాక్షసుని వర్ణించినభాగములు చదివిన శరీ
రము కంపించును. బుద్ధిచలించును.

“ఎలనీటిబాఁడలఁబులఁబోలె మెదఁజెల్ల జుట్టివైచిన ఛొల్లుపుట్టెగములు.

ఇత్యాదిపద్యము లుదాహరణములు.

అయినను శృంగారరసవిషయములో మాత్ర మింత ధ్రువముగాఁ
జెప్పలేము. ఆముక్తమాల్యదయు నామెచెలికత్తెలును శృంగారరసప్రసంగ
ములు చేయునప్పుడు హృదయము రసానుకంపన మొందుటలేదు. ఆముక్తమా
ల్యద విరహోత్తరియై కలవరించుచున్ననుఁ జెలికత్తెలు నిర్వికారముగ నూట

డింపుమాటలు పలుకుచున్నను, బారకుని యుల్లంబున ననుకంపా లేశము కలుగుటలేదు. చిత్తరువున లిఖించిన దృశ్యముఁ జూచిన నెంతమాత్రము హృదయ స్పందనము కలుగునో యంతియ కాని తాదాత్మ్యరూప మగురసపారవశ్యము కలుగ లేదు. విరహిణి యైనవరూధిసీపరిదేవము వినిన, భవభూతి చెప్పినట్లు “అపిగ్రాహరోదం త్యపి దశతి వద్రస్య హృదయం” అన్నమాటలు యధార్థము లగుచున్నవి. రాతిగుండియ చెదరిపోవును. మఱి మానవునిహృదయము కరఁగిన దనినెంత ?

అనూయాపరవశ యైన సత్యభామాశ్రందనము వినిన నెవ్వరిమనస్సు జాలిఁగొనదు ? అట్టివికారము లెవ్వియు నాముక్తమాల్యదయవస్థలు పుట్టింపఁ జాలకున్నవి. ఆముక్తమాల్యదవిరహోవస్థను వర్ణించుచుఁ జెలికత్తెలు చెప్పినమాటలు వినుఁడు.

చ. ఎఱుఁగరుగా యొకదృభృతము నీచెలి దీర్ఘికఁ దీర్థమాడ నా
యఱుతఁ దగిల్చి పోవు దనహారము వోయిన నేనుబోవుదుఁ
మఱవక వెంటఁబోవ జలమగ్నత నొనది సున్నమైనఁ దాఁ
గఱకఱిఁ జెట్టి సొమ్మడుగుఁ గాని నిజార్తి యెఱుంగ దేమియుఁ.

మ. అనినన్ స్రగ్విణి వల్లెఁ దన్నుఁ జెలులారా నే లతాడోలఁ జి
క్తన నూపం దెగి వ్రాల దీనిచను ప్రేకం బేక్రియం దాల్తునా
యని పట్టం దినమధ్యమార్తరుచిఱుద్యస్తంజుల్ వోని వా
డినపాలిండ్లను బెండుబొమ్మగతి నుండె న్నూటం జల్లనై !

ఈ రెండుపద్యములలోను రసజ్ఞానముకంటె రసాయనజ్ఞాన మెక్కువగాఁ గవి కనఁబఱచినాఁడని చెప్పవలసియున్నది. విరహతాపముచే ముత్యము లుడికి పోయి జలక్రీడానమయమున నీరు తగులగానే సున్నపుగుల్ల విడిపోయినట్లు విడి సున్నమైన దని చెప్పినాఁడు. ముత్యమును సున్నము నొకపదార్థమే యను రసాయనవిషయమును ఋజువు చేసినది గాని, యామె విరహాతిరేకమును మన మనస్సునకు స్ఫురింపఁజేయఁజాలదు. అట్లే యా రెండవపద్యమందలి విషయమును, ఆమెశరీరము విరహోనలముచే మిక్కుటమైన వేడిమిఁ బొంది క్రీడాడోలికగా నున్న తేఁదీఁగను శోషించి త్రొంపి వేసినదంట- (కాల్చి వేసిన దని చెప్పిన మఱింత బాగుగా నుండునుగదా !!) ఇట్టి విపరీతభావములప్రోవులే యీ కవి యొక్క శృంగారరసవర్ణనలు ! ఉద్రేకమునుఁ దదుచితరసభరితశబ్దజాలముచే

సహజముగ వర్ణించుట యీకవి యెఱుంగఁ దని నామదికిఁ దోచుచున్నది. పెద్దన్న కావ్యమందలి “ప్రాంచద్భూషణభావములూరదవితో” అనియు, తిమ్మన కావ్యమందలి, “ఇందునిభాస్య మైతొడవు లేల ధరింపవు” అనియు నిట్టి రసార్ద్రపద్యములు చాలఁ దక్కునగ నీ గ్రంథయందుఁ గాన్పించుచున్నవి. ఉద్రేకావస్థను స్వాభావికముగ వర్ణింప లేనిలోప మీకవీయంగు ముఖ్యముగఁ గానవగును. కాన సీతనికవిత్యమునందు భావోద్రేకముకంటె భావగాంభీర్యమును, రసవిజృంభణముకంటె బుద్ధిప్రకాశము నెక్కువగాఁ గాన్పించుచున్నవి.

అలంకారములయందుఁ బ్రాయీకముగా నర్థాలంకారములే యీకవి వాడియుండెను. ఉపమ, రూపకము, ఉత్పేక్ష, స్వభావోక్తి, అతిశయోక్తి, యిత్యాద్యర్థాలంకారములలో నేదో యొకటి ప్రతిపద్యమునందును జూడనగును. ఉత్పేక్ష లన్నిటికంటె నెక్కువగా నున్నవని యిదివఱలోనే చెప్పితిని. శబ్దాలంకారములు మిక్కిలి యరుదుగాఁ బ్రయోగింపఁబడినవి. అచ్చటచ్చట శ్లేష చక్రగఁ జమత్కారముగ వాడఁబడినది.

కా. అవ్వల్యారిధిచేతఁ బుచ్చికొని కార్యంబైన ముగ్ధాన్న య

య్యవ్వ ధోచనియు నసవృద్ధికముగా నవ్వార్థికి తీర్పఁగా

నప్పుణ్యాతివిశుద్ధజీవుఁడు నిజాచ్ఛాంగంబులం దోచున

ట్లాప్పారె నృశీలంబగర్భితములై ద్యోచారిశుభ్రాభ్రముల్.

అనుప్రాసములును యమకములును నెచ్చటను గాన్పింపవు. శబ్దార్భటి శబ్దాలంకారవికారముఁ బొందలేదు. కావున సీకవీయు తైలివిషయములోఁబెద్ద నాదిమహాకవులదారినే పోయె నని నిర్ణయింపవచ్చును.

ఈకావ్యమందుఁ బద్యతైలికంటె గద్యతైలి నిరుపమానముగఁ దేజరిల్లుచున్నది యని నాయభిప్రాయము. వచనభాగములలోఁ బదలాలిత్యము, అర్థవైశద్యము, అన్వయసౌలభ్యము, మెండుగఁ జూపట్టుచున్నవి. కృష్ణరాయనిగద్యతైలియందు సామాన్యము లగువాడుకపదములనే ముఖ్యముగాఁ గానవచ్చును. వాక్యములు నాతిదీర్ఘములు గాక కవియొక్క యభిప్రాయములను దేటతెల్లముగాఁ దెలుపుచున్నవి. నాచనసోమనాథుఁడు, శ్రీనాథుఁడు మున్నగువారి వక్ర ప్రాశస్తీర్థనమాసములను జేర్చి కాని యనుప్రాస యమకాది శబ్దాలంకారముల కొఱకుఁ బెనఁగులాడి గాని వచనతైలి యతికఠినము చేయఁబడలేదు. పద్యతైలియందుకంటె సీవచనములయందు స్వరమాధుర్య

మొంతయో వీనులకు విం దొనరించుచున్నది. గద్యలలో లలితమృదులోక్తులు గూర్చుగలిగిన గ్రంథకర్త పద్యములలోఁ గర్తృశక్తిస్థమునకుఁ బాల్పడుట మొంతయో విస్తయజనకముగ నున్నది. ఇదలి పద్యములు ధారాళముగాఁ బ్రవహింపలే దని యిదివఱలోఁ జెప్పఁబడినది. కాని వచనము లట్లుగాక శ్రుతి సంతృప్తిదాయకము లగురసస్నిగ్ధపదముల మధురగుంఢనమూలముగాఁ జదువం జనువ నానందము హెచ్చించుచుండును. ఈ యుదాహరణముఁజూడుఁడు:—

“అని యిట్లు ప్రపాథరంబును నుపాలంభదంభంబుగఁ జేయు పునఃపున స్మరణంబున నంతఃకరణరాగంబు తేటపడం జెలిమిబోటు నీబోటి కైటభారి యెడ నాటుకొన్న కన్నెక్కుర్తి లజ్జావశంవదయై... న్నగర్భంబుగా నిట్లనిరి” ఇంత మనోహరముగానే యితరవచనములుగూడ రచించఁబడినవి.

పాత్రపోషణము:— ఈకావ్యమంగలి పాత్రపోషణము మనుచరిత్రాది సామాన్యకావ్యములవలె నుండదు. సామాన్యముగాఁ గావ్యములయందుఁ గథాపాత్ర లగుస్త్రీపురుషులు తగుతమవ్యస్తలను బట్టియు, శక్తులను బట్టియు, యోగ్యతా యోగ్యతలను బట్టియుఁ దమ జీవితచర్యల నిర్ణయించుకొనెదరు, భగవంతుఁడు ప్రత్యేకముగను బ్రత్యక్షముగను, నిగ్రహానుగ్రహసంవిధానము సలుపుచుండుట గానిపొపదు. ప్రవరుఁడు తనసౌశీల్యముచేతను, ఇంద్రియ నిగ్రహముచేతను వరూధిసంపత్తముచుండి తప్పించుకొనియెను. వరూధిని తన యొంద్రియభోగేచ్ఛకు బానిసయై కుహనావ్రవరుని మాయలలోఁబడి తనశీలముఁ గోల్పోయెను. పారిజాతాపహరణమున భగవంతుఁ డగుశ్రీకృష్ణుఁ డుచు సత్యభామయు మున్నగువారు సామాన్యస్త్రీపురుషులవలెనే సుఖదుఃఖములను యోగక్షేమములను గనఁబఱచుటయు మానుషత్వనియమముల నతిక్రమింపక ప్రాపంచికభోగేచ్ఛాన్యనుభవములను వెలయించిరి. ఇట్లే తక్కినయ నేకప్రబంధములందు స్త్రీపురుషపాత్రలు స్వయంవ్యక్తియు స్వయంశక్తియుస్వా తంత్ర్యమును గనఁబఱచుకఁగలిగిరి.

ఆముక్తమాల్యదయం దట్లుగాక కథాపురుషుల ప్రవర్తనములు వేరుగఁ జిత్రింపఁబడినవి. ఈకథయందు భగవంతుఁ డగు మహావిష్ణువే సర్వాధికారి; భగవంతుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వశక్తుఁడు, సర్వచ్ఛాపి యను నిర్వచన మీగ్రంథమందుఁ బూర్తిగ నెలికొల్పఁబడినయది. మహావిష్ణువు కార్యాకార్యప్రేరకశక్తి రూపమాత్రముగ నుండక ప్రత్యక్షముగ సాకారరూపము వహించి కథాపురు

ఘట ఘటానం జీవితచక్రం నిర్ణయించుచు వచ్చెను ఇతర కావ్యములయందుఁ గథాపాత్ర లస్థితిగతులు నాటకరంగము నందలి స్త్రీపురుషుల యన్యోన్య సంయోగవియోగములవలెఁ గాన్పించును. ఈకావ్యముందలి కథాపురుషులనడవడు లన్ననో తోలుబొమ్మలాటలోఁ బ్రదర్శించఁబడు క్రియాకలాపము వలె గోచరించును తోలుబొమ్మలాటలోఁ దెరమైన నాడుచున్న బొమ్మలన్నింటిని నాడించి పాడించెడు సర్వస్వతంత్రాధికారి వేటుగ నుండును గదా? అట్లే యీ కావ్యముందును సర్వజ్ఞుఁడు ను సర్వశక్తుఁడు నగుచుహావిష్టువు ప్రత్యక్షముగాఁ గథాపురుషుల నందఱిని జగ్గపాలభంజకలవలె సల్లాపప్రమోదముల నాడించుచున్నాఁడు. విష్ణుచిత్తుని మధురలో జరుగుచున్న పండితసభకు వెళ్లుమని మహావిష్ణు వానశీయఁగ నతను చమ వెటుఁగని యజ్ఞాని నని యనేకవిధములఁ జెప్పి కొనినను మహావిష్ణువు తనరాణియగు నాదిలక్ష్మికిఁ దనయద్భుతఘటనాఘటన ప్రభావముఁ గనఁబఱచుటకుఁగ నావిష్ణుచిత్తుని వెంటనే సభకుఁ బిలిచి పరకాయ ప్రవేశముచేసినట్లు చదు వెటుఁగని తనకింకరునిచే మహానాదము చేయించి యాతితేజిన పరమతమహాపండితుల నవలీలగా గెల్పించి తనవిజయముఁ బ్రకటించుకొనెను.

“క్రియాసిద్ధిః సత్వే భవతి మహతాం నో హకరణే” అను వాక్యము సార్థకమైనది. కథానాయక యగుగోదాదేవి రాజస్తవః మహావిష్ణుసంసేవనమే పరమావధిగా నుండెను. విష్ణుస్తాత్తి దృక్ యామెకు వేటు జీవనమే లేదు. అట్లే ఖండిక్య కేశిధ్వజరాజయ్యలును-ఖండిక్యనకుఁ గేశిధ్వజుఁడు రాజ్యము దిరిగి యిచ్చివేయుటకు నిచ్చుగించి బతి బాలుకొనినను మోక్షప్రదాత యగు విష్ణునిసేవదక్ష మఱి దేనిని నభిలషించ నని మొడిపట్టు పట్టి తనయచార్యపరివారముల హితబోధనను సరకుచేయలేదు. కేశిధ్వజుఁడు తాగెలిచినరాజ్యము దనస్ఫర్థి యగు ఖండిక్యనికొడుకున కొప్పగించి యచనర్హప్రదాత యగు శ్రీమహావిష్ణుని పాదసేవఁ జేయ నుల్లసెను !

యామునాచార్యుఁడు రాజ్యసుఖములలోఁ దగుల్తాని తనపూర్వులగు వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుల సంప్రదాయములను విష్ణుసేవాప్రవృత్తులను మొదలంట మఱచి శ్రీరంగనాథునిపాదములఁ జూచినమాత్రమునఁ గలలోనుండి మేల్కొనినరీతినిఁ దనపూర్వవృత్తాంత మంతయుఁ దెలిసికొనెను. మాలదాసరి తాను ప్రభాతసమయంబునఁ బాడిన విష్ణుస్తోత్రమందలి చరమ గీతమాత్రమున బ్రహ్మ

రాక్షసుడు తనవికృతాకారమువీడి “ధూమపటలినుండి వెడలుశిఖిన్ బెంజూ
డఁజూడ వైష్ణవుఁడై నిలిచె సోమశర్మ” అని చెప్పినట్లు స్వచ్ఛ మగు వైష్ణవ
బ్రాహ్మణుండయ్యె. ఇట్లెక్కడఁజూచినను వైష్ణవమహిమయె. శ్రీపురుషులవృత్తి
జీవితములు వేఱుగ నగవడవు. విష్ణుప్రభావము తేనిది యొకరిని మఱి యొకరు
మార్చుతేరు తీర్చుతేరు. “సర్వం విష్ణుమయం జగత్” అన్న విధివాక్య మీ గ్రంథ
మం దామూలాగ్రముగ నిరూపింపఁబడినది కావున నీ గ్రంథమునకు ‘విష్ణుచి
త్రియ’ మనుటకుబలుగుగా ‘విష్ణుశక్తియ’ మని కాని ‘విష్ణుభక్తియ’ మని కాని
యనిన సార్థక మగు నని తోచుచున్నది.

కాఁబట్టి పాత్రప్రోవణమునం దీకవికిఁ దనప్రాసీయముఁ బ్రత్యేకముగ
నీ గ్రంథమునఁ జూపింపఁగల యవకాశములు తక్కువ యైనవి. అయిన నొకవిశే
షముమూత్రము గమనింపఁదగ్గది. మహావిష్ణునిమాహాత్మ్యమునకు లోఁబడి జీవి
తములయందలి తదితరచర్యలయందుఁ గథాపురుషులు తమతమప్రత్యేకమాన
వకర్తృత్వమర్హములను గడుంగడు శ్లాఘనీయముగా నిర్వర్తించుకొనిరి. వారితత్త్వజ్ఞ
వీతి ప్రవృత్తుల నీమహాకవి యతిమనోహరముగా వర్ణించినాఁడు. విష్ణుచిత్తుడు
తనయింట నతిథుల సహోదాత్రములు సంతర్పించుట, దేవాలయములలో వట
పత్రశాయికి నిత్యకైంకర్యములు చేయుట-అనఁగాఁ బువ్వుల మొక్కలకు గొప్ప
ద్రవ్యుట, నీరుహోయట, దేవునిపాలకి మోయుట, దివిటీపట్టుట- యిత్యాది
యాడిగములు చేయుట-తనధర్మవత్తికి వంటింటిపొగచే గన్నులకు జబ్బు రా
కుండ నెండుకొబ్బరిఱ్ఱలను జాగ్రత్తపెట్టి యిచ్చుట, తనపెంపుడుకొమార్తె
యగు గోదాదేవియం దవరిమితానురాగముఁ గనఁబఱుచుట, యీ మొద
లైన సుగుణసంపత్తియంతయు సత్యంతహృదయంగమముగా నభివర్ణింపఁబడినది.

గోదాదేవికిఁ దనపెంపుడు తల్లితండ్రులయందుఁ గలయనురాగపుఁజెంపు
తెలిసికొనుట కవకాశము గలుగలేదు. బాల్యము నుండియు నామె జీవితము
జనార్దనునిసేవాతాత్పర్యములలో లీనమయ్యెను. ఈయమహానవత్వము నామె
మాత్రము. కథానాయకుండగు శ్రీరంగ నాథుఁడవలెనే కథానాయికయు
సతిమానుషవృత్తియయ్యెను. ఖండిక్యకేశిధ్వజలసుచరిత్ర మీయార్యభూమిని
జన్మించినరాజన్యవశ్యులజీతచరిత్రముల కెంతయు వాసి తగ్గదు. తుద్రజీవన
ముచేయుచు ధనాశాపిశాచావేళముఁ బొందిన నామమాత్రబ్రాహ్మణుడు కట్ట
డకు వైష్ణవరాక్షసుఁ డెట్లగునో సావత్తజీవము వలన ద్యోతక వగును

బ్రహ్మరాక్షసుఁ డన రాక్షసకృత్యములకు నలవడిన బ్రాహ్మణుఁడే యని యీక థయందు విశేషముగ విశదీకరింపఁబడినది.

ఈపైనఁ బేర్కొనినఁ కథాపురుషుల జీవితచరిత్ర వర్ణన లన్నియు నొక యెత్తు శివమతస్థుఁ డగు పాండ్యరాజును వైష్ణవభక్తురాలగు నతనిభార్యయు వారిజీవితచరిత్రముల యభివర్ణన మంతయు నొకయెత్తు. ఈచక్కనియుపాఖ్యా నము స్వభావసమృద్ధిగాఁ గవిచే నిరూపింపఁబడినది ఈకథయందు మహావిష్ణు వెట్టెట్టో యాత్మగోపనము చేసెకొని మనుష్యమాత్రు లెట్లు స్వస్వబుద్ధులతో ముముక్షుమార్గముకొఱ కెట్లన్వేషింతురో యాదృశ్యము మనకుఁ బ్రసాదిం చెను. “నవిడమండలంబున మద్భక్తులు తఱచగుటను దద్దేశంబున కొడ యుం డతండగుటను, రక్షణశిక్షణంబులు రాజముఖాబుసంగాక నేన నాత్మోత్త రించి చేయమియు” క్షెట్టాలోచించి మహావిష్ణువు స్వప్రకాశముగ నాపాండ్య రాజునకుఁ గాని యాతనిభార్యకుఁ గాని, యామునాచార్యునకుఁ గాని నాత్మోత్త రించి యాదేశం బీయకయె తనమనోరథంబు నెఱవేర్చికొనఁగలిగెను. ఈ మార్గమును కావ్యమందలి తిదిరవిషయములలోఁ గూడ నవలంబించినచో నెంతయో సమంజసముగా నుండెడిదిగదా !

పాండ్యరాజు శైవుఁడగుటచే జంగమదేశరలకు విధేయుఁడై వైష్ణవు లను బ్రాహ్మణులను బీడించుచుండెడవఁడు. అరిగి కట్టపుదేవి వైష్ణవభక్తు రాలు. ప్రాతఃకాలముననే లేచి తులసీపూజచేసియు వైష్ణవకథలు వినియు నేకాదశీదినముల నుపవాసంబులుచేయుచుఁ దనయ కృజమగు విష్ణుభక్తి నిలుపు కొనుచువచ్చెను. అట్టైన నాసుశీలకుఁ దనభర్తయం దనురాగము భక్తియు లేకమంతయుఁ దగ్గలేదు. పతిసేవయుఁ బతిపూజయుఁ బారిపొచ్చెములేకయే చేయుచుండెను. ఇట్లుండ యామునాచార్యుఁడను వైష్ణవవటు వాపాండ్యరా జును శైవమతము నుండి వైష్ణవమతములోనికి గూర్పుటకుఁ బూనుకొని యం దుకుగా నొకగొప్పమహాసభ నేర్పాటుచేయించి యాసభలో శైవపండితుల తోఁ దాను వాదముచేసి వారి నోడించి వైష్ణవమతము స్థాపించి తద్విధముగ నారాజునకు విష్ణునియందు భక్తికుదురునట్లు చేయ నుద్దేశించెను. ఈప్రకార ము సభచేయించుట కొఱకు రాజునకు విన్నపము చేయుటకైనను నితిరులు వెఱతరు కాని పరిశ్రమ యగురాణిమాట కెంతయు రాజు విధేయుఁ డగుటచే నామె మాత్రమె యట్టి యసభ్యపుఁబగికి జొరకొనఁ దగియుండెను. కాన

యామునాచార్యుఁడు మహారాణికి దావారికులద్వారా తనసంకల్పము విన్నవించుకొని సభ కావించుకొనెను. అందు యామునుఁ డభ్యస్తవిద్యాసంపన్నుఁ డగుటచే నైవమతాచార్యుల నవలీలగా గెలిచి ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగఁ బాండ్యరాజును విష్ణుబక్షిపరాయణుని జేసెను. ఈకథ యంతయు సలలితముగఁ జిత్రింపఁబడినది. ఇందలిసాత్రప్రోషణ మపూర్వపరిశీలనాశక్తిని వెల్లడిచేయుచున్నది. చక్రవర్తుల యంతఃపురస్త్రీలు జీవితములును, వారి యాచారవ్యవహారములును, బ్రజలకు నాయసూర్యంపశ్యలకు నెట్లెట్లు సందర్భనాకాంతౌఘలములు కలుగుచుండునో యావిషయములన్నియు బహుసూక్ష్మముగ వర్ణింపఁబడినవి. అంతఃపురములో నుండు రాణివాసపుస్త్రీలు కేవల మైంద్రియసుఖ పరాయణులుగా నుండక సామాన్యజనుల కష్టసుఖముల ననురాగదృష్టితో నారయుచు వారి కనేకవిధములఁ దగుద్రవ్యసహాయము చేయుచుండు రని యీచక్రవర్తికవిమూలముగాఁ దెల్ల మగుచున్నది.

శ్రీకృష్ణరాయని ప్రతిభావిజ్ఞానములు:-ఇంతవఱకు సీకావ్యమందలి గుణదోషములను నాశక్తికొలందియు వ్యాసావకాశమునుబట్టియు వివరించితిని. ఇంక మహాకవి శ్రీకృష్ణదేవరాయని ప్రతిభాసామర్థ్యములను జీవితాశయములను సాంఘికరాజకీయాధ్యాత్మికధర్మముల సీత్రబంధమునుండి తెలియపచ్చినంతమట్టుకుఁ గ్రోడీకరించెదను. ఈగ్రంథమును జదువునప్పుడు మున్ముందుగఁ ప్రతిపాఠకునికిఁ దోచునభిప్రాయ మేది యనిన నాగ్రంథమందలి శబ్దబాహుళ్యమును శబ్దకాఠిన్యమును సామాన్యముగ నాంధ్రదేశమందుఁ బేరెన్నిక పొందిన యాంధ్రప్రబంధములలో దేనియందు సీకవి వాడుకచేసినన్ని కఠినపదములు సంస్కృతమునఁ గాని యాంధ్రమునఁ గాని బహుశః శ్రీనాథుఁడు తప్ప మఱి యెవ్వరును వాడుచేసియుండ రని నాయభిప్రాయము. నిఘంటువులు నశించినయెడల నపరూపక (Rare) పదములబ్రదు కే మగునో యని యీకవి తప్పక వానినే వాడెనో యనున ట్లనితరకవిప్రయత్నము లగుపదములను దఱచు వాడుచువచ్చెను. సామాన్యముగ నితరకవులు 'దవానలము' 'దవాగ్ని' యనునప్పు డితను 'దవధుధరము' అనెను. 'కపిల' లేక 'పింగళ' యనుశబ్దమున కితఁడు 'కడార' అని వాడెను. 'అల్పకాల' యనుదానికి 'అల్పానేహః' అనియు 'కరిణి' యనుటకు 'వశా' యనియు, 'సరణి' 'వద్ధతి' అనుటకు 'పద్మా' అనియు నిట్లనేకము లగు నపరూపకశబ్దములనే వాడెను.

ఈ కవియొక్క సర్వంకవశబ్దపరిచితినిఁగూర్చి శ్రీవేంకటరాయశాస్త్రిగారి క్రిందివిధమున నభిప్రాయపడియున్నారు. “ఈయనకు నాంధ్రగైర్వాణకావ్యాదివాఙ్మయ మెల్ల జహ్గగతము. ఇందలి యనుబంధములోని మహాకవిప్రియశబ్దబాలములను “తృణతా, తెండి, మత్తల్లి, కర్తరీ” యిత్యాదులం గనునది. సంస్కృతశబ్దశాస్త్రపాండిత్య మసాధారణము-శబ్దోపదేశమున నిది మనుచరిత్రకుఁబైది.”

మఱి రెండవయభిప్రాయ మేమనిన:- ఈకవియొక్క సర్వస్వతంత్ర ప్రపంచజ్ఞానము-కృష్ణదేవరాయలు చక్రవర్తివంశమునఁ బుట్టి, పెరిగి చక్రవర్తియై లోకమందలి నానాతరగతుల సంఘజీవితముల నెట్లు కనిపెట్టఁ గలిగెనో యద్భుతజనకమైనవిషయము. ఈమహాకవికిఁ జరాచరప్రపంచమునం దేదియఁ దెలియరాకుండలేదు. మృగజీవితములు, క్షీణజీవితములు, జలచరజీవితములు, మున్నగువాని నతినూత్నముగ గ్రహించినట్లు తెలిపెడుపద్యములు గలవు. ఇంక మానవకోటిలో రాజమొదలు రెడ్డివఱకును, బ్రహ్మణుఁడు మొదలంత్యజునివఱకు నన్నిజాతులు నన్నివర్ణములు వాఁవారి జీవితములలో యోగక్షేమములు, కష్టసుఖములు, నాచారములు, నలవాటులు, నిష్ఠానిష్ఠములు, వృత్తులు, వేయేల సమస్తవిషయములు నీతనికిఁ గరతలామలకములైనట్లు విస్తృతమగు ఋజువులు కాన్పించుచున్నవి. “ఓద్యలకు నెల్ల నుత్తమఓద్య కఠిత దానిఁ దెలియట విశ్వమంతయును గనుట” యని యప్పకవి చెప్పినమాటలు నిజమయ్యెను.

సూక్ష్మదృష్టిని వాఙ్మయమును బరిశీలించినరీతినిఁ బ్రపంచము నంతయుఁ బరిశోధించినట్లు తెల్ల మగుచున్నది. ఈసర్వస్వతంత్రవిజ్ఞాన మంతయు ననేకసందర్భములలోఁ జూపించినాఁడు. పాండ్యరాజభార్య యనుదినము చేయుగుప్తదానధర్మములను జూచిన నీమన్నుతేఁడు తనరాణివాసమున జరుగుచున్నదినచర్యక్రమమును గనిపెట్టె నని చెప్పవచ్చును. ఆవిషయము నిచ్చట నుద్ధరించెదఁ జూడుడు.

“నానాదేశగతదీనానాధవృద్ధభూసురకుటుంబములకు, ధాన్యాజనపటాదులును, పటువులకుం బెండ్లిండ్ల కనుపనీతుల కుపనయనఁబులకుఁ బంగవధబధిరాదులకు సౌరభేయాదియానంబులు, మఱియుఁ జెఱువు గడమపడియెననియు, బేదగుడులకుఁ బూజ నడువ దనియు, నెడవునం జలిపంది రీడియెదమనియు, దిగి చిక్కుననియు, దీర్ఘయాత్ర చనియెద మనియు, వ్రతోద్వాపన

కనియు, నారాణివాసంబు గుప్తగుప్తప్రకారంబులం బంపు ద్రవ్యంబుఁ దెచ్చి యిచ్చుముదనశ్లగు వర్షధరలచేతులకుం గ్రందుకొని చేసాచిన.....”

విష్ణుదిత్తుని బ్రహ్మరథ మెక్కించి మఘరాపురమునుండి శ్రీవిల్లిపుత్తూరు తీసికొనిపోవునప్పుడు చేసిన మహాత్మ్యములు ముఖ్యముగాఁ జదివితీరవలెను. ఆవర్ణనము బ్రహ్మరథోత్సవమునకుఁ దగినది కాకపోయినను జక్రవర్తి దిగ్విజయ యాత్ర జరిగించి రాజధానియాదుఁ బ్రవేశించునపుడు రాజబంధువులు సామం తరాజులు పురజనులు కలసి జరిగించిన యూరేగింపు టుత్సవము కన్నులకుఁ గట్టినట్టు కాన్పించును. ఇట్టి యుత్సవము లన్నియో కృష్ణదేవరాయలకు జరు పఁబడియుండును. ఆయుత్సవములలో జరుగు ప్రతివిశేషమును సూక్ష్మపరిశీల నక్రమమున మనకన్నుల యెదుట జరుగుచున్నట్లు చిత్రించినాఁడు. ఈవర్ణన ము పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు జైమినిభారతమున వ్రాసిన దండయాత్రవర్ణన తో సరిచూడవచ్చును. ఇట్టివర్ణనలను గ్రోడీకరించి మనము ప్రత్యేకముగాము ద్రించిన, ప్రాచీనకాలమందలి హైందవరాజకీయజీవితదృశ్యములు సినిమాపటము లవలె మనయరుభవములోనికి రాఁగలవు.

పల్లెటిగ్రామములలో నున్న కర్షకులవృత్తి జీవితములను వివరించు విశే షము లనేకసందర్భములలోఁ జెవరి యున్నవి. వారి యిండ్లతీరు, వారి భోజనప దార్థములు, వేఱువేఱు ఋతువులలో వారెల్లు కాలము గడుపుచుందురో వారి విహారములు, వినోదములు, నాటపాటలు, నివన్నియుఁ, బూసగ్రచ్చినట్లు సూక్ష్మాంశములతో నచ్చటచ్చట నభివర్ణింపఁబడినవి.

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి లేదగిరిసాకుం దింత్రిగీపల్లవో

త్రరముం గూడఁబొరంటి సూనియలతోఁ గట్టావికుట్టారికో

గిరముల్ మెక్కి తమిం గొమల్ పొలమువోఁ గ్రేపుల్ మెయుల్నాక మే

కెరువుఁగుంపటిమంచ మెక్కిరి ప్రభుత్వై కాప్తి రె డ్లజ్జడిన్.

వీనియన్నిటికంటె మహాత్మరచిత్రమైన విషయ మొకటికలదు. దానినిఁ జదివినఁ గడుంగడు నచ్చెరువు కలుగుచుండును. మాలదాసరి బ్రహ్మరాక్షసుని యుపాఖ్యానములో బీదబ్రాహ్మణుఁ డెట్లు డబ్బు సంపాదించి కూడఁబెట్టుకొనెనో యావర్ణన మతిచిత్రముగా నున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గొంచెముమాత్ర మిట నుదహరించెదను.

“సీ. బహివడ్డవిజురకల్పపుఃబాదిరం బిడి

పసిఁడ్డికై తా వాని బుతిఁ గుడిచి” (ఆ రీ పద్య 69)

ఇట్లనేకనిదర్శనములు చూపవచ్చును. వీనిని బట్టి యీకవియొక్క నానా రూపవిజ్ఞానము తెలియవచ్చుచున్నది. ఈమహాకవి సూక్ష్మపరిశీలనలోఁ జేరనివిషయము లెవ్వయైన నీవృత్తినియందున్నవా యి సంతయింపఁ దగినంతసర్వంకవప్రజ్ఞ యీతనియందుఁ గానంబడుచున్నది.

ప్రజలపట్ల సానుభూతి యు, నానావర్ణజాతులయందునురాగమిశ్రితాదరణయు, ముఖ్యముగా దేవప్రావృణభక్తియు నీభూజానియంతఃకరణమందు స్థిరముగా మొలచి యున్నవి. ప్రజాపీడన మవిన నీపుడమితేఁ డంతభయపడెనో యీతఁడు రచించిన రాజనీతిక్రమమును జదివిన బోధపడఁగలదు.

క. ఏపట్టున విసువక ర, టొపరుఁడవు గమ్ము ప్రజల చక్కి విపన్నుల్

గూపెట్టిన విని తీర్పుము, కాపురుషులమీఁద నిడకు కార్యభరంబున్.

గీ. దేశవైశాల్య మర్థసిద్ధికినిమూల, మిలయొకింతైన గుంటకాల్యలు రచించి

నయము పేదకు నరిగోరునచువొసంగి, ప్రబలఁజేసిననర్థార్థములుపెఱుంగు.

క. త్రివిధోత్పాతము లొదవిన, నవనివిభుఁడు విడువరలయు నధికద్రవ్యం

బవనీసురముఖసురముఖ, పవనసఖముఖములభుక్తి బలిచోమనిధిన్.

ఈయవనీశుని రాజనీతిక్రమ మీ గ్రంథమందు విధించినదానికినిఁ బ్రసిద్ధముగాఁ దనరాజ్యమందుఁ దాను నిర్వహించినదానికి నించు కైనను భేదము లేదు. ప్రబంధనిర్మాత యగుకృష్ణ దేవరాయఁడు నాంధ్ర సార్వభౌముఁ డగుకృష్ణ దేవరాయఁడు నొక్కఁడే యని ఘంటారవముగాఁ జెప్పవచ్చును.

కాని మతవిషయము దట్లు చెప్పటకు వీలు లేదు. మతాభినివేశమున నాముక్తమాల్యదక్ష్మరయుఁ జిత్తపురుషుఁ డగుశ్రీకృష్ణదేవరాయులును వేఱు మనుష్యులుగాఁ జెప్పవలసియున్నది. తనరాజ్యపరిపాలనమందుఁ జూపిన పరమత సహనమును దనగ్రంథమందుఁ జూపిన కరమత దుష్సహనమును—ఈరెంటిని సరిపెట్టట కవకాశము లే కున్నది. శ్రీశైలమందు మల్లికార్జునస్వాములవారికి, నమరావతియందు నమరేశ్వరునకు, ద్రాక్షరామమున భీమేశ్వరునకు భూరి దానములుచేసిన యీహిందూమహాచక్రవర్తి తనగ్రంథమందు చెల్లువైవమతగురువుల నిష్ఠారణముగా నిరసించి దూషించెనో చెప్ప వీలు లేకున్నది. వైవాచార్యుల నందఱిని ‘బ్రేతెడుద్వర్ధదాంధు ల’ని నికృష్టముగాఁ విట్టినాఁడు. గ్రంథమందు

దుః జూచిన కృష్ణదేవరాయలు వీరవైష్ణవుఁడు. చరిత్రయుదుఁ జూచిన కృష్ణదేవరాయలు సర్వసమసిందూమతస్థుఁడు. ఈభిన్నప్రకృతి తీక్షణముగా మతవిషయములయందుఁ గాన్పించుచున్నది.

శ్రీనాథుఁడు ప్రత్యేకముగా వైవగ్రంథముల వ్రాసెను. కాని వైష్ణవులను దూషించుట లేదు. శ్రీకృష్ణదేవరాయ లట్లుచేయక వైవమతదూషణముఁ గావించెను. వీరవైష్ణవముఁ బ్రకటించిన యాంధ్రగ్రంథములలో నిదియే మొదటిది.

ఉపసంహారము:—ప్రపంచమం దెక్కడఁ జూచినను మహాచక్రవర్తులు గ్రంథములు వ్రాయుటయే యరుదు. అందు ముఖ్యముగాఁ బద్యకావ్యములను వ్రాయుట యెక్కువయరుదు అట్టివిషయములో నాంధ్రవాఙ్మయమున కొక యమూల్యాలంకార మననొప్ప వద్యకావ్యరాజమును రచించిన యుత్కృష్టభాగ్యమొకయాంధ్రమహాచక్రవర్తికిఁ గలుగుట యాంధ్రుల యలభ్యయోగ మనిసర్వదా కొనియాడఁదగియున్నది.

ఈమహాకావ్యము రసవంత మయినపద్యకావ్య మగుటయే గాక గీర్వాణాంధ్రభాషావైదుష్యములకు నికహాపల మనియుఁ జెప్పఁదగియున్నది. భాషావిషయమునఁ బారంగతత్వముఁ బొందిన దని చెప్పినను గూడ దీనిప్రాశస్త్యవర్ణనము పూర్తి యగుట లేదు. ప్రాపంచికవిజ్ఞాన ప్రదర్శనమునఁ గూడ నగ్రస్థాన మలంకరింపఁదగి యున్నది. కావున నీకావ్యమతల్లి మూఁడువిధములగు యశోభాషణంబులను ధరించి యాంధ్రమహాజనులహృదయసీమల నదృశ్యమోదములు పెంపొందించుచున్నది.

తీటిక లేని చక్రవర్తి తీరుబడి చేసికొని యీకావ్యకన్య నలంకరించిన కతనఁ గొంతవఱకు రూపరేఖావిలాసములలోఁ గొఱవడుట తప్పినది కాదు. ఆయొచ్చెము లన్నియు జనకు ప్రమాదాలసతజనితంబులు. “ప్రమాదో ధీమత మపి” యని యార్యన్యాయము. ఏది యెట్లున్నను రాజకుటుంబములో జనించిన కన్యకాలలాములు సహజలక్ష్మీహంపన్నలు కదా. వారి లోపముల నెంచుట యేరికిఁ జెల్లు? కాన కించిద్దోష లేకము లున్నను జాతిరత్నములవలె నిట్టికావ్యపుత్రికలు సర్వజనసమాదరణీయములే. అట్లే యీకృష్ణరాయవీంధ్రుని కావ్యేందరి నిత్యసంస్తవనీయయై శాశ్వతకీర్తిని నెగఁడుండుగాక !

శివయోగసారము.

మారే యండ రామారావుగారు బి. ఏ. ఆనంపు, బి. ఇడి. రాజయ పేంద్రము.

చరిత్రమునకును మతమునకును గూడ మిక్కిలి ముఖ్యమగు నీగ్రంథము చరిత్రకారులదృష్టి నాకర్షింపలేదు. ఇయ్యది పూర్వోత్తర భాగములు గలది. ఒక్కొక్క భాగమున నాల్గొక్కావములు గలవు. ఇందలి యుత్తర భాగము వారంగల్ శైవప్రచారిణీమండలివారిచే ముద్రింపఁబడినది. మైదరాబాదు లక్ష్మణరాయ వరిశోధకమండలివారియొద్దఁ బూర్వార్థ చతుర్థాశ్వాసమును రాజయ పేంద్ర వర శాతమిగ్రంథాలయమున మొదటి మూఁడాశ్వాసములును గలవు. పైగ్రంథాలయప్రతి యరుదైనది. శిథిలావస్థలో నున్నది. సుమా రైదుమాసములకుఁ బూర్వము నేను జూచినపు డాదలి నాలుగైదుపుటలలో నెడమవైపున నొక యంగుళముభాగము మాత్రము పోయినది. కొలఁదిదినములక్రిత మివాన్యాసమును రచించునపుడు తిరిగి యాగ్రంథమును బరిశీలించఁగా నాటవపుటలో సగముభాగ మదృశ్యమై యితరస్థలములలో గొన్ని క్రొత్తశిథిలము తేర్పడినవి. గ్రంథమునఁ గొన్ని తప్పులు కూడ గలవు. ఆంధ్రలోక మిగ్రంథమునుగూర్చి జాగ్రత్తదీసికొనవలసియున్నది.

కృతికర్త:—ఈగ్రంథమును రచించినవాఁడు గణపతిదేవుఁడు. అవతారి కలో నీతఁడు తనవంశమును వర్ణించి యందుఁ దనకుముందుండిన వంశీయులను బేర్పొనియున్నాఁడు. మహావిష్ణువునకు బ్రహ్మపుత్రులు. ఆతనికి శౌండిన్యముని జన్మించెను. శౌండిన్యగోత్రమున నానశౌర్యుఁ డుద్భవించెను. ఆతనికిఁ బెదమల్లన పినమల్లనయను నిర్వరుసుతులు గల్గిరి. అందు, పెదమల్లన సోమపెదగన్నయలను పుత్రులను బడసెను. వీరితల్లి పోచమాంబిక. సోమయకు అప్పాంబిక యందు మనుమగన్నయ గల్గెను. పెదగన్నయకు శౌరమవలన అన్నయదేవుఁడు పుట్టెను. మనుమగన్నయకు మల్లమాంబికవలన రుద్రుఁడు, ఇమ్మడిరుద్రుఁడు, ముమ్మడిరుద్రుఁడు నను మువ్వరుసుతులును, సోమాంబికయచు కూతును గల్గిరి. ఇందు రుద్రుఁడు శౌరాంబికను బెండ్లాడి గణపతి, ఔబలుఁడు నను తనయులఁ గాంచెను. ఈగణపతి అన్నమాంబ నుద్వాహమై మల్లమ, శౌరమయను దుహితలను, అన్నయ, రుద్రుఁడు, ఆదిమూలుఁడు ననుపుత్రులను గాంచెను. ఆదిమూలునికి లక్ష్మమాంబవలన జనించినవాఁడు గణపతిదేవుఁడు. ఈతఁడే శివయోగసారరచయిత.

కవివంశమునకు కొలనివా రనియు, నిందులూరివా రనియు నామములు గలవు. దీనికి మూలపురుషుడగు నానకార్యుడు “ఇందులూరివిభుడు” అన్న కొండపురిలో నివసించుచు మిగుల విఖ్యాతుడైయుండెను. దీనినుండి యీనానకార్యుడు డిందులూరు నగ్రహారముగనో లేక నాయుకరముగనో యనుభవించుచుండెననియు, నందుచే నాతనివంశమున కిందులూరివా రనునామము వచ్చెననియుఁ దోచుచున్నది. ఈవంశీయులలో మూడవపురుషాంతరమువాడగు సోమయ కాకతీయగణపతిదేవచక్రవర్తి వెలనాడు దండయాత్రలలోఁ బాల్గొని కొలనిపురమును జయించి యంతటినుండియుఁ గొలని సోముఁ డని పేరొందెను. ఈతనికిఁ దరువాతవార శ్రీకొలనిశబ్దమునే గృహనామముగ స్వీకరించిరి. దానఁజేసి శివయోగసారగ్రంథకర్త కొలని గణపతిదేవుఁ డగుచున్నాడు. ఈతఁడు కొండిన్యగోత్రుఁడు. అపస్తంబసూత్రుఁడు రాయచౌహత్తమల్ల, అభినవ కామధేను, అన్యోంగనాసహోదర- బిరుదవిభ్రాజితుఁడు, నూతన కవితానిపుణుఁడు. శివయోగసారముగాక సీకవి పశుపాశపత్తిజ్ఞానము, అశరీరభవజయము, మనోబోధయను కృతులను ‘దేశతెనుఁగున’ రచించెను. కఱకంఠుని కరుణచే నీతఁడు జనుతానాసని పొగడఁ ‘గృతుల నాటకముల నేర్పున’ రచనగావించెను. ఇంతకుమున్నే ‘శివయోగసారసముచ్చయము’ వ్యాప్తిలో నుండెనట. దానినాధారముగఁ జేసికొని, కవి తనగురుఁడును, శివయోగసార కృతిభర్తయు నగు నూకనార్యునికృతి మాతృకగా శివయోగసార మనుగ్రంథమును రచియించెనని తెలియుచున్నది.

కొలని గణపతిదేవకవి కాలమును నిర్ణయించుటకుఁ గొన్నియాధారములు గలవు. గ్రంథారంభమునం దీకవి సంస్కృతకవులను నుతించి, నన్నయ తిక్కన సోమనాథ చక్రపాణి రంగనాది యాంధ్రకవులను నుతించియున్నాడు. దీనినిబట్టి యీతఁడు క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దికిఁ దరువాత నుండెనని తెలియుచున్నది. కొలనివంశీయులలో సీగణపతిదేవుఁ డెనిమిదవతరమువాడు. ఈతని ముత్తాతకు జ్యేష్ఠుఁడు నైదవతరమువాడనగు కొలనిరుద్రదేవుఁడు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తికడ సేనానిగనుండి క్రీ. శ. 1326 లో నొకధర్మమును జేసినటు లొకశాసనమునుండి తెలియుచున్నది. అప్పటినుండియుఁ దరమునకు ముప్పదేడవంతున లెక్కించినచో, కొలని గణపతిదేవుఁడు క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్దిప్రథమపాదమునం దుండె నని స్పష్టమగుచున్నది. సుప్రసిద్ధాంధ్రకవియగు

శ్రీనాథుని గణపతిదేవుడు స్మరింపకుండుటగూడ సీతను శ్రీనాథునికిఁబూర్వఁ
డనియే చెల్పుచున్నది.

కృతిభర్త:—ఇందులూరి నూకనారాధ్యుఁడు శివయోగసారమును గృతి
సందెను. గ్రంథావతారికలో సీతనివంశప్రశంసగూడఁ గలదు. వేంగినాటిలో
హారీతగోత్రజుఁడు నాపస్తంబచూత్రుఁడునగు నూకనార్యుఁడు ప్రసిద్ధిపొందెను.
ఈతని తనయుఁ డగు బల్లప్రెగడ సీరవద్యాపురరాజులకడ నమాత్యుఁడుగ
నుండెను. తత్పుత్రుఁడు నాగమంత్రియు నిడుదనోలిచక్రవర్తుల కమాత్యుఁడు
గనే యుండెను. అతనికి కొమ్మాంబయందు నూకరాజుజనించి కొమ్మాంబను బరి
ణయమయ్యెను. ఈదంపతులకు నాగయవల్లభేంద్రులను సర్వరుతనయులు గల్గిరి.
ఇందు నాగయ 'రాయచౌహత్యమల్ల'బిరుదానివత్తుఁడై కొలని రుద్రదేవునిపాత్రి
యు గణపతిపుత్రియునగు గౌరియనునామెను బెండ్లాడెను. ఈతఁడు ధర్మార్థ
కామములను సాధించి తుదకు సన్న్యసించి, కాశీక్షేత్రమునఁ బాశుపత్రతదీ
క్షునుండి మోక్షముసందెను. ఈనాగయమంత్రికి నూకయ పుట్టెను. ఈతఁడు
పూడికొమ్మరాజపుత్రికయగు గౌరిని బిదప లక్ష్మీదేవిని పెండ్లాడెను. మహావం
డితుఁడగు తండ్రికి శుశ్రూష యొనర్చి యీతఁడు "సకలవేదపురాణశాస్త్రార్థ
సారవిజ్ఞాత యు, నాధ్యాత్మసంవేత్తయు నై," 'చన్నగురుసదాశివయోగినాఁ'
బరగుచు 'కాశీకాదేశముఖ్యప్రదేశములఁ జరించి కులకోటుల నుద్ధరించె'ను.
దీనినుండి గణపతిదేవకవి నూకనమంత్రికి సన్నిహితబంధువును, "ఇది శ్రీగురు
చన్నసదాశివయోగీంద్రపాదారివిందనుభాకరాయమాన"యనుగద్యమునుండి
శిష్యుఁడును గూడ నైయుండెనని స్పష్టమగుచున్నది.

చారిత్రకాంశములు:—శివయోగసారమునుండి యనేకచారిత్రకాంశ
ములు వెలువడుచున్నవి. ఇందుఁ గొన్ని యితరప్రమాణములను బలపఱచు
నవిగను మఱికొన్ని మాతనములుగను గన్నడుచున్నవి. (1) కాకతిరుద్రున
కిందులూరి పెదమల్లన పినమల్లనయను సచివులుఁడిరి. వా రాతనిచే నాయక
త్వములను బడసి యోరుగల్లునం దుఁడిరి. (2) రుద్రుఁ డోరుగల్లును గట్టించెను.
హనుమకొండ రుద్రేశ్వరాలయశాసనములో సీరాజు తానుజయించిన శత్రు
నగరములపేరిట నోరుగల్లులో విభాగములను నిర్మించెనని చెప్పఁబడి యున్నది.
అందులో నానగరము రె నిర్మింపఁబడె
యున్నది. శివయోగసార మీక్షయ మవిశ్వసనీయ మని చూపుచున్నది.

(౩) గణపతిదేవచక్రవర్తికడ దండనాథుఁడుగనుండి కొలని సోముఁ డారాజు వెలనాఁడుకళింగదండయాత్రలోఁ బాల్గొనెను. ఇది నూత్నాంశము. (4) పెదగన్న, మనుమగన్నమంత్రులు రుద్రాంబికకాశ్రితులై యనేకసమరములలో విజయ మందిరి (5) “బాహత్తరిదుర్గంబులు, సాహసులై రుద్రమాంబశౌర్యము కతనన్” అను పద్యభాగమును బట్టి రుద్రమదేవి చా స్వయముగ యుద్ధరంగముల కేగుచుండెనను క్రొత్తవిషయము దెలియుచున్నది. (6) ఇందులూరి అన్నయదేవుఁ డొకవైవయోగి కపరావతారము (7) అన్నయరుద్రులు ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తికడ నాయకులుగ నుండిరి. (8) అన్నయ రుద్రాంబకూతురుగు రుద్రయ్యంబను బెడ్లాడెను. ప్రాచీనచరిత్రములందలిగాథ నీవిషయము బలపఱచుచున్నది. (9) అన్నయదేవుని బిరుదములు, విజయములు అపూర్వవిషయములు. (10) రుద్రదేవుని పాండిత్యము, విజయములు, బిరుదములు నూతనవిషయములు. (11) ఈరుద్రుని సోదరి యగు సోమాంబిక కాకతిరుద్రునిమంత్రి యగు విద్ధిరాజు నకుభార్య. (12) నిడుదవోలులో నొకరాజవంశ ముండెడిది. ఈరాజులకడ శివయోగసారకృతిభర్త యగు నూకనమంత్రిపూర్వులు మంత్రులుగ నుండిరి. (13) రుద్రాంబ గణపతిదేవుని పుత్రిక.

వ్యక్తీకచరిత్రము—ఇంతవఱకును శివయోగసారకృతికర్తృభర్తలను గూర్చియు, నాగ్రంధమునుండి తెలియ నగు నూతనచారిత్రకాంశములను గూర్చియు వ్రాసియుంటిమి. ఇందులూరివంశీయులచరిత్రమునకును గాకతీయులచరిత్రమునకును సన్నిహితమగు సంబంధము గలదని యింతవఱకును స్పష్టమైనది. ఈవంశమునందలి పురుషుల చరిత్రమునుగూడ సంగ్రహముగఁ బరిశీలింపవలసియున్నది—

(1) సోమమంత్రి—‘సకలవేదశాస్త్రసంపన్నుఁడు’. ఈతఁడు బహుసైన్యసమేతుఁ డై “యోకశిలాపురితూర్పుదిక్కునంగలరిపుభూములెల్లఁ”గొనెను. (నరికాడి) మండలీకులఁ నవలీలఁదోలెను. గోగులనాడు, కొలనివీడునను దుర్గములను జయించెను. గోదావరినిదాఁటి ‘పన్నెండుమన్నియములనొడిచి’, కళింగరాజుల రాజ్యమునఁ గొంతభాగమును జయించెను.

(2) ఇందులూరిఅన్నయ—మహాపరాక్రమశాలియగు నీతఁడు పన్నెండువేలకౌతులకు వైదులక్షలకాలుబలమునకు నధిపతిగనుండియోరుగల్లుప్రాగ్ధ్వారముమొదలు సింహాచలమువఱకునుగల ప్రదేశమును బాలించుచుండెను. మో

పూరిరాజుల నోడించెను. వేంగినాటిలో సూరపురమును, యోలచెర్లాది డెబ్బది రెండుదుర్గములను జయించెను. ఆ రేవులశూరులతో, కళింగరాజుగుగజ పతితోఁజూరి యాతనిని బాఱఁదోలెను. దక్షిణదేశమునకేగి పంచపాండ్యులను జయించెను. తురకలను బలాయితలంజేసి ప్రతాపదుర్ద్రచక్రవర్తిచే బహుకరింపఁబడెను. ఈయన్నయదేవునికి 'మూరురాయరజగదాదిగండ, జగమర్త్య గండ, సమైటనారాయణ, కలియుగభీమ, మండలికఘంటానినాద, రాయచౌహత్తమల్ల, స్థలిగిరివనదుర్గజలకోటమల్ల' మున్నగుబిరుదము లనేకము లుండెడివి. మహాదైశ్వర్యసంపన్నుడయ్య సీతఁడు బంధులయెడ నెక్కు డాదరమును జూపి వారిని దనయధీనమునం దనేకోద్యోగములలో నుంచెను. పైతృకము లగు కొలనిపురముమున్నగువానిపైఁ దనయన్నకుమారుఁడగు రుద్రదేవుని, రాజమహేంద్ర వరదుర్గమునఁ దనమేనమఱుగి యగు శర్వతమల్లను, దనయన్నయల్లుఁడగు శేవన నోలచెర్లదుర్గమునను, నూజెళ్ళలో బంధువులగు మంగిరాజసింగరాజులను, నిల్పెను. అన్నయదేవునకు లకుమాంబ, అద్రిజ, యను వారలు కులసతులు. వీరలు గాక సీతఁడు కాకతీయరాజ్ఞు యగు రుద్రాంబిక తనయ యగు రుద్రాంబను గూడఁ బెండ్లాడెను. ఇట్లు బలపరాక్రమములతో శోభించుచుఁ గాకతీయరాజన్యులకు సన్నిహితబంధువై యీమహామంత్రి రాజశౌరవము భోగములననుభవించుచుండెను. ఈతనికి "అయిదువన్నెలగొడుగు, వింజామరలు, గజసింహకేతువులు, గంధవారణము, ఏదుఘంటలు, పులితలాటము, ప్రధానఘోటకము" మున్నగు రాజలాంఛనము లుండెడివి. ఇట్లుండియు సీమంత్రి యాముష్మికమును మఱవక కళింగమునందలిమహేంద్రగిరిమొదలు కృష్ణానదీతీరమువఱకునుగల భూభాగమునఁ గూపారామతటాకాది ప్రతిఫల ననేకముల నొనర్చెను.

(3) ఇంద్రులూరి రుద్రుఁడు — ఈతఁ డన్నయదేవుని కన్నివిషయముల సేనయఁడ్యెను. ఈతనికి, కొలనిపురము కేంద్రస్థానము. చేబ్రోలు, పదిసపురము, దేవపురపుకోట, కంచెర్ల, ఓలచెర్ల, నూజెళ్ళ, శూరవరము, రాజమహేంద్రవరము, కురుమతుగుకోట, చామర్లకోట, పితాపురము, బోడసకుట్టు, పెండ్లపూడి మున్నగు స్థలము లీతనిస్వాధీనమునం దుండినవి. ఈతఁడు 'కాళింగరాయవిభాళుఁడు' 'వీర(మా)కారవసుంధరవిక్రమేశబల్లహులు నాఁడగిన పంచపాండ్యరాయ మానమర్దనుఁడు' కలుకోటను జయించి యీతఁడు

కాకతిభూపాలుని మెప్పువడసెను. ఈరుద్రదేవునకు 'బాహుత్తరిదుర్గనాయక', రాయచాహుత్తమల్ల, ఇరువత్తుగండ' మున్నగుబిరుదము లుండెడివి. శౌర్యము నకుఁ దోడగ నీచుహనీయునకు నిరుపమమగు వైదుష్యముగూడఁ గలదు. సకలాగమప్రాజ్ఞుడని యీతనిని సద్విపులెల్ల నుతించుచుండిరి. "తైవవైష్ణవసిద్ధాంతశాస్త్రవేది" యు, "సదమలోపేత దర్శనజ్ఞానమూర్తి" యు నగు నీతనిని "నరులెల్ల వ్యాకరణబ్రహ్మ"యని కీర్తించుచుండిరి. బుగారునకుఁ దావివలె నీత నిశౌర్యవైదుష్యములకు, వితరణాస్త్రకి వన్నెఁదెచ్చెను. "అనుపమచరితుఁడగు రుద్రనరేంద్రుని కరాళవారిధారలచేఁ దునియని భూపతిసుతులును, దనియని ధరణీసురులును ధరణిఁ గలరే" యనుటనుబట్టి యీతని మహత్త్వము వెల్లడియగుచున్నది. ఈరుద్రదేవుఁడు "బ్రహ్మణ్యరాజు"గఁ బేర్చొనఁబడియున్నాఁడు.

సమస్యలు — శివయోగసారావతారికయందలి విషయములనుండి కొన్నిసమస్యలు బయల్పడలుచున్నవి. వానిలో ముఖ్యమైనవాని నిటఁ బేర్చొని మఱియొకవ్యాసమున సవిమర్శముగఁ జర్చింతుము - (1) ఇందులూ రన్నయ దేవునకును ప్రతాపచరిత్రాదులందలి శివయోగయ్యకును సంబంధ మేమైనఁ గలదా ? (2) ముష్టుడంబ రుద్రాంబికకుఁ బుత్రికయేనా ? (3) ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి తండ్రియగు మహాదేవరా జెవ్వఁడు ? (4) శివయోగసారకృతిపతి పూర్వీకుల కాశ్రయమొసంగిన నిడుదవోలిపాలకు లెవరు ? (5) ప్రతాపరుద్రునికిఁ గాకతీయరాజ్యాధిపత్య మెట్లు వచ్చెను ? (6) కాకతీయులవైవాహిక సంబంధములు ? (7) కొలనిరుద్రదేవుని వైదుష్యము.

(సశేషము.)

౧౦ స్వకారము.

1. యమున—ఇది యచువాదగ్రంథమండలి వారు ప్రకటించెను గ్రంథములలో మొదటిది. ఈగ్రంథమండలి సుపాదకులు శ్రీమంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రిగారును, శ్రీదార్శనికపండిత నేరేశ్వ నారాయణమూర్తిగారును. ప్రచురణస్థానము విశాఖపట్టణమండలములోని పాలకొండ మండలీసంస్థాపకులు శ్రీయెత్తాపాత్రుని క్కూర్చినాయుడుగారు. వంగభాషలోనుండి సుపాదకులలో నొకరగు శ్రీరామచంద్రశాస్త్రిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడినది. ఈయనవాద సమితివారు యథామూలముగనే కాక యేది యెట్లనువదించిన రసవంతముగ నుండునో యట్లనువదించుచున్నారు. కథావిధానమునను, పాత్రతత్వమునను మూలగ్రంథకారుని ముఖ్యాభిప్రాయమునను గూడ మార్పు లవసరము ననుసరించి మార్పు చేయుచున్నారు. భాష యీ కాలపుగ్రాంధికము. ఇట్టి యచువాదగ్రంథములు రెండేసిమాసముల కొంతగాఁ బ్రకటింతురు. ఇంచుమించు 250-300 పుటలుగల నవల యాచారాలవెలకుఁ జూదాదారులకుఁ బంపుచుండురు. భాషాసేవయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁ గలవారు గావుననే చచ్చుకగా నిచ్చుచున్నారు. యమున నాలుగుఖండములును 218 పుటలును గలది. అచ్చుచక్కనిది.

2. ప్రేమ—అచువాదగ్రంథమండలి రెండవగ్రంథము. హిందీభాష నుండి దార్శనికపండిత నేరేశ్వ నారాయణమూర్తిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడినది. పాలకొండతాలూకా తలవరము నివాసులు శ్రీ గేదెల శ్రీరాములునాయుడుగారు ప్రధానపోషకులుగానుండి యీప్రేమ ముద్రణవ్యయము నొసంగి యకాదార్యమును భాషాభిమానమును బ్రకటించుచున్నారు. ఇదియు సుమారు 200 పుటలుగలది. వీనివెంట ననుబంధగ్రంథములు కూడఁ బ్రకటించుచుండురు. రసవంతముగా నుండుటకై మూలగ్రంథకారుని ముఖ్యాభిప్రాయములలోఁ గూడ మార్పుచేయసాహసించిన యీసుపాదకులు, ఖగేనుడు మొదలగు కొన్ని పేరులనుగూడ మార్పుటకుఁ దలఁతు రని నమ్ముచున్నాము. నవరణలలో, మరదిగారూ! అనుదానిని మరదిగారూ అనినవరించిరి. అందు నవరణయవసర మైనచో మఱదిగారూ అనిన లోప మేమికల్గునో! మరదిగారను

నది నిర్దుష్టమా ! అయిష్ట మనిష్టముని సవరించిరి. తప్పుపట్టుటకుఁ గాదుగాని భాషాభిమాను లగు వీరు, కొందరైన- కథాసంవిధానమేకాక, భాషాస్వాద్యమునుగూడఁజూడఁదలంచువారు కూడ నుందురు గావున నథ్థానుస్వారశకట రేఫములనుగూడఁ బాటించి సర్వాంగసుందరముగా గ్రంథములను బ్రకటిం చుచుండు రని కోరుచున్నాము. అవి పాటింపకున్న నిబ్బందియేమందురా తామ లపాకులు, యాలకులు, విద్యుద్వివన-(రూపాయి నోటు) ఇట్టివియు సవరణలోఁ జేర్చిన క్లృప్తము. మామాటలు నచ్చెనేని యట్లుచేయవచ్చును. లేదేని మా నవచ్చును. యోజింపఁగోరెదము.

చందాదారులకు గ్రంథము వెల రు 0-6-0. ఇతరులకు రు 0-10-0. ఇంతచవుకగా నేగ్రంథప్రకాశకులును బంపుట లేదు. ఇది ని క్తముగ వీరిభాషా భిమానమే.

3. విచారసంగ్రహము—సాధుభ్యానానందులవారిచే శ్రీనటనానంద స్వామి ద్రావిడ భాషయందు రచించిన దానింబట్టి తెనిగింపఁబడినది ఇది కర్తృభక్తి యోగజ్ఞానములను నాల్గుమార్గములసారమును దేటగఁ జెప్పచున్నది. ఆరు ణాచః. షేత్రమందు భగవాన్ శ్రీరమణమహర్షులు 1901-2 సం॥లో గంభీరం శేషయ్యగారను బ్రాహ్మణోత్తమున కుపదేశించిన వాక్యములసంపుటి. 48 ప్ర శ్నల కుత్తరములుగలవు. మచ్చునకె 17 ప్రశ్నయు నుత్తరమునుదిలకింపుఁడు.

ప్రశ్న—ఆత్మయే హృదయమునందు బ్రహ్మముగ ప్రకాశించుచున్న దనుట యెటులు ?

ఉత్త—దీపజ్వాలయందుగల ఖాలీస్థలమందుండు భూతాకాశము ఆ జ్వాలకు లోను వెలిని అభేదముగ నిండి హద్దులేక ప్రకాశించుటవలె హృద యమునందు ఆత్మజ్యోతిలోననుండు జ్ఞానాకాశమున్ను ఆయాశ్శజ్యోతికి లో నను వెలిని అభేదముగ నిండి హద్దుమీరి వెలుగుచున్నది. ఇదియే బ్రహ్మ మనబడును.

బ్ర॥ ౨ పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులవారిచేఁ బరిశో ధింపఁబడి కృష్ణాజిల్లా ఘంటసాలపాలెయములో నుండు శ్రీత్యాంతి శిక్షాశ్ర మము తరువున ముద్రింపఁబడినది. వెల రు 0—4—0 కావలసినవారు సాధు భ్యానానందంగారు శ్రీ శాంతిశిక్షాశ్రమము, ఘంటసాలపాలెయము, చల్లపల్లి పోస్టు కృష్ణాజిల్లా అని వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

4. ఆనందదాసుచరిత్ర—(శ్రీకోదండరామ విలాసము) గ్రంథకర్త గూటూరుమండలస్థ చాగంటిపుర వాస్తవ్యుఁ డగు మారూరి మహానందిరెడ్డి గారు. శ్రీవాసుదాసస్వామి (వావిలికొలను సుబ్బారావుగారును) వీరిశిష్యులు ఆనందదాసు (మారూరి మహానంది రెడ్డి)గారు వీరిఛాయాపటము మొదటఁ గలదు. యక్షగానము- భజనవిఘానము, వైరాగ్యప్రకరణము, దుఃఖశాంతి, తీర్థసేవనము, శ్రీరామకైంకర్యము, విఘ్ననిరోధము, సీతావిన్నపము, శ్రీరామానుగ్రహము, కోదండరామసేవక సమాజవిజ్ఞప్తి, ఫలశ్రుతి యను భాగముల నొప్పుచున్నది. కొన్నిపద్యములు:—

ఉ. ఎంతని వేడువాఁడ, జగదీశ్వర నీపదపంకజాతముల్

స్వాంతము నందు నిల్పి యనిశంబు భజించుట నీ వెఱుంగవే
పంతముఁ బూనె దేల ననువంటి యభాగ్యునిఁ బ్రోవఁ గూడదే
చింతల ముంతువే సకలసేవిత కృష్ణ రమేశ మాధవా!

ఉ. ఏల మతిభ్రమంపడెద వీవు కృపానిధి జానకీధ్రుం

డేలినవాఁడు గల్గ గుణహీనులఁ జేరి చరింపనేల గో

పాల జనార్తహారుఁ డగు ప్రాజ్ఞుఁ డతండు భజించువారలఁ

మేలు కొనంగఁ జేయును సుమీ తనయా యనుమాన మేటికిఁ.

ఒంటిమిట్ట—భక్తిసంజీవనీ పత్రికకనుబంధముగా మారుఁజేరిన యీగ్రంథము మహారాజశ్రీ కలగొల్ల రామకృష్ణారెడ్డిగారి ద్రవ్యసహాయముబున ముద్రింపఁబడినది. వెల రు 0-4-0 లు.

5. యోగసంకలనము:—ప్రథమభాగము. (కర్తయోగము) కాకినాడ నాట్యకళావిజ్ఞానగ్రంథమండలి తృతీయకుసుమము. శ్రీ అరవిందఘోషగారి యాంగ్లగ్రంథమునకుఁ దెనుఁగు-మధ్యశ్రీ చాల్తాబాదు గోపాలకృష్ణారావువి వ. గారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది. వెల రు 1-4-0. 166 పుటలలో శ్రీ అరవిందఘోషగారి “The synthesis of yoga” అను గొప్పయోగశాస్త్రములోని యొక్కభాగ మిది. 46 పుటల ముహూర్తము గలదు. సాధనచతుష్టయము, ఆత్మసమర్పణము, కర్తవ్యసాధనము, గీత, త్యాగము-త్రివిధమార్గము, ధర్మశాస్త్రము, ఉత్తమేచ్ఛ, పరిపూర్ణసన్యాసము, కర్తాధిపతి, కర్త-ఇట్లని పండ్రెండధ్యాయము లీపుస్తకములో నున్నవి. ఇదియొక కథగాదు. విషయమును గ్రహించుట సులభసాధ్యముగాదు. యోగాభ్యాసపరులకుఁ గాని తత్త్వముభో

ధవడదు. తదభిమానులుఁ దదాసక్తులు దీనింజదివి కృష్ణారావు పంతులుగారి క్రమకుఁ దగినఫల మొసంగుదురుగాక. ఆంధ్రీకరణమును శైలియుఁ జుత్తగింపుఁడు. విషయ మంతపఱకు మనకుఁ దెలియనో—

“యోగమనఁగా స్వభావవృద్ధిచే నావరిణబలాత్తారముచే వ్యక్తితో నుపయోగింపఁబడు నవకాశములచే నెప్పుడీగా వృద్ధిపొందుచున్న మందగమన విధానమును విడిచి, గమ్యస్థానమును సరాసరి పొందించు వ్యక్తిగల స్వతంత్ర మగు తీవ్రవృద్ధి విధానమును స్వీకరించుట. అనంతమగు క్రమవృద్ధిని చెప్పుచు గమ్యస్థాన మనుట తప్పి కావచ్చుచు కాని సమీపగమ్యస్థానము కల దని, తత్ప్రీతి మనుజుఁడు వృద్ధిపొందు చున్నాఁ డని, నూతనజన్మ యదే యని, విపులవ్రకాశజ్ఞానమదే యని, దివ్యమానుషత్వ మదే యని మఱము గ్రహించ వలెను. మనము కోరునది పూర్ణమైనమార్పు. జీవునకు మూత్రమే కాదు. మన స్వభావము యొక్క యన్ని భాగములకు”——79 పుట.

6. సర్వేగణితచంద్రిక—గ్రంథకర్త చదలువాడ కోటిసరసింహముగారు. జ్యోతిశగణితము దీనియందలివిషయము. శాస్త్రలారిమల్లనవలె నింగ్లీషుపద్ధతిని భూములు కొలుచు నిప్పటి విధానము పద్యములలోఁ జెప్పి దానిక్రింద వివరణము వ్రాసి గ్రామోద్యోగులు మొదలగువారి కుపయోగపడునట్లు కోటి సరసింహముగారు లోకోపకార మొనర్చినారు.

“అవధరింపుము బాలురకైనఁ దెలియు, రీతిఁ బద్యంబులందు ధాతీగణితము విపులవిషయాన్నితంబయి వెలయుచుండు, నట్లొనర్చెదఁ గొను భవదంకితముగ. పద్యములయందుఁ జేరిగుప్తముగనుండు, విషయములు గద్యశైలిలో విశదపఱచు నన్న పూర్ణేశ్వరా త్వత్ప్రపాతిశయము, నంది సర్వేగణితచంద్రిక కాఖ్యకృతిని.

అని ప్రతిజ్ఞగావించియున్నారు. ‘సర్వే’ కొలతలలోఁ గొంతప్రవేశమున్న వారీపుస్తకమును జదివి పూర్ణజ్ఞానమును సంపాదించవచ్చును. ప్రతివిషయమున కుఁ దగినట్లు ప్రతిములు గలవు. లెక్కలు చేసి చూపింపఁబడినది. చిట్టచివరఁ బ్రత్యుత్తరములు గలవు. 60 సాధకములలోఁ గావలసిన సర్వేవిషయము సర్వమును గలదు. కొన్ని పద్యములు :—

సీ. తలవెండ్రకలను వెడలుపుగా నెన్నిది నిలువఁగా షువువగుఁ గొలతకొఱకు
నట్టి విషవృక్షం బైనఁ గావంబగుఁ గాష్టాప్తకము యవగర్భమగును

యవగర్భములు దచ్చి యైన నంగుళ మగు నంగుళాల్ ద్వాదశం బైననడుగు
అడుగులు మూడైన నగుగజం బట్టి యిర్వది రెండుగజములఁబరఁగుగొలుసు
గొలుసు లీరైదు వర్లాంగగుం దలంప, నట్టివర్లాంగు తెనిమియైన మైలు
గా నెఱుంగఁగఁదగును దైర్ఘ్యంపుఁగొల త, చినుతఖగ రాజతురగపృథ్వీశతాంగ.
గీ. ఎనిమిదంగుళముల కిసుమంత తగ్గలిం, కగును నూఱులింకులైన గొలుసు
గొలుసు తెనుబడింటఁ గలుప మైలగు భవా, నీహృదబ్జమిత్ర నిటలనేత్ర.
గీ. పొలముగొలుచుచున్న పుడె కాగితంబున, స్కేలు బిట్టులేక చేతితోడ
గణికుఁ డించుమించుగా గీయ సైచ్చియో, మదనభంగ యఘతమఃపతంగ.
గీ. స్త్రేలు కంపాసు బిట్టలచేత నెన్ని, కునులు పొలమును నైనఁ ద్రికోణములుగఁ
జేసి వరసగఁగూచ్చి సంక్షిప్తముగను, వ్రాయుపటముచు భానండు వామదేవ
ఈకోటి సరసింహముగారే కవిత్వచింతామణియచు పుస్తకమును వ్రాసి
యున్నాను. దానిసహాయమున స్వయంకృషిచే బాలరు వ్యాసశేఖనమును
గవిత్వమును జెప్పననువగును.

పై రెండుగ్రంథములును- కవిగారియొద్ద గుంటూరుజిల్లా సత్తెనపల్లితా
లూకా అచ్చయ్యపేట పోస్టు, ఊటుకూరులో దొరకును. సర్వేగణితచంద్రిక
వెల రు 1. కవిత్వచింతామణి రు 0-12-0.

(7) విదుల- క్రికేషులగు ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారి భారతనవ
సీతములోనిది. విదులాపుత్రసంవాదము 'దాత్యభంగానంతరముఁ దన్నుఁ జూడ
వచ్చిన కృష్ణునితోఁ గుంతినాకొడుకుల కియ్యది వినిపించి పౌరుషము గలిగి జీవిం
పుండని తెలుపుమా' యని చెప్పినకథ. వీరవినిత యగు విదుల శత్రుపరాభూ
తుఁ డయి డాగియున్న తనసుతుని సంజయుఁ డనువానిని బ్రేరేపించి శత్రువు
లవైకి యుద్ధమునకంపుట యిందువిషయము. తిక్కన సోమయాజి సూచించెను
గాని విపులముచేయలేదు. దానిని శాస్త్రిగారు పూర్తిగఁ దెనిఁగించిరి. భార
తనవసీతములోని ద్రౌపదీచరిత్రమును బారకులు పరిషత్పత్రికాముఖమునఁదెలి
సికొనియున్నారు. ఈవిదులయు నట్టిదే. హిందూసుందరినుండి పునర్జుదితము.
దీనికి విద్వాన్ వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు టిప్పణికూడ
వ్రాసినారు. అది కడపటఁ గలదు. వ్యాసభారత నవసీతము యుద్ధపంచకము
తప్పతక్కినపర్వములు సిద్ధముగానున్నవి. ధనికులు దీనిముద్రణమునకై శాస్త్రి
గారి పుత్రులకుఁ దోడ్పడఁదగును—

శ్రీశ్రీ.

మాంసనందేశము

—మహాపాథ్యాయ కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి—

—ప్రథమాశ్వాసము—

- శా. శ్రీమంతం డగుదేవుఁ డాతఁడు పవిత్రీభూతమార్తాండవం
శామోదం బలరక్ జనించి భువి మాయామానుషం డౌచు సి
తామార్గాదృతిఁ బావనిం బనిచి జ్ఞాతస్వార్థుఁ డై కోమలాం
గీమోహంబున రేయి కల్పముగ వేగించె స్వహాధీరతఁ. ౧
- మ. అతఁ డంతం గపినాథు సేన నడవఁ యత్నించుచో వేగ భూ
సుతకుఁ దూరనివాసి యాటకు మనస్తుందిభవద్యేదనా
గతుఁడై యప్పు డవస్సునందును దటాకక్రీడితఁబుం బరా
జితరాకాదివసామృతాంశుకరరాజిఁ రాజహంసం గనెఁ. ౨
- చ. అవనిసుతాసమానగతి యామెదుకూలవటంబు వోలుచు
న్నవపుపు నామెనూపురపునాదము గల్గినహంస నెఱతొ క
స్థవఁ దిలకించి వీరుఁ డణుకాలము మూర్ఛితఁ దన్తయ్యాత్ముఁ డై
యవసరమందుఁ బూవిలుతు నాజ్ఞ దురంత మటంచు నెంచెదఁ. 3
- మ. అతియత్నంబున లక్ష్మణాగ్రజుఁడు లభ్యాశ్వాసుఁ డై యప్పు డా
సతిప్రాణంబులు నిల్వఁగోరి తమితో సందేశ మంపింప నా
దృతిఁ బూజించె సరోజరాజిని బత్రిత్రీ దూతలాభంబు దా
సతివం గౌఁగిటఁ గూర్చుకంటె బహుమోదాపాది యాఁ గామికిఁ. ౪
- మ. హనుమాను నృపమూనిఁ జేయు టణువం తెఱతోచ నెంతేసవ
ర్య నుపాసించుచుఁ గోరె భ్రాంతమతి చాత్యానర్హచక్రాంగముఁ
ఘనశైలద్రులతాదుల నివిరహదుఃఖాయ న్ననోయుక్తు ల
ర్థనసేయఁ సుఖదుఃఖవేది నొకటిం బ్రార్థించు లేమబ్రమే. ౫
- శా. వేదాంభోధివిభాగవేది యగునావిశ్వాత్ము సద్యంశ్యముఁ
వేధోవాహన మంచు సిద్ధు లనఁగా విందు న్నును న్నిన్ను వా
ణీదేశస్థితిచే గతిప్రగుణమా సికు న్నభించెఁ శ్రుతి
స్వాదాహ్లామృతమాఘరీగుణముఁ దత్సావర్ణ్యముం బొందుటఁ. ౬

- ఉ. ఈయిహమం దొకానొకర మేము మనుష్యులలోనఁ గేవలం
బోయి సఖా ! మహాజగ మహా యనఁగా ఖగరాజ వీవు గా
దే? యయనక శ్రీతోడ్ధరణహేతువునం దగు దీవు దూత్యముం
జేయఁగ ధాతయ న్నికలస్పృహమధ్ధుడు సూతుఁ డయ్యెఁగా.
- మ. జగ మన్యంబుగ స్వీయమా మహిమ నిచ్చామాత్ర నిష్కింపఁగాఁ
దగు నిత్యైకులయిట్టిదుర్దశను సొదర్శించి యంభోధిమ
ధ్యగరిష్టోర్ములచేఁ ద్రికూటగిరి దృశ్యాదృశ్య మాచోఁ దదం
కగతక రాక్షసరాజధాని యగులంకం జూడఁబోవం దగుక.
- చ. చెలువుఁడ ! దివ్యతీర్థముల సీమయఁ జందనకాననాప్తముక
మలయసమీరమాతయును మాత్రికసూతికి మందిరంబు నై
నలువగు దక్షిణాదిశకు నాప్రమదంబును సీతజీవముం
దలఁచుచు రాక్షసోర్వి యను తల్లవదోషము నోర్చి యేగుమీ. ౯
- మ. ఘనవాగ్ధీకవి దూరమం దమరఁ బ్రజ్ఞాహీనులుం బోలె నీ
వును గైలాసమునందు నుండుతఱిఁ గ్రొవ్వుం గొఱుఁ గేక లైలం
గ నటించం గని వన్యకేకులు శరత్ఫాలంబునం గన్నువో
యినవై మూకత నొంద మార్గమున నీకెం తేని సమ్మోదమా. ౧౦
- ఉ. క్రోలి సరాగపద్మినుల క్రొత్తమధు న్నైలమెల్ల లీలతోఁ
గాలమునందు మేలుకొను కల్పలపక్షిఁ బరిభ్రమించి స
చ్చీల ! వనేభదానముల స్వీన్నుఁడు గంధవహుండు సేవచే
లాలనఁజేయు నిక బరిమళంబుల స్వాతిశయంబు దెల్పుచుక. ౧౧
- మ. సమకాలోదయ బంధుజీవములు యుష్మద్బంధు లౌటం బరా
గము లచ్చోఁ బవమానుచేఁ బనిచి నీగాత్రంబుపై నంగరా
గము నెంతో యలఁద నివాచరణలాఘాసంగతుక గాంగఁగే
నమహాబింబు గిరిశ శేఖరనిశానాధుక స్మరింపింపవే. ౧౨
- ఉ. సౌరకరంబు లంతరపుసన్నశలాకల నెన్నఁగా సునా
సీరునికార్చ్యకార్థమనుచి త్రవటంబున నంచు మించఁగా
మారుత మానుకూల్యగతి మై వెనువెంట వహింప మింటిపై
శారదపారివాహములు ఛత్రము లయ్యెడు రాజహంసమా. ౧౩
- చ. జనకుని యజ్ఞవాటికను సాగినసీత జనించినట్టి సీ
తను సఖఁ జూచె దీగతి ముదంబున నచ్చట కేగి మిత్రమా

తనతను వామె నాకొఱకుఁ దా నెటులో ధరించుచుండి ధా

త్రిని బరిపూర్తిఁగాంచిన వతివ్రతయన్నయశంబు నొందెడిన్. ౧౪

మ. తనలోభేదము మోడ మూనుఁ గడ నీద వ్యంతికం బొందు వ
ద్రిని స్వాదూక్తుల నేఁడె వత్తు నని యామె నైల్ల లాలింపు మ
వ్యతితామైత్రిని వీణమించు మధుకృద్వాఙ్మధురి స్నీకు నీ
వనిలో మంచిది యన్న సమ్మతిని దెల్పం జూచునం చెంచెదన్. ౧౫

మ. అనురక్తి నృబరాంగన ల్పతులతో నద్రి చ్చికుంజంబు లం
దును గూర్చుండి త్తణంబు ని న్నవహయేందుగా విత్తర్కింప నా
వనజశ్రేణించుండి నీవెగురువూ ప్రాపింప యామ్యాశ ద
వుననే వత్సబలాతిశాయులు ఖగంబు ల్గన్నడం దొల్లుచున్. ౧౬

చ. అనువచులీల నీ వెగిరినప్పుడు కన్రచుధారసంబుతో
నెనయగు నీదుఛాయమెయి నీమణిమాల్యవదద్రి మించుచో
మనసుననుండి చంచురుని మండలమున్ సృజించు నాదిదే
వుని సువమాతిరేకమును బూ నెఱునో రజనీకరాకృతిన్. ౧౭

చ. ఐడమర తూర్పుమార్గములు పావని నాకు వచించె వానిలోఁ
బడమర త్రోవ చేరువు నపాయము నయ్యెడు నిత్యవృష్టి నో
చెలువుఁడ యెల్లవీడుల విచిత్రములం గనుచుండి లీనమా
నెడ నెటులే మఱియునుమి దృష్టి మదర్థము ప్రాకృధంబునన్. ౧౮

మ. నికటంబొందిన నీసుధార్ద్రరవము నివ్వన్మృగ భ్రూవృత్తశూ
న్యకటాక్షంబుల కృత్రిమాదరణ రమ్యంబై ప్రకాశింప స్వీ
యకుటీనిగ్రతముగ్ధభామినులు నీవంచు న్నది నిశ్చయిం
చికనన్ దాఁటుమి శైలకానననదీనీమంబు లీదేశమున్. ౧౯

మ. సుమధన్వాకులముగ్ధభావమున నిక్షుచ్ఛాయలందు బ్రవా
ళమయి నృయ్యను శాలిగోపికలు సల్లాపంబు లేవేవొ సం
భ్రమతోఁ జల్పుచు గీతిభేదములఁ గర్ణాటాంధ్రదేశీయమి
శ్రమలం బాడుచు మోహమొందు తటి నాస్పాదించు తస్మాద్ధమున్. ౨౦

మ. దనజద్వేసినివాసము న్నమణిమూర్ఖంబున్ ధరాధారి యా
టను సాక్షాత్పృతశేషుఁడే యి దని చూడ న్నానవు ల్లాఘవం

- బున నభ్రంబులు సంచరింపఁ గుబుసంబున్వీడుఁ దాఁ దత్క్షణం
బనఁగా ముందట వేంకటాద్రి బహునేత్రానందమాఁ బిమ్మటఁ. ౨౧
- చ లలగిరి మర్త్యులెక్కి త్రివివేకసులుం దిగి శుద్ధసాత్వికా
త్వలఁ దమ రొండొరు ల్లరతమత్వము వీశుచు సర్వసామ్యస
త్ఫలపరిపాకభూతిమహితం బగు నచ్చట గుంపుఁగూడి పూ
జలు సలువక యధేచ్ఛముగ శక్తిని మాధవు సత్త రింపుమా. ౨౨
- మ. స్తిమితం బొందుమి యన్నటు ల్బులిన వేదిం దీర్చి నీకు న్నవ
ర్ణముఖర్యాపగ గోచరించు నట గోత్రప్రాంతయామ్యాశ వ
న్యమహీజంబులు చెంత భాసిలఁ బ్రమానంబు ల్నపర్యానిమి
త్ర మనఁ ధూర్జటి కూర్చి హస్తములచేతం దెచ్చి యర్పించుచో. ౨౩
- శా. నీమంజుద్వని మాని గూఢముగ దీనిం గూడి వాసీరవ
తామోదాతిమృదూభవత్పులినవాతాధూతిచేత న్నహా
వ్యామోహుండవు గాక పొమ్మి యపు డన్యాగమ్యవీధి దటీ
సీమావాసకిరాతు లెల్లఁ దమచే జ్ఞింపకుండ నినున్. ౨౪
- మ. చని తుండీరసుముండలంబునకుఁ బశ్చాత్తాల మీక్షించి యం
దున సత్య వ్రత మన్న డే త్రమునకుం బొమ్మ కృతాఘ్నయం
బున కచ్చోఁ బతి యజ్ఞహానికి నదీభూతాంగియా వాణి నో
ర్చెను విశ్వైకనియామసేతు వగు వాశ్రీనాథుఁడే సేతువై. ౨౫
- మ. అచట స్సంతతగీతనాదబళురత్నాంచగ్గుఁ నూర్చుమిదే
ప్రవచితాలంకృతిఁ గాంచిఁ గాంచె దట నేత్రోత్సాహియాఁ జమ్మి హ
స్త్యచలావాసియు సత్యకాముఁ డలద్వందావతీతుఁ డౌ పూరుషుం
డచలం పాతనదృష్టిఁ గగ్గొనినవాఁడై కాంచి నెల్లప్పుడున్. ౨౬
- శా. ఆవీటిం బ్రణమిల్లుమీ కృతయుగాద్యక్ బ్రహ్మసంకల్పమా
త్రావిదూభతను జేరి భక్తి వినతంబౌ మూర్ధ మేపారఁ గాం
చీవీధీరజము ల్లజాచలపతిశ్రీవాహవేగోత్థముల్
దేవాగ్రేసరులు నిరంబులను బొందింతు ర్నహాధన్యులై. ౨౭
- మ. ఒకచోనప్పురిఁ గంపితాస్త్రనణ లీలోద్దామియై ముందుఁ ద్ర్యం
బకమాళిందు హిమాంబు పూనికొని కంపానీరసీరేజమా
లికకుం గాముకుఁ డైనగంధవహుఁ డాలింగించు లోకోపకా
రకుండ పిమ్మట నిన్ను నాపుఁ డగు దూరాదాప్తమిత్రుం బలెన్. ౨౮

మ. మిముఁ బోలెం గవుల స్ఫురించు నల బ్రాహ్మీదేవి యానీటి మ
ధ్యమునం బార్వయుగంబునం గొలువ విష్ణవాదు ల్బుచ్చిస్వాదునీ
రము వాఱం బొగఁపొందుచుండుఁ దనవర్ణస్తోమము ల్సప్తభే
దమహాస్తోత్రములై జనించి యమరం దావేగవత్సాఖ్యతోఁ.

౨౯

— కోడూరి దక్షిణామూర్తిశాస్త్రి —

చ. పురుషులపాపము ల్లోలఁచు పుణ్యసరస్వతి నీట సన్తునీ
శ్వరులను గూడి స్తుంకు లిడ స్వచ్ఛతరాంగుడవై రజోగుణా
వరణము లేని చిత్తమున భాసలఁ జేయుచు సర్వలోకముం
బరఁగెడి దుర్జి వారసితభావము నొందెడు లోన బైటయుఁ.

30

ఉ. ఆనదిగట్లన న్నరసిజాసనును తర వేదిహుప మై
జానగుః హస్తిశైలము ప్రశస్త మొకర్చుచు ద్రావిడంబునుఁ
ఏనదిరజ్జనుండుఘాచు లీతను పూడ్చిన నిస్తమస్తముం
బూనినవాసుదేవు పదముం గని యుందురొ సామ్య! నిచ్చలుఁ.

31

మ తులసీదామములఁ స్వకీయతనుకాంతుల్ వృద్ధిగావించి శీ
తలవైశ్యానరుఁ బోలి వేదికపయి దానుండి సద్భుక్తిము
క్తుల నీగల్గు రమాకటాక్షముల నెంతో శ్యామ మైనట్టి యా
జలజాతౌభిధలోక కారణము నీసద్వృష్టిపాత్రంబగుఁ.

32

శా. శ్రీవిద్యున్యతదేహము న్నరకతశ్రీమేచకంబుం గృపా
భావాంబూదరమేఘ ముందుఁ గని కంపం బింత గైకొకుమా
యేవార్దంబు భవాదృశోత్తమసుప ర్వేడ్డంససంపూజ్యమీ
మీవంశంబున మున్ను పుట్టినది యామేఘంబు మేల్ హంసయై.

33

ఉ. నీవిభుయజ్ఞ భాగముల నిర్మలసారముఁ గ్రోలువాఁడు వే
దావళిశుద్ధనేత్రము మహాశ్రితలోచనభాగధేయమా
దేవుఁడు మ్రొక్తునిన్నుఁ గను దివ్యరసాంచితమోదయుక్తస
ద్భావహిత ప్రద ప్రవణధవ్యకటాక్షనిరీక్షణంబులఁ.

34

చ. మధుయుతపద్మముం బలె రమాసతి స్విన్నకరంబుఁ బట్టి స
ద్విధిహితహస్తమందు నొకదివ్యసరోజముఁ బూనుచు స్తనో
వ్యధ చన దేవుఁ డవ్వనవిహారము సల్పినయేని యాహరిక
బుధనుత వీచుమా వ్యజనముం బలెఁ బక్షముతోడఁ గన్పడఁ.

35

చ. ఎదురుగఁ బ్రాఁకుమత్స్యముల నెంతయు స్తంభితమైన సహ్యాజా
మృదులఝరంబు నలైనల నేగఁ దదంతరభూమి చోల మ
య్యది క్రముకావసీజవివహంబుల నల్లనయై కనందగున్.
ముదితుండవై చనంగదవె ముందుగ దాటుఁచు మధ్యరాష్ట్రమున్. 3౬

చ. సురభిహరిద్రతో నెనయుఁ జూర్ణపుఁబూఁతల సాంధ్యరాగముం
బరువపుఁజోకపుష్పముల బర్వినకొప్పన ధ్వంతకొముదీ
వరకలహంబుఁ బూను నవవారిజనేత్రలు చాటుసూక్ష్మలం
బరఁగుచు దోలపై నయనపర్వ మొనర్తురు నీకు హంసమా. 3౭

శా. భూదేవీతిలకంబు చోలమున నప్పుర్వాన్యభాగంబు న
మ్మాదం బైచను వర్ష దేశము నదీపోష్యం బటం జేరి యెం
తోదూరంబున కేవలపర్వతముఁ గన్గో హంస ! మగ్నత్రినే
త్రోదారాద్రి సమంబు భూమిబిలమార్గోద్యత్సర్పరాజంబునాన్. 3౮

శా. ఆశైలస్థితమానవావళితమం బల్లార్పుచున్ స్వప్రభా
వేశత్వంబున జ్ఞానహాపుండు బుధేంద్రేష్టుండు సద్యాగ్యుండున్
శ్రీశేషాద్రిరతుండు సాగరసుతాన్నేహానుషక్తుండు స
త్తైశల్యం బాడఁగూర్చు నీకొగి నమస్తారం బానర్పంగనే. 3౯

మ. అలదేవోత్తముకాంతిధంగి నసితం బై మార్దవచ్ఛాయమై
లలి నీలీసుమమంజరీలలిత మై లావోష్ప నక్తాననం
బలఘూతంసమ ! చూడుమా యది గనన్ హా నీమనం బప్పురో
జలజాస్యాచుఖయోగ్యనందనచు ప్రాశ్వర్యంబుఁ బోఁద్రోసెడిన్. ౪౦

మ. పవనుం డేక్రముకాటనిన్ సకలపుష్పవ్రాతసద్ధాళిచే
నవవైతానముఁ జేసి చామరములం గావించి పుష్పంబులం
బువునెజ్జ ల్పచరించి పాదములిడన్ భూమిప్రదేశంబులన్
ధవుండో మన్తభూమిపాలునకుఁ దా దాస్యంబులం జల్పెడిన్. ౪౧

శా. కావేరీనది రాష్ట్రమున్ ఝరముచేఁ గావించుచున్ రెండుగా
దేవదీప్రపతి స్నహామహిమచే ధిక్తారముం జేయుచుం
బ్రోవై పండినయిత్తుపర్వహతి సంభూతస్వముక్తావళుల్
త్రోవం గ్రాలంగ నిమ్న మున్నతమునై తోవంబునం బాటెడిన్. ౪౨

మ. అలసహ్యంకమునుండి స్పర్శనుఁడు పారావారముం గూర్పఁగాఁ
గలభద్రోక్తులఁ దావద్భృతద్విజవరుల్ గావింపఁగా దీవనల్
జలజాప్తోదయశేళఁ బూగసుమహాసంబుల్ దరుల్పేర్పఁగా
విలసత్పుష్పరసానులిప్త యనఁ గావేరీనదీస్త్రీ చక్షుః. ౪౩

చ. వరశుచికై నదు ల్లలియవచ్చి చరింపఁగ నెల్లెడఁదృఢా
దరణము మానసంబు వయిఁ దగ్గఁగఁ జేయుచు నీమనః సదా
సురవనితాశిరఃస్థలసుశోభితమాల్యసుగంధయుక్త యె
వరఁగెడి చంద్రపుష్పణి భిక్షితచంద్రగతాఘం గాంతువౌ. ౪౪

తా. ఎత్తీరంబున మత్తులాప్యధనమై యింపొందు శ్రీరంగధా
మోతంసుండు నసించు ముం దనుచు సద్యోగుల్ ప్రశంసించిరో
యెత్తీరంబున సాధుసేవ్య మగు శేషాహీశీపీరంబు నీ
చిత్తంబందు విశేషశ్రద్ధగొనుచు స్సేవింపుమా నమ్రతః ౪౫

మ. విలసద్వివ్వనిమానమధ్యమున నాపిర్భావముం జెంది డం
బుల నొప్పారఁగఁ బేటికామరకతాబుంబోలి శేషాహిభా
గలస్తత్త్వమునందుఁ బండి కరముం గావించి మేల్పిండు దీ
ర్ఘలసద్భ్రష్టులఁ జూచు శ్రీవతిఁ గనఁగా నామనం బేగెడిక. ౪౬

మ. చెలికాఁడా ! వెన దాఁటు చోరయుతమై ఝల్లీరవాభీలమా
నలఘూద్యద్విషినంబుఁ జోలయుతపాండాభ్యుప్రదేశస్థమః;
అలదేశంబునతిక్రమింకఁగ నె చేయంజూడు సద్భావమున్
ఖిలసాన్నిధ్యము నం గవిశ్వరులు వల్లంబోరు సచ్చభ్రముల్. ౪౭

చ. అలకలు కంపమంద శింపందలి గుచ్చము జాఱఁ గమ్మలం
గలరతనంబు రాజల ముఖంబున ముతైపుబొట్టనొప్పుఁ బాం
డ్యలలన లెంతయుం గుతుక మందుచు నాస్యములైతి ముద్దులం
గులుకఁగఁ గూయు నిన్నుఁగ నుఁగొందురు దీర్ఘకటాక్షవంత్తులన్. ౪౮

ఉ. ఏవృషభాచలంబున బల్పిండు నడంచినవిష్ణుదేవు న
త్పావనపాదతీర్థము పీభాసిలు ముట్టక రుద్రునొందలన్
ఆవృషభాచలంబునకు నంచితసుందరనామవిష్ణుసం
భావితవాసభూమికి నమస్త్యుతిచేయుము భాగ్యరాశికిన్. ౪౯

మ. హరుమెప్పించి మహాస్త్రముల్గొనినవా రాక్షత్రయు, ల్బంధనో
దరము దుంతు రటుంచు భీతిని బయోదంబు ల్బుకాలంబునం
గురియ నుస్యము లొప్ప; యక్షునగరిం గ్రోధించు సత్పత్తనా
మరగేహంబుల నొప్పుపాండ్యములఁ బామ్మా వే విలోకింపుచున్. ౧౦

శా. తారల్లల్లినయాకసంబుగతి ముక్తానైకతోపేత మై
పేరుం గాంచిన తామ్రపర్ణినది సేవింపంగఁ బామ్మా; యకూ
పారంబుం దిగఁ ద్రాచినట్టిముని యవ్వాటి న్వసింప న్నదా
తారం బై నజలంబు నీకిడును ముక్త వ్యాధిసాధ్యణ్యమున్. ౧౧

ఉ. వ్యోమముఁ దారకాయుతముఁ బోలినదానిని శుభ్రమాక్షిక
స్తోమను దాన్రుపర్ణినదిఁ జూచి భజింపుము పీతనాగర
శ్రీమదగస్త్యసంయమియుఁ జెంత వసించుట న్వచ్చమాచు ము
క్తమయతేజః జలంబు లొసంగంగల వచ్చుట నీకు హంసమా. ౧౨

ఉ. ఆనదివారిజం బనెడి యాననముం గడుఁ గ్రోలి తోషివై
యానదియూర్చిబాహువుల యగ్గవుఁగౌగిట శీతలుండ వై
యానదిపై కతంబున విహారముఁ జల్చి సుచందనానిలం
బాని శ్రమంబుఁ బోనడుపు మంబుఁగిదాఁటఁ దలంచి యచ్చటన్. ౧౩

ఉ. ఆనదివామదేశమున కల్లన పోయిన శ్యామతాళికా
నూనతమాలమైనదియు నూత్నభవాదృశ పక్షిజాతికి
న్తానసమోదమిచ్చునది నవ్యతరంగగలత్సుమాక్షిక
శ్రీని నెసంగు వేలఁ గను చెంతను గేతకిచూర్ణనైకతన్. ౧౪

శా. వైలాగ్రంబున రెండుచాయలను విస్తారధ్వనిక జాటుగం
గాలోలోరుఝురంబు నారిఁగ నభగ్నశ్రీప్రభావోచ్చల
ద్వేలం జాపముగాఁగ బాణముగఁ బత్రిశ్రేష్ఠమా నీవుపా
మ్మాంకాపురిఁ జేసి లక్ష్మ్యమును సౌమ్యా వేగ ముప్పొంగఁగాన్. ౧౫

మ. దవముం గూడినకాననఁ బు గతి సంధ్యంజేరు వ్యోమంబునా
నవసిందూరము గల్గు నేనుఁగువిధానం బట్టుపుట్టంబుఁ బూ
ను విధున్ భాతిఁ దటిత్తుగూడు జలదుఁబోలం బ్రవాళాటపుల్
గవియ న్వార్ధినిజాతు వొక్తతనువుం గానున్నద్వంద్వంబునాన్. ౧౬

మాలిని. దివిజసరిదుపేతా దేవదేవానుజాతా

ప్రవిమలనిజగోత్రా పాండుపుత్రైకమిత్రా

వివిధకుధరచారీ విశ్వరత్నావిహారి

శివమధురిపురూపా సిద్ధబుద్ధస్వరూపా.

౨౧౫

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వైరిమండలీకభేకఘణీంద్ర వీరఘోట్రవి
భాళ కళింగదేశనిర్ధామధామ త్యాగనాగార్జున కర్ణాటద్రవిళాంధ్రమహారా
ష్ట్రభూపాలరూప నూపురసుందరచరణారవింద సనదప్రోలి పురవరాధీశ్వర
వెలనాటి పృథివీశ్వరరాజ్యసముద్ధరణ శ్రీ కొఱవి వెన్నయామాత్యపౌత్ర
హరితసగోత్రపవిత్ర సకలసుకవిమిత్ర కసువరాజ తనూజ గోపరాజప్రణీతం
బైన సింహాసనద్వాత్రింశిక యనుకావ్యంబునందు సాహసాంకువీరసాహ
సమహోదారత్వప్రశంసనం బన్నది యష్టమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.
సింహాసనద్వైతాంశిక.
నవమాశ్వాసము.

—ఇరువది రెండవబొమ్మకథ.—

- క. శ్రీరామావిహరణగృహి, నారాయణు నలినవికసనగ్రహరాజా
కారాయమానదివ్యశ, రీరాధ్య న్నుతిననాథుఁ* ద్రిజగన్నాథుఁ. ౧
- శా. భక్తిం గోరి తలంచి భోజనపుఁ డాభద్రాసనంబెక్ల ను
ద్యుక్తుం డై యిరుదిక్కుల నైఱపుల ట్లాప్పారుపుణ్యాంగనల్
ముక్తాశేషలు మాళివై నిడఁగ నమ్మోదంబుతోఁ జేరఁగా
వ్యక్తాలాపము బొమ్మ పేర్చి† పలికె న్నావించుచుం బెంపునఁ. ౨
- క. ఓరాజ యాస విడువఁగ, నేరపు మావిక్రమార్చనపుమాడ్చి మహా
దారత్వముఁ దెగువయు నుప, కారంబును లేక యెక్కుఁగాఁ దర మానే.†
- వ. అది యెట్లన్నఁ దద్గుణంబు లాకర్ణింపుము. ౪
- సీ. అప్తభోగంబుల నైశ్వర్యమునఁ గళ బలవైరిఁ బురవైరిఁ బద్మవైరి
నతిశక్తి నిలుకడ వితరణగుణమున నహిరాజు నగరాజ్య సంగరాజు
నాహవోత్సవమున నభిమానమునఁ గీర్తి గపికేతు ఘణికేతు గరుడకేతు
దృఢముష్టిఁ జేసూటి దివ్యాత్మసామగ్రి బలరామురఘురాముఁబరశురాముఁ
¹బావనత్వమున ఘనసంపత్తి దీప్తి, ననిలమిత్తుని హరమిత్తు నబ్జమిత్తుఁ
బోలు నితఁడనిజనుల్లెఱబొగడుచుండ, నవనితలమే లెనావిక్రమార్చవిభుఁడు.
- ఉ. వాసపుమీటి నిత్యవిభవంబునఁ బేదలఁ బోచి వైరిసం
త్రాసవిహీనుఁ డా నతఁడు రాజ్యము మంత్రుల కప్పగించి వ
త్సాసముల నివ్వదేశగమనంబు చరించుచు నుండ నొక్కెడఁ
వేసవి వచ్చుఁ బాంథులకు వేసట వుట్టఁగ వెట్ట గొట్టఁగఁ. ²
- ఉ. ఎండకు లావు గల్గఁగ మహీరుహశాఖల నాకు లెల్లఁ బె
ల్లెండల వేగ నెందు జల మింకఁగ స్రుక్తఁగఁ బద్మపండము
ద్దండముగాఁగ లోకులు యథావిధి నీడలు గోరుచుండఁగా
రెండవసూర్యునట్లు ప్రసరించె నిదాఘము తద్గుణంబులఁ.

* దివ్యశరీరార్ధసత్వసాధు-శరీరార్ధసాధుశర్య-అతిచ్చి-గాఁగ-†యొక్క-దరమేనీకుఁ
గ్గి గిరిరాజు- చాపనైపుణి సంపద సారశక్తి నచ్యుతునిమిత్తు- ² వెట్టలంటుగన్.

- క. విరహులమనముల దినమును, బరితాప బినుమడింపఁ బరిమళములచే
దిరిసెంబులఁ గలిగొట్టెం, బరువం బేర్పడఁగ నుష్ణవవసము వీచెన్. ౮
- క. మండెడుమూర్తాండద్యుతి, నెండను నొండొండ నెఱియలేర్పడఁగా భూ
మండలము పూర్వమున నవ,ఖండము లయ్యెను ననేకఖండము లయ్యెన్.
- క. ఉదకముఁ గనవును నీడలు, మొదలలాఱఁగఁదలఁకుమృగసమూహంబులయా
వద లెఱిఁగి యిట్టి యమృతా,స్పదమై కడుఁ జల్లనైన చంద్రునిఁ జేరెన్.
- గీ. కార్య మయ్యెడు నెడ గర్వంబు పూనక, కాలమహిమఁ దన్నుఁగాచికొనుట
యుచిత మనుచు వెట్టి కోర్వక చలువకై, యత్తవారిఁ జేరె నచ్యుతుండు.
- క. తొడిగినపాముల విసమును, మెడవిసమును నొసలిచిచ్చు మెట్టులవడయున్
ముడివడఁగా వడకాలము, గడపుట కడుఁ గడిచి యయ్యె గరకంఠనకున్.
- క. చల్లనిగంగాజలమును, జల్లనిచందురుని గూడ జడలం దిడి రాఁ
జల్లనికొండకు నాశివుఁ, డల్లుండై కొంత బ్రదికె నావేసవిలోన్. ౧౩
- గీ. అమృతశీతలాంశు వగు వార్ధిలోనున్న, పద్మనాభనాభిపద్మగృహము
లోనఁ బుష్పాడియును దేనయుఁ జల్లఁగా, నెండకన్నెఱుంగకుండెనజుండు.
- సీ. విసనకట్టలు వట్టివేళ్లచప్పురములుఁ జందనంబులు ఘనసారములును
జల్లనినీళ్లు నిచ్చాభోజనంబులు గలవారి కిష్టసౌఖ్యంబు జరుగఁ
బనిచేసి గంజి యెనను సంబలెనను నెద చల్లఁగాఁ ద్రాగి యెచటనైనఁ
బడియుండి వెన్నెలగుడిపాట* వాడఁగా బేదల కాత్తనంప్రీతి గలుగు
మంచురొంపిముసురు లేకమార్గికులకుఁ, జల్లపాటునఁ బయనంబు సాగుచుండు
నచ్చవెన్నెల సుఖనిద్ర యంబుకేలి, యురురు వేసవి కితర కాలములు సరియె.
- క. అమృతము రసమృక్తియ వేఁడిమి నెగసి జలంబు కడకు డిగజాఱిన చం
దముగా నవ్వేసవి జల, మమృతంబై జీవములకు నది చచికెక్తెన్. ౧౬
- వ. అట్టి దివసంబుల. ౧౭
- శా. గూఢంబొ నిజవర్తనం బమర నాటోణీవరుం డంత నా
రూఢుం డై పరభూములందుఁ గడవెం గ్రూరప్రవృద్ధాతపో
ద్గాఢాంభోరుహమిత్రదీప్తివిదళితస్వంసహామండల
పూర్వాధారణ్యవిదాహిదావసముదగ్రోష్కంబునన్ గ్రీష్మమున్. ౧౮
- * గడుబొట్టవాడగా. † చల్లబూటలు.

- ఉ. అంత విదర్భభూమిఁ బ్రియమంది చరించి యవంతిరాజు వి
శ్రాంతి యొనర్పఁ గుడినపురంబున కేగి యనంతరంబ య
త్యంత మనోహరం బగు నుపాంతవనాంతము సొచ్చి రుక్మిణీ
కాంతకుఁ దొల్లి తాపి యనఁగాఁ దగు దుర్గగృహంబుఁ జూచుచున్. ౧౯
- క. రుక్మి యనుమతము లేకయు, రుక్మాంగదవరదుఁ* డగు వసుం డాగుడిలో
రుక్మాభరణాంచిత యగు, రుక్మిణిఁ గొని చనియెఁ దొల్లి రూఢికి నెక్కున్.
- గీ. అట్టిదేవతాలయము పొంతఁ గొనినలో, జలకమాడి వెడలి జలజములను
భూవరుండు దుర్గఁ బూజించి ముందట, విశ్రమించియున్న వేళ నొకఁడు.
- శా. మార్గశ్రాంతి నొకింత డస్సి విలసన్నాకండసారభ్య మా
దుర్గారామము చొచ్చి వచ్చి నరనాథుం జేరి విప్రుండు దా
స్యగ్రాచార్యుండు వోలె నావిభునిభావం బెల్ల నీక్షించి సం
సర్గప్రస్తుతి వాక్యవృత్తి నెఱవన్ సంప్రీతితో నిట్లనున్. ౨౨
- క. ఆజానుబాహుఁడవు రవి, తేజుఁడ వబ్బాదిచిహ్నాధృతచరణుండ వం
భోజేక్షుండువు భిక్షు, వ్యాజంబున నున్న చక్రవర్తి చుమ్మి. ౨౩
- చ. కరులుఁ దురంగమంబులును గాలుబలంబులు నెవ్వీ ఛత్రచా
మరములవారు లెంకలును మంత్రులు నయ్యడపంబువాండ్లు నెం
దరిగిరి రాజ్య మొల్లక మృపాకృతిఁ ద్రిమృరుచుండుదు నామతి
స్ఫురణము దప్పకుండ నిక బొంకక చెప్పము నీవు నావుడున్. ౨౪
- ఉ. సత్యము నీనుతిస్ఫురణ క్షత్రియవంశకరుండ నిత్రనూ
దిత్యుండ నే నపంతిన్మృకతి బరదేశ విశేషదర్శనం
బత్యనురక్తిఁ జేయఁగ నయంబునఁ ద్రిమృరుచుండుదు న్నుఖా
చిత్యగుణంబు నా కిదియ చెప్పెడి దే మింక భూసురోత్తమా. ౨౫
- సీ. అనవుడు నాశ్చర్యహర్షంబు లొందుచు భూసురోత్తముఁ డాత్మబుద్ధి మెఱసి
మృదులాంబరంబులు మేనఁ బూనక జోగితైవడి నీకంధ ధీగప్పనేల
హంసతూలికశయ్యయందు నిద్రింపక బూడిదలోఁ బడి పొరలనేల
ఘనమైనరాజ్య మేకచ్ఛత్రముగఁ గల్గఁ దిరిపెమై యూరూరుఁ దిరుగనేల
అష్టభోగములకు వాలయౌ బయ్యు నీ, వప్తకప్తములను నలయనేల
కుడువఁ గల్గి నీకుఁ గుడువ లేకుండుట, యల్పతరముగాదె యవనినాథ.

*రుక్మాంబరధారి. †సద్గుర్గం బ్రస్తుతవాక్యవృత్తి విలసింపజే స్సేర్పతో నిట్లనున్.
సర్గప్రస్తుత.....విలసింపజే. ‡నీగంత-నీబాంత.

- క. *ననుబోటి పేదయైనను, ధనమించుక కలిగె నేని దనమది ప్రకృం
దనవనితాదిసుఖంబుల, మనఁ గోరుం బసర మైన మరగదె సుఖముల్. ౨౭
- క. వికటం బగుదారిద్ర్యము, నకుఁ గడవల లేక జీవనము బహుళకుటుం
బకుండం గావున జరగక, యొకచో రససిద్ధి వడయ నూహించి మదిన్. ౨౮
- మ. అలసత్వంబునఁ బ్రొద్దుపుచ్చక నిరాహారండనై కంచితో
వలఁ గామాక్షి గుఱించి యుగ్రతప మేఁ బుడ్రెండుసంవత్సరం
బులు సేయంగఁ బ్రసన్న గామి పిదపన్ భూపాల నాయాత్మలోఁ
గలఁగంబాటుచు దేవి దూఱుచుచు భిక్షావృత్తిపై వచ్చితిన్. ౨౯
- ఉ. నాకు మహాదరిద్రున కనాథునకు న్భువిఁ ద్రిమూరం దగుం
గాక ధనంబు రాజ్యమును గల్గఁగ జోగి క్రియం జరింపఁగా
లోకులు నవ్వరే నృపులలో నినుఁ బోతెను నట్టివాని నే
నేకడఁ గానఁ జాలు నిక నేగుము సీపురికి న్నుఖంపఁగన్. ౩౦
- ఉ. నావుడు లేచి యొండువచనమ్ములు †నోవఁగనిమ్ము కంచితో
దేవత సీతపంబునకుఁ దేరకొనం గరుణింప దంటి భూ
దేవకులొగ్రగణ్య యరుడెంచి భవత్ప్రియ మాచరింపఁద
తేన యొనర్చి యేను రససిద్ధి ప్రసిద్ధికి నెక్కఁ గాంచెదన్. ౩౧
- మ. పొద మాదేవత యున్న భూమి కని యాభూదేవునిం గూడి న
మృదలీలం జవి రత్నహర్ష్యముల రమ్యంబాచు సొంపారు సం
కుదలం బొంపివోవుకంచి నయమొప్పం జూచి యచ్చోటఁ జ
క్షదమాభావనఁ జేసేగె నృపుఁ డాకామాక్షి నీక్షింపఁగన్. ౩౨
- మ. అచటం దీర్ఘములాడి శంభునకు దైత్యరాతికిన్ మ్రొక్కి పు
ణ్యచరిత్రం డొకఁడయిఁ బుచ్చి మఱునాఁ డారాధనారక్తి మై
నచలంబా మతి మూఁడురాత్రులు నిరాహారవ్రతం డైనచో
నుచితస్వప్నమునందు దేవి వలికన్ యోగప్రసన్నాత్మ యై. ౩౩
- చ. కల యిది నిర్భవం బనుచుఁ గైకొని ముప్పదిరెండులక్షణం
బులఁ జెలువారునట్టి నరపుంగవుకుత్తుక నెత్తు రిచ్చి ది
గ్బలి యొనరించినన్ ద్రవిణకారణమా రససిద్ధి చేకుఱు
న్వలవదు సీకు సీయనశనవ్రతఖేదము మేదినిశ్వరా. ౩౪

*ననుబోటియంత యైనను. †భిక్షావృత్తిపై. ‡లటుండఁగనిమ్ము కంచితో.

సింహాసనద్వాత్రిశిక.

- చ. అనవుడు మేలుకాంచి కడు నదృశ మందుచు విక్రమార్కుఁ డా
గొనములవాని నింక సమకూర్చుగ నొండెడ కేగనేల నా
కని మతిఁ దా నె సర్వసుగుణాఘ్నఁడు గావునఁ దెవుతోడఁ గ్ర
క్తున నడిదంబు డుస్సి తనకుత్తుక నొత్తై* నుదాత్తచిత్తుఁ డై. 31
- క. ఒత్తఁగఁ బ్రసన్నమతి యై, యత్తటి నడిదంబు వట్టి యాదేవత లో
కోత్తమ నీతెంపున నా, చిత్తం బిగురొత్తై నిష్ఠసిద్ధి యొనర్తు. 32
- క. అడుగుమ యనవుడు మది నా, యెడఁ గడుఁ గరుఁశించి తేని నీవిప్రుఁడు దా
నిడుమలఁ బడి పొరలెడిఁ గృప, యెడపక రససిద్ధి యితని కిమ్మనిమ్రొక్కై. 33
- ఉ. మ్రొక్కిన నదృశంబును బ్రమోదము నొందుచు యోగమాత దా
నక్కఱ దీర్చునట్టి రస మాతని కిచ్చి యవంతినాయకుఁ
మ్మిక్కిలి యింపునం బరిణమించి యదృశ్యత నొందె విప్రుఁ డిం
ప్పై తదీయవర్తన మనేకవిధంబులఁ బ్రస్తుతింపఁగన్. 34
- ఉ. ఆనరనాథుఁ డంత వసుధామరు పీఠ్ఠాని వేడ్లతోడ ను
జ్జేనికి వచ్చెఁ గావునఁ బ్రసిద్ధగుణాఘ్నని వానిఁ బోలలే
వీనగుఁబాటుచేత లింక నేటికిఁ గ్రమ్మఱు మన్న నాత్మ†ధా
రానరనాయకుం డతనిఁ బ్రస్తుతిసేయుచు నేగె నింటికిన్. 35

— 1 ఇరువదిమూడవబాష్పకధ —

- ప. మఱియుం ద్రయోవింశద్వారప్రవేశోన్ముఖుండై. ౪౦
- క. ఏవేళనైనఁ బొక్కిటి, †యావెల్లని తమ్మిమొగ్గ యరవిరి గాఁగన్
రేవెలుగుఁ బ్రొద్దుఁ గన్నులు, గా వెలిఁగెడివేల్పుకరుణఁ గావుత మమ్మున్.
- మ. అనుచు న్నోభజవసుంధరాధిపుఁడు పుణ్యాహంబునం జందనా
ద్యనులేపాంబరమాలికాకనకభూషాలంకృతుండై మహా
సన మెక్కుం జనుచోట బొమ్మ వలికెన్ త్సానాథ యావిక్రమా
ర్థునిచందంబున దానవైభవము నీకుం బాలదస్సండుమా. ౪౧
- ఉ. ఆతనిదానవైభవమహత్త్వముఁ జెప్పెద భాస్రరాంశసం
గ్గీజాతుఁడువాఁడు విక్రమవిశాలభుజాయుగదుర్బదాహిత

* నొత్తైను నంతలోపలక † నాత్తలో, నానరనాయకుండతని సద్గీనతంపును.

† యావెలనె తమ్మిమొగ్గ గ్గీ జాతుఁడువిక్రమార్కుఁడు విశాల.

వ్రాతవిఘాతదక్షిణః డవంతిమహీశుఁడు తొల్లి చన్న యా
దాతలలోనఁ గర్ణునికిఁ దండ్రిసుమీ తలపోసి చూచినఁ.

౪౩

శా. ఆరాజన్యనివట్టణంబు విబుధేంద్రకల్పితం బై సుధ
ర్మారూఢంబును భాస్వదీశ్వరవసువ్యాప్తంబునై పుణ్యవి
స్తారంబై యమరావతీపురవిలాసం బంది నిత్యోత్సవా
ధారంబై పరఁగున్ దురంతదురితోదారవ్యధాదూర మై.

౪౪

సీ. అట్టివట్టణ మేలు నవ్వుహీకాంతుఁడు దేశాంతరాస్త్రీఁ దిరుగుచుండు
నెలమితో వజ్రాసములు పుచ్చి మగిడిన నప్పుడు మంత్రులు నాప్తజనులుఁ
బారు లుదారులుం బరివారమును గూడి పీలికూటంబులు మేలికట్లు
తలిరుఁదోరణములు నలరువందిరులును మొకరతోరణములుమున్నుఁగఁ
బురి యలంకరించి కరిరాజు మున్నిడి, కదలి వంచవాద్యఘనరవముల
నెసఁగు దర్పెనంబు లిచ్చి యెదుర్చొని, తెచ్చి రుత్సవంబు పిచ్చలింప. ౪౫

ఉ. ఆజననాయకుండు జననాశ్వము లెక్కి చెలంగి ముందటన్
రాజులు భృత్యులై కొలువ రత్నవిభూషితమూర్తులైన యం
భోజదళాక్షు లారతులు మున్నుగఁ దన్నుఁ బురస్కరింపఁగా
రాజగృహంబు సొచ్చెఁ గవిరాజనవామరరాజభూజ మై.

౪౬

ఉ. ఈపగిడిఁ గృహంబునకు నేగిన యాతఁడు తొల్లి యోగని
ద్రాపరిశీలియయ్య నుచితంబుగ రాజ్యము చేసె నేర్పునం
దాపనవేషియై జనపదంబులు గ్రుమ్మరి క్రమ్మటన్ ధరి
శ్రీపరిపాలనాభిరతిఁ దేఁకువ కెక్కిన రాములైవడిన్.

౪౭

ఉ. పెక్కుదినంబు లక్కడ నభీష్టవఘాజనమందిరంబులం
దొక్కిరాకనాఁడు రేయి మదనోత్సవలీలలఁ దేలుచు స్విభం
డక్రట దీటఁ దొంటి విరహవృథ నెక్కుడు స్రుక్తి మిక్తిలి
న్నక్తువ కెక్కువై న యిగనాలి గృహంబున రాత్రిపుచ్చుచున్.

౪౮

శా. అంతగ్రేహములందుఁ గ్రొవ్విరులపర్యంకంబువై వేడ్డతోఁ
గాంతారత్నముతోడఁ గూడి పిదపం గందర్పకేలీపరి
శ్రాంతుండై శయనంబు రెండుదెసలన్ రత్నంపుదీపంబు ల
త్యంతంబు న్వలుఁగొందఁ గామసుఖనిద్రాసక్తుడై యుండుచున్.

౪౯

- చ. బలబలఁ దెల్లవాఱునెడఁ బార్థివశేఖరుఁ డత్వరిష్టమా
కలఁగని మేలుకాంచి యధికం బగువిస్తయ మంది లేచి తా
జలకము దీర్చి సంధ్యపరిచర్య యొనర్చి యనేకభూషణో
జ్జ్వలనిజమూర్తి యై కొలువుసాలకు వచ్చి కవు ల్నుతింపఁగన్. ౧౦
- గీ. వచ్చి దొరలు గొలువ వజ్రసింహాసనా, రూఢుఁడై ముఖాజ్జరుచి యెలర్పఁ
దన్నుఁ గొలుచువారిఁ దగురీతి మన్నించి, తేరకొనఁగ హితులదిక్కుచూచి.
క. వినుఁ డేను రక్తచందనమున నంగము దోఁగ మేఘమున కెనయగు కా
రెనుఖోతు నెక్కి యామృతము, *చనుచుంటినొకండ నంచు స్వప్నముగంటికె.
క. ఈకల శుభమో యశుభమో, నా కనవుడు నందఱు స్తనంబుల భీతి
వ్యాకులులై వదనము లా,లోకింపఁగ దృష్టకౌశలుం డొకఁ డనియెన్.
క. ధాతుగుణంబులఁ గల లుప,జాతము తా†వినికిఁజూడ్చి సం స్తరణమునన్
రీతి యెఱిగి కల విఱుచుట, నీతి చుమీ విఱుపుకొలఁది నిజమానదియన్.
గీ. వినుము ధరశీనాథ విన్నప మియ్యెడఁ, దొల్లి యొక్క మనుజవల్లభుండు
దేవుఁ డుదయమైనయావేశఁ గలగని, లేచి యొద్ది వనితఁ జూచివలికె. ౧౧
- క. సన్నపుగట్టుననుండి స,మున్నత మగుకొండమీఁది కుఱికితి నని నేఁ
జిన్నకలఁగంటి నీఫల, మెన్నఁగ నీమదికిఁ జూడ నెట్లగుఁ జెప్పుమా. ౧౨
- వ. ‡నావుడు నది ప్రేమపాత్రం బగుభోగశ్రీ గావునఁ బరిహాసరూపంబుగా
నగుచు దిబ్బనుండి కొండ కుఱుకంబోయిన నడుముం గాలు విఱుగంబడి
యెద వనిన. ౧౩
- క. నగుచుం గేహము వెలువడి, జగతీవతి జలకమాడి సంధ్యార్చన యొ
ప్పుగఁ దీర్చి యేగి కొలువునఁ, దగువారలవంకఁజూచి తనకలఁ జెప్పెన్.
క. చెప్పిన గీనతనికిఁ గలలో, నప్పర్వత మెక్కుడిది మహాశుభ మగు నే
చొప్పున ఫల మొనగూడునొ, తప్పక వినిపింతుమనుచుఁదలపోసి యటన్.
క. నీరాజ్య మల్ప మిది యిక, నేరీతులఁ జూడ నీకునికన్నధిక
శ్రీరమ్య మైనరాజ్యము, చేరం గల దనుచు వారు చెప్పిరి పఠికిన్. ౧౪

*చనియెద నేనొకడ. †జాతంబులు. ‡క నావుడునది భోగశ్రీ, గావునఁబరిహాసరూపంబుగా గుబ్బనినం, డావలికొండకు నకుటుం, బోవుట యటఁ గాలు విఱుగఁబారింబడె దనినన్.
(ఒక్కప్రతి) గీనందలు.

- ఉ. అత్తటి వచ్చి యొక్కఁడు రయంబున మ్రొక్కి నృపాలశేఖరా
యుత్తరదేశ మేతెడు నృపొత్తముఁ డీల్గిన మంత్రు లన్యలం
జిత్తములందు మెచ్చక విశిష్టగుణాఘృడ వంచు రాజ్యము
న్వీత్తముఁ గూడ నీ కొనఁగువేడుకఁ *బుచ్చినఁ గానవచ్చితిఁ. ౬౮
- చ. అనవుడుఁ జోద్యమంది యతఁ డాపులమాటలు నిక్తమైన నే
మనమునఁ బొంగి వారికిఁ గ్రమంబునఁ గోరిన వాని నెల్ల మె
చ్చున కొనఁగూడ నిచ్చి తగుశూరులు వీరులుఁ గొల్వ నుత్తరం
బున కధిక ప్రతాపమునఁ బోయె నరాతికులంబు బెగ్గిలఁ. ౬౯
- వ. అంత నద్దేశంబుఁ బ్రవేశించుచు మనోల్లాసంబున. ౭౩
- క. తఱచైన మంది ముందఱఁ, †బరువడిఁ జని తలఁగ ధరణిపతి తురగంబుం
బఱపుచు‡ముందలఁదనకల, విజిదినక్రియ గ్రుంతఁ గాలువిజుగంబడియెఁ. ౭౪
- వ. అప్పు డందఱుచు హాహాకారంబుల గుంపులుగూడుకొని పలువరింపంగ వా
రిలో స్త్రీసద్యస్సంధాననిపుణుం డగుజెట్టి పట్టి దట్టి గట్టిగాఁ గట్టి మంత్రించి
సుఖతుం జేసిన సుఖాననంబువై నాసీనుండై చనంగ. ౭౫
- శా. ఆదేశంబున మూలదుర్గ మగుప్రో లావాసమై యున్న ధా
త్రీ దేవప్రకరంబుఁ దత్ప్రజలు మంత్రిస్తోమముం బూజితం
బాదంతావళముం బురస్సరముగా నంకించి యేతెంచి యా
హ్లాదం బొప్పుఁగ రాజుఁ గూడుకొని వాద్యంబు ల్వడిఁ మ్రోయఁగఁ. ౭౬
- ఉ. వచ్చినవారికెల్లఁ బతి వైభవ మేర్పడ నల్లపట్టులుం
బచ్చనిపట్టు కెంపు గల పట్టులు సొమ్ములు నాదరంబుతో
నిచ్చి గజంబునైక్తి తరళేక్షణ లాడుచుఁ బాడ వీటిలోఁ
జొచ్చి యమాత్యు లొననఁగ సుస్థిరుండై ధరయేతఁ గావునఁ. ౭౭
- క. తెలియక పలుకుట యుచితమె, జలజభవుం బోలునట్టి నచివుని భట్టిం
బిలిపింపు మాతఁ డెఱుంగని, కల లెవ్వయు లేవు పొందుగా నది చెప్పుఁ. ౭౮
- చ. అనునెడ భట్టి వచ్చినఁ గృతాదరుం డై తన పొంత నాసనం
బునఁ దగ నుంచి విక్రమవిభూషణుం డాకలఁ జెప్పి యేవిధం
బున నిది యున్న దీవు తలపోసి నిజంబుగ నాకుఁ జెప్పుమా
యనవుడు నయ్యమాత్యవరుం డాత్తఁ గలంగి కలంగ కి ట్లనుఁ. ౭౯

*బంచిరి- †బరిపిరి- ‡పాదల. స్త్రీశల్యసంధాననిపుణు, సుఖతుండేసి.

- మ. ధరణీనాయక వీరైఱుంగరె నిషేధం బంచుఁ జెప్ప న్భయౌ
తురచిత్తంబుల నున్నవార లిచటకా దోషంబు నిర్దోషము
స్వైరవారం దలపోసి చెప్పఁదగు నుర్విభర్తకు న్నేలుగాఁ
బరిశీలించు నిజాప్తవర్గమున కీభంగి న్భయం బేటికొక. 20
- గీ. కలకు మొదలిజాము ఫలమొక యేఁటిలో, నందుకొనుద్వితీయయామఫలము
అప్తమాసములకు నబ్బుమూఁడవజాము, ఫలము చూడమూఁడు నెలలఁగలుగు.
- క. తొలివేకువగాఁ దూర్పునఁ, దెలుపెక్లఁగఁ గన్నకలలు దినదశకమునకా
ఫలియించుఁ*బసులవిడవం, దలఁకొనుకల సిద్ధి బొందుఁదద్దివసమునకా 21
- క. ఏనుఁగు గుఱ్ఱముఁ బచ్చని, మ్రానును మేడయును మెట్ట మగపసరంబుం
బూని కలలోన న్చైతిన, మానవునకు సుఖము రాజ్యమహిమయుఁగలుగుకా.
- క. కలలోఁ బాములుఁ దేళ్ళను, జెలగలుగఱచుటయుఁ బాపుఁజెప్పెడుఁబారిమై
మలమంటుట పొందందగు, లలనలఁ బొందుట సుతార్థలాభము చుమ్మి.
- క. †తలఁ బేను దినుటయును బ్రే
వులఁ జుట్టఁగఁబడట మానవుల నెత్తురుఁ గం
డలుఁ బెరుఁగుఁ బాలు మద్యం
బులు ¹నెయ్యిని ద్రావుటయును ముదమగుఁ గలకా. 22
- గీ. నీరు నెత్తురుఁ గనిన ²నిడదగు నాయువు, మంట గంట వసిఁడివంట గంట
తెలుపు లెల్ల మేలు కలలోన వెలిమిడి, యెముక ప్రత్తి లవణ ముముకదక్ష.
- క. వినుమిఁక ³మొద్దును గాడిద, నెన పోతును లొట్టపిట్ట న్చైతిన నన్నం
బును బిండియు నుత్పలు గలఁ, ⁴దినఁగన నగుఁ గీడువనుమతీవరతిలకా.
- క. నూనెయుఁ గలియును గ్రొవ్వను, దేనెయుఁ గలఁ ద్రావేనేనతివ్యాధియగుకా
వాసరముఁ బొగయుఁ గాకియుఁ, గానంబడెనేని గీడు గానఁగవచ్చుకా. 23
- క. మదగజము దేవరయు మృగ, మదమను గోపురము నీలమణులు న్నవనీ
రదములు ధరణీయు యమునయు, నుదకుంభము దక్ష నలుపులొప్పవుగలకా.
- చ. జనవర నల్పులఁదు మహిషం బతినింద్యము దాని న్చైతినకా
ఘనమగుకీడు గాన నధికం బగుశాంతి యొనర్చి యాకృతాం

* 2 సులఁ బిడుకందలకొను- † జావుచేటొకవునుమై, ‡ తలచేనతీట, ¹ నెయ్యిద్రావుట-
² నిడిగ, నిగడనా. ³ మొద్దును, మ్రాడను, ⁴ దినగోరంగదా.

తునకు మహాపచారములఁ దుష్టి జనింపఁగఁ జేయ మేలగు

న్నినుఁ బనివంప నిట్లారులు నేర్తురె రాజపు నీవు నాపుడున్. ౮౦

మ. ధరణీశుఁ డిది యెంతకార్య మని యుత్సాహంబుతో శాంతి చె

చ్చైరఁ గావించి కృతాంతుఁ బూజల నతిక్షేమంకరుం జేసి న

ద్దురులం బేదల విపుల న్వహనతో గోభూతిలార్థంబులం

బరమప్రీతులఁగా నొనర్చి పిదప స్పృహరితో ని ట్లనున్. ౮౧

క. భాండాగారములందుఁ బసిండియు రత్నములుఁ బట్టుఁజీరలు ధనము

న్నిండ నిడి తలుపు లెవ్వయు, నుండఁగ నీయకుము నీవు నుండకు మచటన్. ౮౨

వ. నీ విప్పుడు పెద్దతలవరికి రాజ బంధారంబు చూపిడిచె నేడు మొదలుగా

నేడుదినంబులుదాఁక జను లెల్ల నిచ్చకు వచ్చువానిం గొనిపొం డని చా

టించి దేశంబువారి నెల్లఁ జూపకు రండని యీశ్రాద్ధ బంట్లనూహరికి బంచు

మని చెప్పు మనవుడు భాండాగారికుం డతివిస్తీతుండయి ధనకనకాదివస్తువు

లం గోశగృహంబులు నించి విఘటితక వాటంబులుగఁ జేసి తలవరికిం దత్త్ర

మం బెఱింగించిన. ౮౩

క. జనపతి యేడుదినంబులు, తనబంధారంబు వస్తుతతి చూపలుగా

నొనరించు వలయునది కొని, చనరో యని యతఁడు వీటఁజూటఁగఁబంచెన్. ౮౪

క. ఊహరికిఁ జెప్పఁగఁ దన, వారిని బనుచుటయు నెల్ల వారును గుంత

న్వారింపఁబడక చేరెను, వారిక్రియ న్వచ్చి రయ్యవంతీపురికిన్. ౮౫

గీ. వచ్చి వీరువారుఁ జొచ్చి నిచ్చువిడి, బుడమతోట వీటిఁబుచ్చునట్లు

నేడుదినము లం దనేకవస్తువులను, గొనుచు నేగి రింపు గొనలుపాఁగ. ౮౬

క. తనిసి ప్రజ చనిన నష్టమ,దినమున బంధారి వసుమతీరమణునకున్

వినిపించెఁ బూని చూచిన, ధనసంఖ్య త్రయోదశార్బుదము లయ్యెఁజుమీ. ౮౭

ఉ. ఈగలిఁ జన్న యీగి ధరణీశ్వర నీకడలేదు గావునన్

వేగమె క్రమ్మఱం జనుము వీటిఁడిచేతలు మాను మన్న నా

త్యాగనిరూఢికి నిగుల నచ్చెరు వందుచు భోజం దాత్త ని

త్యాగమనంబు రోసి తనయంతిపురంబున కేగె సిగ్గునన్. ౮౮

— ఇరువది నాలుగవబాష్పకధ —

వ. మఱియు నొక్కదినంబునఁ జతుర్వింశ ద్వారంబునం గడంగి. ౮౯

క. శీతగిరిబంధు*నూతన, శీతక రాభరణ సింధుశీతలమౌళిం

జేతోజాతవిఘాతి, న్భూతివిఘాషణుని సర్వభూతాధ్యక్షున్. ౯౦

* దినమణి, శీతకరాంబకుని గగనసింధుశీతధరున్,

చ. తలఁపుచు విక్రమార్కుని కథాశ్రవణంబున కిచ్చుగించి యు
జ్జ్వలచుణికిలితం బగు దివస్వతియూసన మ్మెక్తవచ్చుచోఁ
బలికెఁ బరిండిబామ్మ జనపాలక నీమతలం పెఱింగితి
న్వల దననేల మేలు వినవచ్చినవారల మాన్వవచ్చునే.

౯౦

శా. ఓభోజక్షితిపాల నిల్చి వినుమా యుద్వీశుఁ డీశార్పనా
లాభానక్తుఁడు శక్తుఁ డింద్ర సమలీలాచారి యాచారి యా
శాభాగప్రవిక్లిష్టమాయశమున స్వార్థార్థిదారిన్ర్యము
ద్రాభంగక్షమదృష్టదృష్టి కరుణోదారుండు ధీరుం డిలక.

౯౧

శా. ఆరాజన్యండు నేల యేలునెడ సత్యాశ్చర్యమా నేఱు లై
క్షీరంబు ల్పివహించు మ్రాకుల మధుశ్రేణు ల్మహావృష్టి సు
ధారాపాతములై స్రవించు ధరణిఁ ధాన్యంబులుం బర్వతా
కారత్వంబునఁ బండుచుండు నరలోకం బొప్పుఁ దత్సంపదక.

౯౩

గీ. అట్టి దివసముల జనాధీశ్వరుండు దే, శాంతరములు చూడ నరుగువేళఁ
*బ్రజలవలనఁ దనువిభాగముల్ దీఱక, వైశ్యసుతులు కొరి వచ్చి రటకు.

గీ. వచ్చి సాగి మ్రొక్కి వసుమతీనాయక, నలుపురమును సోదరులము మేము
విన్నవితము మొకట వినయు పురందరపుర మనంగ న్నొక్కపురము గలదు.

క. సుందరులు మేనకాదులఁ, గ్రించుపలుపఁ బురుషు లమరకిన్నరులను లీ
లం దెగడఁగ నాపురికిఁ బురందరపుర మనఁగఁ జేరు రమణీయ మగుక.

ఉ. ఆపురమధ్యమంబున మహారజతాంచితకుంభదీప్తి సు
దీప్తిత మైన మేడ హిమదీధితి బింబము మీఱు నందు సు
స్థాపితవైభవండు ధనదత్తుండు మజ్జనకుండు వైశ్యము
ద్రావరిపాలకుండు ధనదప్రతిరూపకుండుండు బొప్పునక.

౯౪

చ. సదమలచిత్తుఁ డౌనతని సద్గమునక ఘటనన్నిభంబు తొ
పొదుగులపాలు క్రిక్కిఱిసి భూమి తదీయయశస్వరూపమై
చెదరఁగ మందయాసములఁ జెన్ను వహించుచు వేల సంఖ్యల
న్మోదపులు కామధేనునిజమూర్తు లన నివలసిల్లె నయ్యెడక.

౯౫

*ప్రబలమైన ధనవిభాగముల్—ప్రజలవలఁగధర్మభాగముల్.

†సంప్రాపితవైభవండు ధనవంతుడు

- క. కలలో నై నను గజప్రను, దలయెత్తంగనీక బహువిధంబులధాన్యం
బులరాసులుతద్ద్రహములఁ, గొలఁదియెఱుంగరాకయుండుఁగొండలభంగిక.
- క. అనిలునితోడివివాదం, బున డొల్లిన మేరుశిఖరముల కెన యనఁగా
దినకరున కెమరు * మెలఁగుచు, గనకంబులప్రోవు లతనిగాదెలనొప్పు.
- క. ఓమనుజాధిప యతనికి, దూమెం డల్లినను బుల్లు లొంబది పండం
గామెఱయు పోలముగల స, ద్రాగిమంబులు నూఱుగలవు కంచికి నెనయె.
- ఉ. ఈగతిఁ బెక్కుసంపదల నెన్నిక కై న మగ్గురుండు నీ
రోగశరీరుఁ డై బ్రదికి రుద్రసఖం డనఁ గీర్తి దాల్చుచుం
ద్యాగము భోగముఁ జరపి దైవగతిం గడకాల మైన ఖ
ట్యాగతుఁడై తనూధవుల వద్దికి నల్వరఁ బిల్చి యిట్లనె ౧౦౨
- సీ. ధరణిపై నిడుండు ముందటిక్రియ సాగించుఁ డర్థంబునకుఁ గాటులాడవలదు
క్రమమున నాల్గుమంచముకోళ్ళక్రిందనే బాతినయవిమీకుఁ బాల్గుగాఁగఁ
నై కొనుం డాప్తవర్గంబును బెద్దల వైశ్యధర్మంబుల వదలవలదు
సంతసంబును బుద్ధిమంతు లై + పెద్దలఁ బోలి బ్రతుకుఁ డంచు బుద్ధిసెప్పి
మిగుల నడలి నేమి దిగువకు డించిన, యంత గురుఁడుశివునియందుఁగలిసె
నాత్మజాతికుచితమైన సంస్కారంబు, నడపి తద్దినములు గడపి పిదప. ౧౦౩
- క. సుముహూర్తంబున నామం, సముకోడులక్రిందఁ ద్రవ్వీ చరువులలోఁ జి
ట్టముకయుమన్నునుబాగులు, నెముకలు వేర్వేఱఁజూచిహృదయములులికెన్.
- మ. భువిలో డాగఁగఁ జేసి రాగిచరువు లూరించి యీతుచ్చన
స్తువు శేలా మనయమృత డాచె ధన మిచ్చోఁ బెట్టఁడో కాక బు
ద్ధివినాశం బతఁ డొందె నొక్కొ మనలో దృష్టించి యెవ్వఁడో దొం
గవిధం బచ్చుగఁ ద్రవ్వీ చేకొనియెనో కా కందుఁ దర్తించుచున్. ౧౦౪
- * * * *
- క. అయ్యపనిగాదు దాసులు, నియ్యెడ దృష్టించినేర రెవరుం జొరలే
దయ్యముగా నాకెంపులు, దయ్యముగొఱయించెననుచుఁ దలపోతలతోన్.
- క. మూలోనమ్మకయును నొక, పాలుం దేలకయు బహుసభాస్థలముల నీ
మూలములు చెప్పి విసిగితి, మేలాగున నైన నిర్ణయించు నృపాలా. ౧౦౫
- వ. అని విన్నవించిన సుముహూర్తమాత్రప్రయాణోన్ముఖుండు గావున ధర్మా

* మెలఁగుచు + పెద్దల బ్రోచి- * * * * ఇచ్చోట రెండు పద్యములర్థము కాకున్నవి.

- ధికారులను మంత్రులను బిలిపించి దీని నిర్ణయింపుఁ డని యప్పగించి విక్ర
 మార్పిండు కొన్నిపయనంబులు భట్టిసహాయండుగాఁ జనిన. ౧౦౮
- శా. ధర్మాధ్యక్షులు మంత్రులుం బిదళఁ దద్వాదంబు దీర్ప న్వణి
 జ్ఞర్థం జేమియుఁ గాన లేక నగుచు న్నాకేల కల్లాడ నం
 తర్హయావరుఁ డైన మీజనకుఁ డర్థఁ బుండఁగాఁ బాల్గుగా
 నిర్మించె న్నును బాగు లాది యగువానిం బాచికొం డిమ్ములన్. ౧౦౯
- ను. అని హాస్యంబుగఁ జేసి పుచ్చినను నర్థాసక్తులై వైశ్యనం
 దను లూహానికి నేగి చెప్పికొనుచున్ ధాత్రిం బ్రతిష్ఠాననా
 మనిరూఢం బగు వీడు చొచ్చి చని తస్యధ్యుబునన్ శాలివా
 హనుని గాంచిరి దివ్య తేజః డయి బాల్య కీర్తన గ్రీ. డింపఁగన్. ౧౧౦
- చ. కనుఁ గొని దివ్యమూర్తి యని గౌరవ మొతయుఁ దోఁప మ్రొక్కి యో
 దినకర తేజ మాతగప్ర దీర్పము ధారుణి నెల్లచోటులం
 గనికని చెప్పి నిర్ణయము గానక వచ్చితి మంచుఁ దండ్రి చే
 సిన నియమంబు మున్నగ నశేషముఁ జెప్పిన నక్తు మారుఁడున్ ౧౧౧
- క. మీతండ్రియ పాళ్ళులు నిర్ణీతములుగఁ జేసి చనియె నేరక మీరీ
 భూతలమునఁ దిరుగఁగ నొక, చాతుర్యము గలుగునట్టి జనుఁడునులేఁడే.†
- వ. అయిన నేమి యయ్యెఁ దెలియ వినుండు. ౧౧౩
- గీ. ఉముక ధాన్యరాసులెముకలుపశువులు, మన్నుపాలముగలిగియున్న యూళ్ళు
 బాగులును బసిండి ప్రోవులు పాల్గగా, నిచ్చిపాఁడు వానిఁ బుచ్చికొనుండు.
- గీ. పాదధనము పసులు పసిండి యర్థధనంబు, పానుగొఱత ధనము పండుభూమి
 ధరణి నధికధనము ధాన్యంబుగావున, వానిఁగొనుండు పెద్దవానివరుస.‡
- చ. అనవుడుఁ జోద్యమంది కొనియాడుచుఁ గ్రమ్ముట మ్రొక్కి వైశ్యనం
 దనులు కృతార్థులై మిగిడి తాత్త్విగృహంబున నున్నసొమ్ము లా
 తనివచనస్థితిం గొని ముదంబున నుండఁగ విక్రమాన్లుఁ డొ
 య్యనఁ బరదేశము ద్విరిగి య్త్వాపురంబున కేగి యిమ్ములన్. ౧౧౬
- చ. వలనుగ నొక్క బాలకుండు వైశ్యులపాళ్ళులఁ దీర్చెనంచు మం
 త్రులు వినిపించిన నివి విరుద్ధము బాలున కివి శేషకౌ

*ననర్థాయానులై, †విసఁడే. ‡గీ. పాదధనము పసులు పసిండిపాదధనంబు, పాదధనము పా
 లముపంటయూళ్ళు. ధరణిపాదధనము ధాన్యంబుగావున, వాని గొనుడు పెద్దవానివరుస,

- శల మని చోద్యమంది నిజశత్రునిగా మది నిశ్చయించి భృ
త్యులదెసఁ జూచి వాని నిట దోడ్పొనిరం డని పంచెఁ బంచినన్. ౧౧౭
- ఉ. ఆనరనాథుభృత్యులు మహాబలులేగి రయఁబునం బ్రతి
ష్ఠానపురంబు సొచ్చి శిశుసంగతి నాడెడు శాలివాహను ను
జ్ఞేనికి విక్రమార్కుని భజావంగ రమ్మని పల్లునంత వై
శ్వనరుమీఁద నెయ్యెలుకుచందము గానఁగనెయ్యె నయ్యెడన్. ౧౧౮
- గీ. వెట్టిజోగిఁ జూపి విక్రమార్కుం డని, వెఱపువెట్టి విష్టునిఁగవలదు
మీనృపాలకుండు తా నె రాజౌనేని, నిటకువచ్చి బ్రతికి యేగు మనుఁడు.
- క. మీరుం బాలియక పొం డని, వీరుండై కలిక నంత వీరుం దమయు
ర్వీరమణునకుం జెప్పఁగ, వైరం బిఁకఁ బుట్టు ననుచు వచ్చిరి మగుడన్.
- ప. అంతకుము న్నొకదినాధికవర్ష యగు కన్యకకుం బుట్టినవాని సరయం బో
యిన బేతాళుండు నతనియునికి వినిపింపంగ నతని భృత్యులుం జని యో
మహారాజ నీయాజ్ఞతోడంగూడ మమ్ముఁ బాఱఁ ద్రోపించె నబ్బాలుండు బా
లార్థులీలం గ్రాలుచుండు నని చెప్పి *తద్ధీరోక్తు లెఱింగించిన. ౧౧౯
- క. కలఁగియుఁ గలఁగక యాతఁడు, బలములు గొలవంగనేగి పై తాణము ద
వ్వలవిడిసినఁ గొందఱు భృత్యులు ముందఱఁ బాఱిగవనిదూఱిరిపెలుచన్.
- సీ. తూటి తోరణములు ద్రుంపఁగాఁ బ్రజ లెల్ల నడలిన వారిభయఁబు లుడిపి
తండ్రియానాగేంద్రుఁడలఁచితచ్చక్తిఁగృత్రిమహాపములకుఁ బ్రాణములువడసి
కదలుచో నిండ్లు వృక్షంబులుఁ గోటలు జంగమత్వము నొంది సరస నడచె
నొక శాల నెక్కి బాలకుఁ డది యాదిగా శాలివాహనుఁడను సంజ్ఞఁ దాల్చె
సేన లట్లు వెడలి భూనాథుభృత్యులఁ బఱపి మొదలిదండుడై గడంగి
పోరునప్పు డరగములు శేషుపంపున, వచ్చి విక్రమార్కువారి నడఁచె. ౧౨౩
- మ. తననైన్యంబులు ఘోరసర్పవిషనిర్దగ్ధంబు లైన న్ననం
బునఁ జింతించి యతండు వాసుకి మహాభోగేంద్రు సేవించి యా
తనిచేత న్నుధఁ దెచ్చి సేనలకుఁ జైతన్యంబు రప్పింతు నే
నని యేగెన్ని జభృత్యరక్షణగుణాయత్తుడు మఁథాధికిన్. ౧౨౪
- క. ఆమఁదరగిరితటమున, భూమి సుండు భక్తినిష్ఠ భుజగేంద్రకుల
స్వామికిఁ దిడమొనరింపఁగ, నామహానీయుఁడు ప్రసన్నుడై వేడు మనన్.

- క. సీరూపం బమ్మతోద్భవ, కారణ మటుగాన నీవె కర్తవు నాసే
నారక్షణమునకు సుధా, పూరిత మగుకలశ మిచ్చి పుచ్చు మహింద్రా.
- చ. అని ప్రణమిల్లిన స్ఫటికులాధిపుఁ డయ్యమృతంబు కుండలో
నినిచి ప్రియంబుతో నొసఁగి నీనిక నేగుము నాపుడు వ్రయం
బునఁ దరుతల్లి దాన్యము విముక్తము సేయ సుధారసంబు నే
ర్పనఁ గొని వచ్చువక్షిపతిపోలికతో నృపుఁ డేగుదేరఁగాఁ. ౧౨౭
- ఉ. దీప్తముఖప్రసన్నుతు లతిప్రమదప్రకృతిప్రశస్తలో
కప్రియవాదు లప్రకటకార్యులు సుప్రభలందు సూర్యచం
ద్రప్రతిమాను లప్రతిహతప్రతిభాగతి నప్రమేయులౌ
విప్రకుమారు లంతఁ బృథివీపతిఁ జేరి నుతిప్రసీనులై. ౧౨౮
- సీ. శివుఁ డిచ్చ మెచ్చి యిచ్చిన దివ్యఫలముఁ గారుణ్యంబుతోఁ గుష్ఠరోగి కిచ్చి
యవధూతుఁ డిచ్చిన యాసిగ్ధలింగంబు నాహార మడిగిన యతని కిచ్చి
కంబ మెక్కిననాఁడు కమలాఘ్రం డిచ్చిన కుండలంబులు యాచకునకు నిచ్చి
యసురేంద్రుఁ డిచ్చిన రసరసాయనములు కలహించునిద్ద అధులకు నిచ్చి
నయముతోఁ ద్రికాలనాథుఁ డిచ్చినబొంత, యాదిగాఁగ రాచపేద కిచ్చి
వీరవిక్రమార్చ ధారుణిఁ జరియించు, పారిజాత మనఁగఁ బరఁగి తీవు.
- క. ఫేచరపతిశిబికర్ణద, ధీచుల నినుఁ బోల్పరాదు దీచుల కర్థం
బేచోట నిచ్చి రుర్విని, నీచాగము సర్వవస్తునివహము గాదే. ౧౩౦
- క. అర్థం బన్యల నడిగిన, యథులు వృథులును గడు నిరథులు నట యౌ
పార్థివ నినుఁ బ్రార్థించిన, యథులు సాధులుఁ గృతార్థు లధికసమర్థుల్.
- మ. అనుచుఁ బెక్కువిధంబులం బొడఁగా నాబాలవిప్రద్రవ్యం
బును వారించుచు నింత యేల హృదయాంభోజంబులో నున్న సా
ర్థన మీకే మది వేడుఁ డిత్తు ననినకా ధాత్రీశ్వరా నీవు ద
ప్పనిరాజేంద్రుఁడ వేని యాయమృతకుంభంబిమ్ము మాకింపగుణ. ౧౩౧
- క. అనుచు న్వాళాయఁబుగఁ, దను కేఁడిన మనములోనఁ దల్లఱపడ* కే
మనవచ్చు మీరు నావ, ర్తనమెఱుఁగుదు రెవ్వరోక్తా దైవతమూర్తుల్.
- క. తెలిసెద నని నృపుఁడావి, పుల సఁబోధించి యచటఁ బాంకకుఁ డధిశో
జ్యోతిము లగునర్థిరూపం, బులమీ రెవ్వరు సమస్తముం జెప్పఁ డనక.

వటుతర బ్రహ్మాండ భాండోదరుండవు కలుషాంధకారభాస్వరుండ వనుచు
 నిన్నెంత సేవించు నీమహత్త్వం బెన్న నే నెంతవాడను నిగమవేద్య
 యాదిమ బ్రహ్మవు నీదయ నామీద నేదయా భక్తవినోద మీఁదఁ
 గాదులే పార్వతీగంగాసతులవాదు లాలించుచును మది జాలిఁ జెంది
 మఱచితివా లేకయిఁక నైనమనసునుంచి, కాచిరక్షించుకృపయుంచినన్నతండ్రి-
 మత్స్యకచ్ఛపకిటిమనుజసింహాకృతి వామనజమదగ్నిరామరామ
 హరిబాద్ధకత్తిరీతులతోడ భూమిని సాధుల రక్షింప జనన మొంది
 సోమక(మందరపేమా)క్షతదనుజబలిరాజరావణబలుల దనుజ
 కాంతులఁ దులువలఁ గడతేర్చి నట్టి శ్రీకాంతునంచితముగ ఘటనసేయ
 నెవ్వరికిఁదీరునీధైర్యమెంచఁదఱమె, శేష భాషాపతులకైనసిద్ధముగను,మ-
 చంద్రశేఖర నీదుచరణకంజములను సేవింపఁగాలేనిచేతు లేల
 కందర్పహర నీదుకమనీయమగుమూర్తిఁ గనుఁగొనఁగాలేనికన్ను లేల
 విబుధసన్నుత నీదువిశ్రుతసత్తీర్తి వినలేని యట్టియాపీను లేల
 త్రిపురాంతకా నీదుదివ్యాలయములకుఁ జనఁగ లేనట్టి యాజన్మమేల
 భక్తిలేకనమర్పించు పత్రియేల, నిత్యమగు... .మదన మదభంగ- ౬౭
 ఘోరసంసారాంధకారంబులోఁ బడి దారిఁ గానక నీవె దరి యటంచు
 నన్నియన్నాడను నను విడనాడకు దీనులపాలిటి దేవుఁ డనుచు
 నిఁతఁజేడినఁగాని యేమనిపలుకవో యింత నిర్దయనీకు నేలపుట్టెఁ
 జుట్ట మెవ్వరులేక గట్టుపై నెలకొని చట్టుపట్టినినేలి నట్టివిధము
 గాకయుండిన నీకిట్టికఠినచిత్త, మేమికతమునఁ గలుగునో యిందుమాళి,మ-
 తరణివంశంబున దశరథగర్భాబ్ధి పూర్ణచంద్రుం డని పుడమి వెలసి
 కాశికుయాగంబుఁ గరుణతో రక్షించి పదరజమున రాతిఁ బడఁతిఁజేసి
 దండధరారికోదండంబు ఖండించి ధరణితనూజ నుద్వాహమయ్యుఁ
 బరశురాముని శౌర్యపటిమ లీనముచేసి తనపురికేతెంచి తండ్రివనుప
 ననుజజనకజలతోరాముఁడడవికరిగెఁ,గారణంబెంతవాడికిఁగడపవశమె,మ-
 శ్రీవిష్ణుపాదరాజీవసేవాస్త్రీ బంధుసంరక్షణప్రబలయ్యున్
 తారతమ్యజ్ఞానధౌరేయతారూఢి నిరతాన్నదానమానితనిరూఢి
 సంగీతసాహిత్య సరసజ్ఞతారీతి విదురోపమానసవీనసీతి
 నలజయంతాదుల నదలింపఁగలమూర్తి కర్ణశిబీంద్రులకరణి కీర్తి

కలుగవలసినవారలునులువారి, దలంచుచుందురుబుధులెందుధన్యులనుచు
 మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామలింగ.
 నానకర్ణుండని ధరఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కి కులము సూతుఁ డటంచుఁ గొదవగాంచెఁ
 గదనార్జునుం డని కడుఁ బ్రకాశమునొంది పేడి యైకొన్నాళ్లు వీడఁబడియె
 దబ్బుటలాడని ధర్మనందనునకు గజమునెపంబునఁ గలిగె నింద
 విలువిద్యనేర్చున వీరుఁడై వెలసిన పరశురాముఁడు భీష్ముబారి నొదిఁగె
 సకలలక్షణములయందు సమతఃజెంద, నెంతవారికిఁ దీరును నీకుఁదక్త, మ-
 పలుమాటు వేడినఁ బలుకకున్నా వదె కోపమా నామిఁదఁ గొదవలేమి
 తల్లి దండ్రీయు దాత దైవంబు నీవని మది నెంచియున్నాఁడ మఱపులేక
 నేఁజేయుతపమును నిత్యకృత్యంబులు నీకుసనుర్పింతు నిశ్చయముగ
 గోరినవారికిఁ గొంగుపసిడివై దయచేయుదాతని తలఁచినాఁడ
 నింక నామిఁదనేరములెంచి తేని, దోషమనిచూడనిన్ను నేదూఱుకొందు, మ-
 గరళంబు ఘోరమై కార్చిచ్చుపీధమునఁ బటునటజ్వాలికాప్రభలతోడఁ
 బ్రళయకాలానలబాడ బాగ్నులరీతి మాఁడుచునున్నది మాన్పరాదు
 ఘనవిషజ్వాలలఁ గ్రక్తుచు జగములఁ గాల్చుఁగఁదొడఁగెను గ్రమముదప్పి
 రక్షించు రక్షించు రాజశేఖర యను సమరగణములకు నభయమొసఁగి
 బాలకృష్ణుఁడు వెన్నచేపట్టనటులఁ, బట్టి విషమునున్మింగినభవుఁడవీవె, మ-
 పరమేశ్వరా యని భక్తితోఁ దలఁచిన భాగీరథీన్నానఘలము గలుగు
 సాంబశివా యని సన్నతిఁ జేసినఁ బరఁగఁ గృష్ణాన్నానఘలము గలుగు
 ఫాలనేత్ర యటంచు భజన చేసినఁ దుంగభద్రానదీన్నానఘలము గలుగు
 శివశివా యనుచునుఁ జింతనచేసిన మణికర్ణికాన్నానమహిమ గలుగు
 సకలతీర్థంబులునుసీవెసాంబమూర్తి, యెఱుకగలిగినవారలకిదియెనిజము, మ-
 లతిలోభికి నొసంగు సత్యంతభాగ్యంబు దాతకు లేమిడిఁ దగనొసంగు
 ధనవంతునకును సంతాన మొసంగక యతిరిక్తునకుఁ బెక్కుసుతుల నొసంగు
 సరయధర్మాత్మున కల్పాయువు నొసంగుఁ గష్టజీవునకుఁ దీర్ఘాయు వొసంగుఁ
 బందకుఁ జక్తని పణఁతి నొసంగును రూపవంతునకుఁ గురూపి నొసంగుఁ
 గర్భమే యన్నివిధములకలుగఁజేయు, ననుభవంపక తీటునేయజునికైన, మ-
 ణంద్రకీలాద్రిని నింద్రతనూజుఁడు నాహరనిద్రలయాశ లుడిగి
 యేకాగ్రచిత్తుఁడై యేకపాదంబున నిలిచి సమ్యజ్ఞానస్థ మెఱయఁ

దపమాచరించిన ధైర్యంబునకు మెచ్చి దయకుఁ బాత్రుం డని తలఁచి నీదు
 భక్తులలోఁ బ్రియభక్తుఁ డటంచునుఁ బరమపత్తరుణతోఁ బాఠునకును
 సఖలశత్రుభయంకర మయినయట్టి, దివ్యబాణంబు నొసంగినదేవుఁడీవె,ను-
 ధర్మంబుఁ దప్పక ద్రవ్యమార్జించుచు నాశ్రితులను బోచునతఁడు రాజు
 వలినవానిని నేవేళనైనను వంచనసేయనివాఁడు మంత్రి
 యాయోధనంబున నత్యంత ధీరుఁడై యగులతోఁ బోరాడునతఁడు భటుఁడు
 కలిగినంతటిలోనఁ గపరి పోఁద్రోలక యాతివ్య మొసంగినయతఁడు దాత
 ధర్మమునుసత్యమునుశౌర్యదానములును, గలుగు వారలుధన్యులుకలియుగమున-
 ఆత్మజ్ఞుఁ డౌటకు నాచారమే సాక్షి కులవంతుఁ డగుటకు గుణము సాక్షి
 ధర్మాత్ముఁ డౌటకు దాన మిచ్చుటే సాక్షి మంత్రగాఁడౌటకు మహిమ సాక్షి
 యఖిలంబు తానౌట కానందమే సాక్షి భక్తికలందుకు భజన సాక్షి
 శ్రీమంతుఁ డౌటకు శృంగారమే సాక్షి కరుణాత్మనకు సాత్త్వికంబు సాక్షి
 గురుకటాక్షుఁబుకలుగుటగుఱియె సాక్షి, సకలభూతంబులకునీవెనర్వసాక్షి, మ-
 ఞ్చండనోద్దండకోదండపాండితి మును పరశురాముడు నీపాటివాఁడు
 దుష్టరాక్షసకోటి దురములో ఖండింప భరతాగ్రజుండు నీవగిదివాఁడు
 భక్తసంఘమునకు భాగ్యమొసంగను శ్రీకృష్ణుఁ డొకఁడు నీచెలుపువాఁడు
 మోక్షపదం బిచ్చి ముదముతో రక్షింప నారాయణుఁడు నీదునడకవాఁడు
 ఎన్ని విధములఁజూడమీకిరువురకును, సమముగానిమఱెవ్వరుసాటిరారు, మ-
 ల్లజ్ఞానజాడ్యంబు నణఁగింపఁగాఁ బూర్ణ చంద్రోదయంబు నీచరణభక్తి
 కామాదికోగ్రసంఘములను బోఁద్రోల జీవహృపతి నీచునేవ భురిని
 బ్రహ్మతీవైత్యవికారబాధల నిరసింపఁ జంతామణియె నీచుచేత లవనిఁ
 బామరభ్రాంతిచేఁ బరఁగు రుగ్ధత మాన్పు లోహంబు నీఖ్యాతి లోకులకును
 నటులుగాకున్నభవరోగహరుఁడవనుచు, నవనిలో న్నెల్లభిధానముమరెనీకు
 మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియేకామ్రలింగ. ౩౦
 పది నెలలో రాతిరివగలును రాక్షసవనితలతో నీత వనటఁ గుందె
 విరటుమందిరమున వెలఁదులసన్నిధి ద్రౌపది యొకయేఁడు దానియయ్యె
 సతదీపులునునేలు సార్యభౌమునిభార్య కలహకంటకియింట గాసిఁజెందె
 దమయంతి కాసలో ధవునిఁగానఁగలేక యలసట చెందెను నవనిలోనఁ
 గాలగతి యెంతవారికిఁ గడఘవశమె, కమలజనకైనఁ దీటదు కష్టపడక, మద-

శాస్త్రంబు తెన్నైనఁ జనువఁగావచ్చును సకలవ్రతంబులు సలుపవచ్చు
మంత్రతంత్రంబుల మహిమ చూపఁగవచ్చు నద్వైతుల మటంచు ననఁగవచ్చు
సంసారమును బాసి సన్న్యసింపఁగ వచ్చుఁ దీర్థయాత్రలకునుఁ దిరుగవచ్చు
సంగీతసాహిత్యజాతు లెఱుఁగవచ్చు దేవాలయంబులఁ దిరుగవచ్చు
జననమరణములును లేనిచదువు చదివి, నిన్నుఁ జొందెడితత్త్వంబు నేర్చుటరుదు -

నీచేతిఖడ్గంబు నిఖిలఁ దోషసమాజభూధరంబులకు దంభోళిధార
నీచేతిశూలంబు నిలిచి నిన్నెదిరించు నరిగజసమితికి నంకుశంబు
నీచేతిబాణముల్ నిష్కరప్రతిపక్ష మేఘుపంక్తికిని సమీరణంబు
నీచేతిపాశంబు నిబిడశాస్త్రవగాజతామిప్రపంక్తికిఁ దపనకాంతి
యనుచుజగముల వెలయునీయాముధములు, చినుతి సేయుదునిరతంబు వేడుకలర -

పటహాభేరిధ క్షప్తణవశంఖారావగజబృంహితములకుఁ గలఁకపడక
శింజినీటంకారసింహనాదములకు మారుల హేషలకును నదరిపడక
ప్రళయకాలానిలప్రభలతోఁ బుత్తెంచు శరపరంపరలకు శంకపడక
చటుల హేతివ్రాతసంఘట్టనోద్భవశిఖికీలకు మదిఁ జిక్కుపడక
పరుల నెదిరించి ధీరులై పగరనణఁచు, వారి రణశూరులందురు వసుధలోన -

గిరిజామనోహర గీర్వాణవందిత వేదవేద్య మహేశ విశ్వరూప
విన్నప మ్మృత్యుతీ విను మహాదేవ నే నత్యంతదీనుండ నల్పమతిని
నార్తుండ నపరాధి నధికపామరుండను శాంతిహీనుండ మహాచపలమతిని
నీపాదములె చాల నెఱనమ్మి నిరతంబుఁ బగలును రాతిరి భజనసేతు
నిన్నె గాని మఱెవ్వరి నెఱుఁగ నింకఁ, గొదవ లెంచిన నీపెద్దకొడుకుతోడ -

చతురుపాయంబుల జరుగువాఁడ నియోగి పరసతీవిముఖుఁడే పరమయోగి
కలిగి భుజింపనికష్టాత్తుండే రోగి కలకొద్దియొసఁగినఘనుండ త్యాగి
సంగవిరహితుఁడౌ సాత్త్వికుండ విరాగి యత్యంతసుఖుండగునతఁడ భోగి
పుణ్యంబులెలియనిపురుషాధముఁ డెఱుఁగిమాయ వేషధరుండమహినిజోగి
యనుచుభువినీతిశాస్త్రంబులాడుచుండు, విజితరిపుయాధకాశికావిశ్వనాథ -

పెద్దకుమారుని పెండ్లిసేయఁగఁగోరి కన్యకార్థము నెందుఁ గదలినావొ
జైరపునకుఁ గట్టుబట్ట లేనందునఁ గడువడి ధనదునికడకుఁ జనితొ
తనువందు నొకరిని దలమీఁద నొకరిని మోయ లేకెచ్చట ముడిఁగినావొ

భస్మాసురునిబారిఁ బడలేక పరుగెత్తి యలసియేములను నణఁగినావా
 లేకయుండినఁ బిలిచిన రాకయున్న, కారణం బేమి భక్తులకడకుసీపు, మద-
 సతతంబు సీపాదసరసీరుహములకు సద్భక్తితోఁ బూజఁ జల్పుటకును
 నిరతంబు సీఘ్రాననిష్ఠతాసుజనుల సాంగత్యమునఁ బ్రోదిసల్పుటకును
 సకలభూతంబుల సమతవహించెడి తత్త్వంబుచదిలోనఁ (దగులుటకును)
 చయచునిదబ్బిటలాడక మోక్షంబు గనియెడి ముచ్చటకును
 నాదుమదిలోన నెవ్వఁడు నాటియుండు, నటులఁగోరుచునిన్ను నేనాశ్రయింతు-
 బాణాసురుండు సీభక్తుఁ డటందురు మూర్ఖుఁడై మిము జన్యమునకుఁ బిల్చె
 దశకంధరుఁడు సీదుదాసుఁ డటందురు కైలాస మగలించె గర్వమునను
 భస్మాసురుఁడు బహుభక్తుఁ డటందురు వానిద్రోహం బెన్న వశముగాదు
 అరయఘంటాకర్ణుఁ డతిశిష్యుఁడందురు సీఘ్రాచమే లేదు నిశ్చయముగ
 వారివలె నన్నుఁజూడఁగ వలచు దేవ, యనవరాధిని దీనుడ నతివిమతిని-
 పొన్నాశ మన్నాశ పెణ్ణాశ వీడిన యోగీంధ్రుఁడందు రీయుర్విలోన
 నియతి యాచారంబు నిశ్చలచిత్తంబు గల్గివెలయువాఁడు ఘనుఁడు భువిని
 సత్త్వము దానంబు సాత్త్వికములు గల్గు పురుషుఁడు ధన్యుఁడు భూమిలోనఁ
 బరమభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యసంపన్న సుజ్ఞాని యందురు సూరిజనులు
 అశనవసనార్థులై తత్త్వమరయలేక, భేషజంబులఁ జెందినఁ బెద్ద లనరు-
 సకలచరాచరసంఘంబు నిర్దింపఁ గమలసంభవుఁ డధికారి యంధ్రు
 సకలలోకంబుల సంతక్షణము సేయ నాదినారాయణుఁ డాధ్యుఁ డంధ్రు
 ప్రళయకాలంబున బ్రహ్మాండములనెల్ల రూపడంచుటకును రుద్రుఁడంధ్రు
 పుట్టింప రక్షింపఁ బూడవడంచుటకును ముగ్గురుమూర్తులమూల మగుచు
 నబ్జజుఁడు నబ్జనేత్రుండు నబ్జధరుఁడు, నరయ సీవని వలుకుదు రార్యులెల్ల-
 సద్వంశమునఁ బుట్టి జాలరి యన్నడి దాతయై తగు వానితాతపేరు
 ధరమిఁదియాశను దల్లితోడునజంపి ధర్మాత్తుఁ డగువాని తాతపేరు
 దనుజకామిని నేల ననుజరక్తము గ్రోలి తగధీరుఁ డగువానితాతపేరు
 వినువాఁకకొమరుని సునిశితాశుగముల ధరణిఁ గూల్చినవానితాతపేరు
 నక్షరద్వయమభిధానమగయనాక తె, తనయు లేకొదరులుభువిఁదద్యముగను-
 కదనంబు భోగిసీసదనంబు మదిలోన సమముగాఁ జూచును శౌర్యశాలి
 సింగాణివ్రేటులు చెలిగోటిమీటులు సమముగాఁ జూచును శౌర్యశాలి

సాదులపోటులు (సకియపూత్రే)టులు సమముగాఁ జూచును శౌర్యశాలి

* * * * *

వీరశృంగారసములు వీరవరుఁడు, సమముగాఁజూచునునులోసంతతమును
మదనమదభంగమహితక్షమాశతాంగ, కరధృతకురంగకంచియే కామ్రలింగ.

భక్తజనంబులు భయపడవలె నని దందశూకంబులఁ దాల్చినావా

దీనులు కనుఁగొని దిగులొందవలె నని పునుకలదండలు పూనినావా

యశనము భృత్యులు నడుగుదురో యని త్వేషంబు ప్రీతి భుజించినావా

వసన మౌశ్రితులు కావలె నందురో యని కరటిచర్తము మేనఁ గప్పినావా

యెన్నిమూయలు వన్నిన నిన్నువిడువ

నీదుపదకంజములె సాక్షి నిశ్చయముగ

మదనమదభంగ మహితక్షమాశతాంగ

కరధృతకురంగ కంచియే కామ్రలింగ.

సమోదాతనామ సంవత్సర జ్యేష్ఠ శు ౧౩ రోజున

నందికొండ వెంకటరామన్నవ్రాసిన ప్రతి.

(దత్తమండలములలో సంపాదించఁబడినది)

౨-తిరుమల శ్రీ వేంకటేశతకము.

భుజిమెల్ల భగవచ్చాస్త్రి.

—1 రేఫప్రాసకందపద్యములు 1—

సిరి యరమున మెఱయఁగ నరి, దరములు కరముల ధరించి దయచే జగముం

బరిపాలించుచు నుంటివి, తిరుమల శ్రీవేంకటేశ ! త్రిదశాధీశా ! ౧

దరదరవిందవిలోచన ! స్ఫురదందుసమానవదన ! సురవందిత ! నుం

దర ! కుందరదన ! మామం,దిర తిరుమలవేంకటేశ ! త్రిదశాధీశా ! ౨

తరుణారణచరణా ! భవ,తరణా ! భయహరణ ! గోత్రధర ! కరుణాబ్ధీ !

శరణాగతు ననుఁ బ్రోవుము, తిరుమల- 3

సరసకవిత్యచమత్కృతి, నురులక్షణసరణి నెఱుఁగ నూఱక కృతినీ

కరుణ నొనరింతుఁ గొను మో, తిరుమల- ౪

కరణంబులు ముక్తికలం,కరణంబులు ఫణికి భద్రకరణము లగు నీ

చరణంబులు మదిఁ దలఁచెదఁ, దిరుమల- ౫

శరణాగతజనపోషా ! సురుచిరమృదుసత్యభాష ! నుందరవేషా !

సురవరహృత్సంతోషా ! తిరుమల- ౬

నిరుపమగరుడతురంగా ! పరమమునీంద్రాఘసంగ ! భవభయభంగా !

నిరవధికరుణాపాంగా ! తిరుమల- ౭

ఉరగాధిపమృదుతల్పా ! కరుణాకర భక్తకల్ప ! కమలాకల్పా !

భరితాబ్జజాండకల్పా ! తిరుమల- ౮

కరివరు మొఱువని బిరబిర, నరిగి దయం బ్రోచినాఁడ వని వేడితి నా

మొఱువినరాదా నరహరి ! తిరుమల- ౯

కరి యేమి కట్న మిచ్చెను ? బరికింపఁగ శబరి యేమి భాగ్య మొసంగె ?

ధర వారిఁ బ్రోవలేదా ? తిరుమల- ౧౦

నిఱుపేదల రక్షింపఁగ, మఱువైన నిఁ కెవ్వ రిలను. మఱి దిక్తయయో ?

శరణాగతవత్సల ! హరి ! తిరుమల- ౧౧

నిరుపమసంపద లిష్పడు, కురిపింపు మటంచు నిన్నుఁ గోరఁగ లేజేఁ

తిరమగుముక్తిని వేడితిఁ, దిరుమల- ౧౨

శరణాగతు ననుఁ బ్రోవఁగఁ, నొరు లెవ్వరు సములు నీకు నుపమింపఁగ ? నో

కరుణాబ్ధి ! భక్తవత్సల ! తిరుమల- ౧౩

- పురుషోత్తమ ! నాఁన్నప, మరమరసేయక గ్రహింపు మతికృపవెలయన్
త్వర నవవర్గ మొసంగుము, తిరుమల- ౧౪
- లరయఁగ నైహిక మతిమ, స్తరదుఃఖప్రదము గాన దయచే భవమున్
మఱిసొందింపక స్తోమ, తిరుమల- ౧౫
- నరతిర్యగాదియోనుల, మఱిమఱి ధరఁబుట్టి గిట్టి మఱవనిభ్రమచే
దరిఁగానని ననుఁగావవె, తిరుమల- ౧౬
- సరసీరుహలోచన ! నిను, మఱవక భజించువారు మహి మ్ముక్తిని గొం
దురు గాన భక్తి నొసంగుము, తిరుమల- ౧౭
- పరమేశ్వర ! తొలిమేనుల, మఱచి నినుం దలఁపకున్న మహిఁబుట్టఁ దగ్గఁ
వెఱవేల యిపుడు దలఁపఁగఁ, దిరుమల- ౧౮
- కొఱమాలినవిషయంబుల, మరగి నిను భజింపకున్న మతి హీనుఁడనై
పొరలితి బహుజన్మంబులఁ, దిరుమల- ౧౯
- దురితము లొనరించుతఱిగ, వరపుణ్యక్రియలు మాని వ్రదించునెడగ్
వెఱవని మహాపరాధిని, తిరుమల- ౨౦
- వరద ! భవాంభోనిధి సం, తరణము యుష్మత్తటాక్షతరణిని గాకగ్
తరమె యుపాయాంతరములఁ, దిరుమల- ౨౧
- ధరలోనలేరు సీసము, లరయఁగాఁగలరె యధికు ? లంబుజనాభా !
పరులెవ్వరు రక్షకులికఁ, దిరుమల- ౨౨
- పరులయెడ దయయు నుపకృతి, పరహితము నృమము సత్యభాషణము లొగిగ్
నెరపని దురితాత్మఁడనేఁ, దిరుమల- ౨౩
- ధరలోననెల్ల యోనులఁ, బారిఁ బుట్టుట చచ్చుటయును బుద్ధిఁ దలఁపఁగగ్
మురిసివిలజ్జఁడనైతిని, దిరుమల- ౨౪
- లరయక గతజన్మపరం, పరలందుఁ గళత్రపుత్రబాధుగృహాళిగ్
దిరమెపు డని బ్రమసితి మదిఁ, దిరుమల- ౨౫
- అరుదెంచి తెచటనుండియు, యరిగెద నేవంకకొక్తై యదిదెలియక సం
సరణభ్రాంతిని జక్తితిఁ, దిరుమల- ౨౬
- కొఱగాని బ్రదుకునకు మది, మురియుచు ఘనగర్వమదవిమోహంబున స
త్పురుషులనవమానించితిఁ, దిరుమల- ౨౭
- ధరమదిరాపేక్షునిగతి, నురుభవదుఃఖానుభవము నొందుచునురలగ్
నెఱి భవయత్నముఁ జేసెదఁ, దిరుమల- ౨౮

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పితాపురము మహారాజా వారు. పరిషత్తు జి లు.
శ్రీ. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.
శ్రీరాజీ వత్సనాయ వేంకట సుబ్బయ్యమ్మజగపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణిగారు.
శ్రీ. శ్రీబాబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తార్థనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిశోంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు

రావుసాహెబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ , బి. ఎల్. టి. (Ph. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీ తిరురాన వేంకటసుబ్బారావు ప్రసాదరావు దొరగారు

శ్రీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్శా వేంకటశివరామరామగారు, బి. ఏ , బి. ఎల్.

అశక్తి వేంకటాచార్యులుగారు.

కేశవపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటగారుశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు

PYDA VENKATACHELAPATI TELUGU MANUSCRIPT

PRINT FUND SERIES No. 1.

నాంబోపాఖ్యానము.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యల్లుడగు

అభయరామరాజునకుఁ బెద్దతండ్రిమనుమడగు

రంగప్పరాజకవి రచించినది.

వసుచరిత్ర కథాపూర్ణోదయములకంటెఁ బూర్వప్రబంధము.

చిత్రశేషలకు నిలయము. అత్యద్భుతవర్ణనలగు. స్వభావోక్తులకు నిధి.

నిర్దుష్టమైనది.

కథ- శ్రీకృష్ణజాంబవతుల తనయుడగు శాంబునకును

దుర్యోధనునిపుత్రియగు లక్ష్మణకును వివాహము.

రాజకవిత్యము, ప్రబంధరాజము.

భాషాభిమానులెల్లరుఁ జదువఁదగినది.

రాయల్ 186 పుటలు- అయిదాశ్వాసములు.

పోస్తువ్యయముగాక- వెల రు 1—0—0 మాత్రమే.

మొరకుచోటు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు- కాకినాడ.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము. ౨౧	{ ఆంగీరసనామనవత్సరము. మాఘషాల్మనమాసములు. }	సంచిక ౬.
-------------	---	----------

కా కి నా డ :

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచేఁ బరిషత్పత్రికార్యాలయమునఁ
ప్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౫-౦.

1933.

విషయసూచిక

1. ఎదురుకోలు	౨౦౧-౨౦౪
తి. ప. నారాయణస్వామిగారు			
2. అభిజ్ఞానశాకుంతలము	౨౦౫-౨౦౭
బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.			
3. కొన్ని గ్రంథాంతపద్యములు	౨౦౮
4. శాంతయెవరికూఁతుగు	౨౦౯-౨౧౧
తులసి లక్ష్మీనారాయణమూర్తిగారు.			
5. గ్రంథస్వీకారము	౨౧౨-౨౧౪
6. హంసపదేశము	౨౧౫-౨౨౬
కోడూరు దక్షిణామూర్తిశ్రీగారు			
7. ఆర్తరత్నమణి	౨౨౮-౨౩౧
వడ్డాది సుబ్బారాయణుగారు.			

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౧. } ఆంగీరసనామసంవత్సరము. } సంచిక ౬.

ఎదురుకోలు.

తి. ప. నారాయణస్వామిగారు, రుసింగి అగ్రహారము.

శా. పంప న్బాసి తలఁపుచి నతన పున్బాపన నేర్పిదాఁ
టింపం జాలుపు తేర్ల మన్నియని బాట్టె ల్వచ్చుట ల్లాంచి యా
సాంపున్లుత్తుకకొమ్మ టెంకిమగఁ డచ్చో వచ్చునవ్వారి గు
ర్తింప నైమైరకూన మేటియని యర్తిం బిల్చి తానిట్లనుక. ౧

క. అనుమఁడ వినుమనుమఁడ ని, న్నెనయఁగలదంట పుడమి నెనఁగునె కడిమిన్
గొనమునఁదెలివిడిచే వి, న్ననువున నెనరుననుమెలపునను మాలిమిచేక. ౨

చ. మనమలపొంతల నిరుగు మానిసుల న్ననుఁ గొంటి వారలే
వనిఁగొని వాల్తెకంబులకుఁ బట్టగుకానకు రాఁగతంబా మా
యునికి యెఱింగి వేగనులయకరిబొట్టియఁ డంపఁ దెంపునక
మనలను వ్రేల్చిడిం గలన మార్చొనరారుగదా తలంపుమా. ౩

ఉ. నిక్తపుజోగు లన్నకరణి న్నలపోయద వన్నఁ దూపులు
న్జక్తనిసింగిణు ల్లరకసంబులు నూనఁగ నేల నేలతోం
డ్లక్తట వీరలంచనఁ గఱా వలిపమ్మల నేది యెండకుం
డక్తుచు నేల నారలు జడల్లడుదాల్చుచుఁ గాననుండఁగక. ౪

- క. ఏకతమున నేకతమున, నీకానకు రాఁగతంబా? యేఁడైత నెవనిం
జీకాకునొందఁజేయుదు, రో కాకెవ్వానిమనుతురో కనుఁగొనెదే? ౧
- ఉ. మారుతురై నచోఁ బిలుకుమార్పుము నెయ్యరకాఁ దలంచుచోఁ
గూరిమిమీఱ మన్ననలకు స్తుతిగా నొనరించి వారలన్
గారవమొప్పు బందుగులుగా మనఁగమును జేర్పు దాయమం
దారపుగాడ్పవోదువు కదా! యసగా నిను గెల్వ నేరికిన్. ౨
- క. వారలపూన్తియుఁ గర్జము, నేరుపును న్లావు నెఱిఁగి నేటుగ మమ్ముం
జేరుదురో సూడుగమిం, జేరుదురో తెలియు నుపమచేయుదె? యనఁగన్. ౩
- సీ. మంటకంట నెసంగు దంటక నేర్పరింటి సరు తెదఁ దఱచుగా నిరవుకొల్పి
నలువబాబాలవెన్నెలనెన్నఁదగు వన్నెనలరుమేనను బూది కలపమలఁది
కెంపుపన్నియ నింపు నింపుపెన్నెరుల నాజడఁజూల్చెముగ నెఱిసడుమఁ జుట్టి
బలుకాన నలరు జోగులబాగు గనుపట్ట మొలనిండ జేగురు వలువఁ జుట్టి
- గీ. వలుదసారబుట్టు నొక కేల నలుపుమెఱయు
లాఁత మొక కేలఁ జేకొని లాఁతి నెఱుంగ
నట్టి నిక్తపుబాసవాల్చిట్ల యనఁగ
దనరు వేసమ్మఁగొనె నీటితాతకూన. ౪
- మ. తనదా వాలక మిట్టులేర్పఱిచి వాఁతన్బ్రాతపల్లు ట్పెరల్
వినఁగాఁ బల్లుచు గట్టుడిగి యటవన్ వేవచ్చి చెంగల్వరా
యనిసంగాతికొలంపుదివ్వయలచాయజేరి కేల్చొచ్చి వి
న్ననుపుస్తీమగు నీదిచూలి కడు నెయ్యంబొప్పు దా నిట్లనున్. ౫
- కా. సామీ ! మూఁడుజగమ్ము లేఁడైత గడించంబాలి యేపాదు మీ
రేమన్నీనికడిదిపున్నెముల నెంతేవేళ్లఁ బండింపఁగా
నీమాఱి న్నిడిమాసులై పుడమిపై నింపొందుచున్నారొకో?
మీమాతల్లియుఁ దండ్రి యెవ్వరకొ? నెమ్మిన్నాకు వినింతురే? ౬
- ఉ. చెందొసూడుతేదొలర చెల్విన నల్విన మీఱు మీరలే
కందువనుందు రేదొసఁగు గల్గుటనో వినుటెంకిఁబాసి యీ
చందపుబొందుల న్నలలచక్కి మెలంగెడు వేల్పులొక్కొ? మీ
చందము వీరదోయి కరుసంబుగ నింబుగ నానతిత్తురే. ౭

ఉ. ఆగడ మెద్దియేని గని యాటనియారసమొప్పు సిల్లులన్
దోగంగ నిట్లు కానలకుఁ ద్రోచెనొ మీయెకిమిఁడు; తేకనే
యిగడకై మెకంబులకు నిల్లయి పెల్లుగ బీతుగొల్పుచున్
జేగయడంచు కానలకుఁ జేరంగఁ రాఁ గతమయ్యెఁ దెల్పుఁడా. ౧౨

క. ఒడిమెలకునొడిమెలగుమి, యొడఘటరవణములఁబాసి యుండియుఁదేజన్
వికున వదేతమున మీ, యొడఘటలఁ గైసేయఁ దలఁచరోదొరలారా. ౧౩

క. వినువెజ్జ లనంగఁ దగు మి, మ్మనవచ్చునె యర్పదమ్ము లని; మీయెడలం
గనవచ్చు పోడుముల తేండ్లనవచ్చునొ బాసవాలు లని యనఁ దగునో.

క. నడబెడఁగు నొడలియొడుపును, నుడికారపుపారు తొడల నూల్గానుతీరున్
వడిఁ దోఁపఁజేయు మీరీ, పుడమి మనుకఁగల్గు రాచప్రోడ లనంగన్. ౧౪

ఉ. ముత్రిగతానెరావనుల మోసలల న్సలితంపుఁ దమ్మితా
మొత్తపుఁ గూర్పు మాడువుల ముద్దగు నిద్దపు మూలతాలచే
నెత్తగు మేడల ద్విరుగ నిమ్మగు మీనునుమెట్టెదమ్ము లీ
కత్తులవంటి తాలు కడుఁ గాఁడంగ వాడంగఁ జేయఁ బాడియే. ౧౬

మ. జడలు న్నారలుఁ దాల్చికానలనె నిచ్చలే గ్రుమ్మరంగోరు మీ
యెడల న్నానగువిండ్లుఁ బత్తిక లెన్నో తూపులు న్నాంచి నా
యెడఁద న్నందియమాట మీకత లొకింతే సుబ్బుదాఁక న్నిమున్
నుడివాలుంబడ వాలు లంచనెద నన్నుం గూర్చున్నెంపరే. ౧౭

ఉ. దాయలలోనఁ జేరఁడు గదా తొవదాయయనుంగుపట్టి యీ
చాయల రక్తెసల్లిరుగు జాడలఁ గన్గొని వారినొంప నీ
తోయమున న్దొన ల్లటకుఁ దూపులు సింగిణ లొప్పఁగానలన్
డాయఁ దలంచి రొక్కొ చెపుడా కలరూపున నున్నమికతల్. ౧౮

క. ఈనెలవున మీబందుగు, లేని కడుంగూర్చువార లేని యుఁ గలరే
పూనినకర్ణమునకునై, జానగు బాసటచు వెరుకఁ జరువారలొకో. ౧౯

క. నిక్కమిది యేని మీకుం, జక్కునిసంగాతినిందె సమకూర్చెద మా
చక్కి విచ్చేయుదురే, జక్కులకవఁ దెగడు జోగిచదురులారా. ౨౦

మ. కలఁడిగట్టునఁ జెప్పునట్లుగమి లెంకల్లాఁ జొకా యర్చిచే
నలువో వాడను కోతిరాయఁడు దురావస్తబ్బురాకూస యిల్
వెలలింప న్నెల విందుఁ జేసికొని యోలిన్వాలిపై యొంటమి
దొలఁగ న్ద్రోయఁగ బాసటై నిలుచుజోదున్దొరి యేకారుచున్. ౨౧

- చ. గొనములరావు కయ్యముల కున్దగులావరి తాల్మియిక్త నే
టునకుఁ గలంకు దాయలకు డొంకెన నెయ్యరపాలివేల్పుమా
నన నలరారు జక్తవలయంటుకొమారునితోడిచెల్లి మీ
కెనసిన మేల్లిబంగరున కింపగుతావి యెసంగినట్లగున్. ౨౨
- మ. జగముంగంటినిసుంగుతోఁ జెలిమి కిచ్చుంజేయువారేని య
జ్జగజ్జెట్టిఁ డొకలెంకయై తనరి నిచ్చుల్లోడునీడొచ్చు మీ
వగల న్దీర్పగలాఁడు నిక్షమని తేల్పంబూన నేలన్నఁ గ్రో
లగనా పానకమెట్టిదంచు నననేలా? యారగింపొ నెడన్. ౨౩
- క. తెమ్మెరకం దీవడువున, నమ్మికతోఁ బల్లి నెనరు నను నిల్చిన డెం
దమ్ముల నలరారిరి చెందమ్ములరాకొలపుజింకతాల్పులుమిగులన్. ౨౪
- మ. అనుచుం బయ్యెరబొట్టై డాడఁగ బెడంగై నట్టి యామాటలన్
వినుచుం దమ్మిబొజంగువంగనపురేవెల్గెన యాలక్షణుం
డనెఁ దానిట్లని జోగివెన్నెలలరాయా ! నీదుపల్లుల్లుడు
న్వినవందై మదికించె జక్తవలకు న్వే వెల్లురాకన్పలెన్. ౨౫

అభిజ్ఞానశాకుంతలము.

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు-రాయతీర్థము.

క్రిందటిపరిషత్తుచిక్తో బ్ర. శ్రీ. అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలు గారు కాళిదాసుశాకుంతలమునందలి దుర్వాసశ్శాపవృత్తాంతము తక్కినయంకముల స్థితికొఱకును, నిర్వహణయునందు నిరూపింపవలసిన యద్భుతప్రతిపాదనము కొఱకును, వస్త్రాంకమునందలి ప్రవాసనిప్రలంభవర్ణనము కొఱకును మాత్రమగుచున్న దనియు, స్వభావవిషయమున భారతమునందలి శకుంతలాదుచ్ఛంతులే బాగుగఁ జిత్రింపఁబడి రనియు నొకవిషయమును బ్రతిపాదించియున్నారు. దుర్వాసశ్శాపవృత్తాంతాదికము తక్కినయంకములస్థితికి, నద్భుతమునకు, నిప్రలంభవర్ణనమునకు నుపకరించుటలో సందేహములేదు; కాని దానికి ముఖ్యములగు ప్రయోజనము లయ్యుచియే కావనియు రసమును నాయకస్వభావమును బరిపోషించుటయే కవ్యుద్దిష్టము లై యుండవచ్చునేమోయనియు నాయాశయము.

మహాభారతమునందలి శకుంతల కొడుకుం గొని పతికడ కేగి తొల్లింటివృత్తాంతము నెఱుకఁపఱచినను దుష్కంతుఁ డదియెఱింగియు నెఱుంగనివాఁడు పోలె “ఏ నెఱుంగ నిన్ను నైకడిదానవు? మిన్నక యు యనుచింతంబులు పలు కంగానేల? యరుగు ముంబురుహానన యెందుండి వచ్చి తందులకు వడిన్” అని యనుట యుచితము కాఁగలదా? “అన్య లెఱుంగమిఁజేసి లోకాపవాదభీతి నెఱింగియు నితనిని బ్రీతి దప్పి యెఱుంగనంటిని” అనుచననమును బట్టి రాజు కోరియే యసత్యమాడినట్లు వ్యక్తము కాకుండునా? దృశ్యకావ్యమున నట్లు నిబంధించినచో సహృదయు లగుసామాజికులకు రసాస్వాద మేరితిని గలుగఁ గలదో చదువరు లూహించకపోరు. శ్రవ్యవిషయమునఁ గూడ నిట్టియెడ రాజు సభ్యులకెల్లఁ గల తెఱంగు గెఱింగించి వారుచెప్పినట్లు నడుచుటను వివరింపవలసి యున్నది. రాజు స్వభావము నెఱింగిన సభ్యులు తద్వాక్యములను విశ్వసించు కుందురా? సులభము లగుమార్గాంతరము లుండఁగా వానిని విడిచి లోకమున నపవాదము కలుగునేమో యని యనుమానించి దానిని సిద్ధాంతీకరించి తన్ను లముగ నన్వతము లాడి (పిదప) మఱలఁ దనదే తప్పని యొప్పుకొనుట కూడ రాజుస్వభావమును బరిపోషింపఁజాలదేమో! అప్పటికి గౌరవించినను, సత్య

దూరుడును, భీరువు నగురాజు తనయెడఁ బరిపూర్ణ మగుననురాగము చూపు నని శకుంతలమాత్రము నమ్ముటెట్లు?

తపోవనమున వైఖానస వ్రతమున నున్నమునికన్యకలు తక్షిణప్రసంగములకు మాని శృంగారప్రసంగములనే దొరకొనుట యనుచిత మనిశ్రీ శాస్త్రులు గారి యభిప్రాయమైనట్లు తేలుచున్నది. కాని శాకుంతలమును శృంగారరస ప్రధాననాట్యముగఁ జేయఁదలఁచిన కవి శృంగారమును వర్ణింపక తక్షిణవాసిని వర్ణించి యంతటితో నంకమును లేవనెత్తినచో రసాస్వాదము కాని ప్రథమాంక ప్రయోజనము గాని, బీజముగాని మృగ్యములగుసేమో యని నాసందేహము. వనితలకు శృంగారచేష్ట లొకరు మప్పన్వృతలేదు. యావనమే యాపనిని జేయఁగలదు మఱియు నుచితజ్ఞఁ డగుకవి యావనమదోద్రిక్తములగు భావములను జాలవఱకును గప్పిపుచ్చి యెంతటిని సాధ్యముకాకుండునపుడు “కింపున రిమం ప్రేక్ష్య తపోవన విరోధినో వికారస్యగమనీయాఽస్తిసంవృతా” అని శకుంతలచేఁ బ్రశ్నించియున్నాఁడు. అదియు స్వగతముగనే, కావుననే యచట భావములేమియు నుద్రిక్తములు కాలేదు.

మహాభారతమునందలి శకుంతలను గనుఁడు. ఆమె దువ్యంతుఁడు చక్రవర్తియని యెఱింగియు, నించుకంతయు లజ్జచు గాని పంకోచము గాని ప్రకటించక దువ్యంగత! అని సంబోధించి యడిగినదే తడవుగఁ దనజన్మవృత్తాంతమును తూ, చా, లు తప్పకుండ నేకరువుపెట్టినది. తొలుత రాజు “కణ్వదర్శనా ర్థినైవచ్చితి; నాతఁ డైకడ?” అని యడుగ నామె “ఫలములఁ దేఁబోయె, నొకింతతాళుఁ” డని నిల్పి యకారణముగనే మందహాసము సేసెను. ౧. అయ్యది మునికన్యకకే కాదు; సామాన్యముగఁ గన్యకకుఁగాని సతీయగునామెకుఁ గాని యుచితమై యున్నదేమో కనుఁగు. మఱియొక స గతి శకుంతల తన జన్మవృత్తాంతమును రాజున కెఱింగించుచు దండ్రియగు విశ్వమిత్రుని తపస్సుచేఱుచటకుఁ దనతల్లి యగుమేనక యింద్రలోకమునుండి వెడలునపుడు దేవేం

౧ అపశ్యహం స్తచ్చుషిం తథాచోక్త స్తయా చ సః |

తాం దృష్వచ పరాలోహం శ్రీ సతీం చారుహసిసీమ్ || ౧౦

దర్శనాదేవహి శుభే త్వయా మేఽపహృతం మనః || ౧౩

ఏవ ముక్తాతుసా కన్యా తేన రాజ్ఞా తదాశ్రమే |

ఉవాచ హసతీ వాఙ్మ విదం సురుధురాక్షరమ్ || ౧౪

[మహాభారతే ఏకసప్తతిమోఽధ్యాయః]

ద్రుని గోరినకోరికలను సిగ్గుమాలి వివరించినది. [మేనక విశ్వామిత్రుని జేరనరుగునవుడు వాయుదేవుఁడు వత్త్రుము నెగురఁగొట్టవలె ననియు, మన్మథుఁ డానమయమున సాయపడవలె ననియు మేనక కోరినకోరికలు] ౨. అట్లు వివరించుట వనితాలోకమున కెంతటిలజ్జాకరమో పాఠకు లూహింపకపోరు.

శకుంతల యంతటితో విరమించెనా ? లేదు. తనజనయిత్ర యగు మేనక తపోవనమును జేరి విశ్వామిత్రునికిఁ బ్రణమిల్లి యెట్లు నాట్యము నొనర్చిన గాలిచేఁ దనకట్టు వలువ యెగిరిపోవునో యారీతిని నృత్య మొనర్చె ననియు, నంత నావత్త్ర మెగిరిపోయిన దనియు నెగిరినదానిని నెమరుకొనవలయునని వివత్త్రయై మునిసమీపస్థానమున కరుదెంచె ననియు, నపుడు ముని యామె రూపసౌందర్యసంపదకు ముద్దుఁడై మోహించి యామెం గూడెననియు, నంతట వారికిఁ దాఁబుట్టితి ననియుఁ జెప్పెను. 3. ఇట్లు నిర్లజ్జయగు మహాభారతశకుంతలకంటె, కాళిదాసుని శకుంతలయే యుచితరీతిని జిత్రింపఁబడిన దని తేలకమానదు. ఇట్టియెడ మహాభారతఫక్తికంటె నాటకఫక్తియే స్వభావవరిపోషకముగను సహృదయావర్జకముగను గలదేమో యని నానందహాము.

౨ కామంతు మే మారత స్తత్రావాసః । ప్రక్షిప్తతాయా వివృణోతు దేవః॥

భవేచ్ఛ మేమన్యథ స్తత్రకార్యే । సహాయభూతస్తు తపప్రసాదాత్॥

౪

[మహాభారతే వనపర్వణి ఏకసప్తతి తమోఽధ్యాయః.]

3 అభివద్య తతస్సాతం ప్రాక్షిదద్వపిసన్నిధౌ ।

యథోవాహవ వాసోఽస్యా మారతఃశశనన్నిభమ్ ॥

సాఽగచ్ఛత్ త్వరితాభూమిం వాసస్తదభిలిషత్ ।

స్మయమానేన సమీడం మారతం వరవర్ణినీ ॥

పశ్యతస్తత్ర తస్యన్తే రవ్యగ్ని సమచేతసః ।

విశ్వామిత్రస్తత్ర స్తాంతు విమమస్థా మనిందితామ్ ॥

...వాససినంభాస్తాం మేనకాం మునిసత్తమః ।

అనిర్దేశ్యవయోరూపా మపశ్యత్ వివృతాంతదా ।

తస్యారూపగుణాన్ దృష్ట్వా సతువిపృర్లభస్తదా ।

చకారభావం సంసర్తే తయాకామవశం గతః ।

స్యమన్త్రయత చాప్యేనాం సాచాప్యైచ్ఛ దనిందితా ।

తాత్రత్ర సుచిరం కాలం వనేవ్యవారతా మఖౌ ।

రమమాణౌ యథాకామం యతైకదివసం తథా ॥

జనయామాన సముని ర్దేనకాయాం శకుంతలామ్ ॥

[మహాభారతే వనపర్వణి ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః]

కొన్ని గ్రంథాంతపద్యములు.

- క. గుడికొమ్ము ఏత్వ మైత్వము, వడి నొత్వైత్వములు సున్న లొనరగ రేఫల్
దిడిదప్పి న్రాయకున్నను, గడుసరులవి యెర్గినా సి కరుణింపవలెన్.
- క. వ్రాలాశ్వ భులు తప్పులు, చాలంగల వేను శబ్దసంగతులెఱుంగన్
గేలింబెట్లక నవ్వక, పోలంగా దిద్దరయ్య బుధజనలారా.
- ఉ. తప్పనిచోటఁ దప్పనుచుఁ దప్పని యారస మూనఁ బోకుఁడి
తప్పినఁ దప్పు గల్గెనని తప్పని సత్త్వప మీరుదిద్దుఁడి
యొప్పు టాకింత గల్గి మది నుబ్బుఁడు పండితులార మీకునేఁ
దప్పని శిష్యుఁడన్ గురులఁ దప్పనె శిష్యునికీర్త్యకీర్తియున్.
- గీ. వ్రాతతప్పవలన వాచకులగువారు, తప్పుగలిగెనేని తగినయెడల
వలయునక్షరములు వెలయంగ దిద్దుఁడి, సుకవులైనవారు సుస్థిరముగ.
- క. లక్షణమెఱుంగను బ్రతిఁదగ, వీక్షించి లిఖించినాఁడ నిందులతప్పల్
లక్షరలోపము బొదవిన, లక్షణవిదులార సైచి లలి దిద్దుఁ డొగిన్.
- క. ప్రతిఁ జూచి వ్రాసినాఁడను, అతిశ్యభులువ్రాలుఁ జూడ నన్నియుఁ దప్పల్
యతిగణ ప్రాసము లెఱుంగను, మతిమంతులు తప్పుదిద్ది మన్నింపరయా.
- క. సందియమువలదు నిదె మీ, కందఱకును వేడ్లతోడ సంజలిచేతున్
ఇందునఁ దప్పులు గలిగినఁ, బొందుగ దిద్దుటకునేను భూసురులారా.
- క. ప్రతినున్నరీతివ్రాసితి, నతిశయ కపితాప్రచార మది యెఱుంగను శ్రీ
సతిపతికరుణను దప్పలు, మతిమంతులు చూచి దిద్ది మన్నింపవలెన్.
- శ్లో. సరభసకరవేగా ద్భ్రష్టవరాదిదోషో
యదిహాభవతువాచాపుస్తకే హస్తదోషః
అవిదితపరదోషజ్ఞాఃపీయూషపూర్ణాః
కరకృతమపరాధం తున్దుమర్హన్తి నస్తః.
- శ్లో. తెలారద్రతే జ్వలారద్రతే చోర్పరా దగ్నిభయాత్తథా
మూర్ఖహస్తేనోపేయా దేవం వదతి పుస్తకమ్.
- శ్లో. బద్ధహస్తకటిగ్రీవస్తబ్ధచక్షు రధోముఖమ్
కష్టేనలిఖతం గ్రంథం పుత్రవత్పరిపాలయేత్.
- శ్లో. భీమస్యాపి రణేథంగో ముసేరపి మతిభ్రమః
యదిశుద్ధం తదన్యత్స్యాత్ మమదోషో నవిద్యతే.
- శ్లో. యాదృశం పుస్తకందృష్టం తాదృశం లిఖితంమయా
అబద్ధోవా సుబద్ధోవా మమదోషో నవిద్యతే.

శాంత యెవరికూతురు ?

1 తులసి లక్ష్మీనారాయణమూర్తిగారు-ఇంజనరం. 2—

జగన్నాటకపూత్రధారుడు ను శేషశాయి యు శ్రీవల్లభుడు నైన శ్రీమన్నారాయణుడు మునులచేతను, నింద్రాది బృందారకులచేతను బ్రాధితుడై రాక్షసనాశము చేయుటకొరకు భువిని రామావతారము నెత్తెను. చాలకాలమునుండి సంతానశూన్యుడై పరితపించుచున్న దశరథున కీతడు పుత్రుడై జన్మించెను రాముడు పుట్టటకుముందు దశరథుడు మునుల యాజ్ఞ సత్వమేధయాగము జేసెను. అయ్యుత్సవమేధయాగమానకు శాంత భర్త యైనఋష్యశృంగుని రావించిన గాని యాగఫలము సంప్రాప్తము కా దని తెలిసి యాతని రావించి సఫలమనోరథుడై దశరథుడు సుఖముండ నని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. అట్టి దశరథుని మనోరథప్రాప్తికి హేతు వైన ఋష్యశృంగునిజాయ యగుశాంతవృత్తాంతమును దెలిసికొనుట యావశ్యకమై యున్నది. ఈమె యెవరికొమారితయో విచారించుటయే యీవ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము

చాలమంది యభిప్రాయము శాంత దశరథునికొమార్త యనియే; ఆమె నాతడు రోమపాదుఁ డనురాజునకు దత్తతగా నిచ్చెననియు రోమపాదుఁ డీమె ను స్వీకరించి కన్నపుత్రికకంటె నెక్కువ మక్కువతోఁ బెంచె ననియు లోకమున నొక ప్రతీతి కలదు. ఆవిషయమునే భవసూతికూడఁ దనయుత్తరరామచరితనాటకములో నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

శ్లో. కన్యాం దశరథో రాజా శాంతాం నామ వ్యజేజనత్

అపత్యకృతికాం రాజ్ఞే రోమపాదాయ తాం దదా.

దేని నాధారముగఁ జేసికొని యిట్లు చెప్పెనో తెలియదు. వాల్మీకిరామాయణమునం దెక్కడను గూడ నీవిషయమై యిట్లు వ్రాసియుండలేదు.

ఈమె దశరథునికొమార్తయే యైనపక్షమున రామాదుల జననమువలెనే యీమెజననప్రకారముకూడ రామాయణమునఁ జెప్పఁబడియుండును. రామాయణమున నెచ్చటను శాంతాజననక్రమము చెప్పఁబడియుండలేదు.

మఱియు దశరథునకుఁ గౌసల్యాదులు ముప్పైరుమాత్రమే భార్యలు న్నట్లు రామాయణమునఁ బ్రసిద్ధముగ నున్నది. ఈముగ్గురికంటె నితరభార్యలు దశరథునకు లేరు. వీరిలో నెవరికిని శాంత యనుకొమార్త లేదు.

మఱియు నాడుబిడ్డ నత్తవారింటికిఁ బంపి యప్పు డప్పుడు మఱలఁ బుట్టినింటికిఁ దీసికొనివచ్చుట లోకప్రసిద్ధవ్యవహారమైయున్నది. కడుబీదవారై నను నాడుబిడ్డ నత్తవారింటికిఁ బంపి మఱలఁ దీసికొని రాకుండ నుండరు. అట్టివిషయముతో శ్రీరామునిని నాహము మొదలగు సుభముసూర్యములకుఁ గూడ దేనినిని శాంత వచ్చి యున్నట్లు కనుపట్టదు. తీసికొని రాకపోవుటకుఁ గారణము దశరథునకుఁ గూతునందుఁ బ్రేమాభావమా? లేకధనాభావమా? కూతురున్న నల్లెన్నటికిని జేయఁజాలఁడు.

మఱియు శాంతను దశరథుఁడు రోమపాదునకు దత్తతగా నిచ్చె ననుట యసంభవము ఏలయన- లేక లేక వార్ధక్యమున జన్మించిన యొక్కకూతు నన్యని కెల్లుదత్తతగా నివ్వఁగలఁడు. చాలనుంది సంతానముఁ గలవాఁడై నను నీయఁజాలఁడు లోకమున నెట్టిబీదవాఁడైనను దుదకు బిచ్చ మెత్తు కొనువాఁడు కూడ స్వైక్యకూతు నన్యలకుఁ బెంచుకొనుట కీఁజాలఁడు. అట్టి తఱి సకలభూమండలము నేకచ్ఛత్రముగఁ బరిపాలించుచు, రఘుకులాన్వయ చంద్రుఁడై పాకశాసనాది బృందారకులచే నెన్నఁబడిన ప్రతాపముఁ గల దశరథుఁడే! లేక లేక కలిగినయచుంగుఁగూతు నితరులకు దత్తతగా నిచ్చుటే! ఎన్నటికి నట్లు సంభవింపదు.

“దశపూర్వేషాం దశాపరేషాం మద్వంశ్యానాం సర్వేషాం పితౄణాం సరకా దుత్తీర్య తై స్సాకం విష్ణులోకే నివాససిద్ధ్యర్థం శ్రీలక్ష్మీనారాయణ ప్రీతయే సాలంకృతకన్యాదాన మహం కరిష్యే” అని మహాసంకల్పముతోఁ గన్యాదానము స్వయముగఁ జేసికొనక యిరువదితరములవారిని దరింపఁ జేసి స్వర్గలోకనివాసము నిచ్చు కన్యాదానమును విడనాడి దశరథుఁ డేక పుత్రికయైన శాంతను దత్తతగా నిచ్చునా? ఎన్నటికి నీయఁడు.

కావున శాంత దశరథుని కొమరిత యెన్నటికిని గానేరదు. రోమ పాదుని కుమారి యి? యే చెప్పవలయును.

వాల్మీకిరామాయణమునందుఁ గూడ నిట్లు చెప్పఁబడియున్నది. దశరథుఁడు పెద్దకాలము సంతానశూన్యుడై పరితపించుచు నొకనాఁడు వసిష్ఠాది మునీశ్వరులను మంత్రి సామంతాదులను రావించి సభఁజేసి “మహాత్ములారా! నరుని బుత్రుఁడే సరకమునుండి ముక్తి నొందించును. కావుననే యార్వులు, “పున్నామో సరకా త్రాయత ఇతి పుత్రః” అని చెప్పియున్నారు, అట్టిపుత్ర

శూన్యఁడనై “అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి” యనునట్లు గతి లేక సరకకూపమునఁ బడవలయునా? లేక పుత్రప్రాప్తికేమీని సాధనమున్నదా యని వారలనడిగెను.

అప్పుడు వసిష్ఠాదులు “మహారాజా పుత్రకామేష్టిని జేసిన నీకుఁ దప్పక పుత్రప్రాప్తి కలుగు నని చెప్పిరి. దానికి సంతసించి దశరథుఁడు వారల నడిగి యాగమునకుఁ గావలసిన సంభారముల నన్నిటిని సిద్ధముచేయ నారంభించెను. ఇంతలో నొకనాఁడు సూతుఁడు రహస్యముగ దశరథునితో “మహారాజా! నీవు పుత్రులు లేక దుఃఖించుచుండఁగా నాకాలముననే రోమపాదుఁ డనురా జుండుననియు, నొకప్పు డాతనిదేశ మనావృష్టిచే జీడింపఁబడు ననియు, నట్టి తఱి నాతనికి శాంతయను కుమారిక యుండు ననియు, నామెను విభాండక సుతుఁ డైనఋష్యశృంగున కిచ్చి వివాహము చేయఁగా ననావృష్టి నివారణ మగు ననియు నప్పు డారోమపాదుని యల్లుడైన ఋష్యశృంగుని దోడ్తెచ్చి పుత్రకామేష్టి జేసిన దశరథునకు సంతానము కలుగు ననియు సనత్త్రుమారు లవారు చెప్పియున్నారు. కావున ఋష్యశృంగుని యాగమునకు రావింపుఁడు. అప్పుడు మీకు సంతానము కలుగు”నని సూతుఁడుచెప్పఁగా పిని దశరథుఁడు సంతసించి వెంటనే రోమపాదుని రావించి యంతయుఁ జెప్పి యాతనిచే శాంతను ఋష్యశృంగున కిప్పించి వివాహముచేయించి యాతనియల్లుడైన ఋష్యశృంగుని రావించి యాగముఁ బూర్తిచేసెను. ఇట్లుండఁగా శాంత దశరథుని కుమారిక యనుట యెట్లు?

మఱియు నీవిషయమే భాస్కరరామాయణములోఁ గూడ నిట్లున్నది. ఈయర్థము కలపద్యమును గ్రింద నుదాహరించుచున్నాను.

సీ. ఏకాంతమున సూతుఁ డిట్లను దశరథుఁ గనుఁగొని భూమిశ కశ్యపునకుఁ దగ విభండకమునితనయుఁ డై పుట్టెడి నామునీశ్వరునకు ననఘమూర్తి చిరపుణ్యుఁడగు ఋష్యశృంగుఁడుపుట్టెడు రోమపాదుండనుభూమివిభుఁడు జనియించికూఁతునామునికిచ్చి నెమ్మదిఁ దనయింటినుడుకొనితనరంగలఁడు

నీవతనితోడఁ బాతును నెలయఁ జేసి, యతనిఁ బ్రార్థించి యారాజునల్లుడైన ఋష్యశృంగునిదోడ్తెచ్చిఋషులుమెచ్చ, బుత్రకామేష్టి జేయించిపుణ్యమహిమ.

ఇట్లుండుటచేతను శాంత జన్మవృత్తాంతము రామాయణమునం దెచ్చటను గానఁబడకుండుటచేతను, రోమపాదునిఁ బ్రార్థించి యతనియల్లుడైన ఋష్యశృంగుని దోడ్తెచ్చుచెప్పటచేతను దశరథునికి శాంతయను పుత్రిక లేదని చెప్పటయే యుక్తము. ఎట్లులైనను శాంత జన్మవృత్తాంతము ప్రమాణ గ్రంథములం దెచ్చటను విపులముగ వ్రాయఁబడియుండలేదు. నేనీవ్యాసమును జిజ్ఞాసచే వ్రాయుచున్నాఁడను.

గ్రంథస్వీకారము.

నీతిచంద్రిక:— శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారు రచించినది- చిన్నయసూరిగారు 1853 సంవత్సరమున మొదటికూర్పుగాను 1856 వ సంవత్సరమున రెండవకూర్పుగాను ముద్రించి ప్రకటించిన మూలగ్రంథ మునుబట్టి యారెండుకూర్పులలో నున్నట్లుగా నిపుడు బ్ర|| రావుసాహేబు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారిచేఁ బ్రకటింపబడినది 16 పుటల ప్రస్తావనలో నీపుస్తకమును గుఱించి విశేషములు వ్రాయఁబడియున్నవి. వెల రు 0-8-0 పల్లాకిమిడిలో శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారియొద్ద దొరకును.

(2) లేమొగ్గ—కందుకూరి రామధర్మరావుగారు రచించినది. అర్చన, హిమవంతము, భాస్కరోదయము-ఈరీతిగా 18 ఖండకావ్యములు గలవు. అన్నియు గీతపద్యములు- ఇందుఁ గొన్నిగృహలక్ష్మీవత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినవి. అందందచ్చుపొరపాటులును చేతిపొరపాటులునుగలవు. వెల తెల్పఁబడియుండలేదు. రాజవరములోఁ గవిగారియొద్ద దొరకును.

(3) సుమవల్లి—కఃమిత్రులు రచించినది- 35 పుటలలోఁ దెనుఁగున నింగ్లీషున ఖండకావ్యములు గలవు. ఈకావ్యకర్త లగుకఃమిత్ర లందఱును కాకినాడ కళాశాలలోనివిద్యార్థులే. మంచిదళసరికాగితములు, చుక్కని యచ్చు, అపూర్వకల్పనలు, నిద్దుప్తరచన-యీపుస్తకమునఁగలదు. కళాశాలలోని యాంధ్రోపాధ్యాయులును నాంగ్లోపాధ్యాయులును దమశిష్యులనుబ్రోతసిహించుటచే తనే యీచిన్నిపాత్రము వెలువడినది. కవితా ప్రసూనము, వెన్నెలరేయి, రాధపిలుపు, నలపొడుపు-ఇత్యాది, యనేకఖండకావ్యము లిందున్నవి. వెల 0-6-0.

(4) శ్రీమదాంధకాద్రికమాహాత్మ్యము- (పురాణము) పడమటిగోదావరిజిల్లా కొవ్వూరుబోర్డు ప్రాస్తాలునం దాంధ్రపండితు లగు బ్ర|| అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రిగారియాంధ్రీకరణము. 169 పుటలు, నాలుగాశ్వాసములు. ఆంగ్రగీర్వాణముల రెంటును జాల నిర్దుష్ట మగుపక్షిని శాస్త్రిగారు రచించిరి. ఈపురాణము కాద్రికమాసములో మోక్షపరులు చదువఁదగినది. రెండుపద్యములు మచ్చుచూడుడు—

మ. హతకామాద్యరివర్ధుడై విపులభక్త్యస్వీతుడై సర్వవ

స్తతః శ్రీహరిగాఁ దలంచుచు సముద్భూతప్రమోదాశ్రు పూ

రితనేత్రుండయి సృత్యము నులుపుచున్ శ్రీవల్లభుం బాడు న
య్యతికిఁ బోనము వెట్టె నయ్యమ నమస్యత్సేక్తు గావించుచున్-72పుట
చ. అతఁ డొక బ్రాహ్మణోత్తమున కిప్పిడెఁ జాలధనంబు వత్సర
త్రితయ మతిక్రమించెడు తటిన్ ధనమిప్పుడ తెమ్మటంచు భూ
క్రతుభుజు నన్యదేశమునఁ గాంచి నిరోధమొనర్ప విప్రుఁ డు
న్వృత్తిఁ దలపోసి యిట్లుని యె మంజులవాక్చతురత్వ మేర్పడెన్. 80 పుట.

పుటలమీఁద నాశ్వాసచిహ్నములును బద్యములకు సంఖ్యయును
లేకుండుటచేఁ గొంచెము చదువు వారికి సౌకర్యము తక్కువగా నుండవచ్చును.
వెల రు 1-0-0.

(5) నిర్వచనభారతగర్భరామాయాము—గ్రంథకర్త- గుంటూరుజిల్లా
గురజాలనివాసులు మ॥ రావిపాటి లక్ష్మీనారాయణకవిగారు. ప్రతిపద్యమునం
దును భారతకథయు రామాయణకథయు వచ్చునట్లు చెప్పుటలోఁ బింగళి
సూరనార్యుని రాఘవపాండవీయాదులు మన మెఱింగినవియే- ఇది యట్టిది
కాదు. ఇందు రామాయణార్థమిచ్చు నొక్కపద్యగర్భమందు భారతార్థమిచ్చు
గీతమో కందమో బైలువెడలుచుండును. “ఇట్టి కష్టతరమగురచనకుఁ బూను
కొన్న యీకవిరచనలో నావిన్నయంతలో వ్యాకరణాదిదోషములు లేకమును
గానవచ్చుటలే” దని శతావధాని చెళ్ళపిళ్ళవేంకటశాస్త్రిగారును—“ఈప్ర
యత్నము మున్నెవ్వరును జేసియున్నట్లు నాయెఱింగినంతదనుక గనఁబడదు.
ఇది విశ్వామిత్రసృష్టివలె గాక శతానందసృష్టివలె సకలజనానందకరము”
అని జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారును సదభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు. ఒక్క
మచ్చుపద్యము.

సీ. మందరబోధ రామవనవాసము పడునాలుగేండ్లు భరతపాలనమును

ధవువేడి తాటకా(ధర్మరాజునిఁబడవడిహరించెజూ)తనుమగాత్ర
తరుణికైకవిభుద తద్వివరముల మో(దమన; రహిసుయోధనమహితకృతి)
ప్రభుమంత్రిసిద్ధంబు (పాయనిధృతితోడఁ జేయించెగృష్టాంశు) శిష్టురాము
క్రీకీ; రప్పించి వానిచే నీతమగని, సర్వముం జెప్పెఁ గైక; కాసల్యగోడు
గ నెవినిస్వయంతరాజ్యాధికహరణమునుమా న్నెఘనుండగుహరి,నంశమండనుండు
ఇందలి గర్భగీతములో భారతార్థ (1)మిట్టి గుర్తులనడుమ నిమిడినది.
గీ. ధర్మరాజునిఁ బడవడిహరించె జూ, దమన రహి సుయోధన మహితకృతి
పాయనిధృతితోడఁ జేయించెగృష్టాంశు,కహరణము;మా న్నెఘనుండగుహరి.

అందందు లఘుటీకయుం జేర్పబడినది. ఇక్ష్వాపిగారిశ్రమకు భాషాభి
మానులుసాయపడి తగినఫలితము నొసంగఁదగును. వెల రు 0-8-0.

(6) ముద్రారాక్షసము—నాటకము. మహాకవి విశాఖదత్తుని సంస్కృత
నాటకమునకు బ్ర॥ పాలెపు వేంకటసూర్యగోపాలప్రధానుల యాంధ్రానువా
దము- సులభముగా ననువాదమునందలి మార్గములు గనిపెట్టుటకై మొట్ట
మొదటఁ బ్రత్యేకమున మూలమునం గల శ్లోకముల నిచ్చియున్నారు. అను
వాదము చాలస్వతంత్రముగ నున్నది. ప్రథమశ్లోకముఁజూడఁడు:-

శ్లో. ధన్యా కేయం స్థితా తే శిరసి శశికలా కింను నామైతదస్య
నామైవాస్య సదేత త్పరిచిత మపితే విస్తృతం కస్య హేతోః
నారీం పృచ్ఛామి నేన్దుం కథయతు నిజయా న ప్రమాణం యదీద్దు
ద్దేవ్యా నిహోతు మిచ్ఛో రితి సురసరితం శార్య మవ్యాద్విభోర్యః ॥

సీ. భవదుత్తమాంగంబువయి నైక్తిధన్వత వెలయు వీరేరు బాబిల్లిగారు
వీరి పేరిదియొకో వీరిపే రిదియె కా యెఱిగినదానవు మఱచితేల
చందురుఁ గాదు నేనుండరి నడిగెద మఱచందురుం డప్రమాణ మేని
యాబాల్యముగ భక్తి ననుసరించెడుచేటి నిజయయే దేనికి విన్నవించు
నిట్టి వక్రోత్తరఁబుల నిచ్చుచుండి, పర్వతతనూజనుండి దివ్యస్రవంతి
మఱుంగువడఁజేయుటకును నెప్పుడిఁదలంచు, శివుని శార్య బుహిష్కరక్షించుఁగాక
దీనివెల అణాలు ౧౨. కవిగొయెద్ద అమలాపురములో దొరకును.

(7) వేమభూపాలవిజయము:—గ్రంథకర్త బ్ర॥ రావాడ వేంకటరామ
శాస్త్రిగారు. బళ్ళారి శ్రీకృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాల, 5 వ పుష్పము.

అద్దంకిని రాజధానిగఁ జేసికొని కొండవీడుదుర్గమును బాలించిన ప్రోల
యవేమభూపాలునియన్న యగు మ చమహీపాల నికెఁ బాత్రుఁడను, పెదకో
మటి భూపతికిఁ బాత్రుఁడను నగు పెదకోమటి వేమభూపాలుఁ డీకావ్యమునకు
నాయకుఁడు, అభినవభట్టబాణుఁడు రచించిన వేమభూపాలచరిత మను గీర్వా
ణగద్యకావ్యమును బట్టి శ్రీమాన్ ఆర్. వి. కృష్ణమాచార్యులుగా రాంధ్రమున
వచనముగ సంగ్రహించినాసిన దాని కిది గద్యరూపగ్రంథము. మూఁడుల్లాస
ములు, సుమారు రెండవఁదలఁగద్యములు, కవనము మృదుమధురముగనున్నది.
గీ. లలితకళలక్షిక్త లావణ్యశేషధి, శాంతిసీమ తాపు సత్యమనకు

దయకుఁ బుట్టినిల్లు తగినమారలఁపుట్ట, వలయరుంధతిసతికనఁగఁజాలి. 2-3
క. నృపతిదయాంచితమతియై, వ్యవగతభీతులను జేసి వారలనెల్ల

స్వవదముల నుండఁబనిచెను, విపులకృపయలొడవుగాదెవీరవరులకున్. 2-47
మూల్యము 0-6 0. బళ్ళారిలో దొరకును.

చ. నురపతి గొన్నయశ్వమునుఁ జూడఁదలంచి మదీయబంధువుల్
ధరణిని వచ్చి సాగరముఁ దారు ప్రతిష్ఠ యొనర్చి రిప్పు సా
గర మిట గుప్తపక్షముల గ్రావముల న్నినుఁగూడఁ బంచినన్
సరసుఁడ త్రోసివేయకు ప్రశస్తసవర్యను శ్రాంతిలేమినిన్.

గీ ౨

శా. మైనాకంబున నున్నపద్మసరసిన్ మార్గశ్రమం బేగ నా
సీనుండై మకరందధారలను బ్రాశింపన్ బలంబొంది నీ
వాసీరాకర శేషముం జన సువేలాద్రిం గనుంగొందువో
పాసీయాహతిమార్దవాన్వితశిలాప్రాచుర్యసత్ఫలమున్.

గీ ౩

ఉ. ఏగిరివజ్జ నీటఁ బడు నీ ప్రతిబింబమె చంద్రనట్లుగా
బాగగు ముత్తైముల్ వెలుఁగుభంబులుగా సురుచిప్రవాళముల్
త్రేగగు తెక్తలం దునుమ వెల్వడు రక్తపుఁబ్రోవులుంగ భూ
భాగమునందుఁ బశ్చిమపుభాగపుసంధ్య దనర్పుచుండెడిన్.

గీ ౪

శా. ఏయద్రిం గలకాననం బుదధిబంహిష్టోర్ధ్వసంక్రామితా
మేయప్రాధవరత్నవిద్రుమములన్ మేల్పల్లవాధ్యంబు దై
తేయార్తిన్ సుర లొప్పఁదెచ్చి యటఁ బాఠింపంగ మందారముల్
బూయిం బుష్పమరందవాసనల నెల్లం గ్రాలు నాగోత్రమే.

౬౦

మ. మహితం బౌపులినంబునం జెలఁగు శ్రీమద్రాజహంసింబలెన్
మహి లంకాపురి శ్వేతసాధనితసమ్మానంబునం గాంచె చౌ
బహువాతోచ్చలదుత్పలాకకర యేవల్గంటి నిన్నుంగనన్
బహుమానించెమనట్లు నిల్చు నెదుటన్ భవ్యప్రణాదంబులన్.

౬౧

శ్రీరస్తు.

హంససందేశము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

ఉ. ఆకృతిసుందరున్ శుభవిహారలు చారురళన్ సశేంజలున్
స్వీకృతశుద్ధగాత్రు సితవేషలు సన్నయనున్ సుదృష్టులుం
బ్రాకృతవాక్య సన్నధురవాక్యలు మానసగు న్ననోజ్జలున్
ఏకడ దేవభామలు రహిం జెలంగితురు నిన్న సామ్యతన్.

౧

శా. శావం బిచ్చినఁ జత్తునన్న వెఱచే శాలానిబద్ధాత్మలం
గోపానన్ దనుజుం డొనర్పఁగ లతాంగుల్ నిష్పఁగాల్పంగ దా
మోహంగాఁ దగువారలయ్య సితవర్ణోత్పల్లవై భూసుతా
కోపంబే తమరక్షఁగాఁగ నెఱనెక్కింద్రో దివోకస్పతుల్.

౨

చ. మణిమయతుంగశృంగముల మాంసలమైన సువేల మొంది స
ర్గణ, సురవర్యులందెగడు కోణపనాథుఁడు ప్రోవ నేపురీ
మణి కనకాద్రిపైఁ గలయ మర్త్యపురిం బిలువంగఁ గేతన
ప్రణుతకరాగ భావముల న్రాల్చెననం దగు మండనస్థితిన్.

౩

ఉ. వానలువో భవద్విహృతి వైభవయక్త శరత్తునందు నె
చ్చో సెక గర్వభావమునఁ జూపిననవ్వు లనంగఁ జంద్రికల్
మానసమున్ హరింప సురమానిను లోడ్చినయశ్రు లెచ్చఁగా
నూని శశాంకకాంతములనుండి జలంబులు పాటుచుండెడిన్.

౪

శా. సీతాశోకహుతాశనప్రథలచే శ్రీవాతపుత్రామితో
దూభతం బై నమహాగ్నిచే భసితమై పొల్నేదు నాలంక నా
దైతేయాధిపభీతి నిశ్చితమతిన్ దైత్యేంద్రతఱ్ఱోత్తముల్
స్థితంబై యలర్క సృశింతురు పురాసృష్టిన్ హసింపం గడున్.

౫

శా. ఆలంకాపురిమధ్యభాగమున దేవారాతినద్దంబు నా
నాలంకారయతంబుఁ గాంచి ముదము న్నాకామరద్వంద్వముం
గూలంగ్రక్తిన్ వ్యోమయానముల త్రొక్తుల్లందు కారాలయం
బాలోకించి దురంతమఃఖమును నాహా కాంతు వొక్తుమ్మడిన్.

౬

చ. కనుబొమమోడ్చుచేఁ గదలు, గాలిని దేజున సీతభానుఁ డో
యనఁదగు భానునిం గలిగి యన్నియును ల్వలయంగ న్నొక్కటన్

- జనకజశోకవహ్ని కనుజత్వమునొందు నశోకము లెవ్వలుం
గ ననిలజప్రచారమునఁ గందిననిష్ఠుటమున్ భజింపుమా. 2
- ఉ. ఆతరువాటి నాకసమునందు ముదంబున నున్నయండజ
వ్రాతముతోడ మండలము వాటుచు నట్టిటుఁ గాంచిన స్వహీ
జాతకు దుర్దశ నుఖ మొసంగెడి బంధువు నై బసక్తభూ
షాతతి శింశుపాతరుఁ జయ్యనఁ గాంచెను సౌమ్య యచ్చటన్. ౩
- మ. చెలికాఁడా, తరుమూలమును సవనక్షేత్రమునంబుట్టి యే
స్థలమం దున్నను ద్రావహీన మగుచున్ సామర్థ్యసంపత్తిచే
నలకాలంబున వీర్యశృల్లమున స్వాయత్తంబు నైయొప్పు దోయ్
తలరత్నంబు దినేశవంశగతరత్నం బట్లు ద్యవ్యంబగున్. ౪
- శా. ఆమీనాక్షియు నానతభ్రువయు నాయత్యంతసజ్జేశి యా
హేమస్వచ్ఛవరాంగి యాసుకుచ భారేషన్నమత్తన్వి యా
భామారత్నము వేదిమధ్యయు భవత్ప్రాగల్భ్యసంచార నా
ప్రేమస్థానపుఁగన్నుఁ జక్కఁదనపు స్వీడేలువేల్పుం బలెన్. ౫
- మ. అతిమోహంబున బాధనొందుచునో జ్ఞేమాయత్తవార్తం బత
త్తతికిం జెప్పుచునో మదర్థముగ భద్రప్రాప్తి దవ్వించు సం
తతముం దెల్పునిమిత్తము ల్గులుగ నేత్రవ్యాప్తబాష్పంబుతో
సతి యాదిక్ష్తురు జూచుచుండఁ గనో హంసా నీగుకంటం బడున్. ౬
- శా. భావింపంబును రఘూద్వహుని శుంభద్రాత్రుసంస్పృష్టి శే
దో వాక్రువ్వఁగ భూషణవ్రజము నెంతోపల్కుచుం గాని యా
భావోద్భూతసుఖంబు మానసమున న్భావించుచుం గాని యం
దావర్తించును సీత కీదృశగతిన్ దైవంబె కల్పించెగా. ౭
- ఉ. మాలనియింటఁ గాయుసుకు మారమనోహరకౌముదిం బతె
న్నీలవిషావసీజవన సీతసురద్రుమశాఖయుం బలెన్
బాంశుసన్నిధి న్నుడుపుపండితస్తత్తవిమూక్తియుంబలెన్
బాలను మైథిలిం దలఁతు బాధితఁగా నసురాలయంబునన్. ౮
- శా. వానం గుందినపద్మనీలతవలెన్ వ్యర్థంపుఁబల్లుంబలెన్
హీనానేకపయైనధేనుకవలెన్ హీనార్థమాకోర్చినా
గానం బంకిలమామృణాల మన మేఘచ్ఛన్నచాంద్రింబలెన్
దానిర్లజ్జ ద్వితీయమాడ్చి హరినధన్యంకువ ట్లాపైడిన్. ౯

చ. స్తరశరభీతివోప మును మామకదేహముఁ గాఁగిలించుటే
వెరవని యెంచి భూషణముఁ బెట్టిన డస్సియు సంగరాగముం
జెరచెరఁ బూయ భేదమును జెందుచుఁ గష్టము సంస్కరింపమ
ర్భర మగునంగకంబుల ధరాజనయిత్రిని గాఁగిలించెడిన్. ౧౧

చ. కరమున మాటిమాటికి నిగారపుటుంగర మస్తదీయమున్
ధరణముసేయఁగాఁ బులకితం బగునంగముఁదాల్చి మానికం
బరయఁగ లేనియాఁదలను సంగజుకాఁకలవేఁగు శత్రుచో
పరితలమందు నద్దికొని పట్టటుఁ గన్నులు మోడ్చుచుండెడిన్ ౧౨

మ. అనసూయాసతి మాతృతుల్య మునుపే యత్యంతపుణ్యాంజితం
బనఁగా నొప్పిన దివ్యగంధమును దేహాంబుదుఁ బూసెన్ స్థిరం
బనుకూలంబుగ సీత కాయువతి ధారాకారనేత్రాంబువుల్
స్తనయుగ్మంబుపయిం బడం బిడప నాసాగంధ్యముం బూసెడిన్. ౧౩

శా. చేతిన్నించుట మున్ను జిక్కుఁగను నాచేబద్ధమా సత్తచ
వ్రాతంబు నృతిదేహగంధరతి సూర్ధ్వం బెత్త భూమిన్ రమా
నూతిం బూజయొనర్ప బంభరముల నొప్పిపారుచున్ దేవతా
వ్రాతప్రేషిత యెనమంజరివలెన్ భాసిల్లు వీక్షింపఁగాన్. ౧౪

ఉ. వానరు లద్రినుండి సజవఁబునఁ దెచ్చిన యుత్తరీయపుణ్
జానున నొప్పుదాని నినుసంగతిఁజేసిన హంసిరూపులం
బూనినదాని బాలరవిపొల్పున నొప్పినవస్త్రరాజముం
బూనిన సీత సంజయెటువుం గనుచంద్రుని లేఖఁ బోలెడిన్. ౧౫

మ. చనుమార్గంబును దెల్పునో యనఁ బదాబ్జాతంబునందుండి భూ
మిని స్రస్తంబయి హంసరావ మగునామేల్పక్షిణోన్నూపురం
బునకుం దుల్యము నూరులం బడముఁ బెంపుంగూర్చి నాహస్తమం
దెనయం గూడెడి వామనూపురము నెంతేజూచుఁ గొమ్మన్ వ్యధన్. ౨౦

ఉ. వాడినవృక్షపల్లవనిభంబులు నుజ్జితభూషణప్రసూ
నేడితముల్ ప్రతీకముల నెంతయు నొప్పి శరీరకాంతిలో
నీడలుగా లతల్పరయ నెట్టనఁ గాఁకలఁ గించిదూనయై
పాడెను సీత దానవనిబద్ధసునందనలక్ష్మికె వడిన్, ౨౧

ఉ. మానసబాహ్యవృత్తులను మాస్పృగ నిందియసన్నిరోధముం
బూని మనీష నాపయిని బొందఁగఁజేసి యనన్యలభ్యమా
ధ్యాననిరూఢి సంచలతనందనియోగము మృచ్ఛాఘాతమా
ధీనత నభ్యసించు నతితీవ్రత జానకి యంచు నెంచెదన్.

౨౨

ఉ. కాటుక లేనికన్నులు వికాసములేని ముఖాంబుజంబు నా
రాటముసేయు శ్వాసము భరంబగుబాష్పము భర్తృసంగతిన్
గాటపుఁబల్వరింత గలుగ నిర్విధిచే నియమింపఁగాఁబడెన్
బోటి కృశాంగి నాచెలిమిఁబొందుటచే మది దత్తటించెడిన్.

౨౩

మ. అలసీతాసతి దుర్భరంబయిన దీనావస్థనుం గాంచి లో
న లలింబుట్టిన శోకవేగమును బూనన్యక్యమే నీకు నా
పలభుగ్జాతిని రావణుంబలెను దుర్భావంబుఁగై కోక ని
ర్మలధర్మంబునఁ గూడువారు దయతో రాణింపకుండే భువిన్.

౨౪

మ. నికటస్థం బగుదీర్ఘిక నిగలులఁ బాసీయంబులం ద్రావి నీ
సకలాయాసము పాయ నచ్చట నివాసంబుం దగఁజేసి మా
మకవాక్యంబులఁ దెల్లవాఱ వినిపింపంజేయుచున్ రాత్రి నీ
వకలంకస్థితిఁ బుచ్చు రాక్షసులు నిద్రాస్తకై యుండఁగాన్.

౨౫

శా. మార్గాయాసముఁ బాపుగంధవహముల్ మన్నించి వీవ న్నభో
మార్గంబందలి వెన్నెల ల్పులినసీమం గ్రాల నిద్రించుచున్
చార్గత్యస్థితపద్ధకోరకమిళిందధ్యానముల్ లేఁగ నై
రర్గశృంబుగ మేలుకాంచి యటఁ గార్యంబు నివ్చారింపుమా.

౨౬

చ. కదలేడివల్లవంబులను గ్రాలెడిశింశుప నెక్కి నీతకు
న్దుదమలరంగఁ గంటఁబడి పుష్పధనుర్ధ్వని తీవ్ర మైననీ
రొద యుడుగంగఁ బ్రేయసి నిరూఢతమోవృతచిత్త లేపుమా
మొదల రఘూద్వపాన్ జనకభూపతివర్జన నొప్పజేయుచున్.

౨౭

శా. వీరస్త్రీవరులైన శూరులకు నున్విఘ్నార్పు తచ్చార్దదన్
స్వారావంబునఁ దెల్పుయధ్ధసమయం బంచేమహాహంసమో
యా రాడ్ధంసను నీవతి ప్రియుండ దీర్ఘాయుస్సమేతుండు నీ
గారాబుంబతి జేమవార్త యనుపంగాఁ గాంత నేవచ్చితిన్.

౨౮

ఉ. నాకథఁ జెప్ప నిన్ను నిమి నాథతనూజ ముఖాంబుజాతమున్
శోకయుతంబు నెత్తి గడుసుందనమేది మనోముదామృత

- స్తోకము సాహచర్యమున శోభిలి రక్తములై న తప్పిపూ
రేకుల మైత్రిచే వెలయుదృష్టలతోఁ గడుగారవిం చెడిక. ౨౯
- చ. దశరథముద్దుఁగోడ లవదాతగుఱంబున నొప్పు నిన్నుఁ గాం
చి శమితచిత్తయూచు సురుచిం గని శుక్లపుఁజంద్ర లేఖనా
విశదముఖంబున నివనఁగ వేడుకఁజెందెడి నాదువార్తల
న్వశగత కాంతవార్తయును భామలకు న్నుద మొప్పుఁ గూర్పదే 3౦
- ఉ. చెప్పును యిట్లు లాపయి సజీవుఁడు నీదగుభాగ్య శీఖచే
నిప్పుడు కోసలేంద్రుఁడు వచించెను జ్ఞేయము నిన్ను మంగళం
జెప్పుదు రాద్యు లేపగిది చిహ్నముల నియతంబు శ్రేయమా
యొప్పెడిలక్షణంబుల మహాన్నతలక్ష్మివిగాను నీవిగా. 3౧
- ళా. ఏరామామణిమండనక్రియయు మున్నె వ్యాని కాలస్యమై
భారంబయ్యెను దైవ మాయబల ద్వీపస్థాలయం జేయ నే
త్రారోపం బొనరించి దగ్గఱనె యున్నట్లు ల్విచారించునో
యారాముం డిటువల్లుచుండె సుఖయై యంబా మచాస్యంబునక. 3౨
- మ. ఘనమైత్రీ వివశత్వభావమును జక్తంబూని భోగింపఁగా
మనకాలింగనచుంబనాదికముల న్నాతొక క్షణంబుం బలెక
మునుపాశెర్వరి యిప్పుడో మననసంఘాతాధికక్రీడలన్
ఘనదీర్ఘంబయి క్షీణతం గనక యో కాంతామణీ క్రాలెడిక. 33
- చ. స్తనకలశో త్తటోష్ణములఁ దద్దయు నిర్జితమై వియోగమం
దున నవకాశమొంది కడుదుండగ మప్పుడ పూనునట్టిదై
యనయము కుందవాసనల నన్నిదెసల్ సురళించునట్టి దై
యనిలము తప్పిభూప్రమగు నబ్జముతో నను దీనుఁజేసిడిన్. 3౪
- ఉ. తేనెలఁగూడి ప్రోషితలతిండిఁ జెలంగి యమోఘవర్తనం
బూను మనోజుబాణముల నొప్పుగ దిక్కుల నావరింపఁగాఁ
బూను వసంతు నీతకడఁ బోకుమటంచు వచించె రాముఁ డెం
తో నతిఁగన్న మూర్ధమున నొత్తుభయంబునఁ దృక్తచాపుఁడై. 3౫
- మ. కెలనం బర్విడుకోకిలారవములం గీవెట్లు శబ్దంబుతో
నలకవ్వంపుమలం బొకాలి మెయివై హత్తించి మల్లీసుమం
బులధూళిన్ భ్రమరంపునంకెలలతోఁ బొల్పారునాతెమైరల్
మలయక లక్ష్మణుఁ డార్తుఁడై తిరుగ నన్తాన్పె న్నభస్మతస్పతీ. 3౬

మ. అతివా ? నీకడ మంజులప్రసవ ముద్యద్వీప్తి నొప్పుం గరం
జలరుల్ లాజమనోహర ప్రసవముల్ సల్లంగ నీపెండ్లి దా
వితముం దోచిన మందబుద్ధినగునే బృన్దీశునేమందు నా
క్షితిపుం డేమను నంచు భేదము మనస్సీమం జనింపింప వే.

32

శా. గాలిన్ రాలినయద్రి మల్లికల సద్గంధావృతం బైన యా
శైలాగ్రంబున దైత్యభీతితోలంగన్ జాయాసమాశ్రిప్తమై
మేలుంగన్న మయూర మాచపలయ న్నేల్లోణము గ్రాయ గ
ర్జాలోలుండగు మేఘుచే నటనమారంభించు హృద్యంబదే.

3౩

చ. అచలగుహంతరధ్వనులె యార్తరవంబుగఁ దావసంగతిం
బ్రచలితమైన నీజనని బాష్పసమేత నొనర్చి నీటుచేఁ
బ్రచురసుమేషుతాపమున బాధితు నన్గని మేఘపంక్తులాఁ
గిచదలఁ జేయురోదన మొగిం గడునబ్బరమై ప్రవర్తిలున్.

3౪

మ. తనుసంస్పర్శము వాయువందు శశిపై త్వద్వృష్టి సంస్పృష్టి భూ
మిని నేకాలయవాస మీజగతిపై మేలొక్క శయాస్థితిన్
మినుకుం జక్తలనొప్పు నాకసమునన్ మేల్కట్టధర్మంబు నేఁ
గనుచున్ దుర్విధిచేత దవ్వయిన నిన్ద్రాంతా సమీపించితిన్.

౪౦

శా. నీనేత్రంబులచెల్లెఁ గాంచి జలజానీకంబు సంపుల్లమై
జానుం గూర్పగఁ గాలయోగ్య మగుసల్పన్నాహముం గూర్చుచు
సేనల్వోదగుల్లోవఁ జాపుచు శరచ్చీ నన్ను శుభ్రాశయై
యోనాతీ పురికొల్పుచున్నది భవద్యుక్తస్థలిం జేరఁగఁ.

౪౧

శా. తాతాదేశముచే స్వసోదరునిపైఁ దద్రాజ్యమర్పించి నేఁ
బూతారణ్యముఁ జేరనే సతి పురంబుంబాసి నజ్జేరె నా
స్థితోర్ధస్థులిఁ బవ్వళించి స్వభుజాశ్లేషంబునంగ్రాలు నా
నీతన్నిన్నుఁ ద్యజించి దూరమున నాజీవంబు దుఃఖించెడిన్.

౪౨

మ. జలధిన్ బర్యవహం క్రితోనొ విశిఖాసారంబుతోనేన్ ఘటిం
చిలలిన్ సేతువుదాటి వానరులు విచ్చేడింప లంక న్నుమం
బులయ ట్లల్పదినంబులన్ దనుజులం బోకార్చుచున్ లక్ష్మణుం
డెలనాఁగా కడునించు నీచెవులలో నింపౌధనుష్టోషమున్.

౪3

ఉ. రావణమూళిమంజరుల రాల్పగఁ దద్రతవైరబంధముం
బోవఁగ నాకసంబునను బోయెడిపుష్పకమెక్కి భూమికి

- న్నీవును నేను బోయి యట నిర్మలమానికృతాభిషేకమున్
దేవి వహించి మున్ను మదినించినకోర్తులఁ దీర్చికొందమో. ౪౪
- మ. ఖరునిందొట్టి సమస్తరాక్షసుల లంకానాథసంకాశులం
దరలంజేసి జయంబుగైకొని జనస్థానంబు నేవీడి రా
వరశత్రుత్వముల్ భవత్తుచయుగవ్యాప్తోష్ణమునోసిక సా
దరసంక్లేష మొనర్చి కప్పితివి కాంతా ? దాని లోనెంచుమా ౪౫
- చ. మును శచి పడ్డపాటుల నపూర్వములం దలపోసి శూలపా
ణిని నెడఁబాసి దుఃఖముల నివ్వెఱపడ్డ గిరీంద్రపుత్రిక
మనముననెంచి దేహము శమంబునఁ బ్రోవు మదీయజీవితం
బునకును భర్తకై వ్యసనముం గను టాండ్రకు శ్లాఘ్యమేకదా? ౪౬
- మ. సహజస్నేహము గల్గుబంధుఁడవు నీసాహ్యంబు మత్తార్థముం
బ్రహ్మరింపందగు నట్లానర్పక ఫలవ్యాసక్తమై యొప్పెడిక
సుహృదుం డైననలీంద్రువార్తఁ గనిము నూనిరుల్ ఫలోపేతఁగా
బహుశుద్ధాత్ముల కార్తరక్షణమె భవ్యంబౌ వ్రతం బం డ్రీలక. ౪౭
- చ. జనకతనూజ నివ్వగిదిఁ జల్లనిపల్లుల జీవయుక్తఁగా
నొనరిచి భానువంశజుల యొప్పుగు స్నేహము వృద్ధిసేయుచున్
వనజనివాసినిం గలిసి వర్తిలు విష్ణునిమాడ్చి లోకముల్
పనివడి సంచరింపు మనవద్యమరాళినిఁగూడి సౌమ్యుఁడా. ౪౮
- ఉ. వాచిక మిట్టులంపి రఘువంశజుఁ డభినిగట్టి తత్సృతిక
గోచరమైనలంకఁగని కోఁతులతో దశకంఠుఁ గూల్చి నీ
తాచపలాక్షిఁగూడి స్వగతంబుగఁ జేయుచుఁ బాదుకాప్రభు
తోవోచితరాజ్యలక్ష్మిని నయోధ్య సనాథనుజేసి వేడ్కతో. ౪౯
- ఉ. విద్వలశిల్పి నాఁబరఁగు వేంకటస్త్రవిచేతఁ గృప్తమై
పెద్దయు శ్రేయమిచ్చునది వింతవిచారపుసానరాపిడిక
గ్రద్దన వెల్గురామునుడిరత్నము హంస మహీజమిత్రముం
బెద్దలు జ్ఞాననేత్రమును విచ్చి చెవిం బరికింతుగావుతఁ. ౫౦
- సంపూర్ణము.

ప్రార్థన

- శా. శ్రీరాముండు మనోజ్ఞవేషుండు బుధాశీర్వాదపాత్రుండు దు
ర్వారామేయపరాక్రముండు వినుతవ్యాపారుఁ డంభోధిగం
భీరుం డార్తజనావనప్రతుండు పృథ్వీనాథరత్నంబు సం
సారాంభోనిధిపోత మెల్లపుడు మోక్షంబిచ్చి ముట్టేలుతల్.
- మ. ఉరుకొండిన్యసగో త్రసంధపునిఁ గల్లుర్యన్వయాబ్ధిక్షపా
కరునిన్ వాదవినిర్జితాఖిలబుధున్ గంగాధరాధ్యర్చనా
భరణున్ శిష్యవితీర్ణసత్తలుని దుర్వారాంధ్రగీర్వాణవా
య్యురునిన్ వేంకటరామశాస్త్రిగురు హృత్ఫానినంబునందుంచెదల్.
- సీ. కరము గుప్తార్థప్రకాశిక యొనరించి సూరిసూరిత్వంబుఁ జూపె జగతిఁ
బత్రికావాద మొప్పుఁగజేసి వండిత దిగ్వారణంబులఁ దెరలఁజేసె
నన్యభాషాస్థపదాళి కర్థమునెప్పి వైయాకరణతను బాదుకొల్పె
బహుపూర్వవిశ్రుతభవవత్తములఁ దెల్పి తనకున్న మేధావితనముఁ జూపె,
ఆంధ్రసారస్వతపుస్తకధయందు వెలయ, మహాదుపాధ్యాయబిరుదసమ్మానమందె
నతులకారవభాజనమై జగమునఁ, గ్రాలఁ గల్లారి వేంకటరామశాస్త్రి.
- సీ. ఆయన కడనేను నమరభాషాభ్యాసమొనరించుటకుఁ బోకమునుపె యతఁడు
తెలిఁగించె మేఘసందేశంబు గవులన దానికీడగునట్టిదాని రుచుల
హంససందేశంబు నాంధ్రీకరించుచుఁ బద్యంబులను నన్ను వ్రాయుమనియె
నిరువదితోమ్మిది విరచించి పద్యముల్ మానెను గారణం బేనెఱుంగ
నంత గురుఁడ సమింపఁదదా త్తజుండు, రామచంద్రుండు యైకొని గ్రంథసమితి
వచ్చినాకిచ్చియిట్లువాక్రుచ్చెనీదు, గురుకృతగ్రంథశేషంబుగూర్చుమనుచు.
- చ. అనినఁ దదాజ్ఞ మధురునియాజ్ఞగ నెంచుచుఁ దత్ప్రతంబుగాఁ
బొనరించి పొత్తమంతయును బూర్తి యొనర్చితి గాని తగ్రసం
బును బదసౌఖ్యవంబుఁ బలువుందన మిందు లభింపఁగల్గునే
ప్రణుతసరోజరూపమును వ్రాసిన సౌరభ మెట్లు లభ్యేడిన్.
- సీ. కశ్చిదుకౌతమీభాగంబునందున్న నిడదవోల్తామంబునికటమునను
భాసిల్లుచుండిన బాఁచనగూడెంబు గాఁపురంబుగనున్న త్కౌసురుండ

- శుక్ల యజుర్వేదశోభితచిత్తుండఁ గౌండిన్యమునిగోత్రమండితుండఁ
 గోడూరి యచ్చన్నకును వేంకమాంబకుఁ బుత్రద్వితీయుండ భూరియశుఁడు
 పల్లయార్యుండు గణపతి భ్రాతలుగను, బుట్టి నాఁడను దక్షిణామూర్తిశాస్త్రి
 యనెడివాఁడను బౌండిత్యపుల్పమైనఁ, దెలుఁగుఁజేసితిహాంససందేశమభవ ౬
- క. గురుకృతపరిశిష్టంబును, గురుతనుజనియోగమునను గూర్చితి దీనిం
 గరుణించి విలోకింపఁగ, గురుకవిబుధపుంగవులను గోరెద నతితోన్. ౭
- క. కానబుధోత్తములారా?, దీనం గలదోషములను దిగవిడిచి గుణా
 ధానముఁగావింపుం డని, నే నతులొనరించువాఁడ నిరతము మీకున్. ౮

బుధవిధేయుఁడు,

కోడూరి దక్షిణామూర్తిశాస్త్రి.

శ్రీవేదాంతదేశికులు.

ఈ హంససందేశకావ్యమును రచించినకవి వేదాంతదేశికులు. ఈయనకే వేంకటనాథుఁ డనియుఁ బేరు. శ్రీమద్భాగవతాచార్యుల యనంతరము సంప్రతమునందును, తమిళమునందును బెక్కు గ్రంథముల రచించి విశిష్టాద్వైతమతమును బోషించెను. కేవలము మతగ్రంథములే గాక కావ్యాదుల రచించుటచే నీతఁడు సర్వతంత్రస్వతంత్ర, కవితార్థికసింహాత్యాది పెక్కు బిరుదనామముల వహించెను. చరిత్రకారు లీతనికాలము, క్రీస్తుశకము, 1268-1369 యని నిర్ణయించుచున్నారు అందుచే విద్యానాథాదులకు సమకాలికుఁ డని మనమూహించవలసియున్నది. మఱియు రసార్థ వసుధాకరకర్తయు వేంకటగిరిసంస్థానాధీశుఁడు నగుసర్వజ్ఞసింగమనాయకుని తాతయగు సింగభూపునికొడుకు సుభాషితనీని యచు నీతిగ్రంథమును, తత్త్వసందేశము మున్నగు వేదాంతగ్రంథములను రచించె నని యైతిహ్యము కలదు. ఈతనిగ్రంథములు సుమారు నూటయిరువది గలవు. అందు ముఖ్యము లయినవి యాదవాభ్యుదయ, హంససందేశకావ్యములు, సంకల్పసూర్యోదయ మను నాటకము, సుభాషితనీవియచు నీతిగ్రంథము, దశావతారస్తోత్రము, పాదుకాసహస్రము, హయగ్రీవస్తోత్రము, దయాశతకము మున్నగుస్తోత్రములు, శిల్పార్థసారము, భాగోళనిర్ణయము, మున్నగు శాస్త్రగ్రంథములు, సేవ్యరమిమాంసామిమాంసాపాదుకమొదలగు మిమాంసాగ్రంథములు, గీతాతాత్పర్యచంద్రిక, రహస్యరక్ష, శతదూషణి మున్నగువేదాంతగ్రంథములు. వీనిలో మహాకవి కాళిదాసు రచించినమేఘసందేశము ననుసరించి హంససందేశకావ్యమును, కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధచంద్రోదయము ననుసరించి సంకల్పసూర్యోదయమును వ్రాయఁబడినవి. జగద్విఖ్యాతయశస్తుఁ డగు అప్పయదీక్షితులు యాదవాభ్యుదయమును బ్రశంసించి వ్యాఖ్యాన మొనర్చియున్నారు.

పాఠకమహాశయులారా !

ఈసంచికతో ఆంగీరసనామ సంవత్సరము ముగిసినది. ఇరువది రెండవ సంపుటము శ్రీముఖితోఁ బ్రారంభించుచున్నది. దయతోఁ దమరు తమ రీయ వలసిన చందాలను వెంటనే పంపఁగోరుచున్నారము. ఇదివఱకుఁ జందాలిచ్చి వేసినవారు శ్రీముఖసంవత్సరమునకై పంపఁగోరెదము. అందఱు గ్రాహకు లును శ్రీముఖ ప్రారంభమున కొక్తాక్ష సంవత్సరము చందా పంపి శ్రీముఖను సార్థకపఱుపఁ గోరుచున్నారము.

ప. అ.

శ్రీరస్తు. ఆర్తరక్షామణి.

వడ్డాది సుబ్బారాయణుగారు-రాజమహేంద్రము.

- శా. శ్రీసీతాజలజేక్షణాహృదయరాజీవస్ఫురద్ద్యోమణీ!
కౌసల్యోదరశుక్తిమాక్షికమణీ! కల్యాణచింతామణీ!
వ్యాసాదిస్తుతిపాత్రపాలకమణీ! వాల్మీకిసత్పుత్యుప
న్యాసాకల్పమణీ! తమస్తరణి! రామా! యార్తరక్షామణీ. ౧
- మ. అవివంశంబున భారతక్షితి నయోధ్యన్ మర్యతన్ ద్రేత న
దృవమై, పంక్తిరధుండు తండిరిగఁ దత్తైశ్వర్య తల్లింగ గా
రవమారంగఁ బెరింగి, సీత సతిగా రాజై, చిరం బేలి తీ
వవనిన్, భక్తి భజింపనేడుఁ బ్రజ; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౨
- మ. జనసందోహ మహాపుం గర్గాన నదక్షంబుచు విశ్వంభరుం
డనువొందం దను భక్తిఁగొల్పి ప్రజ నై కాపత్యరంబుం దరిం
పను సంసారము ధారిణిన్ వెలసె భాస్వద్యంశరాక్షాశ్రియై
యనుచుం డ్రావ్యులు; నీవ తత్త్వభువు; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౩
- శా. శ్రీనాథుం డని, చిన్తయుం డని, ఋషిశ్రేష్ఠుల్ ప్రశంసించి రే
లా నిన్నొ క్షని? సూర్యచంద్రకులజుల్ లాతుల్ నృపుల్ లేరె? యం
దేనింగాని తలంచిరే యటు? మహోన్నతృప్తికియల్ సల్పరే
యానాఁ డాప్రభు? లీపు శ్రీహరివె; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౪
- మ. బిరుదుంబొందెను దారకం బనుచు నీవే; రత్నిరాట్టన్య కీ
శ్వరుఁ డద్దాని మహాస్ర భావ ముపదేశం బిచ్చెఁ గాశీపురిఁ
మరణంబప్పుడు ద్రిప్పు దేహి కుడికర్ణం బునుఁ దద్వర్ణముల్
హరుఁ డూఁడు; బరమాత్మ వీవరయ; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౫
- మ. తనయుల్ సల్పిసతప్పు లెప్పగిది విన్ దండుల్ దయకొం దిద్దుకొం
డ్రనిశంబున్ డమియించి; నీవ గుటి యిం; దారావణ బ్రహ్మకుఁ
వనజాతాసనుఁ డిడ్డ చెడ్డవరముల్ పాటించి, లోకంబు లో
మ నరుండైతి, వికుంతభాముఁడవు; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౬

మ. నరు లాహారమె కాన వారివలనన్ నాశంబు రా ద్దస్థతిన్
వరవారంబున వారి రావణుడు చేర్పండయ్యె; వాదించినన్
నరులే కావున, నట్లే వానరుల; దానన్, దత్తురుల్ వానరుల్,
హరివీవాట ఘటిల్లెఁ దద్వధకు; రామా ! యార్తరత్నమణీ.

మ. భువనక్షోభము రావణాదిదనుజుల్ పూర్వంబు గావించి; ర
ట్లపుటన్ వారల దూషణంబుఁ బొనరిం; త్రొఁగాని, నీయట్టి సా
ధ్యవనుం జొనవతారమూర్తి భువియు దావిర్చినపంగతం
బపుటన్, వారలకొప్పు భూషణము; రామా ! యార్తరత్నమణీ. ౮

మ. అవతారంబులఁ దర్జనీ ప్రభృతులౌ హస్తాంగుశంబుల్ బలెన్
హవణిల్లున్ వరుసన్ మనోహరపురామాభిఖ్య మూఁడున్నతిన్;
మిపులన్ మూఁడిట మధ్యమంబు వలెనే మించున్ ద్వదీయంబు హ
ర్యవతారంబు, మహోత్తమం బగుచు; రామా ! యార్తరత్నమణీ.

మ. కాంతారాంతరవాసులౌ ఋషులు స్వర్గస్థాదు లస్వప్ను ల
శ్రాంతంబున్ బహుభంగులం దమకు దుష్ప్రవ్యాదసంతాన మ
త్యంతంబున్ బొనరించు బాధ లుడుపం బ్రాధింప, మత్స్యండవై;
తంత్రేగాని, నిజానకున్ హరివి; రామా ! యార్తరత్నమణీ. ౧౦

మ. సీతక నృప్తికి మూలమా ప్రకృతిగాఁ, జితనీతుసఖాత్మక బరం
జ్యోతింగా నినునెంచి, జ్ఞాననిధులౌ యోగుల్, దశాస్యాదిదు
రైతేయోద్ధతులం బొకార్చి, బుధబాధం బాపఁ, బృథ్వీ నయం
డై తం, ద్రాక్షనెటింగి నీనుహిమ; రామా ! యార్తరత్నమణీ. ౧౧

శా. నీవాపుట్టినదైత్రశుద్ధనవమిన్, సీతాంబకల్యాణమున్
గావించెల్లరు భారతక్షీతిఁ, బురగ్రామంబులం బల్లెలన్;
భావింపన్ నిను, నుండు బిడ్డలకు నీనామంబుఁ బ్రేమించి; భ
క్త్యవేశావహదైవరత్నమపు; రామా ! యార్తరత్నమణీ. ౧౨

మ. స్త్రీలోకంబున కొజ్జబంతియెగదా సీతాదరిత్రం; బటే
బాలప్రాయమునుండి పూరుషులకుం ద్వత్పూతచారిక్రిమున్;
భూలోకంబు తరింపఁ, బుట్టితిరి నీవున్ సీతశత్రంబు; మీ
రా లక్ష్మీకమలేక్షణుల్ నిజము; రామా ! యార్తరత్నమణీ. ౧౩

మ. తమకే నన్యులకేని, కష్టములు ప్రాప్తంబౌతటిక, గూరకృత్యమునే, బాపపుంగర్తమేని కనిన ప్లాళించినట్లుక, మహాయమబాధం బడుప్రాణింగన్నపుడు, నైకాపత్తులక, నీదునామమె కా మానవు లుచ్చరించెదరు; రామా ! యార్తరత్నామణి. ౧౮

మ. హృదయస్థం బగు సర్వకల్పవము పై కేగంగ నాద్యక్షరంబుదెఱుక ముక దలవాకిటిక, సరగునక మూయుక ద్వితీయంబు లోనది వెండిం జొరకుండఁ; దారకమునా నాఖ్యం ద్వదీయంబునే నదియే కారణ మంచు నెంచెదను; రామా ! యార్తరత్నామణి. ౧౯

మ. కలుషప్రాయపుజీవనంబును ద్రుటిం గావించెడుక స్వచ్ఛముకదలఁపంగఁ గతకంబువోలెను భవన్నామంబు భవ్యంబు; మర్మలకుక మన్ద నక్షత్ర సకలముక దౌర్బాలక గల్పించితి; పలసుల్ కానరు దాని వాడుకొన; రామా ! యార్తరత్నామణి. ౨౦

శా. మీవంశంబున కాద్యుఁడొరవి, పవల్ మింటం గనక వచ్చుచుక గావించుం దనవేయిచేతులను సంతానంబు లోకాళి; కింకీవో, గానఁగరాకయుం, బగలు రేయిక ధాత్రిక జంద్రాంకితంబై వెల్గొందెడువేరఁ, గూరైలమి; రామా ! యార్తరత్నామణి. ౨౧

శా. మాలల్, మాదిగ బోయవాండ్లు మొదలౌ మర్త్యాధమవ్రాతముల్ మొలంబాసి తరింప వేటుగలదే మార్గంబు ? నీనామమే మేలామంత్రము వాండ్ర; కిందు గుటి వాల్చీకుండ; హేమంబుగా దాలోహంబును స్పర్శవేధి ? రఘురామా ! యార్తరత్నామణి. ౨౨

మ. తలక్రిందైనను మంచివిత్తు, ఫలవంతంబైననేలక మహాఫలమీఁజాలు; “మరామరా” యనుచు నవ్వాల్చీకి, నీనామముకదలపైఁ బుట్టలు వెట్టనట్టు జపముం దాఁజప్పి, కల్పించెఁ గావ్యలలామంబు భవచ్చరిత్రమును; రామా ! యార్తరత్నామణి. ౨౩

మ. అమరించెం గవి వేయికొక్కటిగ గాయత్రిమహామంత్రరాజము వర్ణంబులు; నాలుగిర్వదిసహస్రంబుల్ ఋషిస్తోత్రముల్ విమలత్యచ్చరితంపు శ్లోకములు; తద్విఖ్యాత సతావ్యమాద్యము చాటుక జగతిక భవస్థహిమ; రామా ! యార్తరత్నామణి. ౨౪

మ. చెదపుర్వల్ మెయిఁ బుట్టవెట్టఁ దపమున్ సిద్ధింపఁగావించి, శా
రద నాల్కానిల, నూఁద నారదుఁడు కర్ణంబందు, వాల్మీకి, బ్ర
హ్మదయన్ సర్వమెఱింగి, నీచరితఁ గావ్యంబల్లి తా మోక్షసం
పదఁ జూతాడె; మనుష్యమాత్రుఁడవె; రామా ! యార్తరత్నామణీ. ౨౧

శా. *నీవల్లొల్లవి కర్ణమే నవనియేనిం దానముంజేసి యుం
దో, విష్ణుం డనిపించుకో ననినఁ, దద్యోగీంద్రుఁ డాద్యం గృతిన్
గావించుడు భవదృశంబునకు పెన్దన్; జ్ఞాననేత్రఁబునం
భావిం గాంచి రచించె నందు రది; రామా ! యార్తరత్నామణీ. ౨౨

శా. కొపీనంబును నారగట్టఁ, గసురుల్ గాయల్ దినన్ బండుకోఁ
జాఁచల్ పూరివి, యుండ నాకు గుడిసెల్; సన్యాసి కొండెల్ ? మో
తాపేక్షన్ రచియించె ద్వచ్చరితఁ గావ్యం బాది వాల్మీకి, ని
న్నావద్దాపతిఁగా నెఱింగి మది; రామా ! యార్తరత్నామణీ. ౨౩

మ. కవులందుం గనువట్టుఁ గొందఱయెడం గ క్తుర్ది; వారల్ ప్రశం
సవిశేషంబుగ మర్త్యసర్వతకు మించన్ జేయుచుం; ద్రుందునన్
రవకున్ రాతికి భేదమేమిఁ దెలియన్ రామిన్, మహర్షి డ్యకా
వ్యవిభున్ నిన్ నరుడందు రొక్కొకరు; రామా ! యార్తరత్నామణీ. ౨౪

మ. మునినిన్ శ్రీశుంగఁ గాంచి, నీదుచరితంబుం బల్లె వాల్మీకి మున్;
గనె నీతం గపి కంఠిదాఁటి చులుకం వైదాల్చి నీముద్రికన్
మనుజుం డుల్లమునందు నిన్నిడి తరింపఁగాంచి సంసార, మొ
య్యన ముక్తింగను నిశ్చయంబుగను; రామా ! యార్తరత్నామణీ. ౨౫

* నీవల్లొల్లవి కర్ణమే నవనియేన్ దానముం జేసియుం
దో విష్ణుం డనిపించుకో ననినఁ, గద్యోకే నినున్, దత్తవ్రతిన్
గావించెం గథ దెల్పనారదుఁడు, ప్రజ్ఞన్ బ్రహ్మయోగా, నతం
డావాగ్దేవి వసింప న్నాల్కొన; రామా ! యార్తరత్నామణీ.

- గీ. *శాలివాహను నట్లు చంపఁ గడంగు నీ, బలము ఘటలచేతఁ బొలిసినంత
వాసుకికిఁ దపంబు సేసి నీ వమృతము, వడయుటెఱిగి మమ్ముఁబనిచె నతఁడు.
- క. వడుగు లయి విక్రమార్తుని, కడకుం జని వేఁడి యమృతకలశము మీచే
వడఁ జేసికొనుఁడు యాచకు, లడిగిన వంచింప కిచ్చు నతఁ డని చెప్పెన్.
- క. తప్పక చెప్పితి మేమును, దప్పక నీవును యథోచితము సేయుము నీ
చొప్పు వొగడ వేజహ్వల, యప్పున్నగవిభున కైన నలవియె భూపా. ౧౩౭
- ప. అని నిజరూపంబులు చూపినం గొంత చింతించి విక్రమార్తుం డర్థు లడిగి
నం దనకు మోచినపని గాన నీక తలంగె నను నపకీర్తి వచ్చు దీని మీఁద
నఖిలజగదాధారస్తంభం బగుకుంభీనసేంద్రుండును దన్నింతవానిఁగా దలం
చి వీరలం బంచినచోట వృషపుచ్చుట నాదొడ్డతనంబునకు మిగులం గొఱం
త గావున వైరిమనోరధంబులతోడం గూడ నాయశంబు వర్ధిల్లుంగాక యను
చు నిశ్చయించి. ౧౩౮
- క. కుండలిబాలకులకు నధికుం డగు భుజగేంద్రనాయకుం డటు మెచ్చుం
గుండ యమృతంబు నేఁ డీ,కుండఁగఁ దగ దనుచుఁ దప్పకుండఁగ నిచ్చెన్.
- ఉ. ఈవెరవొప్ప నర్థులకు నిచ్చి యతం డరుదెంచెఁ గ్రమ్మఱం
గావున నీకు నీగుణము గల్గిన గ్రక్తున దీనినెక్తుమా
నావుడఁ దద్గుణశ్రవణ నందితచిత్త సరోజుఁడైన భో
జావనివల్లభుండును గృహంబున కేగి మతి న్నుతించుచున్. ౧౪౦
- శా. సారాచారవిచారచారుచరిత్యైనిర్జరవ్రాతచే
తోరాజీవనిరంతరోల్లసిత విద్యోతప్రభాధామునిం
బారావారపయోవిహారభువనసారంభనిద్రాఖ్యమా
యారామాహత కైటభాది ఘనదైత్యస్తోము దామోదరున్. ౧౪౧
- శా. శర్వాణీహృదయాంబుజాహిమరుచి స్పర్శస్సహాభృద్ధను
ర్త్వాత్వీభూతమహాభుజంగమపతిన్ మందాకినీజాటునిన్
సర్వజ్ఞా న్నక శేష్యురు న్భువనరత్నదక్షిణప్రాధవున్
గీర్వాణవ్రజసంతతాభిలషితక్షేమంకరు న్మంకరున్. ౧౪౨
- మాలిని. విభురజనశరణ్యా వేద శాస్త్రాద్యగణ్యా
బుధహిత సరవేషా భూషణీభూతశేషా

* శాలివాహనుమీరునాలంబుసేయునీ-బలము.

మధుకరనిభ తేజా మాక్తికాల్సీసమాజా

మధురిపుహరియాసా మర్కర్కస్వయాసా.

౧౪౩

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణవైరిమండలిక భేకఫణీంద్ర పీఠఘోష్టవిభాళ
కళింగదేశనిర్ధామధామ త్యాగనాగార్జున కర్ణాటద్రులొంద్రమహారాష్ట్ర
భూపాలయాప నూపురసుందరి చరణారవింద సనదస్రోలి పురవరాధీశ్వర వెల
నాఁటివృధ్వీశ్వరరాజ్యసముద్ధరణ కొఱవి వెన్నయామాత్యపాత్ర హరితస
గోత్ర పవిత్ర సకలసుకవిమిత్ర కసువరాజతనూజ గోపరాజప్రణీతం బైన
సింహాసనద్వాత్రింశిక యనుకావ్యంబునందు విక్రమార్కసాహస పరోపకార
స్వప్న శాంతివైభవ దానశూరత్వ ప్రశంసనం బన్నది నవమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.
సింహాసనద్వాత్రింశిక.
దశమాశ్వాసము.

— ౧ ఇరువదియైదవబాహుళ్యం. —

- క. శ్రీదయితావదనచ్ఛాయాదర్శభూతకౌస్తుభాదుణతేజో
మేదురపక్షుఃస్థలు దా, మోదరుఁ గాకోదరేంద్రయోజితలబ్ధుఁ. ౧
- క. నెమ్మనమునఁ దలఁపుచు మో, హమ్మన సింహాసనమున కరుదెంచినఁ జో
ద్యమ్ముగ నిరువదియేఁవ, బామ్మ వలిక *నడ్డపెట్టి భోజనృపాలుఁ. ౨
- క. ఏమని చెప్పుదు నుజ్జయి, నీమనుజాధిపునిభంగి నియతంబుగ నో
భూమిశర్వర దివ్యంబగు, సామర్థ్యము లేక యెక్కఁ జన దెవ్వరికిఁ. ౩
- మ. అది యెట్లన్న నెఱుంగఁ జెప్పెద నరివ్యాపాదనాపాదనో
న్నదబాహుళ్యగుం డనంతధనదానప్రీతితత్త్వతల
త్రిదశస్తామ నిరంతరస్తుతిలన స్తీర్తిప్రియుం డంగనా
మదనాకారుఁ డవంతినాయకుఁడు సామ్రాజ్యంబుతో నొప్పుచుఁ. ౪
- శా. ప్రాతఃకాలమునందుఁ గొల్విన నయప్రఖ్యాతు లౌరాజులు
న్నీతిన్యస్తమనస్తు లౌనచిల్లలు నివద్వాంసులుం గొల్వఁగా
జ్యోతిర్నధ్యమున నెలింగెడు హిమాంశుంబోలి సాంపాండుచో
జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుం డొకండు ధరణీశుం గాంచి దీవించుచుఁ. ౫
- క. సర్వశుభంబులు నీకడ, నిర్వాహము గలిగి యుండు నీకేమని యా
శీర్వాదం బాసఁగుదు †నా,యుర్వృద్ధి దలంప నవియ యునికికిఁ గోరుఁ.
- గీ. ధరణిమీఁద నధిక దానధర్మ క్రియా,పరున కాయు పది యపార మగుట
తెల్లమనుచుఁ బలికి తిథివారనక్షత్ర,యోగకరణములను నొప్పఁజెప్పె. ‡
సీ. ఐదింటఁ దానొప్పఁ డట నెన్నిదింటఁ దొమ్మిదియింటఁ బండ్రెంట మేలు శుక్రుఁ
డిందుఁ డాటింటను నేడింట పూఁటను బదిటఁ జేకొన్న శుభప్రదుండు
శనిరాహుకేతుభూతనయనూర్ముఖ మూఁటనాటింట మేలర్చుఁ డట్లు పదిట
రెంట నైదింట నేడింటఁ దొమ్మిదిటను గురుం డున్న నెల్లకోర్పులు ఫలించు

* నడ్డపెట్టి— ౧ జెప్పెదనునువ్యాపాంశాశ్లోకయోగస్తద, † నాయుర్వృద్ధిన మదియె తనకు
మనికిం గోరుకొ- నాయుర్వృద్ధి దలంప నని యున్నది మిఠకొ. ‡ సయ్యక్కిఁ జెప్పె.

బుధుఁడు బేసిగానిపొందుల నిష్ఠుఁడౌ, వీనికెల్ల దుష్ట వేధ లేమి

ఫలములొప్పుజననభవనంబు మొదలుగాఁ, బమనొకంటుచున్నఁబరమచుఖము.

గీ. అందుకరవిత్తుబాది మహా గ్రహంబు, లిప్పు డాఱింతుననికె నీయిష్ట మొనరు
గురుఁడుబుధుఁడును బైపయికొనుటమేలు, శుక్రచంద్రులుమూఁటనిల్చుటశుభంబు
వ. అనుచు శుభస్థానంబులు నతని గ్రహంబులును జెప్పి. ౧౦

క. “ధర్మే తిష్ఠతు తే బుద్ధి ర్తునుజాధీశ” యనుచు దీవించినఁ ద
స్వర్గం బెఱింగి నృపుఁడా, ధర్మముచొ ప్పెట్టి దనిన దైవజ్ఞుఁడు. ౧౧

క. నీవది యెఱుంగవె ధర్మము, త్రోవం జనువాఁడు భక్తితోఁ దనశక్తి
దేవబ్రాహ్మణపూజలు, గావింపఁగవలయు విగతకల్మషుఁ డగుచు. ౧౨

క. గురువును దేవరగా న, త్పురుషుని గురువుగ నిజాశ్రితునిఁ బ్రాణముగాఁ
బరవనితఁ గన్నతల్లిగఁ, బరధనము విషంబుగాఁగ భావింపఁదగు. ౧౩

గీ. అన్నదానము దుర్భిక్ష మైనయప్పు, డంబుదానంబు నిర్జలం బైనచోట
నభయదానంబుకరణార్థమైనవేళఁ, జేయుటచితంబునునదయాశీలమలర.

క. కృత్యాకృత్యనిచారము, నిత్యోచితదాన మాత్మనియనుచు బుధసాం
గత్యము పరోపకారము, సత్యము వినయంబు నయము జరపఁగవలయు. ౧౪

ఉ. ఈకొలఁదిం దదంగము లనేకవిధంబుల నుండు నన్నియు
నీకడ నొప్పుచున్న నవనీవర నాశ్రుడు విద్యులఁడుఁ బ్ర
త్యేకసమర్థుడైన నృపుఁ డిప్పటియేటి ఫలంబుఁ జెప్పుమా
నాకని యానతిచ్చిన చునంబున నాద్విజుఁ డుత్సహించుచు. ౧౬

మ. మహిమాఖండంబుఁ డుచు భూజనులు సంభావింప నీ వింపుతో
మహిఁ బాలించుచుఁ బుణ్యకృత్యముల ధర్మద్రవ్యపూర్ణింపఁగా
గ్రహదోషంబులు పుట్టి పట్లయిన నోగాజేద్ర యారోఁట డు
స్సహపాప గ్రహసంభం బగునతితామంబు వర్జితైశ్చ ౧౭

ఉ. అక్రమ మాచరించి పిను మృతతనూజుఁడు తొల్లి యున్న యా
శుక్రనిరాశిఁ దా విడుచుదు నృకకాకృతి నున్నరోహిణీ
చక్రము దూటి మంగళుని స్రగ్ధము చేరఁ గడంగి యేటిలో
వక్రగతిం జరింపఁగ నవర్షణమై చనుఁ గొన్నివర్షముల్. ౧౮

క. పటిపటి నిల పటియలుగా, ‡ నెఱిసిన వనపంక్తులెండ నిరుపమమగునా
వటపునఁ బండ్రెండేషలు, కఱవిక నతిమస్తరంబు గాఁగల దధిపా. ౧౯

* అందురవిదనుజనుఁడ్రిముఖ్యుఁడవు- † శుక్రనిరాసి- ‡ నిరిసిన వనపంక్తు లెండనడ
(లేవని- (నడతప్పని)

చ. అనవుడు దీనికడ్డపడునట్టి యుపాయము గల్గెనేని నా
యను వెఱిగింపు మన్న వసుధామరతృప్తియె కారణంబుగా
నొనరిన దేవతార్చనల హోమములన్ గ్రహపూజ*మున్నుగా
జనవర †శక్తికిం దగిన శాంతియొనర్చుము వర్షణంబగున్. ౨౦

క. ఇనుమున నాశనిరూపా, బానరించి విసీలవస్తుయైకంబుగ న
ర్చనము రచియించి ఖచిరేంధనమున హోమంబుసేయఁ దత్ప్రీతియగున్

చ. అనినఁ ద్రివిక్రముండు మొదలైన పురోహితులన్ గ్రహాదిపూ
జనములు సేయఁ బంచి మృదుశాలిమయాన్నముఁ బాయసంబులున్
మునుముగఁ బిండివంటలు సమూహముగా నొనగూర్చి యిష్టభో
జనముల ‡భూసురు ల్దనియ శాంతి దలంబుగఁ జేసి శక్తితోన్. ౨౨

క. దేశాధీశ్వరుఁ డథుల, కాశాపరిపూర్తి సేయ నారాధిత యా
నాశాపురమున దేవిని, వేశాంగణసీమ హోమవిధి గావించెన్. ౨౩

ఉ. ఈగతిఁ బెక్కునోమములు నీగులుఁ బూజలుఁ జేపిచేపి వ
ర్షాగమ మేమియుం గనర యుక్తట యాగము మీఱు నాశుభో
ద్యోగము వ్యర్థమయ్యె శివయోగినియుం గరుణింపఁ దంచుఁ జిం
తాగతుఁ డైనవేశ గ్రిగగనస్థలి నయ్యశరీరి యిట్లనున్. ౨౪

ఉ. భూపకులేంద్ర యింత దలపోయఁగ నేటికి యోగమాత యా
¹శాపురి సంతసిల్లి యతినత్వము నీకొనఁగెం బ్రభావసం
దీపితదివ్యశక్త్రునిహతిన్ దిననాథతనూజవక్రమా
గ్రాపఘనోపరోధ మధయంబునఁ జేయుము వృష్టి గల్గెడున్. ౨౫

ఉ. వంటలు పెక్కుగల్గు నని పల్లిన నానృపుఁ డాత్మబోస ము
క్తంటి రఘూద్యహు నివిజయుఁ డైకొని ప్రాప్తుచు దివ్యబాణము
ల్వొంట నమర్చి పుక్తిరథులీలఁ గడంగి ప్రతాపశక్తి మి
న్నంటి గ్రహంబు లెల్ల విరియంగ శనైశ్చరు నడ్డకట్టినన్. ౨౬

ఉ. ఆశని నిచ్చి నీబలమహత్త్వము మెచ్చితిఁ దొల్లి నీవు గా
రీశునిచేఁ దపంబున నభీష్టము లందితి, నేడు శక్తి నా

*మున్నొనర్చుచు- †శక్తికిం దగిన శాంతి యొనర్చువ వర్షణంబగున్. యొనర్చువత్వ వర్షణంబులన్.

‡ భూజనులనియ- § నింపుగఁబూజలు- నీగులుశాంతిఁజేసి- గ్రిగగనాంతమునందశరీరి-

¹ శాపురిశక్తిసంతసిలి సత్వము-

*కాశము గట్టి నాదగు ప్రకాశము న్నందితి నేటినుండి నీ
దేశములోపలం గలపు దీక్షుల బ్రజ లుఖయింపఁ జేసెదన్. ౨౭

శా. హర్షం బయ్యె భవత్తృతంబున నృపాలాగ్రేసరా కోరిన
స్వర్ణంబు ల్లరియింతు నెప్పుడయిన న్వర్థిల్లు పొమ్మన్న ను
త్తర్ణంబుటిన శౌర్యమొప్పుగ సుభిక్షం బుర్విఁ దోఁపంగ దు
ర్ధర్మంజై చనుదెంచి భక్తిఁ గొలిచెన్ ధాత్రిశుఁ డాశాపురిన్. ౨౮

వ. అది గావున. ౨౯

క. ఈసామర్థ్యము †సికడ, పీసంబుచు లేదు మగిడి వెసఁ జను మనినన్
వేసరినభంగి భోజం, డాసింహాసనము డిగి గృహంబున కరిగెన్. ౩౦

వ. తదనంతరంబ కతిపయదినంబు లరిగిన వడ్డివృత్తితమద్వారంబునఁబోవుచు.

— ౧ ఇరువదియాఱవబొమ్మకథ —

క. తెల్లనికొండయు గుఱ్ఱును, దెల్లనిపూతయును మేను దెల్లనిపాముం
దెల్లని చుక్కలతోడను, దెల్లనిచదలేఱు గలుగు తెల్లనివేల్పున్. ౩౧

శా. చేతఃపద్మనం దలంచి విహితాశీర్వాదభూమిసుర
వ్రాతంబున్ హితవర్గముం =గొలువ సావర్ణోజ్వలదూభుషణ
స్వీతుంజై సుదినంబునం గడఁగి దేవేంద్రాసనాస్తకితో
నేతేరం గని బొమ్మ వల్లె వసుధాధీశు నివారించుచున్. ౩౩

క. కార్యంబుగానిచేతలు, మర్యాదలుగా వపంతిమనుజేంద్రక్రియన్
ధైర్యమును సత్యమును నౌ, దార్యంబును లేకయెక్కుడగదన్యులకున్. ౩౪

ఉ. ఆతనిధర్మవర్తనకథామృతపానముఁ గోరుదేని పు
ధ్వీతలనాథ నిల్చి విన ధీరుఁ డుదారుఁడు శూరుఁ డాతఁ డ
త్యాతతక్షిణికాముఁడు స్వీదామితదానవిసోది సాహస
ఖ్యాతచరిత్రుఁ డార్హితకారణశీలుఁడు నేల యేలఁగన్. ౩౫

మ. గజవాజిప్రముఖంబులౌ బలముల్ గర్వంబు రెట్టింప న
క్షజమా రాజ్యము సేయురాజులు మదిం గంపించి సేవింపఁగాఁ

*కాశముగట్టి నాకడఁ బ్రకాశభజించితి. †చనుదెంచె చేగ నెలమిన్ ధాత్రిశుఁ డుజ్జేనికన్.

†సికరపీసంబునలేదు. విహితాశీర్వాదభూమిసుర. =గొలువ నాస్వర్ణోజ్వలదూభుషణ
స్వీదుధాకరదానవిసోది. సుదారసదానవిసోది.

- బ్రజలెల్ల భనభాన్యపుత్రవనితాభాగ్యంబులం బొందియు
న్నిజధర్మంబులు దప్పకుండిరి ¹మహానిర్వాహులై యుండఁబు. 3౬
- శా. ఆకాలంబున విక్రమార్కుఁడు విధేయం బైన దేశాంతరా
లోకాస్తక్తి మహిం జరింపఁ జని వాలుగ జోగిజేపంబు ని
త్యాకల్పంబుగ నంతటం దిరిగి ప్రత్యావృత్తుఁడై వచ్చుచో
నాకర్ణించె నతండు కాటడవిలో ²హింభాయనుఁ ధేనువుక. 3౭
- చ. అట వని యిట్టి కాటడవి నద్భుతమైనది ధేనుసౌష ము
త్తటమదపుండరీకహరిగండకసంకుల మైనచోటి క
క్రట పను లెట్లు వచ్చె విధికల్పన చూచెద నంచు నేగి ముం
దట గిరిపాంతఁ గొంతయెడ దన్వల రేగడవెంచలోపలక. 3౮
- గీ. నాల్గుకాళ్ళు రొంపి నాటిన నుంకించి, వెడలి రాంగడంగి వెడలలేక
దీనవదన మైనధేనువుఁబాడఁగని, యతిదయాళుఁ డయ్యె నపనివిభుఁడు. 3౯
- చ. అనువగువేళ డగ్గఱిన యాయతిధిం, జెఱనున్న భూమిదే
వునిఁ, గడురొంపిఁ బడ్డ పశువుక, వ్యసనాతురుఁ డైన యేలికం,
దన పగవారు గొన్న బిరుదంబున దుఃఖితుఁడైన మిత్రునిక,
ఘనబలుఁ డయ్యెఁ గైకొననికష్టునిఁ జూడఁగనోడుఁ గాలుఁడుక. ౪౦
- గీ. అనుచు వెంచ సొచ్చి తనకాళ్ళ గట్టిగాఁ, బెట్టి తోకమట్ట పట్టి యెత్తఁ
జట్టుభంగి రొంపి పట్టును వీడక, మొదవు కొంతయైనఁ గదలకుండ. ౪౧
- క. *ఆయవసరమున ఘన మగు, నాయావు నలెత్త లేక యలసగతుండ
నాయకుని జగము గని నగు, నోయని వెలుఁగుడిగె నన నినుండటఁగ్రుంకెక.
- గీ. మెట్టు గట్టుఁ జెట్టు మిఱును బల్లము, బయలు ననుచు నేరుపఱువరాక
మిన్ను వచ్చి నేలమీఁద ప్రాలిన యట్లు, దెసలఁ జీకువాలు దీటుకొనియె.
- క. పగలు బయలనుండక కొండగుహలలోఁ బొచ్చుకొని యడంగి దినాంతం
బగుదడవె వెడలె గూబలు, నిగుడం †జీకట్లు పోలె నీలాకృతులై. ౪౨
- సీ. అప్పుడు చీకట్ల కుప్పలచొప్పన ఘమఘమధ్వనల మేఘములు వొడమె
నందుల మెఱపు లయ్యంజనాచలభూమి దావాగ్నిశిఖలచందమునమెఱసెఁ
బెల్లుగాఁ బెట్టులుపెట్లునమ్రోయుచుఁ బిడుగులు తొడితొడిఁబడియెఁగడల

¹మహానిర్వాహులై యుక్తులై ²సంభారవంశాధిప. *ఆయవసరమున నాఘనుఁ, డా
యావును—ఘనుఁడై యాయావును, †జీకట్లయట్లు.

రువ్వున వడినెడత్రైవ్యనిగాలితో గచ్చకులంతలు చిన్తు లవనిఁ దొరఁగెఁ
బిదప నెత్తుగ బోరునఁ బెద్దవాన, కడవలను గ్రున్కురించిన వడుపు దోఁపఁ
గురియుచుండంగ వఱదలు గ్రుంత మిట్ట, లొక్కొలఁదిగఁబాతె నీళ్లక్తజముగ.

శా. ధారాపాతజలాతిశీతఘనవాతక్లిష్టమా వృష్టిలో

నారాజన్యుఁడు *గోవుడించి చన నన్యాయం బలంచు న్నహా

ధీరుండై తనబొంత గప్పె నిజశక్తీదత్తసాహాయ్యుండై

యారే యెల్లను దానె మాటగుచు ధర్మానక్తితో నిల్పఁగఁ.

ర౬

గీ. మిత్రుఁ డరిగిన యెడ శత్రువునై యిట్లు, గాసి పెట్టిన మదిఁ గలఁగఁ డితఁడు
ధర్మశీలునెదురఁ దామఁగుణములు, నిలావ పనుచు రజని తలఁగిపోయె. ర౭

శా. ప్రత్యూషం బగునంత వాన వెలిచెం బ్రన్యక్తమై దిక్కులం

దత్యాభాసము గల్గె జక్తవకవల్ హర్షించె జీఁకట్లు దే

శత్యాగంబుగఁ బాసె దమ్ములు వికాసం బొందఁ బూర్వాద్రి నా

దిత్యుం డుద్గతుఁ డయ్యెఁ గుంకుమగతిం దేజంబు రాజిల్లఁగఁ.

ర౮

క. పక్షులు వలుకుచుఁ దమతమ, పక్షము లగువానిఁ గూడి బాలార్థురుచిం
బక్షంబులుకెంకడరఁగఁ, బక్షీంద్రుని పిల్ల లనఁగఁ బాటం దొడఁగె. ర౯

ఉ. అప్పుడు విక్రమార్కుఁడు ప్రయాసము వుట్టఁగఁ దోఁకవట్టి తా

నెప్పటి యట్ల పూసికొని యెత్తఁగ ధేనువు లేవకున్న నే

చొప్పు నెఱుంగ లేక యిది చూడఁగ నన్నము చాలఁద్రేఁగు నా

కప్పరమేళుఁ డిచ్చిన మహాబల †వైక్రిడ సుక్తై న్నక్తటా.

గి౦

ఉ. కొమ్ములు పట్టి యెత్తఁ బధికుం డొకఁ డైనను గల్గఁ డిట్టి ఘో

రమ్మగుకానలోపల నరప్రసరిం బది యెట్లు గల్గు నా

యిష్టుల యత్న మేల శలియించుఁ బురాకృతవృత్తి నైన భా

గ్యమ్మనఁ గాక యంచు మదిఁ గందఁచు ముందఱు బాటఁ జూచిన. గి౧

సీ. ‡గజములం లేసి మృగంబులఁ జెండాడు గోరు లంకుశముల కొలఁదిమీఱఁ

బాటలు తనచేతఁ జచ్చినజీవుల లైకిబొట్టలక్రియ న్నక్తజముగఁ

న్యోక్తపెట్టనఁ బ్రజ నన్వేష గూలఁగఁజేయు కాలదఁడాకృతి వల మెసఁగ

మదిఁ గ్రోధవహ్నికి మొదలైన నివ్వలపెంపునఁ గన్నుల †కెంపు గదుర

*కట్టిడించి, ధేనుడించి. †మిక్రిడ. ‡గజములయంతవృగ. †కెంపుదేర.

బ్రహ్మతపీరరసము పట్టినకడవనాఁ, దవరు రా ద్రరసము దాన యగుచు
 నవని ¹మ్రొంగుమాడ్కి నాపులించెమహా, వ్యాఘ్రమొకటి కానవచ్చెనెదుట.
 క. కని దీని నెత్తఁ దోడ్పడు, మరుజుని దలఁపంగఁ బనులమారియె వచ్చె
 న్నును గండమాలమీఁదను, మొనకురుపుం బుట్టె నన్నమోసంబాయె.
 చ. ఇది కడు దుస్తరం బనుచు నెంతయు నాతురుఁ డైన నంతలోఁ
 జెడరక బంటుమీఁదఁ బరజించుచు డగ్గలుశూరులై వడిం
 బదములచప్పు డేర్పడనిబాగునఁ బొంది చలించి వాలమున్
 వదనము చేయి నెత్తుకొని వ్యాఘ్రము పైఁబడియె గడిదిగన్. ౧౪
 క. వడు నెడ నడ్డముసాచ్చిన, పుడమివిభు గదిమి యెడమభుజ మడిచెఁ దనుం
 బొడగనియఁబొడుచు పుటిఁగియు, జడియఁడనుచుఁబొగడిచేతఁజఱచినమ్మాడ్కి.
 గీ. పెడమరించి యతనిఁ దొడరక యాపులి, మిత్తిభంగిఁ గుట్టిమీఁది కుటికి
 మును దిలీపుఁ డిప్టముగఁ గాచునందిని, నెగసిపట్టు నామ్మగోద్రకరణి. ౧౫
 క. ఉటికిన నాపులితల చెగ, నఱికినఁ బులి మాయ మైన నభమున సుర ల
 త్తటి మెచ్చి పుష్పవర్షము, తఱచుగఁ ²గురియించి రథయదాయకుమీఁదన్.
 చ. అవనివరుండు నెవ్వనమునం దతివిస్తయ మంద నొక్క లా
 భువమున లేచి పల్వలము గ్రక్కున వెల్వడి కుట్టి లోచనో
 త్వవమగు దివ్య భావమున సన్నిధి గైకొని యేచు గామధే
 నువ నిను మెచ్చితి న్నడికి నూచ్చానునిష్టము వేడు నాపుడున్. ౧౬
 క. తద్భాషణమున మదిఁ గడు, నచ్చతముఁ బ్రియంబువిగుడ నాతఁడుసురసం
 పదోగ భాగ్యనిధి యని, సద్భావముతోడ మిగుల సన్నతుఁ డగుచున్.
 క. అమృతాహారలు నసురులు, నమృతంబువలై మహాప్రయాసముతో న
 య్యమృతాంభోనిధి దరువఁగ, నమృతము నీయఁద కలుగ నటఁ బుట్టితివే.
 క. పుట్టినయి ల్లంబుధి తోఁ, బుట్టువు లమృతేమకల్పభూజము లనియ
 పుట్టిన సూరక మనఁగా, నిట్టి విరోధాబు నీకు నేలా కలిగెన్. ౧౭
 గీ. తల్లి యింతకును గతా బేమితెలియఁగా, నానతీయవలయు ననుచుమ్రొక్కి
 నిలిచి యున్న సురభి నృవవర్ధుఁ దనపున్పు, రీతి మిగుల నాదరించి పలికె.
 సీ. పురుహూతుఁ డొకనాఁడు గురువాదిగాఁగల పిబుధసంఘంబు సేవింపుచుండ
 సూర్యశియునురంభయునుసంజా హోషయు నాతిలో త్తమయునునాఘృతాచి

¹నవని బీటకెట్టి యాపులించెను. ²గురియనేసి రథయ దాయకునివై వడ్డన్. ³కల్ప భూజులచే, పట్టుదులోకమనఁగా.

ప్రియదర్శనయు సుకేశియునుమేనకయునా నెనమండు దివ్యనాయికలుగొలువ
గరుడగంధర్వకిన్నరపన్నగేంద్రులు తమనియమంబులు తగభజంప
వసువులును రుద్రు లుభయపార్శ్వముల నుండ
సిద్ధు లెనిమిది తనపొంతఁ జేరి నిలువఁ
దుంబురుఁడు నారదుఁడును బ్రస్తుతులుసేయ
నధికసంపదఁ గొలుపున్నయవసరమున.

౬౩

శా. పర్యాయ ప్రకృత ప్రసంగముల సంభాషించుచో దేవతా
చార్యుం డోనకలజ్ఞ నారదమునీశా నేటికాలంబునం
గార్యాకార్యచిచారముం గృహణరతౌదక్షకత్వంబు నా
దార్యంబుఁ ఘనధైర్యముం గలిగి యేధాత్రీశుఁ డొప్పు భువిఁ. ౬౪
మ. అనిన న్నారదుఁ డోసుపర్వకులవంద్యా యిప్పు డుర్వీస్థలి
స్థుజాధీశులు లైక్ష్మీఁడఁ గల శేక్తౌపాలురుఁ దీనపా
లనధైర్యంబున లావున నివృతరణోత్సాహంబున నిష్క్రమా
ర్చునిసాదృశ్యము నొంద తే రతనిఁ బేర్చొన్న నృభోదర్శముల్.

౬౫

చ అని పలుకంగఁ దావిని మహాసనసంస్థితఁ డైన పాకశా
సనుఁ డతివిస్తయంబుఁ గడుసంతసముం బొడమంగ సమ్ముఖం
బున నిలుచున్న నన్నుఁ గని పూని ధగిక్రికిఁ బొమ్ము విక్రమా
ర్చునిసుగుణమ్ము తేర్పఱుచుపాపము గైకొనుమంచుఁ బంచినఁ.

౬౬

ఉ నే నిట వచ్చి యిచ్చటికి నీవును రాఁగల వంచు దుర్బలం
బైన గవాకృతిన్నిలుచునంతట వచ్చితి వింస్రమాయ న
వ్యాసయు గాలియుం గలిగె వ్యాప్తము పైఁబడుటయ్యె నన్నియు
*న్నానవనాథ యిన్నిటికి మానుగ నోర్చితి గాన మెచ్చితిఁ.

౬౭

ఉ. నాపుడు సప్తదం బతిఘనంబుగఁ బొంగి యవంతినాథుఁ డో
దేవి భవద్విభోకనము దివ్యపదస్థితికారణంబు నా
దైవము గల్గెఁ జాలు వివిధంబగుసంపద నీశుభానుకం
పావిభవంబునం గలదు భవ్యుఁడ నైతి నటంచు మ్రొక్కినఁ.

౬౮

శా. ట్లోణీనాయక నేటి మెచ్చునకు నీ సొమ్మైతిఁ గైకొమ్ము గీ
ర్వాణాధీశుఁడుఁ బొంద తేని శుభము ల్పొపించు నీకంచు న

* న్నానవనాథమైవియభిమానము దాల్చితిగాన.

- క్షీణోల్లాసముతోడ వచ్చు సురభిం జేపట్టి దీనాతుర
 త్రాణానర్తుఁ డతండు క్రమ్మటి మహాత్మాహంబుతో వచ్చుచున్. ౬౯
- ఉ. అంపెలు గట్టి చేత నొకయప్పి ధరించుచు నెత్తివెండ్రుక
 త్సంపల వ్రేలఁగా ముదిమి జీవనరంబులు తక్కిను. యా
 కంపిత మైనవక్ష మనుకంపకు హేతువుగాఁగఁ బ్రార్థనా
 లంపటుఁ డయ్యు మేనికి బలం బాడఁగూడమిఁ గుందువిపునిన్. ౭౦
- చ. కనుఁగొని యేల కుందెదపు కారణ మే మిది చెప్ప మన్న నో
 యనఁగు మహాదరిద్రుఁడ ననల్పకుటుంబికుఁడ న్విసప్తజీ
 వనుఁడను జావఁగోరి యిట వచ్చి తి దేమని చెప్ప నావుఁడు
 స్తనమున నిట్టితెం పుడుగుమా యని రాజు కృపార్ద్రచిత్తుఁడై. ౭౧
- క. నేవేడినకోరుకు లివి, గా వనఁగారాదు గానఁ గారుణ్యముతో
 నీవిపుని రక్షింపను, దేవీ పొమ్మనుచుఁ గామధేనువు నిచ్చున్. ౭౨
- ఉ. ఇచ్చి నభఃస్థలంబున సురేశ్వరుఁ డాదిగ దేవసంఘము
 త్రైచ్చుఁగఁ దొంటిమార్గమున మ్మిక్కిలి వేడుకతో నవంతికి
 న్వచ్చె నృపాలుఁ డిట్టి గుణవైభవ మింకిటఁ గల్గెనేని నీ
 విచ్చట వచ్చు టొప్పు మనుజేశ్వర యుక్తము నీ వెఱుంగవే. ౭౩
- క. నావుడు విని యజ్ఞయినీ, భూవల్లభునద్గణములు పొగడుచు హితులన్
 సేవకుల వీడుకొని భో, జావనివల్లభుఁడు నిజగృహంబున కరిగెన్. ౭౪
- వ మఱియును గతిపయదినంబులు జరిగిన. ౭౫

— ౧ ఇరువదియేడవబాష్పకథ —

- క. అక్షరవరదు రణరంగక్రీడాశమితవిమతుఁ గమలారమణుం
 జక్రీశ్వరవర్యంకుని, జక్రాయుధభరణు దుగ్ధనాగరశాయిన్. ౭౬
- మ. అతితాత్పర్యమునం దలంచుచు నిలింపాధీశభద్రాసన
 స్థితకై సంపద పెంపుమీఱఁగఁ గృతాశీర్వాదభూనిర్జరా
 నివుతుఁడై భోజవిభుండు డగ్గఱునెడ న్విక్షించుచు నప్తవిం
 శతమద్వాదము నొద్ద బొమ్మ సుజనాశ్చర్యంబుగా నిట్లనున్. ౭౭
- ఉ. పూతచరిత్ర సాహసవిభూషణుఁ బోలఁ జరించుచోట దుః
 ఖాతురుఁ డై నవాఁడు తనకబ్బినయీగికిఁ బాతుఁ డంచు నే
 జాతివిభేదము స్థణవిచారము సేయక యిచ్చునట్టి యా
 దాత్మగుణంబు లేక వసుధావర నీ కిది యెక్కుశక్యమే. ౭౮

- శా. పాత్రాపాత్రవివేక మంచు ధనలోభం బెక్కుడంజేయు నీ
 ధాత్రిన్నీతులు గల్లుఁగాక ఘనచింతాఖిన్నుఁ డౌవాఁజె స
 త్పాత్రం డంచు నెఱుఁగు టొప్పు ననుచుం దత్తాలదానంబుల
 న్నిత్రత్వంబు వహించు సర్వజనులు న్నేచ్చుంగ వాఁ డెల్లెడఁ. ౭౯
- మ వివరింతు నివను తద్గణంబు లఖిలోద్వినాధసంసేవుఁ డ
 య్యవసీపాలకుఁ డొక్కరుండ పరదేశాలోక నాసక్తి యు
 త్సవమై సొంపు నటింపఁ గ్రుమ్మరుచుఁ బ్రాసాదోజ్జ్వలం బైన చం
 ద్రవతీదుర్గము గాంచె *గాంచి కెనయై రాజిల్లుచు న్నుండఁగఁ. ౮౦
- ఉ. ఆపుర మద్రిమీఁద వివిధావరణంబు ననేకలోకసం
 దీపితమధ్యమం బనుగతి ప్రకటికృతసోమసూర్యవీ
 ధీపరిణాపారమ్యము నతిస్థిరభూభృమపాశ్రయంబునై
 శ్రీపతియాజ్ఞానుడు నది రెండవయజ్ఞధవాండమోయనఁ. ౮౧
- ఉ. ఆనగరంబు సొచ్చి నవహర్త్యనిరంతరరమ్యవాటికం
 బైనవణిక్పథంబున ననంతసువస్సుసమూహదర్శనే
 చాచ్ఛనిరతిం జరించి మణిసంఘటితంబగు న్నొక్కదేవతా
 స్థానముఁ జేరి భిక్షుకువిధంబున నచ్చట విశ్రమింపఁగఁ. ౮౨
- సీ. చెంగావి వలిపెంబుఁ జెలువ ర ధరియించి దలముగామేన గంధంబుఁ బూసి
 తిలకంబు కస్తూరిఁ దీర్చి జాదులఁ గలిగొల్పి లఁ బొడవుగాఁ గొప్పువెట్టి
 కందుదుప్పటిగప్పి యందియ డాకాలఁ గీలించి పువ్వులకోల వట్టి
 నిద్దహా కుచ్చుల †యద్దాలు కీట్టని మ్రోయఁగా నల్లాసమునఁ జెలంగి
 నలుపు చేవురుసంగడిలెలవి తోడఁ, బోఁకలాకులు ‡నిడిలోనఁబోసికొనుచు
 బాణతనముననట్టహాసములు నొలయఁ, బెచ్చు చేగుచుఁగొలువఁగావచ్చెనొకఁడు.
- క. వచ్చి గుడిసొచ్చి యండఱు, దిచ్చులు తనతండికొలుకు ¹దీపులువెట్టఁ
 మెచ్చుచు వేడుకయాటల, నచ్చోటం బ్రొద్దువుచ్చి యల్లన మగిడఁ. ౮౩
- క. మఱువాఁడు పెదపు తెండఁగి, నెటిచెడి వదనంబు వాడ ²నిస్సత్వముతో
 గుఱుగోచి గట్టకొని క్రమ్మట వచ్చెన్వాఁడు దుఃఖమలినాకృతియై. ౮౪

* గాంచికి సవత్వంబై వెలుఁగొండఁగఁ-గాంచికి సమానంబై వెలుం- † ఉద్దాల-
 చెప్పులు. ఉద్దాల మ్రోయఁగా నల్లాసమున జొక్కి యుయ్యి జేరి- ‡ నోటిలోబోసికొనుచు.
¹దీపులువెట్టన్. ²నిస్సత్వముతో.

- గీ. వచ్చి వెచ్చనూర్చి యచ్చోటఁ గూర్చున్న, వానిఁ జూచి మనుజవల్లభుండు
నీవు నిన్న రమ్య మానేషమున వచ్చి, నేఁ డి తేల వచ్చినాఁడ వనిన. ౮౬
- సీ. చెప్పిన దీన నే సిద్ధియా న ట్లయ్యు నడిగిన నాకిది యడఁపనేల
మేటి జూదరి యన వాటమా తివుటమై నాడుచుండుదు నే నహర్నిశంబు
దృష్టియేమటక ¹నందియు జోగరంబును దిగయును గాశనాఁ దేటపడిన
యచ్చులలోన నే యచ్చెఁగ గైకొని మాటలాడిన యట్ల నేటుగలుగఁ
దలఁపుగతి వచ్చుఁగోరినదా యమనఁగ ², శకునిజూదముపీనియచ్చకటియనఁగ
గెలుపునాదిగ నొడ్డును గిలుబనేర్చి, యెల్లపిడికిళ్ళు విడిపించియేనకొందు.
- క. ధనము గలుగఁ జూచి తమకంబు పుట్టించి, మొదల గెల్వనిచ్చి పిదపగెలిచి
నలుపు రాననంగ బలవంతు నైనను, నిలువనాఁగికొందు ³ నిమిషమునను.
- క. చతురంగంబున నే నతి, చతురుడఁ గరితురగమంత్రిశకటభటప్ర
⁴స్థితి పరహస్తము సేయదు, క్షితి మెచ్చఁగ రాజు బంటుచేఁ గట్టింతుఁ.
- క. ఎక్కడఁ గోరిన దాయము, లెక్కువతక్కువలు గాక యే తేరంగా
నెక్రటి నెత్తును గొ, మ్మెక్రటియును నాడ నేన యెక్రటిఁ జమ్ము. ౯౦
- క. తగులు విరియెనఁ గడుమె, చ్చుగ నాడుదుఁ బూటజూదంబులలో
మిగులఁగ నేర్పరితాగిడి, తిగుటఁసాగటాల నే నతిప్రాధుండఁ. ౯౧
- ఉ. మేదిని నిట్లు జాణలకు మెచ్చగు నాటలు నేర్పువారికే
నాది యనంగ నొప్పుచు నహంత్రి నిష్పడు దక్కునాడి యా
జూదమునందుఁ జిక్కి విరసు ల్నును నవ్వఁగ మేనివజ్రభూ
షాదిసువస్తువు లైలిచినాతని కిచ్చి వివర్ణ మొందితిఁ. ౯౨
- ఉ. దైవబలంబు లేమి గతి దప్పిన నర్థము గోలుపోయితి
న్నావుడు బుద్ధిగా దని మనంబున కింపు జనింపఁ జేయ ను
రీప్రవరు డిట్లను నివ్రనుము వీఱఁడిచేతలు మాను మేదినిఁ
దేవతల న్భజింపు సుగతిస్థితులొక్కట నీకుఁ జేకుఱు. ౯౩
- క. †ధనమును సత్యము శౌచం, బును నాదిగఁ గోలుపోవు భువిదుర్వ్యసనం
బని యెన్నఁబడ జూద, మ్మన బ్రుంగుడు వంగుడౌటఁ బొందిది యగునే. ౯౪

²నందియు జోగరంబును దిగయును - నంటయు జోగరంబును దిగయును నై
దిటపడిన. ²ది యపేని. ³నాదికొందు ⁴స్థితిపరహస్తము - †ధనము యశమును సత్యము...
బ్రుంగుడు బ్రుంగుడౌట - బ్రుంగుడు పగ్గుడౌట.

- క. జూదమాన నలుండుచెడియెను, జూదంబున నట్టిధర్మజుండును జెడియెన్
 *జూదమున ధాతువాదము, వాదంబునఁ దొడరఁ జేటవశ్యము గలుగున్.
- ఉ. హితుని తెఱంగునన్ హితము నిష్ప్రమఁ జేకుట బుద్ధి చెప్పితి
 న్నతిఁ బరికించి దుర్వ్యసనమగుండవై చెడకుంటి వేని ను
 స్థితి యొనగూడు లోకమునఁ దేకువయుం జెడకుండు నన్న నా
 †కితవవరుండు నవ్వి యదిగేలిగఁ జేయుచు బలైఁ బ్రాభుండై. ౯౬
- గీ. ద్యూతకేళిరసము త్రోవ యెఱుంగక, పలికె దీవు వెడఁగుభావమునను
 ‡వలనుగల్గి వాడఁ జెలనుసీరునుమాడ్చి, దీన నర్థ మొదవు తెరువు పుట్టు.
- క. ధనలాభంబుఁ బురాణము, వినికియు వాద్యంబు యోగోద్యయు శాస్త్రం
 బును సంగీతముఁ గావ్యం, బును నాటకములును జూదమాన కెనయగునే.
- క. గెలుపుతమకమునఁ జిత్తం, బలరంగాఁ గడపజూద మాడక యెవ్వం
 డలనుఁ డయి చనియె భువి ని, వ్వులజన్మఁడు వాఁడెకాఁడె పసరముభంగిన్.
- క. ¹ఒకరూక వట్టి పదివేలకు నొడ్డుచు నాడినట్టిలాభము గరద
 ప్పకయిత్తురుఁ గొంద్రనువరు, లకటా జూదంబులోన నన్యతము గలదే. ౧౦౦
- ఉ. అట జయంబుఁజేకొనిన నర్థము చేకులు దాన మేటిగా²
 నోటమిఁ జిక్కి ద్రవ్య మిడనోపని పేదల కడ్డమౌచు మా
 తాట భజింప ధర్మ మగు సంతన మోక్షము గల్గుఁ గావునం
 దోటికిఁ జూచువార లిది దుర్వ్యసనం బన నమ్మవచ్చునే. ౧౦౧
- ఉ. హితభావంబున బుద్ధి చెప్పితివి నాకిష్టంబుగా చాట సం
 తతము స్సంతసమందఁ జేయు నొకచో దైవంబు దప్పించినన్
 మతి వేటొండుల కెక్కునే ధనము సంపాదించె బూర్వంబున
 న్నతిమంతుం డనురాజు బుద్ధిఁ జని సన్మానంబుతో నుండెనే. ౧౦౨
- ఉ. నావుడుఁ దత్త్రభావివరణంబునకుం జెవి యాని భూవరుం
 డావిధ మేర్పడం దెలుపు మన్న దురోదరశీలుఁ డిట్లనున్
 దేవసమానుండైన జయదేవుఁడు నా ధరియేలుచుండె ర
 త్నావళిసంజ్ఞ నొప్పిన మహానగరంబున ధర్మశాలి యె. ౧౦౩

* జూదమునం బాఠబూడవదంబున- † కిత్తవరుండలైనవ్వి- ‡ వలనుగల్గియాడ- ¹ఒక మాడట్టి... కెరకప్పక- గొండ్రొండలు, గాండ్రొండకు- ²దాన గ మమా- దానదానగాదు పోటమి.

- చ. అతనికిఁ గాంతిరేఖ యనునంగనకుం బ్రహ్మాంశగణ్యుఁ డౌ
సుతుఁ డుదయించి బాలుఁ డగుచు న్నయశాస్త్రము లాగమంబులుం
గృతులుఁ బఠించి యోగములకీ లొకయింత యెఱింగి సర్వస
మృతమగు నేర్పుకల్పి మతియంతుఁడునాఁ బరఁగెం బురంబునన్. ౧౦౪
- మ. అతికాలంబునఁ బెద్దయై నృపుఁడు పుణ్యారణ్యవాసంబు ప్ర
స్తుతమైన న్నయభూషణుఁ డను నమాత్యుం బిల్చి తత్సమ్మతి
న్గుతునిం బట్టము గట్టి యేగె నట నస్తోక ప్రభావాఘ్యుఁ డౌ
మతియంతుఁ డిల యేలుచుండెఁ దనసామ్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగన్. ౧౦౫
- క. రత్నాకరమేఖలఁ దన, పత్నిగఁ జేపట్టి సుగుణబంధురఁ డనఁగా
రత్నావళిలో నాయక, రత్నంబై తేజరిల్లెఁ బ్రజ రంజిల్లన్. ౧౦౬
- క. రేలు నిగూఢాకృతితో, వాలు సహాయముగ లోకవార్తలుఁ గీడు
స్త్రేలుచు నరయుచుఁ దిరుగఁగ, బాలుని నొకనాఁడు మంత్రిప్రార్థనచేసెన్.
- క. మేదినిలో నీనడవడి, యాదిన్మపాలకులచరిత మైనది నాకుం
గాదనరా దొకగతి నిది, గాదనియెడ న్నాశ నొండుగాఁ దలఁచకుమీ. ౧౦౮
- గీ. నేఁడు చెప్పవలసె నృపుడు నీజాతక, మడుగునాఁడు బుధుల కడను వింటి
వినుము మొదలియంశమునఁ బుట్టినాఁడవు, చోరశిక్ష నిన్ను సోకుననిరి. ౧౦౯
- క. రజనిసమయములఁదిరుగకు, సుజనులతోఁ బూతుసేయు సోమకళాంకు
స్ఫుజియింపుము హితులను మముఁ, బ్రజలను జేపట్టి మిదియ ప్రార్థనమాకున్.
- గీ. అనుడు బాలన్యపతి యాఁగాకయవియొండు, బుద్ధిఁజూచి బ్రదుకుపొందుగాదు
గామకోపలోభగర్వమత్సరమోహ, ముల నెకాని *రాజ్యబలముగొనదు.
- క. కామక్రోధాదులు ని, స్త్రీమయుగా విడువకున్నఁ జేబుగు నొకచో
నే మునినై యుండఁగ మఱి, నామీదను జోరదండనం బేల యగున్. ౧౧౨
- మ. ఇది తప్పండును టొప్పనంచు నడురే యేకాకియై యేగి భూ
తదయాళుం డనునానిచేత శుభతత్వజ్ఞానుండై యుబి కా
స్పదమధ్యంబునఁ బెక్కునాళ్లు పవనాభ్యాసంబుతో నుండె ను
న్నదసారంగకురంగ సంఘపరిగణ్యంపానరణ్య బుగోన్. ౧౧౩
- క. పోడిమి చెడియుచు దనచుది, వాడిమి చెడినీక లభ్యవై రాగ్యుండై
వాడతినియమంబునఁబగు, † మూఁడేడులదాఁక ధ్యానముననుండంగన్.

- మ. ఒకనాఁ డేగురుదొంగ లంతికమునం దొప్పారు మందారనా
మకమా దుర్గము లీల నేలుచు మహాత్మ్యాపాలుఁడౌ జీవర
క్షకుకన్యానదనంబు కన్న మిడువాంఛన్ వచ్చి యద్దేవి క
త్యకల కం బగుభక్తిభావమున సాష్టాంగంబుగా మ్రొక్కుచున్. ౧౧౧
- క. లో కేక్వరి నీకృప నీ, త్తోకాంతుని కూతురగు ప్రకాశినిసాము
ల్లాకచ్చిన నాదలరెఱ, నాకల్పము నీకు నిచ్చి యుగైదము చురూ. ౧౧౨
- క. అని కానికె మెకొని చన, దిననానుఁడు గ్రూకె దయము దిస్తుల నిండెన్
జనులు పనులు షిగి రారెను, లరువరులె తిరుగఁ జొచ్చి రానగరములోన్.
- మ త్తకోకిల. గాలిదీరయు న్నొల్లిబూడిద గ్రద్దగోరుచు గొంకియు
గోలయు న్వెలుగాళ్ళుపురులక్రోవి ముండులబాతియున్
మైలయరుల కొయ్య కత్తెర మాటుగన్నపుంగ త్రియు
న్నీదిండులు నల్లపూతయు నేర్పుతోడుగ మ్రుచ్చులు. ౧౧౪
- క. చప్పుల్లాంచుచుఁ దరు, చప్పుళ్ళఁదరుచు జొచ్చి సందులలోనం
జొప్పెఱుంగకుండ * నేగుచు, తెప్పలు నూతైసఁడగురింపుచుఁబురిలోన్
- గీ. ఉలుకు వ్రగ్గునంత నొకచోట మ్రొస్తల, యల్లు మెదలకుండి † యన్నకదుపు
కొదవియంతనంత గొడుగుచు లోపలి, మెలకు వగని ‡ కోటచులుకదాఁటి.
- గీ. పాలె మున్న వారిపై న్నొల్లిబూడిద, మారు చల్లి పెద్ద మగులు కొంత
కూలఁ ద్రవ్వె రాచకూతురుండెమేడ, క నొంచినట్లు గంటువెట్టి. ౧౧౬
- క. తొడిదొడిఁ గ్రోవులపువ్వుల, విడిచి ది య లాగ్ని గంటి వెలుఁ గాలోనం
బడకుండఁ † జెలులుమాటఁగ, నొడయని క్షయచులుకు లేకయొకరుఁడుసొచ్చెన్.
- గీ. అచట నూర్పులరసి యాబాల నిద్రించు, తెఱిగియొయ్య జాయనేగి వాఁగు
మీలఁ బుడికివట్లు జాలరికై వడిఁ, బుడికి పుచ్చుకొనియెఁ దొడపుతెల్ల. ౧౧౭
- సీ. అన్నియు నొలకు నందిచ్చునప్పుడు మును న్వయంపరమున కనుచు డాచి
దండియపై నిడ్ల తపనీయమాలిక భుజము సోకిన దానిఁ బుచ్చుకొనుచుఁ
గన్నంబు వెడలి సంగడికాండఁ గూడిన నందఱు నుల్లాస మతిశయిల్లి
దుర్గంబు వెలువడి దూరస్థలంబున సొమ్మల తరబడి చూచునపుడు
వెనుకఁబురములోనఘనముగాఱంతయ్యె, నారెకులునుదివియ లందికొనుచుఁ
గల్గవుటై ననుచు నెల్లదిక్తుల జాడ, లరయఁ జొచ్చి రిరతినిహస్తులగుచు.

* నీగుచు † యన్నకరవుకదిలి- యంతలేచి- ‡ కోటచులు. గాటి- † కాలమాటంగ- చెయ్యి
మాటిడి ౨ రతిభయార్తులగుచు.

- పరభయనిద్రాభక్తి, స్వరమోహక్రియల విగతసంజ్ఞానముచే
నరపశు పనఁ బరఁగితిన్, తిరుమల- ౨౯
- శరణనఁగ నావిభీషణుఁ, గరుణను ద్రాపదిని హరినిఁ గాచితి వది నీ
బిరుదైనను ననుఁబ్రోవుము, తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా ! 3౦
- నరహరి ! గోవింద ! హరీ ! పురుషోత్తమ ! విబుధమిత్ర ! పుణ్యచరిత్రా !
మురహర ! వామన ! మాధవ ! తిరుమల- 3౧
- పరమేశ్వర ! కేశవ ! శ్రీ, ధర ! మధుసూదన ! ముకుంద ! దానవవైరి !
ధరణీధరనుత ! శౌరీ ! తిరుమల- 3౨
- సురుచిర వాక్స్పృధిని వే, మఱు నినుఁ బ్రార్థింపలేని మతిమందుడ నఁ
గరుణను రక్షింపఁదగుం, దిరుమల- 33
- పరమానందాత్మక ! శ్రీ, హరి ! నీమాహాత్మ్య మజభవాదులకైనం
దరమానె యభినుతింపఁగఁ, దిరుమల- 3౪
- పరభక్తియుక్తనిష్ఠా, పరులను బ్రోచుటయు నెంతప్రాధవ మజ్ఞాన్
దరిఁజేర్చినఁగా యశమగుఁ, దిరుమల- 3౫
- దురితాత్ముడ దా భికుండఁ, దురహంకారాభిమానమావ్యహృదయుండఁ
శరణాగతుండను బ్రోవుము, తిరుమల- 3౬
- నిరతాపరాధి కైనను, శరణొందిన నభయ మిత్తు సత్వర మది నా
పరమవ్రత మని పల్లవ, తిరుమల- 3౭
- కరుణాపయోధి ! నీకింకరుండను శరణంటిఁ బ్రోవఁగాఁ దగుఁజుమ్మి
మఱవకుము నీదెభారము, తిరుమల- 3౮
- శరణంటి నీపదాబ్జము, శరణంటిని బరులవేడఁజాలను నీవే
దొరవంటి నెటులు చేసినఁ, దిరుమల- 3౯
- నిరతము నీపదభక్తియు, విరతియు దుష్టామహేతు విషయంబులవై
మఱవమి నిను దయసేయుము, తిరుమల- ౪౦
- నరు లెంతవార లెన్నఁగ, సుర లైనను నీదుమహిమ జూడఁగ వినఁగా
వెఱగొందుదు రవిషయతం, దిరుమల- ౪౧
- లఱనిముసములోన జగ, త్పరికల్పనరక్షణప్రథంగంబుల న
చ్చెరువుగ నొనరించెదపొ, తిరుమల- ౪౨
- పరుండవగు నీవు జీవేశ్వరజగదాకృతులఁ దోచి స్వప్రభుచే ద
త్పరవికృతులొంద వెన్నడుఁ, దిరుమల- ౪౩

- ధర నైంద్రజాలికునిగతి, నిరుపమనిర్భీజజగము నిర్మించెద వా
సరణి యచింత్యులుగదా, తీరుమల- ౪౪
- ఇరవుగ జగములు లోనిడి, మఱిజగములలోనఁ జొచ్చి మహిమదలిర్పఁ
నెఱిసాక్షివి గానుండువు, తీరుమల- ౪౫
- పరిపూర్ణుడ పీఠాటను, సారిది జగంబులను జూరుట చొరకుండుటయున్
సరి వెలిలోనులు లే విఁకఁ, దిరుమల- ౪౬
- హరి ! నీయందుఁ బ్రపంచము, పరికల్పితమాట నన్యభావము గలదే ?
పరఁగ నసంగాద్వయింఁడవు, తీరుమల- ౪౭
- పరికల్పితజగమున కీ, వరయ నధిష్ఠాన మగుట నభివిషయచరా
చరమంతయు నీవకదా, తీరుమల- ౪౮
- పరజేవ జగద్భేదము, మఱవని చిదఖండనిత్యమహదాకృతివి
స్ఫురణములు గలుఁగఁజేయవె, తీరుమల- ౪౯
- ఎఱుఁగమి నిజరూపము నీ, తెఱుఁగున నజ్ఞానమోహతిమిరము తోఁచెన్
ఎఱుక వెలుంగు నొసర్చుము, తీరుమల- ౫౦
- కరుణింపజేసి మాయాతరణం బేవిధిని గల్గుఁ ? దఱచుగ నాత్మ
స్ఫురణం బేతెఱుఁగున నగుఁ, దిరుమల- ౫౧
- ఎఱుఁగును వాల్చీకియొకం, డెఱుఁగును నారదుండు నధవుఁ డీశ్వరియు భవ
ద్వరనామామృతమహిమనుఁ, దిరుమల- ౫౨
- పురుషోత్తమ ! నినుజ్రేమను, స్థిఁయించిన దినమె దినము చర్చింప భవ
చ్ఛరణార్చకుండె ధన్యుడు, తీరుమల- ౫౩
- అరులగు దనుజులఁ బొరిఁగొని, పరమొసఁగితి వరుదె సమతఁ బరఁగడి నీకుం
బరభావిత మరిభావము, తీరుమల- ౫౪
- గురుండవు ప్రభుండవు సఖుండవు, పరుండవు బంధుండ వఖిలభారకుండ వటుం
చరసి నెఱనమ్మితిని మదిఁ, దిరుమల- ౫౫
- పరమగతిఁ గానకుండిన, నరునకు భవి జన్మకర్తనాశన మింకే
తెఱుఁగున నైనఁగల్గునె, తీరుమల- ౫౬
- కరములు నినుఁ బూజింపఁగ, మురిసి స్రుతు ల్నీచరిత్రమును వినుచుండన్
మఱి మది నినుఁగనఁజేయుము, తీరుమల- ౫౭
- పురసంహారకమిత్రా, సరసీరుహపత్ర నేత్ర ! జలధరగాత్రా !
పరమపవిత్రచరిత్రా ! తీరుమల- ౫౮

సురవందితమ్మదుపాదా , పరిహృతపరజీవభేద ! పరమోదారా !

పరకల్పితగుణభేదా , తిరుమల-

౯౧

శరచరకచ్చపకిరినర,హరి వయి భృగురామరామహరిబుద్ధతను

స్ఫురణలఁ బ్రభవించితివౌ , తిరుమల-

౯౦

వరమత్యాక్యకృతిసోమకుఁ, బారిగొని తదపహృతనిగమపూజముఁ గృపచేఁ

బరమేష్ఠి కొనఁగితివి మును, తిరుమల-

౯౧

సుర లసుర లమ్మతమునకై, గిరిచే నంబుని మధిపఁ గ్రిందఁ బడఁగ న

గ్గిరిఁ గూర్చితచే నెత్తవె, తిరుమల-

౯౨

ధర నబ్ధిమూప దితిసుతుఁ, గిరియాపము నొంది వేగఁ గీటడఁచి వసుం

ధరఁ గోఱను నిల్పితివౌ, తిరుమల-

౯౩

సురసుతుల నొంచుదైత్యుని, నరహరివై యురముఁ జొది నఖముఖములఁ జె

చ్చెర బాలునేలితివిగా, తిరుమల-

౯౪

ధర బలి నడిగి వటుత్వము, మెఱయఁ బదద్వయత నాక్రమించి జగముఁ ద

చ్చిరమున నడుగిడి యడఁచవె, తిరుమల-

౯౫

మెఱయుచు భార్గవుఁడన నృప,వరులనుముయ్యేపమాటు వధియించి వసుం

ధరఁ గళ్యపున కొనఁగితి, తిరుమల-

౯౬

వరదశరభాత్తజుడవై, శరనిధి బంధించి యాదశశ్రీపు ననిం

బారిగొని ధరణిజనేలవె, తిరుమల-

౯౭

తఱిమి ప్రలంబాద్యసురులఁ, బరిమార్చి బలాబు మెఱయ బలరాముఁ డనం

గరిపురిఁ బెకలించితివౌ, తిరుమల-

౯౮

పురదనుజనతులనద్యౌత, సరణిని బుద్ధతను జెఱచి చని తత్పతులఁ

హరుచేఁ బాలియఁగఁ జేయవె, తిరుమల-

౯౯

దొరకొని కలికలుషము దుర్భరమై భునిఁ జెఱుప దాని భంజింపఁగ నుం

దరకల్పివిగా నుండువు, తిరుమల-

౧౦

తరణము గాతమతరుణికిఁ, దరణము భవమునకు మోక్షదంబగు యుష్మ

చ్చరణము నెఱనమ్మితినేఁ, తిరుమల-

౧౧

కరమొప్పు చతుర్భుజముల, మెఱయు కిరీటాయుధముల మించినసిరిచే

గరుడరథమునఁ జరింతువు, తిరుమల-

౧౨

శిరమున రత్నకిరీటం, బురమునఁ గాస్తుభము వెలయ నురుకుండలన

తరకంకణములఁ జెలఁగెడు, తిరుమల-

౧౩

- నిరుపమమనదేహరుచుల్, కరమొప్ప విశాలమృదయకంబాక్షములన్
మెఱయు నిను భక్తిఁ గొలిచెదఁ, దిరుమల- ౭౪
- కరివరద ! రమాలోలా, కరుణాకర ! భక్తపాల ! కాంచనచేలా !
శరణాగతభరణవ్రత, తిరుమల- ౭౫
- తరణిసహస్రప్రభలను, మెఱయు భవద్వివృదేహమృదువైభవమున్
గరుణం గనఁజేయఁ గదే ! తిరుమల- ౭౬
- హరి ! పరమపురుష ! నీమృదు, చరణంబులు భక్తమానసస్ఫురణంబుల్
తరణంబులు భవజలధికి, దిరుమల- ౭౭
- నిరుపమసంసారాంబుధి, దరిఁ జేర్పఁగ నేల యింక దయరాజుయె?
కరుణారాశివిగావా ? తిరుమల- ౭౮
- నిరవధిమోహంబుధి సం, తరణం బొనరింపుమయ్య ! దవశిఖనమ సం
సరణము దుర్భరమయ్యా ! తిరుమల- ౭౯
- కరి మకరిచేత వడి సెడి, మఱిమఱి నిను వేడ మొఱను మఱవక విని స
త్వరఁజని ప్రోచితివికదా, తిరుమల- ౮౦
- నెఱిబాల్యత గురుని యనా, దరమున నినుఁ జేరికొల్వ దయ ధ్రువునకు స
త్పరమాధికత్యమొసఁగవె, తిరుమల- ౮౧
- ఉరుసోదరపరిభవమున, శరణొందు విభీషణున కసంశయముగ స
త్వర నభయమిచ్చితివిగా, తిరుమల- ౮౨
- హరివరునకు నెచ్చెలివై, వెఱవకు మని యభయమొసఁగి వేగమ వాలిం
బరిమార్చి రాజ్యమిడితిని, తిరుమల- ౮౩
- హరి నిందుఁ జూపు మన నర, హరివై స్తంభమున వెడలి యడఁచి దితిజ న
త్తఱిఁ బ్రహ్లాదునిగావవె, తిరుమల- ౮౪
- కురుపతిసభ నొందుమహా, కరిభవమున వేడ మానభంగమడఁచి త
త్పరతః ప్రాపదిఁ గాచితి, తిరుమల- ౮౫
- సరసారథివై కరుణన్, గురుపతిసుతవైభవంబుఁ గోల్పఱిది వసుం
ధరఁ గాంతేయుల కొసఁగవె, తిరుమల- ౮౬
- ధరదాసీ సుతుఁడైనను, నిరతము భవదీయభక్తినిష్ఠనొసఁగి తొ
సురపూజ్యత నారదునకుఁ, దిరుమల- ౮౭
- నిలువేద సఖుఁడు భక్తుం, డరుదెంచిన నెఱిఁగి శ్రీతి నడుకులు గొని స
త్పరమాన సంపదలిడితొ, తిరుమల- ౮౮

దురితాత్ముఁ డజామీఁకుఁడు, మరణార్తిని నీమపేర మనుచుతుఁ బిలువం
బర మొసఁగితి కడుఁజ్రేముడిఁ, తిరుమల-

౯౯

గురులుబ్ధవృత్తి నడనిని, దిరుగుచు భవదీయనామదివ్యమహిమచే
ధరవాల్మీకి యశముఁ గొనెఁ, తిరుమల-

౯౦

త్వర సంబరీషుపై ముని,వరుఁ డరయక కృత్తినేయ వాత్సల్యత న
త్రణిఁ జక్రమనిచి ప్రోచితి, తిరుమల-

౯౧

గురుసుతు శరబాధల ను, త్రరగర్భస్థు నొగిఁబ్రోవ నయ నుడగమువేఁ
జొరి పరితాపముఁ దీర్పవె, తిరుమల-

౯౨

హరి ! నీదీనదయాళుత, వరభక్తాధీనతయును వర్ణింపఁగ నా
తరమె ? మహాత్ముగుణాబ్ధిని, తిరుమల-

౯౩

నెటి స్వప్రతిజ్ఞఁ దలఁపక, పరమహితుండనుచు భీష్ముప్రతి నలిపి తొ
దురమునఁ జక్రముఁ జేకొని, తిరుమల-

౯౪

శరతల్పగు గాంగేయుని, బరమధ్యానప్రవిష్టభావుఁడ వగుచున్
శరబాధలఁగింపవె, తిరుమల-

౯౫

గురుఁడవు దైవము సఖుఁడవు, మఱిచుట్టమవంచు నమ్మిమనుషాండవులం
గరుణించితి వేవిధములఁ, తిరుమల-

౯౬

పరదైవత మీవని మది, నెఱనమ్మితి నన్నుఁ బ్రోవ నీకు భరంబే ?
దురితములెన్నక యేలుము, తిరుమల-

౯౭

ఉరుదువృతనయుఁ డైనను, బరమకృపామతిని దుడ్డి పాలింపఁడె ? మ
త్పరజనకుఁడ వీవ సుమీ, తిరుమల-

౯౮

హరి ! నారాయణ! మాధవ ! సరహరి ! శ్రీవాసుదేవ ! నలినాక్ష ! రమా
వర ! వెకుంత ! జనార్దన, తిరుమల-

౯౯

ఉరగాధిపగిరివాసా ! పరమమహోల్లాస ! నిత్యభాసురహాసా !
నిరతిశయసుఖలీలాసా ! తిరుమల-

౧౦౦

సురవినుత ! భోగిశయనా, సరసీరుహపత్రనయన ! జననవిహీనా !
దురితాటనీహుతాశన, తిరుమల-

౧౦౧

స్థరశతసమప్రకాశా ! గిరిజామానసనివేశ ! కృతిపమహేశా !
పరిహృతసర్వపలాశా, తిరుమల-

౧౦౨

నెఱనమ్మితి మనమున నీ,చరణములే గతియటందు సదయుఁడవై చె
చ్చెరఁ బరమగతి నొసంగుము, తిరుమల-

౧౦౩

సురుచిరఘనదేశారుచిం, గరుణాత్మత పీక్షణములఁ గనకాంబరతన్

దరిసెన మొసంగి యేలుము, తిరుమల-

౧౦౪

అరయఁగ బాలుచి నుపపులఁ, బరితోషము నొందుజనకుభంగి నిపుడు నే

మొఱిలిడుపల్లులఁ గొనఁదగుఁ, తిరుమల-

౧౦౫

గురుపాండిత్యప్రకటన, పరత నైష్ఠ్యలకుఁ గాదు భక్తిం గృతి నీ

కరుణకొఱకు నేఁ జేసితిఁ, తిరుమల-

౧౦౬

పరమదయాబోధి ! భవ, త్తరుణ నృతకం బానర్పఁగాఁ దగె దీనిఁ

సరసతఁ గొను మెఱుఱున్నం, తిరుమల-

౧౦౭

పరమాదరమున నిదియె, వ్యరు చదివిన వినిన నీడు వరకృపచేతం

బరమామృతమును గొందురు, తిరుమలశ్రీ వేంకటేశ త్రిదశాధీశా. ౧౦౮

వరభుజి మెళాన్వయ భా, సురవిమలాశ్రేయగోత్ర జుఁడ భగవద్బా

సురుఁడను నీకొనఁగితిఁ గృతి, తిరుమలశ్రీ వేంకటేశ ! త్రిదశాధీశా !

శ్రితహృదయాభీష్టప్రద, శతధృతిముఖనిబుధవంద్య ! చక్రధర ! వశీ

కృతభక్తజనాఘమనస్థిత ! తిరుమల వేంకటేశ ! త్రిదశాధీశా !

సతతము నెఱనమ్మితి మది, గతినివయటంచు మిగులఁ గనికరమున స

ద్గతిఁ జేర్పఁ దగదె కమలా, దృత ! తిరుమల వేంకటేశ ! త్రిదశాధీశా !

జయజయ కరుణాసాగర , జయజయ సర్వజ్ఞ ! సకలజగదాధారా !

జయజయ సర్వజనాధిప, జయ తిరుమల వేంకటేశ ! జయ సర్వేశా !

౮. మనోహరశతకము.

లకారప్రాసయుతోత్పలమాలావృత్తములు.

పరశురామపంతుల రామమూర్తికవి.

శ్రీలలనేశరుద్రసరసీరుహగర్భ గణాధిపాంఘ్రులన్

ఫాలము సోఁక మ్రొక్కి యొకపద్యశతంబు రచించి మల్లికా
మాలికగాను మీకును సమర్పణ చేసి తరింపఁగంటి నం
బాలపురీశ రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా. ౧

బాలిశుఁ డంచు నన్గని శుభస్థితి కేగుదుమూర్తి నీరహ

స్యాలయమంత్రమంత్రకలితార్థములం గృహచేసె నట్టినా
పాలిటి లింగమూర్తి పదపద్మనుతు ల్గొని నిస్సజ్జుతు నం
బాలపురీశ రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా. ౨

శ్రీలలితం బనానుయము చిన్తయ మాధ్య మనిష్ఠ్రియంబు ని

ర్హుల మఖండ మద్యయ మమూర్త మజం బగు బ్రహ్మ మైన నీ
వాలయసిద్ధి కంత ముదయస్థితి కాది వెలుంగుచుందు వం
బాలపురీశ రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా. 3

ఆలయసంభవస్థితులనందఁగొల్లిటి నీదుమూర్తియం

దాలయసంభవస్థితుల కాశ్రయ యై యొకశక్తి తోఁచి ని
న్నాలయసంభవస్థితుల నందెడివానిగ నావరించె నం
బాలపురీశ రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా. ౪

ఆలలితాత్మశక్తి విమలాత్మిక యై యొకమాయ యయ్యె న

త్తాలిమి నీశ్వరుండ వయి తద్గుణసంగతి నెంచి చక్రివిఁ

శూలివి తష్టుమాలివగుచున్ స్థితి నాశభవార్థివైతి వం, బాలపురీశ- ౫

ఏలిక మాయతో నెనసి యీశుండవై కనుఁగొన్నమాయ నీ

నేల జలాగ్నివాయువులు నింగియుఁ దద్గుణభాగసంగతిఁ

స్థూలము సూక్ష్మ మర్థవితతు ల్బగము ల్సకలంబుఁ బుట్టెనం, బాలపురీశ- ౬

పోలిక కాత్మకల్పితవపుత్రయమన్ జడ మాట దానిలో

నీలలితాంశముం బ్రతిజనింపఁగఁ జేసినజీవుఁ డయ్యె నా

లీల ననేకజీవులు గలింగి జగంబులు నిండియుండి రం, బాలపురీశ- ౭

నీలనదంశఁ బుట్టి భువి నిండిన జీవులలో నొకండ నీ
 పాలనె పుట్టినాడ నినుఁ బ్రాపుగఁ గైకొని యున్నవాడ ని
 న్బొలినవాడ వేఱుపడిపోయెడివాడఁను గాను గావు మం, బాలపురీశ- ౮
 నీలలితాంశ మైన నను నీసముఖమ్మున నుండనీక నేఁ
 డీలలనాసుతార్థవిషయేషణము ల్పొడసూపి తోడనే
 మేలును గీడలం దనుగమింపఁగఁ జేసితి వేమనందు నం, బాల- ౯
 మేలిడు సత్త్వతంబు బలిమిం దురితం బిడఁ గీడు తత్త్రియా
 మూలము దేహ మట్టి తనుమోహమునం జరియించు జీవుఁ డే
 కాలము నేను దత్సముఁడఁ గావున నిన్బజియింతుఁ బ్రోవు మం
 బాలపురీశ రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా. ౧౦
 కాలముఁ గర్తముం గలసి కామములుం బొడసూపి మోదభే
 దాలయమైన దుస్తరభవాభిని ర్నాభైనుగాన నన్నుఁ ద
 త్కాలుని కొప్పగింపకను గావుము నిన్దదిలో భజింతు నం, బాల- ౧౧
 కాలము వ్యర్థమాయె భవకర్తము లన్ని సమర్థమాయె ని
 ల్లాలు సుతు ల్లనంబు మోదలైనవి స్వార్థము లాయెఁ గాని నీ
 లీల లొకిందు కైన విసలే దిఁక నేలద వెల్లు నన్ను నం, బాలపు- ౧౨
 కాలములోనఁ గొంత గతకాలము బాల్యము చెల్లె నీవయః
 కాలము దారపుత్రకనకభ్రమలం గత మయ్యె నాజరా
 కాలము దుర్బలంబు నినుఁ గాంచి భజింపఁగఁ జాలఁ బ్రోవుమం, బాల-౧౩
 కాలమొకించుకైన వృథగాఁ జననీదగి దందు నాయువుం
 గాలము కొంచెమేని జనఁగాఁ జను రాత్రికగల్గ వెంబడిం
 గాలుఁడు నిర్దయుండు నటుగావున నిన్ను భజింపఁజేయు మం, బాల- ౧౪
 మేలు సతంబు నాఁగ నది మించులఁ బోలు సతంబు మేననం
 బోలదు నీరుబుగ్గ యది మ్రోల వసించును మిత్తియంచు నేఁ
 జాల విచార మంది నిను సారెకుఁ దల్చుచు నుంటిఁ బ్రోవుమం, బాల-౧౫
 మే లచరంబులం జరము మేలు చరంబుల మర్త్యుఁ డందులో
 మేలు ద్విజేంద్రుఁ డందులకు మేలు భవత్పదభక్తుఁ డాతనిం
 బోలఁగఁ జేసి నన్ను దయఁ బ్రోవక యుండట మేలు గాద యం, బాల-౧౬
 ఆలయ మాలు బిడ్డ లని యాడబముం దలపెట్టి వానిలో
 సోలుచుఁ జొక్కుచుండు మని చూచితి వింతియకాని నన్ను నీ
 పాల వసింపఁ జేయ విది పాడియె యేమన వచ్చు నిన్ను నం, బాల- ౧౭

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి నూర్యారావుబహద్దరువారు, పితాపురము మహారాజా వారు. పరిషద్దా 1లు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

రాణి వత్సనాయ వేంకట సుభద్రయ్యమ్మజగపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణిగారు.

కీ. శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు.

జయంతి నామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిశాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

నివాస్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు

పెద్దాచ రాఘవామిగారు, ఎం. ఏ.,

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొంగగారు.

కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొదవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., యల్. టి.

దర్శా వేంకటగిరిరామరామగారు, బి. ఏ, బి. ఎల్.

అశక్తి వేంకటాచార్యులుగారు.

కేశవరావు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

సి.బెటి వేంకటాచార్యశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి గంగిరెమ్మరావు నాయుడుగారు

సాంబోపాఖ్యానము.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యల్లుడగు

అలియరామరాజునకుఁ బెద్దతండ్రిమనుమడగు

రంగప్పరాజకవి రచించినది.

వసుచరిత్ర కళాపూర్ణోదయములకంటెఁ బూర్వప్రబంధము.

చిత్రశ్లేషలకు నిలయము. అత్యద్భుతవర్ణనలగని. స్వభావోక్తులకు నిధి.

నిర్దుష్టమైనది.

కథ- శ్రీకృష్ణజాంబవతుల తనయఁ డగు సాంబునకును

దుర్యోధనునిపుత్రియగు లక్ష్మణకును వివాహము.

రాజకవిత్యము, ప్రబంధరాజము

భాషాభిమానులెల్లరుఁ జనువఁదగినది.

రాయల్ 186 పుటలు- అయిదాశ్వాసములు.

పోష్టవ్యయము గాక- వెల రు 1—0—0 మాత్రమే.

దొరుకుచోటు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు- కాకినాడ

